

HARVARD UNIVERSITY.

LIBRARY

OF THE

MUSEUM OF COMPARATIVE ZOÖLOGY.

7272

Bought

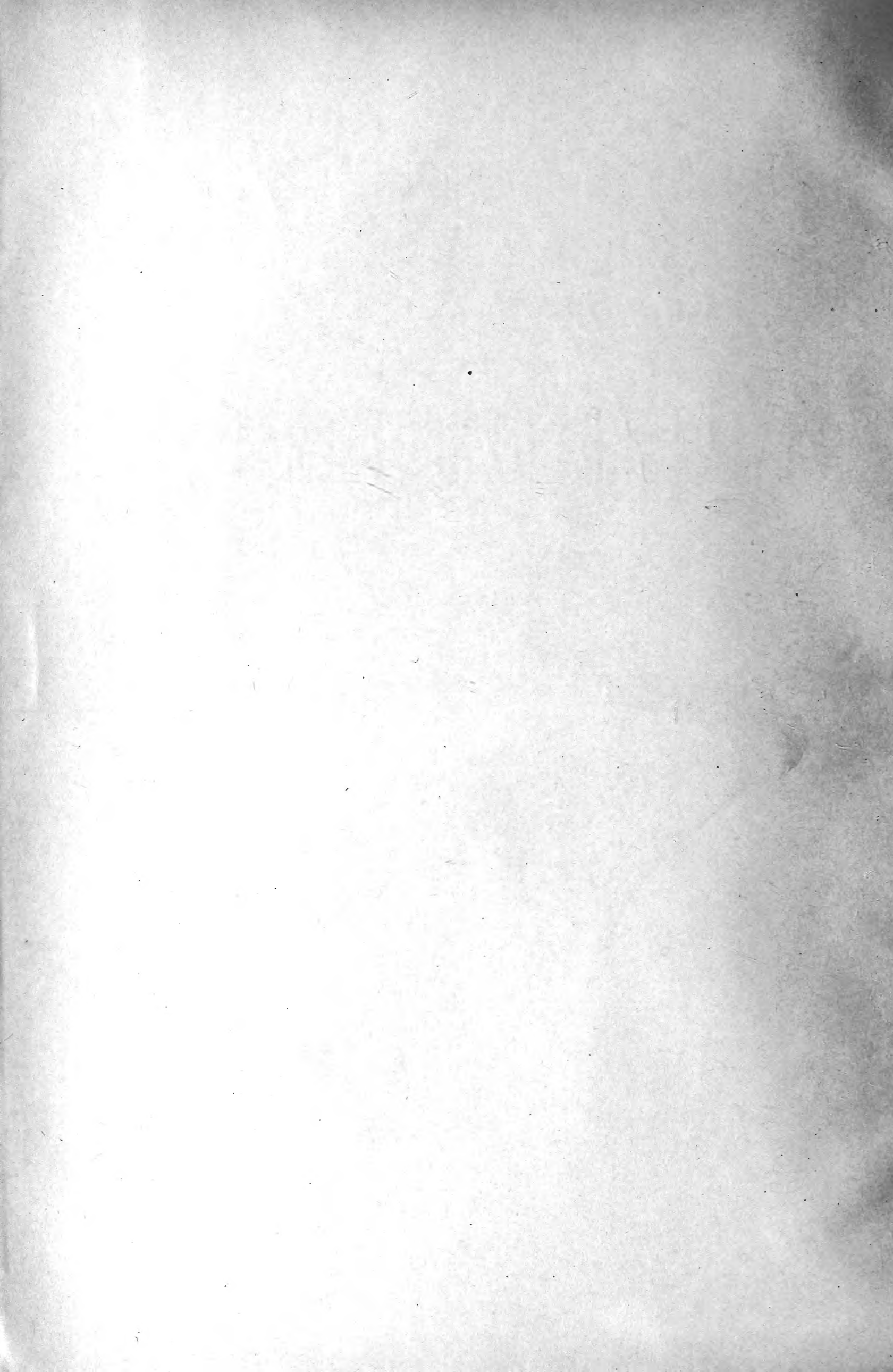
March 31, 1916.

MAR 31 1916

LIBRARY
MUSEUM OF ZOOLOGY,
CAMBRIDGE, MASS.

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

~~~~~  
DEEL LI.  
~~~~~

BATAVIA,
ALBRECHT & Co.

}
1900.

'S HAGE,
H NIJHOFF.

A

✓
19-11

FEBRUARY
MUSEUM OF ZOOLOGY
CAMBRIDGE MASS

RECEIVED

1911

I N H O U D.

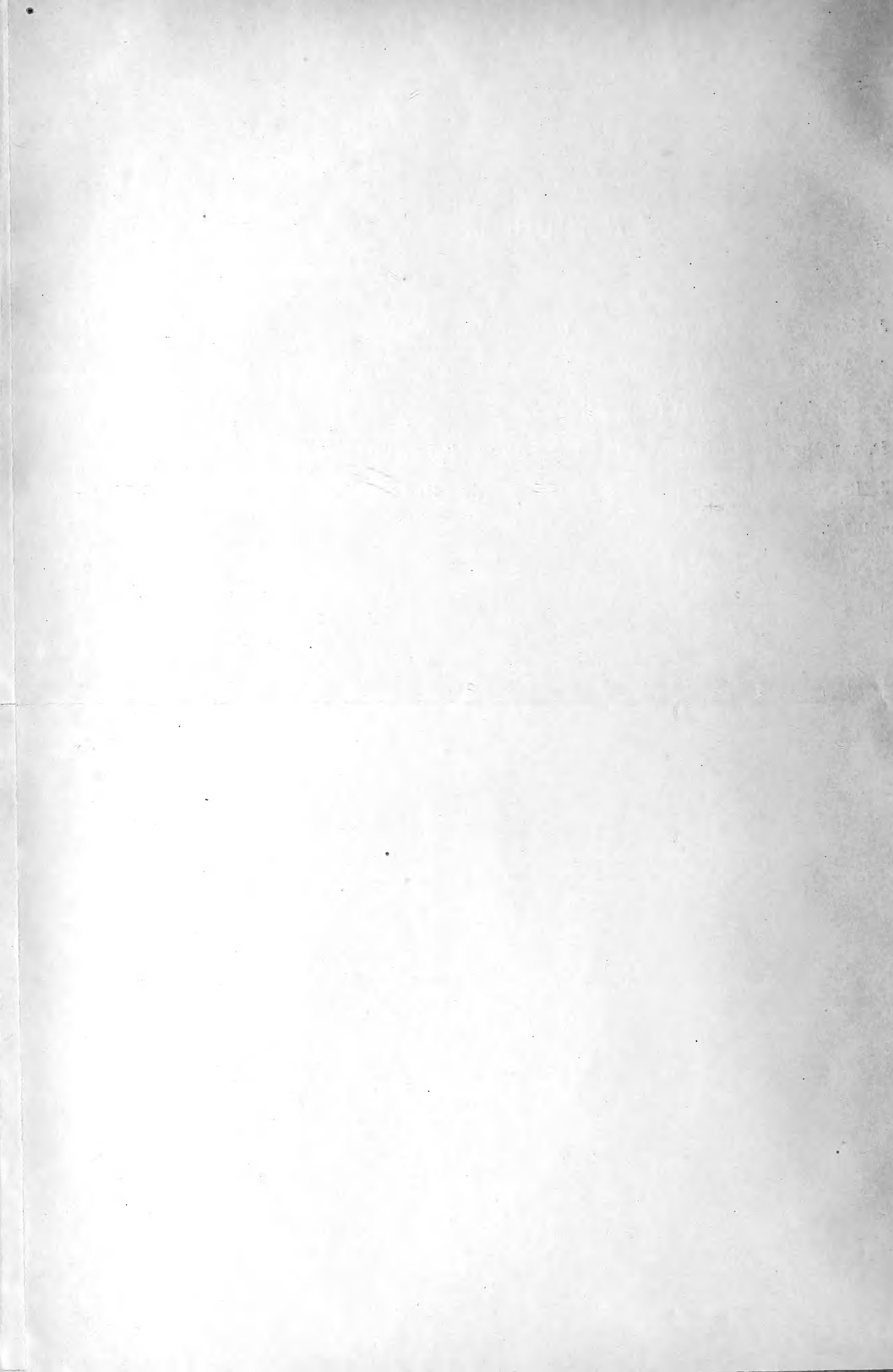
J. KNEBEL, Babad Pasir, volgens een Banjoemaasch handschrift, met vertaling.

N. ADRIANI, Laolita i Sese nTaola, het verhaal van Sese nTaola, oorspronkelijke tekst in de Bare'e-taal (Midden-Celebes).

D. VAN HINLOOPEN LABBERTON, Het Javaansch van Malang-Pasoeroehan.

J. BRANDES, Register op de proza-omzetting van de Babad Tanah Jawi (uitgave van 1874).

MAR 31 1916

7272

BABAD PASIR

VOLGENS EEN

BANJOEMAASCH HANDSCHRIFT

MET VERTALING VAN

J. KNEBEL.

Assistent-resident van Magetan.

VERHANDELINGEN VAN HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

DEEL LI.

1° STUK.

BATAVIA
ALBRECHT & Co.

’S HAGE
M. NIJHOFF.

1898.

A

MAR 31 1918

1918

MAR 31 1916

BABAD PASIR

VOLGENS EEN

BANJOEMAASCH HANDSCHRIFT,

MET VERTALING VAN

J. KNEBEL.

Assistent-resident van Magetan.

De Kamandaka-roman is in Tegal en Banjoemas algemeen bekend.

In laatstgenoemde residentie kwamen mij brokstukken in handen, die alle heenwezen naar een werk van grooter omvang, dat, naar het zeggen van MAS SANTAPRAWIRA, in Poerwakarta moest aanwezig zijn.

Ik wendde mij daarom tot den Regent van Poerwakarta, RADEN MAS TOEMENGGOENG TJAKRAKOESOEMA, met verzoek mij, door koop of leen, in het bezit te willen stellen van den babad, waarin R. KAMANDAKA een hoofdrol vervulde.

Genoemde hoofdamtenaar deed me weten, dat de gewenschte babad werkelijk te Poerwakarta (Pasir) aanwezig was, doch dat de eigenaar daarvan geen afstand wenschte te doen.

Ik verzocht daarom een afschrift, dat me door tusschenkomst van den Regent bezorgd werd in den vorm van een babad in dichtmaat van 30 zangen en eindigende met de woorden:

tamat kang poenang këntaka
moeng semanten babonja srat kamandaka.

Met dat handschrift dacht ik me in het bezit van de „babad Pasir”, doch het zou weldra blijken, dat die gedachte onjuist was.

Nadat het genoegzaam gezuiverd (1) en vertaald was, stelde ik mijn arbeid ter beschikking van Dr. J. L. A. BRANDES, die spoedig daarop deed blijken van zijne belangstelling door het schrijven, dat ik mocht ontvangen van de Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Daaruit bleek nu, dat het door mij volkomen gewaande handschrift een vervolg had van nagenoeg elf zangen en dat de slotregels, welke als einde van de Kamandaka-roman aan mijn handschrift waren toegevoegd, de eigenlijke „babad Pasir” hadden losgelaten bij de 4^e strofe van het 11^e couplet van den 30^{en} zang, terwijl de Pasir-kroniek daaraan had toegevoegen 42 complementen van zang XXX en zang XXXI tot en met zang XXXX.

Bovendien werd mij medegedeeld, dat de Directie van het Genootschap door de goede zorgen van Dr. J. L. A. BRANDES in de gelegenheid was gesteld mij een afschrift toetuzenden van wat aan mijn handschrift ontbrak, zooals dat voorkwam in het aan Dr. C. SNOUCK HURGRONJE toebehoorend manuscript.

Aangemoedigd door en onder dankzegging voor de belangstelling, door hogere bekwaamheid aan mijn arbeid bewezen, werd de taak hervat en alsnu de geheele babad Pasir met vertaling ter beschikking gesteld van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen.

---

(1) Lettergreep- en toon-meting werden door mij getoetst aan de zakelijke en duidelijke voorrede van de Tjèkèl-éndráljã, uitgegeven door wijlen mijn vriend, RADEN MAS ISMANGOEN DANOEWINATA, te Probolinggo bij P. SCHUITEMAKER, 1891.

Maar als van vertaling gesproken wordt, vraag ik de wangsalan te mogen rangschikken onder het onvertaalbare.

Hierover uitteweiden komt me voor het klare te willen ophelderen en bewijs te willen leveren voor eene algemeen erkende waarheid.

Toch is het niet onaardig de wangsalan's medetedeelen; te toonen, dat men het karakteristiek-Javaansch ook Javaansch heeft meêgevoeld en aldus voor de enkele belangstellenden de letter-, woord- en klank-raadsels optelossen, waarmede een Javaansch dichter de aandacht van lezer of toehoorder zoo merkwaardig boeien kan.

Een compleet gamboeh-couplet ⁽¹⁾ geeft te lezen:

baloeng pakel tjas ingsoen
 katon mëlök koesoemaningajoe
 kang soen tēda manggis koening wong alindri
 adja maletja wong ajoe
 sidaha asih maring ngong.

Twee wangsalans dus in één couplet: men neuriet baloeng pakel en de Javaan verstaat pëlök, aldus zamenstemmende met mëlök; men neuriet manggis-koening en de Javaan voelt zich door de oplossing maletja genoopt daaruit te verstaan kaletja.

Als 1e, 2e en 3e strofe van een gamboeh-couplet wordt geneuried:

wedoes bang ing wanagoeng
 adoeh koesoema ing pasir loehoer
 jen temoewa soen kekoedang dika goesti

dan vindt men in kekoedang de djawab van de wangsalan opgegeven, nadat men den geheelen eersten regel heeft afgeluisterd in hare eenvoudige beteekenis: kidang.

Als 3e, 4e en 5e strofe van een gamboeh-couplet leest men:

paribasan weloelang rineka djalmi
 doedoengik ing pasir loehoer
 lir wajang solahé tinon.

waar de geheele derde strofe als de omschrijving wordt verstaan van het begrip: wajang.

In een compleet sinom-couplet ⁽²⁾ wordt ons het volgende opgedischt:

agamané bangsa wlanda
 kapiran ora akrami
 jen ingsoen dèrèng kapanggja
 lawan anakké wa patja ⁽³⁾

(1) Dus 5 strofen (tjatjah ing wanda) 7—10—12—8 en 8 lettergrepig met slotklanken (dawah-ipoen) oe—oe—i—oe—o.—

(2) Bevattende 9 strofen van 8, 8, 8, 8, 7, 8, 7, 8 en 12 lettergrepen met a, i, a, i, i, oe, a, i, a als slotklanken.

(3) Waaruit blijkt, dat *ay* als *ti* of *tih* wordt uitgesproken.

nora atakon malih
 patiné sariraningsoen
 djirandjir ing larangan
 wong bagoes ingsoen sawèni
 lampes ireng moegi asihja maring wang.

De eerste wangsalan verliest hier heelemaal het karakter van raadsel, daar „het geloof van de Hollanders” en „heidendom” voor dezen dichter als twee synoniemen klinken.

Saweni geeft aan, dat andjir moet verstaan worden als sawi, dat van gelijke beteekenis is als de djawab.

Met „lampes irëng” wordt gedoeld op de donkerkleurige bladen van de toelasih (telasih of soelasih, ocimum basilicum) en wordt daarmee beantwoord aan het volgende asih als djawab.

Als 1^e, 2^e en 3^e strofe van een sinom-couplet lezen we:

anglongkita djron wardaja
 wadoeng-pari wong ambenting
 aniaja kamandaka.

Wadoeng-pari = ani², welke klank ook voorkomt in de volgende strofe.

Kunstiger en moeilijker optelossen zijn de volgende wangsalan's, die ons in de 7 eerste strofen van een sinom-couplet worden aangeboden:

satria tilar nagara
 daät soesahé kang ati
 jèn awetta mangkénéja
 galepoeng pangoesap raï
 sesoeloeng medal éndjing
 mangsa lipoera sawindoe
 jèn doeroeng liron tresna enz.

De „rijstmeel, waarmeê het gelaat besmeerd wordt”, heet poepoer, een klank, die weerklank vindt in de tweede lettergreep van lipoer — terwijl sesoeloeng medal éndjing door den Javaan verstaan wordt als laron, — het woord, dat door de djawab liron gevraagd wordt.

Eveneens een sinom-couplet geeft in zijne 5 en 6e strofe.

ron ing katjang wakmami
 jèn ta (1) panggih sira lajoeng

---

(1) Moet hier niet gelezen worden *tan*?

waarin de ajoeng-klank, die door lajoeng gevraagd wordt, geleverd wordt door ron ing katjang, waarvoor de Javaan de afzonderlijke benaming bezit in het woord lembajoeng.

Nog een sinom-couplet geeft in zijne 7e, 8e en 9e strofe een dubbele wangsalan, waarvan de beide djawabs in een' versregel vereenigd worden:

toja midjil sing wiat
roning pisang lesah ing wit.
edanira tan waras dening oesada.

waarin het toja midjil sing wiat dadelijk verstaan wordt als oedan en aldus zamenklinkt met édan, terwijl roning pisang lesah ing wit verstaan wordt als klaras en dus beantwoordt aan waras.

Om nu een paar van de minst belangrijke voorbeelden overteslaan geven we liever de volgende — te beginnen met de 7e, 8e en 9e strofe van een sinom-couplet:

kaliné wong djakarta
kedoeng boender apesagi
liwoeng ingsoen oemoer mangsa maria

waarin de West-Javaan „kaliné wong djakarta” verstaat als Tjiliwong en aldus de wenk ter oplossing in liwoeng toont begrepen te hebben; terwijl ieder Javaan, na het ingefluisterd oemoer, dadelijk gevoelt, dat de omschreven kedoeng vraagt ingewisseld te worden tegen de benaming soemoer.

Een wangsalan voor eerstbeginnenden wordt geleverd in de 1e en 2e sinom-strofen:

doesoen wétan Pekalongan
soen batang déné wong ngriki
waar de oplossing gemakshalve onder het vraagstuk geplaatst is.

In de 5e, 6e, 7e, 8e en 9e sinom-strofen:

kali gëdé ing pasir
soeka gawanen wak ingsoen
sapan-paran dika
tjangkaroek kang mawa gendis
kamandaka dampjang-dampjangan lan koela.

wordt ter oplossing eenige aardrijkskundige kennis of wel de lezing van de babad gevorderd; ook is het geen overdaad te achten bij het aanzitten aan een feestmaal de namen te hebben aangeteekend van de lekkernijën, welke in zoo

grooten getale en onder zoovele benamingen door den Javaan aan zijne gasten plegen te worden voorgezet.

Alleen op die wijze is het mogelijk in het gawa van de 6^e strofe de aanwijzing te verstaan, dat met de rivier, in de 5e strofe omschreven, de Logawa bedoeld wordt; of in de opgedischte, gedroogde rijst met gesmolten, Javaanschen suiker dadelijk het gebak te bevroeden, waarop met het volgende dampjang gedomd wordt.

De dichter bedoelt de lekkernij, die met één woord ampjang genoemd wordt en waarin geen gedroogde rijst, maar wel katjang of kédélé als hoofd-bestand-deel voorkomt.

In een compleet dandang-goela-couplet ⁽¹⁾, n. 1.

kamandaka angloekitèng galih
kali gawé mirah tepoes djenar
soengkan pisah lan déwekké
benda idjoe wong ajoe
liwat loewih rasaning ati
kembang biroe ing tegal
moeng dika wong ajoe
kang dadi tëlèng ing dria
jèn temoewa malih mirah soen kaöeli

komen met behulp van de 1e strofe van het volgende couplet:

soen koedang mirah siang latri

niet minder dan 4 wangsalan's voor.

Pisah geeft aan, dat een woord bedoeld wordt, waarin voor het minst een sah-klank voorkomt; en door tepoes djenar te verstaan als wrēsah (een bosch-plant) is het raadsel opgelost.

Benda idjo wordt als wangsalan in het woordenboek toegelicht met kloewih (naam van de artocarpus incisa) en vindt aldus een djawab in loewih.

Met de kembang biroe ing tegal kan, blijktens de djawab in de 8e strofe, waar de innig-geliefde „tëlèng ing dria” genoemd wordt, geen andere bloem bedoeld zijn als de tëlèng (clitoria ternatea).

De laatste wangsalan is de algemeen bekende en vaak gebezigde kidang, door het volgende koedang aangeduid.

Eveneens op de zangwijze dandang-goela vernemen we eene 3e en 4e strofe:

kaliné wong desa katjé
goesti soen ëloes-eloes.

(1) Bevattende 10 strofen van 10, 10, 8, 7, 9, 7, 6, 8, 12 en 7 lettergrepen met i, a, e, oe, i, a, oe, a, oe en i als slotklanken.

waarin de djawab eloes ons influistert, dat 't riviertje van de desa Katjé peloes genoemd wordt.

In de 6e, 7e, 8e, 9e en 10e strofe van een dandang-goela-couplet treffen we in 2 strofen een dubbele wangsalan aan:

koekoes goenoeng limengan
 kapakkena ingsoen
 koedoe trësna warang sira
 pager-wajang toja midjil sangking langit
 sakalirre wêh édan.

De „pager-wajang” noemen we beter këlir en vinden daarvan den nagalm in kalir, terwijl de „toja midjil sangking langit” (het vroegere toja midjil sing wiat) of oedan, evenals vroeger, door het volgende édan gevraagd wordt.

Ten slotte nog een wangsalan in haar' eenvoudigsten vorm, zooals die wordt voorgezongen in de 1e en 2e strofe van een dandang-goela-couplet:

wëwilangan sanga langkoeng kalih
 nora wëlas mirah mring poen kakang.

waarin welas u uitnodigt het optel-sommetje van de 1e strofe uittewerken en daarmee het sawelas te vinden, dat door haar gevraagd wordt.

K.

MAGETAN, December 1896.

I.

ASMARANDANA.

In ouden tijd regeerde een vorst in Padjadjaran, genaamd Silihwangi, — een vorst, wiens wederga niet aangetroffen werd: hij was rechtvaardig in den hoogsten zin van het woord; zijn volk was met liefde aan hem gehecht; de desaman was welgesteld; zijn hoofdplaats was doorsneden met rivier en stroom; kleding en voeding waren goedkoop en alles, wat geplant werd, slaagde.

Zijne vijanden waren voor hem beducht en slechte menschen werden te vergeefs gezocht.

Genoemde Praboe had vier kinderen, drie prinsen en ééne prinses, die tevens de jongste der kinderen was.

De oudste zoon heette Raden Banjaktjatra, de middelste Raden Banjakbelaboer en de daarop volgende Raden Banjakngampar. Het prinsesje heette Retna Pamekas.

Die bestemd was om zijn' vader in de regering optevolgen, was Raden Banjaktjatra, werkelijk een mooi man, groot genoeg, knap van statuur, bevallig slank en glanzend als de volle maan — kortom, daar viel niets op aantemerkten; daar was niemand, die hem evenaarde in betooverenden invloed; hij was kundig; had een goed doorzicht; was schrandere, onbewimpeld in het spreken en bedreven in alle wetenschappen.

Geen wonder, dat hij groote vermaardheid kreeg onder de vrouwen; dat de meisjes hem roemden en dat er velen waren, die liefdesmart ontwaarden na één blik van verlangen op Raden Banjaktjatra.

Hij zag er geheel uit als Kamadjaja (1).

Maar laten we verhalen van den vorst, die het paleis verlaat ter vergadering.

Alle boepati's hebben zich verzameld; mantri's, loerah's en oeloebalang's zijn mede vergaderd voor het aanschijn van Zijne Majesteit.

De Patih zit ter opwachting op één rij met de prinsen.

Daarop doet de vorst zich hooren: Banjaktjatra, mijn zoon, daar ik het tijdstip gekomen acht om de vorstelijke waardigheid nederteleggen, zoo is mijn verlangen, dat ge eerst in het huwelijk treedt; ik verlang er naar om kleinkinderen te koesteren.

Zoek je daarom een vrouw uit te Padjadjaran, mejongen, een vrouw geheel naar je eigen verlangen.

---

(1) God der liefde.

Banjaktjafra antwoordde eerbiedig: ik onderwerp mij aan uw begeeren, maar mijne bede is te mogen trouwen, wanneer ik een meisje zal hebben aange-troffen, dat het evenbeeld is van moeder en dat in al haar doen en laten met haar overeenstemt. Alsdan moge uw bevel worden opgevolgd. Doch, wanneer ik dat meisje niet ontmoet, verlang ik niet te huwen.

Daarop sprak de vorst minzaam: maar, mejongen, zoo'n meisje, als je me daar opnoemt, zal-je wel niet ligt aantreffen; eenige overeenkomst, dat zou nog gaan, maar ook zelfs bij tweelingen zal-je nog eenig onderscheid aantreffen.

Even zacht hernam daarop de Raden: maar dan verlang ik ook niet te trouwen, als ik niet mocht aantreffen (wat ik verlang), zij het ook, dat ik jaren en jaren lang zou moeten wachten. Ik zou het zelfs verkieslijk vinden zonder kinderen te sterven.

De vorst werd daarop stil en sprak een wijle geen woord.

Na een poos hernam hij: als dat dan eenmaal je verlangen is, welnu, dan moet je 't zelf maar weten; zie dan maar zelf, hoeje in 't bezit komt van een meisje, dat in alles het evenbeeld is van je moeder. Keer nu maar ten spoedigste huiswaarts en geef me kennis, (wanneer ge de verlangde mocht hebben aangetroffen), opdat ik haar aan haren vader voor u ten huwelijk vrage.

De Raden groette eerbiedig, trok zich terug uit de tegenwoordigheid van den vorst en verliet het paleis.

Geheel alleen, zonder eenig geleide, verliet de koningszoon de stad.

Alleen droeg hij bij zich een djimat in den vorm van een zwaard, een erfstuk van zijn overgrootvader, Praboe Anggelarang.

De jeugdige prins was reeds verre, — doch laten we hem niet volgen op zijne reis en alleen melding maken van de desa Argatoengkebban.

Naar het verhaal luidt, woonde daar een kluizenaar, met name Adjar Mirangrong, die met ijver zijn kluizenaars-leven voortzette om dat geheel te voleindigen ⁽¹⁾ en een gunsteling was van de goden.

Ziener van de dingen, die komen moesten, sprak hij tot zijn endang ⁽²⁾: ik moet bezoek ontvangen en wel van een koningszoon, van den zoon van Praboe Silihwangi van Padjadjaran. Van daag nog komt hij; op dit oogenblik is hij op weg hierheen. Breng dus spoedig een en ander in gereedheid en zorg er voor, dat het eten goed is. Tjatriks! ⁽³⁾ helpt een handje en veegt spoedig de madrasah ⁽⁴⁾ aan.

Op zijn roepstem snelden de tjatriks in menigte toe met bezems en vegers. Eenigen liepen er maar zoo bij en lieten de armen slingeren, doch anderen brachten matjes en spreidden die uit in het schoolgebouw.

(1) Gentoer kasoe tapaneki.

(2) Vrouwelijke bediende van een pandita.

(3) Voor tjaztrik, mannelijke bediende of leerling van een kluizenaar.

(4) Schoolgebouw.

Keeren we nu terug tot Raden Banjaktjatra.

Hoever hij zijne reis ook had voorgezet, hij trof geen meisje aan, wier gelaat zweemde naar dat van moeder te Padjadjaran. — Hij was dan ook buiten zich zelve van teleurgesteld verlangen. Wat moet ik beginnen, zoo klaagde hij, als ik zoo'n meisje niet aantref. Ook dan is sterven gewin.

Hij hield een oogenblik stil en bad der godheid om voldoening van zijn wensch.

Ik vernam bij geruchte — zoo prevelde hij in zich zelve — dat er in de desa Goenoeng Toengkebban een kluizenaar woont, die als ziener voorzegen kan, wat nog gebeuren moet; misschien, dat die me raad kan geven en bijstaan.

Weg was zijne bedruktheid en (gesterkt door zijn gebed) maakte hij zich op om den kluizenaar te ontmoeten.

Haast-je-rep-je hadden de tjatriks alles in orde gebracht; en daar kwam Raden Banjaktjatra aan.

De kluizenaar ging hem fluks te gemoet, heette hem welkom en verzocht hem plaats te nemen.

Nadat de jeugdige prins gezeten was, sprak de kluizenaar hem op zachten toon aan: wees welkom, mijn zoon! Daar ik u voor het eerst ontmoet, voor de eerste maal zie (zou het me aangenaam zijn te weten), hoe u heet en waar u van daan komt; noch het een, noch het ander is mij bekend.

De Raden antwoordde beleefd: zooals u verlangt, o heer, maar zoudt ge dat alles niet weten?

De kluizenaar hernam op vriendelijken toon en meesmuilend: maar mejongen, mijn kleinzoon, als je niet ronduit met je verlangen voor den dag wenscht te komen, zal ik aanstonds vertellen, wat ge begeert; — waartoe zou 't anders dienen om een pandita te gaan raadplegen. Het woord „pandita” beteekent: „inggil”; het beteekent ook: „akatah” — het „pandiet-zijn”, dus zooveel als: „het verheven zijn boven zijn medemenschen” in het bevroeden (van wat nog gebeuren moet) en het zien (van wat nog niet aanwezig is).

Indien dus over hem de geest der openbaring niet vaardig was van alles, wat het begeeren der menschen uitmaakt, dan, mejongen, zou alles nutteloos geweest zijn; zijn afzondering als kluizenaar ⁽¹⁾; zijn in gebogen houding nederzitten over dag en bij nacht; zijn verblijf op het gebergte; zijn zelfkastijding, terwijl hij zich jaren lang onverdeeld bezig hield ⁽²⁾ met de loutering des harten.

Uw verlangen nu, ... ik geloof, dat ik het niet zoo geheel mis zal hebben, zij het ook, dat ik in mijn uitspraak met omzichtigheid moet te werk gaan; ja waarschijnlijk, dat de afstand tusschen mijne voorzegging en de werkelijkheid niet zoo heel groot zal zijn . . . . .

(1) *Denira memoedja brangta*, dat door Mas Santaprawira synoniem wordt verklaard met *lapa*.

(2) *Anjoekoenjoekoewa windoe*, dat ik foutief acht voor *anoengkoenoengkoewa windoe*.

Kleinzoon is de zoon van Koning Silihwangi van Padjadjaran. Uw naam is Raden Banjaktjatra en ge zijt de oudste prins. U ging op reis, omdat de vorst u in overweging gaf om een huwelijk aan te gaan en de medelijdenswaardige toestand, waarin uw hart verkeerde, deed u opgaan naar Arditoengkebban. Met uw reis beoogt ge het opsporen van een meisje, dat het evenbeeld moet zijn van uwe moeder; maar, luidens het gerucht, moet kleinzoon noch in Padjadjaran, noch in Galoeh zoo'n meisje hebben aangetroffen. Ook hier zult ge het evenbeeld Uwer moeder niet aantreffen.

Maar, van hier oostwaarts, naar het binnenland, komt ge aan een rijk, genaamd Pasir-loehoer en dat is de plaats, (waar ge wezen moet).

De Dipati van Pasir heeft vijf-en-twintig dochters en de jongste daarvan gelijkt sprekend op uwe moeder, zonder eenig punt van verschil. Dat prinsesje heet Dewi Tjiptarasa.

De Raden maakte een sembah en nam eerbiedig afscheid van den kluizenaar.

Ki-Adjar wenschte hem goede reis: doe, zooals ge begeert; ik zal u met mijne gebeden ondersteunen.

Met spoed verliet de jeugdige prins de kluis van Ki-Adjar en zette zijne reis voort naar het Costen, met geene andere gedachte in het hart dan de voorspelling van Adjar Mirangrong. Werkelijk was het eene reis om deernis meê te hebben.

Nacht en dag schreed hij voort, moederziel alleen en reeds zoo lang, ter erlanging van zijn wensch (koedangdangan).

* * *

II.

DANDANG GOELA.

Toen de prins in de hofstad Pasir was aangekomen, ging hij rechtstreeks naar het huis van den Patih. Aan het hoofd der dienaren droeg hij op om hem aantedienen. Onmiddellijk na die aandiening werd hij ontboden. Hij had zijn naam van Raden Banjaktjatra veranderd in Kamandaka.

Zoo maakte hij dan de sembah, naderde den Patih Reksanata, die hem op zachten toon toevoegde: het is mij inderdaad niet bekend, waar ge van daan komt, hoe ge heet en wat uwe plannen zijn, want ik ontmoet u heden voor het eerst.

De Raden antwoordde daarop na een sembah: ik ben iemand van Argatoengkeban; mijn naam is Kamandaka en de reden, dat ik mijne opwachting bij u maak, is mijn bewustzijn, dat ik nog jong ben en dom, omwetend in alles en in niets gelijkende op een stedeling, omdat ik zoo lang in de bergen zat, waar niemand werd aangetroffen, die me onderrichten kon; en wanneer u nu bij toeval iemand noodig had, dan zou ik mij wenschen aantebieden om bij u in dienst te komen en alles te doen, wat u me gelast, als u mijn doodarm persoontje maar in dienst naamt.

Toen Ki Patih den jonkman hoorde spreken, was hij erg met hem begaan.

En zoo werd de bede van Kamandaka verhoord en hij werd door den Patih als zoon aangenomen.

Zie, dacht de Patih, 't is werkelijk een knap uiterlijk en daarbij zoo beschaafd in taal en manieren.

Doch laten we deze uitweiding bekorten.

Kamandaka dan bleef in de Kepatihan en werd daar beschouwd als zoon des huizes, zóó zelfs, dat de meeste luï niet bemerkten, dat 't maar een aangenomen zoon was — zóó werd hem zijn zin gegeven in alles, terwijl de genegenheid van den Patih van dag tot dag toenam.

De gebeden hadden gunstige verhooring gevonden bij de godheid en de zegen van den kluizenaar van Argatoengkeban was van invloed geweest.

Groot was de ingenomenheid van den Patih met Raden Kamandaka, getuigen de geschenken aan den jonkman, die getooid werd met een kain, een kris, een gordel, een hoofddoek en een buis; en al die kleedingstukken waren beeldig om aan te zien en deden zijne gestalte heerlijk uitkomen.

Met die kleeding uitgedoscht, zag Kamandaka er volkomen uit als Kamadjaja.

Vele vrouwen werden verliefd op hem.

Doch laten we spreken over den Dipati van Pasir.

Vorst Kāṇḍadaha gaf (op zekeren dag) zijn verlangen te kennen om ter vischvangst te gaan in de kolk ten Zuiden van de hoofdplaats.

Het vorstelijk bevelschrift was reeds alom uitgevaardigd en alle mantri's van Bongas, Tjoekangakar, Bondjok en Kaliradjoet met hunne troepen en de poenggawa's, oemboels, loerabs, demangs en anderen waren in de weer om eene afdamming te maken. De bevolking werd in massa naar het werk opgeroepen en ieder der poenggawa's en mantri's was voor een deel van den arbeid aange-wezen. Het groot alarm-sein weerklonk; gongs, keteltrommen en bekkens ruischten en roffelden ten Noorden en ten Zuiden, dat er hooren en zien van vergingen; de bevolking werd gelast en het werk werd uitgevoerd. De troepen, tot het gevolg behorende, rustten zich uit om den Sang Dipati op zijn tocht te begeleiden. Stampvol en opeengedrongen hadden mannen en vrouwen zich reeds van de droog-gelooopen plaatsen meester gemaakt en hielden werp- en kruisnet gereed.

In grooten getale hadden ze zich voorzien van fuiken, scheplepels (1), schep- en sleepnetten en sirib.

Toen de rivier reeds afgelooopen was, kwam de Dipati in gezelschap van de princessen, aan wêerskanten zorgvuldig aaneen gesloten en gevolgd door de dragers der ampilan.

De menigte gaapte hen verbaasd aan bij hun komst: de Dipati en vijf- en-twintig princessen, die haren vader vergezelden naar de rivier, alle gedoscht in prachtige kleedij en de princessen zelve zoo beeldig mooi als de Apsari's des hemels.

Sang Dipati zette zich neer in het paviljoen, dat voor hem bij die gelegenheid gebouwd was — en die hem aanstaarden, verbleekten (van verrassing en bewondering). Op een vlak gedeelte bij de kolk zaten, in opwachting, de Patih met zijne ondergeschikte ambtenaren en vele dipati's en poenggawa's.

Het was er vol van welgekleed manvolk en het krioelde van vrouwen. De visch lag op het drooge, alsof ze aan niemand toekwam. Het was allerwege een gegons van de stemmen der menschen. Op bevel van den Patih werd alsnu het rivierwater vermengd met toeba (2) en daarop begaven zich de princessen naar een drooggelooopen plek in de rivier en namen een scheplepel.

Alle visch was reeds bedwelmd en lag overal ordeloos verspreid: tandra, mangoet, mélem, empaloeng, marasotja en oerang, die bij het drogen rood was opgetrokken (3) — alles lag daar aan den oever, zonder dat men eenige bezorgdheid koesterde, dat 't verloren zou gaan. Bij die gelegenheid kreeg de drooggelooopen plek daar den naam van Branang Siang en behield dien tot den huidigen dag. Hoe stonden de inja's verrukt en verbaasd, toen ze daar die visch, rood geworden, overal zagen aandobberen naar den oever!

Toen stond de Dipati zelf op ter vischvangst.

---

(1) Voor *tjadoek* lees ik hier *tjidoek* of *tjédok*.

(2) *Toeba* = *djenoe*, *pongamia volubilis*,

(3) *Beranang*.

De princessen volgden, zorgvuldig omgeven door hare echtgenooten, die ze gerust stelden omtrent het luid geschreeuw, dat overal weêrklonk en het razen en tieren van het volk; en terwijl ze daar zoo vergenoegd met hare vrouwelijke bedienden den Vorst volgden, was er één prinsesje, dat vader niet gevolgd was en stil in de pasanggrahan was achtergebleven: prinses Boengsoe. Gedoscht als ze was in gebloemde zijden stof; in een borstkleedje, dat beschilderd was met melati-bloemen; daarbij getooid met oorknoppen, die fonkelden en vlamden; en een baadje van donkerblauwe zijde en de haarwring omvlochten met tjempakakantil, glanzende als de zilver-stralende (1), die door ijle wolkjes omsluiert wordt; met half-gesloten oogen van liefde kwijnend, aan alle kanten heerlijke geuren verspreidend — zoo zat ze daar, Déwi Tjiptarasa, in stille verrukking over hetgeen ze zag: die stoet van aanzienlijken, die daar ter vischvangst waren getogen; die opgepakte stoet van dipati's, mantri's, loerahs en die allen, op vlotten, door elkander woelende in de kolk. . . . .

Daar was geen visch, die ontsnapte — men had ze voor het opscheppen; wat boven dreef, werd gevangen met werpnet, fuik, schepnet, kruisnet, sleepnet en sirib.

Maar laten we nu verhalen van den zoon van den Patih, Kamandaka, den prins van Padjadjaran.

Deze hield zijn waren rang verholen (door zich als een echt dienaar voor te doen). Reeds zeven jaren lang was hij door den Patih als een eigen kind verpleegd en ten zeerste geliefd.

Waar vader Patih ook ging, Kamandaka ging mêe; en zoo was de jonkman ook nu onder de poenggawa's meegenomen naar het vischpartijtje.

Eene bevallige verschijning, zoo als hij daar alleen op een vlot rond dreef. Gekleed in een korte broek tot iets over de knieën (2) van zijde, was zijn optreden eenigszins zonderling, opvallend; hij droeg een kris in eene schede van gepolijst goud en met een gevest, dat gesneden was als een' uitlopenden boomtrunk. Om het hoofd had hij een doek geslagen, die vermiljoen-rood met goud was afgezet en hij droeg een sjerp van paarsche zijde. Nu en dan sloeg hij een dartelen blik op de prinses. Met zekere virtuositeit hanteerde hij het werpnet; niemand, die hem dat nadeed, zoo handig. Zijn net-worp was deftig, bevallig en de eene worp na den anderen bemachtigde zóóveel visch, dat die in menigte was heengespreid over het vlot, terwijl de korven vol waren. En hoevelen waren er dan nog met een bamboezen lijn door de kieuwen aan risten geregen.

(1) De maan.

(2) De tjilana pandji-pandji dus.

Dewi Tjiptarasa zag dat met verbazing aan en ze raakte eindelijk in verrukking over dien beeldschoonen en vaardigen Satria. Met bewondering staarde ze naar Raden Kamandaka, terwijl haar borstkleedje los neerhing; ze werd verlegen, verwonnen als ze was door verliefdheid; haar heele hartje was in verwarring; ze voelde zich neêrslachtig . . . . . in werkelijkheid was ze reeds huwbaar geworden.

Nu en dan blikte ze naar den schoonen, bevalligen Satria en dan was het, of er een sombere wolk kwam over haar hart.

Niet dat hij — zoo fluisterde ze — niet, dat hij nu zoo bijzonder mooi is, maar zijn gezicht is zoo lief en zijne manieren zijn zoo hoofsich. Vroeger zette vader me aan om te trouwen en toen heb ik me verzet, omdat dat aanzoek niet het juiste punt van mijn hart trof; maar, als ik iemand ontmoet had, diē er zoo uitzag, dan zou ik denkelyk reeds gehuwd zijn.

Een man zooals hij zou de ware echtgenoot voor me zijn.

Wie zou zijn vader toch zijn en waar zou hij van daan komen?

Daarop zei de prinses vriendelyk tot haar emban: hé, moedertje, laat eens navraag doen naar dien Satria daar, die boven allen uitsteekt; wie zijn vader is, waar hij van daan komt en of hij reeds getrouwd is.

De emban daalde omzichtig neder naar de plaats, waar Raden Kamandaka stond en zei zachtjes tot hem: Raden, namens mijne Goesti, de bloem van het paleis, kom ik u vragen, waar u van daan komt, hoe uw naam is en of u reeds gehuwd zijt.

Raden Kamandaka antwoordde: Is het werkelijk waar, dat mijn Goesti dat nog niet weet? Ik ben de zoon van den Patih; de naam, waarmee men me pleegt te noemen, is Kamandaka; ik ben nog niet gehuwd en daar ik van jongs af aan bij den Patih was, is er geen plaats te noemen van herkomst.

Daarop repte zich de njaï-emban terug naar de prinses.

Daar aangekomen, sprak ze, na eerbiedige groete: mijn goesti, ik heb den prins ondervraagd; hij heet Raden Kamandaka; zijn vader is oom Patih en hij is nog niet gehuwd, ja leidt zelfs heelemaal een ongehuwd leven.

De bok-tjeti was nog niet uitgesproken, of Sang Dipati keerde huiswaarts en ook de prinsessen en hare emban's volgden en keerden naar het verblijf der jonge meisjes in den kraton. En ook de Patih en de poenggawa's, mantri's, oemboels, loerahs en petinggi's keerden in opgeruimde stemming (gegamboehan) terug.

III.

G A M B O E H.

Zoo ging dan de een voor, de ander na, een ieder zijns weegs: poenggawa's, hoogwaardigheids-bekleeders, mantri's en de Patih, een iegelijk met zijn gevolg, met zijn staatsie.

Kamandaka bleef achter, ten eenenmale besluiteloos, waar te gaan of te staan ⁽¹⁾. Alleen met zijne verrukking, sloeg hij op niemand acht. Hij zag alleen het koningskind, de lieve Boengsoe; 't was hem, of ze zich naast hem had nedergeveld en hij alle hare lichaamsbewegingen zag. En dan peinsde hij weêr aan Ki Adjar Wirangrong: het kwam toch alles uit, zooals hij gezegd had: in Pasir loehoer zou de gezochte worden aangetroffen en werkelijk haar geheele zijn, het kwam in alles overeen; 't was volkomen het evenbeeld van zijne eerwaarde moeder. Het eenig verschil was de leeftijd en hier was het eene maagd van 8 of 9 jaar. Zoo'n slanke kidang, ⁽²⁾ gij, bloeme van Pasir loehoer, waart ge maar hier — wat zou ik u liefhebben, mijne lieveling, mijn goesti. Smoorlijk verliefd en zielsbedroefd dwaalde Kamandaka rusteloos in den tuin. Verzonken in mijmering stelde hij zich haar voor — en dan zag hij die poezele, ronde borsten — — o Bijada ⁽³⁾ van Pasir, die zoo onweerstaanbaar mijn hart weet tot zich te trekken. Ja, dan zag hij die blauwe slagaderen, die hier en daar als driesprongen zamentreffen en die zoo de begeerte des harten weten optewekken. Hoe zal ik u kunnen ontmoeten, mijne prinses, bloeme van het paleis, innig geliefde, die daar binnen zoo zorgvuldig wordt opgesloten en bewaakt. . . . .

---

(1) *Rangoe-rangoe*: hier interpreteert mijn Aristarchus, Mas Santaprawira: *sakedap lampah sakedap kèndel*.

(2) *Kidang* ter wille van de wangsalan, hier beschreven als *wedoes-bang-ing-wanagoeng*.

(3) Danseres van de Soeralaja.

IV.

SINOM.

Laten we nu zwijgen van Kamandaka en spreken van haar, die in het paleis bewaakt wordt.

Toen Déwi Tjiptarasa van het vischpartijtje was teruggekeerd, was ze geheel ontdaan van hartstochtelijke liefde; ze sliep niet; ze at niet en in hare neerslachtige mijmering, die haar als een wolk voorbijtrok, zag ze alleen Kamandaka; de gedachte aan hem had zich genesteld in het diepst van haar hart — en het was haar geheel, of hij naast haar lag.

Hij is heengegaan, de Satria, murmelde ze in zich-zelve — en laat mij kwijnend van smart achter. Hoe lang zal het nog duren, alvorens ik met u vereenigd ben. Ik zal verwelken, als ik niet met u mag zamen zijn. Daar is geen troost voor den waanzin mijner liefde dan in u. De zoon van den Patih moet mijn echtgenoot zijn. Ik heb mijn hart gezet op dien beeldigen man, op hem alleen; hij is de uitverkorene ⁽¹⁾, hij zal de aanstaande zijn. Hoe zal ik hem loven, als hij me liefhebben wil. De benauwing des harten zal niet verdwijnen, alvorens ik door hem in liefde omhelsd ben. Ik gis, dat hij niet ver van hier is. Hij geeft voor een zoon van den Patih te zijn; maar ik geloof, dat je me misleidt, jou ondeugd — — hij zal wel aangenomen zijn. Ik vernam nog nooit, dat oom Patih een zoon had. Neen, dat zal wel niet waar zijn — al bekrachtigde hij ook zijne verklaring met een eed. Het zal wel een aangenomen kind zijn. . . .

Hoe het zij, ik geloof, dat je bang zijt om vermoord te worden, dat je 't paleis niet durft binnengaan. Ik laat 't toe; kom me maar schaken, waarheen ook. Gij en ik, o Kamandaka, we zijn twee vruchten aan één stengel.

De vier parëkan's, die haar gezelschap hielden, en haar ëmban, Biang Kandeg genaamd, waren innig bewogen over de liefdesmart van de prinses. Ze deden niet dan huilen en Ni Emban zocht haar op alle manieren te troosten: maar, mijn kindje, wees nu toch niet zoo bedroefd. Als de Vorst het bemerkt, zal hij je erg beknorren. Zoo dol op iemand van buiten den kraton; 't is immers geen man voor eene prinses.

Dat is me om het even (viel de prinses opgewonden boos daarop in), of het een mantri is of een boepati of iemand van de laagste klasse — wat doet 't er toe, moeder? Laat 't iemand van buiten zijn, hem heb ik lief. Kamandaka alleen

(1) Aardig dat: *ingsoen sawèni*.

stort me innige liefde in 't hart; wie hij ook zij, hij is de man, wien ik ter wille ben. Je schoonzoon, moedertje, is een prachtstuk van een man; het haantje van de kepatihan; keer het heele rijk van Pasir loehoer onderste boven en je vindt geen man als Kamandaka.

Biang Kandeg antwoordde daarop: dat betwijfel ik geen oogenblik; dat is natuurlijk altijd zoo bij jongelû, Goesti; een jongen houdt van een meisje en een meisje houdt van een jongen; maar ik wenschte maar te zeggen: u moet 't niet zoo laten blijken; in zoo'n toestand zou men eenige gêne in acht kunnen nemen. Laat 't niet overal ruchtbaar worden.

Het prinsesje antwoordde: het is waar, wat u zegt, moedertje, maar ik kan het niet uithouden in zoo'n toestand. Ik heb iets bedacht, moedertje, gaat u nu heel stilletjes naar buiten; begeef u rechtstreeks naar de kepatihan en als iemand u onder weg mocht aanspreken en vragen, waar ge naar toe gaat, laat dan niets uitlekken en zeg maar, dat ge naar huis gaat of zoo iets. . . . ge begrijpt me wel; ge zijt oud en wijs genoeg. En, wanneer ge in de kepatihan aankomt, zorg er dan vooral voor, tante, dat ge niemand anders ontmoet dan Raden Kamandaka.

Toen die opdracht was uitgesproken, spoedde zich de Njai Emban naar buiten en begaf zich in de richting van de kepatihan op weg. Daar aangekomen, vond ze alles in rust en daar waren juist geene mantri's en poenggawa's op bezoek. Kjai Patih sliep juist. Een oogenblik wist ze niet wat te doen, . . . toen ze een jongen panakawan in het oog kreeg. Ze ging op hem af en vroeg hem, waar het verblijf was van Raden Kamandaka.

Die plaats werd haar gewezen in den tuin, achter het huis.

Toen Njai-Emban gevraagd werd, waar ze van daan kwam, antwoordde ze, dat ze iemand van buiten was, die door Kamandaka als zijne moeder erkend werd. . . . , je begrijpt dus, mejongen, dat ik na zoo'n lange afwezigheid hartelijk verlang hem eens weêr te zien en hem het een en ander te brengen.

Daarop liet hij haar ongemoeid verder gaan en repte zij zich naar den achtertuin.

Kamandaka keek weemoedig naar haar om.

Gek van liefde, stond hij daar, neuriënd in zich-zelfen, terwijl hij voortdurend, smeekend, den naam uitsprak van de bloeme van het paleis.

Hij schrikte, toen hij de njai-emban zag aankomen en in haar de vrouw herkende, die tijdens het vischpartijtje op hem was afgezonden. Hij liep haar haastig te gemoet; en, och, wat was hij ontsteld en opgewonden — niet zoq zeer van schrik, als wel van blijdschap.

Op zachten toon vroeg hij dan ook: wat is er, njai-emban? Daar is toch niets aan de hand, dat ge als een bliksem hier nederschiet?

Het moedertje antwoordde daarop zacht: luister, Raden, ik word gezonden door Goesti, de bloem van den kraton. Ze laat u weten, dat ze na hare thuis-

komst van de rivier plotseling is ziek geworden van liefde en haar hart geen andere gedachte voedt dan aan den jongen prins, den beeldigen man, die zoo vaardig was in de behandeling van het werpnet; die gekleed was met een broek pandji-pandji; die een kris droeg met eene schede van gepolijst goud en met een gevest, dat gesneden was als een' weêr uitlopende boomtrunk; die een hoofddoek droeg, die, vermiljoen rood, met goud was afgezet . . . . en wat we nu ook doen om haar dien man uit het hoofd te praten, 't helpt allemaal niets; daar is niemand, die haar helpen of troosten kan. Alleen van u, Raden, wacht ze genezing van haar smart. Och, genees haar dan toch, ons koningskind. Als ge medelijden gevoelt, lieve Raden, met het lieve prinsesje, dan wenschte ze u te inviteren om van nacht in het paleis te komen.

Toen Raden Kamandaka de woorden van njaï-emban vernomen had, voelde hij zich herleven en zeî glimlachende: heel goed, njaï-emban, heel goed, ik zal van nacht komen; mijn besluit staat vast.

Daarop verzocht njaï-emban oorlof tot heengaan en verliet ze, zoo vlug als ze kon, den tuin en vóór we een woord kunnen reppen over haren tocht, was ze reeds weêr in het paleis terug, zat weêr bij de prinses en deelde die, van het begin tot het einde, alles mede, wat zoo al gezegd en geantwoord was en wat er ten slotte was afgesproken, zonder er iets aan toe te voegen of iets te verzwijgen.

Op het verhaal van bok-emban was de prinses opgetogen van blijdschap.

En — zoo keuvelde bok-emban voort — och goesti, u moest hem eens gezien hebben in zijne bewegingen en hoe aandoenlijk en hoe neerslachtig of hij er uitzag, toen ik zoo alleen met hem was. Alles zag er zoo verdrietig uit; zijne oogen, zijne twee briljanten mag ik wel zeggen, je kon het zien, zagen er zoo vermoeid uit en waren gezwollen van het schreien; je kon zien, dat hij nog pas geweend had en het was hem aantezien, dat hij in lang niet gegeten had.

Daarop beval de prinses: breng alles in gereedheid; zorg, dat er lekker eten worde klaar gemaakt en wat er niet is, zie dat maar te krijgen ⁽¹⁾. Maak ook welriekende olie klaar, als zalf voor den slanken prins, als de ondeugende schrok bij me komt.

De inja's brachten alles in gereedheid en de prinses zelve schikte zich op.

---

(1) Men zegt en schrijft hier *golèt* voor *golèk*.

V.

MIDJIL.

Toen Jang Pratanggapati was ondergegaan en Jang Tjandra in zijne plaats gekomen was (het was juist eerste kwartier), waren alle tjeti's bijeen en druk bezig. Eenigen maalden en wreven boreh met welriekende bloemen; anderen maakten heerlijke gerechten klaar en deden die in metalen kommen. En daar waren manggi's, doekoe, pëlëm en doerèn.

De prinses nam een bad en werd door een inja geholpen in het wasschen van het haar.

En toen Sang Dewi gebaad was, werd ze getooid in een groen kleedje van gebloemde zijde, met een hoog-rood vergulden këmbën en met oorkrabben, die fonkelden en straalden en een èr-laoet ⁽¹⁾ hadden als middelsten steen.

Wat was Sang-Déwi keurig getooid. Hoeveel distinctie in haar toilet!

De gestalte van een Apsari; het gelaat als de volle maan, zachtblikkend door half-gesloten oogjes — evenals de maan, die door een dunnen nevel heen-schijnt; haar voorhoofd is met paarsche zalf besmeerd; hare wenkbrauwen zijn als blaadjes van de juba-boom; hare oogen loopen naar den buiten hoek smaller uit dan naar den binnenhoek; ze tintelt van liefde en bevalligheid; het hair golft in donkerblauwe lokken over de heup; de hairwring wordt met geurige bloemen omzet. Hare tandjes zijn als een snoer van fraai-glanzende paerlen, zoodat hare lippen (half geopend) een gebarsten manggis gelijken; het neusje is fijn-gevormd; de ooren bekoorlijk; de wimpers lustverwekkend naar boven gebogen; de hairlokjes aan de slapen zijn als de bloemen van de gianti-boom; fraaie fijne krulletjes aan het voorhoofd; breed geschouderd, fijn besneden haar boezem, de borstjes gelijk kokosnoten, poezelig en mollig; haar hals een slanke gadoeng-rank; de vingers waren fijn en spits-uitlopend; in de vingerringen waren smaragden, robijnen, dia-

---

(1) *Èr-laoet* en later *èr-boemi* wordt in het H. S. een der steenen genoemd. Ter toelichting zij hier eene plaats ingeruimd aan de opmerking van den Heer A. B. COHEN STUART, voorkomende in zijne bewerking van de Brâtå Joedå:

„Widoeri, èr-kembang, nilå, èr-gëni verschillende soorten van edelgesteenten. *Er* beteekent in het Kawi *water* en wordt met verschillende woorden zamengesteld om onderscheidene soorten van edelgesteenten aantetuiden. Zoo heeft men *èr-kembang*, bloemwater, *èr-gëni* vuurwater, *èr-tjatit*, bliksemwater, *èr-boemi*, aardwater, *èr-tojd* water-water, enz.”

manten, saffieren en agaten, zoodat 't was, alsof hare vingers van alle kanten in vlam stonden. Hare paerlen waren als een regenboog (1).

Maar daar zou geen einde komen (aan de beschrijving), wilde ik de schoonheid van de princes naar waarde beschrijven.

Nadat het toilet van Sang Dèwi voltooid was, zette ze zich te midden van hare baboe's en voelde zich opgetogen van geluk.

Nemen we nu afscheid van de princes en verhalen van Raden Kamandaka.

Toen de prins het paleis was binnengegaan, mengde hij zich onder de kemit's — en daar was niemand, die zijn binnenkomen had bespeurd.

Daarop ging hij rechtstreeks naar de poort Pantjaniti en verschool zich daar onder een djamboe-boom, een djamboe-drësana, waarvan de takken goed ontwikkeld waren — en geen van de lieden, die daar van beide zijden voorbijkwamen, kon zien, dat zich daar iemand bevond.

Om 9 uur (zoo was de afspraak) zou de prins haar opwachten aan de Pantjaniti en dan zoude zij naar buiten komen.

Laten we nu zwijgen over den verscholene en spreken over de princes.

Juist om 9 uur trad ze, van eene enkele ěmban vergezeld, uit het vrouwenverblijf naar buiten. Biang-kaṅḍĕg hield zich voortdurend achter haar. Zoo schreed ze voort tot aan de poort Pantjaniti; 't was er juist alles stil; daar was niemand; voortdurend vervuld van hare liefde, schreed ze verder, door het paleis heen, tot in het midden van de poort, maar Kamandaka werd niet gezien. Ze wachtte, wachtte, in het midden van de poort, maar Kamandaka kwam niet.

Toen schreed de princes voort naar de pasėban om dáár Kamandaka te zoeken, maar ze vond hem niet.

Hij evenwel, verscholen als hij was, zag heel goed, dat de princes naar hem zocht, maar met opzet stelde hij het verlangen van de princes op de proef; hij wenschte het doen en laten van de verliefde te bespieden.

Op norschen toon fluisterde ze: ziedaar nu, nu komt hij niet! Zoo'n vervloekte leugenaar! Je mag vertrapt worden, tot er niets van je overblijft, door Setan, Banaspati en Belis, als je je belofte niet nakomt! Maar is ze u heilig uwe overeenkomst met mij, dan is mijne bede, dat 't u goed ga, wáár ge u mocht bevinden; dan zult ge voortdurend mijn geliefde prins zijn.

---

(1) De schoonheid van de princes wordt in de volgende midjil-strofen bezongen:

dasar ajoe karĕngga sang dewi	alis ngroning imba nétra djaít
boesana di kaöt	alindri soemorot
lir Apsari sang ajoe tjitrané	réma pandjang toembèng djengkoené.
kang wedana lir poernama sasi	andan-andan moejek semoe wilis
rijĕm-rijĕm kĕksi	oekoel kineteb ing
aepilis woengoe	sekar gandanjaroem.

De verscholene, die op die wijze werd toegesproken, glimlachte in zijn hart. Daarop kuchte hij en 't was vreeselijk, zooals het prinsesje op zijn hm! hm! verschrok.

Raden Kamandaka spoedde zich daarop uit zijn schuilzoek naar de prinses — en op het oogenblik van de ontmoeting was het haar, alsof haar het hart uiteenspatte; het was haar, of ze door den kliksem getroffen werd, bij het zamentreffen met Kamandaka; jonkman en maagd, beiden even verliefd en hij, brandende van ongeduld, (terwijl hij de schoone bloeme aanstaarde) omhelsde haar, kuste haar op de lippen en zij. . . . ze weerde hem af, nu ja. . . . maar hij was haar te sterk. . . . en ze liet zich kussen en ze liet zich omhelzen. Maar — sprak ze vleiend, met een glimlach — wanneer ben-je dan toch gekomen en waar kwam-je zoo plotseling van daan? Ik zocht je met mijne blikken, maar ik zag je niet; en ik was zoo moê van het wachten.

Ik kwam — antwoordde hij — van de plaats der Setans, Antoe's en Banaspati's.

Nu — vleide ze weêr, terwijl ze hem eventjes in de dij kneep — jij kunt je verstoppen, hoor, mijn slanke jongen, ... me zoo af te luisteren en te begluren, ... maar kom nu, mijn liefste, en ga meê mijn huis binnen. Ik ben al zoo lang hier en ik ben zoo bang, dat iemand je ziet. De kemit's zijn niet ver af; daar is maar een steenen muur (1) tusschen ons en hen.

Daarop werd Raden Kamandaka meê geleid aan de hand der prinses en zoo de pantjaniti binnengebracht.

Biang Kandeg volgde hen voortdurend op den voet.

En zoo kwamen ze aan in het verblijf der prinsessen en ging de prinses onmiddelijk haar slaap-salet binnen.

Hare inja's waren zeer opgetogen, toen ze de prinses met den beminden prins zagen aankomen en stonden klaar om haar te bedienen: de een droeg de sirih-doos aan, de ander bracht borèh, met welriekende bloemen gemengd, en heerlijke spijzen in metalen kommen, maar noch de jeudige prins, noch de prinses maakte van het eten gebruik, vervuld als ze waren van het verlangen naar mingenot.

En zoo was het middernacht geworden, ... en het gordijn was reeds gesloten (2) . . . . .

---

(1) *Kèlir banon*, de schutsmuur vóór de palataran, in de kraton.

(2) Die klamboe kan gesloten blijven, al blijven we ook luisteren naar den Javaanschen dichter, op welke wijze zijn lied der minne wordt afgeneuried.

(31) Sibra waoe sinamboet sang déwi
djinoendjoeng pinondong
kinoeswa-koeswa anèng djroning langsé
tansah ingarasan kongah-kangih
manggil miwah kapti
njengkah djadja garoet

Laten we nu spreken over hen, die zich bevinden in den grooten dalem. Daar waren de schoonzoons van Sang Dipati, de nachtwacht ⁽¹⁾ en de oemboel's.

Aan de glèdègan ⁽²⁾ stonden pradjoerit's; evenzoo aan de buiten-poort (régol).

Op de paséban bevond zich de wacht van de kadjineman's; alleen bij de kapoetren bevond zich geen wacht, omdat, op Princes Boengsoe na, alle princessen reeds gehuwd waren, zoodat ze haar verblijf in het paleis hadden opgebroken en de kapoetren ledig hadden achtergelaten.

Zoo kwam het dan ook, dat het voormalig verblijf der princessen niet geregeld bewaakt werd en men daar slechts nu en dan de ronde deed — en zoo werd het mogelijk, dat de Déwi zonder iemands medeweten gemeenschap kon hebben met den geliefde.

---

(32) Troesta sadalem ing tjas sang déwi
waoe sang lir sinom
dasar sampoen mēpèg birainé
kakoeng baed djah tjangèk ing rēsmi
joen ajoenan sami
moenggèng madjèng kasoer

(33) Sang djah ingaras rinēmih-rēmih
tjasnja esmoe képon
jata sampoen tjampoek kang karēsman
langkoeng kapranan ingkang karon sih
noetog ing sakapti
ing tjas estri djaloe

(34) jata woes loewar ingkang don rēsmi
sakalian mios
baboe inja atjaos pasoetjèn
toja sangkoe sang djah ararēsik
kalian sang jang pèkik
sampoené tètotoeh

(35) apinarak moenggèng djinem wangi
sang djah alélèntroh
esmoe lesoe waoe sarirané
wantoe nēmbé kakenan ing kapti
kakoeng wlas ningali
sang retna pinangkoe

Na zoo'n overdadigen blik achter het gordijn klinkt het vrij koddig te vernemen:
ēnēngēna kang mentas karon sih
pan teksih karoron.

(1) Hiermede zullen wel de *kēmīti siti* bedoeld zijn, die beschouwd moetea worden als vorstelijke beambten.

(2) Naam van de twee zijpoorten van de aloen-aloen.

Even na middernacht, werden er vele geluiden vernomen in het salet van de princes. Daar hoorde men de tĕkĕk en de bĕngtjé (1), alsof ze de geliefden wenschten indachtig te maken, dat het uur van scheiden was aangebroken; dat ze het niet te erg moesten maken; dat ze op hunne hoede hadden te zijn voor spionnen, . . . en, ja wel, daar klonk ook de stem van de kapodang's in vereeniging met de bĕngtjé en ook de perkoetoet's, die in het paleis werden gekweekt, lieten hunne waarschuwing hooren om op te passen op den vijand, die mogelijk in hinderlaag lag.

Het gevolg was, dat de tĕkĕk heen en weêr fladderde en ook de toehoe en méntjo in het vrouwen-verblijf hun geroep aanhieven.

Dat gefluit en gekir werd vernomen door de kemit's, die de beurt hadden van de paleis-wacht; deze gingen daarop de ronde doen en ook de kadjineman's en pradjoerit's verlieten paséban en régol en gingen af op het onraad, eenige gewapend met ponjaards, andere met sabels en semitar's. Alles ging zoo geheim mogelijk in zijn werk. Aangekomen aan de poort van de pantjaniti, zwenkten ze naar het westen, marcheerden toen rechtstreeks naar het park van de pantjaniti en snuffelden rond op alle eenzame plekjes. In den dalem was het doodstil. In het verblijf van Poetri Boengsoe fladderden de toehoe en de méntjo. Op dat oogenblik sliep ze nog niet, de bloem van het paleis, bij den jeugdigen prins, maar ze zaten zamen te keuvelen in bed (2).

Twee kadjineman's waren reeds behoedzaam nader gekomen; hadden aan alle kamers geluisterd en, ja wel, daar vernamen ze duidelijk eenig gemompel, als de stemmen van man en vrouw, in de slaapkamer van de princes. (Dat hoorende), trokken ze zonder hindernissen terug.

* * *

---

(1) Bij het bewerken van het handschrift verneem ik, dat de zoogenaamde vrouwen-emancipatie reeds doordrong tot de wibbel-noenders: bij de gemak-familie, waarvan het mannetje den naam draagt van *bĕngtjé*, is niet het mannetje maar het vrouwtje het „vechthaantje”. Het mannetje waarschuwt 's nachts tegen onraad.

(2) *Garendeng sami neng sadjroning tilem roem* — Mas Santaprawira wil voor *garendeng* gelezen hebben; *galendeng*, waardoor de zaak dan ook wordt opgehelderd.

VI.

DOERMA.

Die kadjineman's dan trokken zich terug en bleven op eenigen afstand staan om zamen te overleggen.

De aanvoerder sprak zijne onderhebbende wachters aan: het is dus uitgemakt, dat zich hier een schaker bevindt; wat denken jelui er van? Wat moet in dit geval gedaan worden? De woning binnengaan en den indringer oppakken of eerst rapporteeren?

De manschappen antwoordden: als u ons vraagt, dan vinden we, dat er eerst moet gerapporteerd worden aan den loerah agëng, aan de poenggawa's en aan de bendara's.

Als we binnengaan met geweld, dan moet je dat maar zoo gemakkelijk niet opvatten, omdat 't maar één man is; want gesteld eens, dat 't een dief is met bovenmenselijke macht, die je allemaal schrik aanjaagt? En als hij dan ontsnapt? Hoe groot zal dan de woede van de heeren zijn, die 't natuurlijk zullen toeschrijven aan je gebrek aan beleid. Geloof me, rapporteert eerst.

Toen trad er een voor, die hart in zijn lijf had en die zeide norsch: hoe heb ik het nu — om één man op te pakken eerst te gaan rapporteeren; je kunt wel zien, dat jelui bang zijn voor je hachje; als je weten wilt, wat mijn raad is, dan behoeft er heelemaal niet gewikt en gewogen te worden; laat mij dan maar naar binnen gaan en het diefje pakken; jullie posteeren je eenvoudig om te belletten, dat hij doorbreekt en ontsnapt, en verder hou-je je maar klaar om hem te binden.

De wachters voelden zich daarop meer bemoedigd en keerden voorzichtig naar het huis terug. Met een vreeselijke stem eischte de aanvoerder open te doen en schreeuwde: wie ben jij daar binnen, die onze Goesti zoekt te verleiden; kom buiten, dief, die je bent! Of ben-je geen man? Ben-je misschien een booze geest? Welaan, dan ben-je rijk in dapperheid.

De Raden schrok op en wilde naar buiten gaan. Maar de bloem van het paleis hield hem van achteren vast om niet van hem gescheiden te worden; ze hield zich vast aan zijn gordel.

Ga toch niet naar buiten, mannetje, smeekte ze, misschien vermoorden ze je. Laat onze Goesti los, verleider daar je bent! schreeuwden de wachters.

De emban's, baboe's en inja's, allen woelden dooreen van angst en benauwdheid; het heele dienstpersoneel sprong verschrikt uit den slaap op. De kadjineman's deden daarop eene poging om de deur open te breken: deze werd gerameid

en getrapt, tot hij losprong. Daarop traden ze binnen, met den sabel vooruit, en schreeuwden: volg ons, verleider, als je je leven lief hebt; laat-je binden en volg ons onmiddellijk.

Raden Kamandaka bevond zich nog in bed en zag geene kans om zich uit de voeten te maken.

De vrouwelijke bedienden hieven een algemeen geschreeuw aan en de kadjineman's deden niets dan roepen en gillen: dief! dief!

Door dat rumoer werd ook de wacht in het paleis opgeschrikt. De schoonzoons van den vorst en alle poenggawa's werden wakker op het geschreeuw van: houd-den-dief. Haastig vlogen ze naar buiten en hunne volgelingen wedijverden om de eerste te zijn. Kadjineman's en pradjoerit's liepen tegen elkaar aan. Die zoo pas uit den slaap waren opgestaan, wisten niet, wat er aan de hand was, en stoven naar alle kanten heen (1); men wist niet, waarheen men te gaan had, en verstrooide zich oostwaarts, westwaarts, naar alle kanten. Op dat vreeselijk geraas kwam ook het volk buiten in opstand en drong de poeri binnen. De geheele pantjaniti flikkerde weldra van de obor's; overal rammelde het van wapens en de gewapende wacht was weldra genaderd tot de kapoetren.

Maar laten we spreken over den schaker.

Van zijne slaappleaats opgestaan, viel hij op het viertal wachters aan, die uiteen stoven, nadat ze verwond waren.

De Raden was reeds buiten het gebouw.

Daarna kwamen er vele troepen om het gebouw te belegeren en omgaven de kapoetren. De prinses bleef bestendig binnenshuis bij hare vrouwelijke bedienden en zat, verslagen, ter neder, met 't oog op haar Kamandaka. Als hij den dood mocht vinden, dan zou ze met hem sterven: dát was ondenkbaar, achter te blijven zonder hem!

Kamandaka was van alle kanten in het nauw gebracht, ingesloten zoowel door de pradjoerit's als door de poenggawa's en de schoonzoons van den Vorst; vier onkwetsbaren waren de aanvoerders van de troepen. De namen dier helden zijn: Ki-Dipati Wiranata van Tjoekang-akar, de oudste; de daaropvolgende in ouderdom Djigjajoeda, Dipati van Bongas; de derde was Mertanegara, Dipati van Bondjok, en de vierde de Adipati groote Rësi, Endrapati. De gelederen stonden in een kring achter elkander om het gebouw heen. Het opperhoofd Sindoesari commandeerde zijne manschappen: mannen, weest onversaagd; laten we met spoed een aanval doen; onder een hagelbui van kogels zal Kamandaka wel niet ontsnappen.

Maar juist had de godheid er voor gezorgd, dat zijn lichaam gelijk was aan een schotel van fijn porselein (2), zoodat, wanneer zij naar hem staken, de wapenen

(1) Het handschrift geeft: *pating bresasat*.

Bresasat beteekent niets; men leze: *pating bravesat* en men krijgt, zooals het doerma-metrum vereischt, eveneens 5 lettergrepen. Volgens Mas Santaprawira is *pating bresasat*, zoowel in Tegal als in Banjoemas, gebruikelijk.

2) Pandjang poetra.

op hem afgeden en hem geen wond toebrachten⁽¹⁾. Met groote gramschap rustte zich de Raden ten strijde. Als eenig wapen had hij den stok met ijzeren punt, de zegen-aanbrengende reliquie van Padjadjaran, welke hem overal vergezelde. Dien stok hief hij op, liet hem trillen in de hand en sloeg er rap en onversaagd meê op los, zoodat de vereenigde pradjoerit's en kadjineman's ontzet waren over dien stormenden aanval. Hij was als de Woede in persoon, wien het hongert naar menschen vleesch⁽²⁾.

Hij sloeg zich heen door pradjoerit en kadjineman en velen er van werden gedood; zelfs waren er, wier zijde gekloofd werd, zoodat er het darmnet uithing, en wier buik werd opgescheurd, zoodat er de ingewanden bij neêr hingen. Twee loerah's kwamen te hulp, met name Sindoepati en Prawirajoeda, die op het gezicht van zoovele krijgsmakkers, die links en rechts gesneuveld nederlagen, in woede ontstoken, de lans ter hand namen. Deze twee vochten als Boeta's, die belust zijn op menschen vleesch, terwijl ze links en rechts een woest geschreeuw aanhieven en herhaaldelijk met de lans op den schaker aanvielen.

Raden Kamandaka weerde eenvoudig de speerworpen af en week niet van de plaats. Daarop hieuw hij weêr met zijn stok op hen in en de lansen van de beide strijders werden afgehouden als patjing en vielen in stukken ter aarde.

Daarop trokken ze de tjoeriga, gingen daarmee rechtstreeks op den Raden los, doch Kamandaka greep de beide hoofden en bonsde die tegen elkaâr, tot ze verbrijzeld werden en de hersenen er uitspatteden. Beiden stierven. Het volk maakte zich uit de voeten en er bleef geen kadjineman over. Het was vreeselijk om aan te zien, die krijgswuede van den schaker. In vliegende vaart rende hij de gelederen te gemoet, sloeg ze uiteen en deed ze het veld ruimen.

De fakkels waren uitgegaan. De vluchtelingen liepen tegen elkander in; alle mantri's en boepati's liepen door elkaar en de schoonzoons van den Vorst zaten in benauwdheid. Het was stikdonker; men wist niet, waarheen zich te wenden, en zoo rende de een tegen den ander.

Raden Kamandaka was reeds buiten; het ruischen van het water volgende, moest hij reeds buiten den kraton zijn en daar was niemand, die hem had opgemerkt. Binnen de bèntèng liep men, zonder ophouden, door elkaâr, evenals rijst, die op een wan wordt rondgeschud. Velen waren gewond; 't was een gevecht van vriend tegen vriend; men beukte elkaar met de vuist; men schopte elkaâr en die tegen den grond lag, kreeg een man op zich, die hem bond, omdat deze hem voor den schaker (dief) hield, en werd zoo voortgesleurd en naar buiten gebracht, naar de buiten-paséban. De poenggawa's lieten aan de huizen obor's opvragen, die hun werden verschaft. In een oogwenk waren ze aangestoken en

(1) Nadat dit geconstateerd is, voegt de dichter er met epische breedheid aan toe: *tanana miatani*.

(2) Aldus vertaal ik de beide strofen:

lir sangngalodra
galak amongsa djalmi.

de gebondenen daarmee bijgelicht, die niets deden als roepen: o moeder, o moeder, ik ben de dief niet! en het op een huilen zetten.

Daarop werd hij ondervraagd: waar kom-je van daan? hoe heet je? wat ben-je voor een landsman? en antwoordde: ik woon te Langgong-sari; ik heet Lenatroena; ik ben sirih-doos-drager bij een ambtenaar; ik ben de zoon van Sabdanaja, de kleinzoon van kaki Darpa, de achter-kleinzoon van kaki Sobagati, ik kom van de reis, van Koesambi-manis — och god, ik ben al oud, laat me toch; bind me niet. Zijn geleider antwoordde: (dat is goed), maar als ik je losgelaten heb, ga dan naar huis om amfioen te kookken, dan kom ik wat bij je plakken om er een pijpje van meê te rooken.

Daarop togen de Poenggawa's en Dipati's het huis binnen. Vele obor's werden aangebracht op de pelataran om naar den dief te zoeken; de heele tuin werd doorsnuffeld. Toen daar niets werd aangetroffen, begaf men zich naar het paleis en ondervroeg Déwi Tjiptarasa, waar de dief was.

De Déwi antwoordde: ik heb hem niet gezien; dat weet ik niet; zoo even heeft hij het gebouw verlaten; hij is niet teruggekeerd; ik weet niet, waar hij heengegaan is. Daarmede waren ze geenszins tevreden gesteld en ze hielden daarop een overleg in de slaapkamer, die door fakkels verlicht was. Daarna werd alles doorzocht buiten het slaapvertrek, maar meneer de dief werd niet gevonden. De schoonzoons en de Dipati's waren ten einde raad, verwijderden zich uit de kapoetren en gingen het hoofdgebouw binnen om te rapporteren aan den Vorst.

Toen Sang Dipati ontwaakte, schrikte hij van het geroep van: een dief! een dief! — een geschreeuw als een oordeel — en maakte zich klaar om uittegaan naar het voorplein, gewapend met een tjoeriga.

In een oogwenk was hij door dienst-personeel omgeven, vergezeld door een stoet van selir's met hare sirih-doos-dragers, alle welgewapend, voorzien van sabels en tamsir's.

Juist wilde Sang Dipati uitgaan, toen de Dipati's en schoonzoons den dalem binnenkwamen ter audientie. Ze rapporteerden den Vorst, wat er voorgevallen was, van het begin tot het einde. Daarover werd de Vorst zoo woedend, dat zijn borst vuurrood werd, de tranen van woede hem in de oogen stonden, zijne lippen trilden en zijne oogen bloedrood waren opgelopen. En in dien toestand trok de vorst zich terug in de achter-dalem.

* *
*

VII.

PANGKOER.

Den volgenden ochtend ging de Vorst uit ter vergadering op de siti-inggal. In rijen geschaard zaten daar de mantri's, oemboels, loerah's en de schoonzoons van den Vorst.

Daar waren juist bezigheden van aanbelang.

De schoonzoons van den vorst, vier-en-twintig in getal, den titel voerende van Adipati, waren daar alle bijeen.

De oudste was de Adipati Tjoekang-akar; op dezen volgde in leeftijd de Adipati van Bongas; daarop volgden de Adipati van Bondjok en de Adipati Marësi.

Deze vier, die hier het eerst vermeld worden, waren de Adipati's van Oostelijk-Pasir.

Daar waren voorts de Adipati's van Lewih-boeaja, de Adipati Selamanik, de Adipati van Botjor, de Adipati van Pitoeroeh, de Adipati van Wëdi, de Adipati van Ambal; voorts de Adipati van Petanahan, de Adipati van Kawis-inggal, Kjaï Dipati van Daha en de Adipati van Ajah. Daarmede zijn de Adipati's opgesomd van het Westen. Ook waren er Ki Dipati van Kewangsoel, de Dipati van Losekar, de Adipati van Soemedang en de Adipati van Mëroejoeng; Ki-Dipati van Kerawang, de Adipati van Koeningan, de Adipati van Imbanegara, Ki-Dipati van Limbangan, de Adipati van Timbang-banten en de Adipati van Ngoekoer.

Dat waren ze, ten volle vier-en-twintig, de schoonzoons van Sang Dipati.

Ook de Dipati's van de nabuurschap waren alle opgekomen ter vorstelijke zitting, de Dipati van Teroentoeng en de Dipati van Panjarang.

Ook waren opgekomen de oemboels, de loerah-desa en de niaka's van Pasir: daar waren Ki-Toemenggoeng Djagasatroe, de Ngabé's Wirapradja en Reksaprana, de Kjaï Demang Oedan-aroen, de Kjaï Oemboel Séladjaja en de Ki Loerah Andaka-westi.

Kjaï Patih Reksanata zat geheel vooraan.

De vergaderplaats was overvol.

Nadat hij ontboden was, schoof Reksanata eerbiedig naar voren tot in de tegenwoordigheid van den vorst en maakte de sembah.

Sang Dipati sprak: Patih, zoo even sliep er een sluwe bantèng in het paleis, dartelend van jeugd, die de eerbaarheid schond van mijn vorstelijk verblijf. Wanneer hij er nog mocht zijn, grijp hem dan, en wanneer hij er niet meer is, zoek hem dan te pakken. Dit is mijn volstrekt bevel! met spoed! onmiddellijk!

ik stel u aansprakelijk. Als die dartele bantèng niet door u gepakt wordt, dan ontsla ik u uit uwe waardigheid!

Hevig aangedaan, boog Kjaï Patih het hoofd ter aarde en bevroedde wel, dat er gezinspeeld werd op zijn zoon, op Kamandaka. Angst en twijfel vervulden zijn hart. Vaderliefde en ambtelijk aanzien werden tegen elkander opgewogen: hij weifelde en weifelde en peinsde op het middel, om zijn zoon te ontmoeten. 't Is waar, hij hield veel van zijn zoon, maar wanneer hij die genegenheid plaatste naast zijne maatschappelijke positie, dan kreeg de liefde voor zich-zelfen de overhand. Bovendien, het was een aangenomen zoon, die de eene ondeugd stapelde op de andere . . . . . Maar, al was het ook zijn eigen kind, die een slecht gedrag leidde, toch zou hij hem niet onttrekken aan zijn verdiende straf . . . . . — Ten slotte begon de liefde van den Patih te verminderen en hij sprak eerbiedig: het zij zoo, ik zal uwe bevelen uitvoeren; ik vraag dus verlof om te vertrekken en naar de kepatihan terug te keeren.

Het werd hem toegestaan; hij maakte de sembah en vertrok.

Daarop keerde ook Sang Dipati terug naar den dalem.

De zitting werd opgeheven en de niaka's, dipati's, mantri's en oemboel's vertrokken, een ieder zijns weegs.

Laten we nu weêr verhalen van den Patih.

Niet zoodra was deze in zijne woning teruggekeerd, of hij ontbood zijn bediende, Ki Wiragoesta, die vroeger reeds meermalen geheime zaken voor hem beredderd had.

Toen deze verschenen was, zei de Patih: Wiragoesta, ik zend je bij deze er op uit om Kamandaka optesporen en in handen te krijgen, wáár hij zich ook mocht verschuilen. Zoolang je hem niet hebt, kom je niet terug. Of . . . fe . . . mocht je bepaalde zekerheid hebben ingewonnen omtrent de plaats, waar Kamandaka zich bevindt, keer dan onverwijld terug om me te rapporteeren.

Wiragoesta maakte de sembah, vroeg verlof om te gaan en vertrok.

Onderweg berekende hij, dat het juist vrijdag-legi was, de neptoe-seblas, en dus, wanneer er gesnaptten moesten worden opgespoord, hij zijne schreden had te richten naar het Oosten.

Zoo toog dan Wiragoesta naar de ooster-grens.

Zwijgen we nu over hem en keeren we terug tot Kamandaka.

Nadat deze de waterleiding was gevolgd, sloeg hij noord-oostelijk af, krom van het waterbekken naar beneden, volgde den oever van de rivier Logawa en verschool zich daar onder een trenggoeli-boom. Door het dichte lommer was de plek donker en werd door hare afgelegenheid weinig bezocht, zoodat hij wel door niemand zou gezien worden. Hij voelde zich dus gerust. Tusschen elf en

twaalf uur vóór den middag verlangde de Raden naar een bad en wasemend daalde hij af naar de kali, aan de bovenzijde van de kolk. Hij trok zijn kleeren uit, legde ze neêr aan den oever en dompelde in het water; toen zette hij er zich in neêr en wreef zich het lichaam schoon.

Laten we nu zwijgen over den bader en spreken we van den man, die in 't geheim op reis was.

Wiragoesta, die aan den oostkant van de rivier was aangekomen, stak over naar den westkant en bespeurde bij het doorwaden van de rivier juist iemand, die aan 't baden was aan den zuid-oostkant, op het oogenblik, dat deze zich in het water liet neêrzakken. Zijne kleeren lagen in wanorde aan den oever. Wiragoesta keerde onmiddellijk op zijn schreden terug naar den oostelijken oever en verschool zich daar in de struiken en in het gras, terwijl hij zoo den bader nauwkeurig kon gadeslaan. Wiragoesta herkende hem: ja, ja, jij bent Kamandaka, ... lekkertjes hè, om zoo je lichaam te boenen in het meer? Het was klaar, dat Wiragoesta alles duidelijk zien kon, zonder dat hij door den vluchteling gezien werd. Zoo sloeg hij een heelen tijd lang een zijdelingschen blik naar den bader en, nadat hij hem nauwkeurig had opgenomen, kroop hij op handen en voeten terug naar het oosten, bevreesd, als hij was, om ontdekt te worden. Toen hij, op die wijze een eind weegs had afgelegd, kwam hij aan het gebergte, wendde zich toen naar het zuiden en stak beneden Banakeling de rivier over.

Fluks keerde hij huiswaarts om aan Kjaï Patih kennis te geven.

Laten we nu niet spreken over zijn terugtocht, maar dadelijk melden, dat hij ter hoofdplaats is teruggekeerd.

Onverwijd maakte hij zijn opwachting bij Kjaï Patih om hem van het begin tot het einde alles mede te deelen, wat hem op zijn geheimen tocht wedervaren was.

Kjaï Patih begaf zich naar het paleis en werd aanstonds binnen gelaten. Binnen gekomen, maakte hij de sembah en sprak: De dartele banteng, die ronddwaalde in het paleis, werd na heimelijke bespieding door me aangetroffen. Hij houdt zich schuil aan den oever van de rivier. Ik snapte hem op het oogenblik, dat hij aan het baden was. Ik wacht uw verdere bevelen. Maar . . . . als we er niet vlug bij zijn en we wachten, tot hij zich vervolgd acht, zoodat hij zich al verder en verder uit de voeten maakt, zullen we zijn spoor bijster worden.

Sang Dipati antwoordde zacht: laat dadelijk mijne bevelen overbrengen aan de u ondergeschikte ambtenaren, aan de poenggawa's en aan mijne schoonzoons, om op staanden voet hunne troepen op te stellen en aan den dief de pas aftesnijden, aan het noorden, aan het zuiden en aan het oosten (1).

1) *Het westen* wordt in het handschrift eenvoudig weggelaten om het metrum. De voorlaatste strofe van een pangkoer-couplet heeft 8 lettergrepen en eindigt op den gerekten a-klank.

Lor kidoel kelawan wetan (8) had moeten heeten: *lor kidoel koelon lan wétan* (ook 8).

Al hunne troepen moeten verdekt worden opgesteld.

Kjaï-Patih maakte de sembah en vertrok met hurkenden gang en gebogen houding uit Zijner Majesteits tegenwoordigheid. Fluks begaf hij zich naar de paséban en gaf daar zijne bevelen. Poenggawa's, loerah's, de lijfwacht en de kadjineman's, allen waren in een oogwenk in rijen geschaard bij den Patih.

Daarop spak Kjaï-Patih aldus:

Poenggawa's en bevelhebbers over de troepen, maakt je onmiddellijk gereed en rust je troepen uit tot den strijd. Aan alle kanten moeten de groote wegen worden afgezet, ten noorden, ten zuiden, ten westen en ten oosten. Stelt al uwe troepen in hinderlaag. Voor het geval men Kamandaka voorbijgaat, laat men dan oppassen, dat hij niet met geweld doorbreekt; grijpr hem, als hij zich mak houdt, maar maakt hem af, als hij weêrstand biedt. Welaan, rust je met spoed uit.

Daarop gingen ze uit een, loerah's en vorstelijke schoonzoons, om zich gereed te maken voor den strijd. Daarna werden door Kjaï-Patih ter vergadering uitgenoodigd de schoonzoons van den vorst, de boepati's en de nijaka's.

Alle verschenen op die uitnoodiging. De paséban was overvald. Daarop sprak Rekjana-Patih: mij ondergeschikte ambtenaren en bendara's, zorgt er voor, dat onmiddellijk alles tot den strijd worde toegerust. Het is de wensch van Sang Dipati, dat er jacht worde gemaakt op den dartelen bantèng, die ronddwaalde in het paleis en zich thans schuil houdt aan den oever van de rivier. Het is de wil van Sang Dipati, dat hij rondom worde ingesloten.

(Na deze mededeeling) ging men onmiddellijk uiteen en Kjaï Patih keerde huiswaarts.

Daar aangekomen, trok hij zijne krijgscrusting aan en toog met zijne goed uitgeruste troepen terug naar de poeri, begeleid door de aanzienlijken. De poenggawa's waren eveneens met al het noodige toegerust. Op de aloen-aloen was het vol. De poenggawa's van de pantjaniti, de lijfwacht en de kadjineman's gingen vooruit om al vast de wegen af te zetten; ten noorden, ten zuiden, ten oosten en ten westen had men zich reeds geposteerd. De gelederen der pradjoerit's lagen reeds in hinderlaag. Ki-Rekjana-Patih was reeds aangekomen aan de pantjaniti. Alles was gereed.

Toen sprak Sang Adipati op de paséban: welaan, vertrekt alsnu onmiddellijk, gij allen, die het bevel hebt over de troepen, maar denkt aan mijn stellig gebod: laat het niet zoo ver komen, dat hij met geweld doorbreekt, want dan beschouw ik u als medeplichtigen aan al zijne euveldeaden. Ik zelf ga niet meê; en wel, omdat ik bang ben, Patih, dat uwe dochter Boengsoe op den loop gaat; dat ze, waar ze zoo opgaat in haar smart, het paleis verlaten zal, terwijl, wanneer ik van huis ben, er niemand zou zijn, die 't haar beletten zou.

Ki-Patih maakte een sembah en ging naar buiten. Toen hij aan de pantjaniti gekomen was, gingen alle wapenbenden op marsch, naar het noorden en naar het oosten.

Wiragoesta deed dienst als gids.

Uit de verte gezien vormden al die wapenen een berg van vuur, in allerlei kleur, Spaansche ruiters, rood verguld, op hoogen voet, in menigte en op elkaâr gepakt als de wolken bij een betrokken lucht. De poenggawa's voerden de troepen aan, van achteren uit — terwijl zich geheel achteraan de patih bevond. De hoofdtroep trok vooruit tot in het midden van de rivier en omtrok toen in gebogen rijën, evenwijdig aan elkander, de plek, waar Kamandaka vroeger gebaad had — en zoo werd hij door de troepen ingesloten aan het noorden en aan het zuiden, aan het oosten en aan het westen. Die hoofdmacht werd door de poenggawa's aangevoerd.

Verhalen we nu weêr van Raden Kamandaka.

Toen hij gebaad had en weêr naar zijne vroegere schuilplaats was teruggekeerd, kwam de begeerte bij hem op om, als de avond gevallen was, naar de princessen-tuin terug te keeren — misschien, dat de prinses naar buiten kwam om een bad te nemen in dien tuin en hij haar dan ontmoeten zou.

Zoo hevig was het verliefd verlangen van den jeugdigen prins naar de bloem der schoonheid.

Zoo zat hij daar te peinzen onder den trenggoeli-boom, toen hij naar het westen keek en daar eene groote troepenmacht ontwaarde, die op hem afkwam uit het noorden, uit het oosten en uit het westen. Naderende in een kring, omsingelden hem de troepen van alle kanten, van het noorden en van het zuiden, van het oosten en van het westen. Ze breidden zich uit over de vlakten en over de heuvelen, alles was door hen bezet en ze hieven een onstuimig geloei aan.

* * *

VIII.

DOERMA.

Raden Kamandaka was op zijne hoede. De tjis was reeds ter hand genomen, werd opgeheven en rondgedraaid en vlamde en flikkerde onder het zwaaien. Hij stond daar als een telg van Parta ⁽¹⁾ op het oogenblik, dat die door de Koerawa's overweldigd wordt in den strijd.

Wat geeft hij om het flonkeren en flikkeren van al die wapenen, ... het eenige, wat hij ziet in zijn hart, dat zijn de lonken van de vorstelijke bloeme, van Déwi Tjiptarasa, toen hij met haar gezeten was in het midden van de slaapkamer. Dat zijn de wapenen, die hem bijstand bieden. Raden Kamandaka stond dus niet in vergelegenheid om zich te verdedigen. In trillende beweging sloeg hij met zijn tjis links en rechts en velen werden gewond. Overal klonk het tikkend geluid van de tjis en overal kraakte het en hoorde men de kling-klang van brekende sabels. Kamandaka vocht als een woedende leeuw, die bij een aanval zijne slag tanden laat zien.

Vele poenggawa's waren reeds door hunne troepen verlaten.

Ngabeï Wirapradja en Reksaprana werden door hunne soldaten omver gelopen. Ki-Toemenggoeng Djagasatroe zag men openlijk op den loop gaan; de dipati's zochten een schuilplaats; de oemboel Seladjaja met zijne collega's en Ki Loerah Andakawesti zochten een veilig heenkomen achter de dipati's. De boepati's dreven woedend hunne troepen voort om de voorhoede te ondersteunen. Met hevig geraas rukten ze aan.

Raden Kamandaka was als met een dijk van gesneuvelden omgeven; door de menigte van vijandelijke troepen overstelpt, voelde hij, dat hij niet bij machte was om zich tegen allen te weer te stellen. Eenklaps ploft hij neêr in de kolk en dook onder water. Even snel werd hij door de troepen omsloten, ter linker-, ter rechter-, aan de boven- en aan de benedenzijde van de kolk, om te wachten, tot hij weêr te voorschijn kwam. Men wachtte, ... men wachtte, ... daar kwam niets boven water. De dipati's werden ongeduldig en de troepen werden door hen gelast steenen bij massa's in de kolk te smijten — steenen zoo groot als een klapper of als een wrijf-cylinder; zoo groot als een ei, als een kepel — alles viel als een stortregen neêr in het water. En altijd weêr werd de eene laag gestort op de andere, zoodat de kolk heelemaal gevuld raakte.

Daarmede stelden zich de dipati's tevreden, van meening als ze waren, dat Kamandaka was omgekomen.

(1) Ardjoenâ.

In de kolk nu bevond zich een boomstam, die, gedeeltelijk onder water geraakt, daar vast zat — een stuk hout zoo groot als een karbouw; en deze oude boomstam nu werd zonder ophouden met steenen gegooid. Daar het hout reeds rot was, vlogen er door het beuken der steenen telkens splinters en spaanders af, die naar alle kanten heendreven. De dipati's meenden daarom, dat Kamandaka reeds dood was en dat zijn lijk, geheel in flarden, op het water dreef. Daarbij kwam nog, dat er kippedarmen van boven aandreven en ook deze werden aangemerkt als de ingewanden van Raden Kamandaka. (Nu moet ge weten), dat er juist iemand bovenstrooms een kip had geslacht en schoongemaakt en de niet-eetbare ingewanden had weggegooid in de rivier.

Hoe het zij, de poenggawa's waren zoo overtuigd, dat ze aan Ki-Patih gingen rapporteeren, dat Kamandaka dood was; dat zijne beenderen en zijn vleesch in stukken en brokken waren bovengekomen en dat zijne darmen op het water dreven.

Na die mededeeling werd het doel van de tocht als bereikt aangemerkt en ging men, de een na den ander, in verschillende richtingen uiteen: de nyaka's, mantri's, de vorstelijke schoonzoons en Ki-Patih.

Toen ze in de hoofdplaats aankwamen, dienden ze zich onmiddellijk aan in het paleis en toen ze door den Vorst in audiëntie waren ontvangen, sprak de Patih, na de sembah, aldus:

Uwe Majesteit verneme, dat Kamandaka reeds dood is.

In de rivier, door de troepen ingesloten, werd hij gesteengd. Vergruizeld, in flarden en tot poeder gebeukt, werd zijn lijk door de rivier meêgevoerd. Hij werd afgemaakt ongeveer beneden den tuin van de princes.

Toen Sang Dipati dat vernam, was hij buiten zich-zelfen van vreugde en zijne ergernis verdwenen.

* * *

IX.

KINANTI.

Kjaï-Patih was reeds huiswaarts gekeerd.

Laten we nu over hem zwijgen en in het verhaal terugkeeren tot Déwi Tjiptarasa.

Het algemeene gerucht van den dood van Kamandaka was ook tot haar doorgedrongen en ze had ook vernomen, dat hij zijn dood gevonden had in de kolk en dat zijn lijk geheel verdwenen was, nadat 't door de soldaten gesteenigd was. Op het oogenblik, dat de tijding haar bereikte, was 't haar, of haar hart in stukken werd gescheurd; of haar denkvermogen belemmerd was en, kreunende, zei ze tot haar ěmban: laat ons naar buiten gaan. Ik zit al zoo lang hier te turen. Laat me gaan baden in den tuin, terwijl vader nog slaapt. Kom laat ons naar 't park gaan.

De prinses trad daarop uit het vrouwen-verblijf naar buiten; alle parĕkan's volgden haar. In den tuin gekomen, daalde ze neêr naar den oever en ging de badplaats voorbij en altijd door langs den hellenden oever. 't Was haar, of haar hart verscheurd was. Ze zag niets als het beeld van Kamandaka. Haar ěmban sprak haar toe om haar tegentehouden, maar daar was niets met haar aantevangen. Ze zocht naar het lijk van Kamandaka, dat ze moest aantreffen, drijvende op de rivier.

Haar aanhoudend stenen toonde, dat ze door liefde verteerd werd.

Van innerlijke kwelling half gek, liep ze daar heen als eene slaapwandelster; — — verbijsterd liep ze rond met waggelenden gang en redeneerde in zich-zelve.

Tot afleiding dwaalde ze den tuin rond en zag naar de bloemen, die daar waren in alle kleuren en geuren: overal verspreid, tierden ze, kregen nieuwe blaadjes en wiegelden op den adem van den wind, alsof ze der verliefde wenkten. Daar waren er in vollen wasdom en die pas ontloken waren; daar waren de padma en de kanigara, door djangga omslingerd. Daar waren soka en nagasari, die van verre reeds haren geur verspreidden ⁽¹⁾. De poedak had zich geopend en zag er uit als een vrouwendij, waarvan de kain is weggerukt door het geweld van mannelijke begeerte ⁽²⁾, aangeblazen als die wordt door de macht der liefde.

(1) In het H. S. *mekar gandane amirit*, hetgeen geen zin heeft. Mas Santaprawira leest: *amirit = mrik*.

(2) In het H. S. staat: *pinrik pinarwaseng DBIA*, wat geen zin geeft en dan ook door Mas Santaprawira wordt veranderd in: *pria*.

Maar die afleiding gaf geen troost — ze trachtte hem te vergeten, maar ze vergat hem niet; ze droomde van Kamandaka alleen.

En ten slotte bewerkte dat mijmeren over de scheiding alleen, dat ze verliefd-neerslachtig hem aanriep en altijd en altijd weêr zijn naam noemde: maar, waarom dan toch, mijn man, ... zoo heen te gaan uit het paleis; . . . . zoo stilletjes weg te gaan en me niet te laten meêgaan; . . . . je weet toch, als je dood gaat, dat ik niet in het slaapsalet alleen wil achtergelaten worden, ook al ware het, dat ik met u in den dood ging. Och, mijn man, laat 't toch geene scheiding zijn voor altijd. Laat één kuil zijn voor ons beiden. Laat ons één zijn, onafscheidelijk, als het wier één is met den golfslag, die 't voortzweept, opslingert en meêvoert. Mocht ik een bloem zijn en hij een bij, dan zou hij honig zuigen uit mijn kelk! Ware ik een ooft en hij een vogel, dan zou hij me pikken! Mocht ik een weg zijn en hij de eenige, die mij beging, hij alleen, de slanke, die fijne leest! Mijn lichaam is als de bintaro-vrucht, diê afgevallen is en door de rivier wordt meêgevoerd. Wie zal me te hulp komen, nu gij dood zijt, mijn Kamandaka! Mocht ik met u meêgaan in den dood! En dan weêr herleven in nieuwe menschwording, zeven malen met u! Laat me u dienen, mijn man, en met u gefolterd worden in de hel; laat me, als slavin, alle ongemakken met u deelen; met u den hemel binnengaan om daar uwe dienaress te zijn.

Malende van verliefdheid, bleef ze in bedenking staan, tuurde naar de bloemperken, naar de vruchtboomen, die in rijen geplant waren, links en rechts, ... denta en mandalika, ... overal apen op de takken, ... worstelende met de loetoengs, terwijl de een den ander iets eetbaars zocht te ontgrissen. De vogeltjes lieten zich overal luid en levendig hooren en fladderden, met elkander vereenigd, rond; de tortels lieten hun lang en helder geluid hooren; ze floten en kirden; het gezang van den een werd afgewisseld door dat van den ander.

Schoon hingen daar de vruchten, tierig en mollig: kapoendoeng, doerèn en langsöp, djamboe-dersana en manggis, de gewone doekoe en doekoe-kokossan, gandaria en kwèni.

De baboe's waren luidruchtig in de weer met het plukken van doerèn, nangka en mangga-bawang, djeroek en koewèni, djamboe-aër, rood en wit, mangga-dodol en mangga-wangi.

De wilde béo wiegelde op de takken, mannetje en wijfje, en lieten een geluid hooren, alsof ze meêtreurden met het verliefde prinsesje. De djangkoeng zat met vooruitgestoken kop te turen in het water, alsof hij reverentie aanbod aan de treurende verliefde.

De prinses ijldde zonder ophouden door (over het voorwerp harer liefde): alleen tot hem voel ik me aangetrokken, tot hem alleen. O, al ware het, dat er een zee van vuur borrelde tussehen u en mij, ik zou tot u gaan, tot u, den eenigen innig-geliefde. Hoe vreeselijk die voorstelling, eenzaam en verborgen te blijven voortleven, terwijl hij niet meer leeft!

Ni-emban sprak de prinses telkens en aanhoudend toe om haar tot kalmte te stemmen: gedenk toch, Goesti, dat 't halstarrig vasthouden van het gemoed aan het verlangen naar de vervulling zijner wenschen een mensch onvermijdelijk in het verderf stort.

Ge toeft hier nu al zoo lang, ga nu toch baden. Jang Arka is bijna ondergegaan.

De prinses ging daarop baden in het bekken en, nadat ze gebed had, ging ze terug naar het paleis, gevolgd door hare vrouwelijke bedienden, en zoo naar het vrouwenverblijf.

Laten we nu zwijgen van de prinses en het verhaal afwisselen door de mededeeling, dat Sri Boepati Padjadjaran in zak en asch zat, moede van het langdurig wachten op de terugkomst van zijn zoon Raden Banjaktjatra. Doch deze kwam maar niet. De geheele hofstad geraakte daarover in opschudding. Ten einde raad, zond Sang Praboe een bode af om zijn zoon, den kluizenaar, Gagahngampar, te ontbieden, die in afzondering leefde op den berg Megasoemini en daar reeds geruimen tijd dat kluizenaars-leven leidde.

Van het oogenblik af aan, dat hij tot de jaren des onderscheids gekomen was, was hij van huis gegaan; had zich in eene hermitage op Soemini gevestigd en wist daardoor niets af van de reis van Raden Banjaktjatra. Raden Gagahngampar droeg op dit oogenblik den naam van Raden Silihwarna.

Toen hij te Padjadjaran was aangekomen, werd hem door zijn vader opgedragen om zijn ouderen broeder te gaan opsporen en hem te overreden naar huis te komen.

Raden Silihwarna was reeds geruimen tijd op reis; had overal rondgereisd en rondgezocht; was elke hoofdstad binnengegaan, doch mocht Raden Banjaktjatra niet aantreffen. Daarop zette hij zijn reis in oostelijke richting voort, tot hij de hoofdplaats Pasir-loehoer bereikte. Daar trad hij in dienst bij den Vorst, werd aangesteld tot kommandant van de lijfwacht ter vervanging van den overleden titularis, aldus zijn wensch erlangende om deel te nemen aan den strijd.

* * *

X.

D A N D A N G - G O E L A .

Laten we nu zwijgen van Raden Silihwarna, die reeds in dienst getreden is; laten we verder geene uitweidingen of opsieringen maken, maar in ons verhaal terugkeeren tot Raden Kamandaka.

Deze werd voortdurend door God beschermd en ontkwam daardoor aan een wissen dood op het oogenblik, dat men hem met steenen wierp. In de rivier was namelijk een grot en deze ging hij binnen. Toen hij dus door de poeng-gawa's werd geacht door de steenen in flarden te zijn geslingerd, bevond hij zich in werkelijkheid behouden en wel in de grot . . . — hetgeen aan de barmhartigheid Gods moet worden toegeschreven. Door die grot heen werd hij naar het zuiden meêgevoerd naar eene uitmonding in de rivier Logawa, welke uitmonding de Soeroep-lawang genoemd werd. De Raden volgde de richting van de grot; ging er door heen als over den grooten weg en kwam zoo op zijn gemak aan de Soeroep-lawang, aan den oever van de uitmonding.

Vervolgens ging hij, langs den oever, de rivier Serajoe opwaards.

Hij werd omgeven door een glans als van de volle maan, als van helderstralend goud. Hij at niet en hij sliep niet.

Gemoedsbeweging maakte hem sprakeloos. Alleen dacht hij met bezorgdheid, met bekoring tevens, aan Déwi Tjiptarasa; met het oog zijner ziel zag hij al hare bewegingen en hij murmelde in zijn hart: hoe vreeslijk van haar gescheiden te zijn!

Gij zijt de éénige, die schoon zijt boven allen. Gij zijt de eenige, die plaats neemt in de diepste nis van mijn hart.

Ik zal een kidang offeren, als ik u weêr mag ontmoeten, liefste-mijn! Ik zal u in mijne armen nemen als een pop; u vleierend toespreken; u mooie beloften toefluisteren, dag en nacht, en dat alles kussende, voortdurend kussende. Wat moet ik doen? Ik kan niet anders dan u lief hebben. Maar gij hebt geen medelijden met het mannetje — anders zoudt ge wel tot me komen. Mocht ik maar één oogenblik met u zamen zijn. Het is verkieslijk te sterven, als 't nog lang moet duren van u gescheiden te zijn.

Vijf-en-twintig gèdèng padi zullen worden geofferd, als ik, behouden en wel, uw bedgenoot zal mogen zijn, om dan niet meer te scheiden. Gij zijt 't alleen, die uw slaaf vernietigt; hem in 't verderf stort. Ik kan niet naar mijn land, Padjadjaran, teruggaan, als het niet mag zijn in gezelschap van u. Mag

dat niet, dan is te leven geen plicht meer. Het juweel van Pasir heb ik de mijne verkoren — die me waanzinnig van liefde gemaakt heeft, moet de mijne zijn.

Maar, als ik doorging over de liefde van Raden Kamandaka, dan zou er geen einde komen aan het verhaal; laten we dus meer rechtstreeks voortzetten en mededeelen, dat Kamandaka op reis ging naar Pasir, waar hij zich vestigde in een huisje ten noorden van de hoofdplaats. Dat tijdelijk verblijf was het huis eener weduwe, genaamd Njai Kertasara.

Deze was zeer behoeftig, had nauwelijks te eten vóór den tijd, dat de prins bij haar zijn intrek nam; had niets aan haar lijf als een paar lompen en hield te Pasir-loehoer een waroeng van kruiden. Als ze dat niet gedaan had, was ze zeker al van honger omgekomen. Haar man was reeds lang overleden en had haar zonder kinderen achtergelaten — 't was, o zoo treurig. Raden Kamandaka had diep medelijden met de arme weduwe en daarom nam de Raden daar zijn intrek. Aldaar hield de prins zich onledig met hanengevechten. Waar en wanneer maar ergens een wedstrijd was, daar ging de Raden op af, vergezeld van een bediende, — een man, die afkomstig was van Losari en bij den Raden in dienst was gekomen. Deze jongen ging overal met zijn meester meê. Wat zijn leeftijd betreft, was het een goede zeventiger, die Ki Rekadjaja, — een leelijke oude-heer met een bochel, een ronden dikken buik en naar boven uitstekende billen, met kromme beenen en binnenwaartsche knieën; hinkend van gang en met ontblooten buik, waardoor het te zien was, dat hij veel van eten hield. Hij maakte zijn buikband los onder het eten.

Dat buikje was nog ronder dan een semangka.

De weduwe was erg in haar schik, dat Raden Kamandaka bij haar inwoonde; ze staakte het verkoopen van kruiden en droeg ongeschonden kleeren, die ze van den koningszoon gekregen had; had elken dag te eten tot verzadigens toe, wat haar ook door den Raden verschaft werd.

Hij zelf won altijd, als hij zijn haan liet vechten, die de weduwe hem geschonken had. Zij maakte zijn eten klaar en zette 't hem voor. Meermalen ging hij er op uit, naar eene plaats, waar een hanen-gevecht gehouden werd, aan de grens van de hoofdplaats; en zoo wisten langzamerhand de meeste menschen van Pasir, dat Kamandaka niet dood was. Dat werd overgebracht aan de poenggawa's en deze rapporteerden weêr aan den Patih, dat Kamandaka werkelijk nog in leven was.

Daar stond men algemeen versted van. Hij was verbrijzeld en in flarden gesteenigd en zoo omgekomen in de rivier — en op stuk van zaken, was de man toch nog in leven.

Hierop spoedde zich Kjai-Patih naar het paleis; kwam nader tot in de tegenwoordigheid van den vorst; maakte de sembah en gaf kennis, dat Kamandaka weêr levend was.

Toen de vorst dat vernam, ontstelde hij en riep luid: maar hoe heb ik het nu, Patih! Jaren geleden kom je me rapporteeren, dat Kamandaka dood is en nu leeft hij weêr!

De Patih maakte de sembah en antwoordde: Uw toorn kome over mij . . . . (en dat is nu de oorsprong, dat de kolk tot den huidigen dag kedoeng petaoenan genoemd wordt).

Toen de Patih dit gezegd had, ontbood de vorst Silih-warna.

Toen deze verschenen was, zei de vorst: Silih-warna, ik draag u als taak op om me dien doorn uit 't oog te verwijderen, dien dartelen banteng, die rondzwierf in het paleis, dien Kamandaka, dien verleider! Na hetgeen is voorgevallen, vertrouw ik geen enkelen van mijne poenggawa's meer. Nadat Kamandaka vroeger het paleis was binnengeslopen, verbonden zich de gezamenlijke poenggawa's om hem te vangen — maar dat mislukte. Daarbij kwamen nog alle pradjoerits, waarvan velen werden doodgeslagen en velen gewond. Toen hij uit het paleis en uit de stad ontsnapt was, werd de kali Logawa door troepen afgezet; vele poenggawa's werden gewond en . . . . plom! daar sprong de dief in de kolk . . . . Hij werd van alle kanten bewaakt om zijn bovenkomen te bespieden. Men smeed met steenen naar hem, doch den heelen dag kwam hij niet boven, zoodat alle poenggawa's in de meening verkeerden, dat hij was omgekomen, ... en bij slot van rekening leeft hij nog. Alleen gij, Silih-wangi, zijt de aangewezen persoon om die zaak tot een einde te brengen; Kamandaka af te maken. Ik verlang zijn hart en zijn bloed. Zoodra ge dus Kamandaka hebt afgemaakt, snijdt ge hem dadelijk open. Ik eisch zijn hart; ik verlang zijn bloed te slurpen.

Silih-warna maakte de sembah en zei eerbiedig: alles geschiede, zooals u bevolen hebt; ik vraag vorlof en uw zegen; ik gevoel mij niet bij machte om lichtvaardig de goede uitvoering van mijne taak te beloven, doch ik bid, dat uw zegen op mij moge nederdruppen en dat alles moge worde volvoerd, wat door Uwe Majesteit verlangd wordt.

Daarop maakte Silih-wangi weder de sembah, vroeg zijn congé en ging heen. Buiten gekomen, ontbood hij zijne onderhebbende beambten en sprak:

Makkers en gezellen, mij gewerd de opdracht van den vorst jacht te gaan maken op den banteng, die rond gedarteld heeft in de kraton; een iegelijk dus, die weet, waar Kamandaka zich ophoudt, (die spreke).

Nitipraja sprak daarop: ik weet, waar hij is; hij komt bij elke vereeniging voor een hanengevecht in de desa Panjebatan. Hanen laten vechten is zijne (gewone) bezigheid.

Raden Silih-warna antwoordde: als dat zoo is, dan neem ik je meê om me de plaats aantewijzen, waar de banteng zich bevindt.

Maak je klaar, ik vertrek dadelijk. Alleen u neem ik meê; de anderen kunnen zich met hunne troepen in hinderlaag leggen aan den weg. Ingeval Kamandaka daar passeren mocht, houdt je dan eenvoudig stil en ziet scherp toe, waar hij heen gaat, en komt me maar te hulp, als me iets mocht overkomen.

De Raden vertrok met spoed, alleen vergezeld door Nitipraja, die een vechthaan bij zich had om dien in de desa Panjebatan bij te brengen als kampioen.

Men was reeds een heel eind op weg — doch laten we zwijgen over de reis en spreken over Kamandaka.

Deze zat juist in zijn pondok. Het was nacht. Dag en nacht deed hij niets anders als zijne vechthanen verzorgen. Zijn haan, genaamd Mertjoe, was een fraai beest met veëren in drie verschillende kleuren. Daar deze telkens won, waren de inkomsten van Kamandaka vrij belangrijk en was hij dol op zijn haantje. Nacht en dag was het beest in zijne nabijheid. Als Kamandaka ging slapen, zette hij de kooi vlak naast zich.

Dat is de oorzaak, dat, toen daar ter plaatse later een doekoeh ontstond, deze den naam kreeg van Koeroeng-ajam en wel als gevolg hiervan, dat de kooi van Raden Kamandaka begon te ontluiken tot een bamboeboschje met breed uitstaande takken.

Het trof nu juist, dat hij uitging naar eene plaats, waar een wedstrijd gehouden werd. Rékadjaja was bij hem met den haan op de armen.

Laten we nu zwijgen van de reis.

Toen ze waren aangekomen op de plaats van bestemming, troffen ze een groot gezelschap aan; en ook Raden Silihwangi en Nitipraja zaten er sinds lang onder de vele spelers, die tegenwoordig waren.

Daar kwam ook Kamandaka aan de noord-westzijde binnen, gevolgd door Rékadjaja met den haan op zijne armen. Nitipraja merkte hem dadelijk op, schoof nader bij Silih-warna en fluisterde: daar heeft u Kamandaka. Daarop keek Silih-warna op en zag de gestalte van Kamandaka. Doch het was de wil van de godheid, dat Silih-warna hem volstrekt niet herkennen zou; dat hij niet weten zou, dat 't zijn broeder was — en ook voor Kamandaka bleef het geheim, dat hij Silih-warna, zijn jongere broeder, was.

Dat kwam door de langdurige scheiding en de verandering der namen.

Dadelijk nam Silih-warna zijn haan ter hand en zei hardop tot zijn reisgezel: Ki-Nitipraja, tegenover dien haan daar met drie verschillende kleuren worde mijn haan gesteld om te zien, wie het wint, . . . maar ik verlang, dat niemand mijn haan in handen neemt; hij worde eenvoudig aan den anderen haan voorgeworpen en dan moge verder het lot beslissen, wie het onderspit delft.

Nitipraja merkte zacht op: maar als uw tegenpartij geen genoegen neemt (met de voorwaarde) om uw haan niet in handen te nemen, wat dan?

Welnu — antwoordde Silih-warna — dan laat hij het maar.

De meeste spelers stemden daarmee in en riepen Kamandaka toe: kom, Dèn Bagoes, vooruit maar, wij nemen aandeel in uw partij; wij houden op uw haan. Zóó, als we hier zijn, ... als we zoo het voorkomen zien van uwen haan, ... houden wij het er voor, dat hij 't in alles (van den andere) wint: hij is mooier; hij wint 't in breedte en hoogte; en in spierkracht zal hij ook wel niet onderdoen; daarbij komt nog, dat Mertjoe vroeger al zoo vaak overwinnaar geweest is en nu een klein haantje als tegenpartij krijgt. Waar is u dan nu nog bang voor?

Raden Kamandaka liet zich bepraten, volgde den raad van de meerderheid der spelers en zei: nu, dat is goed, kameraden, ik geef toe, maar ik houd mijn haan zelf in handen; ik behandel hem zelf.

Toen Silih-warna dit hoorde, was hij zeer in zijn schik en zei:

In orde, laten we dan maar inzetten; elken inzet, hoe groot die ook zij, zet ik tegen. Kamandaka zette klein in, f 250.— en dat werd ook ingezet door een ieder, die op zijn haan hield. Raden Silih-warna antwoordde: top! daar zijn mijne f 250.—.

Daarop werden de hanen gewasschen en met rijst gevoerd. Voor Silih-warna werd de waschlap gehanteerd door Nitipraja en de wassing en wrijving van Kamandaka's haan werden uitgevoerd door Rêkadjaja.

Toen de hanen gebaad waren, zei Raden Silih-warna: laten we ze nu op elkaâr los laten.

Op dat gezegde liet Kamandaka zijn haan ook werkelijk los, doch Silih-warna trok zijn haan met een ruk terug en smeed hem Kamandaka eensklaps op het lijf. Het was bedoeld op zijn borst, maar daar hield de haan geen vat; viel zoo af naar zijn linkerzijde en trof den Raden in de zijde met het mesje, dat onder de vleugels was vastgebonden. Kamandaka ontwaarde pijn en bemerkte, dat er aanhoudend bloed sijpelde uit zijne linkerzijde. Hij was woedend van schaamte: nog nooit van zijn leven had men zijn bloed vergoten en nu zag hij het vloeien.

Fluks greep hij den haan; gaf hem een slag en smakte Kilat tegen den grond, die daar, geheel uit elkaâr, dood bleef liggen.

Raden Silihwarna ontstak wederkeerig in toorn, vloog met getrokken kris op Kamandaka toe en stak daarmee verscheidene malen naar hem. Maar Kamandaka was er op berekend en pareerde tot drie malen toe den steek van Raden Silihwarna, zoodat hem zelfs de opperhuid niet gedeerd werd. Daarop stak Kamandaka op zijn beurt Silih-warna naar de zijde, waar ook deze bleef pal staan en werd in 't minst niet gedeerd.

Eensklaps greep Kamandaka zijn tjis en zwiepte hem in de lendenen van Raden Silihwarna, die ter aarde tuimelde en daar geruimen tijd bezwijmd bleef

liggen. De spelers stoven uiteen en dropen af op het gezicht van de twee Radèns, die elkander daar hakten en hieuwen met ontzettend getier.

Ki-Rékadjaja greep fluks zijn haan en nam hem op de armen.

Toen Nitipraja zijn heer ter aarde zag liggen, voelde hij zich genoodzaakt toetesnellen, ... en ving daarbij in zijn lende een slag op van de tjis van Kamandaka, — zoodat hij ter aarde zeeg en stierf.

Toen kwam Raden Kamandaka tot bezinning; vondt (bij rijper nadenken), dat de belediging, hem aangedaan, toch zoo erg niet was; . . . . en kwam tot het bewustzijn, dat die Silih-warna een gezant was van den vorst. Hij ging daarop met Rékadjaja huiswaarts en liet de desa Panjebatan achter zich (kawoental).

* *
*

XI.

PANGKOER.

Laten we nu terugkeeren tot de troepen, die ten getale van 300 man in hinderlaag waren gelegd aan den weg. De kameraden van Silihwarna schrikten, toen ze het geraas van menschen vernamen en bevroedden reeds, dat er iets aan de hand was.

Ze namen dus hunne voorzorgen. Er werd een man afgestuurd om aan een voorbijganger, die zich mocht opdoen, te vragen, (wat er gaande was). Het wjlde niet lang, of daar kwam een der vluchtende spelers aanzetten. Deze werd aangehouden en hem gevraagd, wat daar ginds voor een opstand was. De gevraagde antwoordde, dat er Satria's waren, die met elkaar vochten op de plaats, waar ze voor een hanen-wedstrijd waren bijeengekomen. De soldaat keerde ijlings terug en rapporteerde, wat de voetganger hem had meegedeeld.

Daarop werden de gelederen opgesteld; de wegen in allerijl, zonder eenige tusschenruimte, afgezet, ... — vol angst en schrik op het gerucht, dat Kamandaka reeds buiten de desa op den weg gekomen en den grooten weg reeds dichtbij genaderd was. Men bespiedde het midden van den weg en de troepen bleven daar bevende staan.

De Raden was reeds op het gevaar voorbereid en sloeg met Rekadjaja onmiddellijk noordwaarts af. De troepen zagen met huivering, dat 't werkelijk Kamandaka was. Ze trokken voorwaarts en sloten hem van alle kanten in. Maar onze Radèn was niet vervaard. Stormend viel hij aan, rechts en links. De troepen hieven een vreeselijk krijgsgeschreeuw aan. De Raden sloeg er met woede op in en een massa pradjoerit's beten in het zand. De tjis was zijn enig wapen, maar die tjis werd rondgezwiept als een windmolentje; die tjis flikkerde, flonkerde en vonkte. Van schrik bevangen, stond men te kijken en durfde niet naderen. Van alle kanten, doch op vrij verren afstand ingesloten, zwenkte Kamandaka naar het noorden en ging, gedekt door het water, opwaarts langs den oever van de rivier Logawa tot oostelijk van de desa Langgong-sari.

Laten we nu in ons verhaal teruggaan tot hem, dien we bezwijmd hebben achtergelaten.

Raden Silihwarna was weêr bijgekomen en, ontwakende, was hij, sprakeeloos van schrik, blijven staren en zag, dat Nitipraja dood was en een wond had

aan de borst ⁽¹⁾. Kamandaka was niet te zien. Woedend ging Silihwarna hem achterna, het spoor volgende van Kamandaka's bloed. Spoedig haalde hij hem in ten oosten van de desa Langgongsari, doch, door de duisternis overvallen, voegde hij zich bij de troepen.

Raden Kamandaka, die zich achtervolgd zag, stak ten westen van Langgongsari de rivier over en hield, door den nacht overvallen, ten oosten van die desa stil. De pradjoerit's, 400 man ⁽²⁾ sterk, die niet wisten, waar hij gestoven was, werden door Kamandaka echter zich opgemerkt. Ze omsingelden de plaats.

De nacht kan met stilzwijgen worden voorbijgegaan — maar den volgenden morgen, toen Sang Jang Soerja reeds was opgegaan, sprak Silih-warna zijne troepen aldus aan: luistert gij allen naar mijne bevelen. Laat niemand mij volgen in den strijd! Ik alleen zal me als kampioen stellen tegenover Kamandaka. Het zal een gevecht zijn van man tegen man — behalve, wanneer ik mocht overwonnen worden, doet dan, wat ge wilt; maar zoolang dat niet het geval is, verlang ik alleen uwe toejuiching.

Zijne krijgsmakkers lieten daarop een sendika hooren. Raden Silih-warna liep daarop fluks op Kamandaka toe en riep: kom op, gij Kamandaka! Deze antwoordde: wat is er van je begeeren? — trad een eind weegs terug, schortte zijn kleed op, stak dat vast in den gordel en deed den aanval.

Silih-warna weerde hem af. Bonzend was de aanval van man tegen man. Men drong tegen elkander aan; greep elkander aan en smakte elkander tegen den grond. Door en over elkander slingerend, sloeg de een den ander op het gezicht en men schopte elkaâr; en dat ging zoo geruimen tijd door. Dan weêr grepen ze elkaâr in de handen ⁽³⁾ en trokken elkander zoo heen en weêr. Dat is de oorsprong van den naam Padjogol, die gegeven werd aan de doekoeh, die in later tijd op deze worstelplaats verrees en dezen naam behield tot den huidigen dag. Toen de strijd reeds lang geduurd had en de strijders afgemat waren, rustten ze uit. Toen ze waren uitgerust, begonnen ze weêr te vechten. Daarop sprak Kamandaka: laten we den strijd overbrengen op eene andere plaats, die verder van de hoofdplaats ligt, dan kan je je hart ophalen aan het gevecht.

Silih-warna antwoordde: mij goed, ik volg u.

Daarop ging Raden Kamandaka westwaarts en doorwaadde weêr de rivier Logawa. Waar hij ging, werd hij op den voet gevolgd.

(1) *Tatoe djadja* staat er, maar de dichter vergeet, dat hij den slag heeft laten neêrkomen in de lende: *tinadahan tjis lamboengé*.

(2) Waar die 100 man van daan komen, blijkt niet. Voor het metrum, dat 2 lettergrepen eischt, behoefde *tiga* niet met *kawan* te worden verwisseld.

(3) *Adjogol* komt niet in het Wdb. voor.

Toen stak hij de rivier Apa over; vervolgens naar het oosten en, toen hij de rivieren Djengok en Bodas achter den rug had, ging hij verder in noord-oostelijke richting. Ook Ki-Rékadjaja volgde hem met Mertjoe op den arm. Plotseling maakte hij halt ten westen van de rivier Bandjaran. Silih-warna met zijn 400 man troepen volgde den vijand overal.

Hierover nu gezwezen; en spreken we over de hulptroupen, die door den vorst van de hoofdplaats waren afgezonden, onder bevel van den Adipati Marəsi, om Silih-warna tot spoed aanzetten.

Toen de Adipati bij de troupen kwam, sprak hij tot Silih-warna: Silih-warna, mij is door den vorst opgedragen u te bevelen uwen marsch te bespoedigen.

Raden Silih-warna antwoordde: uw wil geschiede.

Raden Kamandaka had maar al te goed gezien, dat er hulptroupen waren aangekomen, en nam zijn tjis ter hand.

Raden Silih-warna gaf zijne bevelen aan de 400 man en aan de hulptroupen; en met dat ze aanvielen, stormde Kamandaka, onvervaard als hij was, naar het centrum, even als een gewonde banteng. De hulptroupen stoven meerendeels uiteen en die pal bleven staan, werden voor een deel gewond en voor een ander deel gedood — en de 400 man andere troupen werden eveneens ten deele gewond, ten deele afgemaakt.

Silih-warna deed een woedenden aanval, doch werd teruggeslagen.

Een dag lang duurde de strijd en zonder ophouden werd de aanval voortgezet (1). Dat is de oorsprong van den naam, die aan de desa gegeven werd, toen het bosch daar na verloop van tijd werd ontgonnen en bewoond, n. l. Kobër. Toen men allengs door de duisternis werd overvallen, ging Kamandaka, al vechtende, langzaam terug en verlangde den strijd verder te ontwijken; hij voelde, dat hij gewond was; en was van plan zich ten oosten van de rivier te verbergen.

Op het punt om de rivier over te steken ontmoette hij daar eene versperping van den vijand en zwenkte daarom naar het noorden; zette zijne reis voort langs den oever van de Bandjar en ontmoette een dam, die hem geschikt voorkwam als overgang; hij wilde er over heen gaan, maar de weg was moeielijk te begaan.

Toch stak Kamandaka voorspoedig de rivier over aan den oostkant; ging een groot bosch in en verschool zich daar ongehinderd. Hij was van zins om daar uit te rusten van de vermoeienissen van den strijd en van zijne wonden te herstellen. Zoodra hij in het bosch gekomen was, gelastte hij Rékadjaja zoo gauw mogelijk tepoes-bladeren te halen en daarvan een slaapmatje te vlechten. Het

---

(1) *Tan ngoberi.*

duurde niet lang, of het matje lag kant en klaar voor hem uitgespreid. De prins ging er op liggen met een steen als hoofdkussen en liet zich door Rekadjaja pidjäten.

Spreken we nu van Silih-warna.

Nadat deze en Dipati Maharësi reeds geruimen tijd met hunne troepen hadden uitgerust en niets van den vijand ontwaarden, begrepen ze, dat deze zich uit de voeten had gemaakt.

Daarop werd bevel gegeven om hem met allen spoed optesporen — hetgeen geschiedde. Er werd gerapporteerd, dat zijn spoor ontdekt was, gaande noordwaarts en zoo langs den oever stroomopwaarts.

Daarop rukte een groote troepenmacht uit, die het spoor volgde langs den oever en zoo de bendoengan bereikte. Men zwenkte oostwaarts de rivier over en kwam zoo aan den rand van het bosch.

De aanvoerder bleef bedenkelijk staan, ... ja wel, ... het spoor gaat verder het bosch in . . . . — hij wilde verder doorgaan, maar was uiterst beangst: het bosch was erg begroeid met onkruid en dan een vijand, die geacht werd bovenmenselijke kracht te bezitten; en dan nog een nacht, die zoo helsch donker was, dat er moest worden geageerd bij fakkellicht.

Zoo kon het dan ook niet anders, of alle soldaten verkeerden in voortdurende ongerustheid. Ze maakten halt en overlegden met elkaar.

Hoe in deze een middel uitte vinden — zei Raden Silih-warna zacht. — Wat mij betreft, antwoordde Adipati Maharësi, vind ik in deze het beste, dat het bosch door de troepen worde omgetrokken, totdat de gelederen met de einden aan elkaâr sluiten — voor de zekerheid vlak aan de plaats, waar het spoor ten einde loopt.

Toen Silih-warna het gevoelen van Dipati Maharësi vernomen had, vond dit gereeden ingang en hij gaf daarom dadelijk last aan zijne troepen om het bosch te omsluiten op de wijze, als door Dipati Maharësi was aangegeven. De troepen rukten op en de insluiting werd uitgevoerd. Silih-warna gaf last de gelederen vast aan een te sluiten aan de noord-, zuid-, en oostzijde en alleen de westzijde onbezet te laten.

Raden Kamandaka bevroedde wel, dat, al mocht hij ook weêr vrij zijn, hij zich toch niet al te ver bewegen kon: — als hij westelijk naar buiten ging, was hij vlak bij de hoofdplaats.

Raden Silih-warna liet daarop een hond halen om dien het bosch in te sturen en den verscholene te doen opsporen.

In een oogwenk had men een hond bij de hand. Deze werd in het bosch gelaten om er verder in door te dringen. Het beest ging ook werkelijk vooruit en zette zijn tocht, overal snuffelende, voort.

Raden Kamandaka bespeurde al heel gauw, dat hij door een hond werd opgespoord, en dadelijk sprak hij een tooverspreuk uit om den hond het blaffen te

beletten. Toen de hond dan ook tot aan (de schuilplaats van) Raden Kamandaka genaderd was, durfde hij geen kik geven. 't Was, of hij door vrees en afkeer bevangen was. Daarop werd Rékadjaja gelast om het dier te pakken.

Deze deed dat en stopte den hond in een koeroengan.

Hieruit nu is voortgesproten, dat toen dit bosch later een doekoeh werd, daaraan de naam gegeven werd van Karang-andjing.

Maar laten we verder gaan.

Den volgenden morgen wenschte Raden Kamandaka het bosch te verlaten. Hij nam de vier windstreken op om te weten, aan welke zijde het bosch niet door troepen bezet was, en, ja wel, . . . het westen was onbezet gebleven.

De troepen, die het bosch hadden omsloten, luisterden aandachtig, of ze ook hondgeblaf vernamen, maar daar werd niets gehoord. Angst vervulde hun hart, ... maar, waar zou die hond dan toch gestoven zijn? Misschien wel door een tijger opgevreten; . . . . 't is toch wonderlijk! daar is geen geluid te vernemen. . . .

Daarop verliet Raden Kamandaka, vergezeld van Ki-Rékadjaja, het bosch aan de westzijde, waar geene troepen waren opgesteld, en stak de rivier over, zonder dat de omsingelaars er iets van bemerkten.

Toen hij aan de westzijde van de rivier gekomen was, begon Raden Kamandaka te snoeven en riep: Silih-warna! kom me nu achterop, als je een held bent! Maar kom alleen, tot een gevecht van man tegen man!

De troepen verschrikten en dadelijk rukten ze op om Kamandaka te vervolgen aan de westzijde van de rivier. Raden Silihwarna was woedend. Vol moed zette hij zijne troepen aan tot den marsch en toen hij aan de westzijde van de rivier gekomen was, was Raden Kamandaka reeds ver weg. De troepen versnelden de pas, doch bleven steeds op denzelfden afstand van Raden Kamandaka verwijderd.

Toen ze waren voortgemarcheerd tot aan de rivier Djengok, maakten ze halt tot een overleg.

Met luider stem sprak nu Silih-warna: officieren en soldaten! Blijft gij allen hier achter; ik zal hem alleen achteropgaan, omdat ik, met vele menschen bij me, zeker belemmerd word en hem niet gauw genoeg achtervolgen kan. Daarenboven is het toch zijne bedoeling en is hij er erg op gesteld om man tegen man met mij te vechten en als ik nu vele manschappen bij me heb, ontsnapt hij me weêr. Marcheert nu achter me op; ik zal zelf voorgaan.

Zoo ging Raden Silihwarna vol moed (den vijand) achterop, zonder troepen. Onder die bedrijven was Raden Kamandaka reeds aan de rivier Apa, waarvan hij, stroomopwaarts, den oever volgde. Zijn wond bloedde nog en de bloeddruppels drupten langs den weg. Toch zette hij zijn reis voort, tot hij, aan den bovenkant van de rivier gekomen, een steenblok aantrof, zoo groot als een berg. Dit beklom hij aan de zuidzijde. Het bloed stroomde zonder ophouden, als vroeger. Reka-

djaja sprak: laten we ons weêr verstoppen: ze komen ons waarschijnlijk achterop. Raden Kamandaka antwoordde: neem gij maar de wijk, oom, maar zeg hem, dat ik niet voornemens ben me aan hem te onttrekken, — aan den man, die me inhaalt op de sporen van mijn bloed.

Toen Silih-warna aan het steenblok was aangekomen, riep hij op snoevenden toon: Zoo ben je daar? Ontloop me nu niet, Kamandaka, nu ik je ingehaald heb; toon nu, dat je een held bent en kom naar beneden om te zien, wie het meeste bloed heeft. Daarop trok Silih-warna zijn kris en snoefde verder: kom nu maar vechten, hier op den grond, en maak nu maar geen panggoeng van een steenblok.

Raden Kamandaka antwoordde: kom hier boven, Silih-warna, en laten we 't met de wapenen beslechten, hier boven op den steen; laten we vechten kris tegen kris. Als ik wijken mocht, dan ben ik waarschijnlijk niet de zoon van den grooten vorst Silihwangi, die heerscht over Padjadjaran. Betwist me dat! Zie hem machtig te worden, dien Banjaktjatra — want die ben ik! De kroonprins van Padjadjaran zou bang zijn om te sterven?

Raden Silihwangi beefde van schrik, toen hij dat hoorde; hij stak de kris in de scheede; boog het hoofd neder op den steen; hilde hardop en riep klagend uit: mijn broeder, mijn broeder! Zoolang reeds naar u gezocht! Ik heb u niet herkend! Hoe wreed, om me dat niet eerder te zeggen! Hoe kon ik ook zoo vergeetachtig zijn! Ik bid u om vergiffenis, mijn broeder.

Raden Kamandaka schrikte: zijn vijand, die hem toeschreide. . . .

Wat is dat? — zoo sprak hij, — wie zijt ge? Dat huilt me daar en bidt me op smeekende wijze. . . .

Silihwangi antwoordde: ik ben uw jongere broeder! ik ben Banjakngampar, mijn broeder, ik-zelf!

Onthutst daalde Raden Kamandaka neêr van het steenblok en omhelsde zijn broeder. En zoo zaten ze daar beiden te huilen en elkaâr smeekende en dan weêr elkaâr omhelzende en elkaâr alles herinerende. Daarna lieten ze elkaander los en gingen zitten, een ieder naar zijn rang. De jongere broeder maakte de sembah, kuste de voeten van zijn ouderen broeder en kuste de aarde.

Nadat hij weêr gezeten was, sprak hij zacht: broeder, ik werd op reis gezonden door vader Praboe om u te ontbieden. Wat ik u dus bidden mag, mijn broeder, ga nu meê terug. Vader Praboe is al oud en u moet hem opvolgen in de regering.

De oudere broeder antwoordde: het zal mij gemakkelijker vallen, broeder, om hem na u te ontmoeten. Ga gij dus terug — maar zeg me nu, broeder, gij, die op me afgezonden zijt door Kjaï Adipati van Pasir loehoer, wat uw opdracht is en wat er door hem verlangd wordt.

De jongere broeder antwoordde zacht: de opdracht van Adipati van Pasir is deze: wanneer u mocht omgekomen zijn, gesneuveld in den strijd, dan moet uw

hart worden meêgenomen. Uw bloed zal worden geslurpt en uw hart zal worden gegeten door den vorst.

De oudere broeder antwoordde: wel kom! nu, daar heb ik geen bezwaar tegen.

Toen Rekadjaja bemerkte, dat de beide vijanden koek en ei waren, kwam hij haastig nader en stond versteld over wat hij zag.

Raden Kamandaka sprak hem toe: oom Rêkadjaja, hier is je heer, mijn jongere broeder, die in de hoofdplaats achterbleef en in dienst trad bij Adipati van Pasirloehoer. Hij werd door Sang Adipati uitgezonden om me optesporen. Wat ik je zeggen woû, oom, ga vlug terug naar de plaats, waar de hond door u in de kooi werd gestopt (1). Daar aangekomen, moet je den hond afmaken en dan zijn bloed en hart hier brengen, — maar hou je goed, als je soms menschen van Pasir mocht tegenkomen.

Ki-Rêkadjaja liet zijn sendika hooren en vertrok onmiddellijk oostwaarts om te voorkomen, dat hij bij het heengaan of terugkeeren menschen van Pasir tegenkwam. Maar laten we daarover niet spreken.

Toen hij ter plaatse van den hond kwam, werd deze door hem afgemaakt, het hart er uitgenomen en het bloed opgevangen. Dadelijk keerde hij daarop terug en niet lang daarna was hij bij de Raden's terug.

Na de aanbieding van hart en bloed zei Raden Kamandaka tot zijn jongeren broeder: hier, broertje, bied dat nu aan Sang Adipati van Pasir aan. Zeg hem, dat dit mijn hart is en dat ook dit bloed het mijne is. Dat het een pijnstillend middel zij voor het hart van den vorst. Je begrijpt me genoegzaam.

De jongere broeder nam eerbiedig afscheid. Met spoed aanvaardde hij den terugtocht met bloed en hart in de hand. In een oogwenk had hij den grooten afstand afgelegd en was weldra bij zijne kameraden, 400 man troepen, en bij den Dipati Maharësi terug.

Raden Silihwarna sprak: oudere broeder Adipati Maharësi heeft mij gelast mijne terugkomst naar de hoofdplaats te bespoedigen en het hart en het bloed van den bewuste medetebrenge. Hier is het hart en het bloed van dien Kamandaka. Maar ik moet dadelijk terug, want ik wensch ook den reisgenoot van Kamandaka optesporen; deze is nog niet gepakt, omdat hij op dat oogenblik juist niet met zijn heer zamen was. Ik zal hem wel aantreffen in het bosch, dat ik ga afdwalen. Keert gij dus, mijne makkers, naar de hoofdplaats en verzoekt om te worden afgelost door degene, die achterbleven.

Raden Silihwarna vertrok daarop met spoed.

Hart en bloed waren reeds ontvangen door Adipati Maharësi.

Deze marcheerde met zijn 400 man af en, zoodra hij in de hoofdplaats

---

(1) Het H. S. heeft hier als 2de persoons vorm van het trans. pass. *moe-koeroengi*.

was aangekomen, begaf hij zich ter audiëntie bij den vorst. Onder aanbieding van bloed en hart deelde hij alles meê, wat er was vóorgevallen, van het begin tot het einde.

Sang Dipati was opgetogen; zijn ergernis was verdwenen.

Dadelijk nam hij het hart en het bloed en at 't zoo maar rauw op: hij kauwde het en smakte onder het eten en riep hardop: zoo, is dat nu het hart van Kamandaka! het smaakt als het hart van een hond! Juist, zooals het behoort: toen hij nog leefde, had hij het doen en laten van een hond, maar nog ondeugender, ... zoo telkens het paleis binnen, jawel. . . . . Als Silihwarna later terugkomt, zal ik hem beschenken met een vorstendom, want hij is de man, die den pas heeft afgesneden aan dien hond.

* * *

XIII.

MEGATROEH.

Laten we nu zwijgen over Sang Dipati van Pasir-loehoer en weêr het verhaal opvatten van zoo even over Raden Gagakngampar.

Deze had zijn broeder reeds ontmoet op het steenblok. Hij had hem alles van het begin tot het einde meêgedeeld, wat hem zoo al wedervaren was. Raden Banjaktjatra gevoelde zich vergenoegd onder het luisteren naar zijn jongeren broeder, die zoo behendig eene andere richting wist te geven aan den loop zijner gedachten (1); van het scheppen van bezwaren was al geen sprake meer: ze waren reeds eenstemming in het voornemen om zamen huiswaarts te keeren.

Daarop klommen de Radèn's voorzichtig naar beneden: Banjaktjatra voorop, zijn jongere broeder in het midden en Ki-Rékadjaja achteraan. Zonder ongemak had de afdaling plaats.

Laten we nu niet uitweiden over de reis van de beide Radèn's en laten we spreken over de hofstad Padjadjaran.

Zijne Majesteit Silih-wangi reikhalsde van verlangen naar de terugkomst van zijn oudsten zoon, Banjaktjatra; hij was al zoolang van huis om naar eene aanstaande gemalin te zoeken. Bovendien had hij hem zijn jongeren broeder achterna gezonden; . . . ook dat was reeds zoo lang geleden; . . . — en nu kwamen ze geen van beiden, zoodat de vorst in vreeslijke spanning verkeerde.

Die voortdurend zijn opwachting kwam maken, zoowel 's morgens als 's avonds, dat was zijn te huis overgebleven zoon, Raden Banjakbelaboer. De reden daarvan was, dat Banjakbelaboer het er op aanlegde om zijn vader in de regering optevolgen. Immers vader was al oud. Toch voelde hij zich nog angstig in zijn gemoed, dat zijn broeder zou terugkeeren. Dus hield hij zich stil en wachtte.

Toen was zijn broeder Banjak ngampar uitgezonden om Banjaktjatra op te sporen. Eens op een tijd was Banjakbelaboer 's morgens de poeri binnengegaan en had zich nedergezet in 't gezicht van den vorst. Door dezen gewenkt, kwam hij nader, maakte de sembah en kuste de voeten van den vorst. Praboe Silih-wangi zei vriendelijk: Banjakbelaboer, mijn jongen, hoe zal dat toch afloopen, als je beide broeders niet spoedig terugkomen? — Zacht antwoordde Raden

---

(1) Wignja angénggok wiraös.

Banjak belaboer: eerst maar geduldig afwachten, Hoogheid; wanneer het eenmaal door de godheid beschikt mocht zijn, dat ze niet spoedig terugkeeren, dan zal ik ze gaan opzoeken.

Doch, vóór dat hij uitgesproken had, werd er buiten geraas vernomen en daarbij een geschreeuw, dat de beide Radèn's waren teruggekomen, die zonder dralen hunne opwachting gingen maken bij den vorst.

Bij vader Praboe aangekomen, maakten ze de sembah, bogen zich, ieder om de beurt, met het hoofd ter aarde en vatten de vorstelijke voeten met de handpalmen en kusten ze. Daarop schoven de Radèn's terug en zetten zich. Toen naderde, al schuifelend, de jongste broeder, Raden Banjakbelaboer, zijn oudsten broeder en bracht hem de gebruikelijke hulde. Banjaktjatra omhelsde hem. Evenzoo bracht Belaboer de sembah aan Gagahngampar en werd ook door dezen omhelsd. (Bovendien bracht Gagahngampar de sembah aan Raden Banjaktjatra). De beide (teruggekeerde) broeders waren opgeruimd van hart.

Vader Praboe sprak op vriendelijken toon: welkom thuis, mejongen! geluk met je behouden thuiskomst!

De beide prinsen antwoordden, na de sembah: dank uwen zegen, Majesteit!

En — hernam de vorst — hoe staat 't er nu meê, Banjaktjatra, heb je nu een vrouw gevonden, die in alles met je moeder overeenkomt?

De zoon antwoordde eerbiedig: dank uwen zegen, heer, ja, ze gelijkt als een tweeling op moeder: het is, of het een en dezelfde persoon is; het eenige verschil is de leeftijd. Maar hare woonplaats is verre van hier, in den oostelijken hoek en heet Pasir-loehoer. Sri Kaṇḍadaha, die er de Dipati van is, heeft 25 dochters. Vier-en-twintig zijn er reeds van getrouwd en wel alle oudere zusters — de eenige, die ongetrouwd overbleef, is de jongste, de poetri-boengsoe, genaamd Tjiptarasa, die mijne lieveling nu is.

Toen hij dit gezegd had, voelde vader Praboe zich tevreden en zei: gelukkig, mejongen, dat 't zoo is. Maar nu is mijn verlangen, dat je, alvorens de ontmoeting plaats heeft, eerst wordt geïnstalleerd als vorst en dat je trouwt, als je het koningschap reeds in handen hebt.

De prins liet zijn soemangga ⁽¹⁾ hooren en gaf toe aan den wensch van zijn vader.

Na eene vrij lange opwachting, zei de vorst weêr op vriendelijken toon: ga nu maar heen. Op aanstaanden maandag zal ik u, mijn oudsten zoon, verheffen tot en installeren als Narpaṭi in tegenwoordigheid van de rijksgrouten.

Daarop schoven de drie prinsen terug uit de tegenwoordigheid van den vorst. Een ieder ging zijns weegs, naar zijn eigen dalem.

---

(1) Niet soemongga — we zijn in de Soendalanden.

Laten we nu spreken van Raden Banjaktjatra. Toen hij in zijn dalem aankwam, traden hem zijne moeder met alle bedienden te gemoet — hun goesti was immers terug. Hoevele jaren was hij afwezig geweest. En men had al gedacht, dat hij dood was. Daarop naderden hem zijn ěmban, Ki-gĕdĕ kollot, en zijn lijfknecht, Ki Gelantĕngmaoeng. En toen ze nu bij hun prins kwamen, huilden ze van overkropt verlangen: och god! och god! onze Goesti! onze lieve Bendara! We hielden het er voor, dat u reeds overleden waart! We hadden niet gedacht, dat we u ooit terug zouden zien. Neen, dat u ooit terug zoudt komen, neen! neen! dat nooit! Och god, onze lieve Goesti!

Raden Banjaktjatra zeide vriendelijk: hoŭ jelui nu maar stil; berust nu maar; het was de wil van de godheid, dat de reis nu eerst afloopen zou.

Ki-Gelantĕngmaoeng bleef stuipachtig snikken: och god, neen, ik wil me niet stilhouden, als ik niet een mandje rijst krijg met een kiekje rijst en gedroogd karbouwen-vleesch er in.

De prins glimlachte en allen, die het hoorden, hieven een luid gelach aan. Toen hield het gehuil op. De prins toog naar het paleis (en zie) daar kwamen hem te gemoet de selir's en de meisjes van hooge geboorte.

Daarop zette de prins zich neder, te midden van de parĕkan's, selir's, tjetĭ's en de meisjes van hooge geboorte.

Doch laten we nu weĕr het verhaal opvatten bij Raden Banjakbelaboer.

Deze ging naar den dalem, naar zijne moeder en deelde haar meĕ, dat Banjaktjatra aanstaanden maandag zou worden verheven tot Majesteit.

De moeder zei zacht: je moet 't er niet bij laten: ben-jij niet even goed? Even goed een vorstenkind? En ook van het mannelijk geslacht, even schoon en even jong?

De zoon antwoordde: dat ben ik niet van plan (me te verzetten), want kang is de oudste zoon en geschikt om vader op te volgen en bovendien verlangt vader het zelf. Als ik me nu verzet tegen den wensch des konings, zal ik door de menschen bespot worden, omdat ik niet besef, dat ik de jongste zoon ben. De vorstelĭjke verbolgenheid zal me treffen en de straf zal niet voor me uitblijven, omdat ik de heilige geboden der ouden overtrad; ik zou me bezondigen tegen den Allerhoogste. . . .

Maar zijne moeder viel hem in de reden op vriendelĭjken toon: ik zal u iets mededeelen, mijn kind. Toen uw vader vroeger begeerte kreeg om me te huwen, kwam ik in het bezit van eene toezegging op mijne bede, dat, wanneer ik een zoon zou krijgen, deze hem in het koningschap zou opvolgen. Omdat uw vader me dat vroeger beloofde, zoo ben ik van plan uw vader te gaan aanmanen om de vervulling zijner beloften en hem tot de getrouwe naleving daarvan overtehalen. 't Is zeker, dat hij niet ongenegen zal zijn — omdat hij 't nu eenmaal vroeger heeft toegezegd.

Toen de jeudige, onbedorven Radèn dat hoorde, voelde hij zijn hart aan 't wankelen gebracht door de ophitsing zijner moeder en hij kreeg den zoeten smaak beet van iemand, die honig in den mond heeft. Daarom antwoordde hij eerbiedig: uw wil geschiede, moeder, ik zal mijn plicht betrachten.

Zijn moeder zeî daarop zacht: ik zal een brief klaar maken voor je vader. Zoodra je je opwachting maakt, biedt je mijn schrijven aan vader Narpaṭi aan. De jeudige prins zeî eerbiedig: uw bevel zal worden volbracht.

* * *

XIV.

S I N O M.

Toen de Radèn den volgenden morgen den brief ontvangen had, maakte hij zich klaar voor de audiëntie. Daarop vertrok hij en ging de kedaton binnen.

Raden Banjaktjatra was evenzoo dien morgen het paleis binnengegaan om zijne opwachting te maken bij Sang Narpati.

En zoo waren dan de broeders gezamenlijk ter opwachting bij den vorst.

Op de pagëlaran was het reeds vol van poenggawa's, die voor de vorstelijke zitting waren opgekomen.

Spreeken we nu (over de zaken, die voorvallen) binnen het paleis.

• Sang Praboe Silih-wangi had reeds plaats genomen op de dampar. Zijne drie zoons zaten vóór hem, met het aangezicht bijna tegen den grond. Toen schoof Raden Banjakbelaboer nader en bood den brief aan. Op 's vorsten vraag antwoordde hij, dat 't een brief was van moeder. Toen werd hij aangenomen, met aandacht gelezen en scheen de vorst zeer getroffen over den inhoud. De brief bevatte namelijk eene aanmaning om zijne vroegere belofte natekomen. De vorst hield zich stil; voelde zich verlegen; wist niet, wat te doen. Doch (eindelijk) wendde hij zich tot Banjaktjatra en zei vriendelijk: dat moet wel een werk van de godheid zijn, — een woord, dat me aanhoudend kwelling brengt en verdriet. Daar heb je je jongere broeder, die me daar afgezonden wordt door zijne moeder met dezen brief, dien ik je hierbij overgeef.

Banjaktjatra nam den brief aan en nam nauwkeurig kennis van den inhoud. Na lezing maakte de prins de sembah en zei eerbiedig: wat dat betreft, zoo geschiede naar uw verlangen.

Ja, mijn zoon — antwoordde de vorst — aan den wil Gods is niets te veranderen en ik onderwerp me daaraan. Wanneer ik vroeger zoo'n overeenkomst met uwe moeder gesloten heb, dan is dat verkeerd van me en zal de rang u geen zegen aanbrengen. Doch, indien er algeheele reinheid is (wanneer geene lichamelijke gebreken bij u worden aangetroffen), dan heb ik het u te maken en niemand anders — want gij zijt mijn oudste zoon. Maar nu stel ik u, mijn jongen, een eisch en die daaraan voldoen kan, dien verhef ik tot vorst: — ik eisch 40 prinsessen.

De beide zoons lieten het sendika hooren: we zullen ze zien te bezorgen.

De vader sprak daarop vriendelijk: als ge me dat belooft, maakt u dan dadelijk op om er naar te zoeken.

De beide prinsen trokken zich terug uit de tegenwoordigheid van den vorst.

Zonder terug te keeren naar hun eigen dalem ging de oudste er op uit met de bedoeling om naar Pasir loehoer terug te keeren, terwijl de jongste het plan had gevormd om naar Banten te gaan.

Raden Banjaktjatra werd gevolgd door zijn emban, Ki-gede Kollot, en zijn kameraad, Ki kelan̄toeng moentjang maoeng, doch op weg werden deze door Banjaktjatra tegen gehouden.

Ki-gëdé Kollot zei daarop droevig: wij volgen u, omdat we uw lot wenschen te deelen, in ziekte en dood.

De Raden zei daarop zacht: volgt me niet; ik voor mij heb reeds het vaste plan opgevat om den dood te zoeken, want er is weinig kans op, dat ik in leven blijf.

Ki Kollot hernam daarop, huilende: in leven en dood volgen we u.

Heb er geen hartzeer over, (dat ik u dit verzoek); maar ook gij, Kalan̄toeng, ga naar huis terug — (zei de prins vriendelijk).

Maar Ki Kalan̄toeng antwoordde: Goesti, we zijn vast besloten niet achter te blijven, maar u in leven en dood te volgen.

De Raden antwoordde: hetzij dan zoo, als ge er zoo vast op aandringt.

Daarop vervolgden ze hun weg.

Laten we over de reis zelve zwijgen. Padjadjaran was reeds achter den rug. Aan de grens-desa gekomen, werd de reis door den koningszoon hardnekkig voortgezet, ... terwijl geene andere gedachte leefde in zijn hart, dan dat hij in deze den dood te gemoet ging.

De drie reizigers dwaalden al meer en meer van den rechten weg af. Reeds bevonden ze zich dicht bij eene andere hofstad, doch onwankelbaar zette de jonge prins den tocht door naar het oosten, zoo bij nacht, als overdag, ofschoon ze (zooals ik reeds zei) afweken van den rechten weg. Vele menschen liepen meê, lieden van de desa's en pedoekoehan's, zonder dat ze wisten, dat dit hun Goesti was.

De prins raakte al verder en verder van den weg af.

Doch melden we verder geene bijzonderheden van de reis.

Ze waren reeds op het grondgebied van Pasir aangekomen. Langzamerhand werden ze besluiteloos omtrent de richting, (die ze te nemen hadden): ze wilden de hoofdplaats niet al te zeer naderen.

Aan de noordzijde kwamen ze uit aan den voet van een grooten berg. De Raden vatte het plan op om zich als kluizenaar aan zelfkastijding overtegeven en zag uit naar eene geschikte plek voor eene hermitage. Hij trof een bosch aan, dat zeer fraai en aangenaam gelegen was ten westen van den water-

val Logawa, die er zeer indrukwekkend uitzag. De plek werd opengekapt en voor een aanstaande doekoeh gereed gemaakt. Daarvoor waren Ki Gëdé Kollot en Ki Kelantoeng moentjang maoeng elken dag aan het werk. En zoo was er fluks een huisje gebouwd, dat geschikt was voor een kluzenaar. Er werden allerlei bloemen geplant in bedden en aan de plaats werd de naam gegeven van Batoer-agoeng, welke naam is blijven voortleven tot nu toe.

Toen zette Raden Banjaktjatra met ijver zijn kluzenaars-leven voort.

Het werk van Ki Gëdé Kollot was padi-planten, terwijl Kelantoeng moentjang maoeng zich toeleide op het kweken van tales, obi, gembili, kimpoel-bang en kimpoel-wangi, kentang, ketela en teboe; ook djagoeng, timoen en semangka, katjang, kara en katjipir, lombok, terong en allerlei bladgroenten. De heele moestuin stond er vol van. Zoodra de verschillende aanplantingen haar vollen wasdom bereikt hadden, werd alles, op verlangen van den kluzenaar, ten geschenke gegeven; hij stond niet toe, dat 't gekocht werd.

Zoo ging het ook met de vruchten: als de manggis, doerèn en nangka, bawang, pëlëm en koewèni, kepoendoeng, doekoe, langsep, en kokossan, pëtë en djengkol rijp waren, dan werd alles in giften rondgedeeld. De meeste bergbewoners waren er erg meê in hun schik.

De lieden van de desa Baseh bleven met hun padi zitten. De luï van Tegal en Pemalang kwamen ook vaak. Als men eetwaren had intekopen, behoefde men geen geld meê te nemen; men had zich eenvoudig rechtstreeks te wenden tot de hermitage van Batoer-agoeng. Daar vroeg men, wat men noodig had, en dat werd dan, zooverre de voorraad strekte, gegeven om niet — (H. S.: zonder dat men daarvoor één sigar in ruil gaf).

Aldus zette Raden Banjaktjatra geruimen tijd zijn kluzenaars leven voort, zonder ophouden biddende en verzonken in diep bovenzinnelijk gepeins. Overdag zat hij in de brandende zon, 's nachts in het water. En zoo geviel het, dat juist op een Vrijdagnacht, in het holst van den nacht, een stem vernomen werd, die zeide: Banjaktjatra, wanneer ge er naar haakt om spoedig uw doel te bereiken, breng dan de hermitage van Batoer-agoeng over naar eene plaats ten noorden van de hoofdplaats Pasir loehoer, nog al dicht bij de monding van de Logawa. Daar zal u de hulp geworden van de godheid.

XV.

D A N D A N G - G O E L A .

De Raden schrikte hevig op 't vernemen van die stem, terwijl niemand te zien was. Hij was zoo getroffen, dat hij sprakeloos bleef staan, terwijl tevens een opgeruimd gevoel zich van hem meester maakte.

Doch zwijgen we daar over en spreken we van den volgenden morgen.

Toen deelde de Raden zijn' ěmban en zijn' anderen bediende meê, wat er door eene duidelijk hoorbare stem tot hem gezegd was.

Beide bedienden waren opgetogen en zeiden: dat aan die stem worde gehoorzaamd, opdat u spoedig de hulp van de godheid deelachtig worde. Laten we dadelijk opbreken van Batoer-agoeng, Goesti.

De Raden antwoordde: goed, laten we dadelijk afdalen naar de vlakke.

Batoer-agoeng was reeds verlaten en de Raden rechtuit naar het zuiden met zijne beide bedienden op weg. De reis was voorspoedig en men passeerde vele doekoeh's. Als men vermoeid was, rustte men een oogenblik — en als men uitgerust was, ging men weêr met nieuwen moed op marsch. Eensklaps was de Raden besluiteloos, want, zie, kota Pasir was vlak bij. Een heel weinigje verliefdheid sloop zijn hart binnen: al hare bewegingen stonden hem weêr voor den geest, — het beeld van haar, die hij had achtergelaten in het slaapvertrek. Zoo lang reeds geleden! Mijn juweel, mijn ziel! Haar van me te scheiden! . . . . Och god, ik sta er niet voor in, dat mijn hart niet breken zal! Het is vreeselijk het niet te kunnen bedwingen, het niet kunnen volhouden, hoe men zich ook inspant om het te verduren! Hoe langer hoe meer worden hare gebaren weêr voor me zichtbaar! Wat ik u bidden mag, mijn robijn, wacht toch op uwen slaaf, o mijne meesteres!

Wanneer het me niet te beurt valt de slaaf te zijn van de bloeme van Pasir, zal ik zeker sterven. Beloof me, mijn liefste, dat mijn lijk zal worden bewerkt met gađoeng, ketjoeboeng en gendjé; dat 't zal worden gewreven en gebalsemd met muskus en kastoeri en dat 't gereinigd zal worden met een toovergebed. Die me eene liefde heeft ingeboezemd tot gekwordens toe, ... moge die liefde van duur zijn voor uwen dienaar, juweel van het paleis (1)!

De ěmban Gědė Kollot begon hardop te huilen en ook Kelantoeng moentjang maeng deelde in die smart. Och god nog toe, zoo aan alles weêr herinnerd te

---

(1) Hierna kunnen gerustelijk een paar coupletten, die alleen het aanroepen van de beminde onder verschillende benamingen bedoelen, onvertaald blijven.

worden! Trek u dat toch zoo sterk niet aan, Goesti. Mogelijk, dat later hulp komt van den Déwa-agoeng; maak liever, dat de wenk van de godheid worde uitgevoerd.

Eensklaps kwam de Radèn tot bezinning. Dadelijk maakte hij zich op en, door zijne bedienden gevolgd, zette hij de reis voort.

Laten we over die reis zwijgen.

Hij kwam aan op de plaats, die de geheimzinnige stem hem ter vestiging had aangewezen. Al dadelijk werd eene plaats der afzondering in gereedheid gebracht en deze door een steenen muur omgeven.

Ook werd op nieuw een bloementuin aangelegd, zonder dat er evenwel ergens schaduw werd aangebracht. Banjaktjatra zette zijne boete met ijver voort en wijdde zich door zelfkastijding met vuur aan het bovenzinnelijke. Dag en nacht zat hij, met het hoofd diep ter aarde gebukt, in gepeins verzonken — overdag in de zon, 's nachts in de dauw (kaboenan). Daarom werd het bosch aldaar Wana Kaboenan genoemd; en dien naam heeft 't behouden tot op den huidigen dag. Laten we nu over dat kluizenaars-leven niet verder uitweiden, maar het verhaal bekorten, dat anders te lang zou worden.

Nadat hij dan al geruimen tijd in gebogen houding had zitten bidden, daalde de gunst van den Déwa op hem neder. — Want op zekeren nacht, toen zijne bedienden reeds sliepen, kwam er eene verzoeking van den Déwa: (daar verscheen) een Banaspati, die onderste boven stond, met verward, loshangend hair; daar kwamen ook Gandarwa's, die een grijzend gezicht trokken en hem nu en dan met de vingers op zijn been tikten; al tikkende en kloppende, hielden ze de wacht.

De koningszoon bleef rustig zitten: hij begreep, dat 't een verzoeking van den Déwa was. Kebokalénang (de duivel) wenkte hem; wierp een menschen romp naar boven en ving dien weêr op; het hoofd viel er af; de ingewanden hingen er gescheurd bij. De setan zelf ging voor hem staan met wijd uitgestrekte beenen; bekkeneelen rolden overal rond; handen klapperden op den grond, spartelden naar den prins toe en knipten met de vingers; daar kwamen ook twee ooren aan, die aanhoudend heen en weêr klapperden; de groote bek (van den setan) hapte voortdurend of grijsde met ontbloote tanden; zijn neus snoof en blies aanhoudend; zijne oogen waren wijd opengespalkt en staarden den prins brutaal aan. Dat duurde zoo geruimen tijd, maar bij al, wat hij zag, bleef de prins onvervaard.

Toen verdween op eenmaal alles, wat den Raden schrik had willen aanjagen, en ruischte hem een zacht koeltje te gemoet, waarbij zich een glans voor hem plaatste, die duidelijk zichtbaar was en door hem werd herkend als de Dewa-agoeng zelf. Raden Banjaktjatra schrikte hevig, wierp zich eerbiedig voorover en maakte de sembah.

De Dewa sprak hem vriendelijk aan: spreek op, mijn kleinzoon, wat is uw begeeren? Met een ziel vol toewijding hebt ge steeds gebeden en het vleesch gekastijd. Welnu, ge zijt bevoorrecht boven velen: uwe gestalte is schoon; bovendien zijt ge een koningszoon; uw naam en faam is alom verbreid; ge zijt zeer doorluchtig.

Raden Banjaktjatra antwoordde: dat viel me door uwe genade te beurt, grootvader! De reden, dat ik zoo vurig mijne gebeden tot U opzond, is, omdat door vader Vorst is opgedragen hem 40 princessen te brengen; ten tweede, Goesti, word ik door groote droefheid gepijnigd en die de oorzaak is van mijn minnepijn, dat is de prinses van Pasir loehoer. Op welke wijze moet mijn doel worden bereikt?

Sang Djoewata antwoordde: laat dit geen reden van bezorgdheid voor u zijn; weet, mijn kleinzoon, dat het reeds bij de Godheid besloten is, dat niemand anders de gemaal wordt van het prinsesje van Pasir loehoer dan gij; dat zal stellig geschieden, mijn kleinzoon. Doch hierbij wordt u door Sang Jang Oetipati dit buis geschonken. Door dat aan te trekken kunt-ge van gedaante verwisselen; u veranderen in elk dier van het woud en ook in een loetoeng, maar niet in een werkelijken loetoeng — ge zoudt 't kunnen noemen kêtèk en toch is 't geen kêtèk; 't is werkelijk moeielijk er een naam aan te geven. Ki Dipati zal hem u laten noemen. En wanneer ge het buis weêr uittrekt, verandert ge weêr in een mensch. Ik deel u bovendien mede, kleinzoon, dat uw prinsesje, zoolang ze van u gescheiden is, eene innige liefde voor u gevoed heeft en als eene waanzinnige over u ijlt, altijd mijmerende aan u. Als ze niet zorgvuldig opgesloten en bewaakt ware, zou ze reeds uit het paleis zijn weggevlucht. Geheel zoo als gij, mijn kleinzoon. Het zal werkelijk geschieden, dat ge vereenigd wordt met de koningsdochter van Pasir loehoer en het tijdstip is niet verre meer af.

Daarop boog de Raden het hoofd ter aarde.

Sang Djawata gaf hem het buis over en gretig werd het aangenomen.

Toen verwijderde zich Sang Djawata.

Het buis werd dadelijk aangetrokken en daarmee Raden Banjaktjatra veranderd in een wouddier, ... geen kêtèk en geen loetoeng.

De beide bedienden sliepen. Ze werden gewekt, ontwaakten en schrikten vreeselijk, zoo eensklaps een wouddier voor zich te zien en wilden op den loop gaan.

Maar de Raden sprak: herkent ge me niet meer? Ik ben je heer! Als je me niet vertrouwt, zal 't zoo aanstonds blijken.

Daarop deed Raden Banjaktjatra het buisje uit en nam daarmee zijne vorige gedaante aan, — van den jeugdigen koningszoon. Toen de ěmbans dat zagen, waren ze sprakeloos van verbazing en waren opgetogen op 't terugzien van hun Goesti. Hun werd daarop alles uitgelegd en de beide luidjes waren daarover zeer opgeruimd.

Daarop zei Raden Banjaktjatra vriendelijk: nu draag ik jelui-beiden op om naar den bloemhof te gaan. Misschien, dat 't toeval wil, dat de prinses zich daar baadt; en als dat zoo is, let dan goed op; sla nauwkeurig al hare bewegingen gade: hoe ze is in haar manier van zijn; of het oog van haar geest nog voortdurend gevestigd is op mij en of ze nog innig naar mij verlangt, ja dan neen. Het kan niet anders, of dat moet ge uit haar doen en laten kunnen opmaken, uit haar rondzien, uit haar praten. Het zal wel uit alles merkbaar zijn.

De beide ěmbans vertrokken na eerbiedige groete. De hermitage was reeds achter den rug. Toen ze bij den bloemhof waren aangekomen, namen ze beiden de gedaante aan van kakĕblĕg en verscholen zich in den tuin. Laten we nu over hen zwijgen en spreken over dat juweel van het paleis, dat zich bevond in het vrouwen-verblijf.

De prinses kreeg juist trek in een bad in den bloemhof: ze trad het paleis uit, vergezeld van hare baboe's, alle tjetĭ's en parekan's, en daaronder was ook haar ěmban, Biang Kandeg, die nimmer van hare zijde week.

* * *

XVI.

K I N A N T I.

De prinses was in den bloemhof aangekomen. Ze was met weemoedige gedachten vervuld bij het terugdenken aan het verleden.

Maar hoe is het nu eigenlijk, mijn mannetje? 't Is alles zoo verward, wat er verhaald wordt. Eerst wordt er verteld, dat ge in het water zijt omgekomen, dood gesteenigd door de soldaten; — daarna komt er een bericht, dat hij nog in leven is; dat hij 't bedrijf uitoefent van hanenvechter; ten noorden van de hoofdplaats woont; dat hij zich begaf naar de desa Panjebatan om er een hanengevecht bij te wonen; dat vele spelers hem daar gezien hebben en dat er twist ontstond met den hoofdman der pradjoerit's, Silih-warna, en dat hij daarmee woedend gevochten heeft, te midden van het gezelschap; dat Kamandaka, toen de troepen hun aanvoerder te hulp kwamen, uit Panjebatan ontsnapt is; dat hij toen overal achtervolgd en in het midden van het bosch gepakt is; dat hij door Silih-warna is afgemaakt en zijn bloed en hart aan Sang Dipati zijn aangeboden.

De gezanten van den koningszoon, Emban Gëdë Kollot en Ki Kelantoeng maoeng, die vermomd waren, waren vast overtuigd, dat dit de prinses van Pasir loehoer was en niemand anders.

Eene bediende van de prinses sprak haar toe: och god, lieve, voer dan toch strijd tegen uwen hartstocht; kwel u toch zoo niet; dat moet onvermijdelijk uitloopen op uw verderf; ga toch liever baden, lieve meesteres; we zijn al zoo lang in den tuin.

Daarop zocht Biang Kanđeq haar te troosten: ga nu toch baden, Sang Déwi, dompel onder in het water.

Toen baadde ze zich; en daarna trok ze schoone kleeren aan, welke voor haar gereed lagen.

Daarop kwamen de beide verscholenen te voorschijn en klapwiekten, in de gedaante van twee vleermuizen, rondom de prinses.

De parehan's en tjeŕi's schrikten op het gezicht van die dieren, terwijl de emban ze vriendelijk toesprak: zegt, vleermuizen, zijn jelui soms de boden van den Goesti, die het slaapvertrek zoo eenzaam heeft achtergelaten?

De vleermuizen schudden den kop, ten teeken van toestemming. De inja begon daarop te schateren en bij herhaling te roepen: dat zijn de gezanten van Goesti! dat zijn de gezanten van Goesti!

Vleermuizen — vroeg Sang Déwi nu — als ge werkelijk de boden zijt van mijn man, fladdert dan om me heen.

Daarop fladderden ze, al knikkende, om haar heen.

Ja — riep de prinses — ge zijt werkelijk de boden van mijn man; zegt me dan nu: is mijn man nog in leven of heeft hij den dood gevonden? Als hij mocht overleden zijn, houdt u dan stil, maar, mocht hij nog in leven zijn, schudt dan weêr met den kop.

De twee vleermuizen schuddebolden zonder ophouden; en 't was of 't hart van de prinses eensklaps was opgelucht. Toen zeide ze weêr: vleermuizen, gaat nu dadelijk terug en zegt aan uwen Goesti, dat ik verteer van smart over zijn afwezen.

De vleermuizen schudden den kop toestemmend en verwijderden zich uit de tegenwoordigheid van Sang Déwi.

(Bitter schreiende), keerde de prinses terug naar het vrouwenverblijf en, daar aangekomen, drukte ze het hoofd in de kussens.

De twee vleermuizen waren met grooten spoed teruggekeerd en aangekomen in de hermitage; ze verschenen voor hun heer en deelden hem, van het begin tot het einde, zonder iets te verzwijgen of er iets aan toevoegen, mede, wat hun wedervaren was, benevens de boodschap, welke de Déwi hun meêgegeven had.

Een gevoel van troost mengde zich bij de weemoedige gedachten aan het verleden in het hart van den prins. Hij boog het hoofd diep neder op een steen en schreide — en kwam toen weêr overeind onder het kreunen van: ach, ik sterf! . . . . Wacht toch op hem, o bloeme, uw echtgenoot is niet dood.

* * *

XVII.

MAS KOEMAMBANG.

Toen de jonge prins eenigszins tot bedaren gekomen was, bedacht hij zich of er niet iets te boodschappen viel, ... en zei daarop zacht: grootvader Kelantjoeng moentjang maoeng en vader Gëdé Kollot, thans in mijn verlangen, dat ge terugkeert naar den tuin en daar in dienst treedt bij den opziener van het park en u dus van mij afscheidt. Ge begrijpt, grootvader, dat mijn oogmerk geheim moet blijven en (dat ge dus zorgen moet), dat ge niet ontdekt wordt. Afgezonderd zal ik me bezinnen op een middel, dat dient uitgevoerd te worden. Goede reis dus!

De beide bedienden verzett'en zich niet tegen het verlangen van den Raden, namen afscheid en verlieten de hermitage. Ze keerden zuidwaart terug naar den bloemhof en schreden een heel eind weegs voort. De prins bleef nog in de hermitage. Maar spoedig daarop trok de Radèn het buis aan, dat hem door den Déwa geschonken was, en veranderde in een boschdier. Daarop verliet hij de hermitage, liep naar het zuidwesten en ging daar een bosch van kreupelhout in.

Verhalen we nu van den opziener van het park, die belast was met het onderhoud der tuinen. Op dat oogenblik was hij juist thuis, maar woû er juist op uitgaan voor de reiniging van den tuin. Hij droeg mand en schoffel aan de nederhangende hand en had een kapmes in den band van zijn broek; bovendien droeg hij een bezem en mand op de heup. Zoo toegerust, ging hij van huis, ... toen hij twee mannen tegenkwam, wien hij vroeg, wie ze waren. Ki Kollot antwoordde: we zijn gewezen gamel's van den Maharësi. De reden, dat we zijn weggegaan, is deze: onze loerah woû ons vermoorden, omdat we verdacht werden, dat we ons wilden meester maken van zijne betrekking, en zoo woû hij misbruik maken van zijn macht, wel begrijpende, dat we niets betekenden en bang voor hem waren, en ons onschuldig martelen. Daarom zoeken we nu een toevlucht bij u.

De tuinman zag ze medelijdend aan en zei tot Ki-Kollot: maak-je nu maar niet verder ongerust: we zullen wel eens zien. Ik kan best wat assistentie bij het park-opzicht gebruiken. Ik ben al oud, heb geen enkelen knecht en daar valt heel wat nategaan. En die daar achter je, is dat je broër?

Ki-Kollot antwoordde: dat is mijn broer, die me in dood en leven wenscht te volgen.

De tuinman zei weêr zacht: dat treft meteen, twee broers; maar hoe heeten jeluî?

Ki Kollot noemde zijn eigen naam en dien van zijn broêr.

De tuinman was in zijn schik, dat hij knechts gekregen had, en dadelijk gelastte hij de mand ter hand te nemen en de bezems te dragen. En zoo gingen ze gezamenlijk naar het park en togen daar aan het werk. De tuinman schoffelde; Ki Kollot veegde den boel bij, terwijl Ki Kelantoeng water haalde en de badkuipen en tobben vulde.

Spreken we nu over Sang Adipati van Pasir loehoer, Kandıdaha.

Deze dwaalde al vier dagen lang in het bosch ter jacht op herten en kidang's, maar 't was of de duivel er meê speelde. Herten, kidang's, kantjil's, egels, miereneters, niets van dat alles; hij kwam niets tegen. Groote en kleine eek-horens? — Ook dat niet! De vorst bevond zich ten westen van de hoofdplaats. Hij zag er barsch uit en uitte geen woord. Waar — zoo peinsde hij — moet ik dan toch heen? . . . — 't is waarachtig, of er een vloek rust op mijn tocht. Ontmoette ik nu maar iets — al was 't dan ook geen kidang of kantjil, dat zou me ten minste tevreden stemmen. Maar nu, niets! niets! niets ter waereld te zien! En al zeven nachten in het bosch en nog geen enkele vogel gesnapt! — In één woord: de prins was geheel ter neder geslagen. . . . . Maar zie, daar was een vogel, één maar, maar een fraaie met schitterende pluimaadje en wel op een open plek in het bosch aanhoudend heen en weêr springend en krekels oppikkend.

De Adipati schrikte er werkelijk eerst van, doch was er daarna over in verrukking. Dadelijk greep hij naar pijl en boog en verliet zijne zitplaats. Hij legde op den vogel aan, ... maar deze bemerkte het, vloog weg en ging zitten op een tjangkring-boom. De vorst verliet daarop de pasanggrahan; ging den vogel achterna en plaatste zich onder den tjangkring-boom. Hij legde weêr aan; de vogel bemerkte het weêr, vloog weg en zette zich neêr in een anderen boom. De Adipati stond een oogenblik onthutst, doch ging den vogel weêr achterna.

Slechts vier panakawan's volgden hem en eerst nadat ze een heel eind weegs van de pasanggrahan verwijderd waren, bereikten ze de plaats, waar de vogel zat. Toen werd weêr op den vogel aangelegd; deze vloog weêr weg en zocht, heel ver, een schuilplaats in het kreupelhout, bij een mandéra-boom. Hij keek en keek, maar zag geen vogel, ... alleen zag hij een zonderling dier. Op het zien daarvan, schrikte de Adipati en riep verbaasd uit: wat is dat voor een dier! met een lange, horizontale staart!

* * *

XVIII.

POETJOENG.

Als ik hem zoo bekijk, is 't geen kêtèk; en een loetoeng is het ook niet; ze noemen dat een wënara en toch gelijkt hij op een loetoeng; men beweert, dat 't een witte loetoeng is en toch heeft hij het voorkomen van een wënara.

De prins bleef, vermomd als hij was, rustig zitten op een dikken tak.

De Adipati zeî daarop deftig tot zijn vier panekawan's: hé jongens, hoe noem-je zoo'n beest?

De gevraagden antwoordden: dat weten we niet, Goesti; uwe dienaren hebben zoo'n beest werkelijk nog nooit gezien.

Sang Dipati haalde den pijl op de pees van zijn boog aan en riep; hé, beest, kom dadelijk naar beneden; als je niet wilt, schiet ik op je.

De vermomde snelde oogenblikkelijk naar beneden, zat weldra op den grond en naderde Sang Dipati.

Deze was uitermate verheugd en zeî: wat ben-je voor een beest? hoe is je naam?

De toegesprokene deed gedurig zijne oogen open en toe.

Weêr sprak luide Sang Adipati Kaṇḍadaha: dan zal ik je maar meênemen naar mijn pondok en je laten zien aan mijne poenggawa's.

Sang Dipati vertrok en het beest volgde met de panakawan's. De poenggawa's, die den vorst te gemoet kwamen, ontwaarden het beest met verrassing. Dadelijk belegde Sang Dipati eene vergadering in de pasanggrahan en sprak: poenggawa's, ik heb hier een beest gevangen; zeg me toch, hoe noem-je zoo'n beest. Het is geen kêtèk en een loetoeng is het ook niet.

De poenggawa's verklaarden het beest niet te kennen en niet in staat te zijn er een naam aan te geven. De patih Reksanata wist 't ook niet. De Dipati's evenmin.

Toen zeî weêr Sang Dipati Kaṇḍadaha: Als gij allen het niet weet, zal ik hem een naam geven en wel: Loetoeng kesaroeng. Hoe denkt ge daarover? Stemt ge in met dien naam?

Alle poenggawa's verklaarden: het geschiede naar het begeeren uwer majesteit.

En zoo bleef hij heeten Loetoeng kesaroeng en hij was voortdurend bij den vorst.

Toen maakte de vorst zich op en toog met zijn heele gevolg terug naar de hoofdplaats. Ook Loetoeng kesaroeng trok meê en diende voortdurend als speelpop. In het paleis was het een heele opstand, toen ze Loetoeng in het oog kregen.

Men had alleen oog voor Loetoeng kesaroeng. Zijn voorkomen was zoo geheel anders als dat van andere dieren.

Ook kwamen er vele lieden van buiten om hem te zien.

Al de prinsesjes en pepingitan ⁽¹⁾ kwamen hem bekijken — en wat meer is, ook poetri Boengsoe was hare opwachting komen maken bij haren vader om te zien, hoe Loetoeng kesaroeng er uit zag.

Deze zat met voorovergebogen kop en zag er treurend uit. Allen hadden medelijden met hem, en . . . . wat zoo wonderlijk was, zijn heele manier van doen was precies als van een mensch.

Daarop zei de Adipati vriendelijk tot de prinsesjes: kindertjes, alle vijf-en-twintig, haal-jelui nu ieder een pisang. Dat verlang ik zoo, omdat Loetoeng, zoo lang als hij bij me is, geen eten heeft willen aannemen.

Dadelijk haalden de 25 prinsesjes ieder een pisang en reikten die aan Loetoeng toe — maar te vergeefs. Alleen de pisang van poetri Boengsoe werd aangenomen, besnoven ⁽²⁾ en opgegeten.

Toen zei de Adipati: wel, dat is aardig, Boengsoe mijn kind; jij schijnt de eenige te zijn, waarmeê hij bevriend is. Welaan, neem hem dan maar meê naar huis voor de gezelligheid als speelpop. Ik hoop, dat hij eene opbeuring voor je zij in je verdriet.

De prinses maakte de sembah.

Toen Loetoeng de beschikking van den vorst gehoord had, was hij verrukt.

De schoone bloeme, poetri Boengsoe, vertrok haastig uit 's vorsten tegenwoordigheid en hield Loetoeng vlak bij zich. Ze was opgetogen van blijdschap, zoo eensklaps in het bezit te komen van eene opbeuring in haar leed. Nacht en dag, altijd was Loetoeng om of bij haar.

Het dienend personeel zag het met blijdschap aan en had deernis met den armen Loetoeng. Hij bleef halstarrig weigeren te eten, als hem dat niet door de prinses gegeven werd — en ook sliep hij in ééne slaapkamer met de prinses.

Toen dat zoo zeven nachten geduurd had en hem in alles werd toegegeven, veranderde de prins in het vrouwen-vertrek van gedaante.

Toen het nachtelijk uur aanbrak, waarop de menschen plegen ter ruste te gaan en ook de prinses zich reeds te slapen gelegd had, verscheen Loetoeng kesaroeng aan het voeten-einde en zag haar uitgestrekt liggen. Fluks trok hij zijn buis uit en nam weêr de gedaante aan van Raden Kamandaka. Het buis werd weggestopt in het kussen en Kamandaka naderde haar; legde zich naast haar; keek haar bestendig aan en kuste haar bij herhaling.

En langzamerhand werd de prinses door kussen gewekt en toen ze omhelsd werd, ontwaakte ze, ... schrikte, toen ze een satria ontwaarde, die haar omhelsde; . . . . gilde het bijna uit, maar aarzelde nog; . . . . keek nogmaals, toen

(1) Meisjes, die bestemd zijn tot bijzitten van den vorst.

(2) Op Javaansche adat, synoniem met: *kussen*.

ze op eenmaal zag, dat 't de innig geliefde was — toen kuste ze zijne voeten; snikte het uit en murmelde niets dan zijn naam. Mijn liefste man, wie had gedacht, dat ge terugkeeren zoudt! Vroeger zei men, dat ge waart omgekomen in de rivier! Gesteenigd door de troepen! Daarna liep er een praatje, dat ge waart afgemaakt door Silih-warna; dat uw hart u ontnomen was en dit met uw bloed aan Vader was aangeboden. En nu ben-je bij me, mijn man, ... duizend maal God dank! Wanneer ben-je gekomen?

De prins glimlachte en zei: reeds zeven dagen geleden: zoolang uw vader is teruggekeerd. Neen, het mannetje is niet dood, mijn kindje. Voortdurend werd hij door den Déwa-agoeng beschermd. Weet-je wel, dat je me niet herkend hebt?

* * *

XIX.

(G A M B O E H).

Ik heb de gedaante aangenomen van Loetoeng kesaroeng en dat heb ik gedaan om het paleis te kunnen binnenkomen en met u zamen te zijn.

Wat stond de prinses verbaasd, toen ze dat vernam, maar ten slotte was ze erg in haar schik over zijne buitengewone scherpzinnigheid. Ze voelde geen bezorgdheid meer; glimlachend kneep ze hem in de dij: nu, nu, jij kunt een dekmanteltje vervaardigen, hoor! Ik heb er niets van gemerkt, dat je je zoo vermomd hadt.

Toen ze geruimen tijd hadden gekeuveld en zich al meer en meer hadden verlustigd in het weêrzien van elkander, werd de Raden ongeduldig; hij omvatte hare heupen met beide handen en overstelpte haar met liefkozingen ten einde zich met haar te vereenigen. Het prinsesje kneep hem en sloeg hem kwanswijs om zich aan zijn verlangen te ontworstelen.

Maar hij was bedreven in de liefde en zij was spoedig afgemat.

Haar kleedje was reeds losgewoeld en de prinses bood al geen weêrstand meer aan zijn hartstocht. De Raden erlangde daarop de voldoening van zijn wensch en het prinsesje leed de nederlaag in de liefde.

Nadat ze zich hadden vereenigd, verliet de Raden de rustbank, nam het geliefde lichaam in de armen en ging naar buiten, waar ze zich beiden reinigden. Daarna keerden ze naar de rustbank terug, zett'en zich neder op het midden van het bed en keuvelden en fluisterden; en hij vertelde haar al zijne wederwaardigheden en ze luisterde naar hem, hoe lang zijn verhaal ook wezen mocht. Nu en dan werd ze treurig en stortte tranen over zijn lijden en voelde ze, dat haar hart gejaagd was, en dan omvatte ze zijne beide voeten en kustte die.

Toen maakte de Raden een einde aan haar twijfel en hij ontsloeg zich van zijn vroeger komedie-spel als dienaar: hij bekende, dat hij de zoon was van koning Silihwangi, die Padjadjaran bezat als hofstad.

Ik, ik ben zijn lieveling, Banjaktjatra! . . . . .

Toen de prinses dat vernam, schrikte ze, sprak hem eerbiedig toe en maakte de sembah. Ze was in de wolken: immers, nu zou ze trouwen met een koningszoon; . . . . en al hare zusters waren getrouwd en geen enkele met een vorstenzoon.

Maar — hernam de prins — voorloopig wensch ik mijne vermomming voortzetten; de tijd, voor het hernemen der menschelijke gedaante vastgesteld, is nog niet aangebroken. Als ik het buis aantrek, krijg ik de gedaante van Loetoeng, —

maar 's nachts trek ik het uit. De prinses glimlachte en kneep hem: geheel naar uw begeeren, prins, ik volg maar.

Toen ze den volgenden morgen ontwaakten, nadat ze beiden geslapen hadden onder één dodot, bleef de bedwelming der liefde aanhouden en stonden ze eerst tegen den middag op. De prinses ging het eerst naar buiten. De koningszoon trok zijn buis aan; veranderde weêr in de gedaante van Loetoeng kesaroeng en volgde toen de prinses naar buiten.

De ěmban's schrikten, toen ze het puikjuweel der schoonen zagen; ze deed zich zoo vreemd voor, alsof ze ze niet meer herkende en niet aan ze verkleefd was, ... met zwakken en langzamen gang en hangend hoofd en daarbij zoo flets van gelaatskleur . . . . . De prinses zond om eten en onmiddellijk werd haar dat gebracht.

Ze at zamen met Loetoeng en toen het eten was afgeloopen, werden de wachthebbende bedienden onmiddellijk weggezonden. Op die wijze hadden de dienaren er nooit iets van gemerkt, dat Loetoeng 's nachts de gedaante aannam van een mensch en over dag weêr veranderde in Loetoeng kesaroeng. En daardoor konden beiden met gerustheid aan hun begeeren voldoen. Allen dachten, dat 't een werkelijk dier was; niemand, die bevroedde, dat 't een mensch was.

Toen sprak de prinses tot haar ěmban: moeder, ga dadelijk uwe opwachting maken bij vader en zeg aan Zijne Majesteit, dat ik vroeger eene gelofte heb gedaan, dat, wanneer mijn minnesmart zou worden gelenigd, ik mij tijdelijk in het park zou vestigen. Op dit oogenblik ben ik genezen van mijn leed,—zeg dus, dat ik verlang om mijne gelofte na te komen.

Ni-ěmban maakte een eerbiedig compliment en vertrok. In de kedaton aangekomen, begaf ze zich onmiddellijk in 's vorsten tegenwoordigheid en zeide eerbiedig, na een sembah: Goesti, ik ben afgevaardigd door uwe dochter, de prinses, die Uwe Majesteit eerbiedig laat weten, dat ze vroeger eene gelofte heeft afgelegd om, zoodra ze verlichting bekwam van hare minnepijn, tijdelijk ter woon te gaan in het park. Thans in haar smart schuil gegaan en wenscht ze hare gelofte na te komen.

Sang Dipati antwoordde: inja, laat uwen meesteresse dadelijk weten, dat het mijn goedvinden wegdraagt, dat ze hare gelofte nakomt in eene tijdelijk vestiging te Tamansari, en wel van dit oogenblik af aan.

Ni-ěmban keerde huiswaarts, na eerbiedige sembah. Bij de prinses gekomen, bood ze de sembah aan en zei eerbiedig: 't is goed, de vorst heeft zijne toestemming gegeven, prinses!

* * *

XX.

S I N O M.

De prinses gaf daarop bevel om al haar beddegoed en al wat ze bezat, overtebrengen naar Tamansari. In een oogenblik was alles weg en stond de kapoetren leeg. Baboe's en inja's bleven belast met het toezicht. In Tamansari was alles in beroering. Die haar ter zijde stond en hare bevelen uitdeelde, was de opzichter van Tamansari, die dadelijk zijne opwachting maakte om zich ter beschikking te stellen van de prinses.

Ki-Kollot en Ki-Kelantoeng werden onophoudelijk met een zijdelingschen blik bekeken door het dienend personeel. Inwendig glimlachten ze, want ze hadden bemerkt, dat de beide oudjes in voorkomen geleken op de vleermuizen, die vroeger bij de prinses waren gekomen.

Ook de prinses kon hare oogen niet van die twee afhouden en glimlachende, (want ook zij had de gelijkenis opgemerkt) vroeg ze: hé, ooms, wie ben jelui? ik zie je nu immers voor het eerst?

De twee oudjes bogen het hoofd ter aarde, maakten de sembah en zeiden: wij zijn eenigen tijd geleden in dienst geweest bij Maharësi.

De opzichter voegde er eerbiedig aan toe: uwe beide dienaren hebben hun leven zoeken te redden, want anders zouden ze gedood zijn door het hoofd der gamel's van uwen ouderen broeder, Adipati Maharësi. Ze werden namelijk verdacht, dat ze den opper-stalmeester uit zijn ambt wilden verdringen om hem te vervangen, en daarom hebben zij zich uit de voeten gemaakt en hier een toevlucht gezocht.

Loetoeng kesaroeng glimlachte, toen hij dat verhaal vernam.

De prinses hernam vriendelijk: nu, ooms, stel-je dan nu maar gerust. Ik neem je-beiden voor mijn plezier; van dit oogenblik af aan ben-jelui als zoodanig geïnstalleerd. Doe dus je best en neemt geene airs aan tegenover Loetoeng kesaroeng.

Beiden maakten de sembah en riepen: sendika.

Zoo was het al vrij lang, dat de prinses verblijf hield te Tamansari en volop aan haar begeeren voldeed; en ook de vermomde baadde in verrukking.

Laten we dit verhaal nu afbreken en over iets anders spreken: over het rijk van Noesa kambangan.

Dit ligt in het zuiden, het uiterste zuiden van het rijk van Pasir.

Het wordt geheel door de zee omringd en wordt daarom aldus genoemd. Ten noorden van dat rijk bevindt zich een kleine zee, Kinderzee genaamd, waarvan de oever een bocht vormt en de zuidoostelijke kustlijn zich aansluit aan de groote zee, die ook het zuiden van Noesa-kambangan bespoelt.

De vorst van dat rijk was groot en machtig en heette Narpati Poelébaäs.

Hij was onkwetsbaar en in het bezit van groote rijkdommen en van eene groote familie en werd door het geheele rijk geëerd.

Praboe Poelébaäs was tot nog toe ongehuwd en het was hem aan te zien, dat hij daarover leed gevoelde in zijn hart. En zoo was het juist op een Donderdagmorgen, dat er door den vorst een rijksraad belegd was en alle poenggawa's en de patih opgekomen in rijen geschaard waren voor het aangezicht van den Vorst. Daar waren ook de Toemenggoeng Soeradjeladri, de Ranga Singalaoet en de poenggawa's en mantri's in menigte. Toen ze allen bijeen waren, werd de patih gewenkt om te naderen. Deze voldeed aan dien wenk en maakte de sembah.

Koning Poelébaäs sprak toen: Patih van Poelétembini, ik heb vernomen, dat ten noorden van mijn rijk, op den vasten wal, een rijk bestaat, dat Pasir loehoer heet en dat daarover regeert Dipati Kandadaha, die vader is van 25 prinsessen. Ik vernam verder, dat er reeds 24 van getrouwd zijn en dat de eenig overgeblevene, prinses Boengsoe, de allerschoonste van alle, — in schoonheid hare 24 getrouwde zusters verre overtreffende, nog niet in het bezit is van een gemaal. Verneem dus mijn last, patih. Ik verlang op dit zelfde oogenblik aanzoek om haar te doen: — maak dus een brief in gereedheid voor den Adipati van Pasir loehoer, waarin zijn jongste dochter door mij ten huwelijk gevraagd wordt. Al vraagt ze me ook de zeldzaamste en kostbaarste zaken, — dat zal me genoegen doen; al zou ze 20 prinsessen aan iedere zijde als parëkan's van me vragen, 't zal me geen oogenblik zorg baren, ze zal ze hebben en wel 40 prinsessen, die aan me verwant zijn. Maar, als ze niet wil, de dochter van Kandadaha, — dan zal ik haar schaken. Breng dan kruid en lood in gereedheid — en laten ze dan de wanden hunner bèntèng dik en sterk maken met hooge borang's en laten ze dan de grachten zoo diep maken, als ze willen, het is zeker en gewis, dat ik de hoofdplaats Pasir-loehoer zal overrompelen. Welaan, ki-patih, je schrijft maar een brief van dergelijken inhoud.

Ki-Patih deed, wat hem gelast was, en in een oogwenk was de brief klaar en den vorst aangeboden. Ze werd gewikkeld in geel satijn en omwonden met groene zijde.

De vorst sprak daarop: die ik aanwijs als gezanten zijn Toemenggoeng Soeradjeladri en Ranga Singalaoet. Maakt u dus reisvaardig, begeeft u naar de hofstad Pasir loehoer en stelt dit mijn schrijven ter hand aan Adipati Pasir.

De beide poenggawa's uitten hun sendika, boden de sembah aan en trokken zich eerbiedig terug uit de tegenwoordigheid van den Vorst.

Daarna keerde de vorst terug naar het paleis.

De vergadering ging uiteen; de patih keerde huiswaarts en alle poenggawa's en mantri's gingen ieder zijns weegs.

De gezanten nu met hun gevolg waren reeds, ieder met zijne troepen, aan de moeara aangekomen. Daarop besteeg men met de troepen en de noodige stuurlieden de prauwen; de masten werden overeind gezet; de zeilen er aan uitgespannen en zonder tusschenpoozen viel een sterke bries uit het zuiden op de zeilen aan. Snel werden de schepen door den wind voortgestuwd en het duurde niet lang, of men had het noorder-strand bereikt.

Men ging aan wal; de ankers werden uitgebracht; masten en zeilen neêrgelaten en een mantri aangewezen, wien de bewaking der schepen werd opgedragen. De twee gezanten gingen met de troepen op marsch en hielden noordelijk aan. Ze gingen rechtstreeks af op hun doel en met versnelden pas ging men noordwaarts en, toen de nacht inviel, maakte men in het bosch halt. Den volgenden morgen werd de reis voortgezet. Doch zwijgen we verder over deze reis en keeren we in ons verhaal terug naar Pasir loehoer.

Den volgenden morgen hield Adipati Kandadaha rijksraad met de rijks-grooten en poenggawa's en ook Kjaï-patih Reksanata zat voor het aangezicht des konings. Ook waren ter vergadering opgekomen de schoonzoons van den vorst en de verwanten van den oostkant, Adipati Ki Pagoewanda, Boeaja Piloenggoeh, de Adipati van Ngajah en Adipati Sélamanik — allen waren op de paséban bijeen. Alle namen te noemen van de schoonzoons zou het verhaal noodeloos verlengen. Laten we die dus maar verzwijgen en trachten het verhaal sneller voortgang te doen hebben.

De vorst dan wendde zich tot den patih en sprak: maar, patih, wat zou er toch gebeurd zijn: 't is al zoo lang en nóg is Silih-warna niet teruggekeerd. Wat denkt ge er van?

De Patih antwoordde: Goesti, daar loopt een praatje onder de soldaten, die hem hebben nagezet, dat hij gevlucht is; waarheen hij gevlucht is — en dat hij overleden is.

De vorst hernam: ja, bij god, als dat eens waar was! en toch al zoo lang weg en hij komt niet. Ik zou zoo graag willen, dat Silih-warna kwam om hem zijne toewijding te kunnen beantwoorden; want ik gevoel, dat ik verplichting aan hem heb en . . . . — wat ik u ook zeggen wou, patih, vind-je 't niet wonderlijk, dat, zoodra Loetoeng was aangekomen, de prinses genezen was van haar minnepijn? 't Is, of ze een geneesmiddel heeft ingenomen: ze taalt niet meer naar Kandadaka. Dag en nacht zijn Loetoeng en de prinses bij elkaâr, — ik sta er heelemaal verbaasd over!

Ki-patih maakte de sembah en antwoordde: het is de wil Gods, die Loetoeng maakte tot een geneesmiddel voor mijne meesteres, de prinses.

Zoo werd zonder tusschenpoozen en aangenaam het gesprek voortgezet, . . . toen een pengalasan aankwam, hurkend voortschrijdde tot in de tegenwoordigheid van den vorst, de sembah maakte en aldus sprak: Heer, daar buiten zijn twee gezanten van Noesatembini met een brief van Praboe Poelébäas, vorst van Noesatembini.

De vorst antwoordde: ontbied ze.

De pengalasan maakte de sembah, trok zich eerbiedig terug en voerde de gezanten achter zich meê.

De beide gezanten fluisterden bij zich-zelfen: wat 'n massa vorsten zijn hier: naar mijne gedachte is het een vorst van beteekenis en groote macht.

De gezanten naderden den vorst en boden de sembah aan.

Sang Dipati sprak: wel, gezanten van Noesa Tembini, wat is de reden van uw komst?

De gezanten maakten een sembah en zeiden: Majesteit, we zijn gezonden door uwen zoon, vorst Poelébäas, die gezeteld is in de hofstad Noesakambangan, om u dezen brief aantebieden.

Sang Adipati sprak: laat de brief, de koning, in ontvangst genomen worden.

De brief werd den patih overhandigd en hem opgedragen dien te lezen.

De patih stond op en nam kennis van den brief, (wiens inhoud) zoet was als gesmolten suiker.

* * *

XXI.

D A N D A N G - G O E L A .

De inhoud van den brief was aldus: dit is een schrijven van mij, Sang Sri Poelébaäs, die als vorst de hofplaats van het rijk van Tembini opluistert, gericht aan oom Adipati Kaṇḍadaha, die gezeteld is te Pasir loehoer. Het doel van mijn schrijven is om, als oom het goed vindt, uwe dochter, die nog niet gehuwd is, ten huwelijk te vragen. Op alles, wat ter zake mocht worden geëischt, zij het ook eene scheeps- en pedati-lading aan zeldzame en kostbare zaken, zeg ik soemangga en ik zal recht voldaan zijn daaraan te mogen voldoen. Doch, in geval oom niet genegen mocht zijn aan mijn verzoek te voldoen en het afwijst — dan mogen kruid en lood door u worden in gereedheid gebracht en dan moge uw bèntèng hoog zijn en er grachten en borang's om worden aangelegd, de muren versterkt en de grachten diep gemaakt — toch zal ik de hofplaats van oom overrompelen.

De Adipati schrikte, toen hij den inhoud van den brief vernomen had, en was er een oogenblik stil van.

Toen sprak hij: blijft gij wachten, gezanten, en betreft voorloopig de buitenverblijven; ik moet eerst over de zaak nadenken.

De gezanten verwijderden zich (en begaven zich) naar het gebouw, dat hun als tijdelijke verblijfplaats werd aangewezen.

De Adipati ging zonder verwijl het paleis binnen en alle, die ter audiëntie waren, gingen uiteen, verlieten de aloen-aloen en keerden naar hunne woning terug. Ook de Patih zocht zijn dalem op.

Toen de Adipati in het binnenste van het paleis was aangekomen, ontbood hij dadelijk zijne gemalin en, toen deze bij hem gekomen was, zei de vorst tot haar: vrouwtje, ik deel je meê, dat er zoo even gezanten zijn aangekomen van den vorst van Tembini met een brief, waarin aanzoek wordt gedaan om de hand van ons kind, Boengsoe, en waarin hij me verder dreigt om, wanneer ik zijn verzoek mocht afwijzen, Pasir loehoer te veroveren, — — en . . . . wanneer ge nu met me instemt, ... dan denk ik zijn aanzoek maar aantenemen. Want ze is reeds meer dan volwassen en ik zie, dat ze van haar minnepijn genezen is; ze denkt heelemaal niet meer aan Kamandaka, van het oogenblik af, dat Loetoeng gekomen is — — — he, meisjes, ontbiedt uwe meesteres, prinses Boengsoe, die nu tijdelijk in Tamansari logeert.

Dadelijk maakten de meisjes een sembah en spoedden zich naar Tamansari,

kwamen bij de prinses en zeiden: uwe hoogheid wordt door Majesteit vader ontboden.

De prinses ging dadelijk in gezelschap van Loetoeng kesaroeng.

In een oogenblik was ze in het paleis en wachtte in het gezicht van den vorst.

Door dezen gewenkt, kwam ze hurkend nader en maakte de sembah.

De vorst sprak: mijne dochter, ge zijt reeds huwbaar en je moet nu gaan trouwen, mijn kind. Daar wordt om je geworven door een machtig vorst, den koning van Noesakambangan, genaamd Narpati Poelébaäs; en, wanneer ge onwillig zijt, dan is hij van plan de hoofdplaats Pasir te veroveren; dus is mijn verlangen, mijn kind, dat ge met hem trouwt. Bedenk toch, dat ik reeds oud ben, lieve, en dat ik zoo gaarne zou zien, dat je, bij mijn leven, nog trouwdet en kindertjes krijgt, — — en dat ik dus weldra kleinkindertjes zal hebben te vertroetelen.

Toen de prinses het voorstel haars vaders vernomen had, boog ze het hoofd diep ter aarde, schreide en zeï pruilende: vader, ik wil niet trouwen; . . . . uwe verbolgenheid kome over mij — maar liever sterf ik.

Toen de vorst het gezegde van zijn kind vernam, was hij radeloos.

De prinses verzocht verlof, maakte de sembah en keerde terug uit de tegenwoordigheid haars vaders en, vergezeld van hare vrouwelijke bedienden, ging ze naar Tamansari terug.

Ook Loetoeng kesaroeng ging met haar terug en zoo innig en onafscheidelijk, alsof ze minnekoosden met elkaâr. Maar men bedenke dan ook, dat ze in de wittebroodsweken zoolang gescheiden geweest waren.

Laten we nu niet verder spreken over den terugtocht, doch alleen melden, dat ze reeds te Tamansari waren aangekomen, ... de prinses gebukt onder hare smart.

Toen het nacht geworden was, ging ze haar slaapkamer binnen, liet het voorhangsel vallen en viel, zoolang als ze was, neêr (op het bed) en zeï tot den vermomde: lieve, leg spoedig dat buis af en laat ons wat keuvelen.

Hij voldeed aan haar verlangen, trok het buis uit en zette zich bij haar neêr op het midden van het bed.

Toen zaten ze daar zoo rampzalig bijeen en klagend sprak ze tot hem:

Wat is thans uw verlangen, Pangeran — ik ben er zoo innig bedroefd over; als ge 't goedvindt, laten we dan in de duistennis ontvluchten en een schuilplaats zoeken in Padjadjaran.

De prins glimlachte en zeï vriendelijk: mijn wensch is deze, melieve, dat ge voorgeeft in alles den wensch van uw vader optevolgen — maar dat ge als voorwaarde uwer toestemming eischt 40 prinsessen en 20000 stuks lijnwaad; dat ge u bereid verklaart uwen bruidegom te gemoet te gaan op den weg,

doch (vergezeld van een) volle krijgsuitrusting. Later, bij de ontmoeting op den weg, moet koning Poelebaäs u dadelijk met beide handen om de heupen vatten en wat er dan gebeuren moet, zal wel door mij worden volvoerd.

De prinses voelde zich opgetogen over de raadgevingen van den prins, begon weêr te glimlachen en kneep hem zachtjes: ik stem toe in alles, wat ge maar verlangen mocht; ik zal mijn plicht doen in alles, wat me opgelegd wordt (1).

Bij het aanbreken van den dag ontwaakten ze en stond de prinses het eerst op.

De prins deed het buis aan en, nadat hij van gedaante gewisseld had, ging hij met de prinses meê naar buiten en zette zich bij haar neêr.

Maar zie, daar op de pelataran, kwam de koningin aan; de prinses ging hare moeder te gemoet en bood de sembah aan. Deze leidde haar bij de hand, deed haar plaats nemen, omringd door baboe's en inja's, en sprak op vriendelijken toon: maar mijn kind, mijn liefste kindje, je bent nu al zoo groot — en zoo geschikt voor het huwelijk, — mijn kindje-lief, ik ben naar je toegezonden door je vader om je met raad bij te staan. Wat ik je bidden mag, kind, stel vader toch niet te leur; voldoe aan zijn verlangen en trouw met den vorst van Noesa Tembini; en wel eerstens, omdat je den leeftijd hebt; ten tweede om het rijk (van uwen vader) te redden en ten derde om, als kind, je ouders te sparen.

De prinses boog zich eerbiedig voorover en, nadat ze zoo geruimen tijd gezeten had, zei ze zacht en eerbiedig tot hare moeder: ik heb ééne voorwaarde, moeder: ik vraag, als dienend personeel, veertig prinsessen, die geheel aan elkander gelijk zijn. Bovendien verlang ik (mijn' bruidegom) te mogen te gemoet gaan, begeleid door soldaten in volle krijgsuitrusting; — en wanneer koning Poelebaäs me ontmoet, dan moet hij dadelijk op me afgaan en mijne heupen met beide handen omvatten. Dan vraag ik nog 1000 kodi's lijnwaad, die vóór Koning Poelebaäs moeten worden vooruitgedragen, en hem-zelfen is verboden troepen, wapenen of geschut met zich meêtevoeren.

Daarmeê hield de prinses op te spreken.

Toen de vorstin de woorden van haar kind vernomen had, was zij geheel gerustgesteld: mijn kind, mijn lieveling — zoo riep ze — wat heb-je moeders hart nu toch tevreden gesteld! En het rijk blijft gespaard! En je ouders ontzien! Wat je eisch betreft, vind ik, dat 't zoo heel veel niet is en geheel niets buitengewoons, dat een mooi prinsesje eene voorwaarde stelt. Nu, vaarwel, kind. Ik ga het dadelijk meêdeelen aan je vader; — je kunt je denken, hoe hij er meê in zijn schik zal zijn!

---

(1) Sampoen daloe wajahé kang lastri
agoeng dènja anoetoggen kersa
dènira among karèsmèn
risampoené poelangjoen
apan ladjeng saré sarimbit.

De vorstin keerde van Tamansari terug, door hare tjeti's gevolgd.

In een ommezien was ze in de kraton en bij haren man.

En . . . heb je succes gehad? — vroeg de vorst dadelijk.

Ja zeker, ja zeker heb ik succes gehad! — antwoordde zijne vrouw — je dochter stemt in alles toe.

Ze vertelde hem nu alles, wat er besproken was, van het begin tot het einde, zonder iets te verzwijgen of er iets aan toe te voegen.

Toen de Adipati dat alles vernomen had, was hij in de wolken van blijdschap en begaf zich dadelijk naar de pendapa om een brief te schrijven. Deze was in een oogenblik gereed, als antwoord aan Noesa Tembini. Ze werd gewikkeld in gele zijde en met groene banden omwonden. Daarop werd de patih ontboden en gelast de gezanten af te halen en bij den vorst te brengen.

Niet lang daarna kwam de patih, met de beide gezanten achter zich aan, in het paleis terug.

Alle drie boden den vorst de sembah aan.

Sang Adipati sprak daarop: gezanten, keert nu terug. Deze brief is gericht aan uwen Meester en de inhoud bevat het antwoord op het schrijven van uwen Heer — alles, wat hem moet worden medegedeeld, is daarin opgenomen.

De beide gezanten boden de sembah aan, namen den brief in ontvangst en vertrokken met den patih, die hen tot aan de pagelaran uitgeleide deed. Van daar ondernamen ze de reis en ging de patih naar zijn eigen dalem terug.

De gezanten, die terugkeerden naar Noesa Tembini, reisden met spoed, maakten halt bij nacht en vervolgden hun reis met het aanbreken van den dag, omdat hun terugkomst wel reikhalzend door hun Heer zou worden te gemoet gezien.

Laten we verder over deze reis zwijgen en het verhaal afwisselen door weêr iets te vertellen van de hofstad Noesakambangan.

Koning Poelé Baäs zat met ongeduld te wachten op de terugkomst zijner gezanten en het geviel, dat op een Maandag de vorst het paleis verliet om raadsvergadering te houden op de pagelaran.

* * *

XXII.

ASMARADANA.

Het was eene volle vergadering. Alle edelen, familie-leden van den vorst, mantri's en satria's van Noesakambangan waren in vollen getale verschenen voor het aangezicht van den vorst. Ook de patih was aanwezig.

Toen sprak de vorst: kom wat nader, patih.

Toen deze naderbij geschoven was, vroeg de vorst hem: Ki-patih, hoe lang zijn nu toch de gezanten al op reis naar Pasirloehoer om mijn brief over te brengen?

De Patih maakte een sembah en zei: naar mijne berekening, Majesteit, al zeven dagen; misschien is er iets tusschen beiden gekomen, dat vertraging veroorzaakt.

De vorst hernam: och, patih, ik verlang er zoo vurig naar zekerheid te bekomen over het al of niet aannemen van mijn aanzoek; ik zal zoo gelukkig zijn, als het aangenomen wordt. Laat er maar van me geëischt worden, wat men wil, ik zal het opbrengen. En, als alles in orde is, moet ik noodzakelijk dadelijk op reis naar Pasir-loehoer om haar te ontmoeten. Ge kunt u denken, hoe gelukkig ik zal zijn; — maar, ingeval ik word afgewezen, zal ik stellig en zeker met 't geheele leger oprukken naar Pasir-loehoer en het gewapenderhand aantasten; — dan zal ik de Pasirezen van mijne wapenen laten proeven.

De patih bood de sembah aan en zeide: dat is eenvoudig, zooals 't behoort! Als nu maar eerst uwe gezanten terugkomen, 't zij ze met goede of kwade tijding terugkomen!

Nog waren vorst en patih in gesprek, — toen ze werden onderbroken door de komst der gezanten.

Twee poenggawa's gingen hen afhalen.

Toen ze voor het aangezicht van den vorst waren verschenen, werden ze gewenkt nader te komen.

Ze schoven vooruit en maakten de sembah.

Daarop sprak Koning Poelébaäs hen aan: gelukgewenscht met uw behouden thuiskomst! Is de reis voorspoedig geweest?

De gezanten maakten de sembah en antwoordden: ja, Heer, dank uwen zegen! De brief, dien Uwe Majesteit ons meêgaf voor den vorst van Pasir, werd ontvangen (en met aandacht gelezen) en het antwoord op uw schrijven werd in dezen brief nedergelegd — en meteen werd de brief aan vorst Poelébaäs aangeboden.

Deze ontving hem, opende hem en verdiepte zich weldra in den inhoud: dit is een brief van Adipati Kanḍadaha van Pasir-loehoer aan zijn zoon, vorst

Poelébaäs, die in hoogheid gezeteld is in de hofstad Noesakambangan. Hierna het begin:

Zoon heeft me een brief geschreven, die door mij ontvangen en met aandacht gelezen werd. Zoon vorst doet aanzoek om mijne dochter en ik heb er niets tegen, doch uwe jongere zuster, de prinses, stelt een eisch en wel van veertig princessen, die geheel aan elkander gelijk zijn, en duizend kodi lijnwaad, die vóór u moet uitgedragen worden op uwen tocht hierheen; ook verlangt ze, dat geene troepen of oorlogs-materiaal u vergezelle, doch dat uw komst op eenvoudige wijze plaats hebbe. Bovendien belooft uwe jongere zuster u op den weg te ontmoet te komen en ze draagt u op om, zoodra ge haar tegenkomt, dadelijk haar draagstoel te naderen en hare heupen met beide handen te omvatten. Ook draagt ze u op, wanneer zoon dat goedvindt, haar het gevraagde te ontmoet te zenden en uw reis met spoed te doen plaats hebben.

Toen vorst Poelébaäs den inhoud van den brief had vernomen, was hij hoogst vergenoegd en schaterde het dierwijze uit van plezier, dat zijne dijen op en neêr gingen. Het is me door Gods beschikking beschoren om de prinses van Pasir mijn huis binnen te dragen, . . . en zoo'n beauté nog wel. De faam loopt, dat ze in schoonheid al hare vier-en-twintig zusters overtreft. Gauw, patih! vaardig de noodige bevelen uit aan uwe onderhebbende ambtenaren; ik wil dadelijk vertrekken. Breng dadelijk 1000 kodi lijnwaad in gereedheid en alles, wat tot de sasrahan ⁽¹⁾ behoort, opdat ik het dadelijk in staatsie kan begeleiden. Maar gauw wat, patih!

De patih liet een eerbiedig sendika hooren.

De vorst zelf, omstuwd door de biada's ⁽²⁾, ging de kraton binnen. Daar aangekomen, ontbood hij veertig zijner nichten, princessen, die volkomen aan elkander gelijk waren.

Toen dezen zich voor hem verzameld hadden, zeï hij vriendelijk: ik deel u mede, lieve nichtjes, dat ik ga trouwen en daarom is mij een eisch gesteld door de prinses van Pasir. Ik heb n. l. al geschreven en de brief is al ontvangen. Alles, wat ik er als mijn verlangen in meldde, heeft instemming gevonden, maar de prinses stelt eene voorwaarde: ze vraagt veertig prinsessen, geheel aan elkander gelijk, om haar aftehalen.

De prinsessen riepen: uw wil geschiede, Heer — aan uw verlangen zal worden voldaan.

Koning Poelébäas gevoelde zich vergenoegd, toen hij de bereidwilligheid van de 40 princessen vernam.

---

(1) *Sasrahan*: bruidsgeschenken.

(2) *Biada*: vrouwelijke bediende van den eersten rang in de kraton.

Breken we nu dit verhaal af en vervangen het door de vertelling over de hoofdplaats Pasir loehoer.

Den volgenden morgen verliet Adipati Kandadaha het paleis ter vergadering met de mantri's, de poenggawa's en Patih Reksanata. Ook de schoonzoons van den vorst waren ter vergadering aanwezig.

Toen een ieder naar zijnen rang gezeten was voor het aangezicht van den vorst, sprak de Adipati langzaam aldus: patih Reksanata, 't is al lang geleden, dat de gezanten van Noesa Kambangan zijn teruggekeerd; het wordt dus tijd om alles in gereedheid te brengen, de versieringen aan te brengen en de wegen, die men van het zuiden uit langs moet komen, in goeden staat te brengen. Zorg er voor, dat alles met zorg worde uitgevoerd.

De Patih sprak zijn sendika en verliet het paleis.

Hij gaf overal de noodige bevelen voor de herstelling der straten, de op-
tooiing van aloen-aloen en erven, van de paleis-pendapa af aan, zoo verder naar de srimenganti en de pagelaran; voor de bespanning van de straten met guirlandes van waringin-loof, teboe-, klapper- en pisangbladeren.

De geheele hoofdplaats was reeds feestelijk uitgedoscht; — alles, wat tot onthaal diende, was klaar gezet.

Maar laten we nu weêr iets vertellen van Noesa kambangan.

Alles, wat door de aanstaande bruid gevraagd was en meêgedragen moest worden, was reeds in gereedheid gebracht.

De patih met alle hem ondergeschikte ambtenaren, poenggawa's van Noesa-kambangan, waren reeds reisvaardig, in hunne mooiste kleêren gedoscht en verzameld op de pagelaran; alle bagage stond klaar.

De Boepati, gevolgd door de biada's, kwam daarop naar buiten; en de veertig prinsessen, die bestemd waren om den tocht meê te maken, waren, in allerlei costumes gedoscht, in rijen geschaard voor den Praboe.

Daarop liet de vorst zich hooren: wel, patih, is alles klaar voor de reis? Zijn allen in hunne schoonste kleeding uitgedoscht?

De Patih bood de sembah aan en antwoordde: Alles is gereed, Majesteit, naar uw begeeren. Alles, wat meêgedragen moet worden, en alle uwe onderdanen, die meêgaan, staan reeds uitgerust, vooruit op den weg.

Vorst Poelébaäs zeî daarop: welnu, laat ons dan vertrekken.

De patih antwoordde: sendika.

Op een gegeven wenk klonk alsnu de zware galm van de tengara en bëndé; werden de titir's geslagen en was het een gejoel van menschen.

Men stroomde snel voorwaarts in geregelden trein.

Daar kwam de Boepati aan op een prachtig getooid paard, gevolgd door ruiters en de leden van zijn huis, terwijl veertig prinsessen, die geheel aan elkander gelijk waren, hem vóórgingen.

Niet lang duurde de reis, of men was den oever der zee reeds genaderd.

Groote schepen lagen daar klaar.

In een oogenblik waren de troepen ingescheept; de vorst met zijn patih op een afzonderlijke prauw.

De masten werden opgezet, de zeilen ontrold en snel schoten de prauwen vooruit. De zeilen waren in allerlei kleuren beschilderd: blauw, geel, groen, roze-rood, wit, zwart, paarsch en rood.

Een kleine prauw ging (als wegwijzer) vooruit en het duurde niet lang, of men had de overzijde bereikt.

Dadelijk verliet men de prauwen en stapte aan wal.

Ook de vorst en de prinsessen waren reeds aan wal gestapt en verlieten in vastgestelde orde de landingsplaats.

Vooruit gingen, in tweemans-vrachten, de lijnwaden; dan volgden de veertig prinsessen, gerangschikt door twee poenggawa's, Soeradjaladri en Rangga Singalaoet, als geleiders. Deze heeren waren reeds bekend met het grondgebied en wisten de ligging van de hoofdplaats.

Sri Poelébaäs was den geheelen weg langs gek van verliefdheid en raaskalde voortdurend over datgene, wat zijn hart vervulde, en loofde en prees onophoudelijk de bloem van Pasir loehoer, die genageld was in het binnenste van zijn hart. En zoo prevelde hij binnensmonds: och, mijn liefste! mijne meesteres! spoedig zal ik u ontmoeten, juweel, bloem van Pasir loehoer! Hoe zal het zijn daar binnen in het slaapsalet!

(Toen de vorst zoo eenigen tijd was voortgegaan zijne liefde in beeldspraak te openbaren), kwam hij eensklaps tot bewustzijn en riep: maak wat voort, patih! laat de reis wat bespoedigd worden. Zend iemand vooruit naar Pasir loehoer om kennis te geven, dat ik in aantocht ben, opdat ze daar niet schrikken.

De patih zei: sandika en wees daarop Rangga Singalaoet aan om vooruit te gaan.

Singalaoet voldeed met spoed aan die opdracht.

Laten we verder zwijgen over zijn tocht en alleen melden, dat Sri Poelébaäs bijna op het grondgebied van Pasir was aangekomen.

Keeren we terug naar Pasir loehoer, waar de hoofdplaats, aloen-aloen en straten op zijn fraaist waren uitgedoscht en waar spijzen en dranken voor het onthaal waren in gereedheid gebracht en aan beide zijden van den weg waren uitgestald.

De gezant was reeds ter hoofdplaats aangekomen en begaf zich rechtstreeks

naar den patih, dien hij in zijne pendapa aantrof. Op zijn verzoek als gezant ging de patih dadelijk naar het paleis en geleidde den gezant achter zich meê. Beiden gingen het paleis binnen en bevonden zich reeds voor het aangezicht van den vorst.

Na de sembah, zei de patih eerbiedig: ik geef Uwer Majesteit kennis, dat er een gezant is aangekomen van uw zoon van Noesakambangan.

De vorst sprak vriendelijk: wel, gezant, wat is de reden van uw komst.

De gezant bood de sembah aan en antwoordde: ik ben afgezonden, Majesteit, door Z. H. mijn Heer, om Uwe Majesteit kennis te geven, dat hij door eene streelende aandoening van zijn hart gedreven wordt.

* * *

XXIII.

M I D J I L.

Ja, uw zoon de vorst is reeds vertrokken met zijn gevolg van zijne hoofdplaats Noesakambangan; naar gedachte, is hij reeds dichtbij.

De Adipati antwoordde: geloofd zij God, dat hij reeds nabij is! Thans verlang ik, gezant, dat gij onmiddellijk terugkeert om zoon Praboe uittenoodigen met spoed hier te komen.

De gezant bood de sembah en verwijderde zich uit de tegenwoordigheid van den vorst.

De Adipati gaf daarop zijn patih bevel om alle poenggawa's, mantri's en priaji's opteroepen met hunne manschappen, alle uitgedost in volle wapenrusting.

De patih bood de sembah aan, zeï sendika en vertrok.

Reeds waren de troepen, de poenggawa's, priaji's en hooge adel geheel toegerust en ook waren uitgekomen de mantri's, petinggi's en oemboel's, ieder met zijne weerbare manschappen in vollen krijgsdos, die zich als een muur van menschen uitbreidden om de geheele aloen-aloen en die, uit de verte gezien, geleken op een zee met onstuimigen golfslag.

Daarop ontbood Sang Dipati zijne gemalin, die dadelijk aankwam.

Gauw wat, moeder, zeï de vorst; laat ons kind spoedig haar toilet maken.

De vorstin groette eerbiedig en spoedde zich naar het verblijf van de bloem van het paleis in Tamansari en, toen ze die ontmoette, zeï ze: mijn kindje, ik word er op afgezonden door je vader om je kennis te geven, dat je aanstaande gemaal in aantocht is: maak je gauw klaar, mijn popje; zalf-je mijn kind, 't is hoog tijd.

De prinses lispte; sandika en volgde in alles den wensch van hare moeder. Ze reinigde zich; wiesch zich het hoofdhaar met behulp van hare oude inja en, nadat ze zich gebaad had, werd ze geblanket. . . . (1).

* * *

---

(1) *Kanti gèdongipoen* is onverstaanbaar. Dat 't woord *kanti* dient als aankondiging van de volgende kinanti-dichtmaat is duidelijk, maar dan rest: *gèdongipoen*, dat door de door mij geraadpleegde Javancn niet kon verklaard worden.

XXIV.

K I N A N T I.

Haar lichaam was kunstig met figuren beschilderd. Haar kleedje was van vermiljoen-roode, gebloemde zijde. Het borstkleed was hoog-rood met goud passament afgezet; haar oedet was van gele zijde; hare oorknoppen schitterden en flickerden — — 't was alles fraai, wat er aan was.

Loetoeng kasaroeng bekeek haar van alle zijden, van top tot teen; en toen ze zoo geheel was nitgedost, wekte ze liefdesmart op bij die haar aanzag.

Hare gedaante was als de gestalte van Baewarna (1).

Het was hartroerend te zien, hoe eerbiedig en netjes Loetoeng kesaroeng daar neder zat vóór de prinses; hoe hij zich vernederde.

De prinses glimlachte, toen ze hem zag.

De moeder sprak in zich-zelve, terwijl ze hare dochter bekeek: 't is toch werkelijk mijn dochter; ze is werkelijk zonder gelijke; kom meê, mijn kindje, naar het paleis.

De prinses maakte de sembah en voldeed aan het verlangen der vorstin.

Hare 24 zusters volgden haar naar het paleis tot in de tegenwoordigheid van den vorst.

Sang Dipati vroeg daarop vriendelijk aan den patih: is alles daar buiten gereed?

De patih antwoordde eerbiedig: majesteit, alles is gereed.

Sang Dipati vroeg daarop weder: Reksanata, zijn de 24 princessen klaar?

De patih antwoordde weêr eerbiedig: alle zijn gereed.

Daarop werd de gamelan geslagen en het gonste van de *kođok ngorèk* (2).

Ook de pélog speelde een wijsje. De trompetten werden gestoken; tamboers en pijpers lieten zich hooren en in een oogenblik stelden de troepen zich, met de geheele krijgstoerasting, overal in beweging.

De prinses was gezeten in een draagstoel met Loetoeng Kesaroeng, terwijl Ki-gědé Kollot en Kelantoeng maoeng in hare nabijheid bleven. De dalem van het paleis werd verlaten.

* * *

---

(1) Déwi Tjondrâkirânâ, gemalin van Pandji.

(2) Naam van een wijs op de gamelan saléndro.

XXV.

PANGKOER.

Kjai patih en de hem ondergeschikte ambtenaren, alle poenggawa's, mantri's en de schoonzoons van den vorst, alle met hunne troepen. . . . (1)

Het geschetter der trompetten mengde zich met den klank der fluiten; de trommen werden geroffeld; de gamelan liet zich zacht en aangenaam op een afstand hooren; helder klonk de kodok-ngorèk; de klarinetten voegden daarbij hun aangenaam geluid; aan alle kanten bulderde de tjara-balen (2).

Verhalen we nu, dat de vorst van Noesakambangan met zijne poenggawa's ontmoet werden door den gezant. Singalaoet bood de sembah aan en zei eerbiedig: mij is opgedragen u kennis te geven, dat vader van Pasir loehoer zeer verheugd is en u verzoekt uwe reis te bespoedigen, (terwijl mij is opgedragen) nog denzelfden dag terugtekeeren en ik dadelijk zal moeten vertrekken. Bij mijn vertrek van Pasir is uwe jongere zuster mede vertrokken om u te gemoet te gaan, begeleid door hare zusters, de 24 prinsessen, door hare zwagers en door Ki Patih met de hem ondergeschikte ambtenaren. Bovendien volgen haar de poenggawa's en nijaka's.

Toen Koning Poelèbaäs de woorden van den gezant vernomen had, barstte hij in schaterlachen uit, zoodat zijne dijen er van schudden, en sprak: patih, laat uwe poenggawa's, mantri's en mijne jongere zusters, de 40 prinsessen, wat haast maken en vooruitgaan ter aflevering van de 1000 kodi lijnwaden, den eisch van mijn vrouwtje.

Zoodra ge, meisjes, haar op den weg tegenkomt, biedt ge 't haar dadelijk aan — en wanneer er nog iets van haar verlangen mocht zijn, wat ook, dat wil licht ge in.

Alle prinsessen riepen: sandika; boden de sembah aan; vereenigden zich weêr en gingen aan het hoofd van den stoet. Toen de trein aldus een afstand van drie ondjotan had afgelegd, kwam de vorst.

De gamelan ruischte zacht onder het geraas van den stoet van grooten, die hun gang versnelden.

Die van Pasir loehoer kwamen, waren langzaam en omzichtig in hun gang.

---

(1) Aldus het handschrift — het verbum bleef achterwege.

(2) Marsch-muziek, die uitgevoerd wordt door de bonang, ketoeck, kenong, gong, panontong en kendang.

Op het midden eener helling maakte men halt. Het voorste gedeelte van den stoet van Noesa Tembini was er aangekomen. De vrachten aan lijnwaden, 1000 kodi's, werden achter elkander geplaatst en daarachter, een voor een, de draagstoelen van de 40 prinsessen, zoodra de hoofdplaats in zicht was. Alstoen verdeelde zich de stoet van Pasir loehoer en plaatste zich links en rechts van den weg. Daarop werden de lijnwaden verder gedragen en ook de 40 prinsessen bestegen in hare draagstoelen de helling met het doel om de prinses-bruid te ontmoeten en haar van 's vorsten opdracht mededeeling te doen. Nog weinige oogenblikken en de ontmoeting zou plaats hebben. De 40 prinsessen kregen (dan ook) spoedig bericht, dat de bruids-tandoe van Tamansari in zicht was. Op dit bericht stegen de veertig prinsessen uit hare draagstoelen. Ze naderden daarop de prinses, terwijl prinses Poeléwati, die de voorste en tevens de oudste was, na aanbieding van de sembah het woord deed: we zijn afgevaardigd door den vorst van Noesa Tembini om Uwer Hoogheid hierbij aantebieden, wat door Haar geëischt werd: 1000 kodi's lijnwaad.

De prinses van Pasir antwoordde daarop: ik zeg u hartelijk dank.

Daarop hernam prinses Poeléwati: op last van uwen ouderen broeder, Sri Boepati, stellen we ons onder de bevelen Uwer Hoogheid en vragen te vernemen, wat door Haar verlangd wordt.

Prinses Boengsoe antwoordde. Mijn wensch is, dat gij met uwe 39 zusters rechtstreeks doorgaat naar Tamansari. Laat de lijnwaden uit de kisten nemen en op stapels plaatsen; ik wensch eerst te zien, welke mooi en welke minder mooi zijn.

Tante Poeléwati maakte de sembah en zette dadelijk de koeli's aan om alle kisten te openen. In een oogenblik was dat geschied; de lijnwaden werden er uit genomen en bij stapels op den grond gelegd en geschikt volgens de vouw. Toen de 1000 kodi aldus ontpakt waren, zei prinses Boengsoe: goed zoo, laat nu alles doorgaan naar Tamansari. Vader Kollot, gij kunt teruggaan om de prinsessen eveneens naar Tamansari te geleiden.

Daarop trokken Ki Kollot en de veertig prinsessen zich terug uit de tegenwoordigheid van de prinses van Pasir loehoer.

Toen Ki-Gëdé reeds te Tamansari was aangekomen, was prinses Boengsoe nog altijd wachtende op de helling. Toen gaf ze last om alle stukken lijnwaad te ontvouwen en ze over den geheelen bergrug uittespreiden. Prinses Tjiptarasa was innig gebelgd, toen ze al die lijnwaden zag.

(Die lijnwaden-historie is de oorsprong van den naam Gëgër bohé, die aan dien bergrug gegeven werd. *Boweh* is namelijk het Soendaneesche woord voor het Javaansche *lawon*).

Terwijl de prinses daar zoo voortdurend op het midden van de helling in haar tandoe bleef zitten, kwam een adjudant haar aanzeggen, dat de vorst van Noesakambangan nabij was.

Daarop trad de patih haastiglijk nader en verzocht aan de prinses zoo goed te zijn om voorwaarts te gaan en aldus den prins op eene vlakke plaats te ontmoeten.

Daarop toog de prinses voorwaarts met de Dipati's, de 24 prinsessen en de troepen, die in eene lange rij achter elkander gingen.

Zoo ging dat ongeveer 4 palen onder het ruischen van de gamelan verder. De voorste van den stoet ontmoette reeds den voorste van den stoet van Tembini, zoodat de beide treinen bij het voortgaan voor elkander uitweken.

De prinses, die in hare tandoe met snellen gang achteraan kwam, zat zich te verkneuteren met Loetoeng-kasaroeng, die voortdurend op zijne hoede was en reeds zijn patrēm getrokken had.

De stoet van Noesakambangan kwam ruischend en jubelend nader. De beide treinen ontmoetten elkaâr juist bij het overtrekken van eene kleine rivier (de desa, die daaraan lag, kreeg en behield voortaan den naam van Kalipapag) en dadelijk werd den vorst gerapporteerd, dat de prinses daar ginds in dien prachtigen draagstoel werkelijk in aantocht was. De 24 prinsessen gingen ter zijde en maakten plaats voor den prins, opdat deze de tandoe van zijne bruid zou kunnen naderen.

Sri Poelébaäs was opgetogen; steeg fluks van zijn paard; drukte zijn koeloek wat vaster op het hoofd; schortte zijn kain op; wikkelde den sleep los van zijn kris; liet dien, op den grond slepend, neerhangen en zeî tot zijn gevolg: gaat allen ter zijde en komt niet nader — laat mij de prinses alleen naderen, want misschien is uwe meesteres beschaamd.

De verliefde vorst naderde den draagstoel met deftigen tred, de armen voor- en achteruit slingerend ⁽¹⁾; toen, als het ware, op de vingertoppen kruipend voortgaande, al neurieënde en kirrende . . . . . en zoodra hij de gordijn van de palankijn opende, viel Loetoeng-kesaroeng hem eenklaps aan en stootte den vorst de patrēm in de borst, door en door, tot aan de schouderbladen toe.

Onthutst plofte de vorst ter aarde, ... het bloed spoot uit de wond en Poelébaäs stierf, zonder dat hem een tweede stoot behoefde toegebracht te worden.

Dadelijk keerde de draagstoel om en werd met spoed teruggedragen naar de stad.

Het volk van Pasir loehoer en dat van Noesakambangan stonden als aan den grond genageld, toen ze ontwaarden, dat de prins dood was — — en bovendien waren de volgelingen van Noesakambangan ziedende van woede.

Op hetzelfde oogenblik dachten ze geweld te gaan plegen, maar ze stonden in verlegenheid, omdat ze de benoodigde lansen en krissen niet bij zich hadden en dus machteloos waren.

Het lijk werd opgenomen en stapvoets teruggedragen naar de pasanggrahan, van waar de stoet zich opstelde en terugtrok naar Noesa kambangan.

---

(1) Het handschrift heeft: *atjëtjingkigan*, men leze: *adjedjindjitan*.

De zwagers van de prinses waren hevig ontsteld over den dood van Poelébaäs en weken op hunne terugtocht terug achter de tandoe. Toen ze in de hoofdstad waren aangekomen, keerde de prinses rechtstreeks terug naar Tamansari, terwijl de zwagers het paleis binnengingen en den vorst den dood berichtten van Poelébaäs; hoe zich alles had toegedragen, van het begin tot het einde.

Toen Sang Dipati Kandadaha dat vernam, schrikte hij geweldig; zijn borst gloeide van inwendige woede; zijne oogen waterden van toorn en 't was, of er plotseling vuurstralen uit te voorschijn kwamen, terwijl zijne lippen zich trillend en krampachtig bewogen. Hij gaf bevel om Déwi Boengsoe te ontbieden.

De adjudant van dienst, wien dit bevolen werd, maakte de sembah en vertrok; hij verliet de stad en liep, zoo hard hij loopen kon, naar Tamansari en bevond zich kort daarop bij de prinses.

Daarop sprak hij: Uwe Hoogheid wordt bij den koning ontboden.

De prinses antwoordde: sandika en spoedde zich onmiddellijk naar de kraton.

Toen ze daar was aangekomen, sprak de vorst: maar, Boengsoe, hoe is dat nu toch mogelijk! Narpati Poelébaäs dood! Wie heeft hem verslagen.

De prinses antwoordde: het was Loetoeng kesaroeng, die hem nedervelde — Loetoeng Kesaroeng, die niemand anders is dan Kamandaka, ... Raden Kamandaka, die de zoon is van Narpati van Padjadjaran, de zoon van koning Silihwangi. Zijn ware naam is Raden Banjaktjatra, de kroonprins van Padjadjaran.

Sang Dipati kon van schrik en ontsteltenis geen woord uitbrengen. Eindelijk zei hij vriendelijk: breng hem dadelijk hier.

De prinses bood de sembah aan en was in een oogwenk uit de nabijheid van haren vader verdwenen.

Te Tamansari aangekomen, zocht ze Loetoeng kasaroeng op en deelde hem meê, dat ze, daarnaar gevraagd, alles aan haren vader ontdekt had, van het begin tot het einde.

Daarop trok hij het buis uit en veranderde in een mensch.

Allen stonden daar staroogend van verbazing. Daar hadden ze nu nooit aan gedacht, dat die Loetoeng kasaroeng Kamandaka kon zijn.

Met verbazing en bewondering bekeken de tjeti's en parëkan's Raden Kamandaka, die omstraald werd door een helderen glans.

* * *

XXVI.

D A N D A N G - G O E L A .

Raden Kamandaka werd opgebracht door de prinses om te verschijnen voor den vorst in de kedaton.

Niet lang daarna zette hij zich reeds neder voor het aanschijn van den vorst. Door dezen gewenkt, naderde hij, bood de sembah aan, ging zitten met het hoofd laag bij den grond, in diepe vernedering.

De prinses zat achter hem.

Sang Dipati herkende hem niet en voelde zich verlegen, toen hij den prins zag. Plotseling liet hij zich neder en omhelsde den koningszoon herhaalde malen.

De Raden bood de sembah aan en kuste de voeten van den vorst.

Praboe Dipati sprak daarop: maar, waarom hebt ge niet vroeger gesproken, toen ge voor het eerst hier kwaamt — — dan had ik kunnen bedenken, dat Padjadjaran en Pasir loehoer van ééne afstamming, van één bloed zijn.

De koningszoon antwoordde vriendelijk: de reden, dat ik niet sprak, is, omdat aldus de wensch was van den Dewa-agoeng.

De vorst merkte daar tegen op: dat is goed en wel, maar waarom hieldt ge dan toch uwe afkomst verborgen en zwierft rond?

De prins maakte de sembah en antwoordde: omdat men mij woû laten trouwen en ik mij met kracht daartegen verzette, zoolang ik niet eene vrouw aantrof, die in alles gelijkens toonde met moeder en ook in haar doen en laten met haar overeenkwam. Daarop werd mij gelast er eene te gaan zoeken. Ik ging rond in het rijk van Padjadjaran, doch vond er geene. Toen trok ik verder, kwam hier en zag uwe dochter, die in gedaante geheel overeenkomt met moeder — alleen in leeftijd verschillende.

Sang Dipati zei daarop vriendelijk: voorwaar, dat was de beschikking van den Déwa; en nu, mijn jongen, neem uwe jongere zuster in ontvangst; wees haar tot een leidsman en behandel haar goed. . . .

De Raden bood de sembah aan.

De vorst vervolgde: maar ik heb een ding, dat me bezwaart:

In geval de verwanten van Poelébaäs ons aanvallen ter wraakneming, kan ik u niet beloven uw vrouwtje te beschermen.

De Raden bood de sembah aan en antwoordde: maak u daarover niet ongerust; daar sta ik voor in, dat ik de troepen van Noesa kambangan zal weten afteweren met alles, wat in mijn vermogen is.

Sang Dipati hernam daarop: en gij, Boengsoe, mijn kind, zorg er voor, dat ge uw man naar behooren dient. Ge zijt werkelijk bevoorrecht boven alle uwe zusters, die ouder zijn dan gij. Daar is er geen, die een koningszoon getrouwd heeft als gij alleen. U openbaar ik het nu, dat Padjadjaran en Pasir loehoer van één bloed afstammen: beiden hebben den vorst van het rijk van Galoeh als stamvader, n. l. Praboe Sioengwinara, die als afstammeling heeft Raden Banjaktjatra, terwijl gij eene afstammeling zijt van Aria Banjak.

De prinses bood eerbiedig de sembah aan. . . .

En nu was het zonder tusschenpoozing ééne omhelzing van den prins van Padjadjaran en de prinses van Pasir — eene omhelzing, die thans geoorloofd was. Ze keerden van de kraton terug naar Tamansari.

Gëdé Kollot en Kelantoeng moentjang maoeng waren opgetogen van blijdschap, dat de ware afkomst aan het licht was gekomen en de prins zich thans zonder hindernis met de geliefde vereenigen kon.

Zwijgen we nu over het rijk van Pasir en keeren we in ons verhaal terug naar Noesa kambangan.

Zoodra de patih te Poelé tembini was aangekomen, maakte hij zijne opwachting bij de beide Aria's, Djoerangbaäs en Baroengbaäs, en rapporteerde hun den dood van hun ouderen broeder, die vermoord was op den weg; omgebracht door sluipmoord. Alles werd medegedeeld, van het begin tot het einde.

Toen de beide Satria's dat vernomen hadden, ontstaken ze in woede en riepen de troepen zamen om een aanval te gaan doen op Pasir en wraak te nemen over den moord van hun broeder.

De Patih had zijn volk reeds opgeroepen om bijstand te verleen, Djoerangbaäs en Paroengbaäs voorzagen de soldaten van eten, broeken, baadjes en andere kleedingstukken, lanssen, geweren, sabels en ponjaarden. Dagelijks werd er geëxerceerd en schietoefening gehouden, 's morgens en 's avonds op de aloen-aloen, ten aanzien van een menigte toeschouwers. 's Morgens en 's avonds werd er gefourageerd, terwijl het eten geleverd werd door Djoerangbaäs, Paroengbaäs en Kjai Patih.

De troepen van Noesakambangan telden ongeveer 9000 man, alle bovenmate dapper. Toen ze genoegzaam waren geoefend, gingen ze op marsch. Het gaan der marcheerende massa was als het ruischen der zee. Ingescheept, voeren ze drie dagen lang en waren nog niet over; nog een halve dag er bij en de overtocht was volbracht. Toen de troepen alle aan wal waren, werden er drie saluutschoten uit groot geschut gelost en daarna rukten ze verder, voorafgegaan door tamboers, trompetters en pijpers, die hun muziek vereenigden met die van de gamelan's, hobo's en het bulderen van de tjarabalèn. Voeg daar nu bij het kletteren van lanssen en spiezen en het geluid van de langwerpige trommen, gong's en oorlogsbekkens. . . . .

De tocht ging recht-noordwaarts, onder aanvoering van de poenggawa's en sentana's.

Maar gezwegen nu van dien marsch en teruggekeerd naar Pasir.

Raden Banjaktjatra en prinses Boengsoe haalden zonder hindernis en onbezorgd hun hart op aan het spel der liefde te Tamansari.

Groot was de eijns, die de Raden aan het huwelijk opbracht, en onophoudelijk werd hij door de liefste geprezen.

Den volgenden morgen ging hij, vergezeld door zijne gemalin, die links en rechts begeleid werd door de veertig prinsessen, de poeri binnen om zijne opwachting te maken bij Vader Adipati.

Op een wenk van den vorst, sleepte zich de Raden hurkend nader, bood de sembah aan en kuste de voeten van vader Dipati. Toen hij door den vorst omhelsd was, maakte hij nogmaals de sembah en schoof terug. Daarop werd hij vervangen door zijne jonge gemalin. Deze naderde, bood sembah en voetkus aan en werd door den vorst gekust op het voorhoofd. Daarna schoof ze eerbiedig achterwaarts en zette zich naast haren gemaal.

Toen de vader ze daar zoo zag, was hij in de wolken van geluk. Lang zat hij ze aantestaren: . . . . wat een mooi man was hij en hoe bekoorlijk en bevallig was zij; . . . . hij was als Kamadjaja zelf en zij als Rati, als ge ze zoo bijeen zaagt.

Toen sprak de vorst vriendelijk: en wat mag het zijn, dat u ter opwachting dreef?

De koningszoon antwoordde zacht: in alles geschiede uw verlangen — doch, als het Uwer Hoogheid mocht behagen, zou ik afscheid wenschen te nemen om na zoo ruim gemeten tijd naar Padjadjaran terug te keeren en om uwen jongeren broeder, den vorst, de veertig prinsessen aantebieden, die hij gevraagd heeft.

Praboe Dipati antwoordde zacht: doe gerust, zooals je verlangt, mejongen, ik laat je in alles vrij; ga maar gauw terug naar huis, maar neem je vrouw meê, want ik kan niet instaan voor hare bewaking.

De prins bood de sembah aan; nam afscheid en keerde met zijn vrouwtje terug naar Tamansari.

Toen de Adipati in de kraton was alleen gelaten, ontbood hij dadelijk zijn patih, Reksanata. Deze verscheen onmiddellijk en bood de sembah aan.

Zacht zeide de vorst: patih, geef de noodige bevelen aan de u ondergeschikte ambtenaren om uwen meester als geleide te dienen naar Padjadjaran — aanstaanden maandag wil hij vertrekken.

Ki-patih sprak zijn sendika, vroeg eerbiedig congé en vertrok.

In de kepatihan teruggekeerd, ontbood hij dadelijk zijne ambtenaren, Ngabei Reksaprana en Ki Wirapradja.

In een ommezien waren de beide poenggawa's verschenen.

Toen sprak de patih: Ngabei Reksaprana en Wirapradja, gij beiden zijt aangewezen om uwen heer, Banjaktjatra, en zijne gemalin op hunne reis te vergezellen. Aanstaanden maandag wenschen zij naar Padjadjaran terugtekeeren.

Ngabei Reksaprana en Ki-Wirapradja betuigden hun sendika, vroegen eerbiedig congé, verlieten de kepatihan en keerden terug, een ieder naar zijne woning.

Te Tamansari hadden Raden Banjaktjatra en gemalin zich reeds reisvaardig gemaakt; de ěmban's, inja's, tjeti's en de veertig prinsessen brachten alle bagage in gereedheid. En wat waren ze verheugd, die twee ěmban's van den koningszoon, Ki Gëdé Kollot en Kelantoeng, dat hun heer eindelijk zou terugkeeren naar Padjadjaran!

Wij behoeven verder niets te vertellen van den tijd, die nog te verlopen had tot aan den dag, die voor het vertrek bepaald was.

Op dien dag dan zat de patih reeds in opwachting bij den vorst met het gevolg voor de reis en de schoonzoons van den vorst, behalve de poenggawa's, die als reisgenooten van prins en prinses waren aangewezen en die eveneens op de pagelaran verschenen waren.

Draagstoelen, lastdragers en paarden, alles was gesteld onder afzonderlijk beheer. Elk mantri had zijn aandeel in 't beheer; ter begeleiding van één draagstoel en twee paarden was een mantri aangesteld.

Maar laten we verhalen van Tamansari.

Raden Banjaktjatra en zijn gemalin vertrokken dan met hun bediendenpersoneel en de veertig prinsessen van Tamansari naar de kraton om afscheid te nemen van den vorst en de vier-en-twintig zusters, die alle in het paleis verzameld waren om hare jongere zuster vóór haar vertrek naar Padjadjaran vaarwel te zeggen.

De geheele hoofdplaats was in opschudding.

Toen de prins in het paleis was aangekomen, ging hij rechtstreeks naar den vorst, bood de sembah aan en kuste 's vorsten voeten. Praboe Dipati omhelsde zijn schoonzoon en kuste zijn voorhoofd.

Nadat hij de gebruikelijke hulde aan den vorst bewezen had, maakte hij de sembah, en schoof achterwaarts om plaats te maken voor de prinses, die haren vader eveneens sembah en voetkus bracht en door dezen op het voorhoofd gekust werd. Toen maakte ze andermaal de sembah, schoof achterwaarts en schreed

alstoen hurkend naar hare moeder, aan wie eveneens de voetkus gebracht werd en door wie ze herhaaldelijk op het voorhoofd gekust werd.

Het afscheid sneed de vorstin door de ziel: ze snikte en stortte tranen, zonder ophouden.

Toen de prinses de gebruikelijke hulde aan hare moeder bewezen had, maakte ze de sembah en schoof terug. Daarna naderde ze de 24 zusters en bracht aan ieder, één voor één, de eerbiedige groete. Allen barstten in tranen los.

Na het huldebetoon trokken man en vrouw dadelijk weg en verlieten het paleis, gevolgd door alle bedienden, ěmban's, inja's, tjéti's, en voorafgegaan door de 40 prinsessen. Op de pagelaran gekomen wenschten de 24 zwagers en de patih hun goede reis, waarna de koningszoon hen bedankte. Toen vervolgden ze statig hun weg naar de aloen-aloen en daar bestegen de 40 prinsessen de draagstoelen, die achter elkander gedragen werden; daar achter besteeg de prinses een grooten palankijn; daar achter volgde de koningszoon te paard; daar achter de panekawan's, ěmban's, inja's, te paard of in een tandoe.

De rijks-sieraden en staatsie-stukken werden vooruit gedragen, met Ki Ngabéi Reksaprana, die ze als ceremonie-meester met zijne troepen bewaakte, terwijl Ngabéi Reksapradja met zijne troepen was aangewezen om den trein van achteren te beschermen.

Over de aloen-aloen bereikten ze den grooten weg.

Deze was propvol van toeschouwers, die, aan beide zijden in rijen geschaard, den stoet stonden aan te gapen — oud en jong, groot en klein, vrouw en man, één onafgebroken massa.

Het was dan ook, van den weg gezien, prachtig!

Voor en achter werden de trommen geroerd, de trompetten gestoken en het snerpend geluid der pijpers mengde zich daardoor heen. 't Was heerlijk om aan te hooren! Daarbij het brieschen en hinneken der paarden; het doffe geluid van elkander opvolgende voetstappen en het gejubel der toeschouwers. De stoet ging al verder en verder, ... de stad uit, ... al verder en verder, ... de landerijen langs en dwaalde ook al verder en verder den rechten weg af. Maar zwijgen we verder over de reizigers en vertellen we van de troepen van Noesa Brangbang.

Deze hadden reeds Pasir loehoer bereikt en sloegen aan liet plunderen, zoodat de desalieden in algemeene ontsteltenis de wijk namen naar het gebergte en een gedeelte daarvan heenvlood naar de hoofdplaats. Vreeselijk gingen de soldaten van Tembini te keer en sleepten de vrouwen meê als hun buit.

* * *

XXVII.

K I N A N T I.

Als ze eene mooie vrouw tegenkwamen, 't zij groot of klein, dan werd die verkracht; karbouwen, koeien, eenden, kippen, have en goed, alles, wat ze maar in het oog kregen, werd, zonder acht te geven op den bezitter, door hen prijs verklaard. Vreeselijk was de verwoesting, die overal in Pasir loehoer werd aangericht, wáár de troepen van Noesa kambangan maar gingen. Daarop maakten Djoerangbaäs en Paroengbaäs met den patih en zijne poenggawa's halt om de troepen te laten rusten en bovendien om een krijgsraad te beleggen.

De patih sprak de beide Satria's aan: zegt me, mijne kinderen, wat is uw verlangen? Moet er halt gehouden of verder worden opgerukt naar de hoofdplaats Pasirloehoer?

De beide Satria's antwoordden: wij, Patih, volgen eenvoudig den raad, die de beste is.

De Patih hernam: wat mij betreft, geloof ik, als de poenggawa's daarmee instemmen, dat het 't beste zou zijn onze troepen hier te laten halt houden en een bèntèng opwerpen.

Allen stemden daarmee in.

De Patih zeï verder: de reden, dat ik het 't beste acht om een bèntèng optewerpen, is deze: als de troepen in verlegenheid mochten komen en zich uit de stad mochten hebben terug te trekken, dan zullen ze een toevlucht kunnen vinden in de bèntèng.

Toen de beraadslaging was afgelopen, werd bevel gegeven om eene plaats te gaan zoeken, welke voor het doel geschikt was. Die daarvoor waren aangewezen, gingen onmiddellijk op marsch en het duurde niet lang, of ze hadden een plek gevonden op eene plaats, welke geheel begroeid was met bamboe-ori. Dadelijk werd last gegeven om te beginnen en sloegen de soldaten de handen aan het werk en groeven een gracht.

Eenigen kaptten klapperstammen, anderen velden bamboe.

De klaar gemaakte stammen werden zorgvuldig in den grond geplaatst en daarvóór een tweede rij met eene palisade van bamboe-ori en dááromheen nog eene ruwe omheining van allerlei kreupelhout met bamboe-ori. Daarmee was de bèntèng voltooid. Die bèntèng behield tot den huidigen dag den naam van Kandanghaoer, daar het werkelijk een bamboe-ori-versterking was. *Haoer* namelijk bezigt men in het Soendaneesch voor wat in het Javaansch *ori* genoemd wordt.

Verhalen we nu weêr van Pasir loehoer.

Sang Adipati Kaṇḍadaha begaf zich op een Zondag-morgen ter rijksvergadering. Alle poenggawa's, de patih en de 24 schoonzoons waren aanwezig. De Patih ging haastig naar voren, bood de sembah aan en zei: ik geef u kennis, dat vele grens-mantri's van hunne wachtposten zijn op de vlucht geslagen en mij rapporteerden, dat een zeer groot leger was aangekomen van Noesakambangan, onder aanvoering van de broeders van Poelébaäs en den patih, om wraak te nemen over den moord van hun bloedverwant; dat er op het oogenblik reeds een ori-versterking is opgeworpen, die buitengewoon sterk is; dat hij, patih, mitsdien in eerbiedige afwachting was van 's vorsten bevelen.

Sang Adipati antwoordde: dan draag ik u op, patih, uwe ondergeschikte ambtenaren en mijne 24 zoons te gelasten de troepen op te roepen en te verzamelen op de aloen-aloen. Laat vervolgens langs de grens van de hoofdplaats eene gracht graven en zend een bode af naar Padjadjaran om mijn zoon Banjaktjatra in te halen; hem kennis te geven, dat de vijand Noesa-kambangan in aantocht is, en hem aftevragen, wat in deze zijn voornemen is.

De patih bood de sembah aan en beloofde eerbiedig de volvoering van alle vorstelijke bevelen. Nadat hij congé verzocht had, sloot de vorst de vergadering en keerde terug naar de dalem.

Alle aanwezigen gingen uiteen en de patih Reksanata en zijne ondergeschikte ambtenaren, hogere en lagere poenggawa's en mantri's keerden terug, een ieder naar zijne woning. Ook de 24 schoonzoons van den vorst keerden huiswaarts.

Zoodra de patih in zijn dalem was aangekomen, werd een zijner ambtenaren door hem aangewezen om als gezant den prins van Padjadjaran achterop te gaan. Deze gezant was Ngabeï Séladjaja.

Nadat hem een brief was overhandigd, vroeg hij verlof om te vertrekken en ging op marsch.

Laten we nu spreken over de hoofdplaats Padjadjaran.

Het was juist Donderdag-morgen, toen koning Silihwangi het paleis verliet ter rijks-vergadering.

Alle poenggawa's zaten, in rijen geschaard, voor het aangezicht van den vorst. Ook de jongste prins, Raden Gagakngampar was aanwezig en zat, met het gelaat bijna tegen den grond, dicht bij den vorst.

Silihwangi reikhalsde naar de terugkomst zijner beide zoons, die beiden aan het opsporen waren van 40 prinsessen, die alle aan elkander gelijk moesten zijn, en reeds zoolang weg waren. Raden Banjaktjatra was teruggekeerd naar Pasir loehoer en Banjak belaboer naar Banten, gelegen in het westen.

Toen sprak Praboe Silihwangi tot zijn achtergebleven zoon: mijn jongen,

wat zoudt ge verlangen ten opzichte uwer oudere broeders, die reeds zoolang op zich laten wachten?

Gagakngampar antwoordde: nog een halve maand hun terugkomst te gemoet zien en, als ze er dan nog niet zijn, dan zou naar mijne meening het best zijn om ze achterop te gaan en ze op te zoeken. . . . .

Hij had nog niet uitgesproken, of daar kwam de tijding, dat de prinsen waren aangekomen.

En, ja wel, ze waren aangekomen ook en vroegen hunne opwachting te mogen maken bij vader, ieder met 40 prinsessen, die alle als een druppel water op elkander geleken.

Banjakbelaboer had ze uit Banten gehaald en Banjaktjatra uit Pasir.

De prinses Boengsoe kreeg last om met haar gevolg vooruit te gaan naar de dalem. Ze vervolgde dus haar weg, door twee ěmban's begeleid. De beide Raden's begaven zich naar de pagelaran, brachten hunne eerbiedige groeten aan den vorst en kusten, ieder om de beurt, doch Banjaktjatra het eerst, de voeten des konings.

De vorst omhelsde hem en kuste hem op het voorhoofd.

De prins maakte de sembah, schoof terug en werd vervangen door zijn broeder Banjakbelaboer, die alsnu hulde bracht aan den vorst en diens voeten kuste. Ook hij werd door den vorst omhelsd en op het voorhoofd gekust. Daarop bood de prins de sembah aan en schoof terug.

Toen naderde prins Banjakbelaboer zijne beide broeders en bewees hun de gebruikelijke hulde, waarop hij door dezen omhelsd en op het hoofd gekust werd.

Daarop bood de jongste broeder zijnen broeders de sembah aan en schoof terug.

Toen ze nu in orde hadden plaats genomen, boden de teruggekeerde prinsen ieder 40 prinsessen aan, die ze van de reis hadden meegebracht.

Hun vader voelde zich werkelijk verlegen: stel-je voor, twee zoons, die ieder 40 prinsessen als geschenk hebben meegebracht! Een oogenblik kon hij geen woord uitbrengen en toen zei hij op vriendelijken toon: ik neem uwe geschenken in dank aan; 't is waar, dat ik vroeger een eisch stelde van 40 prinsessen, maar daar nu ieder uwer aan dien eisch heeft kunnen voldoen, verlang ik alsnu de heilige gelofte afteleggen, dat ik mij verbind, om hem, die een dans kan uitvoeren op een gespannen koord, uitroepen als Narpati van Padjadjaran. Op heden is de tijd ontoereikend; de wedstrijd wordt dus bepaald op morgenochtend. Gaat nu maar heen.

De beide prinsen spraken hun sendika; de vorst ging terug naar de kraton en de vergaderden keerden huiswaarts. Ook de drie prinsen gingen, een iegelijk naar zijne woning. Raden Banjaktjatra keerde terug naar zijne gemalin.

Daar zaten de vrouwelijke dienaren en de prinsessen zich te amuseren met hare Goesti.

Tegen den avond verscheen er een bode van den vorst om Raden Banjak-

tjatra en zijne gemalin te ontbieden. Dadelijk maakten ze hun toilet en begaven zich naar de dalem, door een stoet van vrouwelijk personeel en de 40 prinsessen begeleid en gevolgd.

Toen ze het paleis waren binnengegaan, begaven ze zich rechtstreeks naar vorst en vorstin. De Raden bracht daarop de gebruikelijke hulde aan zijn vader en vervolgens aan zijne moeder.

Na hem kwam de prinses nader, bood de sembah aan en kuste de voeten van den vorst; daarop bood ze weder de sembah aan, schoof terug van den vorst en naderde de vorstin, aan wie eveneens de gebruikelijke hulde gebracht werd.

Vorst en vorstin waren zeer opgetogen, toen ze de vrouw zagen van hun zoon: zoo'n beeldige schoondochter! En wat een gelijkenis met de vorstin-moeder! 't eenige onderscheid was de leeftijd.

Werkelijk, als ze even oud waren geweest, zouden het tweelingen gelijken.

Sri Narapaṭi sprak: Nu, mejongen, ik moet je bekennen, dat je slag hebt om eene aanstaande te zoeken; je hebt je doel bereikt! Hoe is 't mogelijk! Daar is geen enkel verschil tusschen haar en je moeder, dan alleen, dat je vrouwtje jonger is.

Toen hij reeds geruimen tijd in het paleis had vertoefd en daar op allerlei keurige spijzen was onthaald, werd hij weggestuurd en verliet het paleis.

* * *

XXVIII.

M I D J I L.

Ook zijne gemalin, Sang Déwi, verliet de dalem van haren schoonvader, begeleid en gevolgd door haar vrouwelijk personeel.

Een oogenblik daarna had zich het jonge echtpaar te rusten begeven en alle bedienden hadden zich te slapen gelegd.

Ze waren pas aangekomen van de reis, waren dus erg moê en daardoor erg slaperig. Alleen de opgezetenen, zoowel vrouwelijke als mannelijke, waakten en bewaakten de gasten. Ze waren nog altijd in feestelijke stemming over de terugkomst van hun heer, die zoo lang afwezig was geweest; alle oude bedienden vierden feest, zonder zich aan eenige vermaning te storen.

Den volgenden morgen, toen het echtpaar uit de omhelzing der liefde opstond, zetten ze zich neder te midden hunner parekan's en tjéti's, baboe's en inja's en niet lang daarna tooide zich de koningszoon in feestkleedij om naar de pagelaran te gaan ter uitvoering van de vorstelijke sajembara.

Met spoed verliet hij zijn dalem met zijn jongeren broeder, Banjakbelaboer, die zich eveneens gehuld had in vorstelijken tooi om deel te nemen aan den wedstrijd, die door den vorst gelast was.

De prinsen schreden daar heen door een stoet van bedienend personeel begeleid.

Daarop trad de vorst uit het paleis en begaf zich naar de siti-inggil om de sajembara bijtewonen. Hij zette zich daar neder en alle poenggawa's verzamelden zich bij hem. Ook de jongste zoon, Raden Gagakngampar was verschenen en zette zich in voorover gebogen houding neder.

Toen werd een touw, van doek vervaardigd, gespannen op de pagelaran, 5 asta hoog van den grond — en toen zich nu de gamelan op een afstand liet hooren, werden de Raden's gelast onmiddellijk een begin te maken en een krijgsdans uittevoeren op het gespannen koord.

De beide Radens lieten hun sendika hooren en nadat Raden Banjaktjatra de sembah had aangeboden, besteeg hij 't koord; ook Raden Banjakbelaboer trad halfgeknield voorwaarts, bood de sembah aan, besteeg het koord en voerde (met zijn broeder) de beksa ngrangin uit. Wat waren ze bedreven, die twee, in de uitvoering daarvan; de een gaf den ander niets toe. Daar ging een gejuich op onder de Dipati's, — het was aangenaam om te hooren.

Daarop voerden ze een rondedans uit en allen die het zagen, waren verbaasd over zooveel bedrevenheid. Ook de Boepati was sprakeloos van verbazing: de een doet niet onder voor den ander! . . . in behendigheid staan ze gelijk! . . .

Het was wel een geval voor den vorst om er verlegen onder te worden.

Daarop voerde Banjaktjatra een dans uit met het aangezicht naar den vorst en juist, dat hij met een draai den arm naar boven bracht en de slendang van zich afwierp, werd zijne linkerzijde zichtbaar en . . . . in die zijde een lidteeken.

Praboe Silihwangi schrikte en zeide: genoeg, Banjaktjatra, kom dadelijk naar beneden. Het is reeds door de godheid beslist, dat ge geen koning worden kunt, — omdat ge niet ongeschonden zijt. Daar is een lidteeken zichtbaar op uwe linkerzijde en ge moogt dus niet tot Narpati worden verheven, mijn jongen. Uwe verheffing zou een onheil zijn voor het rijk en de ondergang der dynastie ten gevolge hebben.

Raden Banjaktjatra liet zich onmiddellijk van het koord neder, bood den vorst de sembah aan en zeide: de wil Uwer Majesteit geschiede!

Ook Raden Banjakbelaboer kwam naar beneden en bood de sembah aan.

Toen ze volgens de étiquette hadden plaats genomen, werd de wedstrijd voor afgelopen verklaard en keerde de vorst met de drie prinsen naar de kedaton terug.

Alle aanwezigen gingen uiteen en keerden huiswaarts.

Ook Banjaktjatra was naar zijn verblijf teruggekeerd en kwam bij zijne vrouw aan. Deze had reeds alles vernomen.

Toen nu ongeveer drie maanden verlopen waren, dat de prins naar Padjadjaran was teruggekeerd, had eene ontmoeting plaats tusschen den gezant van Pasir, Ki-ngabei Séladjaja, en Raden Banjaktjatra. Toen de brief overhandigd was en de prins met den inhoud had kennis gemaakt en dien met aandacht overwogen had, werd het hart van Raden Banjaktjatra allengs met schrik bevangen over het gelezene. Hij kleedde zich en ging naar het paleis om zijne opwachting te maken bij den vorst. Hij gaf dezen kennis, dat er een gezant van zijn schoonvader van Pasir was aangekomen met een brief, dien hij den vorst bij deze aanbood.

Deze nam hem aan, las hem, dacht met ernst over den inhoud na en zei toen: hoe wil je nu, mijn jongen?

De prins antwoordde eerbiedig: als het Uwe Majesteit behaagt, moge mij oorlof verleend worden om zonder verwijl naar Pasir terugtekeeren ter afwering van den vijand van Noesa Tembini.

De vorst antwoordde: dat verlof is je toegestaan, mijn jongen, maar ik verlang, dat je op je terugkeer naar Pasir troepen meêneemt van Padjadjaran om deel te nemen aan den strijd.

De prins antwoordde: alles, wat uwe hoogheid beveelt, geschiede!

De vorst liet daarop zijn zoon Gagakngampar roepen en twee poenggawa's.

Het drietal verscheen. De poenggawa's waren Toemenggoeng Gelapnjawang en Ki-ngabei Kebogoemoeloeng.

De vorst wendde zich tot zijn jongsten zoon en zei: Gagakngampar, mijn zoon, voorzie je broër van manschappen, waarop staat te maken is. Je broër wenscht naar Pasir terug te keeren. Daar is juist iets aan de hand. Daar is namelijk een aanval te duchten van de troepen van Noesa Tembini. Ik verlang, mejongen, dat je meê gaat deelnemen aan den strijd en dat je met je broër meê op reis gaat. Ook geef ik hem meê Gelapnjawang en Kebogoemoeloeng. Maakt gij beiden u gereed en voorziet de troepen van het noodige.

Het drietal liet het sendika hooren — verkreeg daarop congé en verliet het paleis.

Toen Raden Banjaktjatra in zijn verblijf was aangekomen liet hij al zijne lieden, zoowel van Pasir als van Padjadjaran, bevelen zich reisvaardig te maken en de bagage in te pakken — want (voegde hij er bij) ik moet dadelijk op reis naar Pasir.

Allen, groot en klein, maakten zich reisvaardig, ook Déwi Tjiptarasa met hare émban's, inja's, parekan's en tjeti's, die alle reisbenoodigdheden hadden in orde gebracht.

Ook de troepen van de kadipaten, alle beproefde mannen, die dag en nacht gedrild en in alles geoefend waren en volkomen berekend voor het gevecht, werden van kleeding en wapenen voorzien en waren verlangend om aan het gevecht deel te nemen. Ook Raden Gagakngampar was reeds uitgerust tot den strijd.

Bovendien lieten Ngabeï Kebogoemoeloeng en Gelapnjawang elken dag exerceeren.

Toen de dag van het vertrek was aangebroken, namen Raden Banjaktjatra en zijne gemalin afscheid: brachten, een voor een, de voetkus aan vader en moeder en nadat dit ook geschied was door Raden Gagakngampar kregen ze verlof om heen te gaan en verlieten de beide Radens het paleis met de prinses-gemalin.

* * *

XXIX.

D O E R M A.

Alle troepen waren aangetreden op de aloen-aloen en daarbij Gelap njawang en Kebogoemoeloeng. Onder hevig geschreeuw marcheerden ze af. Ketteltrommen en bekkens werden geslagen; tamboers en pijpers roffelden en floten daardoor heen, bij en met het getoeter der trompetten, het brieschen en hinneken der paarden en het gejoel van de volksmenigte. Het leger zag er uit als een berg, die in vlam staat. Het marcheerde de stad uit, de grens over, alles in gestrekte pas en maakte tegen den avond halt. Bij het krieken van den dag rukten ze weêr op en hadden ze dan heel eind weegs afgelegd. Spoedig hadden ze dan ook het grondgebied van Pasir bereikt.

De marsch ging recht door naar Tamansari en daar schoot men zich op in de pasanggrahans. Ook de beide Radens kwamen daar aan en overlegden daar met elkaâr.

Raden Banjaktjatra zei tot zijn broeder: als je met mijn wensch instemt, zou ik wel willen, dat mijne vrouw naar de hoofdplaats ging en haren vader kennis gaf, dat ik reeds aangekomen ben; ik zelf ga dan niet met de troepen de hoofdplaats binnen, maar ga onmiddellijk af op den vijand en trek van Tamansari westelijk op.

De jongere broeder betuigde instemming met het verlangen van zijn broeder en 't overleg was daarmee ten einde.

Toen de troepen genoegzaam hadden gerust, kreeg de prinses de opdracht om stadwaarts te gaan.

Dadelijk maakte ze zich op met haar personeel van emban's, parëkan's en tjeti's — terwijl haar man zijne dapperen liet opmarcheren naar het zuid-westen.

Dof-dreunend stapten ze voorwaarts, zeer op hunne hoede en links en rechts uitziende.

Doch laten we verhalen van de tocht der prinses.

Deze was reeds binnen de stad en welhaast in de poeri met de vrouwelijke bedienden en de 40 prinsessen. Daar aangekomen, zette ze zich neder in het gezicht van vader Dipati. Deze was vervaard op de verschijning zijner dochter en wenkte haar om spoedig nader te komen.

De prinses trad nader, bood de sembah aan en kuste de voeten van den vorst, die haar omhelsde. Daarna naderde ze de vorstin en bood deze de sembah aan.

De vorstin kuste haar op het hoofd.

Toen dit was afgelopen, zette ze zich, zooals het voegde, en vroeg de vorst haar: zeg eens, waar is je man? is die niet met je meêgekomen?

Uw zoon — antwoordde de prinses eerbiedig — heeft het plan opgevat om den vijand met zijne troepen te overweldigen. Hij is reeds van Tamansari opgerukt naar het zuid-westen aan het hoofd van de troepen van Padjadjaran, ongeveer 9000 man, stoere kerels, die den dood in de oogen durven zien. Daarbij heeft hij als mede-aanvoerder uwen zoon, Gagakngampar, die vroeger bij u in dienst was als kapitein van de pradjoerits en wiens eigenlijke naam is Raden Silihwarni.

De vorst schrikte hevig, toen hij de woorden zijner dochter vernam; de ontstentenis was zoo groot, dat 't hem was, alsof hij door den bliksem getroffen was. Langzamerhand kwam hij tot bedaren en liet zijne dochter voortgaan.

Behalve deze — ging de prinses verder — zijn er nog twee poenggawa's als aanvoerders, dappere mannen, bedreven in het vak en van plan om moorddadig te vechten.

Toen werd de vorst opgetogen van blijdschap: zijn zoon zoo rechtstreeks naar het vlagveld, . . . die gedachte deed zijn hart tintelen van geluk, . . . en hij spoedde zich dan ook naar de pendapa en ontbood den patih, die een oogenblik daarna, na eerbiedige groete, voor hem zat.

Patih — zei de vorst luide — alle troepen, die zich in de kotta bevinden, moeten dadelijk oprukken tegen den vijand van Noesa Tembini. Uw meester van Padjadjaran is rechtstreeks ten strijde opgerukt; gauw dus, patih, snel hem te hulp met alle u ondergeschikte ambtenaren.

De patih sprak het sendika; bood de sembah aan; trok zich hurkend terug; verliet het paleis; spoedde zich naar de palataran en, nadat hij het bevel tot uitrukken gegeven had, verliet hij met versnelden pas de hoofdplaats.

Het geruisch van de troepen was als van een regen in den drogen moeson. Het geluid der voetstappen vermengde zich met het brieschen en hinneken der paarden. Wapenrustingen en wapens flikkerden en vlamden onder het gaan en de troepen bewogen zich als een stormwind voorwaarts. Alle schoonzons van den vorst waren als bevelhebbers aanwezig, een ieder over zijne eigen troepen en de een afgescheiden van den ander. Dezen gingen voorop met de drie broeders, Loewih boeaja, Ajah en Sélamanik, ieder aan het hoofd van zijn eigen troepen. Achter de Dipati's volgde de patih.

De marsch ging zoo snel mogelijk en in een oogenblik waren ze uit 't gezicht van de hoofdplaats.

Sprekten we nu weêr van Raden Banjaktjatra. Deze bevond zich reeds tegenover de troepen van Noesa Tembini in een pasanggrahan en in overleg met zijn broeder.

Ik ben — zei hij tot Raden Gagakngampar — van plan om den vijand

kennis te laten geven, dat ik hier aangekomen ben; doch, opdat hij later niet bewere, dat hij me niet kende, moet er worden gebruik gemaakt van een brief, waarin de goede vormen in acht zijn genomen.

De jongere broeder antwoordde: ik onderwerp mij aan uw verlangen — en zette zich tot het opstellen van een brief, die weldra gereed was.

Daarop vroeg Raden Banjaktjatra weêr: wien acht ge de geschikte persoon om den brief naar het hoofdkwartier van den vijand over te brengen?

De jongere broeder antwoordde vriendelijk: de geschikte persoon is m. i. Gelapnjawang.

Deze werd dan ook met de opdracht belast; hij ontving den brief, maakte de sembah en verwijderde zich snel.

De helden van Noesa Tembiri waren in gesprek met den patih in tegenwoordigheid van Arja Djoerangbaäs en Daroengbaäs. Juist waren ze op hun gemak aan het overleggen, toen ze werden verrast door de komst van Gelapnjawang, die met een brief boven het hoofd eerbiedig naar hen toekwam. Nadat hij had medegedeeld, dat hij kwam als gezant, werd de brief door den patih in ontvangst genomen en op last van de prinsen geopend en voorgelezen:

Brief van mij, Raden Banjaktjatra aan U, Arja Djoerangbaäs en Paroengbaäs. Wat den moord betreft, uitgevoerd op Poelébaäs, deel ik U mede, dat ik de moordenaar ben. Wanneer ge dus van plan zijt om wraak te nemen, zal ik u ontvangen, op welke wijze ge maar wilt. Kom dus maar op.

Niet zoodra hadden de beide prinsen met den inhoud van den schrijven kennis gemaakt, of ze werden woedend: hun gezicht gloeide van drift; hun borst was rood, alsof het vuur er uitkwam; hunne oogen werden bloedrood en de hoeken van hun mond waren in trillende en krampachtige beweging. Luid riep hij den patih toe: oom patih, gauw wat, laat alarm slaan.

De patih ging daarop onmiddellijk naar buiten.

Zich nu wendende tot de gezanten, zeiden de Aria's: het is goed! zegt uwen meester, dat we niet antwoorden op zijn brief, maar dat we hem zullen te gemoet trekken. Gijlieden kunt gaan.

Gelapnjawang ging zonder verwijl terug; kwam bij den Raden en deelde hem den uitslag mede van zijne zending, van het begin tot het einde.

De koningszoon liet dadelijk alarm slaan.

Op het alarm en den helderen klank der keteltrommen kwamen alle troepen uit hunne kwartieren en traden aan. In gelederen opgesteld, breidden linker- en rechtervleugel zich uit over de vlakte. Raden Gagakngampar had het bevel over den rechter-, Gelapnjawang over den linker-vleugel en Raden Banjaktjatra over het centrum.

Negen duizend man waren onmiddellijk in drieën gedeeld: 3000 man waren

ingedeeld bij het centrum, terwijl linker- en rechtervleugel waren geformeerd uit 3000 man ieder.

Alle troepen van Pasir mochten niet aan het gevecht deelnemen; alleen de troepen van Padjadjaran werden tegenover den vijand geplaatst.

Aan de manschappen van Pasir werd gelast om op grooten afstand achter de colonne krijgsgeschreeuw aanteheffen. Aan de beide ěmbans, Ki Kelantoeng en Gėdė Kollot werd opgedragen om zich met hunne troepen bij de hoofdmacht aantesluiten.

Op het geluid van het alarmsein kwamen ook de troepen van Noesa Tembini uit de kota-ori te voorschijn en verspreidden zich over de vlakte.

De gelederen waren aldus opgesteld: het centrum stond onder de beide Aria's; de linker vleugel werd gecommandeerd door den patih en voor den rechtervleugel waren als bevelhebbers aangewezen twee poenggawa's, Soeradjeladri en Djajasamoedra, en als derde Singalaoet.

Toen de indeelingen hadden plaats gehad, werd het signaal gegeven en het commando om opterukken.

Met groote gramschap vielen de troepen van Noesakambangan aan.

De troepen van Padjadjaran ontvingen hen. Toen de vijand aanstormde, bleef Padjadjaran, centrum en vleugels tot een troep vereenigd en dicht aaneengesloten, pal staan, zonder te wankelen. Noesa Tembini stormde in hollende vaart over alles heen, evenals een gewonde bantėng, maar Padjadjaran stond pal. Het gedonder van het geschut was als het rollen van de steenblokken van een ineentstortenden berg; vermengd met het krijgsgeschreeuw, klonk het als een orkaan. De troepen waren bloeddronken. Padjadjaran wierp in zijn aanval alles overhoop. De troepen van Noesakambangan waren onbeschrijflijk dapper, doch eene massa sneuvelde of werd gewond en overal hoorde men gekerm en gejammer en het aanroepen van vader, moeder, grootvader, grootmoeder, oom of tante — en de gewonden, die geene bloedverwanten hadden, riepen anderen te hulp. Doch zwijgen we daar verder over.

Het krijgsgewoel was vreeslijk. Beurtelings ging men elkander te lijf; stak elkaâr met de lans; viel elkaâr aan met de kris.

Op andere plaatsen kruiste men den sabel. Van vuurwapenen hoorde men niets meer: de opsluiting was te dicht; maar men ramde elkaâr met de kolf van het geweer en waar de kolven er afvlogen, greep men elkaâr om het lijf en ranselde elkaâr met de vuist.

De troepen van Padjadjaran kwamen in menigte opzetten en zwaaiden links en rechts om zich heen, zoodat de rechtervleugel van Noesakambangan blijkbaar gevaar liep, want ontelbaar wāren daarvan de gewonden en gesneuvelden.

Toen Singalaoet zag, dat de krijgswode toenam, schoot hij te hulp, liep onverschrokken het volk vooruit en sloeg er zich doorheen naar het midden; de troepen van Padjadjaran stoven uiteen, doch Gagakngampar drong woedend voor-

uit naar het midden en hield Singalaoet tegen. Toen was het een aanvallen en afweren, over en weêr. Singaloet viel aan met de lans, Gagakngampar pareerde en zoo tot drie malen toe, zonder een duim breed uittewijken. Gagakngampar viel nu op zijn beurt aan met de lans en trof Singalaoet in de borst, door en door tot aan het schouderblad.

De gewonde stortte neêr en stierf.

Daarop geraakte de rechtervleugel van Noesakambangan uit zijn verband en begon het veld te ruimen.

De patih was de eerste, tegen wien men aanliep. Velen werden gedood. Door de duisternis overvallen, werd de strijd gestaakt en trok men langzaam terug — zoowel vrienden als vijanden zochten hunne kwartieren op. Den geheelen nacht vierde men feest met eten en drinken in de kota-ori en de dapperen converseerden druk.

De beide Aria's riepen luide tot de verzamelden: krijgsmakkers, morgen moet de strijd met kracht worden doorgezet en wraak worden genomen — staat dus pal!

* * *

XXX.

PANGKOER.

Laten we niet bloot vertrouwen stellen op de troepen, nadat zoovelen gesneuveld zijn, maar laten we zelve ten strijde gaan en een deel van den vijand voor onze rekening nemen.

Banjaktjatra neem ik voor mijne rekening; als mijn aandeel worde mij toegedacht wraak te nemen op den moordenaar des konings. Oom kjaï-patih mete zich met Gagakngampar; Soeradjaladri binde den strijd aan met Gelapnjawang en, zoodra de mannen van Padjadjaran het onderspit hebben gedolven, rukken we verder op, om de hoofdplaats Pasir te verwoesten en koning Kanda-daha gevangen te nemen. Daarna treed ik op als vorst van Pasir. Paroengbaäs worde als vorst geïnstalleerd over Noesa Tembini en de veertig prinsessen nemen we met ons meê naar huis.

Alle toegesprokenen betuigden eenstemmig hunne ingenomenheid met de regeling, die door Sang Aria Djoerangbaäs was voorgesteld: den volgenden morgen zou men ten strijde gaan en er zoodanig op ranselen, dat 't wel niet zou behoeven herhaald te worden (1).

Den volgenden morgen rukten ze uit in lang-gestreckte gelederen, zoowel de troepen van Noesa Tembini als die van Padjadjaran.

De troepen van Pasir werden aangevoerd door patih Reksanata en de schoonzoons des konings en gebracht voor den koningszoon, die door Kjaï patih aldus werd toegesproken: mijn zoon, deze mijne komst geschiedt op last van uwen vader, die mij opdroeg u met hulptroepen bij te staan in den krijg.

Raden Banjaktjatra antwoordde: ik dank u zeer, oom patih, maar ik voel me gedrongen, oom, medetedeelen, dat ik geen bijstand verlang en me alleen met de troepen van Padjadjaran tegenpartij wensch te stellen. Van de aanvoeders en de troepen van Pasir loehoer wensch ik alleen het krijgsgeschreeuw en wel in de achterhoede, voor het geval ik overwonnen en de troepen van Padjadjaran verdelgd mochten worden, Vind oom patih dat goed?

Kjaï-patih antwoordde: het geschiede, zooals u beveelt, prins.

Daarop werden de troepen van Pasir-loehoer met hunne aanvoeders gelast plaats te nemen aan de achterhoede (en daar) alleen deel te nemen aan het krijgsgeschreeuw.

---

(1) *Sampoen kantos pindo hardi.*

De troepen van Noesa Tembini zagen scherp toe en toen ze bespeurden, dat de hulptroepen van den vijand reeds waren aangekomen, ontstelden ze zeer. De troepen werden inderhaast opgesteld, rukten met versnelden pas voorwaarts en vielen aan; de troepen van Padjadjaran vingden ze op; een hevig krijgsgewoel ontstond en het vuren van beide zijden klonk als de donder van een krater. Partij en tegenpartij vochten met doodsverachting en maakten van wederzijden jacht op elkaâr. De troepen van Padjadjaran, in kruitdamp gehuld, kwamen het krijgsgewoel vermeerderen.

De troepen van Noesa Tembini liepen er op in, doch Padjadjaran stond pal en deed een aanval met gesloten gelederen, zoodat er een woedend en onstuimig gevecht ontstond. De woede van Soeradjeladri was ontzettend. De troepen van Tembini drongen, de lansen drillend, naar het midden, onder een vreeswekkend krijgsgewoel als het gebrul van gewonde bantèngs.

Woest van wraakgevoel drong nu Gelapnjawang naar het midden en kwam daar te staan tegenover Soeradjeladri, die hem toesnauwde: Jij, man van Padjadjaran, wie ben jij? Jou verwaande, opgeblazen vlegel, die het waagt zich te meten met mij! . . . . vlug wat, noem je naam vóór je dood!

Maar Gelapnjawang diende hem even woest: jou kreng van Noesa Tembini! . . . . als je mijn naam nog niet weten mocht, (weet dan), dat ik Toemenggoeng Gelapnjawang heet! . . . . maar, wie ben jij dan toch?

Ik, — zoo antwoordde deze — ik ben Soeradjeladri, de held, die reeds zoo vaak aan zijn' vijand het hoofd voor de voeten heeft nedergelegd. . . . .

Gelapnjawang riep daarop: steek dan toe, aap van Noesa Tembini!

Ki Soeradjeladri nam woedend de speer ter hand en slingerde haar recht op de tegenpartij aan, maar Gelapnjawang stond pal en pareerde den speer-worp keer op keer vloog een lans op hem af, doch telkenreize week hij op zijn gemak ter zijde uit.

Daarop keerde Gelapnjawang zich om en zie, daar werd hij van achteren getroffen door een speer. Maar, zonder dat zij een wond toebracht, brak de lans bij den stok af.

Soeradjeladri schreeuwde daarop: welaan, Gelap, kom nu op, als je durft!

Daarop greep Gelapnjawang zijne speer, hief haar op, slingerde haar weg en trof Soeradjeladri in de borst, zoodat de speer er aan den rug uitkwam. Soeradjeladri stortte ter aarde en gaf den geest. Den troepen van Noesakambangan sloeg daarop de angst om het hart, terwijl de troepen van Pasir-loehoer een krijgsgewoel aanhieven (over het behaalde succes). Bloeddronken holde Gelapnjawang voort naar het centrum en zijne troepen stormden er meê op los. In een oogenblik waren de troepen van Noesakambangan uiteengestoven en de linkervleugel vernield of in verwarring afgezakt naar de hoofdtroep.

Djoerangbaäs en Paroengbaäs dreven de troepen tot spoed aan, maar de

vijand stormde er even woedend op los, zoodat de tegenpartij door de overmacht werd weggevaagd.

Spreken we nu over den rechtervleugel.

Kjaï-patih Poelé Tembini, die den vleugel aanvoerde, deed een hevigen aanval, die door Banjakngampar werd opgevangen. De troepen van Padjadjaran waren niet van de plaats te krijgen; — haar aanval geschiedde als met de woede van een gewonden bantèng. De troepen van Noesa kambangan leden de nederlaag: velen werden doodelijk gewond; vele gelederen waren gedund. Kjaï-patih was geheel in den steek gelaten door zijne dienaren, die afgedropen waren en een veilig heenkomen hadden gezocht. Arja Djoerangbaäs en Paroengbaäs zagen met verbeter spijt, dat hunne troepen waren uiteengeslagen.

Arja Djoerangbaäs deed daarop een aanval, drong met drillenden speer voort naar het midden, — maar de troepen van Padjadjaran hielden eerst stand, vielen vervolgens in menigte aan en vloegen Djoerangbaäs terug.

Toen Banjaktjatra, die scherp toezag, ontwaarde, dat Paroengbaäs op hem afkwam, wenkte hij zijne troepen en zeide: maakt-je nu maar klaar, mannen van Padjadjaran, 't is nu het juiste tijdstip, om den aanval te keeren.

Daarop greep hij zijn lans; begaf zich naar het midden en kwam daar te staan tegenover Arja Djoerangbaäs, die hem vroeg: Satria, hoe heet je? — waarop de toegesprokene antwoordde: doe nu maar niet, of je Banjaktjatra niet kent, die Poelebaäs verslagen heeft; dat ben ik!

Djoerangbaäs schrikte eerst, toen hij hem zag, en brak daarna uit in een schaterlach, die hem de dijen deed schudden.

Daarop sprak Banjaktjatra: maar wie ben jij dan? — waarop de gevraagde antwoordde: ik ben Arja Djoerangbaäs, de jongere broeder van Poelébaäs, dien ik op dit oogenblik zal wreken met jou dood.

Raden Banjaktjatra hernam: dat is kostelijk; voer je wensch maar dadelijk uit; ik doe meê.

Dadelijk nam Djoerangbaäs daarop zijn speer ter hand en liep daarmee op Banjaktjatra toe. Deze bleef pal staan; ging geen pas ter zijde en pareerde.

Ten tweeden male, ten derden male aangevallen, week Banjaktjatra niet van de plaats.

Arja Djoerangbaäs riep hem daarop toe: welaan, doe nu wat terug, Banjaktjatra!

De toegesprokene greep daarop eene lans en slingerde haar naar Djoerangbaäs; ten tweeden male, ten derden male, maar ook deze week niet ter zijde.

Van beide zijden stond men in onverzettelikhed gelijk. Daarop werden de lansen weggeworpen en trokken beiden de kris: de een stak den ander en de een gaf den ander niets toe. Arja Paroengbaäs kwam zijn' broeder te hulp, maar onmiddellijk trad hem Gagakngampar in den weg en belette hem nader te komen. Aldus bleef er een gevecht over van twee mannen, die elkander volkomen stonden.

Nu en dan drong men tegen elkander aan. De mindere soldaten hadden niets te doen als nu en dan het krijgsgeschreeuw aanteheffen met de troepen van Pasir, die brulden met het geluid van een donder. Een ieder genoot in zijn hart. De partijen waren tegen elkander opgewassen.

Zoo ging de strijd met woede voort. Beurtelings stak men en werd gestoken — de kris had geene uitwerking meer. Plotseling viel aan Banjaktjatra iets in: hij greep zijn tjis; zwaaide die rond; stak toe en trof Djoerangbaäs in de borst, recht door naar het schouderblad. Deze stortte neer, wentelde over den grond en stierf.

De troepen van Pasir-loehoer jubelden.

Raden Gagakngampar zette het gevecht voort met Paroengbaäs. Toen ook hunne lansen gebroken waren, trokken ze de kris: over en weêr stak men; de een deed voor den ander niet onder; beiden waren onkwetsbaar.

Elk wapen, dat men gebruikte, bleef zonder uitwerking.

Daarop dacht Gagakngampar een oogenblik na, trok zijn patrem, draaide die, opgeheven in de hand, rond en stak hem Paroengbaäs, die op hem inliep, in de borst, door en door.

Sang Paroengbaäs stortte neêr en stierf — terwijl het volk van Pasir een gejuich aanhief als van bezetenen.

Toen de troepen van Noesakambangan Paroengbaäs hadden zien sneuvelen, stoven ze onder een hevig krijgsgeschreeuw uiteen (en zochten in eene overhaaste vlucht met hun patih het leven er aftebrengen in de bëntèng) — doch de patih had zich reeds uit de voeten gemaakt, een toevlucht gezocht in de bëntèng en de poort er van gesloten.

Door de duisternis overvallen, verlieten Banjaktjatra en zijn broeder Gagakngampar met gevolg en troepen het slagveld.

Kjai-patih Reksanata en de schoonzoons van den Dipati kwamen hun te gemoet en begeleidden hen verder naar de pasanggrahan.

Daar aangekomen, werd hun hulde gebracht door de Dipati's en den patih.

Maar laten we nu spreken over den man, die met de hem ondergeschikte bevelhebbers en met alles, wat er was overgebleven van het leger van Noesa Tembini, een toevlucht had gezocht in de bëntèng.

Zegt me — aldus sprak de patih, — zegt me, o poenggawa's, uw gevoelen: wat in deze omstandigheden moet worden gedaan.

De poenggawa's antwoordden: er geschiede, patih, wat door u begeerd wordt; wij volgen; in leven en dood zal er onzerzijds geen verzet zijn tegen uwe bevelen.

Kjai patih hernam: welnu, dan is mijn raad, ons aan Raden Banjaktjatra te onderwerpen; — want, doen we dat niet, dan zal een aanval zijnerzijds zeker

niet uitblijven; als we weêrspanning zijn, dan zal het overschot onzer zeker niet worden gespaard; en wie zal er dan optreden als beschermer onzer kinderen en kleinkinderen? Laten we berusten in de beschikking van den Dewa-agoeng. Daarom raad ik u-lieden: laten we ons dadelijk onderwerpen.

Geene der poenggawa's verzette zich tegen dit voorstel en de zaak was dus beklonken.

Den volgenden morgen brachten de troepen van Noesa-kambangan alles voor de overgave in gereedheid: de lanssen en geweren werden in bundels zamengebonden. Daarop verlieten de patih en zijne hem ondergeschikte ambtenaren de bèntèng, terwijl de saamgebonden wapenen werden vooruitgedragen.

Juist had de koningszoon, Banjaktjatra, audiëntie en maakten hem de rijks grooten van Pasir lóehoer en Padjadjaran hunne opwachting en daarbij was ook de jongere Raden (raden *taroeni*) tegenwoordig.

* * *

XXXI.

S I N O M.

Daar waren ze, in rijen geschaard, gezeten; Raden Gagakngampar naast den patih met de schoonzons van den vorst, Gelapnjawang, Ngabei Kebo goemoeloeng, Gëdë-kollot en Gelantoeng moentjang maoeng — zoo waren ze in staatsie gezeten vóór Banjaktjatra, den koningszoon, ... toen op eenmaal een adjudant aankondigde, dat er troepen van Noesa Tembini waren aangekomen met den patih Poelé tembini, die de wapens, in bossen gebonden, en hun leven en dood kwamen aanbieden aan den vorst.

Banjaktjatra sprak daarop zacht: ontbied ze met spoed en breng ze vóór me.

De adjudant spoedde zich naar buiten en bracht aan den patih van Noesa Tembini het vorstelijk bevel over.

De patih volgde den last op en spoedde zich met zijn gevolg van ambtenaren naar binnen om zijne opwachting te maken.

't Was werkelijk medelijdenswaardig, den patih daar zijne eerbiedige groete te hooren uiten met zachte en vleierende stem en zich te zien aanbevelen in de vorstelijke genade, deernis afbiddende voor zich en het volk van Tembini.

Raden Banjaktjatra antwoordde daarop vriendelijk en zacht: Oom Patih Poelé tembini, ik neem de onderwerping aan van u en uw volk en het is op heden mijn vorstelijke wil, dat het rijk van Noesa Tembini door u en uwe ambtenaren worde beheerd.

Daarop werd een eerbiedig sendika uitgesproken door Kjai-patih en bovendien schoof Poelétembini langzaam nader, boog zich en kuste de voeten van den vorst. Daarop schoven de leden van het gevolg nader en werden mede, één voor één, tot den voetkus toegelaten.

Toen dit was afgelopen, gaf Raden Banjaktjatra een wenk — en toen werden er spijzen en dranken klaar gezet en allen gelijkelijk onthaald: het volk van Padjadjaran, van Pasir en van Tembini.

Er werd feest gevierd en een ieder nam er gretig deel aan.

En toen dat zoo zeven dagen geduurd had, ging het volk rustig uiteen en maakte de koningszoon zich op van zijn tijdelijk verblijf en keerde, omstuwd door de hooge poenggawa's, naar de rijksstad terug.

Over de reis zelve behoeft niets naders te worden vermeld — — de vorst kwam in de hoofdplaats aan.

Voorttrekkende naar het voorplein bespeurde hij, dat de koning juist afdiëntie gaf. Hij begaf zich daarop naar binnen en wierp zich voor de voeten van den vorst.

Sang-Adipati was buiten zich zelve van vreugde, ontbood Gagakngampar (ten rechte Silih-warni) en liet hem plaats nemen achter zijn ouderen broeder. Daarna kwam Banjaktjatra nader, maakte de sembah en kuste de voeten van den vorst; hetzelfde deed Gagakngampar, gevolgd door de schoonzoons, den patih en de hem ondergeschikte ambtenaren, die, één voor één, de gebruikelijke hulde brachten aan Sang-Dipati.

Daarop sprak de vorst het welkom uit over zijn zoon en wenschte hem geluk met zijn behouden aankomst en zijn voorspoed in den door hem gevoerden krijg.

Na eene eerbiedige groete antwoordde de Raden: dank Uwen zegen, werd stand gehouden tegen de vijanden van Noesa kambangan. In grooten getale werden ze verdelgd, de poenggawa's getroffen en ook de beide Aria's, Paroengbaäs en Djoerangbaäs, nedergelegd.

De vorst luisterde met welbehagen naar de mededeeling van zijn' zoon en vraagde toen: (maar zeg me toch), aan welke zijde werd het meest verloren aan gesneuvelden en gewonden, in het leger van Padjadjaran of onder de troepen van Pasir?

De Raden antwoordde eerbiedig: dank Uwen zegen, zijn we voltallig gebleven, o Heer, en werd niemand door verwonding of den dood aan onze geleerden ontrukkt.

Kjai-Patih voegde met bescheiden stem daaraan toe:

Uwe Hoogheid (wete), dat op het oogenblik, dat we den vijand zouden aanvallen, door Uwen zoon de wensch werd te kennen gegeven om aan geen enkelen soldaat van Pasir toetestaan aan het gevecht deel te nemen. Ze werden daarom heel achteraan geplaatst en er werd alleen van hen geëischt om de troepen van Padjadjaran, die met den vijand handgemeen waren, met hun krijgsgeschreeuw aantemoedigen.

Onbeschrijfelijk was de moed van de troepen van Padjadjaran.

Djoerangbaäs sneuvelde door de hand van den prins, Uw' zoon.

Ook Paroengbaäs sneuvelde en ook Singalaoet — en die ze overwon, dat was weêr de zoon Uwer Hoogheid, Raden Gagakngampar.

Djaladri viel door de hand van Gelapnawang.

Sang Dipati Kanḍadaha glimlachte van genot, toen hij het verslag van den patih vernam (en zeide:) God zij geloofd, mijn zoon! uwe bloedverwanten, het leger, geheel Padjadjaran, groot en klein, mogen hun behoud danken aan de bescherming van den Déwa-agoeng.

Raden Banjaktjatra bood de sembah aan en sprak: ik geef Uwer Hoogheid kennis, dat de patih van Noesa Tembini, Poelé-tembini genaamd, zichzelf en het overschot zijner troepen op leven en dood aan Uw welgevallen aanbiedt.

Sang Dipati antwoordde: ik laat de vrije beschikking aan U, mejongen, en, wat meer is, mijn zoon — ik verlang op heden mijne waardigheid nederteleggen ten behoeve van u; de tijd is aangebroken, dat ik mij, als oud van dagen, heb terugtetrokken, even als de zon, die ten ondergang nijgt; bovendien stel ik een vol vertrouwen in u en kan ik gerustelijk de zaken aan u overlaten.

Maar laten we dat morgen (bedisselen), nu ontbreekt de tijd.

Keer nu maar huiswaarts.

De Raden antwoordde zacht: ik dank U; zonder verzet geschiede alles, wat vader Adipati begeert.

Daarop wendde zich de vorst tot den patih en zeide: Patih, ik draag u op alle poenggawa's, boepati's, en de dipati's, mijne schoonzoons, te gelasten om morgen ten paleize te komen en hunne goedkeuring te hechten aan de overname door Raden Banjaktjatra van het bestuur, dat ik zal nederleggen.

Oogenblikkelijk trok zich de patih op eerbiedige wijze terug uit de tegenwoordigheid van den vorst; keerde terug naar de kepatihan en bracht het vorstelijk bevel over aan alle boepati's, aan de schoonzoons van den vorst, aan de poenggawa's, mantri's, wedana's, oemboel's en loerah's om den volgenden morgen, te zeven ure, optekomen ter paséban.

Bovendien waren alle niaga's reeds opgeroepen en om 6 uur 's morgens zaten ze reeds klaar voor het slaan van de gamelan-sléndro, het bespelen van de klarinetten, het slaan van de gamelan-pélog en de tjara-balèn; ze waren gedost in verschillende kleuren: groen, geel, paars, zwart en rood en met de koeloek op, een troep met witte, een andere troep met zwarte koeloeks.

Maar genoeg hiervan; vertellen we nu, dat alle boepati's reeds waren uitgedost en dat ze met hunne ondergeschikten eene groote menigte vormden, die opgeruimd van zin (daar) heen schreed.

Kjai Patih Reksanata, de poenggawa's, geheel toegerust en in allerlei tenue, de ngabei's, mantri's, loerah's en oemboels, allen bevonden zich op de pelataran.

Verhalen we vervolgens, dat op den morgen van dien dag de koningszoon zich doste in feestkleedij: een zijden staatsiekleed, gebloemd op de wijze limar respati, en een fraai lakensch buis met gouden knopen, waarin èr-tatit-steenen boven het goud uitstaken.....en toen hij zoo gekleed was, werd een glans duidelijk zichtbaar, die een licht verspreidde om hem heen — zoo heerlijk opge-luisterd was hij door zijn kleedij.

Het personeel, dat den schoonen prins zou begeleiden, had zich reeds in vollen getale voor zijn aangezicht verzameld.

Zijne beide lijfknechten, Ki-gëdé Kollot en Kelantoeng-maoeng, bevonden zich, getooid, in de onmiddellijke nabijheid van hun heer.

Kjai Patih en zijne ambtenaren waren reeds op de buiten-paséban: Kjai-patih Reksanata met de boepati's, wedana's en mantri's waren gezeten op de bovenvloer, de oemboel's en loerah's op de palataran.

De troepen waren in gelederen geschaard op de aloen-aloen; de niaga's zaten gereed (om elk oogenblik bevelen te ontvangen).

Hierover verder gezwegen.

Melden we nu, dat Sang Dipati het paleis verliet voor het verleenen van audiëntie in de groote pendapa, omgeven door een stoet van dienende vrouwen en gevolgd door manggoeng's en selir's.

Emban Perdapa werd afgezonden om ten spoedigste den vorstzoon te ontbieden.

Ni-emban spoedde zich daarop weg naar Tamansari en sprak: heer, Sang Dipati, uw vader, gelast u bij hem te komen.

De Raden antwoordde: het bevel van den vorst zal worden opgevolgd.

Zonder nu verder te spreken over den optocht (worde gemeld), dat de vorstzoon in aantocht was.

Op de aloen-aloen werd gedefileerd; de soldaten brachten het salut en presenteerden het geweer, rechtopstaande.

De vorstzoon is reeds aangekomen.

Op de paséban en palataran brachten de patih, alle boepati's, poenggawa's wedana's, mantri's, oemboel's en loerah's hem de gebruikelijke hulde.

De patih en alle boepati's togen met den koningszoon mede.

Toen Banjaktjatra de palataran was binnengegaan, hield hij een oogenblik stil en daarop kwam vader Dipati hem uit de groote pendapa te gemoet; geleidde hem bij de hand en deed hem naast zich plaats nemen op een ivoren zetel.

Nadat ook de patih, de dipati's, poenggawa's, satria's, mantri's, oemboel's en loerah's zich hadden nedergezet, in orde van ieders rang, riep Sang Dipati den patih tot zich.

Op dat bevel schoof de patih nader (en sprak de vorst hem aldus aan:)

Patih, breng mijne proclamatie ter kennis van alle boepati's, poenggawa's en satria's, dat 't van heden af mijn begeeren is om, aangezien ik reeds een hoogen leeftijd bereikt heb, van de vorstelijke waardigheid afstand te doen ten behoeve van uw heer, mijn zoon Banjaktjatra; ik vertrouw hem ten volle het beheer van het rijk van Pasir toe.

Kjai-patih antwoordde: ik onderwerp mij aan uwe opdracht; — richtte zich toen op vóór den Dipati; zette zich met de handen op de dijnen en met het gelaat naar het zuiden en sprak: aan u allen, mijne mede-ambtenaren, wordt op last van onzen heer, den huidigen vorst van Pasir-loehoer, Sang Dipati Kanda-daha, bij deze kondschap gedaan, dat 't zijn begeeren is om nog op dezen dag

van zijne waardigheid afstand te doen en die overtedragen aan zijn zoon, Raden Banjaktjatra.

Ik noodig u allen uit uwe goedkeuring te hechten aan de opvolging in het rijksbeheer door Raden Banjaktjatra met den titel van Sang Dipati Banjaktjatra, den Doorluchtige.

Daarop werd door den patih last gegeven aan de niaga's om de gamelan's te slaan.

Het gedonder van kanon- en geweervuur vermengde zich met het geroffel der trommen.

De gamelan weergalmde.

Op de aloen-aloen was het een en al luister.

De toeschouwers, mannen en vrouwen, jong en oud, verlustigden zich in wat ze, beurtelings binnen en buiten, te zien kregen.

In de pendapa, binnen het paleis, werd de bedaja-dans uitgevoerd, terwijl alle dipati's daarbij zaten te genieten.

Verhalen we nu, dat de oude Adipati zich naar zijn dalem begaf, in het achter-paleis, terwijl Adipati Banjaktjatra nog voortdurend bleef zitten in de pendapa met Ki-patih en alle dipati's en poenggawa's — — tot (eindelijk ook) de jonge Adipati naar binnen ging en daarop de patih, alle dipati's, wedana's en mantri's, ieder zijns weegs, huiswaarts keerden.

Verder wordt verhaald, dat Sang Dipati Banjaktjatra den volgenden morgen het paleis verliet en heentooog naar den rijksraad, omstuwd door hofbedienden en links en rechts geflankeerd door selir's en manggoeng's, veertig in getal.

Kjai Patih zette zich vóór hem.

Opgekomen ter vergadering waren de poenggawa's, de hooge adel, Raden Gagakngampar niet ver van Sang Dipati gezeten, Gëdé Kollot en Klantoeng moentjang maoëng.

Sang Dipati richtte het woord tot zijn jongeren broeder Gagakngampar:

U, mijn jongeren broeder, worde den titel gegeven van Dipati Gagakngampar van Dajaloehoer.

Gëdé Kollot en Moentjang maoëng, u beiden verhef ik tot hooger rang en titel: Gëdé Kollot schenk ik rang en titel van Kjai Ngabeï; Klantoeng maoëng schenk ik eveneens den titel van Ki-Ngabeï; — vestigt u in het paleis; laat 't niet verre uit mijne nabijheid zijn.

Gëdé Kollot schoof naar voren om de voetkus aantebieden; doch hurkend-gaan kon hij niet en daarom kroop hij op handen en voeten tot op een afstand van twee vadem van Sang Dipati; toen schoof hij verder, tuimelde voorover op den grond en keerde, op handen en voeten kruipend, terug.

Allen, die het zagen, schaterden 't uit van de pret.

Vervolgens bracht Dipati Gagakngampar zijn ouderen broeder het teeken van hulde en daarna aan Ki-patih, wien hij vergiffenis vroeg voor al zijne tekortkomingen (1).

Nog worde vermeld, dat aan patih Poelétembini gelast werd naar Noesakambangan terugtekeeren.

Sang Dipati verliet de vergadering en de vergaderden gingen daarop uiteen en keerden huiswaarts.

Ook de patih ging naar zijn eigen dalem, terwijl de poenggawa's en mantri's, ieder zijns weegs, gingen.

Dipati Gagakngampar keerde terug naar het logeergebouw en Ki Ngabei Gëdé Kollot en Moentjang maoeng deden evenzoo.

Daarover verder gezwezen.

De naam van Sang Adipati van Pasir loehoer was reeds wijd en zijd bekend: hij was streng in zijne bevelen; rijk en arm waren hem onderdanig; groot was zijne lankmoedigheid tegenover naaste en verre bloedverwanten; goeden en slechten werden, zonder onderscheid, door hem onderhouden.

Ter bekorting van het verhaal (worde meegedeeld), dat Sang Adipati een zoon had, die zeer mooi was en in alles zijn evenbeeld, wat grootte en lichaamsbouw betreft; in voorkomen en de uitdrukking van het gelaat gelek hij op zijne moeder: bevallig, ingetogen en vriendelijk.

Hem was de naam gegeven van Raden Banjakwirata.

Vader en moeder waren dol op hem.

Ter bekorting van het verhaal, melden we, dat Sang Adipati bij zijn overlijden werd opgevolgd door Raden Banjakwirata onder den naam van Adipati Banjakwirata.

Dipati Banjakwirata kreeg een zoon, genaamd Raden Banjakroma (2), die hem opvolgde in het bestuur van Pasir loehoer onder den naam van Adipati Banjakroma.

Dipati Banjakroma kreeg een zoon, genaamd Raden Banjakkesoemba, die hem met den titel van Adipati opvolgde in het beheer van Pasir-loehoer.

Laatstgenoemde kreeg twee zoons, waarvan de oudste den naam kreeg van Raden Banjak Belanak en de jongste van Raden Banjak Gëlëeh. Raden Banjak belanak werd opvolger onder den naam van Adipati Banjakbelanak en zijn broeder werd patih van Pasir loehoer onder den naam van Patih Wira-kantjana.

---

(1) Dit wordt in het H. S. genoemd: *alalbaälal* — een term, nog algemeen in gebruik.

(2) Het handschrift heeft *Rama* en *Roma*.

Zwijgen we verder hierover en melden we, dat de vorst van Madjapahit reeds gevallen was; dat het Boedha-geloof reeds had plaats gemaakt (voor den Islam) en dat Raden Patah sultan was van Demak. —

* * *

XXXII.

ASMARANDANA.

Er wordt verhaald, dat Z. H. de Sultan van Demak op een Maandag-morgen ter rijksraad toog.

Het geheele leger was bijeen en het was er stampvol van voornamen en geringen.

Vóór den Vorst zaten de beide patih's, Ki-patih Edin ⁽¹⁾ en Ki-patih Oesèn, en ook een wali, de gunsteling van den vorst, met name Pangéran Makedoem.

De vorst sprak: ik heb u beiden, mijne patih's, medetedeelen, dat ik vernomen heb, dat het land ten Westen, genaamd Pasir loehoer, op dit oogenblik nog het Boedhisme belijdt en dat Medangsakori tot op den huidigen dag nog niet aan het rijk onderworpen is; — en thans is mijn verlangen, mijne patih's, dat gijlieden naar het rijk van Pasir-loehoer vertrekt en het overhaalt tot de leer van den Islam.

Daarbij draag ik mijn zoon, den wali Makedoem, op om het volk te bekeeren, terwijl gijlieden u in de achterhoede houdt.

Voor het geval ze niet goedschiks toetreden, hebt gij ze te verdelgen.

De beide patih's boden den sembah aan en spraken het sendika uit; en ook Pangeran Makedoem verzette zich niet tegen het begeeren van den vorst.

Dadelijk verzamelden de beide patih's de troepen, zoowel van de pasisir, als van de mantjanagara, met hunne bewapening en toegerust met alle benoedigdheden voor den krijg.

Kjai-patih Edin nam de mantjanegara en Ki-patih Oesèn de pasisir onder zijne bevelen.

Manschappen en wapenen waren compleet en vervulden vlakten en heuvelen.

Nadat de troepen bijeen waren, ging men op marsch: leger en bewapening der dapperen deden zich wijd en zijd voor als eene flikkering, als een berg van vuur.

De wali Pangeran Makedoem, marcheerde in de achterhoede.

Voorop marcheerde Ki-pati Oesèn aan het hoofd der pasisirtroepen en daarop volgde Ki-patih Edin aan het hoofd der strijdbare mannen van de mantjanegara.

---

(1) Het handschrift heeft Edøn en Edín.

Zonder verder over de marsch uitteweiden worde aangeteekend, dat de tocht zonder ongeval plaats had.

Toen ze aan het gebied van Pasir-loehoer gekomen waren, sloeg het leger van Demak zich tot tijdelijk vertoef op buiten de hoofdplaats.

In de pasanggrahan had een overleg plaats tusschen de beide patih's, den wali Pangeran Makedoem en alle Boepati's.

Pangeran Makedoem zeide langzaam tot de beide patih's: ik zou u raden, patih's, om dadelijk een bode aftezenden binnen de hoofdplaats en wel met een brief, waarin het vaste en laatste besluit van den Dipati van Pasir-loehoer worde afgevraagd: of hij zich aan ons onderwerpt, dan wel tegen ons in verzet komt; dat, wanneer hij zich onderwerpt, hij voor ons verschijne; doch, wanneer hij onwillig is, het onherroepelijk zal moeten worden uitgevochten; en dat hij dan zijn kruid en lood gereed houde; zijn bèntèng versterke; zijne bolwerken hoog optrekke en zijn vesting-gracht uitdiepe!

De beide patih's stemden daarmee in: dadelijk stelden ze een brief en in een ommezien was een bode daarmee dravend op weg.

Zwijgen we verder over den bode en melden we, dat Dipati Banjak-belanak zich ter hoofdplaats bevond en juist in debat was met zijn jongeren broeder, Raden patih en alle poenggawa's en mantri's: zeg me, zoo sprak de Dipati, zeg me, mijn jongere broeder, of ge daarmee instemt — en gij, mantri's en hooge poenggawa's, zegt me, of ge 't daarmee eens zijt.

Zoowel de patih, als de poenggawa's betuigden instemming met hooger gevoelen.

Sang Dipati hernam: mijn broeder, ik wensch mij te onderwerpen aan den grooten heer van Demak en wel, omdat volgens de beschikking, die door de ouden is overgeleverd, het oogenblik gekomen is, waarop het Boedha-geloof te verdwijnen en plaats te maken heeft voor het verheven geloof, dat Islam genoemd wordt: — de instellingen van den profeet van Allah.

Laten we dus ophouden den naam aanteroepen van Déwa Batara en van heden af aan belijden: Allah en Adam is Allah's profeet (1).

De jongere broeder prees het vorstelijk begeeren en de mantri's en hooge poenggawa's hadden daar niets tegen intebrengen.

En juist, dat men met dat debat bezig was, kwam daar de bode van den grooten heer van Demak met een brief.

Hij werd dadelijk voor den Vorst gebracht; de brief werd in ontvangst genomen, door Sang Dipati van Pasir-loehoer geopend en de geheele inhoud er van met opmerkzaamheid gelezen en overwogen in zijn hart.

---

(1) Aldus in het handschrift.

Daarna sprak Sang Dipati Banjakbelanak: keer maar terug, bode, en zeg uwen heer, dat ik niet voornemens ben mij te verzetten; dat ik mij aan hem wensch te onderwerpen.

De brief werd beantwoord en de bode spoedde er zich meê weg.

Melden we nu maar, zonder meer, dat de bode in de pasanggrahan aankwam; zijne opwachting maakte bij de beide patih's, die daar juist gezeten waren met den wali, Pangeran Makedoem, en eerbiedig den brief aanbod, die hem in antwoord was medegegeven.

Nadat die ontvangen, geopend en de inhoud er van de gemoederen getroffen had, voelden zich de drie voorname heeren zeer opgeruimd.

Doch laten we hierover niet uitweiden, maar vertellen, dat Dipati Banjakbelanak na het vertrek van den bode zich met het volk van Pasir-loehoer gereed maakte ten einde dadelijk te vertrekken en optegaan naar de pasanggrahan.

Weldra was hij op marsch met al zijn volk en met zijn broeder, Raden Patih.

Zonder verder iets van dien tocht te melden zij het genoeg medetedeelen, dat men reeds aangekomen was in de pasanggrahan en daar de drie hooge personages aantrof.

Toen ze nu volgens de gebruikelijke étiquette gezeten waren, sprak de wali, Pangeran Makedoem, deftig:

Zeg me, Ki Dipati Banjakbelanak van Pasir-loehoer, of ge tot den Islam wenscht toetreden? Ik ben door den Sultan van Demak afgezonden om u optedragen u en uw volk in de gemeenschap van den Islam te laten opnemen.

Adipati Pasir-loehoer antwoordde daarop zacht: ja, ik onderwerp mij aan al uwe bevelen.

Daarop werd Dipati Banjakbelanak door Pangeran Makedoem bij de hand gevat met de woorden: ik wensch u een rein hart toe; en nu, volg dezen leer.

Daarop werd hij onderricht in de beide volzinnen van de geloofs-belijdenis en al de instellingen van den profeet.

Toen dit onderricht was afgelopen, bracht Dipati Banjakbelanak eerbiedige hulde aan Pangeran Makedoem en aan de beide patih's.

Nadat nu groete en heilwensch gewisseld waren, kwam Raden Patih Wirakantjana nader, die op zijn beurt onderricht ontving in de geloofs-belijdenis en al de instellingen van den Islam.

Na hem kwam de beurt aan de mantri's en poenggawa's en nadat het onderricht van deze allen was afgelopen, bracht Raden Patih dadelijk hulde aan Pangeran Makedoem en aan de beide patih's.

Groeten en gelukwenschen werden weder gewisseld.

Op hun beurt liepen nu de mantri's, poenggawa's en sentana's, allen te gelijk, toe op Pangeran Makedoem en brachten hem, een voor een, de voetkus en daarna ook aan de patih's op zeer eerbiedige wijze.

Nadat dit was afgelopen, wendde zich Sang Dipati Banjakbelanak tot Pangeran Makedoem en de beide patih's en zeide: wanneer het u mocht behagen, zou ik u wenschen uittenoodigen om thans mijne hoofdplaats Pasir-loehoer binnen te gaan.

Daar het drietal niet het minste bezwaar had tegen de invitatie, maakte men zich op en al de lieden van Demak, groot en klein, gingen de stad binnen.

In stad gekomen, namen de beide patih's en Pangeran Makedoem hun intrek in een logeer-gebouw op de siti-inggil, terwijl den boepati's van de mantjanagara en pasisir logeerkamers werden aangeboden op de aloen-aloen.

Binnen en buiten werden de gasten zonder ophouden onthaald, het een na het ander: er was overvloed aan rijst en vleesch en allerlei versnapering.

Men verhaalt, dat, gedurende al den tijd, dat Ki Patih Edin en Ki patih Oesèn in Pasir vertoefden, Sang Dipati Banjakbelanak niet afweek van het Islamitisch geloof en dat ook Raden Patih Wirakantjana de instellingen van den profeet van Allah getrouw nakwam — en dat alstoen de beide patih's hun verlangen te kennen gaven om met alle troepen naar Demak terugtekeeren.

Pangeran Makedoem zou (te Pasir) achterblijven.

Ze namen daarom afscheid en gingen op marsch met al hun volk en de boepati's: — niemand, voornaam of gering, van montjanagara of pasisir bleef achter.

(Eenmaal) opgerukt van Pasir-loehoer, werd de verre reis zonder ongemak volbracht.

Zwijgen we nu van de vertrokkenen en spreken we van den man, die te Pasir-loehoer achterbleef, van Pangeran Makedoem, den wali.

Daar hij voorspoedig was in zijn onderwijs, kwam de begeerte bij hem op om een kluizenaars-verblijf te stichten ten noorden van de paséban.

Die vestiging kreeg den naam van Ambawang-goela-goemantoeng en er werd een masjid gebouwd om daarin godsdienst-onderwijs te geven.

* * *

XXXIII.

P O E T J O E N G.

Met den besten uitslag ging Pangeran Makedoem voort den Islam te prediken in alle streken van Pasir-loehoer.

De nederzettingen buiten de kota en op het gebergte, overal traden ze tot de leer toe en kwamen de voorschriften van het geloof en de instellingen van den profeet getrouwelijk na.

In dien tijd sloot de wali eene overeenkomst met Raden Patih Gëlèh (dezelfde als Wirakantjana): — wanneer ge me met een trouw en oprecht gemoed goeroe noemt, zult ge zeker en gewis na uw dood in één graf met mij worden bijgezet.

Raden Banjakgëlèh antwoordde: ik stel een onwankelbaar vertrouwen in u. Laten we nu Pasir-loehoer laten rusten en spreken we over hen, die op de terugtocht waren naar Demak.

Zonder uitweiding over de reis zelve worde gemeld, dat patih Oesèn en patih Edin te Demak waren aangekomen.

De Sultan hield juist rijksraad.

Toen nu de patih's met hun gevolg van de pasisir en montjanagara verschenen waren, zei de Sultan vriendelijk: en hoe was uw tocht naar Pasir-loehoer?

De beide patih's boden de sembah aan en deelden al hun wedervaren en hunne verrichtingen mede, van het begin tot het einde.

Toen de Sultan van Demak een en ander vernam, voelde hij zich opgeruimd in zijn hart en vriendelijk zei hij: als dat zoo is, Patih, laat de bode dan terugkeeren naar Pasir en mijn bevel overbrengen aan Dipati Pasir-loehoer en aan mijn zoon Makedoem om den Islam te gaan invoeren in de landen ten westen van Pasir-loehoer.

De beide patih's spraken hun sendika en wezen onmiddellijk twee vorstelijke gandèk's aan ter overbrenging van de brieven naar Pasir-loehoer.

De beide gandèk's trokken zich met de brieven eerbiedig terug uit de tegenwoordigheid van den Vorst.

Laten we nu zwijgen over de afgevaardigden en spreken van Pasir-loehoer.

Men verhaalt, dat Ki-Dipati Banjakbelanak juist in gesprek was met Pangeran Makedoem, den wali, en met zijn jongeren broeder, Raden Patih, en dat, terwijl ze daar zoo genoegelijk zaten te redeneren, het gesprek onderbroken werd door de komst van de beide afgezanten, die de brieven kwamen brengen van Demak.

De brieven werden aan Pangeran Makedoem en aan Dipati Banjakbelanak eerbiedig aangeboden; ze werden in ontvangst genomen en geopend; de inhoud er van werd met opmerkzaamheid gelezen en er werd een sendika op geuit, zoowel door Pangeran Makedoem, als door Dipati Banjakbelanak.

Vervolgens werden de brieven beantwoord en namen de boden van Demak, nadat zij uitgerust waren, met spoed de terugreis aan van Pasir-loehoer naar Demak.

Maar zwijgen we verder over de boden en vermelden we, dat Dipati Banjakbelanak en Pangeran Makedoem zich gereed maakten.

Nadat eene proclamatie was uitgevaardigd, was het volk van Pasir dadelijk gereed om verder voorttetrekken naar de landen van Prajangan.

Voorts werd er iemand belast met 't beheer van het kluizenaars-verblijf van den Pangeran-wali, de desa Bawang goela goemantoeng, en wel Pangeran Praboeara.

Toen al het volk van Pasir in gereedheid was, toog het met den Dipati en den Pangeran op reis.

Het was een vreeselijk geraas en eene schittering van uniformen.

Het geroffel der trommen mengde zich met 't gehinnik der paarden.

Het was vermakelijk om te zien, die lange stoet van gamelan's en pradongga's, evenals een *wardoe-angga* — wardoe beteekent *bloedzuiger*, *angga water*; — het gedruisch van het volk was als *warsa kentaki* — warsa beteekent *regen*, *kentaki groot djatibosch* — het was dus een gedruisch als van een regen, (neervallende) op een djatibosch; — de gang van de menschenmassa was als *séla blékiti* — séla beteekent *steen* en *blékiti mier* — de massa geleeleek dus op mieren, die onophoudelijk en in een lange rij over een steen gaan.

Er wordt niet verhaald, hoelang de marsch duurde, maar men kwam in het land van Keloentoeng bentar of wel Pegadingan.

De Dipati van Keloentoeng bentar ging ze te ontmoet, ontmoette hen, onderwierp zich en werd in den Islam opgenomen.

Van Keloentoeng bentar zette men vervolgens de reis voort naar Endralaja.

Toen de Dipati van Endralaja vernam, dat het leger in aantocht was, ging hij het onmiddellijk te ontmoet en toen hij Sang Dipati Banjakbelanak en Pangeran Makedoem ontmoette, inviteerde hij de heeren om de stad binnentegaan.

Men ging kota Endralaja binnen en daar traden de Dipati en al het volk van Endralaja tot den Islam toe.

Van daar zette Sang Dipati Banjakbelanak en Pangeran Makedoem hun tocht voort naar Batoelaja.

De Dipati van Batoelaja ging hen onmiddellijk te gemoet.

Toen men elkander ontmoette, werden Sang Dipati Pasir en Pangeran Makedoem uitgenoodigd om doortegaan naar stad.

Ze gaven aan die uitnoodiging gehoor en niet lang daarna kwamen men in stad.

Sang Dipati Batoelaja en zijne geheele bevolking werden in den Islam opgenomen.

Sang Dipati Pasir en Pangeran Makedoem namen spoedig daarop afscheid om verder te trekken naar Timbanganten.

Onder een hevig gedruisch brak men op van Batoelaja en (om maar te zwijgen van den tocht zelf) kwam men in Timbanganten.

De Dipati van Timbanganten onderwierp zich en werd met zijne geheele bevolking in den Islam opgenomen.

Sang Dipati Pasir en Pangeran Makedoem trokken met hunne troepen verder naar Oekoer.

De Adipati van dat land onderwierp zich en trad met zijne geheele bevolking toe tot de leer van den Islam.

Daarop wenschten Dipati Pasir en Pangeran Makedoem hun tocht voortzetten naar Tjibaloenggoeng.

Toen ze daar waren aangekomen, onderwierp zich de Dipati en trad met zijne geheele bevolking toe tot den Islam.

Terwijl Sang Dipati Pasir en Pangeran Makedoem geruimen tijd te Tjibaloenggoeng vertoefden, kwamen tot hen boden van den Sultan van Banten met een brief van dien vorst.

Als boden waren afgezonden twee jonge (1) mantri's.

* * *

---

(1) Een jeugd, die de heeren natuurlijk danken aan de *Sinom*-zang, die volgen moet.

XXXIV.

(S I N O M).

Eerbiedig boden de gezanten van Banten den brief aan Dipati Pasir aan.

Deze werd ontvangen, geopend, met aandacht gelezen en van den volgenden inhoud bevonden:

„Het begin. Dipati Banjakbelanak, laat uw arbied om de Preanger landen tot den Islam te beheeren zich bepalen tot wat oostelijk ligt van de rivier Tjita-roem; de landen aan de westzijde zijn reeds door mijn toedoen tot den Islam toegetreden. Einde van den brief”.

Sang Dipati Pasir-loehoer gevoelde zich zeer voldaan; de brief werd dadelijk beantwoord en de bode van Banten was weldra weg en op de terugreis.

Zwijgen we over den bode en verhalen we, dat Dipati Pasir met Pangeran Makedoem in overleg trad, of het niet goed zou zijn om kennis te geven aan den Vorst van Demak.

Toen men het daarover eens was, ging er zonder verder verwijl een bode op uit om den brief overtebrengen aan den Sultan van Demak.

Met bekwamen spoed werd de reis gedaan en kwam de bode te Demak aan.

De Sultan presideerde juist de zitting van den rijksraad, waar de boepati's in vollen getale waren opgekomen.

Tot den vorst toegelaten, werden de beide brieven, één van Dipati Pasir zelve en één van den Sultan van Banten, eerbiedig aangeboden, aangenomen en geopend en toen ze met opmerkzaamheid waren gelezen, gevoelde de Sultan van Demak zich zeer ingenomen (met den inhoud).

De brief van Dipati Pasir werd per omgaande beantwoord, — die daarbij ontboden en gelast werd een grens vasttestellen.

De bode spoedde zich, na de sembah, in eerbiedige houding weg uit de tegenwoordigheid van den Vorst.

De Sultan verwijderde zich uit de vergadering en keerde terug naar het paleis.

Daarop gingen ook de vergaderden uiteen en een ieder zijns weegs.

Zwijgen we nu over Demak en verhalen we weêr van Dipati Pasir, die zich bevindt in de kota Tjibaloenggoeng.

Deze was nog voortdurend in gesprek met Pangeran Makedoem en alle boepati's van de Prajangan.

Zij zagen voortdurend, reikhalzend, uit naar den bode, die naar Demak was; en werkelijk kwam deze na vrij geruimen tijd; met het antwoord aan.

Toegelaten tot Dipati Pasir, bood hij den brief aan, welke dadelijk werd aangenomen, geopend en met aandacht gelezen.

De inhoud was deze: Dipati Pasir, bepaal een grens en laat de (kali) Tjitaroem worden vastgesteld als de grens tusschen de ooster- en wester-bevolking.

Dipati Pasir bepaalde daarop een grens, overeenkomstig de van Demak bekomen bevelen.

Er wordt verder verhaald, dat, toen Adipati Pasir gedurende drie jaren verbleven was onder de bevolking van het westen, hij met Pangeran Makedoem van Tjibaloenggoeng wenschte terugtekeeren.

Spoedig daarop werd dan ook de terugtocht aanvaard en wel onder een hevig gedruisch, dat van de menigte uitging.

De reis werd genomen over Tjirebon, tot men uitkwam op Kaloentoeng bentar; zoo verder naar Meroejoeng en van daar langs den weg, die uitkomt op Pasir-loehoer.

Te Pasir-loehoer aangekomen, bleef men daar eenigen tijd (er wordt niet verhaald hoe lang); en nadat het volk genoegzame rust genomen had, werd de reis hervat en trok de Dipati, vergezeld van zijne mantri's en sentana's, naar Demak.

Van de reis zelve wordt niets vermeld; men kwam te Demak en had eene audiëntie bij den Sultan — en daarop werd door Dipati Pasir den Sultan eerbiedig medegedeeld, dat de taak, welke hem was opgedragen, volbracht was en de landen van Prajangan overeenkomstig hooger en lager last in welgeregelde orde waren gebracht.

De Sultan was hierover zeer verheugd (en betuigde) zijn vol vertrouwen in den arbeid van Adipati Pasir.

Geruimen tijd daarna, nadat Sang Dipati Pasir en zijn volk waren uitgerust, wenschte de Sultan den Adipati weêr te belasten met de regeling van moeilijke aangelegenheden en droeg hem op om orde en regel te stellen in het land ten oosten, genaamd Gëgëlang.

Dadelijk trok de Dipati op met zijn leger, gonzend en ruischend door de stemmen der menigte.

Zonder iets te zeggen van den tocht zelve zij vermeld, dat men te Gëgëlang aankwam, waar de Dipati van het land zich aan Dipati Pasir kwam onderwerpen en hem in geen enkel opzicht tegenstand bood.

Toen de Dipati Banjakbelanak eenigen tijd te Gëgëlang had vertoefd, maakte hij zich op en trok verder naar Pranaraga, waar de Adipati zich eveneens aan Banjakbelanak onderwierp en zonder tegenstribbelen alles deed naar den zin van Adipati Pasir.

Nadat ook het leger van Pranaraga zich had onderworpen en de Adipati zich aldaar geruimen tijd had opgehouden, zette hij met spoed zijn tocht voort naar Kadjongan.

Een gegons ging op uit de menschen-massa.

Zonder te spreken van den tocht zelven zij vermeld, dat Kadjongan reeds bereikt was.

Sang Dipati Kadjongan onderwierp zich met al zijn volk zonder verzet aan Adipati Pasir, (voorzag hem van alles, wat hij begeerde) en stond hem in alles ten dienste.

Ook het leger van Kadjongan onderwierp zich.

Daarop trok Adipati Pasir van Kadjongan onder een hevig geruisch van menschen-stemmen verder naar Pasoeroehan.

Zonder nu te spreken van den tocht zelven zij vermeld, dat de Adipati van Pasoeroehan zich bij aankomst van het leger met zijn volk zonder eenig verzet schikte naar het begeeren van Dipati Banjakbelanak en zich onderwierp.

Na geruimen tijd toevens te Pasoeroehan zette Sang Dipati, gevolgd door zijn leger, met spoed zijn tocht voort naar Embatembat.

Daar aangekomen, onderwierpen zich de Dipati en zijn volk en daar was niemand, die eenig verzet pleegde tegen de regelingen van Dipati Pasir; zij maakten 't hem in alles naar den zin.

Na eenigen tijd vertrok Adipati Pasir van Embatembat en marcheerde met zijn geheele leger verder naar Soelambatan.

Onder een hevig gedruisch van de troepen kwam men te Soelambatan aan, waar de Adipati en zijn volk Banjakbelanak te gemoet trokken, in geen enkel opzicht in verzet kwamen en in alles Pasir ten dienste stonden, terwijl de bevolking van Soelambatan zich onderwierp.

Toen Adipati Pasir-loehoer zich geruimen tijd te Soelambatan had opgehouden, wenschte hij verder te gaan en trok onder een hevig gedruisch der troepen, door naar Pati (1).

Daar kwam hem de Adipati met zijn gevolg te gemoet; men volgde alle voorschriften van beheer, door Banjakbelanak uitgevaardigd, en onderwierp zich, — ja, wat meer is, de Adipati van Pati bood aan Dipati Pasir zijne dochter aan.

Nadat Dipati Pasir zich geruimen tijd te Santenan had opgehouden, verlangde hij met zijn leger naar Demak terugtekeeren.

Men rukte dus op en zonder hindernis werd de reis volbracht.

Te Demak aangekomen, ging men zijne opwachting maken bij den Sultan, die juist voorzat in den raad.

De Adipati Pasir verscheen, kuste de voeten van den vorst en deed verslag

---

(1) Het district Pati wordt hier *Santenan* genoe md.

van zijn tocht, van het begin tot het einde, zonder er iets bijtevoegen of iets te verzwijgen.

Sang Narapati was zeer voldaan, stelde een groot vertrouwen in Dipati Pasir en betuigde zijne tevredenheid over alles, wat door den Adipati verricht was.

Men verhaalt, dat gedurende het lange oponthoud van Dipati Pasir te Demak hij behulpzaam was bij de oprichting van den toenmaligen masjid te Demak.

Daarop werd de Adipati bij den Sultan ontboden en sprak deze hem aldus aan:

Mijn zoon van Pasir, thans draag ik u op om het beheer te voeren over eene uitgestrektheid van 8000 *doma's* grond, vlakten en berggrond en al wat daarop is; ik geef u de meest uitgestrekte macht en, wat onaangenaamheden en lasten betreft, laat ik me met niets in: ik laat u in alles de vrije hand.

Als grens van het westwaarts-gelegene moet worden vastgesteld Oedoeg-Oedoeg-Krawang en als grens van het oostwaarts-gelegene de *toegoe mengangkang* of wel de berg Soembing.

Bovendien schenk ik u thans den titel van Pangeran Senapati Mangkoeboemi: — dien van Pangeran, omdat ik u aanstel als chef van de wali's, en dien van Senapati Mangkoeboemi als opper-boepati, die het beheer heeft over alle nagari's.

Adipati Pasir bracht vóór den Sultan het voorhoofd op den grond en werd door de wali's bevestigd in den titel van Pangeran Senapati Mangkoeboemi.

Nadat dit geschied was, werd den Pangeran toegestaan naar Pasir terugtekeeren; hem werd medegegeven duizend pikols *djéboeg wangi* en door den Sultan gelast om bij zijne jaarlijksche verschijning te Demak in de maand Moeloed optekomen zonder de verplichte offers.

De Pangeran Adipati en zijn volk verlieten daarop Demak en zetten met spoed hunnen tocht voort.

Zonder te spreken van de reis melden we, dat hij te Pasir aankwam, bevestigd in den titel van Pangeran Mangkoeboemi en zacht van inborst als half-gesmolten suiker.

* * *

XXXV.

D A N D A N G - G O E L A.

Pangeran Senapati Mangkoeboemi had het beheer over 8000 doma's met de toegevoegde mengangkang of wel de bergen Soembing en Sendoro als ooster- en Oedeg-Oedeg-Krawang als westergrens.

De landen ten oosten van Krawang en ten westen van Soembing en Sendoro huldigden hem en vreesden hem met genegenheid.

Wordt verhaald, dat Pangeran Senapati een zoon had, genaamd Raden Tolé.

Laten we zwijgen van Pasir-loehoer en verhalen van Demak.

De Sultan overleed en werd opgevolgd door zijn zoon, Pangeran Trëng-gana.

De poenggawa's brachten hem hulde; daar was niemand, die tegen den Heer in verzet kwam, noch van de zijde der pasisir, noch van de montjanagara; allen, groot en klein, onderwierpen zich aan den (nieuwen) vorst, onveranderd als ten tijde van den Sultan zaliger.

Om van Demak te zwijgen worde verhaald, dat Pangeran Pasir afstand deed van zijne waardigheid ten behoeve van zijn zoon.

Raden Tolé voerde, met de waardigheid van boepati, het beheer over 8000 doma's met den titel van Adipati Tolé.

De waardigheid van patih werd voortgezet door zijn oom op verlangen van diens ouderen broeder, den afgetreden Dipati, Raden Banjakgölch — voortdurend onder den naam van Patih Wirakantjana.

Maar er wordt verhaald, dat Dipati Tolé na zijne verheffing weêr overging tot het Boedhistisch geloof.

Zijne ouders waren zeer ter neder geslagen: al hun onderricht en godsdienstige leiding werden versmaad — en ook alle zijne bloedverwanten waren daarover zeer verdrietig.

Ten langen laatsten werd de oude Dipati ziek, erg ziek, wegteerende van verdriet, omdat zijne vermaningen aan zijn zoon doelloos bleken te zijn.

Daardoor kwijnde hij dan ook weg.

De ziekte nam hand over hand toe: herhaalde malen viel de Dipati in

zwijm en was den dood nabij, ... op het punt om den laatsten adem uitteblazen (1). . . .

Dadelijk werd last gegeven om het lichaam te reinigen; daarna werd 't in een lijkwa gewikkeld en nedergelegd in het graf, aan het voeteneinde van de Kedong-welajar.

Zwijgen we verder over den doode en over Pasir-loehoer en spreken we van Demak.

Toen de Sultan van Demak vernomen had, dat Pangeran Senapati van Pasir ziek was, liet hij vier kaoem's komen en zeide: kaoems, ik zend u-vieren af naar Pasir om mijne deelneming te betuigen. Ik heb vernomen, dat Pangeran Pasir op dit oogenblik ziek is; ik heb daar erg meê te doen, omdat mijn vader zaliger hem zeer genegen was en hij mijn' vader vele diensten bewezen heeft. Gaat dus en wanneer gijlieden hem dood aantreft, leest dan gebeden voor hem — en als gij hem levend ontmoet, past hem dan op.

De vier kaoem's spraken hun sandika onder het aanbieden van de sembah en trokken zich hurkend terug uit de tegenwoordigheid van de vorst.

Zonder ongemak volbrachten ze de reis en, te Pasir aangekomen, verschenen ze voor den Adipati en deelden hem mede, dat ze als gezanten kwamen van den Sultan en al de bevelen, die ze van den vorst hadden gekregen.

De jonge Dipati was daarmede zeer ingenomen en antwoordde vriendelijk: kaoems, voert de bevelen van Zijne Majesteit uit en begeeft u daartoe naar het graf om de gebeden te lezen voor mijn vader.

Dadelijk begaven zich de vier kaoem's naar de begraafplaats, zetten zich neder aan het voeteneinde en lazen daar aanhoudend en zonder tusschenpoozen de koran.

Toen ze ieder (2) ongeveer eene afdeeling hadden afgelezen, werd er een stem vernomen in het graf, die zeide: kaoem's van Demak, weet, dat mijn dood nog niet volkomen is: zet u dadelijk aan het werk om mij optegraven.

Toen ze dat hadden vernomen, repton zich de vier kaoem's naar de kota en rapporteerden aan Adipati Tolé, wat een stem uit het graf hun gezegd had.

De Adipati schrikte hevig op de mededeeling van de kaoem's, begaf zich naar het graf en gelastte het onmiddellijk te openen.

De grond werd ontgraven; het lichaam werd onderzocht, doch het werd werkelijk dood bevonden.

De Dipati ontstak daarop in woede tegen de kaoem's, maakte veel beweging met armen en handen en zei: gij schaamteloze kaoem's van Demak, die me daar met zulke leugenachtige praatjes aankomt; ge hebt zwaar tegen mij misdreven.

Daarop werden op zijn last de vier kaoem's gevangen genomen, twee

---

(1) Zie de eigenaardige uitdrukking: *dèrèng lampoes sawëg sanginggilling tênggak*.

(2) Hier wordt Banjoemaasch *édang* gebruikt voor *édang* of *éwang*.

afgemaakt en twee in het leven gelaten, doch hun de ooren afgesneden, een kruis uit hun hoofdhaar geschoren (1) en aldus teruggebracht naar de hoofdplaats.

Daar aangekomen, werden ze, met een brief om hun nek gebonden, weggejaagd met last om naar Demak terugtekeeren en met de boodschap: zegt aan je heer, dat ik hem niet ondergeschikt wensch te zijn; dat ik bovendien niets met den Islam wensch te maken te hebben, doch tot mijn voormalig geloof terugkeer.

De twee kaoem's vertrokken met spoed en reisden nacht en dag door.

Toen ze te Demak aankwamen, was er juist zitting van den rijksraad.

Toegelaten in de tegenwoordigheid van den Vorst, schrikte de Sultan op het zien van de beide kaoem's, ... zonder ooren en een brief om den nek gebonden! . . . .

De kaoem's deden verslag van hunne zending en vertelden al, wat hun wedervaren was, van het begin tot het einde, — precies, zooals zich alles had toegedragen.

De brief werd aangeboden, in ontvangst genomen en met aandacht gelezen.

Toen de Sultan den inhoud overwogen had, was hij uitermate boos; en, zich tot den patih wendende, zei hij: Patih, maak u met spoed reisvaardig en ruk op tegen het rijk Pasir; stel u aan het hoofd van eene flinke troepenmassa, zoowel van de montjanagara, als van de pasisir.

De patih uitte zijn sandika, bracht een groot leger in gereedheid, alle pradjoerit's van Demak en vele manschappen uit de vlakke en van het gebergte.

De patih rukte uit en nam zijn weg langs het noorderstrand tot aan Brebes en van daar naar Moentjang; en met dat hij te Brebes was aangekomen, zond de Adipati van die plaats met spoed een bode af naar Pasir met een brief, waarvan de inhoud luidde: Dipati Pasir, houd uw kruid en lood gereed; laat uwe grachten diepen; versterk uwe koeta en laat uwe bolwerken optrekken.

De bode maakte spoed, kwam te Pasir-loehoer aan, doch vond de Adipati niet thuis.

Deze was juist voor zijn plezier met de poenggawa's en mantri's naar Daha, naar eene bedaja-partij en een laran-laran (waarbij de meisjes in reien tegenover elkander dansen) ter afdoening eener gelofte.

Deze gelofte bestond daarin, dat hij, wanneer zijn vader kwam te overlijden, een partij zou geven bedajan en laran-laran.

Aangezien de bode van Brebes den Adipati niet aantrof, bood hij den patih, Arja Wirakantjana, den brief aan, doch deze verlangde, dat de brief verder gebracht en den Dipati achterop gebracht te Daha zoude worden.

---

(1) Aldus herstel ik het onverstaanbare tjinoekoer mrâpat in het H. S.

Zonder te spreken over de reis zelve zij vermeld, dat de bode te Daha kwam en dat de Dipati toen juist aan het feestmaal zat.

De bode diende zich aan en bood den brief aan.

Deze werd dadelijk in ontvangst genomen, geopend en met aandacht gelezen.

De Dipati was hevig ontsteld over den inhoud.

Nadat de brief beantwoord was, verliet hij het feest en keerde met zijn gevolg naar Pasir-loehoer terug.

Zoodra hij de koeta was binnengekomen, liet hij alles in de stad en rondom de bèntèng in orde en in staat van tegenweer brengen en de weerbare manschappen in massa oproepend, zoowel uit de koeta, als uit de buitendesa's.

De troepen van Demak haastten zich; eensklaps waren zij aangekomen en belegerden de stad.

Dat duurde ongeveer een maand en vijftien dagen; maar Pasir gaf zich niet over.

Daarop werd de dam, die het water afleidde uit de Sitoe-sekar naar de badplaats van den kraton, door den vijand doorgebroken, zoodat die badplaats droog liep.

Toen de bewaker van de Sitoe-sekar, genaamd Kjai Tambak, zag, dat de badplaats droog was, ging hij dadelijk naar boven om het water optesporen en daar ontwaarde hij tot zijn schrik, dat er iemand bezig was den dam door te breken.

Ki Tambak vloog op hem toe, greep hem aan en zoo raakten zij met elkander aan het worstelen.

Men verhaalt, dat later de desa, die op de plaats van het bosch ontstond, den naam kreeg van Pedjogol.

Daar Ki Tambak in kracht voor zijn tegenpartij onderdeed, zette hij het op een loopen naar de stad en gaf daar zijn heer kennis, dat de dam door een man van Demak doorgebroken en de badplaats droog gelooopen was, zoodat de menschen in de stad niet te drinken hadden.

Verhalen we vervolgens, dat Raden Patih Wirakantjana in zijne bedruktheid gebeden opzond tot Jang Soekma — hij deed een gebed met slechts ééne buiging en hield toen op ⁽¹⁾; — daarop zijn stok in den grond stak, op de plaats van het gebed, en dat er, toen hij dien weêr uittrok, helder water uitborrelde, zoo groot als een waterval.

De patih was zeer verheugd, dat zijn gebed verhoord was en de geheele negri, zoo binnen als buiten, dronk van dat water.

---

(1) Het handschrift drukt dit uit door: *salat sarakangat salam* — gebed, ééne buiging en (toen salam d. w. z. „het slot“).

Dipati Tolé was erg in zijn nopjes, dat oom Patih de bovenmenschenlijke kracht bezat om zoo maar water te voorschijn te brengen.

Doch, toen nu mettertijd dat water gebezigd werd om er varkensvleesch in aftewasschen, verdween tot aller verbazing eensklaps het water — en wat men ook peuterde in den grond (om het water natesporen, het hielp niets).

Toen dat gerapporteerd was aan Patih Wirakantjana, ontstelde hij zeer; hij toog dadelijk naar het paleis, had daar een onderhoud met Dipati Tolé en zeide tot dezen: maar, wat ik u bidden mag, onderwerp u toch dadelijk aan Demak en gedraag u overeenkomstig de voorschriften van den Islam. Ik geef u dezen raad, mijn zoon, omdat ge u toch wel nimmer krachtig zult kunnen achten, wanneer ge in verzet zijt tegen Demak.

Verder trachtte oom hem te overreden en het sap van suikerriet deed in zoetheid onder voor zijne toespraak.

Dipati Tolé antwoordde: gij zijt bevangen, oom, door de vrees voor Demak! Is u zoo bang voor den dood? Ge hebt een hart als eene vrouw! Hebt ge dan geen manbaarheid?

Op die woorden maakte de patih zich weg en verliet het paleis.

Innig gegriefd, kwam hij thuis en (schreef dadelijk een brief op een bamboe-lat).

De inhoud van den brief was deze: „Wirakantjana, patih van Pasir, geeft kennis aan den grooten Heer van Demak, dat hij heelemaal niet meêgaat met de grillen van Dipati Tolé. Daar hij niet luisteren wil naar mijne vermaningen, wensch ik mijn eigen persoon, met uw goedvinden, aan u te onderwerpen. Ik verbind me U de noodige inlichtingen te geven om uwe troepen binnente-brengen”.

Toen die brief geschreven was, (het was juist lichte maan), wierp hij hem buiten de bèntèng.

Juist kwam Ki Adipati Soerwah van Brebes, die de ronde deed, daar voorbij en zag de bamboelat neerkomen; hij raapte haar op en zag, dat ze beschreven was.

Het schrift werd met aandacht gelezen — en kort daarop gingen de Adipati en alle troepen met vlag en wimpel de poort van de kepatihan binnen.

Dat werd van den koepel uit gezien.

Ki Dipati zat juist 's morgens-vroeg in zijn koepel, zag de troepen van buiten de kepatihan binnengaan en zei toen (tot een zijner bedienden): hé, jongen, ga eens kijken, daar zijn troepen, die van buiten komen en de kepatihan binnengaan!

Er werd een onderzoek ingesteld en de jongen kwam rapporteeren, dat 't werkelijk de troepen van buiten waren (want 't waren vreemde vlaggen), die de kepatihan waren binnengegaan.

Dipati Tolé zei daarop: dan draagt oom Patih mij een valsch hart toe en heeft hij me verzaakt. Ik draag u bij deze op, Pasireezen, zorg te dragen, dat

geen mijner afstammelingen tot in het zevende geslacht verwantschap aanknoope (met het nageslacht van dien patih).

Laten we nu spreken over Adipati Brebes en Ki Patih van Demak.

Toen ze Patih Wirakantjana ontmoetten, zeide de patih van Demak zacht: ik vraag u naar waarheid, hoe bestaat ge eigenlijk den Dipati Tolé? Zeg het me ronduit.

Patih Wirakantjana antwoordde: Dipati Tolé is mijn neef: zijn vader, de voormalige Adipati, Banjakbelanak, was mijn broeder; (ge weet wel) die Adipati, die van den vroegeren Sultan den titel ontving van Pangeran Senapati Mangkoeboemi met het beheer over 8000 doma's gronds.

De Patih van Demak antwoordde: Ik stelde je eigenlijk op de proef, of je werkelijk afstand hebt gedaan van je neef, ja of neen. Als dat werkelijk het geval is, dan wensch ik hem intesluiten. Patih Wirakantjana antwoordde: het geschiede naar uw begeeren: daar bestaat mijnerzijds geen enkel bezwaar tegen, want mijn hart brak, omdat hij mijne raadgevingen in den wind sloeg.

De Patih van Demak gaf daarop dadelijk bevelen aan zijne bevelhebbers: welaan, mannen van Demak, mijne krijgsmakkers, maakt u op, hoogere en lagere boepati's van de pasisir en van de montjanagara; laten we den kraton van Pasir insluiten — voorwaarts! en zonder ommezien naar iemand of iets.

* * *

XXXVI.

PANGKOER.

Zonder verwijl rukten de boepati's van Demak en die van de pasisir en de montjanagara aan het hoofd hunner troepen voorwaarts en sloten de poeri aan de noord-, west- en oostzijde geheel en al in en lieten alleen de zuidzijde onbezet.

Toen Dipati Tolé zag, dat de troepen van Demak zijn paleis aan drie zijden insloten, zette hij zijne soldaten en tachtig paleis-wachters tot den strijd aan.

Toen ze slaags raakten, bevonden ze zich, als een bal opeengepakt, in eene omheinde plaats.

De troepen van Demak aan het noorden, westen en oosten wisten van geen wiken; de troepen van Pasir, pradjoerit's en kadjineman's, waren weldra door vijanden overstelpt en velen sneuvelden.

De hoofdman der pradjoerit's, Tjarangandoel, viel met zijne krijgsmakkers verwoed aan en gooide alles overhoop en door elkander; de hoofdman der paleiswachters, genaamd Ki Sombra, met zijne manschappen, die alle geharnast waren, en Ki Binatangkarja deden eveneens bloeddranken een aanval als van waanzinnigen; doch het aantal der vijanden was te groot en zoo werden ze tot een dijk van lijken omgezet, gestuit als ze werden in hun aanval door de vijandelijke lansen.

Vele Pasireezen sneuvelden: van de pradjoerit's bleef geen enkele over.

Ook Ki Tjarangandoel sneuvelde met hen.

De tachtig paleiswachters wreekten zich danig, doch werden alle met hun hoofdman, Binatangkarja, vernietigd in het midden van het krijgsgewoel.

Ki Sombra nam daarop de vlucht en gaf zijn Goesti kennis, dat alle pradjoerit's en kadjineman's met de beide aanvoerders Tjarangandoel en Binatang gevallen waren in het gevecht.

Ki Dipati Tolé baande zich een weg en trok met gemalin, kinderen en gevolg door de zuiderpoort naar buiten.

Ze gingen langs den oever van de Logawa, tot ze uitkwamen beneden Gandoelèkor.

Men verhaalt, dat Ki Patih van Demak, die zoo even overwinnaar was gebleven in den strijd, aldus sprak tot Raden Wirakantjana: mijn zoon, zet hem nu hals over kop achterna en, als ge hem onderweg tegenkomt, arresteer hem dan en breng hem hier vóór mij.

Raden Wirakantjana sprak zijn sandika en trok dadelijk met al de lieden van de kepatihan uit en kwam na een snellen marsch te Gandoelèkor, waar hij bespeurde, dat zijn neef en gevolg nog niet waren overgestoken.

Raden Wirakantjana verminderde zijne snelheid en toen zijn neef en gevolg de rivier waren overgestoken, werd door Raden Wirakantjana een gandoeboom omgekapt, liet dien naar de zuidzijde over vallen, zoodat hij in zijne volle lengte daar neerlag.

Dat is de oorzaak, dat die plaats tot den huidigen dag Gandoe-lèkor genoemd wordt.

Zijne volgelingen hielden stil aan de noordzijde, omdat er geen brug aanwezig was.

Verhalen we nu, dat Adipati Tolé verder trok en uitkwam op Kepoenglakang, oostelijk opging naar Rangkah, overstak naar Tjingtjinggoeling, weêr oostelijk naar Karangdoemoer, verder door naar Petanahan en weêr verder, oostelijk op, naar Botjor, waar verbleven werd.

Raden Wirakantjana, die zich te Gandoelèkor bevond, keerde, toen zijn neef was doorgestaan, van daar terug, van plan om de stad binnentegaan.

Vele inwoners van Pasir-loehoer onderwierpen zich aan hem en daaronder alle poenggawa's en mantri's.

Toen hij de stad was binnengekomen, ontmoette hij Ki Patih van Demak en deed verslag van zijn reis.

Kjai Patih Demak was opgetogen en zeide langzaam tot Raden Wirakantjana: ik geef bij deze het rijk van Pasir-loehoer aan u over, geheel zooals het is nagelaten door uw ouderen broeder en wel (tot eene uitgestrektheid) van 8000 doma's, met zijne bergen en dalen, met al zijne moeielijkheden en lasten; ge hebt de meest uitgebreide macht en ik meng me in niets; ik neem van niets kennis en bovendien geef ik u onveranderd den titel van uw ouderen broeder, namelijk: Pangeran Senapati Mangkoeboemi.

Wirakantjana diende op die woorden eerbiedig met sandika.

Bovendien werd hij in titel en beheer tot de beschreven uitgestrektheid bevestigd door alle boepati's van de pasisir en de mantjanagara.

Het werd vastgesteld, dat hij zetelen zou te Pasir-loehoer.

Daarop maakte de Patih zich op en trok met zijn groot leger terug naar Demak.

Daar aangekomen, maakte hij dadelijk zijne opwachting bij den Sultan en werden alle handelingen en bedrijven gerapporteerd.

De Sultan was opgetogen, toen hij het verslag van den patih vernam en, toen dit ten einde was, zoo ongeveer tegen twaalf uur, hief de vorst de zitting op en keerde terug naar het paleis.

De patih en alle zijne ondergeschikte ambtenaren gingen toen eveneens uiteen en ieder zijns weegs.

Zwijgen we nu over Demak en geven we in ons verhaal weêr de beurt aan Senapati Mangkoeboemi van Pasir-loehoer.

Verhalen we, dat in verloop van tijd de kota verplaatst werd naar de overzijde (van de rivier), ten noord-oosten van de oude kota, op een daartoe ontgonnen stuk woesten grond, en dat, toen de nieuwe kota voltooid was, daaraan de naam gegeven werd van *Pasir-batang* (asmara).

* * *

XXXVII.

ASMARANDANA.

Aanzienlijken en geringen van Pasir huldigden (den nieuwen Dipati); daar was niemand, die (tegen den nieuwen gang van zaken) in verzet kwam.

Daarop liet Pangeran Senapati plantjes halen, klapa-wangi en djambé-aroem, uit (de districten) Maroejoeng, Goenoeng-wangi en Medang-agoeng en toen hij die gekregen had, liet hij ze planten in de kota Pasir-batang.

De Pangeran werd met vele kinderen gezegend: twintig zoons en dochters, reeds alle gehuwd.

De zetel nu van Pangeran Senapati was Pasir-kidoel, dat Kadipaten genoemd werd, en niet ver van daar bevond zich het verblijf van den wali, Pangeran Makedoem.

Bij zijn overlijden werd hij ook in de hermitage bijgezet en kreeg die plaats den naam van *Pasir-astana* en wel als perdikan van den Sultan van Demak.

Als hoofd van die perdikan werd aangesteld Pangeran Trenggana en als bewaker van het graf Panembahan Pagoet, de zoon van Pangeran Praboeara.

Er wordt verhaald, dat Senapati zich voortplantte tot eene uitgebreide familie.

De tweede dochter, genaamd Déwi Sakěti, gehuwd te Medang, kreeg een zoon Raden Djakasoelé.

Njai Déwi Loenggé, gehuwd te Meroejoeng, had twee zoons, genaamd Djaka goemingsir en Djaka bodjong.

Déwi Sabara, gehuwd te Goenoeng-wangi, had een zoon, Raden Djaka beloeng.

Déwi Sangkoeni, gehuwd te Darma-wangi, had een zoon, genaamd Raden Djaka gamboeh.

Njai Déwi Sajoeta was gehuwd te Wirasaba; Nji Déwi Paloembangan te Ajah; Nji Woelandjar koening te Penjarang en haar oudste zoon Pangeran Pelangon; dan was er nog een zoon te Koewali, genaamd Mas Djoengdjoeng, en een zoon te Imba, genaamd Mas Tengiri.

Er wordt verder verhaald, dat bij het overlijden van vader, Pangeran Senapati, de vroeger gedane toezegging van den wali werd in vervulling gebracht: de Senapati werd namelijk in één graf bijgezet met Pangeran Makedoem, — in het graf van de hermitage Ambawang goela goemantoeng.

Die in de waardigheid van Boepati opvolgde, was de oudste zoon, Pangeran Pelangon.

Jong en oud te Pasir bewezen hem hulde en niemand kwam tegen de nieuwe regeling in verzet.

Er wordt verhaald, dat in dien tijd (het was het tijdperk van de regering van Sultan Padjang) Pangeran Pelangon vier kinderen had, van welke de drie oudste meisjes waren.

De oudste heette Nji Dewi Karangsekar, de tweede Sekarsoesi en die daarop volgde Nji Wandan tēpas.

Het jongste kind, een zoon, heette Pangeran Langkap, voor wien van jongs af een ascetisch leven een lust was en die zich afzonderde op de Goenoeng Djaja.

Er wordt verhaald, dat deze Pangeran Langkap later als schoonzoon werd aangenomen door Panembahan.

Om tot Pangeran Pelangon terugtekeeren (worde meegedeeld), dat onder de regering van Sultan Padjang van den grond (van dien Pangeran) tot eene uitgestrektheid van 8000 doma's zooveel werd afgenomen, dat er acht nambang overbleef.

Daarover gevoelde de Pangeran zich zeer beschaamd en mismoedig en daarom was hij onwillig om op Moeloed zijne opwachting te maken aan het hof van Padjang om den cijns aantebieden en zond toen als zijn plaatsvervanger, zijn patih Angloengbajang.

Toen deze te Padjang kwam en aan den Sultan werd voorgesteld, vroeg deze den Patih: hoe is dat? komt Pangéran Pasir niet zelf zijne opwachting maken? en waarom geschiedt dat niet?

Angloengbajang bood de sembah aan en antwoordde: de reden, dat oom Pangeran Pasir niet zelf zijne opwachting maakt, is, dat hij juist ongesteld is — en daarom werd mij opgedragen Uwe Majesteit eerbiedig te verzoeken om, wanneer het Uwer Majesteit mocht behagen, aan mij toetevertrouwen, wat Uwe Majesteit aan den Pangeran mocht hebben optedragen.

De Sultan van Padjang vroeg: maar wat ben je van den Pangeran van Pasir-Batang?

Angloengbajang antwoordde eerbiedig: ik ben eenvoudig een zijner ondergeschikten.

Toen hernam de Sultan: in dat geval neem ik geen genoegen met je komst—keer dus terug, Angloengbajang, en zeg aan oom Pangeran van Pasir-batang, dat ik een zoon van hem als wakil verlang.

Dadelijk bood Angloengbajang de sembah aan, trok zich eerbiedig terug en keerde, nacht en dag doorreizende, naar Pasir-batang terug.

Te Pasir aangekomen, maakte hij zijne opwachting bij den Pangeran en zeï eerbiedig: Hoogheid, ik heb reeds mijne opwachting gemaakt ten hove van Padjang om den cijns aantebieden, maar de Sultan neemt geen genoegen met mijne komst. Voor het geval u werkelijk ziek is, verlangt de Sultan, dat uw eigen zoon als uw plaatsvervanger den cijns kome aanbieden.

De Pangeran zeï daarop: maar hoe zullen we aan dat verlangen voldoen, Angloengbajang? Mijn eigen zoon, die Langkap, is nog te jong en werkelijk nog niet sterk genoeg om een lans te drillen. Ik beveel je dus, Angloengbajang, om maar mijne neven te ontbieden: mijn neef van Medang, den zoon van Nji Sakēti, genaamd Djaka Sesoelé; mijn neef van Meroejoeng, den zoon van Njai Loenggé, genaamd Djaka Goemingsir; mijn neef van Goenoeng-wangi, den zoon van Nji Sabara, genaamd Ki Djaka Beloeng en mijn neef van Darmawangi, den zoon van Déwi Sangkoeni, genaamd Ki Djaka Gamboeh.

Ki Angloengbajang trok zich eerbiedig terug en ging de vier neven ontbieden.

Laten we nu niet spreken over de reis van Ki Angloengbajang en (melden we in 't kort), dat de neven reeds op audiëntie zijn bij Pangeran Pelangon.

De Pangeran sprak hun aldus aan: U, neven, met u-vieren te gelijk wensch ik tot mijne plaatsvervangers te benoemen en den cijns te laten aanbieden aan den Sultan van Padjang, omdat uw neef Langkap nog te jong en te klein is en zich op dit oogenblik juist in de hermitage ophoudt; maar ik verlang, dat ge later, als uw neefje meerderjarig is, dat aan hem zult overlaten en daarin eenstemmig zult zijn.

Daarop wendde de Pangeran zich weêr tot Angloengbajang en zeide: ga gij nu mijne plaatsvervangers aan Zijne Hoogheid, den Sultan van Padjang voorstellen.

Dadelijk trok Angloengbajang zich eerbiedig terug en ging met de vier neven op reis.

Om nu niet te spreken van de reis melden we alleen, dat ze te Padjang aankwamen en dat Kjai Angloengbajang wet de vier neven zijne opwachting maakte bij den vorst en eerstgenoemde de neven aan Sultan Padjang voorstelde als de wakil's van Pangeran Pasir-batang.

De Sultan nam genoegen met de aanbieding van Pangeran Pasir.

Daarna keerden de vier neven naar Pasir terug en gingen dadelijk aan bij hunnen oom.

In voorovergebogen houding en met zachte stem deelde Angloengbajang mede, dat met de wakil's genoeg was genomen.

Pangeran Pelangon was in zijn schik.

Voortaan nu werd Pasir-batang door de vier neven bestuurd; de belastingen en diensten werden door hen geheven en geregeld — en toen dat zoo, al geruimen tijd; zijn gang was gegaan, kwam op een zekeren Vrijdag na afloop van de godsdienstoefening Ki-agoeng Sesoelé bij zijn oom Pangeran en zei na eerbiedige aanbidding van de sembah: mijn leven en dood zijn in uwe handen, doch ik wensch u medetedeelen, dat uwe neven thans een verzoek tot u wenschen te richten. Aangezien ze hunne post waarnemen op last van den Vorst en de belastingen in geld en arbeid aan hen worden opgebracht, wenschen ze eene (vaste) regeling.

De Pangeran antwoordde: welnu, dat is goed, verdeelt het gebied.

In den beginne, onder het vroegere opperbeheer van Demak, was het gebied van Pasir groot 8000 doma's, maar onder de regering van Padjang werd er eene uitgestrektheid en wel het midden-gedeelte van afgenomen; alleen het oostelijke en westelijke deel werd mij gelaten, ter uitgestrektheid van 1300 (?); maar 500 (?) stond ik daarvan af aan Angloengbajang en 800 (?) behield ik voor mijn eigen vruchtgebruik.

Die grond, gelegen in het midden, heeft ten zuiden de rivier Serajoe, meer naar boven, waar men uitkomt aan de uitmonding van de kali Klawing.

Van de kali Klawing gaat de grens stroomopwaarts tot aan de kali Soesoekan; van de kali Soesoekan verder, tot men uitkomt aan een grooten arèn-boom; dan wendt de grens zich naar het zuiden, tot ze uitkomt aan Djawana; verder opwaarts tot aan Andong-kebon; dan weêr naar het westen, tot men uitkomt aan de Kali Wangkon.

Het westelijke deel, van de kali Wangkon naar boven, tot men uitkomt aan de Tjoeroek Sengon; van daar westelijk tot aan de Tjiadjoem en het geheele beneden-gedeelte tot aan de uitmonding.

Het gedeelte stroomopwaarts loopt uit op Tjiboengoer.

Aldus omsloten, heeft die grond eene oppervlakte van 800 (?) of 103 deelen: verdeelt die nu in vieren: 25 deelen worden daarvan gegeven aan Gëdé Goemingsir en zijn gelegen in het midden van Tjoekangakar; aan Gëdé Beloeng worden gegeven 25 pakoewon in het midden van Goenoeng-wangi; aan Ki Gëdé Gamboeh 25 pakoewon in het midden van het gebied van Kali Radjoet; 28 deelen aan Gëdé Sesoelé, als den oudsten behalve nog de pakoewon van Ki Gëde Boddjong, n. l. Goenoengsari en Sarongga, Djoekang en Kranggan.

Het gedeelte, dat Pangeran Pelangon voor zich eischte, was alleen de mantja-lima, gedeeltelijk als pagodongan en pameniran en ook als bidplaats.

Pangeran Pelangon sprak: mijn uitdrukkelijk gebod aan u-allen is, dat gij, wanneer uw neef Langkap zijne meerderjarigheid zal hebben bereikt, al uwe gronden aan hem overgeeft en dat geschiede in minnelijk overleg met uwen neef.

Alle vier spraken eerbiedig hun sandika.

Verder wordt verhaald, dat in dien tijd de vier priaji's hun zetel hadden in het midden van Pasir-batang en dat hunne titels waren: Ngabeï-lor, Ngabeï-kidoel, Ngabeï-koelon en Ngabeï-wétan.

Pangeran Pelangon vestigde zich, te zamen met Panembahan Pagoet, te Pakoentjèn.

De gronden nu van de montja-lima werden verdeeld in 108 deelen en honderd-en-drie daarvan werden in vieren gedeeld, in doma's, — doch de grond van de montja-lima werd van die domas-verdeeling uitgesloten en ook het aandeel, toebehoorende aan Gëdé Bodjong.

De opgave nu van de gronden, die vallen in de domas-verdeeling, is, als volgt:

Tjoekangakar, ter uitgestrektheid van 25 pakoewon, verdeeld in 100 deelen — en dat werd Singasari;

Goenoengwangi, met 25 pakoewon, verdeeld in 100 deelen — en dat werd Katji;

Kaliradjoet, met 25 pakoewon, verdeeld in 100 deelen — en dat werd Bondjok.

Ki-Gëdé Sesoeloé, de oudste, had 28 pakoewon; deze werden verdeeld in 500 deelen, waarvan 100 voor Pasir Tamansari, 100 voor Kedoengwoeloeh tjanggih en 100 voor Plikèn sidabowa, 200 voor Grengseng en Kedoeng Randoepëtir — en hiermeê zijn de doma's voltallig.

Dit nu was ontgonnen door Pangeran Pasir-batang.

Angloengbajang werd aangesteld tot Kliwon-besar met 500 (?) aan ambtsvelden, aldus te specificeren: 100 in Nagaradjaja, 100 der ontginning, genaamd Djamboetinggardjaja, 100, genaamd Sindangbarang en Pegadingan, 100, genaamd Lopasir, en 100, genaamd Kedoeng-wringin.

Te Bantar, Goenoengsari, Renggeng, Djoekang en Kranggan werden door Pangeran Pasir huizen gebouwd, toen het nog het tijdvak was van de 8000 doma's.

Zwijgen we hier verder over en spreken we van Ki Dipati Meroejoeng. Deze verliet zijne woning en volgde zijn bloedverwant naar Pasir.

Pangeran Pelangon wees hem eene geschikte verblijfplaats aan in de desa Bodjongsekar, waar hij zijn naam veranderde in dien van Ki Boeloemkinoekoes.

Ki-Gědé Bodjong veranderde zijn naam in dien van Kalongpengrawit; toen hij nog woonachtig was te Bodjong, was zijn naam Ki-Gědé Bodjong.

Ki-Gědé Goemingsir, Kjai Tjoekangakar en Kjai Langgong bestonden hem als jongere broeders (taroena).

* * *

XXXVIII.

S I N O M.

Men verhaalt, dat in dien tijd Ki Kalongpengrawit woeste gronden ontgon; zich daar met vrouw en kinderen nederzette en dat die nederzetting eene desa werd, welke Adjibarang genoemd en langzamerhand zeer groot werd.

Want de menschen van de matjapat werden er door bekoord en trokken er ook heen om te wonen.

Er wordt ook verhaald, dat Ki Kalongpengrawit eene dochter had, die schoon was zonder wederga en prinses genoemd werd, de prinses van Adjibarang, en dat Pangeran Pasir zich als bésan met Adjibarang wenschte te vermaagschappen.

Daarom werden boden afgezonden om bij Adjibarang aanzoek te doen.

Toen deze te Gëgëbéjan kwamen, werden ze door strijders te gemoet getrokken — ze keerden daarom terug en gingen 't vertellen aan den Pangeran.

De Pangeran wees daarop den patih aan als gezant om de poetri van Adjibarang opteëischen.

De poetri was niet thuis: ze had zich uit de voeten gemaakt, het gebergte op.

Dat is de oorzaak, dat die berg tot nu toe de prinsesse-berg genoemd wordt.

Kjai Kalongpengrawit was zeer gebelgd op Pangeran Pasir-batang en begaf zich naar Padjang om daar het grondbezit aftesmeeken van 650 (?).

De bede van Kalongpengrawit vond bij den Sultan een gunstig onthaal — om namelijk van de gronden van Pasir het leenbezit van Angloengbajang voor hem aftezonderen.

Van die 650 (?) volgt hier de opgave:

100 van Adjibarang; 100 van Djajanagara; van Windoenagara evenveel als van Djajanagara; 100 van Penjarang; van Babakan 100; van Sindangbarang 50; van Djamboe eveneens 50 en 50 van Gadjaja, Tjoekang en Kranggan.

De beide desa's Lopasir en Kedoengwringin kregen 100 (?).

Hierna wordt verhaald, dat, nadat Pangeran Pasir het gebied in vieren had gedeeld, de domas Pasir vast aandeel werd voor den afgetredene; alleen de mantjalima zou pameniran zijn.

Deze mantjalima bestond uit Lemadjang, Karanganjar, Kober, Ketajas en Gëgërlangoe.

Doch het geviel, dat Pangeran Pelangon ziek werd en zijne ziekte een ernstigen keer nam.

Toen Pangeran Langkap vernam, dat zijn vader ziek was, spoedde hij zich uit zijne hermitage terug naar Kartanagara.

Daar huwde hij met de dochter van den Demang van Kartanagara en, nadat hij gemeenschap gehad had, ging hij door naar Pasir-batang.

Toen hij te Pasir was aangekomen, stierf zijn vader kort daarop en werd begraven aan het voeteneinde van Panembahan Senapati.

Toen kwam Pangeran Langkap in het bezit van de nalatenschap zijns vaders, met alle levende have; Pasir-astana en de gronden van de mantjanagara bleven voortdurend de zijne en de bewaking der graven werd eveneens door hem voortgezet.

Men verhaalt, dat Pangeran Langkap na verloop van tijd nogmaals huwde en wel met de dochter van Kjai Koentji van Pasir, genaamd Panembahan Sapoe.

Mettertijd herinnerde zich Pangeran Langkap, dat de lampir van Pasir zijn eigendom was.

't Werd daarom onmiddellijk van Ki-Gëdé Sesoelé teruggevorderd, maar deze weigerde halstarrig het aftegeven.

Daardoor ontstond een twist, over en weêr, op de paseban te Pasir; Pangeran Langkap bleef aandringen op de teruggave en Kjai-Gëdé Sesoelé wilde 't niet afgeven, zoodat ze zeker handgemeen zouden geworden zijn, als niet de pinitowa van Pasir-batang, genaamd penghoeloe Tjompjot, tussehen beiden gekomen ware en op kalmen toon gezegd had: een oogenblikje! ik heb een voorstel. Op die manier hier buiten met elkaar te harrewarren leidt tot geen uitkomst; dan is het maar beter, welke de beslissing ook moge zijn, ten goede of ten kwade, om naar Padjang te gaan (en de zaak voortbrengen bij den Sultan).

Op die woorden verlieten ze de paseban van Pasir en ging ieder zijn weegs.

Thuis teruggekeerd, maakte Pangeran Langkap zich dadelijk reisvaardig ten einde optegaan naar Padjang.

Toen alles gereed was, vertrok hij onmiddellijk

Zonder nu te spreken van de reis zelve, ...— de Pangeran kwam te Padjang en zette zich onder de ommuurde waringin's.

De Sultan hield juist audiëntie op de siti-inggil.

Hij keek vreemd op, toen hij daar iemand in de zon zag zitten onder de tweeling-waringin's, en een oogenblik daarna zond Z. H. een gandèk op hem af om te vragen, wie hij was.

Pangeran Langkap gaf den gandèk ten antwoord: ik ben Pasirees en

heet Pangeran Langkap; mijn vader is de voor malige, thans reeds overledene Pangeran Pasir-batang.

De gandèk keerde met spoed naar de siti-inggil terug en rapporteerde alles, wat hem was meegedeeld door den persoon, die onder de waringin's in opwachting zat.

Daarop werd gelast hem te ontbieden: de gandèk ging terug en deelde den Pangeran meê, dat de Vorst hem ontbood.

De Pangeran werd daarna de siti-inggil opgeleid en, aangekomen voor den vorst, bood hij eerbiedig de sembah aan en boog zich diep ter aarde, tot zijn aangezicht bijna den grond raakte.

Sultan Padjang vroeg: wat is uw verlangen om daar zoo in de zon onder de waringin's te gaan zitten?

Pangeran Langkap bood de sembah aan en antwoordde: mijne opwachting bedoelt om, wanneer het Uwer Hoogheid mocht behagen, eerbiedig te verzoeken om de gronden van Pasir-batang, die door vader, den voormaligen Pangeran Pelangan, zijn nagelaten.

De Sultan gevoelde zich in verlegenheid en sprak zacht tot een gandèk, die door hem gelast werd om zich onmiddellijk naar Pasir-batang te spoeden.

Na de sembah trok de gandèk zich hurkend terug en ging zonder verwijl op reis.

De Sultan hief de audiëntie op en Pangeran Langkap keerde terug naar zijn verblijf.

Zonder de reis zelve te behandelen melden we, dat de gandèk te Pasir aankwam, zijne opwachting maakte bij Ki-ageng Sesoelé en zijne collega's, Ki Gamboeh, Beloeng en Goemingsir, en aan de vier heeren het vorstelijk bevel overbracht om voor den Sultan te verschijnen.

Alle-vier deden hun sandika hooren en gingen toen gezamenlijk op reis.

De reis leverde niets bizonders op — en toen ze te Padjang aankwamen, hield de Sultan juist audiëntie.

De vier heeren werden tot den Vorst toegelaten en daarna werd ook Pangeran Langkap ontboden.

De Sultan sprak de vier heeren op deftigen toon aan: de reden, dat ik u gelast heb tot mij te komen, is deze: daar is iemand tot mij gekomen met een verzoek. Die persoon is, volgens zijn zeggen, de zoon van Pangeran Pasir en zijn verzoek is het bezit van Pasir-batang.

Daarop zeiden de vier priaji's eerbiedig: het is waar, Majesteit, dat hij de zoon is van Pangeran Pelangan en dus Pangeran Langkap is, maar de gronden van Pasir zijn reeds bij het leven van oom Pelangan vermaakt. Ze werden in vieren gedeeld en als erfporties toegewezen; en wij-vieren werden met het beheer

der zaken belast. Oom zaliger eischte als zijn pameniran de mantjalima te gelijk met het bewaken van de vorstelijke djimats en de begraafplaatsen. Oudere broeder, Pangeran Langkap, kreeg daarbij geen aandeel.

De Sultan hernam daarop: maar dat mag zoo niet; aangezien gij-vieren de neven zijt en deze de zoon is, verlang ik, dat uw oudere broeder aan geene vaste werkzaamheden gebonden worde, doch, ook in weerwil daarvan, den grond ontvang, (die hem toekomt), en daarom eisch ik nu van u 100 karja's, die ik bij deze schenk aan uwen ouderen broeder, zonder dat hij eenige werkzaamheid verricht.

De vier heeren bekenden hunne onderwerping aan hooger last, met dien verstande, dat Singasari, dat 100 karja's groot was, aan den Vorst werd aangeboden.

De Sultan was daarmee tevreden en Singasari werd geschonken aan Pangeran Langkap en door dezen aanvaard.

Daarna zei Pangeran Langkap eerbiedig tot den Sultan: ik onderwerp mij aan Uwen wensch om geen arbeid te verrichten en dank u eerbiedig voor de mij geschonken 100 karja's van Singasari, maar ik bid u, dat 'tleenbezit van de mantjalima in mij moge worden voortgezet en dat de bewaking der begraafplaatsen onveranderd door mij moge plaats hebben.

De Sultan stond het geheele verzoek van Pangeran Langkap toe en zeide tot de vier heeren: waagt 't niet in eenig opzicht verandering te brengen in de regeling van den voormaligen Sultan van Demak. Mijn bevel aan u-vieren is, dat ge 't niet waagt (zooals ik-zelf het niet waag) iets te veranderen in de bevelen, die de voormalige Sultan heeft uitgevaardigd in zijne overeenkomst met wali Pangeran Makedoem en Pangeran Senapati van Pasir-batang, dat de grond ten noorden van de kali Pantjoer zal zijn kepoetian en de grond ten zuiden van die kali zoogenaamde panéwon.

De Sultan van Demak heeft de heilige plaatsen vastgesteld, zoo ook die van den wali, Pangeran Makedoem.

Voorts is de grond ten westen van de kali Kenas en ten zuiden van de kali Pantjoer tot perdikan verheven onder de regering van den Sultan van Demak.

Verhalen we nogmaals, dat de voormalige Pangeran Praboeära sawah's ontgon en als kluizenaar, gevestigd was aan den oever van de kali Kréjo — en dat hij een zoon had, genaamd Panembahan Pagoet.

Nu wordt verder verhaald, dat Pangeran Langkap met zijne vier neven naar Pasir terugkeerde en dat hem in commissie werden meêgegeven twee vorstelijke gandéks, genaamd Kertigendéjo en Kjai Bangsa, om de bepalingen van den voormaligen Sultan van Demak tot uitvoering te brengen.

Zoodra ze te Pasir aankwamen, maakten ze zich op tot het vastleggen van de grens, ten Westen de kali Logawa, ten noorden Séla-bangkong, ten oosten de kali Kenas en ten zuiden de kali Pantjoer.

Als punt van uitgang werd genomen de groote waringin-boom en zoo (trok men) westelijk voort tot aan de kali Loeawa en Kedoeng-nambo als uiteinde.

Vervolgens de rivier opwaarts tot aan Kedoeng sawangan; verder opwaarts tot aan Kedoengbongar; al verder de rivier opwaarts, naar het noorden, tot aan Kedoenggroegoek en, altijd verder de rivier opwaarts, tot men uitkomt op het midden van Kedoengtembalang.

Vervolgens zwenkende naar het oosten en den grooten weg volgende tot aan Sêla-bangkong, verder oostelijk op naar Tjoeroegbandoeng, tot men uitkwam aan de kali Djengok; toen, meer verder oostelijk op, tot men uitkwam op Rantjadjedjavar; nog altijd oostelijk door, de rivier over, namelijk de Panasalan, en zoo door, tot men uitkwam op Aloer.

Dat Aloer is de oorsprong van de kali Kenas.

Nu de rivier Kenas gevolgd, naar beneden, tot de uitmonding daarin van de kali Djengok.

Van die Djengok weêr naar boven tot aan de uitmonding daarin van de kali Krép en van die Krép *lineā rectā* naar boven, tot men uitkwam aan de bron te Songsom-dampit.

Van Songsom-dampit trokken ze rechtuit, westelijk op tot aan de kali Pantjoer.

Nadat deze grens was vastgelegd, werden door de twee vorstelijke commissarissen de desa's en hare gronden vastgesteld, van de mantjanagara, welke pagodongan werden, met alles, wat daarop gesteld en gehooïd was, van Pangeran Langkap, die tevens belast werd met de bewaring van de vorstelijke djimat's, — een en ander, zooals dat door den voormaligen Sultan van Demak gelast was.

Nadat die regeling was vastgesteld, keerden de beide gandèks naar Padjang terug.

Daarover nu verder gezwegen en teruggekeerd naar hen, die te Pasir achterbleven.

Pangeran Langkap sprak tot zijne bloedverwanten Ki Aris en Ki Kambangan: ik heb hier niets te verrichten, maar vestigt gij u hier.

Ki Aris vestigde zich daarop te Karang samboeng, waaruit Karang tandjoeng ontstond en Ki Kambangan vestigde zich te Karanggoedé, waaruit Karang taloen ontstond.

Hierna wordt verhaald, dat na verloop van tijd Pangeran Langkap zijn volk van de mantjalima liet oproepen en dat, toen daarop alle weerbare mannen waren bijeengebracht van Lemadjang, Karang-anjar, Kober, Ketajan en Gëgërlangoe, hij last gaf om de begraafplaats te ommuren — maar met gehouwen steen.

Ze togen dadelijk aan het werk, aan de noord- en de zuiderzijde, aan de

west- en de oostzijde, en weldra was alles voltooid, op één tjengkal na, ...
toen daar onverwacht de vier neven van Padjang terugkeerden naar Pasir en aan
Pangeran Langkap kennis gaven, dat het rijk van Padjang was ondergegaan en
vervangen was door de heerschappij van Mataram.

(Toen ze dat vernamen), gingen steenhouwers en metselaars uiteen en keerden
huiswaarts, zoodat tot nu toe een stuk muur ter lengte van één tjengkal onvol-
tooid bleef.

Het was op dat tijdstip (naar het verhaal luidt), dat de vorst van Mataram
een bevel uitvaardigde aan zijn Patih om alle koentji's opteroepen.

Spoedig daarop kwamen alle koentji's op, behalve die van Pasir-astana.

Dadelijk werd er een gezantschap op hem afgezonden, bestaande uit Ki
Ngabeï Radjanata en Kjaï Djabasa.

Ze kwamen te Pasir-astana, ontmoetten daar Pangeran Langkap en de
woorden van de gezanten tot hem waren als half-gesmolten suiker.

* * *

XXXIX.

(D A N D A N G - G O E L A).

Wij komen tot u, daartoe aangewezen door Sang Praboe van Mataram, die ook uw Heer is, om ons nedertebuigen en te bidden op het heilige graf, dat gij hier in bewaring hebt.

Pangeran Langkap antwoordde: er geschiede naar uw begeeren.

De gezanten zeiden daarop: nadat we eerbied zullen bewezen hebben aan de heilige graven, wordt u gelast bij den Vorst van Mataram te verschijnen.

Pangeran Langkap antwoordde: het geschiede, zooals u gezegd hebt.

Vervolgens gingen de gezanten naar de heilige graven en baden daar met het gezicht ter aarde.

Toen dit afgelopen was, keerden ze naar hun verblijf terug.

De Pangeran maakte zich met spoed reisvaardig om op te gaan naar het hof van Mataram, besteeg zijn paard, Djoli genaamd, en vertrok.

Alle zijne sentana's gingen mee, vijftien in getal.

De namen dier sentana's zijn: Kjaï Dalem, Kjaï Djourap, Kjaï Djok, Ki Tajim alias Ki Tokol, Ki Aras, Ki Kambangan, Ki Bendoengan, Ki Gidjaja, Ki Ngabdoelsoekner, Ki Goeloedawa, Ki Glëdëg, Ki Leboeh, Ki Nadar, Ki Semoe en Ki Toewan Raga.

Er wordt verhaald, dat ze hun weg namen over Oeroet-séwoe en dat de beide gezanten met hen meêgingen.

Gezwegen over de reis; er wordt verhaald, dat ze te Mataram aankwamen en onmiddellijk aan den Patih, Ki Toemenggoeng Narapaksa (1), werden voorgesteld, die hen de groote masjid als verblijf aanwees.

Daar werden ze ontvangen door twee poenggawa's, Ki Arja Manèngpati en Ki Toemenggoeng Mangoenonëng, die hen met hoffelijke woorden te gemoet traden, terwijl Pangeran Langkep vriendelijke woorden teruggaf.

Laten we vervolgens verhalen, dat Pangeran Langkap den volgenden morgen in de kepatihan ontboden werd; dat hij kort daarop voor Ki Toemenggoeng Narapaksa verscheen en vervolgens gebracht werd voor Pangeran Mertalaja, aan wien hij door den patih werd voorgesteld.

Pangeran Mertalaja vroeg op zachten toon aan Pangeran Langkap: is U de koentji van Pasir-astana?

(1) Het handschrift heeft Narapaksa en Ranapaksa.

Pangeran Langkap antwoordde zacht; ja, die ben ik.

Toen vroeg weêr Pangeran Mertalaja: hoe heet de overledene, dien u te bewaken hebt?

Pangeran Langkap antwoordde: hij heet wali Pangeran Makedoem, afkomstig van Demak; en dan is er nog een, een telg uit het vorstenhuis van Padjadjaran, afstammeling van Banjaktjatra, wien de Sultan van Demak den titel schonk van Pangeran Senapati Mangkoeboemi, die een zelfden leermeester heeft gehad als wali Pangeran Makedoem en Soenan Kalidjaga en de Sultan van Demak. Bovendien assisteerde hij vroeger bij den bouw van de masjid van Demak.

Pangeran Mertalaja glimlachte en zei: waarlijk een Wali van Allah! — spoedde zich daarop de poeri binnen en verscheen voor den vorst van Mataram.

Men verhaalt, dat op dat tijdstip Panembahan Krapjak de vorstelijke waardigheid bekleedde.

Pangeran Mertalaja deelde den Vorst mede, dat de koentji van Pasir er was, — en alles, wat Pangeran Langkap hem had medegedeeld, niets meer en niets minder, werd aan den Vorst naverteld.

De Vorst van Mataram zeide daarop: in dat geval worde hij bevestigd en blijve de grond met alles, wat daarop is, voortdurend perdikan. Ik waag het niet iets te veranderen aan de nalatenschap van den Sultan van Demak: dat alles blijve, zooals het is. Breng ter kennis van den koentji van Pasir, dat ik zijne voorbeden en dikir's verlang en de zegen van hen, die door hem bewaakt worden, en dat hij zorg drage, dat de perdikan Pasir-astana niet vermengd worde met de panéwon.

Pangeran Mertalaja bood de sembah aan en verwijderde zich op eerbiedige wijze uit het paleis; en, toen hij buiten kwam, deelde hij de vorstelijke opdracht volgender wijze aan den koentji Pangeran Langkap mede: U wordt in alles bevestigd en bestendigd, overeenkomstig de door den voormaligen Sultan van Demak vastgestelde regeling, als bewaker van de graven van Pasir-astana, dat haar perdikanschap behoudt; maar de Vorst vraagt uwe voorbeden en dikir's en wenscht, dat de zegenende invloed van uwe voorbede en de invloed van hen, die door u bewaakt worden, voorspoed en luister brengen aan den Vorst; dat zijne bevelen worden gehoorzaamd; dat hij geëerd worde door de Dipati's en dat Java zich moge voegen en schikken naar zijne heerschappij.

Daarop sprak Pangeran Langkap: het zal geschieden, zooals Z. M. beveelt: uw dienaar zal zijne gebeden voor den Vorst opzenden tot Allah en zijn profeet, opdat hij door de boepati's worde gehoorzaamd is alles, wat hij begeert.

Daarop gaf Pangeran Mertalaja last aan Toemenggoeng Narapaksa om dadelijk aan de groot-poenggawa's medetedeelen, dat van heden af aan de koentji van Pasir vast en ongehinderd zijn gang kon gaan, overeenkomstig de bevelen van den voormaligen Sultan van Demak; en dat hij en al zijne afstammelingen perdikan waren verklaard; en dat niemand het wagen mocht daarin eenige verandering te brengen.

Toen Pangeran Mertalaja het vorstelijk bevel overbracht aan Pangeran Langkap, bevond deze zich op de pagelaran, in gezelschap van Toemenggoeng Mengoenonëng.

Daar kwam de zoon van den vorst en vroeg aan Pangeran Mertalaja; zeg, oom, wie is dat?

De gevraagde antwoordde: dat is de koentji van Pasir, mejongen, die door uw vader ontboden werd.

Maar — vroeg de prins weêr — wie is het, die door hem bewaakt wordt en wien te Pasir goddelijke eer bewezen wordt?

Pangeran Mertalaja vertelde den prins alles, wat hij van Pangeran Langkap vernomen had en zoo even reeds aan den Vorst was overgebracht, zonder er iets bij of af te doen.

Toen de Vorst hem niets meer te gelasten had, nam Pangeran Langkap afscheid en vertrok, met zich nemende twee gandèk's, genaamd Ki Ketib Ralman en Ki Ketib Soelah.

Toen ze te Pasir-astana waren aangekomen, ontboden de gandèk's de ambtenaren van de matjapat: Kjaï Pasir-batang, Katjé, Bondjok en Singasari.

Toen allen bijeen waren en de ambtenaren van het midden gedeelte ook aanwezig waren, deden hun de beide gandèk's mededeeling van de vorstelijke bevelen: ambtenaren van de matjapat, wij zijn hier tot u gekomen op last van den Vorst om uitvoering te geven aan alle verordeningen van den voormaligen Sultan van Demak en evenzoo alles vasttestellen, wat door den Sultan van Padjang is bepaald ten opzichte van de gronden der mantjalima. Uw Heer durft niets te wijzigen aan de regeling van voorheen.

Dadelijk werden door de vier priaji's de kaoem's aangewezen om deeltene men aan de reis en de beide gandèk's te vergezellen: door Kjaï Pasir werd aangewezen Kjaï Ngabas; Ki Ngabdoeldjapar door Kjaï Singasari; Ki Sarap door Kjaï Katjé; Kjaï Ngabdoeldjamal door Bondjok.

Nadat ze voor hunne taak waren aangewezen, volgden ze de vorstelijke commissarissen voor de vaststelling van de grenzen naar het groote bosch, van het zuiden beginnende aan de waringin; van daar westelijk op, tot men uitkwam aan de kali Logawa en Kedoeng-nambo als uiteinde; de rivier opwaarts tot aan Kedoeng sawangan en verder opwaarts tot aan Kedoeng-geroegak.

Van Kedoeng-geroegak de rivier verder opwaarts tot aan Kedoeng-granti.

Vervolgens verder opwaarts tot aan het begin van Kedoeng-tabëla.

Daarop wendde men zich oostwaarts en volgde den grooten weg naar Selabangkong tot aan de kali Apa; daar langs, weêr verder oostelijk op, naar Tjoeroegbandong tot aan de rivier Djengok.

Daar langs weêr oostelijk op, tot men uitkwam op Rântjah-djedjavar.

Verder oostelijk op, tot de grenslijn uitliep op de kali Panasalan.

De kali Panasalan werd overgetrokken en men mareheerde naar het zuiden tot aan de Aloer.

De Aloer is de zijtak van de kali Kenas.

Daarop volgden ze de kali Kenas stroomafwaarts tot men uitkwam ten oosten van de kali Kréjo.

De kali Kréjo volgde men niet, maar men ging langzaam voort, tot men uitkwam aan den zijtak van de kali Kréjo.

Vervolgens trok men verder tot Songgom-dampit; daar langs westelijk op, tot men weêr uitkwam op den grooten weg en zoo verder tot aan de kali Pantjoer.

Toen die grens was vastgelegd en daarmee de duur verzekerd was van de sporen, die van voorheen waren overgebleven, ging de commissie voor de grens-opname uiteen en keerde ieder naar zijn woonplaats terug.

De beide gandèk's keerden terug naar Mataram.

Zonder te spreken over hunne reis, zij gemeld, dat ze te Mataram aankwamen.

Daarover nu gezwegen en teruggekeerd tot Pangeran Pelangon.

Deze had zeven kinderen, onder welke één zoon en zes meisjes, die jonger waren.

De zoon was Pangeran Langkap en de dochters, één voor één vermeld, waren de volgende: de oudste Njai Déwi Karang Sari; dan volgde Njai Wandan-koening; dan Njai Wandantepas; vervolgens Njai Wandansari, dan Njai Sekar-woelan en Njai Sekarsoeli.

Van Karang Sari wordt verhaald, dat ze twee malen getrouwd was; dat ze uit haar eerste huwelijk een zoon had, Windoehadji; dat ze uit haar tweede huwelijk met een wetgeleerde van Padjang, genaamd Kjai Mertawetjana, twee huwelijks-panden had, beide zoons, van welke de oudste Prajawangsa en de jongste Ki Mertanaja heette.

Mertanaja had een zoon, genaamd Kjai Talaboedin.

Kjai Talaboedin had een dochter, Njai Noerrahman.

Kjai Noerrahman kreeg een zoon, Kjai Noerrakim.

Kjai Noerrakim kreeg een zoon, die den naam overnam van zijn grootvader en dus Kjai Noerrahman heette, en twee dochters, van welke de eene Njai Koernapi en de andere Njai Sampiah heette.

Maar om in ons verhaal terugtekeeren tot Ki Prajawangsa: deze had eene dochter, Nji Satiroedin.

Nji Satiroedin had eene zoon, genaamd Kjai Soetawigata.

Kjai Soetawigata kreeg een zoon, genaamd Kjai Najandaka.

Kjai Najandaka had een zoon, genaamd Kjai Pramoesiti.

Laten we nu weêr terugkomen op Pangeran Langkap.

Deze had een zoon, genaamd Poerwakoesoema.

Poerwakoesoema kreeg een zoon, genaamd Panembahan Kaloran.

Panembahan Kaloran kreeg twee kinderen, waarvan de oudste Kjai Poerwadita en de jongste Njai Prenadita.

Van Kjai Poerwadita wordt verhaald, dat hij een zoon had, genaamd Kjai Poerwanangga, en Kjai Poerwanangga een zoon kreeg, Ki Poerwadiwangsa.

Kjai Poerwadiwangsa kreeg een zoon, Kjai Marjam.

Kjai Marjam kreeg een zoon, die zijn vader in den naam opvolgde: Ki Demang Marjam.

Van Nji Prenadita wordt verhaald, dat haar zoon trouwde te Sidabowa met Njai Prajagoena.

Njai Prajagoena nu kreeg zeven kinderen: de oudste, Nji Wisadria; daarop volgde Njai Prajadria, de middelsten waren Ki Priamenggala en zeer jonge broeder Ki Prajademerta; daarop volgden Nji Tjadipraja en hare jongere zuster Njai Ditaleksana, terwijl de jongste was Njai Wangsawedana.

De genoemde Nji Wisadria kreeg eene dochter, genaamd Njai Pramoesita.

Njai Prajadria kreeg twee kinderen: Njai Joedakria en Kjai Soeratjandra.

Kjai Priamenggala had drie kinderen, van welke de oudste heette Wiramenggala; verder Njai Prajadipa en Kjai Prajawetjana.

Laten we hierover nu zwijgen en in het verhaal terugkeeren tot Kjai-ageng Sesoelé, die in de panéwon van Pasir-batang kwam.

Men verhaalt, dat deze bij zijn overlijden begraven werd te Tamansari, westelijk van de plek, waar het graf is van Kertalangoe, die later bekend was onder den naam van Kjai-ageng Kertalangoe.

Verder wordt verhaald, dat Kjai Kertalangoe een zoon had, Ngabei Kambangan.

Kjai Kambangan had de volgende kinderen: het oudste, verwekt bij een selir van Tamansari, heette Kjai Wangsatjitra; daarop volgde een zoon, geboren uit een padmi, Ki Ngabei Djanah, en het jongste, ook geboren uit een padmi, werd als minderjarige genoemd Bagoes Ragil en, toen hij meerderjarig was, Demang Najapatra.

De opvolger nu in de waardigheid van Boepati was Ki Ngabei Djanah, terwijl als patih werd aangesteld zijn jongere broeder Ki Demang Najapatra, die

tevens beheerder werd van Kjai Wangsatjitra, met Tamansari als zijn vruchtgebruik.

Verder wordt verhaald, dat genoemde Ngabei Djanah bij zijn overlijden werd vervangen door zijn zoon Kjai Ngabei Natanagara en ook als patih had zijn oom, Kjai Demang Najapatra.

Van dien Kjai Demang Najapatra wordt verhaald, dat hij twee zoons had: de oudste, die zijn vader in zijn naam opvolgde, Demang Najapatra, en zijn jongere broeder, genaamd Kentol Soetanaja.

Bij het overlijden van vader Ki Najapatra werd hij, als patih van Pasir opgevolgd door zijn oudsten zoon, met behoud van den naam Demang Najapatra.

Kjai Natanagara werd bij zijn overlijden opgevolgd door zijn zoon Najadita en werd later bekend onder den naam van Ki Ngabei Kidoel.

Kjai Kidoel had eene dochter, genaamd Njai Kertabangsa;

Njai Kertabangsa kreeg een zoon, Ki Demang Najabangsa;

Njabangsa kreeg een zoon, Demang Bangsawidjaja;

Ki Bangsawidjaja kreeg een zoon, die den naam voortzette van zijn grootvader en aldus Ki Demang Najabangsa heette.

Laten we hierover nu zwijgen en in het verhaal terugkeeren tot Kjai Kidoel.

Tijdens Kjai Kidoel Ngabei werd en zijn oom Ki Demang Najapatra patih, gevoelde de jongere broeder, over wien we vroeger reeds spraken, Kjai Kentol Soetanaja, zich gegriefd en vertrok naar Batavia, alwaar hij eene ontmoeting had met zijn aangehuwden zwager, genaamd Kjai Wirakrëti.

Beiden gingen in dienst bij Mas Rongga Semawis, toen deze werd afgevaardigd door Pangeran Adipati Poeger — en alle onderhandelingen met den Heer Gouverneur voor zijne rekening nam, welke dan ook dankbaar werden aangenomen.

Spoedig keerde Mas Rongga naar Samarang terug en deelde Pangeran Adipati Poeger mede, dat hij in zijne onderhandelingen geslaagd was.

Kort daarop werd Pangeran Adipati Poeger verheven tot Vorst te Samarang en als zoodanig gehuldigd door de Dipati's met den titel van Soenan Mangkoeboewana Senapati ngalaga Ngabdoerrahman Saïdin Panatagama.

De genoemde Soetanaja en Wirakrëti traden bij den Vorst als magang in dienst en werden als zoodanig door den Vorst aangenomen.

Nadat de Vorst naar Kartasoera was teruggekeerd, de kraton betrokken had en het land reeds tot rust gekomen was, werden Wirakërti en Soetanaja begiftigd met landbezit en ambtelijken rang: Ki Wirakrëti werd genoemd Ki Toemenggoeng Wirabangsa en kreeg te beheeren 500 karja's, gelegen in de helft van Banjoemas, die gelegen was aan de noordzijde van de rivier met Blater kali manah als hoofdplaats.

Slechts drie jaren lang behield hij dat en toen werden de deelen van Banjoemas weêr vereenigd tot één door Joedanagara.

Kentol Soetanaja nu kreeg den naam van Singaperbangsa en kreeg na het ontslag van Ki Doel 700 karja's in het Pasirbatangsche.

De inwoners van Pasir batang onderwierpen zich aan hem: daar was niemand, die zich verzette tegen den wil van Demang Singaperbangsa.

Zijn oudere broeder, Ki Demang Najapatra, bleef voortdurend pati.

Ki Demang Singaperbangsa bleef vast in het bezit van 700 karja's, maar voerde den blauwen pajong.

Ngabei Soeradipa, die de waardigheid bekleedde van Boepati van Singasari, kreeg slechts 600 karja's wegens de opheffing van Kali Radjoet en Katjé als kaboepaten.

Er wordt vermeld, dat te dien tijde Kjai Soeradipoera Toemenggoeng van Banjoemas was.

Deze was afkomstig van Kartasoera en een afstammeling van Joedanegara. Zwijgen we nu van Joedanagara.

Over Singasari wordt vermeld, dat Ki Ngabei Soeradipa er kliwon was en dat 't eene uitgestrektheid had van 600 (?); daar werden bijgevoegd gronden, die van Ajah ter uitgestrektheid van één *biting* werden afgenomen; ook werd Sindangbarang aan Singasari toegevoegd, zoodat 't met eene gezamenlijke uitgestrektheid van 400 (?) opwoog tegen Pasir.

Laten we nu zwijgen over Kjai Demang Singaperbangsa en verhalen van zijne afstammelingen.

Kjai Demang Singaperbangsa had kinderen, van welke de oudste, een zoon, genaamd Ngabei Najawidjaja, hem opvolgde in zijne waardigheid te Pasir.

Najawidjaja kreeg ook kinderen, van welke de oudste zoon, naar men zegt, hem verving als Boepati van Pasir.

Deze heette Ngabei Singaperbangsa.

Aan de hoofdplaats werd door hem den naam gegeven van Pasir Kertawibawa.

Toen Ngabei Singaperbangsa reeds gebrekkig was geworden door ouderdom en men hem pleegde te noemen Kjai Manten, werd hij opgevolgd door zijn zoon, genaamd Kjai Ngabei Natawidjaja, als beheerder van Kertawibawa; — maar Kjai Ngabei was niet lang in het bezit van zijne waardigheid — slechts 7 jaar — toen hij zich schuldig maakte aan eene ongeoorloofde handeling tegenover den Vorst, — namelijk door een zijner poenggawa's, Wobogis, te ontslaan — en vervangen werd door Raden Tjakrawedana, een bloedverwant van den Vorst, van Ratoe's zijde.

Dat geschiedde in het jaar (A. S.) 1708 (1).

Hij zetelde te Kertawibawa slechts 6 jaar lang en verplaatste toen zijne residentie ten oosten van Pantjoerawis en, toen dat laatste reeds hoofdplaats geworden was, werd daaraan de naam gegeven van Poerwakarta.

Dat geschiedde in het jaar (A. S.) 1714 (2).

Daarna werd de nagari Pasir in tweeën gedeeld: de eene helft ontving Mas Rangga Mertadirdja, die van moederszijde van Singasari en van vaderszijde van Banjoemasche afkomst was.

Die verdeeling had plaats in het jaar (A. S.) 1711 (3).

Er wordt verder verhaald, dat die Mas Rangga Mertadjaja de hoofdplaats verliet en zijn hoofdzetel vestigde te Soekaradja.

Voor de andere helft bleef Raden Ngabei Tjakrawedana voortdurend zetelen te Poerwakarta.

Men verhaalt, dat die Raden Ngabei Tjakrawedana toentertijd vele gemalinen had, maar daaronder slechts twee padmi's, van welke de oudste Mas-adjeng Banjoemas en de jongere Mas-adjeng Pasir.

Bij laatstgenoemde had hij een zoon, Kjai Ngabei Natawidjaja — terwijl Mas-adjeng Banjoemas hem een jongeren zoon schonk, genaamd Toemengoeng Joedanegara.

* * *

---

(1) Het handschrift geeft als tjondrasengkala: naga-sirna-soewara-boemi.

(2) " " " " : karti-tjandra-swara-nabi.

(3) " " " " : dipa-tjandra-noenggang-djalmi.

Wanneer ik voor *dipa* lees *dwipa*, 1718, wat me waarschijnlijk voorkomt, omdat gesproken wordt van eene handeling, die na 1714 zou hebben plaats gehad.

XL.

POETJOENG.

Men verhaalt, dat Raden Ngabeï Tjakrawedana vele kinderen had, zoowel zoons als dochters, zoowel van padmi's als van selir's.

Raden Toemenggoeng Joedanegara werd door den Vorst schuldig bevonden aan een vergrijp en daarom ontslagen en vervangen — voor de helft door Raden, Tjakrawedana en voor de helft door Mas Ranga Mertadirdja, beiden met den titel van Toemenggoeng van Banjoemas; Raden Toemenggoeng Tjakrawedana als de oudste en Raden Toemenggoeng Mertadirdja als de jongste.

De verdeling van Banjoemas in tweeën had plaats in de maand Moeloed van het jaar Dal (A. S.) 1741 (1).

De Ngabeï van Poerwakarta werd opgevolgd door den zoon van Ngabeï Tjakrawedana, echten zoon bij de jongste echtgenoot, genaamd Mas-adjeng Pasir, aan wien de naam verleend werd van Raden Ngabeï Tjakradirdja.

Soekaradja nu werd opgevolgd door zijn middelsten zoon, Raden Soemadirdja, aan wien de naam geschonken werd van Raden Ngabeï Soemadirdja.

Banjoemas bleef voortdurend verdeeld in tweeën en wel in een *kasepoehan* en een *kanoman*.

Wat de jaarlijksche receptie betreft, verscheen de helft in de *kasepoehan* op Moeloed en de helft in de *kanoman* op Siam.

Te dien tijd was er juist receptie bij den Toemenggoeng van de *kanoman*: aan den Boepati werd de naam verleend van Toemenggoeng Bratadiningrat en aan zijn zoon Raden Soemadirdja werd de naam geschonken van Ngabeï Bratadimedja en aan al de ambtenaren van de *kanoman* werd eene praedicaats-verwisseling verleend: Toemenggoeng Bratasoedira van Poerbolinggo, Mangoenbrata van Bandjar en voor Pandjer twee ngabeï's, n.l. Raden Ngabeï Wangsabrata en Reksabrata.

Daarop brak de tijd aan van den opstand van een prins van Ngajogja, Pangeran Dipanagara, die zich opwierp tegen het gevestigd gezag onder den naam van *Eroetjakra*.

In het begin van dezen oorlog werd de stad overmeesterd, hetgeen voorviel in het jaar A. S. 1751. (2)

De opstandelingen werden vernietigd; de Compagnie bleef overwinnaar en

(1) Het handschrift geeft als tjondraséngkala: mantri-papat-rési-nabi.

(2) Het handschrift geeft als tjondra-sangkala: mantri-lima-ardi-boemi.

de onderwerping van Dipanagara had plaats in de maand Djimawal van het jaar A. S. 1757. (1)

Heel Java kwam onder het bestuur der Hollanders.

Bij beschikking van den Grooten Heer werd Raden Tjakradirdja verheven tot Dipati met den naam van Raden Adipati Tjakranagara en kreeg de kaboe-paten Banjoemas te besturen, terwijl *Poerwakarta* kwam onder Raden Bratadimedja, die den naam kreeg van Raden Adipati Mertadirdja.

Dat had plaats in het jaar Djé (A. S.) 1711 (?) (2).

Daarna werden alle landen van Java onder ééne regeling gebracht in het jaar Dal (A. S.) 1759 (3).

PAMALANG, 1894.

MAGETAN, 1896.

* * *

-
- (1) Het handschrift geeft als tjondra-sangkala: giri-jeksa-sapta-nabi.
(2) „ „ „ „ „ : dipa-gati-wikoe-soenoe.
(3) „ „ „ „ „ : lèng-boeta-ardi-toenggal.

॥ अथा अथा अथा अथा ॥

MAR 31 1916

7272

LAOLITA i SESE nTAOLA.

Het verhaal van Sese nTaola,

OORSPRONKELIJKE TEKST IN DE BARE'E-TAAL
(MIDDEN-CELEBES).

UITGEGEVEN DOOR

DR. N. ADRIANI,

*afgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap voor
Midden-Celebes.*

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LI.

2^e STUK.

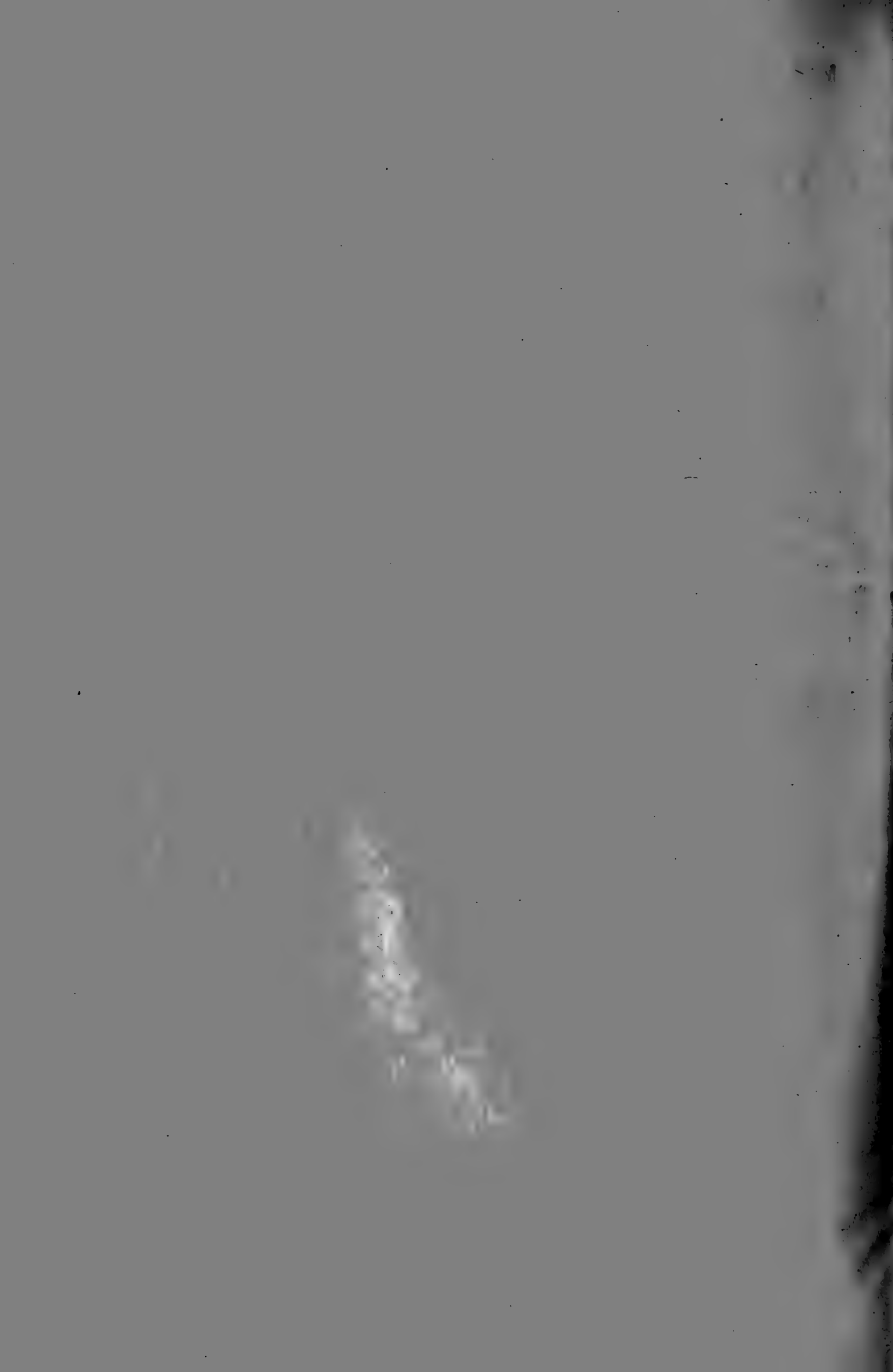
Batavia.

ALBRECHT & Co.

's Hage.

M. NIJHOFF.

1900.

LAOLITA i SESE nTAOLA.

Maro-ro Ta-Datu pai Indo i Datu; masae-sae ngkaro-ronja, mesono Indo i Datu: A, nato'o, merapi podi jaku, Ta-Datu, podi jaku, Ta Datu! Ndjo'umo Ta-Datu, nakeni watutunja, napajoro dopi ri lobo, singkandomu wa'a mpalilinja. Singkandomumo pura-pura, monuntu i Ta Datu, nato'o: Nu anu kupekitimasi komi, wa'a mpalili, kabilasa masajasa ara mpa'a, mangida sindate kapudemi; anu podi tapepali ngaja-ngaja. Ndjo'umo pura-pura, malai mepodi; bare'e masae nakenimo, samba'a sangaja, samba'a sangaja; buke banua santjuno: nu takule, nu katimba, nu antja, nu taripa, nu djongi, pura-pura anu mapodi napekoni Indo i Datu, dja sakodi napenami, sangaja saogu, sangaja saogu, be pura. Masae sakodi, bangkemo kompo Indo i Datu; kabangke ngkomponja se'i, bare'e masae mekakai jau, moana. Malaimo wo'u i Ta Datu, ndjo'u ri lobo, napajoro dopi, napebo wa'a mpalilinja. Singkandomu pura-pura, monuntu i Ta Datu, nato'o: Sindate puemi madju'a komponja, komi ndjo'umo, kabilasa masajasa ara mpa'a, m^ore rapu, monta'a kobati, montarasi umbu; pakoroka pura-pura!

Puramo setu moanamo kodjo Indo i Datu, ana tuama napesuwu; poananja se'i, wa'a mpalilinja mompasusu ananja, maka magasi mantjusu, be gana napasusu nenenja.

Masae-sae sakodi moapu tau, napobontjeka nenenja, wa'a mpalilinja, saeo-saeo, sambengi-sambengi. Ungka ri ria bare'emo kono napesusu, napobontje, bare'e naepe; aginja, nato'o, da napakapeni kina'anja. Masae sakodi, teburekamo tau pura-pura, djamo tau tu'anja maro-ro. Pompangoninja se'i, bemo da narata anu napekoni-koni, magasi gaga mangkoni, puramo pae ntau tu'anja, ira ngkadju bare'emo wo'u. Ndjo'umo wo'u ri lobo i-nTa Datu, napajoro dopi, mogombo wa'a mpalilinja, motunda-tunda mompedongeka nuntu i Ta Datu: A, nato'o, nu anu da kuto'oka komi, bare'emo da tale'o anu napopangkoni anata se'i, kagasinja mangkoni puramo pae, ira ngkadju, nu ndjamo da nakoni? Se'i pai kapebo komi, bara re'e pangkita ndajami.

Mesono langkai tu'a: A, nato'o, ane kapeoasi songka, Pue, da kuto'o, da nakae buju saogu, da napowia lampa'ani ri pu'u mbuju, nakandjo'u sa'ana mompeole tau mongkae buju, da nakadungka da napompere; ane naepe kadungkanja, ne'emo nato'o komi da nakandjo'u. Naioka i nTa Datu, napokau tau mongkaesi buju; kalo'unja mongkaesi se'i, mesono i Ta Datu nato'oka ananja: Kita se'i, kede, da ndjo'u mompeole tau mongkaesi buju. Ndjo'umo sisi'a sa'ana, mesawi ri lampa'ani, masae sakodi nato'o i Ta-Datu: Sikomo, kede, ire'imo, popeasi jaku, jaku malai se'i. Malaimo papanja, maro-ro ananja, mompopeasi papanja, nadungkalaka buju

ndapompere ananja, matemo wo'u. Mewalili ri banuanja i Ta-Datu, nato'oka Indo i Datu: Matemo anata.

Ungka lai ria tudumo udja mbamba eo, tuwumo muni anangkodi, malai ri banua ntau tu'anja, maoro komponja. Naolesaka sima'i muni mepone: A, nato'o, jaku se'i, Papa, dja napalaika! — Bare'e, kede, napalaika, siko ntja bajore, napere ngkadju. Napoapuka, napangkonisi wo'u, bare'e mobali mangkoni-ngkoni, maparimo wo'u naepe ntau moapu-apu. Nato'o ntau: A, bare'e ndakoto, pura kina'a nakoni, maoro wo'u komponja.

Nakojuju i nTa Datu watutunja, mena'u ndjo'u ri lobo, napajoro dopi, singkandomu wa'a ntau, motunda, mogombo. Monuntu i Ta-Datu: Ewa mbe'i, nato'o, gombomi? bara ndakita wo'u anangkodi anu ewase'e gori nta'anja? Da napepalika wo'u. Be sowa nato'o, da napepate, dja nagogolili manto'o.

Mesono wo'u langkai tu'a: Ane ewasetu, nato'o, dakuto'oka komi, Pue, songka ndajaku kurata wo'u, ndate, nato'o, watu bangke saogu, da ndeku wo'u tau mompowiaka komi lampa'ani. — Napokau muni tau, nawangu lampa'ani, ndjo'u i Ta Datu sa'ana, sawi ri lampa'ani, napalaika wo'u ananja. Bare'e masae, madungka watu nakaesi ana majunu, napere mbatu anangkodi sangkani pai lampa'ani, naku'owi sangkani, bare'emo narata. Teburekamo tau, nato'o: matemo.—

Bare'e masae tudumo udja mbamba eo, tuwumo muni anangkodi, nakitamo sima'i ri djaja pai mompasa'a watu bangke. Mosumo ri boboka, napebo nenenja, nato'o: Ine, se'i watu, bara ndapokudja? bara ndapobobaki, bara ewa mbe'i? Mesono nenenja: A, nato'o, tadjimo ri sambali bente, kede! Moapu muni tau, mananamo, nadika ri taru, naparibingka, ri padja, ri dula, sako ri baso napakabuke, sondomo tau mangkeni-ngkeni, samba'adja mangkoni-ngkoni. Ndjo'u motota'i, nato'oka tau: Ne'e meari ri pu'u ntana, ri pu'u mbuju, jaku kupotota'i. Motota'i, napolontjaka nontju, iaju, pengaja-ngaja anu bere'e napetaka nakeni ngkându nta'inja, kasondonja. Puramo motota'i mangkoni-ngkonimo wo'u, be owe-owe, bare'emo nakoto ntau.

Kaewantje'enja wungka eo, mena'umo wo'u Ta Datu mongkeni watutunja, napajoro dopi ri lobo, mogombo anu tu'a ri lipu, mompedongeka nuntu mPuenja. Napeoasi i nTa Datu: Bara ewa mbe'i, tato'o kita se'i? mapepa gaga mompatuwu anangkodi ewa ntjaretu; bara re'e wo'u nakita bara ndja da nasowanaka pau. Mesono langkai tu'a: Re'e kukita, Pue, ewa anu napeoasi se'i; sindate nunu bangke bara ntjetu da natowo, lampa'ani da napowia wo'u ri pu'unja, ndapoto-wo nunu bangke, kuto'o.

Napokau i nTa Datu ana majununja, nawangu lampa'ani, mepone i Ta-Datu sa'ana mompeole tau monowo, tongonja setu, napalaika ananja, nato'o: Se'i-se'i da matemo kodjo anaku. Madungka nunu bangke, teburekamo tau, napere anangkodi, bare'emo mara koronja.

Ndjo'umo tau pura-pura ri nawu, soamo lipu, tudumo udja mbamba eo,

tuwu muni, meokomo napasa'a nunu bangke, ndjo'umo ri lipu ntau tu'anja. Kadje-
lanja ri sambali bente, bare'e nadonge oni ntau, mondji-ndji wo'u si'a mompedo-
ngeka tau, bare'e. Nadikamo wata nunu ri sambali bente, se'i tontji ma'i mangkoni
wuanja. Mesuamo ri boboka, mepone ri banua, soamo, djamo tua'inja pintja ri rajanja,
we'a kodi. A, nato'o, moliumo kodjo raja mpapaku pai neneku, bare'emo ntano napo-
djo jaku. Natima ntau'inja kura bangke, napokau moapu. Nato'o: A, ne'e ntjetu,
ne'emo da kura bangke. Natima saogu anu bare'e bangke gaga: A, ne'e ntjetu.
Salumbumo kura napombesawani: ne'e ntjetu, ne'e ntjetu. Masae-sae natima kura
ewa timboju ogunja; ntje'e ndapopoapu da nakoni banganinja.

Mabali rajanja, bare'emo bangke pangkoninja. Ungka ri ria napaunda,
manana mangkoni djamo tesa'iru nakoni be sako pura. Ro se'i, nato'oka tua'inja:
Jalikaku rengkoku: salana papitu, siga papitu, badju papitu; pura-pura napore-
ngko. Nato'oka tua'inja: Jaku se'i da ngkumalai, se'i neneku pai papaku mompa-
laika jaku, siko ntano i ré'imo. Mesono tua'inja: A, jaku da melulu. Ane bare'e
napakarau tau tu'a, iomo! pelulu. Natima kampu wujawa bangke da napeari
ntau samba'a, napokau tua'inja: Pewuntjamo iretu. Natutui, neparikosika mbadju,
malaimo, nunu bangke napetaka, napoguma, nataka nakeni mpalai.

Palainja setu, mewalilimo papanja pai nenenja ungka ri nawu. Djelamo ri
banuanja, nakitamo anangkodi nadika bemo lau, nato'o: A, malaimo ntano, sa-
ngaja-ngaja nakeni ntukakanja tuwu muni.

Meruntjupaka potundanja, mokalemo tanta'inja, mosawera, tudumo lai tana ka-
le ntanta'inja, bare'emo tapeoko, sako manu bare'emo mototoro'o, ue bemo moili,
kajuku bemo manawu, metaka ndeki tuwanja, ngoju bemo mewui, tau mômbo bemo
mangkoni modjamâ, napompalika ntau bentenja.

Pelindja ntau santua'i pane, nunu bangke nakeni-keni, se'imo tontji me-
lulu: alo, wakia, pune, puti'a, pa-pa. Masae-sae pelindjanja, nadonge kakere
ngkadju, tau mongkambari pangale. Simpotomu narata, napoeheka — A, me'onto
sarai jaku, nepa dakupoliu — Io, siko se'i ungka rimbe'i? — Jaku bemo napokono
mpapaku pai neneku; djamo natadji-tadji. — A, jaku samba'a junumu, jaku wo'u
natadji mpapaku pai neneku. — A, bare'e kusale, ane da rajamu, ma'i da ntapalai,
boi ngkusuru — Bare'e kana, ndjo'umo kita.

Melindja-lindjamo sisi'a radua pai i Mongkambari Pangale, maka dja kadju
mpangale namama-mama wungka eo. Melindja-lindjamo, anu katatogonja na-
sambunika, bare'e maintjani i Mongkambari Pangale. Mesono i Mongkambari
Pangale: siko bale, da riunja, jaku dja napere-pere nunu, naigi-igi nggumamu
madungka. Tônja melindja, nadonge oni ntau mowinti-winti buju, natitimpalu,
ndjo'u madungka nawinti mbitinja, djela ri saogu, madungka. Naseko wo'u: A, pe'onto
da kupoliu — A, komi pe'onto riunja, ndjo'u rimbe'i? — Kami dja melindja-lindja, dja
mo natadji mpapa pai nene mami napalaika — Jaku samba'a wo'u junumu, maka jaku
wo'u natadji ntau tu'aku — Io kana! pelulu — Melulu wo'u i Mawinti Buju, tatogomo
si'a, kâoponja be mara. Malaimo wo'u, nadonge kase-se, tau montompo-ntompo

lauro, narapa sambajâ, natompo-tompo setu pai napoto'o i Montompo Lauro, melulu wo'u si'a, kâlیمانja bare'e naintjani nu jununja. Pelindja-lindjanja wo'u naratapa i Mokakambari Bomba, maka tetalanja mokambari bomba wungka eo, merapi dojunu, nawai; mombejunu wo'u tau alima setu, melindja-lindja. Nadonge kaku-ku, nakita i MantompiRano, tau mompolegaka rano, napotetala wungka eo. Kapapitunja i Mangaropo Tasi anu mompolegaka tasi, dja naropo wungka eo. Tau papitu setu ana ilu mombejunu pura-pura, sasio pai tau santua'i setu.

Masae-sae pelindjanja subu ri tasi djajanja, mogombomo, mombepeoasi: Imbé'i da kandjo'uta? Da ndjo'u ri tasi da tamonangumo; siko sangkudja mbuja ponangumu?—Jaku sambuja kukoto—Jaku ruambuja—Togombuja jaku—Patambuja, limambuja, onombuja. Napeoasi nu jununja si si'a nato'o: siko ewa mbe'i ponangumu? — Bare'e kuintjani wujanja, sangadi towote ri tana sambote ntasi silau, nepa da naowe donangu. Ako, taponangu; ane bemo ndakoto, tapesawi gumaku se'i, jaku domponangka. Donangu ri tasi, bare'e mebia, majoa sangkani ponangunja; kandjo'unja se'i ma'imo tontji melulu, mangkoni wua nunu, maka kina'anja nakeni ndjo'u. Moga'a ntongo ponangunja, anu sambuja ponangunja memponemo, nepa anu ruambuja, togombuja, patambuja, dja masuntju peponenja, si'a monangu—nangu ngkalionja. Najawa mPajowi bangke, nalulu ri wo'onja, be narata tandonja, naowo ri tongonja, najali saowo, natadji owonja sindjaumo tapodjaja. Mate naowo Pajowi, ewa duata ogunja.

Nakeni ngkasae mponangunja, towotemo ri sambote ntasi, konomo ri sompoa i Ta nTolo, napokau jununja samba'a mantima apu. Koronja, rengkonja, pura-pura napetaka ntajawa ri tongo ntasi, najali, nakou, nakorusi labu. Djela ri Indo i nTolo, i Ta nTolo be ndate, malai moasu-asuka tau ndakoni, sa'e naparibontjo. Asunja papitu, bangke ewa njara: i Posempai, i Porapai, i Pangke ntadi, i Pesopo, i Pemama, i Tarangkaku, i Ruposaka to'onja; djuku-djuku wuku ntau mangau ri tana, ri topo. Djelamo i Mangkambari Pangale, mempone nato'o: Jaku se'i ma'i montima apu. Madodo raja Indo i nTolo, nato'o: Hi, hi, hi, hi, tima ngkaliomu, be da kukoto. Ntanoka nakira-nakira Indo i nTolo i Mangkambari Pangale, ndjo'u montima apu ri rapu, ma'i mombangke Indo i nTolo, nasoko i Mangkambari Pangale, nasaloko labu Indo i nTolo, bemo ndale'o malai. Napopea-pea jununja ngkabongo. Masae-sae napakau wo'u i Mowinti Buju, napangenge wo'u Indo i nTolo, sanduntju nasaloko, bemo re'e da nale'o malai. Masae-sae napokau wo'u i Montompo Lauro, nepa i Makambari Bomba, nepa i Montompi Rano. Kapusanja i Mangaropo Tasi, pura-pura nasaloko, tesasantjaloko tesasamba'a. Be rata samba'a, napokau wo'u samba'a, bare'emo re'e mewalili, masae-sae ndjo'umo si'a ngkalionja, natima wo'u Indo i nTolo saloko, nasaloko wo'u si'a natadji pai jununja.

Bare'e masae ungka lai ria, nadongemo asu papitu i nTantolo ma'i meose, maka soa ntau naenga. Meokomo si'a, natadji saloko, nato'o: A, molega-lega ntano bangkele tu'a, be majoa da mangkoni tau. Nakekeni witi mbangkele

tu'a, be bangke si'a, dja kodi-kodi jau paikanja maroso; napedasaka lai tana, liu-liu mate. Djelamo i Tantolo, mokumore asu, mena'umo lai tana, nasoko asu, natarangkaku, mate, sako Puenja mate, pura-pura napedasaka.

Puramo mate tau samboko, nasuwunaka tau ri bontjo malaimo pai jununja pura-pura setu. Ndate wo'u tau samba'a, i Lemo nTonda to'onja, we'a naparirakeani napatuwu i nTantolo pai Indo i nTolo montjarumaka ananja. Natima tau setu, malaimo pura-pura napojunu tau nalapasaka pane, tudu lai tasi mesawimo ri nunu, nawali mponangu ndji tasi.

Masae-sae tuwumo muni i Tantolo pai Indo i nTolo, nato'o: A, malaimo ntano kina'ata; sumpa wuju ngkai, sumpa wuju ngkele! Mempone ri kajuku laju mompetango tau malai, si'a ntano ri tongo ntasi mesawi ri nunu pura-pura, bare'emo re'e monangu, si'a momponanguka.

Napedasaka wuju ngkedje pai wuju leti i Tantolo pai Indo i nTolo, metakamo ri nunu ungka ri kajuku laju pompedasakanja, metaka wuju ndji ra'a ngguma nunu. Nano'o wai ma'i muni, naowo, se'imo kajuku laju mosumo tendo ri wawo ntasi, be mapu'a; natompo wuju, nalabu, nauase, be tindja, sakodi nasoko pai re'e walesu, ungka ri kalangka nunu pearinja, ntje'e mangkokoti, mabutu; kabutunja se'i tepidje, nakeni mpembangu kajuku laju napebesika napepondoka ri jopo pate-sandipu patesebu ri tongo ndaoa, bemo taintjani katudunja, tepakoro mate bemo tuwu muni. Mena'umo muni nadikamo lai wakanja owi tau nakeni, maka bare'emo maeka rajanja, kapate i Tantolo samboko. Nadika muni i Lemo nTonda lai wakanja, napalaika, bemo nakeni mpojunu. Malai, ri wiwi ntasi kalo'unja, masae sakodi pelindjanja djela ri bamba ue i Ta Datu samba'a, djamo wa'a mpadangka narata ri bambanja, ndjaumo wo'u bente i TaDatu pai Indo i Datu. Mesua ri boboka, sojomo eo, liu-liu ndjo'u ri balampa, nakoho i nTa Datu. Djamo kagampe-gampe tau sondo ma'i mompeole tau nepa kadjelanja. Djela santjuntju nakoho i nTa Datu wo'u, anu napangkohoka tau setu pura-pura, pajowi saowo jau, tudu ri rambente lai pu'u edja i nTaDatu, bare'e nakoto natadji ntau pura-pura pai bare'emo nakoto ntau kawaunja, madju'a tau. Nato'o i nTaDatu: anu mantadji, ntje'e da momporongo anaku, bare'e re'e dosaki bara dõlimporongo, bare'e.

Nato'oka wo'u si'a: Ane siko, kede, ndakoto montadji, da naporongo anaku, bare'e re'e oli mporongonja, djamo sambela morongo. Mesono: ane kami se'i ndakoto, io, ane bare'e, bare'e da nasuru. Napokau i Mangkambari Pangale, nawai gajangi: Ako, dju'i! Malaimo tau pura-pura, napapoliu ntau sondo i Mangkambari Pangale. Nasungke ata mbanua i Ta-Datu, ndate ri rakeani ananja we'a, i Datu to'onja, nadika ri pa'anja salapa, natibesiki, tudu lai pa'a i Mongkambari Pangale, sompe lai ria, ntje'e nu mompamongo. Ro mamongo natibesiki muni, sompe ri pa'a i Datu muni. Ro setu, ndjo'u mondju'i, mewali natadji, pura natadji mewalimo nato'oka i Ta-Datu: Romo, kabosenja, kuepepe bara nuntumi pane bara bali, bara bare'e, anu ntje'e, da napakanoto, nakanoto ndaja. Mesono i Ta Datu: Bare'emo kabali, kede, djamo dorongo, nasompomo olinja da

memponemo, dorongo sambengi se'i. Memponemo wo'u pura-pura, napolinggona, nawa-wa tau morongo; ndjai ria sambengi. Anu ri pu'u edja, sengke sa'e, madja'a rajanja, nato'o si'a da momporongo, mombegajangi, bare'e nawai i Ta Datu. Morongomo ntano i Mongkambari Pangale pai i Datu; bangke reme napalike i Ta Datu nato'oka si'a:

Pembangumo, bangke reme, kita se'i Pue bente.
Nipembangu pura-pura, i komitali wanua.
Kabosenja ndipembangu, dompalakanamo jaku.
Patiwunga, patikondo, ndati ata nu pantjojo.
Da nadika tanda-tanda, da nakanoto ri raja.
Ane malelemo wunga, pindongo jaku madju'a.
Ane malelemo kondo, pindongo jaku madodo.
Metompa da malai, i siko da ire'imo.

Ndjo'umo posaeo, i Mongkambari Pangale nadika lai rongonja. Sojomo eo, tudumo wo'u ri lipu Ta-Datu samba'a; anu nadju'i i wengi, manawumo ndji bente Ta Datu setu, mawo-wo tau anu ri ra mbente i Ta-Datu. Mebomo i Ta Datu, nato'o: Pesuwu, pesuwu, bare'emo ndakoto kawaunja, bemo ndakoto moenga kawaunja. Kadjela ntau pane se'i, motunda ri balampa, napago i nTa Datu napeo-asi: Nundja nakudja ntau mawo-wo? Mesono i Ta Datu: Peole pajowi saowungka i wengimo kanawunja lai pu'u edjaku sindjau, mate tau kawaunja, se'i pai kuto'oka tau: Anu maintjani mondju'i, anaku ndati wambu rongonja, paja oli pai saki, bare'e bara ndja-ndja, ane bare'e nakoto, bare'e wo'u kasuru. Mombepamongoka i Datu ndati rakeani pai Mawinti Buju, ntje'e wou napokau mondju'i pajowi nawai gajanginja, nasabo.

Naseko tau, napapoliu, mepampanaka, nadju'i, ndeku ri raoa kapajanja, tudu lai bente i Ta. Datu sambaka. Morongo ntano i Mawinti Buju pai Datu sadatunja, nadika lai ria; pusa setu jore tau, bangke reme mena, nalike i Ta Datu nato'o:

Pembangu bangke reme, kita se'i Pue mbente.
Nipembangu pura-pura, i komitali wanua.
Kabosenja ndipembangu, mompalakanamo jaku.
Patiwunga patikondo, ndati ata nu pantjojo.
Da nadika tanda-tanda, da nakanoto ri raja.
Ane malelemo wunga, pindongo jaku madju'a.
Ane malelemo kondo, pindongo jaku madodo.
Metompa da malai, i siko da ire'imo.

Pura setu ndjo'umo wo'u, melindja posaeo, mapoli reme kandjo'unja, sojomo eo djela lai bente i Ta Datu sambente. Lai ria jau kanawu pajowi saowo nadja-ndji wo'u i nTa-Datu ananja da naporongo ntau mondju'i pajowi setu. Napokau i Montompo Lauro, nadju'i nggajangi wo'u. Morongo, bangke reme malai, nadikamo jununja lai rongonja. Ewa setu wo'u togongkanipa, tesasampondju'i pajowi, naporongo wo'u Datu sadatu nu jununja sajunu; kâonongkaninja nadju'i, manawumo ri tasi, bemo taintjani kapajanja.

Puramo jununja naporongo, ndjo'umo si'a santua'i, napesuwu ri kampu tua'inja napojunu. Nalulu djaja bangke riunja, naratamo panga ndjaja anu lore samba'a, anu makare-kare samba'a, ntje'i nalulu. Masae-sae pelindja ntau santua'i setu, djelamo ri kandepe bangkele tu'a nasambati mbajâ wawo atanja, kegumbumo wajâ takurewu ngaja-ngaja. Djelamo ri ara ntoto, moganda lai nontjü, mesono i Bangkele Tu'a: A, nato'o, i sema moganda-ganda ri lau, bara i Sese nTaola pai i Gili mPinebetu'e? Maka ungka lai ria moto'omo santu'ai setu. Metiromo i Bangkele Tu'a nato'o: E io, kodjo, i Sese nTaola santua'i natadji mpapanja pai nenenja; ponemo, makumpuku! Djamo madusu pindongo, bare'e mangkoni-koni, mapeni wurokonja. Meponemo, napangkoni, masae-sae karo-ronja, narata manta'u-nta'u, bangkemo mpodago, maboko. Mabokomo se'i ndjai ria malaimo wo'u, nadikamo tua'inja lai tu'anja, ndjo'umo ngkalionja Petompanja malai, nato'oka tu'anja:

Tu'a ndapoapukaku, kotupa da kupobaku.

A'i damompalakana, dja siko dari tu'ata.

Jaku se'i dalaimo, siko, a'i, ire'imo.

Mesonomo tua'inja:

Ba ngkupodjo da ire'i, jaku danukeni-keni.

Tu'a ndapalindokaku, siko, a'i, ire'imo.

Mombebali-balimo ndjairia, masae-sae menangimo i Sese nTaola, tua'inja nadika, kotupa papitu napobaku, malaimo. Pelindja-lindjanja gori mpopokononja ungka ri palinja, da me'onto. Sojomo eo djelamo ri bente ntau.

Ndisungkekaku boboka, komise'e, Pue mbente;

Ewambe'ingkasungkenuboboka, tolinggona?

Bare'emo re'e tuwu tau samba'a rirambente, matemo pura-pura nakoni nTontji Bangke tau sabente, djamo wukunja lau, bare'e ndakoto montjungke boboka, mesono angganja:

Kami djo wa'angkabû, singkangugu singkaû.

Ndisungkemo ngkaliomi, nubokantolinggona.

Nasungkemo ngkalionja, mesuamo rirambente, liu-liu mempone ri lobo, naisu nu angga i Sese nTaola, sa'e maranindi palenja, mawomo raja nu angga mangkita-ngkita tau tuwu. Motundamo i Sese nTaola, najali kotupanja nabira, nakoni sambira; sambira nadika tapangkoni mawuro. Ro mangkoni, mamongo, moturu jore, be naepe pakaliwongo nu angga. Mawuro mangkoni mamongo, ndjo'u malai-lai. Eo mposaeo pelindjanja; ane narata ue, manginu, ane bare'e, bare'e; kasojo nu eo djelamo wo'u ri bente sabente, mekisungke boboka, nato'o:

Ndisungkekaku boboka, komise'e Pue mbente

Ewambe'ingkasungke, nubokantolinggona?

Anu rirambente, pura wo'u si'a nakoni nTontji Bangke, djamo angganja mesono:

Kami djo wa'angkabû, singkangugu, singkaû.

Ndisungkemo ngkaliomi, nubokantolinggona.

Mesuamo wo'u ngkalionja, mempone ri lobo, koronja naisu nu angga. Ro mangkoni kotupa sambira, mamongo, moturu jore, bangke reme mena, mangkoni mamongo, malaimo ndjo'u ri bente sambente wo'u, taunja nasangke nTontji Bangke wo'u, djamo wukunja mejabi. Ewa setumo onombente naliumo, djela ri kapapitunja napekisungke boboka, sangaja-ngaja dja angga mesono.

Ungka lai ria, puramo bakunja djamo kotupa saogu, pai da pura naini wo'u. Pesuanja lai ra mbente kapapitu, nakita laupa waka nTontji Bangke, bapare'e masae, sanga ngkoro ntau napepate bare'epa pura nakoni, metakapa sa'e lai wukunja, setu anu nâdjo napotunggai da nasangke da napangkoni ri tuwa nunu bangke, ri tongo mbente, maropu pue mbente. Nabira kotupa ri lobo, djapura nakoni djamo sambira mejabi, nato'o: Ewa mbe'imo jaku? puramo baku naini. Mamongo moturu, jore, mareme montangara ndaja, bara da malai, bara da meari maka baku puramo, bemore'e. — Melindja-lindja ri soma, nadonge tau mowotu nato'o: A, ne'esa ewa ntje'i, Sese nTaola, bare'e masae da tekamou wo'u jangi, da ma'i Tontji Bangke da napipisi sanga ntau, ane pura naomo sanganja, wukunja napesuparika. Mesono i Sese nTaola: A, i mbe'i kare'e ntau setu? Napepali-pali bare'e nakita, masae-sae nepa ndjo'u ri ganda, nabobaki, bare'e tudu koduntu, nato'o: A, ne'e sa, da kono jaku! Mesono i Sese nTaola: A se'i ntano kare'e ntau. Nakitamo, laumo kodjo i Lemo nTonda, maka ntje'i dja natunggai da naporongo i nTjese nTaola, napalaika tau ri kare'e i Tantolo owi, ndjo'u ri lipu ntau, mewuntja lai ganda, boi da nakoni nTontji Bangke; dja nu ntje'i jabi ntau sabente pura-pura nakoni nTontji Bangke. Maeka rajanja napepesuwu, bare'epa djela Tontji. Napepali kira i Sese nTaola, nakae tana ri soma, ewa balombo, radua wajaunja, sambaka ndapesua, sambaka ndapesuwu, nepa sambakapa nakae wo'u ndapoinosa, tatogo ntano wajaunja nakae ikae. Pura setu napeoasi ri Lemo nTonda:

Imbe'i kanta mpapamu, Lemo nTonda tudjukaku.

Mesono i Lemo nTonda:

Peolemo pura-pura, ndjau ri raja mbanua.

Ndekumo i Sese nTaola ri raja mbanua, narata kodjo kanta, nakeni napeopea kabangke ndeme lai ria ndapokelo Tontji Bangke. Bangkemo reme, mongaru ndjo'u ri ra mbente, mepoku mongaru, nadonge nTontji Bangke nato'o: O, laudja tau, bepa pura. Papitu jau Tontji Bangke, alima ananja kânonja papanja, kapapitunja nenenja. Mogombomo tontji papitu setu, mesonomo anu tua'i: Jaku da lo'u riunja, naudja jaku, nepa lo'u komi. Ndjo'umo ngkalionja, masae-sae tekamou jangi, tekamporo reme, naleru ogu eo kama'inja. Tudulai tuwa nunu, maka lau pantjawi-ntjawi momua, napetiro i Sese-nTaola, metingara wo'u i Sese-nTaola, nakitamo ndate ri tuwa nunu. Mesonomo i Sese-nTaola:

Posompomo dja loma'i, nusiko se'ikuajangi.

Se'imo da nu pangkita, lawi bidjanja polinga.

Se'imo nu paintjani, lawi bidjanja powani.

Se'imo da nu pandata, nu pamantja, nu palangka.

Mesonomo wo'u i Tontji Bangke:

Njau bemo nu pebo, tulo'u da kumosompo.
Ane dja siko tulo'u, bapa maeka rajaku.

Mesonomo i Sese-nTaola:

Posompomo mpakaliga, ne'emo sondo nu imba.
Pakaligamo dosompo, ne'emo sondo nu to'o.

Mosompomo kodjo i Tontji Bangke, i Sese-nTaola djamo mokanta, mogajangi, mododoea i Tontji Bangke, rajanja da napesangke i Sese-nTaola, mosumo nasangke, mesuwumo i Sese-nTaola ri wajau ri sambalinja; penawusaka i nTontji Bangke, nagajangi, naka'uwi bare'emo mesuwu-suwu matemo. Kamatenja se'i nadju'imo, tudu ri sambote ntasimo. Mawengimo, napopea ngkasangkomponja sindate, napetiro laumo i Sese-nTaola mongaru, nakelo wo'u, manotomo raja ntau sindate, be nale'o nasangke i Sese-nTaola. Mesono anu tukaka: A, jaku jau da lo'u, bare'emo kukita tua'iku, mawomo rajaku.

Mawengimo jore tau, bangke reme membangu, pesawi-sawi nu eo mai'mo wo'u, liu-liu ndji tuwa nunu, napetiro i Sese-nTaola, nato'o: A, ntaninjamo engkonja, banjamo ewa nu mate; ndapoposompo wo'u, pitumbentemo kukoni, au bata-bata mo se'i! Mesonomo i Sese-nTaola:

Posompomo dja loma'i, siko se'i kuajangi.
Se'imo nu paintjani, lawi bidjanja powani.
Se'imo da nu pandata, nu pamantja, nu palangka.

Mesonomo wo'u i Tontji Bangke:

Njau bemo nu pebo, tulo'u da kumosompo.
Ane dja siko tulo'u, bapa maeka rajaku.

Mesonono muni i Sese-nTaola:

Posompomo mpakaliga, ne'emo sondo nu imba.
Pakaligamo dosompo, ne'emo sondo nu to'o.

Mesonopa i Tontji Bangke:

Popeamo retu lau, da napenontjo ndajamu.

Dja ewantje'e kasaenja mombeluku, mombetoto, manawusaka i Sese-nTaola, ri sambira patambonja, ri sambira pesuwunja. Nagajangi Tontji, manawu, mate, naka'uwi nTontji i Sese-nTaola, nadju'i bakenja.

Kamate ntjare'e, djamo tatogo kasangkomponja ndatepa. Napetiro wo'u kapate ntua'inja, mawengimo, bangke reme mosompomo tukaka anu matemo pane. Ewa

se'emo anu tatogopa setu, kânonja nenenja, sandeme samba'a, sandeme samba'a. Djelamo lai papanja, ntje'i pomperipurisinja, bangke si'a, morasu-rasu, papitu wo'onja, ma'ai kabangkenja, wantjenja ewa penai, ane kono tau, patepondo koronja nawantje. Maso'a ra'a nunu bangke, kono napomua nTontji Bangke. Nakelo ma'i, metopa ri ndjai tuwa nunu. Mesono i Sese-nTaola:

Posompo dja loma'i, siko se'i kuajangi.
Se'imo da nu pangkita, lawi bidjanja mpolinga.
Se'imo nu paintjani, lawinja bidja mpowani.

Mesono i Tontji Bangke, nato'o:

Njau bare'e nu manto'o, lawinja da kumosompo.
Mesonomo muni i Sese-nTaola:

Ne'emo sondu nu imba, posompomo mpakaliga.
Gasa ngkedje ngkuajangi, posompomo jau ma'i.

Mesono i Lemo nTonda:

Ne'e mowotu ntjolora, rongoku Sese-nTaola,
Maratamo paratanda, ri koroku Sese-nTaola,
Tanda mate, tanda balu, nakanoto ri rajamu.

Masae kodjo pombebalinja, se'i ma'imo Tontji Bangke mosompo madago napangkita pantimanja, nawantje ri wawo atinja, mesuwu atinja, nanawusaka i nTjese-nTaola koronja ri ra mbajau sambira, mawelamo, mate wongamo nu da pulimo, mokadjamo, maka radua matemo, kono wo'u Tontji Bangke nagajangi.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'emo anu ngkuto'o, pai dja nu sapu ro.
Siko borosapu gaga, kuseko, iba nu aja.

Mesuwumo ri ganda, ndjo'u montima mangko wujawa, natawa ue, nadika sintji wujawa lai rajanja, mewali nawebusi pitungkani, puramo mesua liu-liu ri lobo, ri ra ngganda. Kalumbangu, mekakore, liu-liu tuwumo i Sese-nTaola, nadju'i Tontji Bangke anu papitu wo'onja. Mangau kodjo sarai wa'a ngkondo pai wunga; nakita kangaunja: A, nato'o, matemo i Sese-nTaola! Imbe'imo djaja tandjo'u? Masae sakodi mata muni. A, tuwu ntano muni!

Memponemo ri lobo i Sese-nTaola, napoto'oka i Lemo-nTonda:

Pesuwumo Lemo-nTonda, jaku da nu pamongoka.

Mesono i Lemo-nTonda:

To'o maeka rajaku, da nu papesuwu jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'emo maeka rajamu, maka se'ipa jaku.
Ne'emo nu pokaeka, kapuramo tontji ntja djela.

Mesono i Lemo-nTonda:

Banjamo wo'u maeka, dja siko kupokaeka.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'e maea matamu, bare'e ntja sondo tau.
Banja dja pau manto'o, dja kita ntja morongo.
Pesuwumo jau ma'i, siko se'i ngkutunggai.

Mesono i Lemo-nTonda:

Ne'emo, da maea mata, kenimo i retu ganda.

Mesono i Sese-nTaola:

Bemo da ea mata, kukenimo i retu jau.

Ndjo'umo montima ganda, nakeni ri sorinja ganda. Mesonomo i Lemo-nTonda:

Pakadago potundamu, da papamaramo jaku.
Pakadago da motunda, i siko boi madungka.
Motunda molango mpa'a, jaku da mepapamara.

Mesonomo i Sese-nTaola:

Madagomo potundaku, pepapamaramo jau.

Mesuwumo mepapamaramo kodjo, dja tongawa, simbente madungka, malimpu maka simbente madolidi. Masae-sae membanguno ngkalionja, nepa mawangu, mesono

i Lemo-nTonda:

Se'imo anu kuto'o, potundamo mpakoroso.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'emo jau ndato'o, simbente malipo noto
Se'i membanguno kita, pamongo da nu powia.

Napowiamo se'i, mesono i Lemo-nTonda:

Puroromo silau, djamo da mamongo jau.

Mamongomo, ro mamongo, mesono i Sese-nTaola:

Romomamongo kita, pangkoni da nu powia
Maoromo wo'u jaku, pangkoni kapowia jau.

Napowiamo i Lemo-nTonda anu napangkoni, ntanoka dja nâdi jau, natampunisi, moadi, kambolo-mbolo pasoanja. Ro setu mesono i Lemo nTonda:

Se'i ro ngkupowia, djamo da mangkoni kita.

Ndjo'u mangkoni, mesono i Sese-nTaola:

Motunda doawe-awe, jowe kumantjuru mate.
Moawe kita radua, jowe kumam pontjuruka.
Karata nia ndajaku, mangkoni dotuba jau.

Mangkoni ntano, pura setu mamongo. Mesono i Sese-nTaola:

Romo mangkoni kita, mamongo da nu powia.
Romo mangkoni jaku, da ndiu wo'u rajaku.
Kajuku ndakupendaki, da ndjo'u wo'u pepali.
Da nakadago ndajaku, da nu rakisimo jaku.

Mekirakisi i Sese-nTaola, natimbari kajuku, naposo, nakou, da narakisi ri banua, pura setu, meoasi ri Lemo-nTonda:

Imbe'i ue mpapamu, da nu popajunu jaku.

Mesono i Lemo-nTonda:

Kandjau ue impapa, ndjauri ojo ngapa.

Mesono wo'u i Sese-nTaola:

Ako ndjo'u delindja, nakarongarata kita.

Melindjamo tau samboko, djela ndjiria, mesono i Lemo-nTonda:

Se'imo ue ntji papa, napasambuni mbujawa.
Sungke da nakatongawa, dja moilala-ilala.

Madjidjingki raja i Sese-nTaola nato'o:

Powotunja setulau, ilala-ilala, jaku!

Mesono i Lemo-nTonda:

Danu ue mabaraka, da nakanotori raja.

Mesono i Sese-nTaola:

Manotomori rajaku, ue mabaraka jau.
A, montjomonu to'o, ue mabaraka kodjo.
Banja ngkumoimba-imba, nepase'ingkupangkita
Manotomori rajaku, da ntamandiumo jau.
Ma'iantapoawe-awe, jowe kumantjuru mate.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'i motundamo jaku, nda ta mandiumo jau.

Laumo, mandiu tau samboko, mekijali i Sese-nTaola upe ngkajuku pe-ndakinja pane ri ra mbanua nato'o:

Da nu gegesimo kaku, talikuku setu ndjau.
Posuara ma'i jaku, da nu pakaosi jau.

Nagegesimo, pura nagegesi nato'o:

Ne'emo sondo nu imba, da nta mesoremo kita.

Mesoremo ndeki wawo ntana, mampalaika ue; ndjo'u me'onto ri pala-pala mompakangau koronja, tau biasa me'onto lai ria; anu mombewore, mombewore, anu mompakangau, mompakangau.

Mombesalemo tau samboko, nato'o i Sese-nTaola:

Da me'onto jau sâja, se'indjai palapala.
Wujua kaosikaku, da nakaronga mangau.
Da ntamalaimo kita, pe'ontoka moimba.
Siko riu Lemo-nTonda, jakuri puri da ntonda.
Pelindja madago-dago, kupangkita nakadago.
Madago-dago melindja, naka josa ngkupangkita.
Soe palemu mokana, mokole tanda-tandanja.
Palemu kanamu soe, tanda-tanda kamokole.
Manotomo ngkupangkita, moilala bisumila
Madagomo peawanja, siongkatu tudu tana.
Ana Lamo timbanja, sawi sipa mebambara.
Manotomo kupangkita, ako ndjo'u djo melindja.

Melindjamo tau samboko, mempone ri banua motunda, nato'o i Sese-nTaola:

Nu wore ntjakodi jaku, da nakadago ndajaku.
Ane ro pe'ontomo, ndjo'u powia mamongo.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'i ro ngkupowia, djamo da mamongo kita.

Mamongomo, ro mamongo, mesono i Sese-nTaola:

Se'i romo mamongo, talemo ompa kasoro.
Da nakanoto ndajaku, metompa da jore jaku.

Natale i Lemo-nTonda, ro, nato'o:

Ro kutale silau, djo ma'i da jore jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Nakanoto nu intjani, sambuja da kuntandai.

Ro napetondoni se'i, moturumo jore. Masae-sae ngkajorenja se'i, bare'e mena-na, mosumo sambuja, bare'emo masae da mena, moiwomo i Datu-nToWawo Jangi, da napanga'esi i Sese-nTaola, maka nadonge bambari, i Lemo-nTonda naporongo, nato'o: be majoa ntano i Sese-nTaola da momporongo i Lemo-nTonda, si'a jau da rajanja, pai se'i i Sese-nTaola mompesindiu, setu pai napodjangai.

Kajore i nTjese-nTaola se'i dja rongonja mena-na, jabi santongo mbujamo, ma'imo kodjo i Datu nToWawo Jangi mompanga'esi. Napalike ndongonja i Sese-nTaola, nato'o:

Penawa Sese-nTaola, tuma'i tau degora.
Nakanoto nu intjani, ma'i dja moiwali.

Bare'e re'e mena-na, bepa narata gori mpenanja. Djela ri sambali bente iDatu nToWawo Jangi, bare'e re'e tau mewa. Napelike wo'u ndongonja i Sese-nTaola, nato'o:

Djamo jore nu tunggai, makurapa naintjani.
Djamo jore nu tangara, makura penawa-nawa.
Se'imo iwali rata, sikobare'e menawa.

Djelamo ri pu'u edja i Datu nTo Wawo Jangi, naowemo i Lemo- nTonda mompalike ronganja, mesuamo ri ra mpeti pembajo. Nato'o ntau silau se'e:

Posompo Sese-nTaola, se'imo kami linggona.
Se'imo kami metunggai, posompo bale ma'i.

Au sindate bare'epa ntja re'e da mena, ndekumo mempone, sawi ri ra mbanua narata, jore. A, nato'o, jore silau, aginja da ndekumo jau, ndatima rongonja. Napokaumo ana majununja: Timamo peti, pasa'amo, kenimo ndati Wawo Jangi.

Malaimo tau setu, nakeni, nepa ri jae ndjaja, mena i Sese-nTaola, penanja se'i, napokau rongonja, nato'o:

Tawa ue kupendo'u, rongoku i Lemo nTonda.

Paikanja djamo napokau ngkabongo; i sema da mantawa? djamo nakeni mpalai rongonja. Kanakeninja, nadikamo Sima-sima ri puse ndongonja, napa-sarumaka junu, ntje'e au maintjani.

Mompokau muni i Sese-nTaola:

Kupendo'u nakajosa, kukita tongonda oa.

Mesono Sima-sima:

Rongomune'emo nu to'o, ndjo'umo nakeni ntau.
Nakanoto nu intjani, i Datu nTo Wawo Jangi.
Setu ue tokatoka, nu pendo'u Sese-nTaola.

Mendo'umo, najali geri mata metaka-taka ri wiwi mata mombekekeni. Pura mendo'u, nakita bemo lau rongonja, djamo toka nakita, nadika ndongonja ri sorinja, mamongomo, napebomo eranja i Datu mPoiri, rongo ntua'inja, maka naporongomo i Gili mPinebetu'e, lai tu'anja, meari ri kare'enja.

Datu mPoiri eraku, narata mpepamo jaku.
Motungko jau makadja, rongokuma'inarampa.
Motungko makadja jau, rongokunarampantau.

Nadonge i nDatu mPoiri oninja, bare'e manoto rajanja, napeoasi ri rongonja:

Sompenaka pondjaumo, rongoku i GilimPinebetu'e.
Se'i ma'i tewao-wao, barangangantukakamu.

Mesono i Gili mPinebetu'e:

Ngangantukakakukodjo, sima'i mebo-bo.

Mesono i Datu mPoiri:

Anengangantukakaku, dandekukupagojau.

Ndekumo kodjo i Datu-mPoiri, nakeni nu[n]goju, djelamo ri Sese-nTaola,
nato'o:

Nundja anupeboka, eraku i Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Kupeboka eraku, rongokunakenintau.

Mesono i Datu-mPoiri.

Djamo jore nutunggai, makurapa pangintjani.
Djamo jore nutangara, makurapenawa-nawa.

Mesono i Sese-nTaola:

Djamo sikomantangara, danumangkita djaja.

Mesono i Datu mPoiri:

Iojakumaintjani, pakorokantapalai.

Ndjo'umo, motunda ri wobo mbanua, mebomo i Datu mPoiri jununja, na-
patudjuki:

Datunda rikamaranja, dandapompebo djaja.
Sikondjai mokana jaku, ri djaja boi manawu.
Ngoju katuduloma'i, dangkupodjaja malai.
Ngoju danupaintjani, i Datu nTo Wawo Jangi.

Ndjo'umo tau saera, nakeni nu ngoju, teliko-liko ngoju, napepali peari i nDatu ri Wawo Jangi ri tongo ndaoa, masae-sae djela ri bente i Datu nTo Wawo Jangi, liu-liu ndjo'u ri balampanja, mebo tumpu mbanua, mekisompo :

Posompomo nta'loma'i, Datu nTo Wawo Jangi.
Siko tau borosapu, mangarampa rongo ntau.

Nadonge ntau sindate, rongo i nDatu nTo Wawo Jangi, tau papitu, napa-takakamo rante ri talinganja, boi mombega'a, maka rongo ntau pura narampa i nDatu nTo Wawo Jangi. Bare'epa napesuwu ri peti i Lemo-nTonda, dja petinja nasokowaka, napero'u, bare'epa naloka; uase tebelentje, be tindja, puramo rajanja, kadju napobobaki, dja mopese; nu ndja napokudja-kudjaka peti? Djamo mapeni napero'uka! Nalike ndongonja papitu i Datu nTo Wawo Jangi, nato'o: Sindate i Sese-nTaola, ntjetu napopalikeka siko, nakanoto ndaja. Membangumo i Datu nTo Wawo Jangi, nato'o:

Nepa masusa rajamu, mekipoapuka jaku.

Moapumo rongonja papitu, pitungkura napoapuka, samba'a sangkura, samba'a sangkura, papitu toju manu napoirangkadju, simbente papitu manana, napokau ndongonja mondju'i:

Ndipondju'i ntjakalimo, ri suraja djarawata.

Mesonomo tau silau:

Posompomo mpakaliga, ne'emo sondu imba.

Mesono i Datu nTo Wawo Jangi:

Se'i da mangkoni jaku, nepa masusa rajamu.

Mesono i Sese-nTaola:

Banja ewase'i tuama, rongo ntau da narampa.
Se'imo da nupangkita, lawi bidjanja mpolinga.
Se'imo nupaintjani, lawi bidjanja powani.

Mesono i Datu-nTo Wawo Jangi:

Nepa masusa rajamu, mangkoni da mondju jaku.
Se'i romo mangkoni, djamo dangkumewuso'i.

Mesono i Sese-nTaola:

Banja ewase'i langkai, magasi mpebali-bali.

Mesono i Datu-nToWawo Jangi:

Banja wo'u ngkumebali, da mamongo wo'u sangkani

Mesono i Sese-nTaola:

A n e p u r a m o m a m o n g o , p a k a l i g a m o d o s o m p o .

Mompakoroka parewa i Datu-nTo Wawo Jangi, widu napetaka ri wo'onja, mompo'u komponja, mosalana, mosiga, mobadju, mopenai, motawala, puramo setu, nato'o:

O n t o b a k a m o m e b ô , t u l o ' u d a n g k u m o s o m p o .

Narantasi bamba ata sambali, merongke koronja kasondo mparewa napetaka. Mosompo, tedjondjo ri tana ungka ri wulili. Mekikae si Sese-nTaola: Kae jaku, bale! Bare'e nakae djamo nadju'i, lo'umo; ro setu, mesono i Sese-nTaola:

I s e m a d a m p e r i u k a , d a m e w u n u s e ' i , b a l e ?

Mesono i Datu nTo Wawo Jangi:

K o m i t a u m e t u n g g a i , l a p a s a k a m o l o m a ' i .

Mesono muni i Sese-nTaola:

I k o m i t a l i w a n u a , n t j e ' e , d a p e r i u k a .

Napimpilaka i nTjese-nTaola kantanja, nawunu tawalanja i Datu-nTo Wawo Jangi, be kono, natempu, tudu lai tana, mewali rano kabangke mbajaunja. Desawa wo'u i Sese-nTtaola, nato'o:

P i m p i n a k a m p o d a g o , t u n d j o ' u n g k u s a w a m o .

Be wo'u kono si'a, tudu lai tana be magoro tana, ndeku meogu ri raa, mewali buju, Puramo tawala, penaimo jau, mandabumo, mombetoto, ndjo'u ri tongo ndaoa, malente rajanja ri raa, mena'u ri tana, todjo ri tana ndeku muni ri raa, nakeni ngkasaenja, salakopi i Datu nToWawo Jangi, konomo nasaju, natando pa'anja sambali, ungka ri wulilinja napotando. Kanawunja lai tana, mebo-bomo rongonja papitu: Peolemo ana majunu! bara pa'a anu natunggai, bara ana metunggai. Ndjo'umo ana majunu mompeole, nakitamo, A, nato'o: pa'a i mpue jau silau, mawujn ewantje'e pai bangke. Masaemo wo'u, konomo natando pa'a sambali, nepa palenja, djamo wuso-wuso koronja pintja.

Mesono i Sese-nTaola:

A r a n u n d j a m a n g a j a , s i n g k a w e r a , s i n g k a r e n d j a ?
J a m o k o r o d o l e - d o l e , i D a t u - n T o W a w o J a n g i .

Masae-sae nasaju ri le'enja, manawu koronja, djamo wo'onja merumpa-rumpa mambombo ri kantanja, nabira. Ndjo'u meorenaka, nawali ntodu, natempu i Sese-nTaola, manawu ri tana. Ndjo'u mompeole ana majununja: O, nato'o, bare'e ntaninja, wo'o i mPue! Ndeku i Sese-nTaola mantima rongonja ri peti, nakeni pai peti wailo'u, djela ri balampa, nato'oka eranja:

Da ntamalaimo kita, se'imo anundatima.

Dikamolaitongonja, rongomu Sese-nTaola.

Ngoju katuduloma'i, da kupodjaja malai.

Tudumo kodjo ngoju mongkeni sisi'a, santjû-mo nakeni, kalo'unja ri tongo ndaoa.

Mesono i Datu-mPoiri:

Pakadagoka eraku, rongomu boi manawu.

Meogumo ngoju mangkeni sisi'a, motunda ri wawo ngoju, sompe ri ngoju, Masae-sae djelamo ri banua, be marameda, ngoju metawui-wuisi. Kadjelanja ri banua, mesonomo i Sese-nTaola:

Pesuwumo Lemo-nTonda, kami danu pamongoka.

Mesuwumo ri rampeti, nagili ri rajanja. Nepa napowia anu ndapongo. Ro setu, nato'o:

Se'imo rongkupowia, mamongo ma'imo tima.

Natima i nTjese-nTaola, nakenika eranja, mamongo pai eranja, nato'o:

Jamo damamongo jau, era, mamongo tulau.

Ro mamongo, da lo'umo wo'u i Datu-mPoiri, dompago rongonja, mompalakanamo.

Era jaku dalaimo, i komi daire'imo.

Mompalakanamo jaku, Sese-nTaola eraku.

Ngoju ngkatudumo ma'i, dangkupodjaja malai.

Tudumo ngoju, si'a kalo'u ri banuanja, banua i Bangkele tu'a. Mompeoasimo i Gili-mPinebetu'e:

Nundjamo napeboka, eramu i Sese-nTaola?

Mesono i Datu mPoiri:

Rongonja narampantau, napepeboka jaku.

Mesono i Gili mPinebetu'e:

Waimbe'imo rongonja, eramu Sese-nTaola?

Mesono i Datu-mPoiri:

Ndatemo muni rongonja, eramu i Lemo-nTonda.

Mesono i Gili mPinebetu'e:

Anendate madago, sikondekumongkabongo.

Mekipangkoni wo'u ri rongonja, mangkoni, ro mangkoni mamongo; jore malengimo rajanja, mombelulu tau nakeni ndeku.

Nato'o i nTjese-nTaola rindate:

Malengentu'urajaku, pangkoni powia jau.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'iro ngkupowia, djamo da mangkoni kita.

Mesono i Sese-nTaola:

Uetokagana-gana, seturi mangkowujawa.

Anetokamonusudika, djamo da mangkoni kita.

Mangkonimo, pura setu, ndjo'u mandiu ri ue mpapanja, mewalilimo mamongo, mekitale ompanja i Sese-nTaola:

Talemo ompa kasoro, Lemo-nTonda siko se'i.

Mesono i Lemo-nTonda:

Romokutale ompa, rongoku Sese-nTaola.

Mesono i Sese-nTaola:

Aneromotundjo'u, mamongo wawamokaku.

Ro mamongo, nato'o wo'u:

Danakanotondajamu, se'idangkujorejaku.

Nakanotonuintjani, ruambuajakupodjandji.

Moturu, joremo; kajorenja se'i, moiwomo i Datu nTo-Mata Eo, nadonge bambari i Sese-nTaola momporongo i Lemo-nTonda, nato'o: be majoa, si'a da momporongo. Natangara manga'e, mâja manu, madago tontji membuka tangoa, malaimo wo'u, bara tesantjowu jununja. Se'imo i-Sese-nTaola, djamo kajore-jorenja, ma'imo wo'u tau metunggai, sambuja pusa, jabimo santongo mbuja, djelamo i Datu-nTo Mata Eo. Mompelike wo'u rongonja:

Sese-nTaola pembangu, se'iratamoto tau.

Nakanotonuintjani, ise'itauiwali.

Bare'e-re'e mena, djelamo ri pu'uedja tau metunggai, nato'o:

Posompo Sese-nTaola, sei'mokamitotoka.

Bare'e-re'e mena, maraumo rongonja, nato'o:

Djamo jorenu tunggai, makura pangaintjani.

Djamo jorenu tangara, makura mponawana-nawa.

Mebo muni i Datu-nTo Mata Eo:

Posompomo dja loma'i, bale Sese-nTaola.

Kabare'enja mena se'i, mesuamo muni ri petinja i Lemo-nTonda, mponemo i Datu nTo Mata-Eo, nakitamo i Sese-nTaola: O, nato'o, jore ntano kodjo! Napokaumo jununja mongkeni peti, kare'e i Lemo-nTonda. Naokotaka, nakeni mpalai, mombetoto, mompaungku sako bare'e. Ndeki Pebete Eo nakeni i Lemo-nTonda, nepa ri jae ndjaja bare'epa djela ri wukunja, menamo i-Sese-nTaola:

Tawa ue ngkupendo'u, rongoku i Lemo-nTonda.

Mesono Sima-sima, napasipi lai pusenja:

Rongomu nemo nuto'o, mpandjo'u nakeni ntau.
Setu ue toka-toka, nadika i Lemo-nTonda.

Nepa nâmasi ue, napidja geri mata wiwi matanja, mombekekeni. Romendo'u nato'o i Sese-nTaola:

Motungko jau makadja, rongoku ma'i narampa.
Motungko makadja jau, rongoku narampa ntau.

Mamongomo ngkalionja, ro mamongo napebo eranja, mekilae:

Datu-mPoiri eraku, narata mpepamo jaku.

Nadonge i nDatu mPoiri nganganja, napeoasi ri rongonja i Gili-mPinebetu'e:

Sompenaka pondjaumu, rongoku i Gili-mPinebetu'e.
Simai tewao-wao, baranganga ntukakamu.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

Nganga ntukakamu kodjo, sima'i mebo-bo.
Ane nganga ntukakamu, dandekukupago jau.

Mompakoroka i Datu-mPoiri, puramo napebo ngoju, nato'o:

Ngoju pewuimo ma'i, se'imo jaku da malai.

Djelamo ngoju, ndekumo wo'u nakeni ndate eranja, djelamo napeoasi:

Nundja anu peboka, eraku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Rongoku narampa ntau, motungko makadja jau.

Kanoto ndajanja ewa ntjetu, mesawimo ri ngoju tau saera, nakeni ndeki Mata Eo. Mesono i Datu-mPoiri:

Kapali kaeamata, delulu jau tuama.
Kaeamata kapali, delulu jau langkai.

Era pompakorokamo, dantakaronja melulu.

Mompakoroka wo'u, mombesori potundanja, napebo ngoju:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Ngoju kaligamo tudu, da ngkapodjaja melulu.

Djelamo ngoju, nakeni mpalai tau radua saera. Djelamo ri lipu i nDatu nTo Mata Eo, nepa posomponja wo'u. Nato'o i nTjese-nTaola, napebo i Datu-nTo Mata Eo:

Posompomo dja loma'i, Datu nTo Mata Eo.

Napalikemo wo'u rongonja papitu, rongo ntau narampa pura-pura, bare'e djamo samba'a rongonja.

Sikomo tau makodje, mangarampa rongo ntau.

Menamo i Datu-nTo Mata Eo, nato'oka rongonja papitu:

Nepa masusa rajamu, da mpakanoto rajaku.

Se'i manoto rajaku, ndeku poapuka jaku.

Poapumo mpakaliga, ne'e dja sondo ndaimba.

Moapumo tau papitu setu, manana, napokau mondju'i:

Pondju'i ntjakalimo, ri suraja djarawata.

Mondju'imo, ro nadju'i mangkoni, tepapitu toju manu napoirangkadju. Mesono i Lemo-nTonda ri ra mpeti:

Siko makodje mperampa, posompomo ma'i tana.

Se'imo da nu pangkita, lawi bidjanja polinga.

Se'i da nu paintjani, lawi bidjanja powani.

Bangkukita kakodjenja, rongoku Sese-nTaola.

Ro mangkoni mapari-pari tau, mesono i Datu nTo Mata Eo:

Ne'e masusa rajamu, da mamongo riu jaku.

Mamongo wo'u, romo, napoiwo ndongonja najali rengkonja pura-pura, napombetotoka i Sese-nTaola. Mosompomo tesantongo pa'anja ri tana, katedjonja nadju'i nTjese-nTaola, nepa napeoasi:

i Sema da wunuriu, Datu-nTo Mata Eo?

Dja komitaliwanua, da mewunumoriunja.

Mesono i Datu-nTo Mata Eo:

Tantamakamo mpodago, tundjo'u dangkulapamo.

Nalapasaka tawala, be kono. Mesono i Sese-nTaola:

Se'e dasawamo jaku, pakaroso setu ndjau.

Nawunu wo'u, be wo'u kono.

Puramo mewunu jaku, mombetotomo jau.

Mombetotomo, malengi rajanja ri tana, ri raoa, malengi ri raoa, ritanamo. Masae-sae salanggoli i Datu nTo Mata Eo, natando pa'anja sambira, manawu, maka be majoa si'a, masala si'a. Anu silau mompeole, nakita: A, io kodjo, pa'a mPue jau, mawuju, maroso. Bare'e masae pa'anja sambira natompo, nepa palenja, wo'onja natodusi nTjese-nTaola, manawu.

Mokuômo rongonja papitu, balumo. Mempone i Sese-nTaola, liu-liu natima rongonja sangkani pai peti, nato'o i nDatu mPoiri:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Djelamo ngoju, nakeni mpalai tau tatogo saera, djela ri banuanja nato'o:

Pesuwumo Lemo-nTonda, jaku da nupamongoka.
Ise'ikami radua, da mamongo pura-pura

Napakaroka pamongo, mesono i Lemo-nTonda:

Se'iro mo ngkupowia, mamongo ma'i montima.

Ndjo'umo montima, mamongo tau, puramo, montjongka i Datu mPoiri da mewalili. Mesono i Sese-nTaola, nato'oka eranja:

Era se'imo mamongo, kita radua da mpongo.

Metompa malai i Datu mPoiri:

Dompalakanamo jaku, Sese-nTaola eraku.
Tua'imu da ngkudadu, banja se'i re'e lau.
Katudumo ngoju ma'i, dangkupodjaja malai.

Mesawimo ri ngoju, be masae djelamo ri banuanja. Meoasi i Gili mPinebetu'e, nato'oka rongonja:

Datu-mPoiri sindjau, ndatemo muni eramu?

Mesono rongonja:

Ne'emo masusa rajamu, ndatemo muni eramu.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

Ewa se'e madagomo, djamo ntamaro-ro.

Maro-romo muni tau samboko, katatogonja i Bangkele tu'a. I Sese-nTaola mekipoapu ri rongonja, nato'o:

Se'i maoromo jaku, pangkoni powia jau.

Rongoku i Lemo-nTonda, pangkoniku pakoroka.
Djo malengi wo'uraja, melulu-lulu djolawa.

Nâdi wo'u pangkoni, ro napakaroka, nato'o:

Se'i ro ngkupowia, djamo da mangkoni kita.
Re'itoka gana-gana, pangkonise'i Sese-nTaola.

Mesono i Sese-nTaola:

Romo mangkoni kita, mamongomopowia.

Napowia i Lemo-nTonda, ro, nato'o:

Tokaganamo tundjau, djondjo mamongo jau.

Pura mamongo, mesono i Sese-nTaola:

Romomamongo jaku, dandjo'udandiu jau.

Mesono i Lemo-nTonda:

Dandjo'ukitaradua, jowekumampontjuruka.

Malariue mandiu, pura mandiu, mempone ri banuanja. Montjongkoka wo'uda jore, nato'okarongonja:

Se'ida joremo jaku, togombujantapodjandji.

Rongonja djamo sambela jorenja. Pusamo sambuja pai santongo nadongemo i Datu ri Kasojoa bambari i Sese-nTaola momporongo i Lemo-nTonda. A, nato'o, mawuti ntano i Sese-nTaola, ne'entano si'a momporongo we'a setu, jaku jau. Montjuwe toju manu, motangoa, moruntjupaka tangoa, melindja-lindja, metunggai i Sese-nTaola. Napalike ndongonja, bare'e nâja:

Pena Sese-nTaola, mosumo wo'utau iwali.

Meratamo paratanda, rikoroku, Sese-nTaola.

Tanda iwali da ma'i, nakanotonu intjani.

Djamo jore nutunggai, makurapangaintjani.

Djamo jore nutangara, makurapenawa-nawa.

Masaepa pompelikenja, bare'e mena. Mesuamo rirampeti i Lemo-nTonda, se'imo iwali ri pu'uedja liu-liu mai, be sako naompo boboka mbente i nTjese-nTaola. Mekisompomo, nato'o:

Posompomoloma'i, se'ikomi metunggai.

Kadongesikobambari, nepakaratakami.

Esikotau makodje, se'imakupeole.

Posompomompakaliga, se'imodanu pangkita.

I sema da dosompo? Tau jore ndate. Kabare'enjanakita tau mosompo, mempone i Datu-nTo Kasojoa: O, jore ntano kodjo! Napokau ana majunu mompa-sa'a peti i Lemo-nTonda, ndjo'umo pura-pura.

Pusamo togo mbuja, menamo i Sese-nTaola, merapi ue, nato'o:

Tawa ue kupendo'u, noto ndajaku rongoku.

Mesono Sima-sima lai pontu mpusenja:

Rongomu ne'emo nu to'o, rongomu nakeni ntau.

Nakanoto ri rajamu, i Datu nTo Kasojoa.

Pendo'u Sese-nTaola, ue setu toka-toka.

Mendo'umo, pura setu, nato'o:

Motungko jau makadja, rongoku ma'i narampa.

Motungko makadja jau, rongoku narampa ntau.

Mamongo, ro mamongo, napebo eranja:

Datu-mPoiri eraku, narata mpepamo jaku.

Be josa mpodago nadonge nu eranja, napeoasi ri rongonja:

Sompenaka pondjaumu, rongoku i Gili-mPinebetu'e.

Sima'i tewao-wao, bara nganga ntukakamu.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

Nganga ntukakaku kodjo, sima'i mebo-bo

Mesono i Datu-mPoiri:

Ane nganga ntukakamu, da ndeku kupago jau.

Ngoju ngkatudu loma'i, da ngkupodjaja malai.

Tudumo wo'u ngoju, ndekumo wo'u, djela lai banua nu eranja, meoasi:

Nundja anu peboka, eraku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Rongoku narampa ntau, ntje'e kupeboka jau,

Mesono i Datu-mPoiri:

Djamo jore nu tangara, makura mponawa-nawa.

Djamo jore nu tunggai, makura pangaintjani.

Mesono i Sese-nTaola:

Montjomo era nu to'o, jaku ntja pindongo.

Ane banja jore jaku, da nu dongemo bambari.

Delulu jau tuama, kapali kaea mata.

Delulu jau langkai, kaea mata kapali.

Mesono i Datu-mPoiri:

Ma'imo pompakoroka, da ndapalulu rongomu.
Imbe'imo totonja nato'o, nakanoto ndaja.

Mesono i Sese-nTaola:

Nakanoto nu intjani, i Datu-nTo-Kasojoa.

Mebo ngoju i Datu-mPoiri:

Ngoju katudu loma'i, da ngkupodjaja malai.

Nakeni nu ngoju, lo'umo ri Kasojoa nu Eo. Masae-sae, djelamo ri bente
i nDatu-nTo Kasajoa, liu-liu motunda ri balamba, nato'o:

Posompomo tulo'u, i Datu-nTo Kasojoa.
I Datu ri Kasojoa, se'i malulu rongonja.
Marakia powiamu, mangarampa rongo ntau.

Mena i Datu-nTo Kasojoa, nalike ndongonja papitu, bare'e wo'u bata-bata
rajanja mokaradua, kakodjenja manga'esi tau. Penanja nato'o:

Se'i menamo jaku, nepa masusa rajamu.

Mebo muni tau sindjau:

Posompomo mpakaliga, siko ntja tau makodje.

Moapumo rongonja papitu, papitu kura napaunda, sangkura samba'a, papitu
toju manu napoirangkadju.

Posompomo mpakaliga, ne'emo sondo nu imba.

Mesono i Datu-nTo Kasojoa:

Nepa masusa rajamu, se'i da mangkoni jaku.
Pondju'i ntja sakalimo, ri suraja djarawata.

Nadju'ikamo ndongonja, mangkoni, ro mangkoni, mamongo, najalika parewanja
maroso porengkonja: mowidu ngkojoe, tongawa da kalo'unja, penainja ewa ata
sanawa. Mosompomo, tudu lai tana, tedjondjomo — Kae jaku, bale! Nadju'i i nTjese-
nTaola nu tambulinja ungka ri lompenja, karimbo mposomponja. Ro nadju'i, napeoasi:

I sema da wunu riu, to'o, da ku paintjani.

Mesono i Sese-nTaola:

Dja komi taliwanua, dewunu da mperiuka.

Mesono i Datu nTo Kasojoa:

Tantamakamo mpodago, tundjo'u da ngkulapamo.

Natantamaka, nalapasaka mombunu, ndjo'umo tawala be kono. Mesono i
Sese-nTaola:

Tantamaka wo'u jau, se'i desawamo jaku.

Mesawa, be kono wo'u. Mesono wo'u i Sese-nTaola, nato'o:

Nakadago mposibali, da narabumo penai.

Narabumo kodjo penai, nalapasaka mombetoto, natempu-tempu, reko-reko mbô, reko-reko mbô, be kono, malengi ri tana, ndeki raa, malengi ri raa, lau ri tanamo, momberampai inosa. Nakeni ngkasaenja, masala-kopi i Datu-nTo Kasojoa, nata-ndo palenja, pa'anja, nepa nasaju ri le'enja, matemo, natodu wo'onja teripuri, manawu ri tana. Puramo setu, ndeku montima rongonja. Napebomo ngoju:

Ngoju katudu loma'i, da ngkupodjaja malai.

Nakeni ri banuanja, djelamo nadikamo peti, napokau rongonja:

Pesuwumo Lemo-nTonda, kami da nu pamongoka.

Mesuwu i Lemo-nTonda, napowia mamongo, nato'o:

Se'i ro ngkupowia, mamongo ma'imo tima.

Ndjo'u montima mamongo, natondjuka eranja:

Era, da mamongo jau, bepa da mompalakana.

Ro mamongo tau saera, mesono i Datu-mPoiri:

Mompalakanamo jaku, Sese-nTaola eraku.

Io palaimo lo'u, Datu mPoiri eraku.

Malaimo eranja, djela lai rongonja, napeoasi i ngGili-mPinebetu'e:

Datu mPoiri sindjau, ewa mbe'imo eramu?

Mesono i Datu-mPoiri:

Eraku ndatemo muni, ntje'e nu pekutana.

Manotomo rajanja, maro-ro wo'u tau samboko lai kare'enja pai tu'anja.

I Sese-nTaola se'i djamo ewa owi powianja, ro mangkoni, mamongo, mandiu, joremo wo'u. Kajorenja se'i ma'imo i Datu-mPajompo Jangi sambira, montjongka, da merampa i Lemo-nTonda. Nalike ndongonja i Sese-nTaola:

Sese-nTaola pembangu, sima'imo wo'u tau.

Djamo jore nu tangara, makura mponawa-nawa.

Djamo jore nu tunggai, makura pangaintjani.

Sima'imo wo'u i Datu-nTo Pajompo Jangi sambira, mosu da djela, nalike, bepa djela ri gori mpena i nTjese-nTaola. Me'onto ri pu'u edja, mekisompo, nato'o i Datu-nTo Pajompo Jangi:

Sese-nTaola posompo, siko tau to bambari.

To bambari ngkakodje, nu posompo dja loma'i.

Bare'e mena lau tau, kende mempone ri banua i Sese-nTaola, rongonja mesuamo ri ra mpeti. Nakitamo tau jore, napasa'a kare'e ndongonja nakeni mpalai, bare'epa djela ri banuanja, naratamo gori mpenanja i Sese-nTaola; penanja, se'i nato'o:

Tawa ue ngkupendo'u, rongoku i Lemo-nTonda.

Mesono Sima-sima:

Rongomu ne'emo nu to'o, setu ue toka-toka.

Nakanoto ri rajamu, rongomu nakeni ntau.

Nakanoto nu intjani, i Datu-mPajompo Jangi.

Mesono i Sese-nTaola:

Motungko makadja jau, rongoku narampa ntau.

Motungko jau makadja, rongoku ma'i narampa.

Datu mPoiri eraku, narata mpepamo jaku.

Nadonge i nDatu-mPoiri, napeoasi ri rongonja:

Sompenaka pondjaumu, rongoku i Gili mPinebetu'e.

Sima'i ntewao-wao, bara nganga ntukakamu.

Ane i Sese-nTaola, pedongeka mpakajosa.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

Nganga ntukakaku kodjo, kudonge sima'i mebo-bo.

Ane nganga ntukakaku, da ndeku nu pago jau.

Mesono i Datu-mPoiri:

Ngoju katudu loma'i, da ngkupodjaja malai.

Ngoju ndikenimo jaku, da rata ndati eraku.

Ndekumo kodjo, nakeni ngoju; sampali naepesaka, djelamo lai eranja.

Nundja anu peboka, eraku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Kupeboka eraku, rongoku narampa ntau.

Mesono i Datu-mPoiri:

Djamo jore nu tunggai, makura mpangaintjani.

Djamo jore nu tangara, makura mpenawa-nawa.

Mesono i Sese-nTaola:

Montjomo anu nu to'o, jore jaku, era, kodjo.

Nakanoto nu intjani, i Datu-mPajompo Jangi.

Mombesorimo motunda tau saera, nakeni nu ngoju, masae-sae djelamo ri Pajompo Jangi, motunda ri balampa, mebo i Datu-mPajompo Jangi:

Posompo jau loma'i, i Datu-mPajompo Jangi.

Napalike ndongonja papitu wo'u, sakodi rongonja uaju, pai bare'epa nale'o naporongo. Mesono i Datu-mPajompo Jangi:

Pambai jaku merampa, bare'e dasae gaga.

Nepa masusa rajamu, se'i mena'umo jaku.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'emo sondo nu imba, bo da masusa impia.

Posompomo dja loma'i, Datu mPajompo Jangi.

Mesono i Datu nTo Pajompo Jangi:

Nepa masusa rajamu, dekipoapuka jaku.

Poapu maliga-liga, ne'emo sondo ndaimba.

Moapumo rongonja papitu, samba'a sangkura, samba'a sangkura, papitu toju manu napoirangkadju. Mananamo, napokau mondju'i:

Ndipondju'i ntjakalimo, ri suraja djarawata.

Ro mondju'i mangkoni, napangkoni ndongonja, nato'o:

Jowe kamawo ndajamu, da ndisumpu jau jaku.

Nasumpuka kodjo, samba'a santjumpu, samba'a santjumpu, dja butu ro nasumpu pitu ntjumpu, mangkoni ngkalionja. Ro mangkoni mekijali rengkonja; najali ntjamba'a samba'a; pitumpole badju, salana, siga napasua; marantasi rindi samba'a, mondi-ndi posomponja wu, ri, lai tana katudunja ngkalompe, djamo saowo ri wawo ntana, be madago mombeluku. — Kae jaku bale! — Nadju'i ntambuli i nTjese-nTaola, mombeoasi:

Sema dewunu riunja, nu baleku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Komi anu natunggai, lapasakamo loma'i.

Mesono i Datu nTo-Pajompo Jangi:

Tundjau ngkulapamo, pimpinaka mpakadago.

Mesono i Sese-nTaola:

Da ngkumesawamo jaku, pakadagomo kantamu.

Pakadagomo kantamu, da mesawamo jaku.

Nawunumo kodjo, nasubitaka, kasimbente, simbente pailasi, simbente makaliki. Mesono i Sese-nTaola:

Lega da tapaintjani, da mandabumo penai.

Mombetoto ri wawo ntana; malente ri tana, ri raa, malente ri raa, ri tana, ngasamo se'i, sala nggoli i Datu mPajompo Jangi, kono natando pa'anja nepa palenja, maka masala si'a, bare'e re'e joanja. Mesono i Sese-nTaola:

Bara nu ndja mangaja, i Datu-mPajompo Jangi?

Djamo koro dale-dale, sinkandjera singkawera.

Nepa natando le'enja meoretaka ri raa wo'onja, metodu i Sese-nTaola manawu ri tana. Ndekumo i Sese-nTaola, natima rogonja, neparitongoti peti kare'e ndongonja, nepa napebo ngoju:

Ngoju tudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Tudu ngojn, nakeni mpalai, masae-sae djela ri banuanja, nato'o:

Pesuwumo Lemo-nTonda, kami da nupamongoka.

Mesuwu, napowia mamongo.

Se'i ro ngkupowia, mamongo ma'imo tima.

Ndjo'u montima mamongo, nakenika eranja:

Era io ntamamongo, se'i silau mamongo.

Era da mamongomo kita, se'i mamongo ngkutima.

Ro mamongo, mesono i Datu-mPoiri:

Romo mamongo jaku, dompalakanamo jau.

Io mpompalakanamo, rongomu wo'undapago.

Mebo ngoju i Datu-mPoiri:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Nakeni nu ngoju, djelamo lai rongonja. Napeoasi i ngGili-mPinebetu'e:

Datu-mPoiri sindjau, arambe'i eramu?

Mesono i Datu-mPoiri:

Ndatemo muni tukakamu, ne'emo kodi rajamu.

Ndatemo pai rongonja, eraku i Sese-nTaola.

Anu sindjau i Sese-nTaola mangkoni, mamongo pai rongonja, ro setu, montjongka da jore:

Se'i ro mamongo kita, pangkoni da nu powia.
Se'i ro ngkupowia, ma'imo da ngkoni kita.

Mesono i Sese-nTaola:

Romo mangkoni kita, mamongo da nu powia.

Mesono i Lemo-nTonda:

Njau be nu to'okaku, toka ganamo tundjau.
Ndjau setu toka-toka, pamongo Sese-nTaola.

Ndjo'u mamongo, ro setu nato'o:

Da nakadago ndajaku, kundjo'u mandiu jaku.

Ndjo'umo mandiu samboko ri ue nawaja, napasamboni, najali pasambonja,
mandiumo, pura mandiu mosore, mamongo, mekitale rengko ngkajore, nato'o:

Se'i da turumo jaku, da nakanoto ndajamu.
Nakanoto nu intjani, onombuja kutandai.

Joremo wo'u; nepa togombuja naliu, nadonge i nTorokuku mBetu'e bambari i Lemo-nTonda naporongo i nTjese-nTaola. A, nato'o, mbamba i nTjese-nTaola, bare'e kupodjo, jaku da rongonja. Montjuwe manu, montangoa, naruntjupaka tangoa, natompo manu nasuwe tojunja, madago tontji mpanga'e ndjo'uma ungka ri tananja, tesacjo me'onto mandonge tontji madja'a, nepa madago, ndjo'u wo'u. Papitu mata i nTorokuku mBetu'e, sape ri lionja, ri patiga, ri tongo ndo'u, ri mangu-mangu, ewa mangkapa ogu mbetn'e papitu. Kadjelanja ri bente i nTjese-nTaola, mosumo gori mpenanja, ntanoka bare'epa djela lai ria. Napalike ndongonja:

Sese-nTaola pena, tau mosumo da rata.
Sima'i tau iwali, nakanoto nu intjani.
Djamo jore nu tunggai, makura pangaintjani.
Djamo jore nu tangara, makura mpenawa-nawa.

Bare'e mena, se'i iwalinja nakama'i-ma'i, osomo bente, boboka bare'e, ndjo'umo liu-liu ri banua i nTjese-nTaola:

Posompomo Sese-nTaola, sikomo tau makodje.
Sikomo tau makodje, bambari ngkadongedonge.

Bare'e mena, bare'e naepe pompalike ndongonja, kende mempore i nTorokuku, napokau ana majunu mompasa'a peti kare'e i Lemo-nTonda, nakeni mpena'u, nakeni mpalai, tetoromo manga'e, morasimo. Lawa-lawamo, nepa mena i Sese-nTaola, mekitawa ue:

Tawa ue, Lemo-nTonda, ngkupendo'u nakajosa.

Mesono 'Sima-simanja:

Rongomu ne'emo nu to'o, setu ue toka-toka.
Djamo da mendo'u jau, da nakajosa matamu.

Mendo'umo, nakita bare'emo lau rongonja, mesono:

Motungko jau makadja, rongoku ma'i narampa.
Motungko makadja jau, rongoku narampa-ntau.

Mesono Sima-simanja:

Nakanoto nu intjani, i Torokuku mBetu'e.

Mekilaemo si eranja, i Sese-nTaola:

Datu-mPoiri eraku, narata mpepamo jaku.

Nadonge i Datu-mPoiri, nato'oka rongonja:

Sompenaka pondjaumu, rongoku i Gili-mPinebetu'e.
Sima'i ntewao-wao, bara nganga ntukakamu.
Pedongeka mpakajosa, bara i Sese-nTaola.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

I Sese-nTaola kodjo, sindate mebo-bo.
Ndeku nupago jau, ane nganga nu eramu.

Mebo ngoju i Datu- mPoiri:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Meogu ngoju, mesawi i Datu- mPoiri, nakeni mpewui ngoju, djela lai eranja:

Nundja nu peboka, eraku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Rongoku narampa ntau, Datu-mPoiri eraku.

Mesono i Datu-mPoiri:

Djamo jore nu tangara, makura mpenawa-nawa.
Djamo jore nu tunggai, makura pangaintjani.

Mesono i Sese-nTaola:

Montjomo era nu to'o, jaku ntja pindongo.
Nakanoto nu intjani, i nTorokuku mBetu'e.

Manotomo raja i nDatu-mPoiri, napebo ngoju, sawi lai ria tau saera, na-
keni ri kare'e i nTorokuku mBetu'e, ndjo'u ri balampa, motunda, mekisompo:

Posompo dja loma'i, i nTorokuku mBetu'e.
Siko papitu matamu, mangarampa rongontau.

Jorepa ndati banuanja, napalike ndongonja papitu, mena. Mesono i Lemo nTonda ri ra mpetinja:

Bepa kukita kakodjemu, Sese-nTaola rongoku.

Mesono i Torokuku-mBetu'e:

Nepa masusa rajamu, Sese-nTaola silau.

Jaku depa membangu, dekipoapuka jau.

Mesono tau silau:

Poapu maliga-liga, ne'emo sondo ndipowia.

Posompomo ma'i jau, ne'e dja mongaju-ngaju.

Se'imo da nu pangkita, lawi bidjanja polinga.

Se'imo nu paintjani, lawi bidjanja powani.

Mekidju'imo i Torokuku Betu'e:

Pondju'i ntja sakalimo, ri suraja djarawata.

Mondju'imo; ro setu, nato'o:

Romo mondju'i kami, da ngkoni palai ma'i.

Mâra-ara mangkoni sisi'a papitu, kauajunja rongonja. Ro mangkoni nato'o:

Mangkoni jaku lo'u, da ndipowia mamongo.

Napowiamo, mamongo i nTorokuku-mBetu'e. Ro mamongo mekijali parewanja:

Romo mamongo jaku, ndijalimo parewaku.

Najalimo papitu salana, siga, badju, moso'o-so'o wo'u papitu, maroso popa-rewanja, narantasi bamba ata, mosompo, ungka ri karikinja katetananja. Mekikae si Sese-nTaola, nadju'i ntambulinja, tesoremaka nato'o:

I sema dewunu riu, baleku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

I komi taliwanua, ntje'i dewunu riunja.

Mesono i Torokuku m-Betu'e:

Tundjo'u da ngkulapamo, tantamakamo mpodago.

Natantamaka, nawunu, nasubitaka be kono. Mesono i Sese-nTaola:

Da ngkumesawamo jaku, pimpinakamo tundjo'u.

Mewunu mpesawa, puramo tawala, penaimo, mombetoto, djamo kakere-kere

ra mbente; malengi ri raa, metudumaka lai tana, malengi lai tana, ndeki raa-mo. Masac-sae sala nggoli i Torokuku mBetu'e, natando palenja, pa'anja, koronja, djamo wo'onja merumpa-rumpa meoretaka ri raa, natodu i Sese-nTaola. Matemo i Torokuku mBetu'e; ndeki banuanja i Sese-nTaola, natima rongonja, ndjo'umo ri eranja, nato'o:

Era rongoku se'imo, bara da ntamalaimo.
Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Tudumo ngoju, nakeni mpewalili tau tatogo. Djela ri banuanja, mempone, mesono i Sese-nTaola:

Pesuwumu Lemo-nTonda, kami da nu pamongoka.

Mesuwu, napowia mamongo, ndjo'u montima, napamongoka eranja. Mesono i Lemo-nTonda:

Se'iro ngkupowia, mamongo ma'imo tima.

Mesono i Sese-nTaola:

Era iomo mamongo, palakana tapanto'o.

Mesono i Datu-mPoiri:

Romo mamongo jau, dompalakanamo jaku.

Kalo'unja dompago rongonja nakeni nu ngoju, djelamo ri banuanja, meoasi rongonja:

Datu mPoiri sindjau, eramu kantja mbe'imo?

Mesono i Datu mPoiri:

Pakadagomo rajamu, ndate muni tukakamu.

Mekipoapu si Lemo-nTonda i Sese-nTaola, nato'oka i Lemo-nTonda:

Puramo mamongo jaku, pangkoni powiakaku.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'iro ngkupowia, se'i mangkonimo kita.

Ro mangkoni, mamongo, ro mamongo, mandiu, jurumo muni matanja, mekitale ompa i Sese-nTaola, nato'o:

Se'i da joremo jaku, danakanoto ndajamu.

Nakanoto nu intjani, pitumbuja kupodjandji.

Joremo kodjo, kajorenja patambujamo pusa, moiwomo i Momata Tibu; tibu matanja ruogu; bambari nadonge porongo i Lemo-nTonda, nato'o: A, ne'e i Sese-nTaola, jaku jau rongo i Lemo-nTonda, sangkudja wo'u kakodjenja, pai

kukoto. Nepa nakita matakū, mabalimo rajanja!—O ma'imo ri djaja, bara djamo tesambuja ojonja da mena i Sese-nTaola, djelamo ri pu'u edja, mekisompomo:

Posompo da loma'i, baleku Sese-nTaola.
Posompomo Sese-nTaola, se'imo nu polinggona.
Siko tau to bambari, se'epa ngkutunggai.
Momata Tibu to'onja, toto nTjese-nTaola.

Kabare'enja napetangani, najawataka bare'e wo'u, mempone, djamo natima i Lemo-nTonda ri ra ngkare'enja, malai. Bare'epa masae palainja, menamo i Sese-nTaola, napokau rongonja:

Tawa ue Lemo-nTonda, da ngkupangkita raa.

Mesono Sima-sima:

Rongomu ne'emo nu to'o, mpandjo'u nakeni nggora.
Io pindongomo jau, ue tokamo tulau.

Nâmasi ue, narata, mendo'u, nakitamo rongonja bare'e, nato'o:

Motungko makadja jau, rongoku narampa ntau.
Motungko jau makadja, bamo naowe marampa.

Mebomo wo'u si'a i Datu-mPoiri, nadonge pebonja, mesawi ri ngoju, ma'i melae. Naulaja i Sese-nTaola ri wawo ngoju meogu, nakeni ri kare'e i Momata Tibu. Djela lai ria, mekisompo:

Posompo dja loma'i, siko se'i Momata Tibu.
Marakia powiamu, mangarampa rongo ntau.
Se'i wo'u nupangkita, lawi bidjanja molinga.
Se'i wo'u nuintjani, lawi bidjanja powani.

Mesono i Momata Tibu:

Njau bemo nupebo, tulo'u da ngkumosompo.

Mesono i Sese-nTaola:

Posompomo mpakaliga, ne'emo sonde nu imba.
Gasa ngkedje motunda, posompo ma'i bale.
Mariangkanimo gaga, narampa-rampa ntuama.

Mesono i Lemo-nTonda ri ra mpeti:

Ne'e mowotu ntjolora, rongoku Sese-nTaola.
Marata paratanda, ri koroku, Sese-nTaola.
Tanda balu, tanda mate, ri koroku Sese-nTaola.
Bo da kuto'o impia, dja maria mompalinga.

Mesono i Momata Tibu:

Nepa masusa rajamu, dekipoapuka jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'emo sondo nu imba, posompomo mpakaliga.

Mesono i Momata Tibu:

Ane dja siko tulau, bapa maeka rajamu?

Mesono i Sese-nTaola:

Iomo jau mosompo, ne'enu sondo nu to'o.

Mesono i Momata Tibu:

Bara djandjimo da mate, tulaumo jaku bale!

Mosompomo bare'emo tetana.

Pewunumo jau ma'i, siko tau natunggai.

Mowunumo i Momata Tibu, be kono, mesawa i Sese-nTaola, be kono wo'u.
Pura tawala, penaimo. Mandabu penai mombetoto. Mesono i Sese-nTaola:

Dandarabumo penai, kodje da napaintjani.

Djamo tepidji nono tepakoro ri ra mbente pombetotonja, kandidi-ndidi tana;
masae setu, mawelamo Sese-nTaola, madungka, mate. Nato'o i Lemo-nTonda
sindate ri ra mpeti:

Se'inu to'okaro, pai nuto'o be montjo.

Kuto'o tanda ngkabaluh, pai siko da nu sapu.

Datu mPoiri, sindjau, pelaemo saeramu.

Melae i Datu mPoiri, dja koronja mpintja ndjo'u napombeara pai Momata
Tibu; dja nakekeni ri palenja, narapa, mabutu palenja, witinja, masempa ungka
tanta'inja, sawi ri tanoananja, maposo matanja, mewali limbo ruogu ri wawo ntana.
Mesono i Datu-mPoiri:

Peole bara ba tindja, tagara ntasi metima.

Tesakodi be mombali, petima ntagara ntasi.

Mesuwumo i Lemo-nTonda ri ra mpeti mompatuwu rongonja; toka-toka
wujawa napepesuwu ri ra mpeti, nawebusika ri koronja, pitu ngkani wailo'u wai
ma'i, djuku-djuku sangkoro; tuwu muni i Sese-nTaola, pajamo welanja. Mesono
iLemo-nTonda:

Siko sangkanimo mate, djo era nu mompelae.

Mesono i Sese-nTaola:

Banja kuoamo ro, tekajore jaku kodjo.

Mesono i Datu mPoiri:

Io era dalaimo, ngoju djaja imbe'imo?
Pakadagoka eraku, rongomu, boi manawu.

Napalaikamo petinja i Lemo-nTonda napakatongawamo koronja. Mesono i Datu-mPoiri:

Ri djaja boi mawaro, era mpakadago-dago.

Mesono i Sese-nTaola:

Madagomo potundaku, bare'emo da manawu.

Nakeni nu ngoju tau tatogo, djelamo ri banua, nato'o i Sese-nTaola:

Powia mamongo jau, Lemo-nTonda sindjau
Powia mpepamongoka, da napantangara songka.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'i ro ngkupowia, mamongo ma'imo tima.

Ndjo'u i Sese-nTaola, napamongoka eranja:

Silau era mamongo, songka da ndapanganto'o.

Nato'o i Datu-mPoiri da mamongo riunja nepa nato'o:

Se'i karo-rotu, banja da panto'o songka.
Se'i ro mamongo, djamo songka da nato'o.
Eraku Sese-nTaola, siko da manto'o songka.

Mesono i Sese-nTaola:

Se'i songkamo ngkuto'o, sangkani-ngkanimo kita.
Datu-mPoiri eraku, rongomu nu tima jau.
Rongomu lo'u montima, pedongeka ngkupaimba.

Naioka i nDatu-mPoiri:

Io da lo'umo jaku, Sese-nTaola eraku.
Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Kalo'unjamo djela lai ria, napeoasi ndongonja, i Gili mPinebetu'e:

Datu-mPoiri sindjau, ara mbe'imo eramu?

Mesono i Datu-mPoiri:

Eraku ndate ratamo, siko ne'emo ntja mawo.
Se'i jaku napokau, djo ma'i montima siko.
Nakonoto nu intjani, ndeku da sangkani-ngkani.
Ipane naimba-imba, sangkani-ngkanimo kita.
Pompakoroka poiwo, kita da ntamalaimo.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

Romo kupakoroka, da laimo ntametompa.

Metompa si Tu'anja i Bangkele Tu'a:

Tu'a da ngkamalaimo, komi se'i ire'imo.

Mesono i Bangkele Tu'a:

A, ne'e malai anaku, tora-tora wo'ujaku.
To'oka Sese-nTaola, jaku wo'utora-tora.

Mesono i Gili-mPinebetu'e:

Taowemo mombebali, tu'a kami da malai.

Mesono i Bangkele Tu'a:

Io, kupe'ontokamo, pelindja madago-dago.

Napebo ngoju i nDatu-mPoiri:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Tudumo ngoju, nakenimo tau samboko pai rengkonja. Djelamo ndate ia,
mesonomo i Datu mPoiri:

Ise'i ratamo kami, Sese-nTaola eraku.

Mesono i Sese-nTaola:

Rongoku i Lemo-nTonda, eramu nu pamongoka.
Koho, da nu pamongoka, eramu nu Lemo-nTonda.

Nakohomo eranja, nato'o:

Dago ntjakodi era, sikomo se'ijau.

Ro mamongo nato'o i Sese-nTaola:

Romo mamongo kita, pangkoni da ndipowia.
Ndjo'umo pai eramu, da mpowia retu ndjau.

Ro napowia nato'o:

Se'i ro ngkupowia, dja nu da mangkoni kita.

Ndjo'umo mangkoni sisi'a aopomo se'i, mabosu komponja, nato'o:

Romo mangkoni kita, pamongo da ndipowia.

Mesono i Lemo-nTonda:

Njau be ndito'o jau, toka ganamo tundjau.

I setu komi radua, toka gana pura-pura.

Ndjo'u mamongo sisi'a saera, samboko. Ro mamongo nato'o:

Malimûmo rajaku, da ndjo'u da ndiu jau.

Dandiu da ntamendaki, onu wo'u da najali.

Kajuku da ndipepali, mbe'i pandika mpapami?

Ndjo'u mantima i Lemo-nTonda, nato'o:

Jaku da ndjo'u da ntima, se'i jaku mangangkita.

Se'i kajuku i mpapa, kou da ntapompembasa.

Nakoumo kajuku, ro nakou, mebomo rongonja i Sese-nTaola:

Kajuku ma'imo tima, dandjo'u ri ue kita.

Ri ue da ndapembasa, ri pala-pala i mpapa.

Da ndjo'u sangkani-ngkani, se'i kita santua'i.

Datu mPoiri eraku, da ntamalaimo jau.

Mesono i Datu-mPoiri:

Ako ndjo'u kupanto'o, da eraku Sese-nTaola.

Ndjo'umo ri ue, me'onto ndjai pala-pala nadika ri pandiu.

Sungke pasambo sindjau, ue da ngkapangasangku.

Mesono i Lemo-nTonda:

Ue lo'umo ndisangku, da nu parakisi jaku.

Nasangku ue, nakeni ndati pala-pala. Mesono i Lemo-nTonda, nato'oka rongonja:

Potaliku ma'i kami, komi se'i da mendaki.

Mendakimo, pura narakisi, nato'o i nTjese-nTaola, nato'oka rongonja:

Rembisaka sampogeno, tanda ngkoromu maleko.

Leko-leko ntudu tana, ntjawi sipa mebambara.

Nawontjeani wujua i Lemo-nTonda.

Wuju i Lemo-nTonda, papitu wontjeaninja.

Romo mandiu kami, komi palaimo ma'i.

Puramo tuama, we'a mandiu; mosore tuama ndeki pala-pala. Pura mandiu we'a, nato'o:

Kaosi wujua mami, kajuku da nakajali.
Da naka ronga mangau, wujua kaesikaku.

Nakaosi wujua ntuama radua, pura nakaosi mbe'a, nato'o:

Da ntamalaimo jau, ro nu kaosi jaku.
Da laimo pura-pura, kita da ndjoi banua.

Malaimo djela ri banua, nato'o i Sese-nTaola:

Se'i-se'i ratamo kita, mamongo wo'u powia.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'i ro ngkupowia, mamongo ma'imo tima.

Mamongomo; ro mamongo nato'o i nTjese-nTaola:

Ane romo mamongo, songka wo'u da nato'o.
E, Lemo-nTonda sindjau, da manto'o songka jau.
Sindjau i Lemo-nTonda, da mombeto'oka songka.
E, siko Lemo-nTonda, anu da manto'o songka.
Siko anu da intjani, songka da nto'oka kami.

Mesono i Lemo-nTonda:

Pedongeka kaliwongo, ane jaku da manto'o.

Mesono i Sese-nTaola:

To'o mpakadago-dago, se'i kapedongekamo.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'ipa songka ndajaku, da mpatuwumo papamu.

Mesono i Sese-nTaola:

Ane siko manganto'o, bemo kasapu pindongo.
Bara re'e dja ajapa, tima da ndapangarapa.

Nauamo peti, bungge, pandika ajapa da naparuru nenenja pai papanja, napetondani kare'enja. Mesono i Lemo-nTonda:

Ane rata mawo ndaja, djo waka mpale i mpapa.
Ue matakulepe, djo waka mpale i nene.
Merata mawo ndajaku, djo waka mpale mpapaku.

Jalimo keni ri ma'i, jaku se'i maintjani.

Najalimo i Lemo-nTonda, nakeni ri wombo mbanua ajapa mpapanja pai nenenja tau pura-pura simbente, puramo narapa-rapa.

Da ndatale lai tana, setu lai ojo ngapa.

Lai ria kasoanja, wuku da ndapasambaka.

Lo'umo nakeni lai soma, natale lai ria; pura setu nato'o:

Wuku nenemu papamu, da nu patanika jau.

Narurumo ntau se'i, ri nunu kaposambakanja, masae naparuru, nepa si-ngkandomu, mesono i Lemo-nTonda, nato'oka rongonja:

Puramo napasambaka, djamo siko mantangara.

Ndatima mangko wujawa, ue da ndapangantawa.

Mangko da ndaparadua, se'i nakaronga wungka.

Nu wuku ntapasambaka, ndaka'uwi nu ajapa.

Ane ntje'e, da ntadjaga, boi ntesebu ri tana.

Naka'uwi, ro setu nato'o:

Siko se'i samba'a, da mompatuwu papata.

Ndjo'umo sisi'a samboko, nawebusi ue ri ra mangko wuku ntau mate, nabaku so, so, so, nato'o:

Pitungkani gana-gana, da ntapangkita tandanja.

Kapitungkaninja nawebusi, molengkomo wukunja, menesi ewa udja mba-mba eo, mompepali posuntjunja boi salasuntju mombekeleni, mombemama, gorinja ntjamba'a ntjamba'a, rodomo wo'u, Kaewase'enja, nato'o i Lemo-nTonda:

Webusi wo'u sangkani, da nakaronga mewali.

Nawebusi wo'u, molengkomo wo'u, manotomo kataunja pai nepa wukunja kangkodo-ngkodo, bepa lau inosanja dja wuku mpintja. Mesono i Lemo-nTonda:

Pakagana pitungkani, da nakagana mpewali.

Nawebusi ue ri mangko, sintji i Lemo-nTonda peranga namatai inta, panta nto tu'anja, nadika lai mangko napatuwuka tau mate pura-pura. Ganamo pitungkani, kalumbangu tau pura-pura, djo lene wawo ntau ri wawo ntana, dja matanja meruku, nepa katuwunja se'i, bare'epa mompeole tongo ndaoa se'i. Ganamo parewa ngkoronja, mesono i Sese-nTaola:

Setu puramo membangu, pebontjeka riu jau.

Napebontjeka ri kura bangke; tuwu-tuwu mpodago, mowotumo. Nato'o i Lemo-nTonda:

Setu ane mananamo, tila-tilaka ri-tabo.

Napodjuju-djujuka sa'e, natangkauka bontje nasiruka, bangke sa'e, kodi sa'e, pura-pura tuwu kabosenja, watua, natilaka kumu.

Liwu tilaka kumunja, anu tu'a wungka-wungka.
Liwu tila wungka-wungka, ndjoi wa'a anu tu'a.

Puramo natilaka, malaimo ndjai banuanja, napoapuka mpodago, mangkoni sangkani pai tau tu'anja. Mowotumo papa pai nene i Lemo-nTonda: A, nato'o, ane be djela siko, kede, be maintjani katuwuta:

Ane be rata anaku, bare'e da tuwu jaku.
Siko ane be ma'i, bare'e da tuwu kami.

Mesono i Sese-nTaola:

Montjomo anu ndito'o, djamo jaku ro kodjo.
Montjomo nito'o jau, kuma'i mompatuwu tau.

Mesono muni tau tu'anja:

Dja siko ma'i anaku, mompatuwu jaku.

Madago muni katuwu ntau pura-pura, tepopogelemo muni.

A, se'e wo'u ngkuto'oka, kabosenja pura-pura.
Songka da ndito'o jau, da nakanoto ndajaku.
Dja siko da nto'o songka, anaku Sese-nTaola.

Mesono i Sese-nTaola:

Powotu sa, Lemo-nTonda, jakumo da nto'o songka.

Mesono i Lemo-nTonda:

I siko sintja tuama, da manto'o songka ndaja.
I siko Sese-nTaola, da manto'o-nto'o songka.

Mesono i Sese-nTaola:

Se'i panto'o ndajaku, da do'a-salama jau.
Nenemu pai papamu, ntado'asalama jau.
Bepa rata lai nanggi, anu matemo sangkani.
Modo'a-salama kita, songka djamo imba-imba.
E, Lemo-nTonda sindjau, songkamo tau mombadju.

Nasongkamo tau dombadju, ndjo'u, anu mombadju, mombadju, anu melulu, melulu. Napebomo i Sungko-nTada, watua mPapanja, tau manoto kodjo rajanja:

E Sungko-nTada mai'mo, da kupanto'oka siko.

Djelamo i Sungko-nTada, nato'o:

Pue, se'imo jaku, songka ndito'omo jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Songka da nu pedongeka, da lo'u malulu bengga.
Siko anu maintjani, nda lo'u mantjo'o ulaki.

Ndjo'umo i Sungko nTada melulu. Nato'o i Sese-nTaola, napokau rongonja:

Ndipare'e pai rampa, Lemo-nTonda gana-gana.

Mesono i Lemo-nTonda:

Lawi gana toka-toka, rongoku Sese-nTaola.
Se'i pura toka gana, impiamo da matanja?

Mesono i Sese-nTaola:

I raneo da mantjabo, matanja naipuamo.

Masae-sae djelamo i Sungko-nTada:

Pue, i se'imo jaku, bengga mâjamo silau.

Mesono i Sese-nTaola:

Pakadago mangantaka, bo'i lapa Sungko-nTada.

Mesono i Sungko-nTada:

Bengga lawi be maila, madagomo kupandika.
Nu bengga manaja-naja, madagomo kupantaka.

Ungka lai ria bangke reme dompakanana, nato'o i Lemo-nTonda:

Sese-nTaola sindjau, bengga ndisampamo jau.
Labe ndatima samba'a, da ndasambale bengga.

Napokaumo i Sungko-nTada ndjo'u montima labe, mompare'e engko
mpontjambale.

Nato'o i Sese-nTaola:

Pelindjamo, Sungko-nTada, tima labe ri winanga.
Lo'umomontima labe, Sungko nTada ne'e masae.

Ndjo'umo i Sungko-nTada, djela lai winanga nasale labe, nato'o:

Labe komi da mandake, bengga ndeku ndisambale.

Mesono i Labe:

Ako djamo da melindja, kabosenja mekitima.

Mandakemo i Sungko-nTada pai labe, djelamo nato'o:

I se'i ratamo labe, kami ndipokau pane.
Kupekitima labe, se'i bengga ndisambale.

Mesono i Labe:

Kabosenja ndipokau, lo'umo napungu jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Sungko-nTada tau noto, bangga le'u pakaroso.

Mesono i Sungko-nTada:

Pue romo silau, labe da ma'imo jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Labepa ma'i jau, da lo'umo pai jaku.

Lo'umo, nasambalemo bangga, pura setu, nasampa, nateo ri balampa. Nato'o Sese-nTaola:

Ndiomo Sungko-nTada, nditeo ri balampa.

Pakoroka, Sungko-nTada, sa'e doapu ri tana.

Imbe'imo anu tu'a, da ma'imo pura-pura.

Da mampoasa baula, ndapampoapu ri kura.

Djelamo anu tu'a, mesono:

Pue se'imo kami, to'o da kapaintjani.

Mesono i Sese-nTaola:

Tundjau ntja Sungko-nTada, anu da maga'ataka.

Iraneomo matanja, reme mpodo'asalama.

Dja atenja setu ndj'au, ri banua dompoapu.

Kuto'o ndipaintjani, da ndasole ri kawali.

Naore ate mbaula ndeki banua, memponemo wo'u i Sese-nTaola pai Sungko-nTada, mesono i Sese-nTaola:

Setu ndjo'u Lemo-nTonda, poapu mpakadagoka.

Nakanoto nditangara, da iraneo saga'a.

Nawaikamo, napoapuka tau ri ra mbanua. Mapari-pari moapu tau saga'a, anu da nakoni ngkinowia. Mananamo anu napowia, mesono i Sese-nTaola:

Ane ro nipowia, da ngkonimo wo'u kita.

Se'i ro ngkapowia, djamo ma'i da natima.

Iomo sa, Sungko-nTada, ndjo'u maoko kina'a.

Datu-mPoiri eraku, pakadago potundamu.

Môkomo i Sungko-nTada kina'a mpuenja i Sese-nTaola, i Datu-mPoiri, i Tadata; labe mewalilimo ri winanga, dja ada mpontjambale nawaika. Mesono i Tadata:

Komi wa'a maniaku, da nta mangkonimo jau.

Mangkonimo pura-pura si'a, ro mangkoni, napokau i Sungko-nTada:

Romo kami mangkoni, tawa ue mpewuso'i.

Natawa i nTjungko-nTada, wungka, nato'o i Sese-nTaola:

Dula da ma'i nu oko, i Sungko nTada manoto.

Ane puramo nu dika, mamongo wo'u nu tima.

Ndjo'u montima mamongo, ro nadika, mesono i Ta Datu:

Maniaku intjindjau, se'i da mamongo jaku.

Ane wungkamo ndatila, da mongomo wo'u kita.

Ro mamongo, jurumo matanja:

Romo mamongo jaku, doturu-turumo jau.

Bangke reme, menamo tau, mata mposusamo; kamate-mate nu tau tu'anja pai katuwunja muni, setu naposusaka, porongo i Sese-nTaola pai i Lemo-nTonda napakanoto wo'u. Napokaumo muni i Sungko-nTada montima labe.

Sungko-nTada tau noto, labe da lo'u nu to'o.

Labe da lo'u nditima, komi tatogo delindja.

Mompakoroka i Sungko-nTada sisi'a tatogo, bare'e kaintjani to'o nu jununja, djamo kawatuanjamo se'i:

Da ndito'o pura-pura, labe depa katuwunja.

Wai lo'u i Sungko-nTada, djela lai winanga nato'oka labe:

Komi labe ri winanga, katima ndeku dombasa.

Nakanoto ndintjani, da ndikeni barasandji.

Labe komi wungka-wungka, da mandake pura-pura.

Mogombomo wa'a nu labe nato'o: Kita se'i napekitima ngkabosenja da ndeku mosambengi, jore ndatiria, bangke reme modo'a-salama. Naiokamo, nato'o da ndjo'u; mesono i Sungko-nTada:

Labe pompakorokamo, rajaku djo masusamo.

Mompakoroka wa'a labe, ndjo'u moparewa pura-pura, nakeni kora'a pai barasandji. Mandakemo ndeku, djelamo, nato'o i Sungko-nTada:

Pue sima'imo labe, jaku riunja mandake.

Napeoasi i nTjese-nTaola:

Sangkudja labe tuma'i, to'o dakupaintjani.

Mesono i Sungko-nTada:

Labe sampuju uaju, nakanoto ri rajamu.

Mesono i Sese-nTaola:

Manotomo ri rajaku, ue patokamo jau.

Napatokamo ue, mempone labe, nato'o i nTjese-nTaola:

Wai ompa Lemo-nTonda, ngkupantale nakatoka
Ri wombo dangkupantale, da napotunda nu labe.

Nawai natale ri tambale, sawimo labe nato'o i Sese-nTaola:

Djai wombo Sungko-nTada, wuso'i sawi samba'a.

Sawi samba'a nawuso'i, sawi samba'a nawuso'i. Mesono i Sese-nTaola:

Labe kaliu loma'i, se'imo da potundami.

Mesono labe:

Tabedamoliu jaku, da motunda retu ndjau.
Boi da ngkapomasala, kabosenja da moliunaka.

Mesono i Sese-nTaola:

E, bare'e da masala, jaku se'i mantangara.

Moliumo labe, motundamo. Nato'o i Sese-nTaola:

Ndipodjidjiri motunda, komi labe pura-pura.
Ndipowia pamongonja, komi se'i Lemo-nTonda.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'i ro ngkupowia, mamongo ma'inditima.

Napokau mPuenja i Sungko-nTada:

Ndjo'u tima Sungko-nTada, keni ma'i gana-gana.

Nakeni i nTjungko-nTada natilaka labe, mamongo labe, wungka tesa-
mpongo labe sampuju uaju pura-pura. Mesono i Sese-nTaola:

Djidjiri madago-dago anu gana ntja tokamo.
Labe pamongo jau, wungka tokamo tulau.
Rongoku i Lemo-nTonda, dula da ndipakoroka.

Narata ngkawenginja labe, momparidulamo i Lemo-nTonda kina'a nu labe
pai jununja. Mompokau i Sese-nTaola:

Domparidulamo jau, kina'a labe sindjau.
Tawa ue, Sungko-nTada, lai mangko gana-gana.
Sa'e ri pobangga pale, ue da nu pangawangke.
Io ndioko jau, toka ganamo tulau.
Ue nditeomo kaku, da kapangandika jau.
Dula ndiokomo ma'i, jaku se'i maintjani.
Wungka labe sindjau, era dotundamo jau.
Sungko-nTada wawa ma'i, oko pai dula mami.
Se'i motundamo jaku, okomo kaku dulaku.

Naokoka dula, mangkoni tau saera pai labe:

Se'i motundamo jaku, labe dangkonimo jau.

Mangkonimo labe, ro mangkoni:

Puramo mangkoni kami, dula ma'imo ndijali.

Nakeni ri rajanja, da ndapompakoroka tau ri ra mbanua.

Dula puramo ndioko, ndiwawa wo'u mamongo.
Se'imo wungka ndatila, labe da mamongo kita.

Pura mamongo, mawengimo, nato'o:

Kupekitimaka komi, dobarasandji sakodi.

Mesono labe:

Ane komi manganto'o, kami se'i kabosenja.
Dja ne'e ngkapomasala, barasandji da ngkabasa.

Mesono i Sese-nTaola:

Io djamo da ndibasa, labe komi be da sala.

Mobarasandjimo labe, kawô-wô nganganja, ndaponika tau rua mboko i Sese-nTaola pai i Lemo-nTonda, i Datu-mPoiri pai i Gili-mPinebetu'e. Djela ri ungka mpobarasandjinja, nape'ontoka.

Ane pura mobasa, doturu-turumo jau.

Joremo wo'u labe, bangke reme nato'o i Sese-nTaola:

Ndipari-pari moapu, komi se'i Lemo-nTonda.

Anu moapu, moapu, napasongka tau ri tana ri ra mbanua. Manana, neparidula, mata ntjusamo. Nato'o i Sese-nTaola:

Sungko-nTada ma'imo, da ngkupanto'oka siko.

Mesono i Sungko nTada:

Pue se'imo jaku, ndito'omo ma'i jau.

Mesono i Sese-nTaola:

Ue wo'u da nu tawa, ndjai mangko gana-gana.

Natawa ue wungka-wungka, napantawa tabo. Pura, mesono i Sungko-nTada.

Se'i romo ngkutawa, ue toka gana-gana.

Mesono i Sese-nTaola:

Jaku da ndjo'u rindjau, nu pantondju-ntondju kaku.

Datu-mPoiri eraku, siko ntondo retu ndjau.

Môko sisi'a tatogomo, napompekabeka labe dulanja, wungkamo.

Era da tundamo kita, se'i wungkamo ndatila.

Sungko-nTada wawa ma'i, se'i motundamo kami.

Nawawamo i nTjungko-nTada, nato'o i Sese-nTaola:

Labe komi to pombasa, kita modo'a-salama.

Mombasamo labe, manianja wo'u dongkabe pale. Mesono i Sese-nTaola:

Se'i mombasamo labe, kita dontanande pale.

Montanande pale tau pura-pura, ndahamimo palenja, kapura mpombasa.

E Lemo-nTonda sindate, ma'imo sa, kabe pale.

Ro nakabe, mangkonimo pura-pura, mamongo mompalakanamo labe, nato'o:

Mompalakanamo kami, se'i komi kabosenja.

Mesono i Sese-nTaola:

Io pompalakanamo, duangamu da ndipago.

Iomo sa Sungko-nTada, timaka bengga da mata.

Da nakeni ri duanga, tanda mpodo'asalama.

Malaimo labe napopoiwo ngaja-ngaja. Naliumo podo'asalama, manotomo porongonja, bare'emo jore mewuja-wuja, djamo ewa tau wungka eo. Masae-sae porongonja, mangepemo i Lemo-nTonda pai i Gili-mPinebetu'e kationanja. Mesono i Sese-nTaola:

Pedongeka Lemo-nTonda, se'i kupanto'o songka.

Nakanoto ri rajamu, jaku mawo ri papaku.

Mesono i Lemo-nTonda:

Ane siko manganto'o, djamo kita da mogombo.
Gombo pai nene, papa, kadago mpompalakana.
Da kundjo'u pai jaku, kupangkita maniaku.

Mesono i Sese-nTaola:

Da ndjo'u kita aopo, se'imo songka ntato'o.
Da molimbu ndjai wombo, songka nepa da nato'o.

Ndjo'umo ri wombo. Mesono i Lemo-nTonda:

Nene da ndjo'u rindjau, i komi pai papaku.

Ndjo'umo kodjo, bare'e nasapu, motundamo singkandomu ri wombonja.

Mesono i Lemo-nTonda:

Nene komi pai papa, maniami mawo raja.
Mawo raja maniami, nakanoto nuintjani.

Mesonomo nenenja:

Ane ntje'i anaku, ndapakorokamo baku.
E se'i komi anaku, ndasongka tau mombadju.
Rata ri reme madago, dompalakana mpodago.

Nasongkamo ndapare'e baku, mombadju tau, ganamo baku napombadju nato'o:

E se'i ganamo baku, dompalakanamo jau.
E de komi anaku, mompalakanamo jau.
Anaku i Lemo-nTonda, rongomu Sese-nTaola.
Se'i wo'u sambobopa, jaku da nditora-tora.

Mesono i Sese-nTaola pai i Lemo-nTonda:

Montompaka kami dalai, ana majunu ndiwai.

Mesono nenenja pai papanja:

Masala komi radua, da masongka pura-pura.

Mesono i Sese-nTaola:

Anu da ndidika sa'e, djamo komi da masuka.

Nato'o ntau tu'anja:

Patampuju da kakeni, anu sondo da ire'i.
Patampuju da melindja, anu sondo da ndadika.

Mompalakanamo tau malai:

Ratamo reme madago, kami dompalakanamo.

Mesono Ta-Datu pai Indo i nDatu:

Anaku ndipelindjamo, ri djaja madago-dago.
Rimbe'imo ntapodjaja, se'imo ngkupekutana.

Mesono i Sese-nTaola:

Djaja da tudu ritasi, nakanoto nu intjani.

Mesonomo Indo i Datu:

E Lemo- nTonda anaku, dja da mawomorajaku.
Ne'e ndikasolorani, wai ndjo'uwaima'i.

Malaimo i Sese- nTaola samboko, saera santua'i. Palainja se'i nato'oka manianja:

Nakanoto nu intjani, djaja da tudu ritasi.
Ane tudulai daga, djaja depandatangara.

Kalo'unja se'i, tudumo lai tasi, mesono i Lemo- nTonda:

Tudumoritaskita, nundjamo tapowia?

Mesono rongonja:

Ne'e masusarajami, se'ijaku maintjani.
Nepamasusariraja, se'ijakumantangara.
Duanga Lapi Tambaga, pesuwurikamaranja.
Mbe'iduanga ingkai, pesuwujau ma'i.

Kajore-jorenja owi maria mbuja, dja moadjo-adjo tanoananja lai ngkainja Toranda Ue, mekipowia duanga. Masae-sae nepa ro, nadika lai ria nato'o: Ane kupebo, da djela ngkalionja duanga pai parewanja. Pebonja se'i, djelamo wo'u kodjo, naolesaka i Lemo-nTonda dja saunda ri wawo ntasi, duanga lapi tambaga, bare'ere'e tau mesawi. Napokau da mosu:

Duanga Lapi Tambaga, pakamosu ma'itana.
Pakamosuwaima'i, duanga dakapesawi.

Napakamosuwaima'i, mosumo kodjo djela ri wiwinja, bare'e mosore.

Ndipesawi Sungko-nTada, siko da mombawanaka.
Ane sawirindate, siko da mangkabe-ngkabe.

Dja sa-rû pempone i Sungko- nTada, nepa mepone tau patampuju pai tatogo.

E Gili- mPinebetu'e, tondamo eramusetu.

Memponemo pura-pura sawimo, nato'o i Sese- nTaola:

Duanga Lapi- Tambaga, petawanaka mokana
Ndjo'undjai kandalanja, ndapangkita wawontana.

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandonge ntenge lipu, tanda-tanda nu mokole.
Duanga Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.
Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napelindja duangata, duanga Lapi Tambaga.

Dja ganda pai tawa-tawa mompelindja duanga, nadonge wa'a ntau ri wiwi ntasi: A, duanga i nTjese-nTaola jau! Bare'ere'e tau moguli djamo naringko-ringko, sombanja bare'e, pantidoanja tatogo.

Nadongemo i Tokaroudja poringko ngganda, malosemo rajanja nato'o: A, ne'emo i Sese nTaola da momporongo i Lemo-nTonda, jaku jau! Moiwomo da mangajawa i Sese-nTaola, da narampa rongonja pai duanganja:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napelindja nduangata, duanga Lapi Tambaga.

Mesono i Sungko nTada:

Bara nundja sima'i, mawengi sambali jangi.
Sima'i bara nundja, ri oloa nu nduanga?
Pesoba mpetatarapo, nakajosa nakanoto.

Metaropomo i Sungko-nTada, nato'o:

Se'iro ngkutaropo, duanga mpagora kodjo.
Pelindja Lapi Tambaga, danakarongamorata.

Molontjomo duanga, simpotomu ri wawo ntasi, joremo i Sese-nTaola, mesono gora:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'ikami be monjomba, pagonja Sese-nTaola.

Mompalike i Lemo-nTonda rongonja:

Pena Sese-nTaola, ole se'imo pagora.
Sese-nTaola pena, pagora se'imo rata.
Djamo jore nutunggai, makura pangaintjani.
Djamo jore nutangara, makura mponawa-nawa.

Ma'imo i To karoudja, bara togoatu duanganja. Mopanaguntumo, matemo junu i Sese-nTaola, i Sungko-nTada manawu lai tasi. Ungka lai ria menamo i Sese-nTaola, naeche i To karoudja:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.

Membangumo i Sese-nTaola, nato'o:

Kapali wo'u danjomba, ane i Sese-nTaola.
Sangadinja kumotopi kumompule dangkumonjomba.
Se'imo danu pangkita, lawi bidjanja polinga.
Se'imonu paintjani, lawi bidjanja powani.
Paraka'i samparadja, ndjai dulungi nduanga.
Samparadja paraka'i, ri dulungi nduangani.

Natendeka kodjo samparadja nduanga i nTokaroudja, mombeka'imo duanga,
natendeka wo'u i Sese-nTaola ri dulungi i nTo karoudja, nato'oka eranja:

Datu mPoiri eraku, da ntamotilamo jau.
Jaku ri Tokaroudja, siko anu pura-pura.

Mompakaroso tau saera, nasempa-sempa da mata tau, mosikeri, melimba
ri duanga mpagora, mate i To karoudja pai jununja pura-pura, maka masala, i
Sese-nTaola anu be masala, najawataka. Mewalili ri duanganja tau saera, napa-
tuwu jununja patampuju, ndjo'umo:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandonge ntenge lipu, tanda-tanda kamokole.
Pelindja Lapi Tambaga, kita nakaronga djela.
Duanga Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.

Molontjo duanga, djamo polontjo-lontjonja, dja maro-ro tau ri duanga; anu
juru mata jore, anu bare'e, mena. i To karoudja se'i, udja napobandera.

Nadonge i Ligi nToja poliu i nTjese-nTaola, moiwo wo'u si'a, nato'o: Da
kujawataka tau setu, da kutima duanganja pai rongonja. Napokau tau mantjowu-
ntjowu, napakaroka duanga. Masae-sae, djela ri eo ngkadagonja, mekatudu lai
tasi, sintjawi pai jununja i Ligi-nToja; peole-ole, ewa benu ri wawo ntasi kasondo
nduanganja! Mesono tau ri kapala:

Sima'i bara ndja, ri oloa nduangata?
Bara duanga mpagora, ri dulungi, ri oloa.
Taropo da nakajosa, bara duanga mpagora.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'i ro ngkutaropo, duanga mpagora kodjo.
Ane duanga mpagora, da patotoka oloa.

Mesono i Lemo-nTonda:

Maeka ntu'u rajaku, mamusu ri tampanau.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'e maeka rajamu, se'i ndjo'u pai jaku.
Sangadi ngkupati ndu' i duangaku pai gora

Moturumo, jore, molontjo-lontjo duanga, masae-sae mosu, napalike i Lemo-
nTonda :

Penamo Sese-nTaola, se'i mosumo pagora.

Bare'e mena, mosu duanga i Ligi nToja nato'o:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'i kami be monjomba, pagonja i Sese-nTaola.
Be monjomba se'i kami, pagonja dja Pue mami.

Mopanaguntu i Ligi-nToja, se'imo i Sungko-nTada pai jununja mesawa;
pombepanaguntunja se'i, matemo junu i nTjungko nTada patampuju, nasombulaka
mpeluru, be manawu i Sungko-nTada.

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.

Menamo i Sese-nTaola, membangu mesono:

Kapali wo'u da njomba, ane i Sese-nTaola.
Sangadingkumompule, ngkumotopi da ngkumonjomba.

Maewapa i Sungko-nTada, mombetila-tilamo i Sese-nTaola saera:

Datu-mPoiri eraku, da tamotilamo jau.
Jakumo i Ligi-nToja, siko da tau sondonja.
Paraka'i samparadja, ri dulungi, Sungko-nTada!

Natendeka i nTjungko-nTada, natende wo'u i Ligi-nToja, mombekekenimo
wo'u duanganja. Nato'o i Sese-nTaola:

Ligi-nToja nupangkita, lawi bidjanja polinga.
Ligi-nToja nuintjani, lawi bidjanja powani.

Mesombulaka, mombegajangi, mate i Ligi-nToja, tau sondonja napepate i
nDatu-mPoiri, djamo radua malapa mompetumbuka rongo i Ligi-nToja kapate
ndongonja. Melimbamo tau saera ri duanganja, napatuwu jununja.

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandonge ntenge lipu, tanda-tanda nu mokole.
Pelimba Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.
Duanga siko pelindja, nakaronga rata kita.

Molontjo, napalaika tau mate, tapopolanto ri wawo ntasi. Nadonge i Bangkarondo bambari kama'i i nTjese-nTaola, nato'o: A borosapu jau tau setu, momporongo i Lemo-nTonda, da kutima duanganja, kudongemo gandanja setu. Nadongemo dja'inja matemo, napepate i nTjese-nTaola. Dopajawa si'a, natudja baku, moiwo tau togontjowu, ro napakoroka pura-pura nadjudjulaka duanga, pura melanto, ndjo'umo kauju-uju, anu mosumomba, mosumomba, anu mogadjo, mogadjo, anu mowose, mowose. Lawa-lawapa nakita i Sungko-nTada, nato'o:

Bara nu ndja si ma'i, mawa-wa sambira tasi.
Ri oloa nduangani, Pueku Sese-nTaola?

Mesono Sese-nTaola:

Pesoba mpetataropo, nakajosa mpakanoto.
Nakajosa nakanoto, bara duanga mpagora.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'i ro ngkutaropo, duanga mpagora kodjo.
Nakanoto ndintjani, i Bangka Rondo sima'i.

Mesono i Sese-nTaola:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Nakaronga momberata, kita pai duanganja.
Polontjo Lapi-Tambaga, nakaronga momberata.
Sangadi ngkupatiundu'i, duangaku pai gora.
Ane i Sese-nTaola, biasanja mombegora.

Molontjo duanga moturumo si'a jore; mosu-mosugora, napalike i Lemo-nTonda:

Penamo Sese-nTaola, se'i mosumo pagora.
Se'i kompoku bangkemo, ridjaja sondo marendo.
Se'i dja masusa raja, sondo wo'u to pejawa.
Penamo Sese-nTaola, djo jore nu pakoroka.

Se'i i Lemo-nTonda pai i Gili-mPinebetu'e tongawamo kabangke ngkomponja, anu naepe palainja. Mosu-mosumo i Bangka Rondo, mebo-bo:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.
Ponjomba Pue nduangana, i se'imo kami rata.

Mesono i Sungko-nTada:

Kapali wo'u da njomba, watua nTjese-nTaola.

Mombepanaguntu riunja junu i nTjese-nTaola pai i Bangka Rondo, djamo ruampuju manawu, bare'e nakoto mosu, karoso mpaewa ntau. Ungka ri ria memamo i Sese-nTaola, mesono i Bangka Rondo:

Ponjomba Sese-nTaola, se'i kami da megora.
Sese-nTaola sindjau, peole se'imo jaku.
Ponjomba da kupangkita, se'imo tau metima.

Mesono i Sese-nTaola:

Kapali wo'u danjomba, ane i Sese-nTaola.
Paraka'i samparadja, ndjai dulungi nduanga.

Melimba, mosombulaka i Datu-mPoiri ri tau sondo, djamo narapa-rapa mata jau. Pura mate, i Bangka-Rondo wo'u napepate i nTjese-nTaola, mewalili ri duanganja, napatuwu ana majunu ruampuju.

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandonge ntenge lipu, tanda-tanda nu mokole.
Duanga Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.
Duanga siko pelindja, nakaronga rata kita.
Pelindja Lapi-Tambaga, kita nakaronga rata.
Jaku lawi biasaku, mamusu i tampanau.
Sangadi ngkupertundu'i, duangaku pai gora.

Polontjo nduanga se'i, nadongemo wo'u i Sandopo Dada, moiwomo wo'u si'a, patantjowu tau napokau. Mekatudu, natudumaka duanga lai tasi. Mombe-lawapa pai Duanga Lapi-Tambaga, napeoasi i nTjese n-Taola:

Bara nu ndja sima'i, makuni sambali jangi.
Pesoba mpetataropo, Sungko-nTada tau noto.
Taropo ma'i oloa, bara duanga mpagora.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'i ro ngkutaropo, duanga mpagora kodjo.

Mesono muni i Sese-nTaola:

Ane duanga mpagora, ndapakonoka oloa.
Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napelindja duangata, nakaronga momberata.

Polontjo nduanga se'i, joremo muni i Sese-nTaola; masae-sae simbentemo josa tau. Napelike ndongonja, i Sese-nTaola:

Pembangumo Sese-nTaola, se'imo mosu pagora.
Nakanoto nu intjani, i Sandopa Dada sima'i.

Bare'epa mena; mosu-mosumo duanga, mesono i Sandopo Dada:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.
Siko kadonge bambari, se'i ma'i ngkutunggai.
Ponjombaka Pue duanga, i se'i kami degora.

Mesono i Sungko-nTada:

Sako kami be danjomba, ndipaintjani pagora!

Mombepanaguntu mesawa waima'i waindjo'u, djamo sampuju tau mate.
Malenge raja nape'ontoka. Masae-sae menamo i Sese-nTaola:

Sese-nTaola iwali, ponjomba, se'imo kami!

Mesono i Sese-nTaola:

Kapali wo'u danjomba, ane i Sese-nTaola:

Sangadinja ngkumotopi, ngkumompule dangku-
monjomba.

Se'imo da nupangkita, i Sese-nTaola polinga.

Se'imo napaintjani, i Sese-nTaola powani.

Datu-mPoiri eraku, tau sondo da tilamu.

Jaku i Sandopo Dada, ntje'e dakupotadaka.

Mombepanowamo ri tongo ntasi, mesombulaka i Sese nTaola ri duanga
i Sandopo Dada, moropu tau, bare'emo re'e tapalai tapotunda, mombegajangi,
napepate i nTjese-nTaola i Sandopo Dada, tau sondo napepate i nDatu-mPoiri.
Kapatenja se'i, mewalili ri duanga mompatuwu jununja sampuju. Romo setu
molontjo duanga:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.

Napandonge ntenge lipu, tanda-tanda numokole.

Duanga Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.

Pelindja Lapi Tambaga, kita nakaronga rata.

Napalaika duanga ntau mate, polontjo-lontjonja wo'u mosu-mosu ri tana
ntau tu'anja, moiwomo wo'u i Mobangka Toe, wawo ntalikunja kadju toe, maeta
sangkanu ewa boti patani, to ri wusu. Mekatudu lai tasi limantjowu taunja, na-
popolanto duanga, nalapasaka ganda mpanga'e.

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.

Napolontjo nduangata, duanga Lapi-Tambaga.

Masae-sae mosumo, meoasi i Sungko-nTada, nato'oka Puenja:

Sima'i baranu ndja, maeta sambali tana.

Ri oloa nduangata, Pueku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Sungko nTada tau tonga, taropo da nakajosa.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'i ro ngkutaropo, josa pagoramo kodjo.

Mesono Puenja:

Ane pagoramo jau, da ngkupatundu'i jau.

Nakanoto taintjani, tapatundu'i sangkani.

Joremo wo'u i Sese-nTaola, masae-sae kajorenja mosu iwali nalike ndongonja:

Penamo Sese-nTaola, se'i mosumo pagora.

Ne'emo jore ndatangara, se'imo pagora rata.

Ne'emo jore nditunggai, pagora mosumoma'i.

Djelamo kodjo, nato'o i Mobangka Toe:

Ponjomba Pue nduanga, se'imo kami pagora.

Bare'e danjomba kami, nakanoto nintjani.

Mombepanowa tau ri wawo ntasi. Mokere-kere, patesopu tau, be mara duanga, naleru ndangasu. Natolilingi nu duanga sondo, beko-beko ri wawo ntasi ewa naiko, mombeajamo napesuaka kaba, bare'emo mate junu i Sese-nTaola. Masae-sae menamo i Sese-nTaola, mesono i Lemo-nTonda:

Djamo jore nutunggai, makura pangaintjani.

Djamo jore nu tangara, makura mponawa-nawa.

Mesono i Sese-nTaola:

Banjamo jore ngkutunggai, kumegurulai ingkai.

Nakanoto nu intjani, mompapura pangintjani.

Banja jore kutangara, montima kedo manasa.

Mosumo i Mobangka Toe, nato'o:

Sese-nTaola sindjau, i se'i ratamo jaku.

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami degora.

Mesono i Sese-nTaola:

Ba ngkupodjo da monjomba, da ndipangandonge gora.

Sangadinja kumotopi kumompule, da ngkumonjomba.

Datu-mPoiri eraku, da motila wo'u jau.

Jakumo i Bangka Toe, era djamo pepeole.

Mombetoto mombegajangi, masae-sae mate i Bangka Toe, mewalilimo i Sese-nTaola saera, napolontjo duanganja napalaika tau mate ri wawo ntasi.

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.

Duanga Lapi Tambaga, olo'anja tana Maka.

Naliunaka lipu i Mobangka Labu tau bangke koronja, talikunja labu, napanaguntu, natalikusi, be tindja ewa sisi motabo.

Moiwomo si'a da najawataka i Sese-nTaola, onontjowu tau napokau, mo-duangamo ri tampanau, lawa-lawapa mesono i Sese-nTaola:

Bara nu ndja sima'i, ri oloa nduangani.

Nakanoto nu intjani, mawengi sambali tasi.

Pesoba nditataropo, nakajosa mpakanoto.

Motaropomo i Sungko-nTada:

Se'i ro ngkutaropo, pagoramo tulau kodjo.

Mesono i Sese-nTaola:

Ane duanga mpagora, pasipontuka oloa.

Pelindja Lapi Tambaga, nakaronga momberata.

Mesono i Lemo-nTonda:

Ne'e mosu gaga, maeka ntu'umo raja.

Mesono i Sese-nTaola:

Ne'e maeka rajamu, se'i ndjo'u pai jaku.

Jakumo lawi biasa, momusu i tampanau.

Molontjomo kodjo duanga, polontjonja se'i, moturu i Sese-nTaola jore. Kamosu mpagora, nalike ndongonja:

Pembangu Sese-nTaola, se'imo wo'u pagora.

Sese-nTaola pena, pagora se'imo rata.

Bare'epa mena. Mosu gora, nato'o:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.

Ponjomba Pue-nduanga, pagora se'imo rata.

Mesono i Sungko-nTada:

Be da kupodjo danjomba, watua i Sese-nTaola.

Mombepanowa, natolilingi nduanga sondo, nape'ontoka, nakapusi ndangasu mpanaguntu. Menamo i Sese-nTaola, mesono i Mobangka Labu:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.

Mesono i Sese-nTaola:

Kapali wo'u da njomba, ane i Sese-nTaola.

Sangadinja ngkumompule, ngkumotopi da ngkumojomba.

Se'imo da nu pangkita, i Sese-nTaola polinga.

Se'imo nu paintjani, i Sese-nTaola powani.

Anu lawi biasaku, sigadja ri tampanau.

Nakanoto nu intjani, ngkumatundu'i sangkani.

Patundu'i sangkanipa, se'e anu ngkupolinga.

Paraka'i samparadja, ri dulungi Sungko-nTada.

Naparaka'i samparadja, napelimba i Sese-nTaola, nalapasaka mombegajangi, kesi-kesi nagajangi, masae-sae tindja, mate i Mobangka Labu. Djamo tau radua nalapasaka, nato'oka: Palaimo ri dja'imu, petumbuka kakodje i nTjese-nTaola. Ro setu napolontjo duanga, naringko ganda:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Duanga Lapi-Tambaga, oloanja tana Maka.
Napandonge ntenge lipu, tanda i Sese-nTaola.
Pelindja Lapi-Tambaga, kita nakaronga rata.
Anu lawi biasaku, mamusu i tampanau.

Mesono i Lemo-nTonda:

Sese-nTaola sindjau, maeka wo'u rajaku.
Anu kupoeke ndaja, maria ngkani nagora.

Naliunaka wo'u kare'e i Patiri Malela moiwomo, nakeni jununja pituntjowu, tudu ri tasi, meuju duanga, naringko-ringko gandanja. Masae-sae nakita i Sese-nTaola, nato'o:

Bara nu ndja sima'i, mareka sambali tasi.
Ri oloa nu duanga, sima'i bara nu ndja?
Pesoba mpetaropo, Sungko-nTada pakanoto.

Nataropo i nTjungko-nTada:

Se'i ro ngkutaropo, duanga mpagora kodjo.
Nakato ndaintjani, gora Patiri Malela.

Mesono i Sese-nTaola:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Da napelindja nduanga, ntaparonga momberata.
Gora dja sondomo gaga, mejawa-jawa ri djaja.

Moturumo jore i Sese-nTaola, mosumo gora, nakitamo koro ntau ri duanganja, nalike ndongonja i Sese-nTaola:

Penamo Sese-nTaola, se'i mosumo pagora.
Djamo jore nu tangara, gora djo sondo mejawa.
Jaku maeka rajaku, nagora ri tampanau.

Se'imo i Patiri Malela mosumo mpodago, nato'o:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.
Ponjomba Pue-nduanga, pagora se'imo rata.
Se'i pai ngkumegora, darampa i Lemo-nTonda.

Mesono i Sungko-nTada:

Bare'e kami danjomba, watua i nTjese-nTaola.

Mombepanowa jabi satu ngkani, sape natolilini, dja rangasu mpanaguntu nanangi tau montundju nawu salimpu. Dja masae pombepanaguntunja, mena i Sese-nTaola:

Ponjomba Sese-nTaola, se'imo kami pagora.
Siko anu ngkutunggai, nakanoto nu intjani.

Mesono i Sese-nTaola:

Kapali wo'u danjomba, ane i Sese-nTaola.
Sangadinja kumompule, ngkumotopi da ngkumonjomba.

Maria ngkanimo gaga, najawa nggora ri djaja.
Tau masala adanja, jonto kakegasa-gasa.

Mesono i Lemo-nTonda:

Ne'e mowotu ntjolora, rongoku Sese-nTaola.
Merata paratanda, ri koroku, Sese-nTaola.
Tanda balu tanda mate, nakanoto ri rajamu.
Bo da kuto'o impia, dja mariamo ngkaninja.
Da pakaroso eraku, da mampatadaka tau.
Datu-mPoiri sindjau, ndatangara rajamu.
Djamo pai se'i jaku, tanda ngkoro kuratamo.
Tanda balu tanda mate, bamo ngkukoto morame.
Se'imo kami radua, tanda balu pura-pura.

Mesonomo i Sese-nTaola:

Djamo meratamo tanda, ewase'i kami tuama.
Danjomba kaea mata, nagora ntau ri djaja.
Paraka'i samparadja, setu ri ngudju nduanga.
Nakadago ndapelimba, ndjai duanga ntjisi'a.

Kandjo'unja mosumo, melimba, mombegajangi moropu tau, djamo i Patiri Malela be mate, badja malela kakabanja. Masae-sae matemo i Sese-nTaola, melae i Datu-mPoiri, matemo wo'u si'a. Ndjo'u i Lemo-nTonda pai i Gili mPinebetu'e pai junuaja patampuju, motumangi tau sabalu, simbente wo'u mate rongonja, masumpu rajanja; i sema da maewa? Montangisi, rongonja kambole-mbole ri duanga i Patiri Malela.

Mesono i Lemo-nTonda:

Patuwukaku puemu, duanga Lapi Tambaga.

Mesombulaka duanga Lapi Tambaga, mesua ri duanga i Patiri Malela, mewali kodi riunja. Matemo i Patiri Malela, tuwumo Puenja i Sese-nTaola pai i Datu-mPoiri, melimbamo muni ri duanganja tau setu, napopolontjo, nato'o:

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandonge ntengeliyu, tanda-tanda ngkamokole.
Duanga Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.
Pelindja siko duanga, bemo re'e da mejawa.
Pelindjamo duangaku, bemo da najawa ntau.

Molontjomo duanganja, masae-sae sakodi, meoasi i Sese-nTaola:

Datu mPoiri eraku, i mbe'i sompoa mpapamu?

Mesono i Datu-mPoiri:

I ndjau udjungi ntana, pontu ntjompoa i mpapa.
I ndjau kadju moroga, se'e kandjo'u ntjompoa.

Mesono i Sese-nTaola:

Rata ri ngudjunja kita, tudjumo pontunja se'e.

Mesono i Datu-mPoiri:

I ndjau kadju modede, pontu ntjompoa i nene.
Manoto ri rajaku, kadju modede i ndjau.

Mesono i Sese-nTaola:

Duanga siko pelindja, nakarata ndjai ria.
Pelindja siko duanga, ndjai ria nakarata.

Ndjo'umo duanga, be masae mosompo. Nakitamo bare'e tuwu tau, mate pura-pura, sako djaja matemo.

Ndapedasi ganda-ganda, ndatintingi tawa-tawa.
Napandonge tanda-tanda, ntjiri nene pai papa.

Kadjela nu ananja se'i, nepa marantasi kale ntanta'inja, manawu kajuku, mototoro'o manu, moili ue, mowotumo tontji, nepa nato'o ntau: Peolemo tau sima'i melulu djaja mapu, bara tau kudja ma'i moganda-ganda, motawa-tawa? Deoko tau tu'anja, napokau tau ndjo'u momberata; mosu, napeoasi: Tau kudja komi? Mesono i Datu-mPoiri:

Jaku ana sangkani, nakanoto nu intjani.

To'oka ndate i papa, ana natima nu ngoju.

Mondadu tau napokau pane, mombeilawu mewalili, nato'o: O, bara i ngkapue sangkani nakeni ri ngoju. Napetumbuka papanja pai nenenja, o potumangi nu nenenja, kamawo ndajanja, pogeles mpapanja, kawongko ndajanja! o ntje'e ntano pai nakarantasi kale ntanta'inja, pai nakanawu kajuku, pai napoili ue, pai napototoro'o manu! O de de de de anaku! djelamo ntano kodjo, mâwomo ntu'u rajaku. Meokomo papanja pai nenenja, mekatudumo laitasi. Mosu, meoasimo i Datu-mPoiri:

To kudja ma'i ntjindjau, ma'i mangaole jaku?

Mesono tau tu'anja:

Nakanoto ri rajamu, ma'i meole anaku.

Mesono i Sese-nTaola:

Datu-mPoiri eraku, nene papamu sindjau.

Nakanoto ndintjani, teteto'o nu anami.

Mesono papa pai nene i Datu-mPoiri:

Ntje'e kede, anaku, pakamosu ma'i jau.

Napakamosu kodjo, djela lai wiwi ntasi:

Nene, ise'imo jaku, pakanotomo rajamu.

Nene ise'imo kami, ndipakanoto rajami.

Se'inda nu paintjani, samba'amo maniami.

Nene ako ntapalai, da ndakemo pai kami.

Dandeku ri banuami, napangkita maniami.

Mena'umo ri tana sisi'a aopo, dja i Sungko-nTada mompojunu ana majunu, nadika lai duanga, sawi ri banua, nato'o:

Adanja ndiwai ma'i, papepone maniami.

Nawaimo nenenja, mesono:

Se'iro mo ngkuwai, kede peponemo ma'i.

Nawaimo suraja samponga papepone nu manianja. Mesono i Datu-mPoiri:

Sese-nTaola eraku, da ntameponemo jau.

Meponemo tau se'i sawimo ri banua.

Komi nene pai papa, ndiwai papotundanja.

Nawaimo dula samponga, napapotunda manianja i Gili mPinebetu'e. Motunda sisi'a pura-pura, nato'o:

Ndito'o mpa wo'u sangaja, ndipatani pamongnja.
Napowia pamongo, rengko mpamongo natima galanja, bare'emo napewalilika.

Ane pura mombewai, bare'emo salawati.
Se'indikitamo kami, ewa mbe'i tangarami?

Mesono tau tu'anja:

Bara tangara dokudja, kede to'o pura-pura.
Bara de'onto sarai, se'endito'oka kami.

Mesono i Datu-mPoiri:

De'onto tetogombengi, tangara ndajaku se'i.

Mesono nenenja:

Ja mawo ntu'u rajaku, kede ri komi anaku.

Mesono i Datu-mPoiri:

Nene montjo ndito'o, djatogombengi kakoto.
Eraku i Sese-nTaola, si'a nato'o mawonja.

Mesono nenenja:

Datu-mPoiri anaku, ndado'asalama jau.

Nasongkamo wo'u sakodi podo'asalamanja kambanja mekibasa ananja masae-sae nepa kadjelanja, mawo gaga rajanja djela ri matanja, nasongka mekitima labe.

Datu-mPoiri da liga, labe da ndjo'u nu tima.

Napakoroka i nDatu-mPoiri, napebo ngoju:

Ngoju katudu loma'i, da ngkupodjaja malai.
Ngoju da nu paintjani, labe ndjo'u tapepali.

Tudumo ngoju, napesawi i nDatu-mPoiri, nakeni ndjo'u ri labe:

Labe da ndipaintjani, komi se'ingkupepali.
I komi ma'ingkutima, da ndjo'u maliga-liga.

Mompakoroka labe, maka djamo samba'a, mesono i Datu-mPoiri:

Ma'i potunda sindjau, se'indjoi mokana.
Jaku maintjani djaja, ne'e siko bata-bata.

Motunda ri sorinja, bemo mesapu i labe:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Tudumo ngoju, nakeni tau radua setu, masae-sae djelamo ri banua nenenja pai papanja.

Sere tokamo tundjau, wuso'i mbiti nu labe.
Ompamo ma'i nditale, tapapotunda nu labe.
Romo mamongo labe, djamo dula da ndakabe.
Toka gana pura-pura, djamo da ndaoko dula.

Napaokokamo, mangkoni labe.

Ndibasamo jau labe, kami dontanande pale.
Ro mobasamo labe, nene ndikabemo pale.
Ane pura ndasumila, djamo da mangkoni kita.
Se'i romo mangkoni, tawa ue mpewuso'i.
Pura mewuso'i kami, mamongo wo'u ndiwai.
Labe puramo mamongo, se'i dula da ndioko.
Pura modo'asalama, labe da ndjo'u ndawawa.
Datu-mPoiri eraku, labe ndjo'u wawa jau.

Mebo ngoju i Datu-mPoiri:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Ndjo'umo nakeni nu ngoju, djelamo, nadika labe, mompalakana i Datu-mPoiri:

Jaku da ngkumalaimo, labe siko ire'imo.

Mewalilimo i Datu-mPoiri, nasongkamo wo'u dompalakana ri papanja pai nenenja.

Nene da ndipaintjani, dompalakanamo kami.
Kami da lo'u ndiwawa, rata-rata ri duanga.

Mompakoroka, montangara dog'a wo'u; djela lai tasi, mesawimo:

Nene dog'a'amo kita, kami se'i da melindja.
Ndipalaimo anaku, tora-tora wo'u jaku.
Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandonge ntenge lipu, tanda-tanda nu mokole.
Duanga Lapi Tambaga, oloanja tana Maka.
Pelindja Lapi Tambaga, kita nakaronga rata.
Lapi Tambaga pelindja, nakaronga rata kita.

Molontjomo duanga, bare'emo najawataka mpagora, bara nu ndja. Mosumo ri kare'e mpapa pai nene i Sese-nTaola, meoasi i Datu-mPoiri:

Mbe'imo pontu ntjompoa, eraku Sese-nTaola?

Mesono i Sese-nTaola:

Sim pontu udjung i ntana, pontu ntjompoa i mPapa.
Ri udju ntana i se'e, pontu ntjompoa i nene.
Se'e ndjaumo sompoa, kadju anu roga-roga.
Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Napelindja duangata, duanga Lapi Tambaga.
Kita se'i Lemo-nTonda, mantiro-ntiro sompoa.
Ndipembangu pura-pura, kita boi da madju'a.
Ndipembangu pura-pura, se'i mosumo labua.

Membangu pura-pura ana majunu patampuju nalikesi, mena, djelamo ri sompoa.

Nawusaka samparadja, ri dulungi Sungko-nTada!

Nalapasaka panaguntunja. Nepa nadonge ntau ri lipu kakero-kero mpanaguntu, marantasi kale ntanta'inja, moilimo ue, mewuimo ngoju, manawu kajuku, mototoro'o manu, mompopoke manu tina, mowotumo tau, tontji, asu, mesonomo Ta Datu: Ndipeolemo wo'u ana majunu, bara tau kudja tulau, bara tau dekon, bara tau ndapangkoni. Lawa-lawapa tau nepa kadjelanja, napetiro, nato'o: E, be da nakoto da mosu, tau mekon setu, banja tau ndapangkoni. Ndjo'u mompetumbuka i Ta Datu, nato'o: A, be manoto, hara mbambamu. Napokaumo radua anu maintjani raa, nakanoto ndaja. Djelamo, mopanaguntu tau djamo mesusumbo'o, ewase'imo pelindjanja, mosumo, napeoasi: Tau kudja komi?

Mesono i Sese-nTaola:

Nakanoto ndintjani, kami banja iwali.
Nakanoto ri rajamu, owi ndipepate jaku.

Liu nadonge, manotomo rajanja: E, i ngkapue jau, anu natowo-towoka kadju, nakaeka buju, nakaeka watu, ntje'e jau!

Mesono i Datu-mPoiri:

Danakanoto to'onja, se'i i Sese-nTaola.

Naintjanimo, mewalili ndeku. Mena'u tau pura-pura, nano'osaka mombeno'o mompeole tau djela, kasae mpombeno'onja tudumo lai tasi. Manotomo raja i nTa Datu pai Indo i nDatu, nato'o: E, anata owi sindjau, da lo'u jau, mawo

rajaku. Nalapasaka, mekatudu lai wiwi ntasi, lo'u mompago ananja, laumo ri winanga tau sambente; anu ri duanga bare'epa mena'u, mombebali ri sompoa, nato'o:

Mawomo ntu'u rajaku, pena'umosa anaku.

Mesono i Sese-nTaola:

Jaku bare'e dena'u, setu ndipokarau.
Kumantora nene, papa, se'e pai ngkukarata.

Mesono i Ta-Datu:

Ne'e makodi rajamu, da kulangari nu ntau.

Mesono i Sese-nTaola:

Meliu ntja powiami, jaku mate togongkani.

Mesono i Ta-Datu:

Montjomo kedenuto'o, siko kapepate kodjo.
Kusoro sampole bente, da kulangarika kede.

Mesono i Sese-nTaola:

E, bare'e da ngkupodjo, tau se'i sondo-sondo.
Dja kuma'i mawo ndaja, nakanoto nditangara.
Dja ma'i mawo rajaku, danakanoto ndajamu.

Mesono i Ta-Datu:

Kede ne'e ewase'e, kusoro sampole bente.

Mesono i Sese-nTaola:

Bo da ngkuto'o impia, djo mapari mpampowia.

Mesono i Ta-Datu:

Kede pena'umo jau, siko pai nu eramu.

Mesono i Sese-nTaola:

Bepa kupodjo dena'u, dja jaku pai eraku.
Sangadi ndasompo jaku, depa tulo'u dena'u.

Mesono i Ta-Datu:

Da pena'u pura-pura, setu komi radua.

Mesono i Sese-nTaola:

Sangadi kati wujawa, depa dena' u ri tana.
Sangadi kati ndiwai, depa da mena' u kami.

Mesono i Ta-Datu:

Depa ndeku ndatima, popea ne' e mawila.
Sangadi radua kati, nakanoto ndintjani.

Masae-sae sakodi, nato' o i nTa-Datu:

Se' i kati ratamo, kede pepapamaramo.

Mesono i Sese-nTaola:

Gentju ntjakodi duanga, nakamosu ri tana.
E, ine, kambu mbujawa, jowe katudu ri tana.
E, ine, na' umo kami, kambu mbujawamo ma' i.

Nakambumo mbujawa pena'unja lai tana, so, so, wujawa nakamba. Mesono i Sese-nTaola:

Ndiken i mpelindja kami, ndati lai raja ngkati.
Kami ri raja ngkatimo, da niken i mpalaimo.
Riu da mompalakana, jaku se' i pai duanga.
Duanga Lapi-Tambaga, kita da mompalakana.
Siko pagomo langgamu, se' i da ndakemo jaku.

Mepajanakamo duanga, lo' umo ri raja ntasi lai To Randa Ue.

Nene komi delindjamo, kita deokotakamo.
Da ndakemo pura-pura, kita da ndeki banua.

Mandakemo mpesindiu tau tu' a, djelamo ri edjanja, nato' o i Sese-nTaola:

E, komi se' i masala, ndikambu wo' u mbujawa.
Kambu wujawamo ma' i, nakajali ntjala mami.

So, so, so, nasebu ma' i wujawa tebureka lai tana. O, se' imo i Lemo-nTonda pai i Gili-mPinebetu' e baga-bagamo komponja, mosumo poananja.

Talemo ompa kasoro, retu ndjau pakanoto.
Tale naparato-rato, retu ndjau pakadago.
Papitu kambi mbujawa, ompa kasoro i mpapa.
Ntje' e da gala mami, nakanoto ndintjani.
Ndiwai papotundanja, maniami Lemo-nTonda.

Nawai papotundanja, nato'o:

Lemo-nTonda maniaku, ma'imo komi ri ndjau.

Ndjo'u motunda ri kasoro.

Datu mPoiri eramu, si'a ntondo ne'e ndjau.
Se'i motundamo kami, mbe'imo mamongo mami?
Se'i toka-toka gana, masadia masandjata i Duru walo.
Ndjo'u kabe Sungko-nTada, e, siko tau timama.
E, se'i kami aopo, tila wungka ponto koro.
Se'i wungkamo ndatila, da ntamamongomo kita.
Puramo mamongo kita, pangkoni wo'u powia.
Maniaku Lemo-nTonda, komi da mompakoroka.
I siko pai eramu, pakoroka pangkoni ntau.

Napowia, sarai pompowianja.

Se'i pura ngkupowia, pangkoni ma'imo tima.
Peokomo Sungko-nTada, ndjo'u moko kina'a.

Moko, napokoka, ue natawa.

Wungka anu nu tila, da ntamangkoni kita.

Mangkonimo, ro mangkoni nato'o:

Se'i romo mangkoni, tawa ue tewuso'i.

Natawamo ue mewuso'i tau:

Ro mewuso'i jaku, okomo dula tulau.

Naoko dula, pura setu:

Puramo dula naoko, powia wo'u mamongo.

Mesono i Lemo-nTonda:

Se'i ro ngkupowia, mamongo ma'imo tima.
Da ntamamongomo jau, Datu-mPoiri eraku.
Ane pura mamongo, songka kajore ndato'o.

Moturumo jore, mawengimo. Ewase'i dja karoronja wungka eo. Masae-
sae sakodi, madju'a kompo i Lemo-nTonda, doana. Mesono i Sese-nTaola:

Nene se'i maniami, jaku be da kuintjani.
Ma'i da ndipakoroka, maniami Lemo-nTonda.
Pakoroka mpakadago, boi dja da moanamo.

Napasilolongani nenenja, djela ri gori mpoananja, moana, tuama napoana. Nakita dadanja mena-na ewa eo, se'i pai napopoto'o i Tanda Eo. Masae-sae mokale wo'u ana i Gili-mPinebetu'e, doana wo'u si'a, narente, tuama wo'u napoana, ewa wuja nakita ri tongo ndadanja, setu pai napopoto'o i Tanda-Wuja. Mesono i Sese-nTaola:

Da ndakobatimo jau, makumpumi setu lau.
Tuama ntano sindjau, i Tanda Eo anaku.
Togombengi ane gana, dadasado'a salama.

Ganama katogombenginja nasongka mekibasa do'a-salama ana ngkodi.

Datu-mPoiri sindjau, labe ndjo'u tima jau.
Siko ndjo'u da mantima, ane ntje'e da maliga.
Ngoju katudu loma'i, da ngkupodjaja malai.

Tudumo ngoju, ndjo'u mangkeni i Datu-mPoiri, djelamo ri kare'e nu labe.

Da ndipaintjani labe, jaku ma'imo pakabe.
Labe nakanoto ndaja, ndjo'u modo'a-salama.
Labe pompakorokamo, rajaku djo masusamo.

Mesono i Labe:

Anu kupoipu ndaja,, nu ndja nu tapodjaja?

Mesono i Datu-mPoiri:

Ne'e maipu rajami, se'i jaku maintjani.
Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Nakeni mpewui ngoju, kandjo'unjamo doawe tau motunda.

I se'i ratamo jaku, Sese-nTaola eraku.
Wuso'i witi nu labe, Sungko-nTada siko setu.
Datu-mPoiri eraku, kenimo labe ri ndjau.
Ri ompa ro natale, da nu potunda nu labe.
Djudjulaka pamongonja, eraku Sese-nTaola.
Datu-mPoiri eraku, toka ganamo silau.
Se'i pamongo ngkukabe, kita da mamongo, labe.
Ane puramo mamongo, dula wo'u da naoko.
Oko dula Sungko-nTada, da nakaronga mebasa.
Labe pombasamo jau, dula tokamo tundjau.
Do'a-salama nu ana, nakanoto nu pobasa.
Manotomo ri rajata, kabosenja da ngkubasa.

Mobasamo kodjo labe, puramo basanja nato'o i Sese-nTaola:

Se'i romo nabasa, Lemo-nTonda wawa ana.

Ma'i i Lemo-nTonda mongkeni ananja pai Gili-mPinebetu'e, nakabe pale nu labe, pura nakabe, nato'o:

Djamo da mangkoni kita, palemu ro natima.

Mangkoni, ro mangkoni:

Romo mangkoni kami, Sungko-nTada dula jali.

Ndjo'u i Sungko-nTada, najali dula.

Djamo da mamongo kita, ane puramo ndatila.

Labe da ngkuto'o jau, Motanda Eo anaku.

Nakanoto pura-pura, samba'a i Tanda Wuja.

Mesono i Labe:

Madagomo kabosenja, tanda-tanda nu mokole.

Mesono i Sese-nTaola:

Komi, labe, da intjani, bara bare'e kapali?

Mesono i Labe:

Bare'e wo'u deasa, tanda-tanda ngkatuama.

Mesono i Sese-nTaola:

Ane ewase'i madago, ane beda measamo.

Mompalakanamo i Labe:

Madago pompau-mpau, dompalakanamo jaku.

Be da kuintjani djaja, da ndjo'u wo'u ndawawa.

Mesono i Sese-nTaola:

Datu-mPoiri eraku, labe ndjo'u wawa jau.

Mebo ngoju i Datu-mPoiri, ndjo'u mompakoroka labe, kandjo'unja be masae djela ri kare'e nu labe, nadika labe, mewalilimo ri banuanja sarai dja. Maroromo wo'u.

Masae-sae anangkodi setu bangke, nata'akamo gantji, napogantji-gantjika, nato'omo to'o mpapa pai nene, napokau Papanja:

Gantji da ndita'akaku, Sese-nTaola papaku.

Nata'aka, napogantjikamo mena'u ri tana mompojunuki ana majunu mogantji, wongomo wo'u, masae-sae karo-ronja, bangkemo kodjo, kabangkenja se'i montangomo dosusa, da napasuna ananja. Mesono i Sese-nTaola:

Se'i wo'u ndasongka, dopasuna Lemo-nTonda.
Da mosunamo anata, se'e wo'u ndatangara.
Nenemu nu maniamu, songka mpolimbuka jau.
Nene papaku sindjau, songka kita ma'i jau.

Wai ma'imo nenenja, papanja, montjongka.

Se'i da napaintjani, da masuna anaku.
Ntje'e se'i ntagombo, pai komi da manto'o.
Ane bangke nakotomo, djamo da nasuna kodjo.
Djo ana ndapekutana, bara ndakoto nataha.
E, Tanda Eo anaku, ma'imo riu rindjau.

Ma'imo kodjo ananja, napeoasi:

Nundja kantjanja papa, anu ndipekutana?

Mesono Papanja:

Ntje'e ndipekutana jaku, songka da nasuna jau.
I se'i kami radua, katahamo pura-pura.

Mesono i Sese-nTaola:

Dompewea pakasondo, songka mokole ndato'o.

Mompari-pari tau mompare'e ngaja-ngaja; anu bare'e re'e, napepali ri tau kare'enja, ganamo napepali, nepa nato'o remenja, mewojo, mekajuku, meira.

To'o sangkudja mbengipa, reme se'i da posusa.
Nakanoto ndatangara, pitu mbengipa matanja.
Manotomo ndaintjani, pitumbengipa ndadjandji.
Ndipoga'a pura-pura, siri nene pai tu'a.
Pura ganamo parewa, djo remenja ndapopea.

Puramo singkandomu tau, djelamo ri matanja, reme mpopariu ndjo'u ri ue.

Anaku i Tanda Eo, ma'imo kede dorengko.
Ma'imo komi radua, ndjo'umo ri ue kita.

Ndjo'umo, nariu, ngkinowia napesuari ra ngguba, ndjo'umo wo'u ana we'a papitu bidadari, ma'i mosusa singkandomu.

Ma'imo kede mendaki, se'imo i Bidadari.

Mesono i Tanda Eo:

Ane dja i Bidadari, ne'emo jaku mendaki.

Mesono neninja:

Ane be nu podjo ndaja, ma'imo jaku dawasa.

Mesono i Tanda Eo:

Ane dja komi tundjau, dendaki ne'emo jaku.

Meoasi neninja:

Ara i sema kantjanja, siko depa da membasa?

Mesono i Tanda Eo:

Sangadi i Tarandâ, jaku depa da membasa.

Meoasi neninja:

I mbe'i wo'u kantjanja, kare'e i nTarandâ?

Mesono i Tanda Eo:

Ri tana ngKaloe-loe, i ndate kuole-ole.

Sisi'amo radua, dja ndate pai tu'anja.

Songka da ndeku ndatima, nene nakaronga ria.

Datu-mPoiri pelindja, i Tarandâ ndeku tima.

Mebo ngoju i Datu-mPoiri:

Ngoju katudumo ma'i, da ngkupodjaja malai.

Ndeku nakeni nu ngoju, sawi ri Tana ngKaloe-loe. Djela lai ria, nato'o:

Jaku ma'i mopatima, i Tarandâ mbalia.

Kutima lo'u dosusa, da ndipaintjani, tu'a.

Mesono i Tarandâ:

Maeka ntu'u rajaku, tu'a da nakeni ntau.

Mesono i Datu-mPoiri:

Ne'e maeka rajamu, siko kurapa anaku.

Mesono tu'anja:

Makumpuku palaimo, papamu dangkeni siko.

Lo'umo i Tarandâ, nakeni i nDatu mPoiri, mesawi ri ngoju, liu-liu nakeni ri ue.

Se'imo i Ta Randâ, ma'imo kede membasa.
I Tarandâ sindjau, da kumendakimo jaku.

Napokono mendaki, maka i Tarandâmo se'i ana we'a ma'ai kadolidinja,
si'a anu mendaki i Tanda Eo, i Tanda Wuja narakisi mBidadari. Ro setu, lo'u
lai ue ndadjunu, napêli labe i Tanda Eo, nato'o:

Ane dja labe patuntu, ne'emo jaku nadjunu.

Mopolu-polumo lai ue, be napodjo nadjunu nu labe, nato'o:

Sangadi Tua ri Maka, da djunu jaku ndasuna.
Kede ndjo'u djo lawa, se'i masusamo raja.
Tua'iku Tanda Wuja, be kuwai pura-pura.
Labe dja teasantongo, da nadjunu ba ngkupodjo.

Nato'o nenenja:

Masusa Sese-nTaola, daronga jau ndisongka.

Mesono i Sese-nTaola:

Datu-mPoiri eraku, labe Tua tima jau.
Motungko wo'u makadja, powia-wia nu ana.
Sangadi Tua ri Maka, nadjunu si'andanasuna.

Kandjo'u i nDatu-mPoiri, nakeni nu ngoju, bare'e wo'u masae djela ri
tana Maka. Narata i Tua ri Maka nato'o:

Jaku dja ma'i maliga, dja komi ma'ingkutima.
Ndjo'u da djunu anaku, danakanoto ndajamu.
Tua da ntamalai, kita se'i kawengimo.

Bare'e mesapu i Tua ri Maka, mompakoroka, sintjawi ri ngoju pai Datu-
mPoiri, ndjo'umo liu-liu nakeni ri ue.

Se'imo i Tua rata, da madjunu siko ana.
Masaemo potunda Tua, ndidjunumo jau.

Nadjunumo i nTua ri Maka, ro setu, mandiu, mosore, nato'o:

E, Tarandâ sindjau, ma'i sa kaosi jaku.
Ane dja si Bidadari, ne'e sa komi ri ma'i.

Ndjo'umo i Tarandâ, mongkaosika wujuanja, ro nakaosi nato'o:

Nene dorengkomo jaku, ndijalimo parewaku.

Nawaika salana, napasua badju, napataka siga, gajangi, nasalampe kumunja
natonda i Tarandâ, ma'imo tau mompasa'a, moponda.

Mesono i Tanda Eo:

I se'i jaku naponda, i Tarandâ dantonda.
Kami da ri raja ngguba, Tarandâ ne'elawa.
Wa'ampapaku sindjau, da ndipakonimo tau.

Napangkonimo labe, tau djela pura-pura, ro setu, nato'o:

Komi labe pura-pura, dongkolontigi mosuna.

Mokolontigimo tau pura-pura, ro nakolontigi samba'a natundju panaguntu sambela, samba'a wo'u, sambela muni, mawengimo, jore tau, bangke reme mena.

Dandipondamo wo'u kami, ri ue monambasi.

Mawuro naomesi ndawuso'ika kedje, ma'imo tau mompaponda, djela lairia nakeni ri ue, motota'i, motojoi, mandiu, naponda wo'u wai ma'i, djela ri banua.

Eo se'endatekamo, kami se'indisunamo.

Mesono i Ta Datu:

Komi labe pura-pura, anaku ndjo'u mosuna.

Mesono wa'a labe:

Dakasunamo anami, kabosenja se'ikami.
Se'imo mpakorokamo, anami pompakadago.
Patokagana-gana, ndjo'u dakamopasuna.

Napasilolongamo ada mpasuna, nato'o:

Ndjau toka gana-gana, tubu pontanandeda.
Ndjau toka ganamo, labe pompakorokamo.

Ndjo'u labe, napopatunda ri tabo ngkajuku anu da ndasuna se'i. Djela ndjai ria meoasi labe:

Kami labe mekutana, imbe'inja ana tukaka?
Nakanoto nditangara, i Tanda Eo tukaka.
Nakanoto ndintjani, i Tanda Wuja tu'ai.

Motundamo riunja i Tanda Eo nasunamo ro, nato'o:

Se'i pura ndasuna, tundju ewanga sampu'a.

Motunda wo'u i Tanda Wuja, nasuna wo'u, ro nasuna, natundju wo'u sambela.

Romonasuna kami, pangkoni wo'undiwai.

Nawaikamo kodjo au ndakoni, pura mangkoni, nato'o: Laukamo reme, da mompalakana labe. Moradulamo, ndauraka labe pangkoni nakajukusi, ngaja-ngaja napoirangkadju, nakeni ri banuanja. Ro setu, pusamo posusa, togombengipa modo'asalama, mewalilimo tau pura-pura, anu meari modo'asalama, nepa malai wo'u. Puramo tau malai, mesono i Tanda Eo:

Rajaku ngkalia-lia, natambo ntau meliwa.
Kalia-lia rajaku, i se'i natambo ntau.

Meoasi nenenja:

Kalia-lia rajamu, kede to'o-to'okaku.

Bare'e mesono, bare'e wo'u mangkoni gaga, djamo moturu-turu tau santua'i, malente rajanja napalaika ntau, malai wo'u i Tarandâ, wa'anja anu malai napomawo.

Meoasi wo'u nenenja:

Tau nalia ndajamu, kede to'o da kupaintjani.

Mesono i Motanda Eo:

Anu kupolia ndaja, to'onja i Ta Randâ.
I Taranda mbalia, ntje'e anu ngkupolia.

Meoasi nenenja:

Da nu porongo anaku, ntje'e nia ndajamu?

Mesono i Tanda Eo:

Nia ndaja kuporongo, nene pai ngkupanto'o.

Mesono nenenja:

Ane ewase'e ntano, da ngkapebolaikamo.
Io kede da ngkasongka, naka gana toka-toka.

Mesono ananja:

Ane toka pura gana, jaku da rongandiwawa.

Napasilolongani nenenja pai papanja, wa'andja'inja da mompare'e sangaja-sangaja, au ndakeni ndapebolaika. Ro setu nato'o i Tanda Eo pai Tanda Wuja:

Se'i kami radua, da morongo pura-pura.

Mesono i Sese-nTaola:

Mopea eo madago, siko kede ndawawamo.

Meoasi ananja:

Da ndipawawa jaku, sangkudjambengipa jau?

Mesono Papanja:

Pitumbengipa ewase'i, siko depa da ndakeni.
Pitumbengi gana-gana, siko depa ndawawa.

Napopeamo, masae-sae popeanja, gana pitumbengi nato'o:

Pitumbengi ntja ganamo, jaku se'i ndiwawamo.
Pitumbengi kagananja, nu ndjamo ntapodjaja?
Nu kede ise'i kami, djaja be da kuintjani.
Ane djaja nipepali, jaku se'i maintjani.
Rata ri reme madago, nene dompakorokamo.

Djela ri reme mpalainja nato'o:

Puramo mompakoroka, djamo djaja da ndisongka.
Nene nakanoto ndaja, poragia ntapodjaja.

Mowotumo tengko, napedongeka oninja, mesono i Tanda Eo:

Naseko ntengkomo ndjau, poragia da djajaku.

Mompakoroka tau, ro, napebo djaja:

Poragia mpodandepe, mantoja langimo se'e.
Poragia ntapodjaja, kila ntapoa'ajawa.

Tudumo kodjo poragia ri pu'u edja, sawimo i Tanda Eo santua'i pai tau
tu'anja, pai tau mebolaisi pura-pura.

Ndapedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Ndatundju pai ewanga, debolai potandanja.
Ndapandonge ntenggelipu, tanda-tanda ngkamokole.

Nakeni mporagia, santjandamo, se'i Sumajai majawa, junu i Tarandâ nato'o:

Sindate bara nu ndja, mopajawa ndati djaja.
Pepokau i nTarandâ, i kita se'i najawa.
Neneku i Lemo-nTonda, da ndiwaika tombonja.

Be nasapu nenenja, wujawa nasangku ri mangko, so, so, naburesaka tau,
naowe muni mangkokoti i Sumajai, madagomo pelindja ntau si ndeku.

Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.

Napandongentengelipu, tanda-tanda ngkamokole.
Poragia mpodandepe, mantoja langimo se'e.
Poragia ntapodjaja, kila ntapoa'ajawa.

Ungka ri pangkokoti nTjumajai bemo madago djaja, se'i-se'i madagomo,
nawalinto'o:

Sindjaumo wo'u samba'a, mopajawa ndjai djaja.
Molengko-lengko, mebunde-bunde wo'u poragia nakokoti nTjumajai samba'a
wo'u:

Neneku i Lemo-nTonda, rongandiwai tombonja.

Nasebuku muni wujawa samangko, so, so, naowemo.

Pedasimo gandaganda, tintingimo tawa-tawa.
Napandongentengelipu, tanda-tanda ngkamokole.
Poragia mpondandepe, mantoja langimo se'e.
Poragia ntapodjaja, kila ntapoa'ajawa.

Madago muni djaja, pituntju Sumajai mejawa, siwia-wia jau pajawanja,
pitu ngkani najawa ro, bare'emo najawataka, liu-liu djelamo ri lipu i nTarandâ
santu'a. Ndjo'umo ri lobo, motundamo lai ria. Mesonomo tu'a i nTarandâ: A,
masusa kita naperata ntau sondo, aginja da ndapare'e tau, ndakeni au ndapongo.
Meokomo i Sese-nDoliadapi, i Sese-mPantawa, i Sese-ngKudu, i Sese ngKuni,
i Sese ngKuja, i Sese ngKuranga, kapapitunja i Tarandâ, ndjo'u ri lobo momba-
mongoka linggona.

Tarandâ da nusongka, lo'u da mepamongoka.
E, Sese nDoliadapi, siko anu maintjani.
I komi anu manoto, lo'u dombawa mamongo.

Napakoroka mamongo, lo'u tau alima mompamongoka mokole, i Tarandâ
maea matanja da ndjo'u, i Sese-ngkudu meari lai puenja. Pura napamongoka
tau djela, mesono i Sese-nTaola pai i Lemo-nTonda:

Komi tau pepamongoka, kami da ndipolinggona.

Ro mamongo, mompalakana i Sese-nDoliadapi, nato'o:

Se'i da ndipaintjani, mompalakanamo kami.

Mewalili sisi'a alima, napetumbuka:

Danakanoto ndajamu, linggona tau silau.
Kami se'i nato'oka, tau da napolinggona.

Ane da ndapolingona, se'e djamo ndasongka.

Nasongkamo kodjo, ngkinowia nakenika kina'anja napangkoni, napamongoka
wo'u.

Se'i ro ngkupowia djamo ndakeni konisa,
E Sese-nDoliadapi, siko anu maintjani.
Siko da lo'u samba'a, da mangan'ara kina'a.

Napokau wo'u ana majunu monteo kina'a, ro setu:

Kina'a se'i ratamo, kedendipôkokamo.
Wa'angkabosenja rata, se'i ridulapalangka.

Pura napôkoka, wungka natila.

Wungkamo ndipangambai, se'idangkonimokami.
Ro mangkonimokami, dula se'indjo'ndijali.
Dula romo ndioko, bepanditilamamongo.

Nakabe mamongo, natilaka, wungkamo.

Mamongo romo ngkawai, da ngkamalaimokami.
Io pompalakanamo, banua wo'undipago.

Ro mangkoni mamongo se'i, motunda tau ri lobo, nato'o i Motanda Eo:

Nene papa sindjau, ronga ndiwawamokaku.
Porengkomo mpakadago, siko se'indawawamo.
Pura morengkokaku, da ntamelindjamokau.

Meokomo pai nenenja, papanja, nawawari banua ndongonja.

Ndipedasi ganda-ganda, nditintingi tawa-tawa.
Napandongentengelipu, tanda tau mopawawa.

Mena'u ri lobo, liu-liu ri banua i Tarandâ, meponemo pura-pura ungka
mposoa mbanua, sawi ri banua, nabira langka poturu-turunja. Nato'o ntau tu'anja:

Nakanoto ndintjani, se'i mopawawakami.
Nakanoto nditangara, se'ikami mompawawa.
Kawawa ma'i dorongo, tu'arajampanoto.
Se'imo ndipanganto'o, io djamo da morongo.
Io dja ndawawanaka, desua ndati langkanja.

Nawawanakamo, nakeni ndati Tarandâ, morongomo. Pura ewantje'e:

Da kametompamokau, da ndjoi lobo sindjau.

Moturumo tau ri lobo, bangke reme nakenimokaku mporongo, tombonja

pai olinja nadjudjulaka. Mewali, napangkoni, mompalakanamo da malai. Nato'o i Sese-nTaola pai i Lemo-nTonda:

E Tanda Eo anaku, da mompalakanamo jaku.
Nakanoto nu intjani, kami metompa da lai.
Djamo siko mantagara, tua'imu Tanda Wuja.

Mesono i Tanda Eo:

Io nene, palaimo, djo kami ire'imo.
Ane djamo i tua'i, se'i jaku maintjani.
Ane ndjo'u dompawawa, se'imo i Tarandâ.
Toka-tokamo i ndjau, da rongo i nTanda Wuja.
Nakanoto nu intjani, to'onja i Kota Lolowe.

Mekibo pinorâ, papanja:

Kede peboka kami, poragia nakama'i.

Mebo poragia i Tanda Eo:

Poragia mpodandepe, mantoja langimo se'i.
Poragia ndapodjaja, kila ndapoa'ajawa.
Nene komi da laimo, da ndipodjaja se'imo.

Mewalilimo ri banuanja tau mewawa, pinorâ napodjaja. Ro setu nato'oka tua'inja i nTanda Eo:

Tua'iku, da ngkusongka, damporongo i Kota Lolowe.
Eramu i Tarandâ, kami ndjo'u dompawawa.
Ntje'e nu to'okaku, bamo da mesapu jau.
Djamo da kadago ndaja, siko depa da nawawa.

Nadongemo raja ntau setu, mesongkamo ndawawa. Bare'e lawa ndjo'u ri banua nawawamo, morongomo.

Kota Lolowe sindjau, pakanotomo rajamu.
Jaku se'i mopawawa, tua'iku i Tanda Wuja.
I se'i komi papanja, jaku ma'i mompawawa.
Se'i da ndipaintjani, komi nene papa mami.
Da mamporongo anami, tete da ndipaintjani.

Mesono Papa pai Nene i Kota Lolowe:

Ane ewase'e rajamu, bamo da mesapu jaku..
Ane sikomo manto'o, bamo desapu pindongo.

Joremo ndjairia sambengi, bangke reme meari lai rongonja.

Tama jaku da laimo, i Tanda Wuja da ire'imo.
Mompalakanamo jau, jaku ndjoi banuaku.

Mesono Papa i Kota Lolowe:

Io pompalakanamo, sikomo pai rongomu.
I siko pai rongomu, io palaimo ndjo'u.

Malaimo tau mompawawa, melindja ntana, be ntja lawa. Masae-sae ngkaro-karonja, nakeni nta'unja, mbujanja, mbenginja, naepe ananja i Tarandâ. Kanaepenja ana, madodo rajanja, napoipu i Tanda Eo.

Maipu ntja rajaku, i Tarandâ sindjau.
Madodo kodjo rajanja, anu ngkapoipu ndaja.
Tu'a da ndisongka jau, da nakanoto ndajaku.
Setu rongomu madju'a, sangadi da ndaposusa.
Nenemu pai papamu, da lo'u mompago jau.

Meoasi ri Tu'anja i Tanda Eo:

Susa nu ndja to'onja, to'o da ngkupangsongka.
Ara susamo nu ndja, da kupagoka i papa.

Mesono Tu'anja:

Nakanoto ri rajamu, dompakawurake jau.

Mompalakana i Tanda Eo:

Tu'a da lo'umo jaku, dompago i papa silau.
Poragia podandepe, mantoja langimo se'e.
Poragia ngkupodjaja, jaku dalai ri papa.

Djelamo poragia, mempone, malai, pata ri banua mpapanja pai nenenja.

E Tanda Eo anaku, ma'i masusa rajamu?

Mesono i Tanda Eo:

Ma'iku masusa kodjo, i Tarandâ madodo.
Se'e pai ngkukarata, manoto kasusa ndaja.
Susa da ndipaintjani, nene pai ngkukama'i.

Meoasi nenenja:

Susa nu ndja jau, kede, da nu to'okaku.

Mesono ananja:

Susa mpompakawurake, panto'o i nt'u' a ndate.

Mesono nenenja :

Manotomo nu paimba, kede ndjamo ndapowia?
Ja mo da mpowia rengko, anaku i Tanda Eo.

Morandomo inodo alomi, inodo mompi, wawu aono napepali, kapapitunja loka sambuli, bualo. Moadjo-adjo i Tanda Eo, ndjo'u ri tau tu'anja, ri rongonja, napo- mbeto'oka, nawali ntjusa napakanoto remenja.

Bara pura napowia, nene rengko maniami?

Mesono nenenja :

Toka ganamo sindjau, rengko ndongomu anaku.

Mesono ananja :

Ane toka madagomo, ntje'e kupakanoto.
Manotomo ri rajaku, toka ganamo tundjau.

Meoasi nenenja :

Mata ntjusa da ndito'o, pewalinja nakanoto.
Reme da ndaimba-imba, da kanoto mpewalinja.

Mesono ananja :

Reme nakanoto ndjaja, pitumbengipa matanja.
Manotomo ri rajaku, komi da ndekumo jau.

Mesono tau tu'anja :

Io djamo da malai, da ndekumo pai kami.
Io pompakorokamo, reme se'i laukamo.
Poragia mpodandepo, mantoja langimo se'i.
Poragia ngkapodjaja, kila da poa'ajawa.
Poragia i se'imo, nene papa da laimo.

Mepone ri poragia, saraidja ndatemo ri Tana ngKaloe-loe. Singkandomumo tau gana-ganamo pura-pura parewa, rengko, nato'o:

Dja se'e anu madago, dolangka mpealo-pealo.

Dopi natarasi ewa alo aono, re'e ambanja, re'e apanja. Djelamo i Sese- nTaola pai i Lemo-nTonda.

E, Tarandâ anaku, pakaroso sa rajamu.

Membangu ri poturu-turunja i Tarandâ :

Ane pura toka gana, djo reme mpomparilangka.
Raneo reme madago, kede domparilangkamo.

Djela ri nenenja ndapoparewa buja, neparilangka, togombengi napesua ri ra langka, bare'e nawai motata'i, bare'e nawai motojoi, mandiu bare'e, pusamo, naporâ, nabolosi parewa buja, moabe.

Da morâmo anaku, i Tarandâ sindjau.

Mogolili togongkani langka, sape, nepa mena'u ri tana, lau wawu aono modede, kapapitunja loka bualo sambuli, bare'e naiti djamo kawuli-wulinja, nata'anaka pai karatu monggowa mokakaratu.

Rengko ngkaratu mpotaro, napomentje mbalilajo.
E, Tarandâ mbalia, pomentje da ngkupangkita.

Djelamo i Matia Eo, kasangkompo i Tanda Eo, napokau ngkainja ndati Ogu Eo, napokare'e potaro i Tarandâ, nasangke nTo-Ea inosanja, naunde-unde ndongonja:

Potaro i nTarandâ, siongkotu tudu tana.

Metendelaka i Tanda Eo ri tana ngKakoe-loe.

Motnngko jau makadja, rongoku i Tarandâ.
Nasangke jau n'Ŧo Ea, bemo ndjau inosanja.
Nene ndipatuwukaku, rongoku setu lau.

Nawali mpelawo wo'u, natima muni inosanja, napesua muni, tuwumo napa-kadago rajanja, me'onto.

Potaro ndipe'ontoka, ndjo'umo dompandajora.

Ndjo'umo ri ue, karatu ganda nakeni. Pura mandiu tau, moparewa muni, mewalili ri kuani.

Da me'ontomo rindjau, dangkawe tanoanamu.
E, komitadu mburake, tanoana dandikawe.

Nakawemo tanoana, napotaroka rengko, mopantjua, winalu natila, nakoni pai manu pai wawu, ro mopantjua, malaimo ri banua, lai ria meari, mosongka peari, ndaparomu ajapa, labu, winalu, manu ndaô ngudjunja, kajuku ndapongasi ri wo'onja. Nakitamo i Matia Eo, tukaka i Tanda Eo ana we'a napatuwu ngkainja, bare'epa sako nagegeri; da i Lemo-nTonda nepa uju ngkadânja metaka ri basau, natadji ri ue, mându ri tasi, natima ngkainja, napatuwu, mewali napomatia ri eo, se'i pai napopoto'o i Matia Eo. Pangkitanja se'i, bere'emo masilolonga raja i nTanda Eo, mongkita ana we'a setu geli-gelimo rajanja, ntaninjamo, nato'o da naporongo, ma-

dolidi. Mearimo tau, pura wungka tadunja nâri, mangkonimo ngkinowia dowurakepa sakodi mompalakana pai wurake, bangke reme wurake napoapuka, malaimo, pusamo susa. Mompalakana wo'u i Matia Eo si Tarandâ pai Tanda Eo:

Jaku mompalakanamo, eraku i Tarandâ.
E, Tanda Eo sindjau, dangkumalaimo jaku.

Malaimo, tiniu napodjaja, malai wo'u i Sese-nTaola pai i Lemo-nTonda. Puramo tau tebureka, moanamo i Tarandâ, i Tanda Oa to'o nu ananja, tuama jau. Ungka ri kaliu ntjusa, bare'e masae moana wo'u i Tanda Wuja, tuama wo'u napoana i ngKota-Lolowe, i Tanda Ua to'ouja.

Masae-sae sakodi ungka lai ria, mosusa ngkai i Matia Eo naliwuki, da ndagegeri makumpunja-Meliwa ndeku ri tau mosusa i Tanda Eo. Djela ri remenja ndjo'u ri poragia, nakeni ri banua ngkai i Matia Eo, meoasi:

Ngkai da ndipaintjani, dja ma'i meliwa-kami.
Ngkai komi ngkupasabi, makumpumi da ndiwai.
Ntje'e ma'i ngkuto'o, jaku se'i da morongo.

Mesono ngKai i Matia Eo:

Kede djo ipu rajaku, kasangkompotukakamu.

Mesono i Tanda Eo:

Manotomokuintjani, nalego-lego i ngkai.

Mesono ngKai i Matia Eo:

Jaku be melego-lego, tukakamu i Matia Eo.

Malosemo raja i Tanda Eo malai:

Djandilego-lego jaku, mompalakanamo jau.

Mewalilimo ri tana ngKaloe-loe, mepone ri banuanja, djamo sarai jau, liu-liu ndjo'u ri nenenja nato'o:

Nene da ndipaintjani, jaku se'i da malai.
Nene da ndipantangara, da mesawaka i papa.

Ndjo'u mompoiwalika ana ntau mejawataka papanja owi, ndeku riunja si'a montima tua'inja i Tanda Wuja, ntje'e da napojunu pai patampuju jununja. Djela ri banuanja ri Tana ngKaloe-loe, djamo sarai pe'ontonja, be sako napeole ananja djamo mamongo pintja, bata-batamo raja i nTarandâ. Mewalili lai nenenja:

Nene papoiwo kami, se'i kami da malai.

Napapoiwo nu nenenja, mekatudu lai tasi, mebo duanga mpapanja:

l mbe'imo duanga i mPapa, se'i kami da mpodjaja.

Mesuwumo duanga setu napokau:

Pêntjumo wai ma'i, nakamosu ngkupesawi.

Mesawimo pura-pura:

Tundju wo'u mpesampu'a, mariangi Tanda Wuja.
Duanga Lapi Tambaga, siko se'i ngkapodjaja.
Nakanoto nu tangara, lindja mosu da megora.
Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Nakadonge ntenge lipu, tanda-tanda ngkamokole.

Pitungkani wo'u pagoranja, ana i nTokaro Udja, i Sandopo Dada, i Mobangka Toe, i Mobangka Labu, i Ligi-nToja, i Patiri-Malela, kapapitunja i Anakoda ri Tarinate. Djamo mesawa-sawa ri ana ntau mompegora. Papanja owi matemo pura-pura, si'a dja tuwu. Djela ri saogu duanga nato'o:

Ponjomba da kupangkita, se'imo kami metima.
Da kupangkita panjomba, se'imo kami pagora.

Napapanjomba ntau wo'u, mesono:

Kapali wo'u danjomba, bidja i nTjese-nTaola.
Danjomba wo'u kapali, da magora ngkutunggai.

Mombegora, dja pura mate anu naliunaka, kapapitunja i Anakoda ri Tarinate nadonge ana i nTjese-nTaola ma'i mompesawaka papanja, nato'o masae-sae bare'e narata bali mpegoranja.

Sima'i bara nu ndja, ri oloa nduanga?
Pesoba mpetataropo, duanga mpagora kodjo.

Mesono i Sungko-nTada:

Se'i romo ngkutaropo, duanga mpagora kodjo.

Mesono i Tanda Eo:

Ane duanga mpagora, ndapakakono oloa.
Tundju wo'u ntesampu'a, mariangi Tanda Wuja.
Pedasimo ganda-ganda, tintingimo tawa-tawa.
Nakadonge ntenge lipu, tanda-tanda ngkamokole.
Ndipelindja duangata, nakaronga momberata.

Nalapasaka, sako tasi lekemo, malele kadju mosu ri wiwi ntasi, sako duanganja marameda, dja mosu nararamo sisi'a.

Ponjombamo Tanda Eo, se'i kami pagora.

Mesono i Tanda Eo:

Kapali wo'u da njomba, ana i Sese-nTaola.
Da njomba wo'u kapali, dagora ntja kutunggai.
Paraka'i samparadja, ndjai dulungi nduanga.

Natendeka samparadja, napepombeka'imo. Mopanaguntumo tau, mate junu i Tanda Eo pai i Tanda Wuja pura-pura, mombegajangi santua'i setu pai Anakoda ri Tarinate, tau molemba apu. Napesua i Tanda Eo pai Tanda Wuja badju ue, bare'e sako naepe apu dja tekamporo sakodi. Ri kalengi ndajanja se'i, napokau i Matia Eo Manu Tadia, mowantje kajuku mangura, naulaja ri tiniunja, mena'u wo'u si'a, napetiro tua'inja, nakita bemo ndakoto. Madago muni raja i Tanda Eo manginu kajuku, mombegajangi muni pai i Anakoda ri Tarinate, bare'e wo'u tindja samba'a, djamo karameda ndajanja pai bare'emo nakoto. Masae-sae kaewantje'enja:

Njawamo kupangandika, se'i ndjai sima-sima.
Gajangika limbajonja, a'iku i Tanda Eo.
Njawanja napangandika, limbajonja gajangika.

Ndatiriamo wo'u pewalili i Matia Eo. Matemo i Anakoda ri Tarinate nawali mpatuwu junu i Tanda Eo pura-pura, mewalilimo ri sompoa mpapanja, nadika duanga, mena'u tau pura-pura. Memponemo ri banua mpapanja, malaimo-duanga, mewalili lai wakanja. Mosambengi lai papanja, ndjo'u wo'u ri rongonja djamo ruambengi, tua'inja nadika. Palainja, nato'oka rongonja:

Ne'e maipu rajamu, kabare'enja rodo jaku.

Mesono i Tarandâ:

Nu lego-legomo jaku, kukita setu ta'amu.

Mesono i Tanda Eo:

Bare'e melego-lego, rongomu i Tanda Eo.

Mesono i Tarandâ:

Bo da nulego i mpia, engkomu ntani-ntaninja.

Mesono i Tanda Eo:

Bare'e ntaninja kana, gori nu engko ntuama.
Malaimo wo'u ri Matia Eo. Djela ndatiria, nato'o:
Owi nuntuku sangkani, se'i wo'u ngkutunggai.

Mesono ngkainja:

Kapali bare'e mâja, i komi sandaja-ndaja.

Mesono i Tanda Eo:

Manotomo kupantjapu, panto'o setu mbambamu.

Jaku nato'o melego, ma'imo Matia Eo.

Aginja siko mebali, nakanoto naintjani.

Mesono i Matia Eo:

Jaku se'i tukakamu, nakanoto ri rajamu.

Jaku papaku uali, nakanoto nu intjani.

Mewali i Matia Eo bidadari, maka Papanja uali. Mesono i Tanda Eo:

Ja nu lego-lego jaku, jonto ngkabata ndajaku.

Mesono i Matia Eo:

Ne'e nu pomata ndaja, neneta samba'a-mba'a.

Neneta samba'a-mba'a, dja ntamoga'a ri papa.

Ane ngkumelego jaku, da lo'u siore jau.

Mesono i Tanda Eo:

Ako da lo'u siore, nuntu da nu pangandonge.

Lo'umo ri poragia, me'onto riunja ri rongonja.

Mesono i Matia Eo:

Eraku i Tarandâ, rongomu se'i madja'a.

Pakadagoka rajamu, rongo patudjuki jau.

A, mapuru ntja rajaku, i Tarandâ sindjau.

Mesono i Tarandâ:

Montjomo kalewa ntunda, pindongo kajakunja.

Montjomo kalewa ngkondo, kajakunja pindongo.

Mondji-ndji i Tanda Eo, mesono i Matia Eo:

Ara da liumo jaku, da lo'u ri maniamu.

Ndjo'umo ri lipu i nTaDatu, mesindiu i Tanda Eo nato'o:

Matia Eo sima'i, nene nato'o anami.

Djelamo i Matia Eo, nato'o:

Banja mbamba kupepali, nene jaku anami.
Jaku papaku uali, nene da ndipaintjani.
Jaku dja ana ngkadoe, ana ri saole bone.
Jaku dja ana natadji, ana ri saoleani.

Mesono i Lemo-nTonda:

Montjo nuto'oka jaku, i siko kodjo anaku.
Anaku i Tanda Eo, kede be ndalego-lego.

Mesono i Tanda-Eo:

Ndilego-legomo mpia, i owi ntja ba ngkukita.
Montjomo nipombambami, ba ngkukita poanami.
Djo mbamba ndipebalika, poanami ba ngkukita.
Ane montjo poanamu, da ngkukita bangke jaku.
Rajami da nakanoto, sangadi da ngkumorongo.
Nakanoto ndintjani, da ngkuporongoi a' i.

Mesono tau tu'anja:

Kukudja da mpetangani, dja motunggai ndajami.

Mesono i Tarandâ:

Ara mawo ntja rajaku, rongoku i Tanda Eo.
E, Tanda Eo sindjau, peole se' i anamu.

Bare'emo re'e i Tanda Eo mompeole ananja, sako mesono bare'e. Nato'o
i Matia Eo:

Bara mawo wo' u raja, eraku i Tarandâ.

Bare'emo napêli, mewali morongomo pai kasangkomponja, bare'emo nakoto
napetangani ntau tu'anja. Ndjai riamo kalele ngkadju, kagonu ntana, pebete nu
ue ungka ma' i tana. Napapalaika ntau tu'anja, malaimo i Tanda Eo bara ndeki
jangi bare'emo manoto kapajanja, bara tuwupa, bara matemo, bare'emo taintjani.
Lairia kapusanja.

MAR 31 1916

7272

HET JAVAANSCH

VAN

MALANG-PASOEROEHAN,

DOOR

D. VAN HINLOOPEN LABBERTON,

ambten. t/b. van den Alg. Secretaris.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LI.

3e STUK.

Batavia.

ALBRECHT & Co.

's Hage.

M. NIJHOFF.

1900.

A

STATE OF
NEW YORK

IN SENATE

JANUARY 11, 1911

REPORT

OF THE

COMMISSIONERS

OF THE LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A

RESOLUTION PASSED

BY THE SENATE

MAR 31 1916

HET JAVAANSCH

VAN

MALANG-PASOEROEHAN,

DOOR

D. VAN HINLOOPEN LABBERTON,

ambten. t/b. van den Alg. Secretaris.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LI.

3^e STUK.

Batavia.

ALBRECHT & Co.

's Hage.

M. NIJHOFF.

1900.

HET JAVAANSCH VAN MALANG-PASOEROEHAN.

INLEIDING.

Gedurende de laatste jaren van mijn verblijf in de residentie Pasoeroehan verzamelde ik de hieronder afgedrukte collectie dáár gebezigde termen, welke van den Sálá-norm afwijken.

Om redenen van technischen aard worden de Javaansche woorden met Latijnsche letter in plaats van het eigene letterschrift weergegeven. Aan den eenen kant is dit jammer, daar de Javaan een fraai en duidelijk letterschrift bezit, aan de andere zijde zijn vooral geringe dialectische verschillen in ons schrift handiger door 'n enkel diakritisch teeken weer te geven.

Door het bezigen van 't Europeesch schriftstelsel wordt de woordenlijst bovendien toegankelijker voor den breeden zoom van Javaansch-sprekende Europeanen in Oost-Java, welke uit geringe bekendheid met en 't daardoor niet op prijs stellen van de Javaansche literatuur, zich niet tot het aanleeren van de toch zeer eenvoudige tjarakan genoopt gevoelden.

Intusschen heb ik gemeend bij de rangschikking der woorden de volgorde van de tjarakan te mogen behouden, wat met het oog op de tandletters d en t en de tongletters ð en ṭ wenschelijk is en uit een lexicografisch oogpunt de voorkeur verdient, daar het de vergelijking met andere werken van denzelfden aard vergemakkelijkt. Trouwens zodoende volg ik het voorbeeld o. a. door Kiliaan in zijne woordenlijst achter deel I der Madoereensche Spraakkunst en door Dr. Brandes in diens Pararaton gegeven.

De volgorde is dus: há, ná, tjá, rá, ká; dá, tá, sá, wá, lá; pá, ðá, djá, já, njá; má, gá, bá, ṭá, ngá; waarbij alleen de medeklinkers in aanmerking genomen worden, en de klinkers eerst bij woorden met dezelfde medeklinkers, en dan in de orde a, e, i, o, o e, ě, medetellen.

De p̣ěp̣ět, waarvoor in onze taal, jammer genoeg, geen afzonderlijk teeken bestaat is door ě weergegeven.

Ten slotte dient nog aangestipt te worden, dat de stomme h aan 't begin der woorden is weggelaten, doch in 't midden der woorden, als klinker-overdrager behouden is gebleven, ook dáár waar ze niet uit wignjan ontstond. Ahé klinkt dus aë (bijna = aai).

De uitgesproken h is door h voorgesteld, terwijl de ingeslikte k door q is weergegeven.

Over de inrichting der woordenlijst nog het volgende. De voorop-geplaatste woorden zijn de in Malang (Pasoeroehan) gebruikelijke, terwijl men achter het = teeken de corresponderende Sålå-terminen zal aantreffen, waarop dan de vertaling in het Nederlandsch volgt, met zoo noodig een voorbeeld ter verduidelijking.

In die voorbeelden heb ik getracht mij van themaboekzinnnetjes vrij te houden en levend Javaansch te geven.

De verwijzing „Dial. Djap.” beteekent: „Het dialect van Djapårå” door A. H. J. G. Walbeehm, in Verhandelingen Bat. Gen. v. K. en W., deel XLIX, terwijl „Taalsoorten” op het dusgenaamde werk van denzelfden Javanicus ziet. „de Nooij” slaat op diens „Javaansche woordenlijst, bevattende woorden in Midden-Java in gebruik, vergeleken met het Javaansch in de residentie Soerakarta.” Waar de achtergeplaatste letters den naam der regentschappen of districten minder duidelijk weergaven, heb ik de namen voluit geschreven.

Hier en daar heb ik gemeend tegen de eischen der lexicologie te mogen zondigen, door een of ander afgeleid woord niet bij den grondvorm op te geven, soms omdat de grondvorm niet zeker was, elders omdat alleen de afgeleide term eene dialectische wijziging had ondergaan, terwijl de grondvorm onveranderd was gebleven.

Zooals door vergelijking met de beide genoemde dialecten-studiën moge blijken, zijn heel wat niet of zelden in Sålå-Javaansch gebruikte termen aan de overige Javaansch-sprekende bevolking gelåufig, eene stemopname, in zake taal van eenig gewicht, zou waarschijnlijk niet de meeste stemmen op de Sålå norm vereenigd zien.

Echter zijn de verschillen bij eene nadere beschouwing veel minder ingrijpend, dan het zich oppervlakkig liet aanzien, we kunnen zelfs zeggen dat het Javaansch over geheel Java eene bewonderenswaardige éénvormigheid vertoont, wat wel eenige verwondering wekt bij eene zoo sedentaire en door natuurlijke grenzen zoozeer gesplitste bevolking. De oorzaak hiervan mag wel gezocht worden in de degelijke basis, die het gesproken woord vond in den rijkdom eener geliefde literatuur, die over het geheele eiland in wajang en dongèng zich uitgaf, en voortleefde, en zoo een sterk besef wekte van eenheid in oorsprong en cultuur. Waar wij onze middelnederlandsche literatuur hebben veronachtzaamd en verlaten, leeft bij den Javaan eene oude beschaving in tẽmbang en kawi voort.

Komt ge den désa-man aan boord met wat ik zal noemen eenen literarischen term voor eenige zaak, dan zal hij ze onder den naam „kawi” in z'n copia verborum inlijven, 't is een woord uit zijn taalschat, hij erkent en behoudt het.

Ondanks de eenheid van taal zal men bij 't oppervlakkig aanhooren van 't Javaansch van beoosten de Ardjoenå meenen vrij belangrijke verschillen met 't Sålå Javaansch te moeten constateeren; de reden hiervan is, dat juist verschillende vrij veel voorkomende en vrij vaak herhaalde termen in beide spraken verschillen.

Ik weet niet of de stelling beaamd zal worden, dat eene taal hare eigenaardigheid en hare kracht niet zoozeer ontleent aan de substantiva en werkwoorden, als aan de hulpwoordjes als voegwoorden, bijwoorden en voornaamwoorden: echter houd ik het voor onweersprekelijk, dat de kennis dier termen van groot gewicht is voor het spoedig begrijpen en deagdelijk aanleeren eener taal.

In de eerste plaats zullen we dan nagaan het verschil in woordenkeus tusschen het Malangsche en Sâlâ'sche taalgebruik, om daarna de verschillen in uitspraak kortelijk te bespreken, en in de derde plaats de 't meest op den voorgrond komende verschillen van grammaticalen aard aan te geven.

I. Wordenkeus.

Zooals uit het bovengezegde reeds valt af te leiden vindt het Malangsche idioom juist in enkele der meest gebruikelijke woorden eene uitdrukking. Zoo vindt men bijvoorbeeld de in Sâlâ onbekende termen: mĕnĕ (morgen), kon (gij), sĕdiloet (eventjes), babas (vervolgens), ndaq, soms gaq (niet of neen), naming en tapi (maar), kasi of sampĕ (tot aan), kâjâ âpâ (hoe is 't, wat dunkt je er van), moelâ (in den zin van: hoe is 't mogelijk, och kom dat kan niet), gĕlĕq-gĕlĕq (telkens, herhaaldelijk), liptjâ (iets vergeten hebben of zijn), rĕq (als vocatief: jongen) e. d.

Daarentegenover staat dat verschillende Sâlâ-termen slechts weinig of in 't geheel niet gebezigd worden als: kĕprijĕ, kĕpripoen, kijĕ, koewĕ, tolĕ, ĕnggĕr, kowĕ, daq-, bandjoer, kongsi, nganti, ora.

De taal krijgt hierdoor terstond een ander cachet.

Het moge hier vergund zijn een enkel woordje te zeggen over den zoo overschatten Madoereeschen invloed, dien men ten onrechte wel eens meent dat zich op het Oost-Javaansch in zoo sterke mate zou hebben doen gevoelen. De hierboven opgesomde idiomatische termen, welke van dagelijksch en alledaagsch gebruik zijn, zouden uitteraard hun ontstaan aan dien invloed te danken kunnen hebben. Welnu, in de taal der Madoereesche bijwoners luiden ze: mĕnĕ = lăgghoeq; kon = bâqân; sĕdiloet = sĕkĕdjăq; babas = pas of ladjhoe; ndaq of gaq = taq en ĕndjăq; naming en tapi = anangeng en tapĕ; kasi en sampĕ = nandhoek en sampĕ; kâjâ âpâ; = đăqrămma; moelâ = tarmĕq; gĕlĕq-gĕlĕq = sĕgghoet en sĕrrĕng; liptjâ = lopâ, kĕlo-pai; rĕq = tjong.

Daar tapi en sampĕ uit het Maleisch zijn overgenomen, ziet men dat van invloed van het Madoereesch geen sprake kan zijn.

In de woordenlijst zal men hier en daar 'n enkel woord aantreffen, dat een homonym met dezelfde of een nabijkomende beteekenis in 't Madoereesch heeft; ook daar mag echter eene oppervlakkige gelijkheid niet tot verkeerde gevolgtrekkingen leiden.

Zoo komt de term loembrâh = Soerakarta: loemrah overeen met het Madoereesche: loembrâ; echter is de inlassching van 'n lipletter na 'n sluit-m

zoo natuurlijk (vgl. ons: arm, armpje), dat men daarbij waarlijk niet aan overname uit eene andere taal behoeft te denken.

Trouwens ook de pasisir-dialecten kennen eene dergelijke invoeging, daar Dial. Djap. loemprah geeft, eene inlassching van de harde lipletter dus, terwijl er ten slotte op kan gewezen worden, dat ook het Soendaneesch loembrah heeft.

Bij maq of simaq = bapaq zou men wat eerder den Madoereeschen term ëmaq te hulp roepen. Echter geeft Kiliaan hierbij afkorting van het Jav. rãmã, ramaq, terwijl blijkens de Nooy het besproken woord ook in Koetoe, Pãnârãgã en Blorã gebezigd wordt.

De homonymen die men zal aantreffen, wijzen meer op gelijkheid van afstamming der woorden dan op ontleening. Zoo staat naast den krãmã-term anglah, ziek blijkens het Wdb van Kiliaan wel een Madoereesch aloes-woord anglò, doch de Madoereesche bijwoners in 't Malangsche gebruiken alos, en kassar het woord sakèq, zoodat overname buitengesloten mag worden geacht.

Trouwens de betrekkelijk moeilijke vermenging van Javanen en Madoereezen kon al à priori doen vermoeden, dat de wisselwerking tusschen beide spraken gering zou zijn. De Madoereezen toch vormen eigen dësa's, welke in overeenstemming met de grondrente-theorie in den regel op minder vruchtbare of minder gunstig gelegen plaatsen zich bevinden; zij blijven zich door hunne gebruiken onderscheiden, terwijl eene zekere niet te miskennen animositeit beide naties gescheiden houdt.

Daar zij de mindere van den Javaan in cultuur en bovendien in 't Pasoe-roeansche in de minderheid zijn, beijveren zij zich in den regel het Javaansch aan te leeren, en doen dikwijls zelfs kwalijk slagende pogingen om voor Javanen door te gaan.

Insteede van een wisselwerking tusschen beide spraken zal men bij onderzoek eerder een invloed van 't Javaansch op de taal der immigranten kunnen constateeren.

Overigens verwijs ik voor hetgeen woordenkeus aangaat naar de Woordenlijst, terwijl ik mij verplicht voel te dezer plaatse mijn dank te brengen aan den Heer A. H. J. G. Walbeehm, die zoo welwillend was om de geheele lijst woord voor woord na te gaan, en van wien ik menigen wenk en aanwijzing mocht ontvangen. Waar mijne opgave voor het Soerakartasche Javaansch van het Wdb. afwijken, dank ik deze opgaven aan aanwijzingen van genoemden Javanicus.

II. Uitspraak.

Onder de verschillen in uitspraak met den Sålã-standaard is zeer opvallend de onvolkomen uitspraak van e en o in open lettergrepen, in vele gevallen waar ze in 't Soerakarta'sch volkomen worden uitgesproken.

Blijkens Walbeehm's „Schrift en Uitspraak in 't Javaansch" wordt de e in open lettergreep in 't Sålã'sch slechts onvolkomen uitgesproken, indien in de volgende

lettergreep voorkomt een pĕpĕt, een onvolkomen i of o e klank, dan wel een onvolkomenen e klank. Voor het Malangsch moet deze opgave aangevuld worden met de gevallen, dat de volgende lettergreep een a (dus gesloten) of ă (dus open), dan wel een onvolkomen o e of o klank bevat.

Om 't kortelijk samen te vatten heeft de e slechts de volkomen uitspraak (é) 1o. in de open eindlettergreep, 2o. in de open voorgaande lettergreep, indien de volgende een volkomen é of ó, dan wel een volkomen i bevat.

Wij krijgen aldus het volgend lijstje:

a. ènaq; èman; kèsah; — rêmâ; dêsâ;

e. èlèq; èntèng; — kéné;

i. éling; — kèli;

o. blètoq; — bėjó;

oe. èmoet, èwoeh; — sèwoe;

ě. èngĕt, sĕkĕt.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat de è klank tegenover de onvolkomen o è wel een weinig naar de volkomen é kan overloopen, hetgeen tegenover die a en ă geheel is uitgesloten.

Omtrent den o-klank dient het volgende opgemerkt.

In 't Sălă'sche is deze klank onvolkomen tegenover pĕpĕt, volkomen i of o e-klank, dan wel onvolkomen o, in de volgende lettergreep. In 't Malangsch spraakgebruik wordt ze ook onvolkomen tegenover de a en tegenover de onvolkomen en de volkomen e.

In tegenstelling met de e klank blijft de o tegenover de ă volkomen, hetgeen misschien zijn oorzaak kan vinden in de overeenkomst die tusschen onvolkomen o en ă in de uitspraak bestaat.

Wij krijgen voor de o het volgende lijstje:

a. pòlah; kòtaq; sòbat; — blórâ.

e. kòpĕt — òmbé.

i. kóbis; lópis; tóbil; — stòri, kòri

o. kòdòq; — bódó

oe. póhoeng; — wòloe

ě. mbòtĕn.

Omtrent de i kan worden opgemerkt dat ze in gesloten lettergrepen, vooral zoo men nadruk op het woord wil leggen, wel volkomen wordt uitgesproken, zonder dat dit evenwel invloed heeft op de uitspraak van de klinker in den voorgaande lettergreep.

Om de invloed van achtervoegsels op de uitspraak na te gaan zullen wij hier het lijstje weergeven in het evengenoemde werkje „Schrift en Uitspraak” op pag. 41 aan te treffen.

Sălă

Malang.

a. kâràng; kârângĕn;

- ngárángâ; kárângân;
ngárângi; kárângáné;
kárângipoen; kárângânipoen;
- i. gitíq; gitíqĕn;
gitíqâ; gitíqé;
gitíqan; nggitíqi;
gitíqipoen; gitíqané;
gitíqanipoen.
- oe. toémpoeq; toémpoéqĕn;
toémpoéqâ; toémpoéqé;
toémpoéqan; noémpoéqi.
toémpoèqipoen; toémpoèqané;
toémpoéqanipoen.
- e. soewèq; soewèqĕn;
soewéqâ; soewèqé;
soewéqan; njoewèqi;
soewèqipoen; soewèqané;
soewéqanipoen.
gawé-gawénĕn.
- o. sòròt; sòròtĕn;
sórótâ; sòròté;
sórótan; njòròti;
sòròtipoen; sòròtané;
sórótanipoen.
paró-parónĕn.
- e-e. mèliq; mèliqâ;
mèliqé; mèliqan;
mèliqipoen; mèliqané;
mèliqanipoen.
- e-oe. éwoéh; éwoéhâ;
éwoéhé; éwoéhan;
éwoéhané.
- e-e. sèsèr; sèsèrĕn;
sésérâ; sèsèré;
séséran; sèsèripoen;
sèsérané; séséranipoen.
- o-i. kóbìs; kóbìsĕn;
kòbìsâ; kòbìsé;
kòbìsan; kòbìsipoen;
kòbìsané; kòbìsanipoen.
- o-oe. póhoèng; póhóengĕn;
- soewèq; soewèqĕn;
soewèqâ; soewèqé;
soewèqan; njoewèqi;
soewèqipoen; soewèqané;
soewèqanipoen.
- sòròt; sòròtĕn;
sòrótâ; sòròté;
sòròtan; njòròti;
sòròtipoen; sòròtané;
sòròtanipoen.
- éwoéh; éwoéhâ;
éwoéhé; éwoéhan;
éwoéhané.
- sèsèr; sèsèrĕn;
sèséra; sèsèré;
sèséran; sèsèripoen;
sèsérané; sèséranipoen.
- kóbìs; kóbìsĕn;
kòbìsâ; kòbìsé;
kòbìsan; kòbìsipoen
kòbìsane; kòbìsanipoen.
- póhoèng; póhóengĕn;

pòhóengâ; pòhóengé; pòhòengě; pòhóengé;
 pòhóengan; pòhoèngipoen; pòhòengan; pòhóengipoen:
 pòhoèngané; pòhóenganipoen. pòhòengané; pòhóenganipoen.

Verder moeten we in zake uitspraak nog van een paar bijzonderheden gewag maken.

Zoo gaat somtijds een eind t over in q, wellicht het gevolg eener ietwat luie uitspraak. Bv. sènggèq = sènggèt; kětèqan = kětétan; poq = loenas naast pot (vgl Wdb). Echter komt dit ook wel in Sâlâ voor, waar bijv. djarik naast djarit in gebruik is. De vorm met het possessive suffix é schijnt daarbij wel het medium te zijn.

Zoo zegt men in het Malangsche in den regel ðoewiqé = ðoewité, doch ðoewitmoe, ðoewitkoe, ðoewitânâ.

Dezelfde achteloosheid is wel de oorzaak van de wijziging van -aq in -ëq in de laatste lettergreep van vele woorden als: tjěďěq, tjiděq = tjěďaq (echter in krâmâ, tjělaq = tjělaq); đěďěq = đěďaq; 'mběq = kěbaq, sělěq = sělaq; gělěq waarschijnlijk van gělaq. (1)

Hierbij valt een verschil met 't Sâlâ-spraakgebruik op te merken in de omstandigheid dat er in deze woorden een ingeslikte k op de pěpět volgt, terwijl de k in 't Sâlâ'sch na pěpět steeds vol wordt uitgesproken. In enkele woorden, die ook in 't Sâlâ'sch ěk hebben blijft de k behouden als: amběk, amběk-amběkan; in andere valt ze via q geheel weg. Zoo zegt men in 't Malangsche nimmer běktâ, běksâ, těksih, doch steeds bětâ, bēsâ, tasih. Echter schijnt ook in 't Sâlâ'sch wel bětâ voor běktâ enz. gebezigd te worden, doch dan alleen in de spreektaal.

Naast de verzwakking van -aq tot -ëq komt de wijziging van sommige open eindlettergrepen. Zoo hebben èlèq (ook te Soerakarta) = âlâ; kěnèq = kěnâ; mèloq = mèloe; baliq = bali; althans in de uitspraak den Sâlâ-vorm dier woorden geheel verdrongen.

In verschillende verwantschapsnamen vindt men diezelfde sluitende werking zoo ađiq = ađi; bibiq = bibi; waq = wâ.

Opmerking verdient voorts sěđiloet = sadělâ dat, wellicht uit 'n tusschenvorm met eind-q is ontstaan.

Vervolgens dient gewezen op het wegvallen van der ě in sommige woorden. Zoo b.v. sěngéngé = srěngéngé; sěnèni naast srěngěni. Het Sâlâ'sch kent ditzelfde in kěpijé uit kěprijé en pjaji uit prijaji.

De eindletters der woorden zijn steeds scherp en behouden de scherpe uitspraak veelal ook tegenover suffixen. Zoo wangkit, wangkité; tanglět, tanglěti.

(1) Vergl. Walbeehm, Zindeelen § 647 en het daar aangehaalde Kiliaan, Madoereesche Spraakkunst § 32. Van nadruk kan in casu geen kwestie zijn, daar de aq-vormen in geheel niet voorkomen.

De gewild-trage uitspraak die een zachte lip of tandletter doet hooren op het eind van een woord komt ook in het Oost-Javaansch in 't geheel niet voor, in dit opzicht komt het dus evenals het Sâlâ-Javaansch overeen met het Hollandsch, waar men ook geen zachte eind-medeklinkers (media) heeft.

Een scherp gehoor moge eenig verschil wanen te ontdekken in sěbab en sěbap, eene uitspraak als in 't Soendaneesch sěbab of in 't Engelsche cab zal hij niet aantreffen.

Voorts hellen i, -ih en -iq soms over naar é.

De i wordt in dipoen en ipoen bijna als é uitgesproken: b. v. sampoen dépoen bětâ.

De eind-ih en -iq klinken vulgair nagenoeg als een korte doch volkomen é, doch hernemen hun klank in de afleidingen. Kěđiq, pitiq, đisiq, adiq, inggih, masih, klinken dus kedé^s, pité^s, đisé^s, adé^s, inggé^s, masé^s.

Ten slotte dient aangestipt, dat in vele woorden waar het Sâlâ'sche spraakgebruik de anuswara inlascht, deze in 't Oost-Javaansch niet vernomen wordt, dus sákâ, saking, roemâsâ, asring, masoq en nimmer sângkâ, sangking, roemângsâ, angsring.

In den volksmond blijft voorts de â-klank ook voor een suffix weleens behouden. Zoo bijv. kântjâkoe, tânggâmoe, i. pl. van kantjakoe en tanggamoe.

III. Grammaticische verschillen.

In de eerste plaats verdient hier vermelding de vorming van den causatief in Ngoko door -nâ in plaats van -aké.

In sommige grammatica's wordt opgegeven dat in het Oost-Javaansch akĕn in het Ngoko, aké in het Krâmâ gebezigd zou worden.

Voor het Javaansch ten Oosten van de Ardjoenâ is dit bepaald onjuist. Naast nâ als Ngokoo vorm wordt -aké wel eens als 'n soort Madijâ gebezigd doch geldt akĕn als Krâmâ.

B. v. Boekoené wis kó-leboqnâ, tah doeroeng? Boekoené ěmpoen rikâ lěbětaké, nâpâ dèrèng? Sěrâtipoen poenâpâ sampoen sampéjan lěbětakĕn, poenâpâ tasih dèrèng?

Vervolgens dienen we te bespreken de verwisseling van taalsoort welke vele woorden ondergaan. Dat kan geen verwondering wekken, als men nagaat dat het ontstaan der verschillen in taalsoort van betrekkelijk jongen datum is Klâpâ als Ngoko, kĕtjambil als Krâmâ te vinden is niet vreemd, daar dit ook in enkele Pasisir-dialecten het geval is.

De portée van 't Krâmâ-inggil wordt door de bevolking in Oost-Java niet juist gevoeld, daar men er om bizonder beleefd te zijn ook over zich zelve sprekende Krâmâ-inggil termen zal bezigen. Zoo zegt de dĕsa-man: kagoengan dălem, waar hij „gađahan kaolâ” niet beleefd genoeg acht, en vraagt hij met 'n onderdanigen blik: „abdi badéđahar roemoehoen”, waar hij zeer goed zegt „koelâ badé nĕđa roemijin”. Een woord als siram kan men

op Oost-Java gewoonweg Krāmā achten. „Noen, koelā badé adoes sĕkĕ-
ḍap”, zou op gemeenzaamheid wijzen.

Verschillende woorden door het Wdb. met Kawi betiteld zijn in de spreektaal in gebruik. Zoo bijv. jōga als Krāmā van anaq (vgl. joegā, ajoegā in de Pararaton). Poetrā beteekent speciaal prins, vorstenkind en zal dus b. v. nooit als Krāmā-inggil van de kinderen van een Europeaan gebezigd worden.

In verband met het niet-voelen van de kracht van het Krāmā-inggil zal men hem dan ook zelden K. i. termen in Ngoko hooren bezigen. Hij zegt b. v.: Tānggākoe mang di oendang njang djĕro.” waar hij de kawĕdanan b'edoelt.

Apā 'ndaramoe wis rawoeh,” klinkt hem gemaakt. Hij zegt: ndaramoe wis tĕkā, ah?”

Bij Krāmā termen als jogā, liptjā, tanglĕd, vraagt men onwillekeurig Krāmā of Krāmā desa? In 't oog van den Javaan uit Sālā, immers de nagari, stellig het laatste, waar wij het dialect op zich zelf beschouwen, mag 't er Krāmā genaamd worden, immers de prijaji bedient zich van deze woorden zoowel als de dĕsa-man,

De vervorming van vele Ngoko-woorden om ze wat Krāmā-achtig te maken als gidang naast goedang, silam naast soelam, tikang naast toekang, aan welk euvel blatĕran's (kruisingen van Javaan en Madoerees) wel mank gaan worden daartegen beslist afgekeurd.

Het verdient opmerking, [dat de nietgeschoolde Javaan den term „Krāmā als taalsoort niet kent (wel het woord tātākramā e. d.); hij noemt de beleefde taal basa, en de Krāmā en Krāmā-inggil termen frischweg Kawi. Zie taal-soorten, pag. 29.

De populaire opvatting is er dan ook in overeenstemming met de huidige theorie, dat het Ngoko de eigenlijke taal is; uit beleefdheid bezigt men enkele andere termen, terwijl er bij 'n grootere mate van beleefdheid wat minder gebruikelijke termen worden gekozen, voorbeelden sub (a), dan wel de Krāmā termen nog eens gekramaniseerd, voorbeelden sub (b).

(a) Vandaar roemoehoen, lāmā en sāmā als ietwat beleefder naast roemijin, lami en sami;

(b) Zoo minantĕn naast mĕnawi (vgl. Gunning, Roorda's Pandji-verhalen, de aantekening op blz. 12 regel 14), santoen naast sasi, sĕdantĕn naast sĕdājā.

Door deze korte mededeelingen is het onderwerp lang niet uitgeput; daar ik sedert Java's Oosthoek verliet, had ik geen gelegenheid meerdere gegevens te verzamelen. Men beschouwe het gegevene slechts als eene, zij 't wankel schrede op den weg, die leiden moet naar de plaats vanwaar wij de schoone taal van millioenen van Neêrland's onderdanen in hare verscheiden uitingen geheel zullen kunnen overzien.

Ten slotte zij mij veroorloofd er nog de aandacht op te vestigen, dat ook

deze inleiding door mij eerst na mijn vertrek uit het Pasoeroehansche kon worden opgesteld, zoodat ik mij ook daarbij gedeeltelijk op mijn geheugen heb moeten verlaten.

D. VAN HINLOOPEN LABBERTON.

WOORDENLIJST.

1. ahé = bahé, slechts, maar. Ook de vorm wahé wordt gebruikt. Vgl. Dial. Djap. 4.

2. ènaq = kěpènaq. B. v.: Awaqkoe èndaq ènaq = ik gevoel mij niet lekker. Vgl. Dial. Djap. 16.

3. èntjèr = tjowèr, dun vloeibaar.

4. èntjěloq, mèntjloq = mèn-tjòq, op 'n tak zitten v. e. vogel. Dial. Djap. 12.

5. andéné = oepamané, indien.

6. èndroeq = oentoeq gangsir. Wdb. geeft in deze beteekenis alleen op poentoeq.

7. èntën = ontën, Madyâ van ânâ, zijn. De vorm ontën is niet in gebruik.

8. èntos = ètès, n.l. als Kasar voor bisâ, kunnen. Meestal wordt het met de ontkenning gebezigd. B. v. Wong âpå ikoe; koq èndaq èntos, Wat is dat voor een kerel, die niet in staat is dit uit te voeren.

9. anil = singsot, fluiten m. d. mond. Het woord singsot wordt niet gebruikt. Vgl. Dial. Djap. 150.

10. andëg = andëg-andëgan = djoempritan, plaats om op te houden, vrijplaats (bij kinderspelen).

11. oendjoeq, slechts in gebruik in de beteekenis van aanbieden, niet als K. i. van ombé, drinken. Vgl. inoem.

12. inoem, nginoem, Krâmâ van ngombé, Ngoko drinken. Het wordt ook van dieren gebezigd. B. v. nginoemi kapal, de paarden drenken.

13. harah of hòeròeh = hârà,

als uitroep. Met geaspireerde h. Dial. Djap. 63.

14. arèq = botjah. Ook als vocatief. Nandi, rèq? waar ga je heen. Het Krâmâ van arèq is botjah. Waarschijnlijk is arèq eene verkorting van laré via larèq. Zie Dial. Djap. 55.

15. arèjan van 't Maleische arian. Koeli's die in dagloon werken in tegenstelling met tēbasan en borongan = op stukwerk zijn.

16. èr mawar, roos. Rëgoelo komt echter meer voor, daarnaast ook roes. Dial. Djap. 71.

17. ikâ, gindsch (adj.). Het woord kaé wordt niet gebruikt, evenmin als kijé of koewé. Dial. Djap. 75.

18. oekël = toekël, streng garen, enz. Dial. Djap. 82. de Nooy, Pm.

19. ikliq, ngikliq, gichelen.

20. oedoen = woedoen, bloedzweer. Oedoenën. Wdb. geeft dit ook voor Soerakarta op, wat wellicht minder juist is.

21. oedoeq, sěgå oedoeq, met klappermelk gekookte rijst.

22. idëq, trappen. Djëdjëq, 'n trap geven. Wdb. geeft naast idaq op idëk en idëg. Idëqidëq, eene massage van de ruggegraat, waarbij de patient voorover gaat liggen en een ander op zijn rug heen en weer loopt en met zijne teenen de ruggegraat bewerkt.

23. oedoet, ngoedoet = njërèt, opium schuiven. Vgl. rokoqan.

24. oedël = woedël, navel. Zoolang er nog een gedeelte van de navelstreng

aanwezig is, poesër genaamd, na het afvallen van dat gedeelte (poepaq poesër), waarbij 'n slamëtan gegeven wordt, luidt de naam oedël.

25. iså = biså. De vorm biså wordt in Madyå gebezigd. de Nooij, Bl.

26. asin, ngasin = masin, de grond likken, v. e. sapi.

27. astå, Kråmå van tangan Ngoko, hand, onderarm. Ook Kr. van bahoe als vlaktemaat.

28. èwèg, di èwègèwèg, door elkaar geschud.

29. oewët, 't touw van een priktol (kèkèqan). Dial. Djap. 105. Vgl. Jansz, Supplement. de Nooy.

30. oelah = gawé, doen, uitvoeren. B. v. Oelah åpå kon? Mbotën oelah-oelah. Dial. Djap. 110. 642. Vgl. de Nooij, olah = lagi, Bl.

31. iloq, 'n standje maken, sënèni.

32. oelët-oelët oewé = loewé, loewing. Elders de naam van een kinderspel, waarbij een stuk of wat kinderen in een rij achter elkander loopen, daarbij den voorman vasthoudende.

33. along = bëgdjå, zegen, voorspoed, en angoer, liever.

34. apé = arëp, willen, verlangen (spreektaal). Apé nandi, kon, waar wil je heen. de Nooy. Kw., Dj., Bel., Pd. (Bn).

35. opèn, opèni = roemat, verzorgen. B. v. É! kon ngopèni pétiq-moe, ådjå sampé mëlajoe, hola! pas op je kippen, laat ze niet wegloopen. Roemat, zie Dial. Dj. 285.

36. ipoeq-ipoeq, 's nachts gaan visschen. Njoeloeh = des nachts krekels zoeken. Dial. Dj. 128.

37. èpèq, saboeq èpèq = sëtå-gèn. Dial. Djap. 129. De saboeq èpèq is een 1 kilan breede gordel van lawon, die 5 malen om het lichaam gewonden wordt. de Nooy, Tg., Dj., Rmb., Bl., Kd.,

38. ådåh = ådòeh, uitroep van pijn. Beide woorden worden gebezigd. Dial. Dj. 133. 't Accent valt op de laatste lettergreep.

39. ådah, ådahi = wådahi. de Nooy, Wånågiri.

40. ådiq = ådi, jongere broer of zuster. Dial. Dj. 134. de Nooy. Dj. Bl. Vgl. baliq, bibiq.

41. oedëng, Ngoko, ikët, Kråmå, dëstar Kr. i., hoofddoek. Sa-oedëng = sa-katjoe. Dial. Dj. 140.

42. oedjoeng 'n soort van tournooi, waarbij 2 inlanders elkander met gelijke stukken pëndjalin (spaansch riet) slaan. De toeschouwers staan er in een kring omheen, terwijl een paar arbiters of herauten de pëndjalins uitdeelen. De strijders, met ontbloot bovenlijf, geven elkaar beurtelings een haal over rug of flank, die vaak diepe striemen achterlaat. Aan het toebrengen van elken slag gaan des noodige grimassen en chiynslagen vooraf. Het spel is zeer animeerend, doch eindigt vaak in 'n hevige vechtpartij.

43. åjah = ålah, als uitroep. Vgl. Dial. Djap. 145.

44. o jag, ngo jag = ambalëdig, vervolgen, nazetten. B. v. ngo jag maling.

45. åjang = wah als uitroep. Te S. k.: jang, doch daar als een uitroep van afkeer.

46. oemat = koemat. 't Kråmå

is echter steeds kimat. Zie Dial. Dj. 154. de Nooij. Dj. Padangan (Bn).

47. ampër, ngampër, riet aandrazen. Wong ampëran, de molenkoeli's op eene suikerfabriek.

48. ampiq-ampi = toetoepekejong, het driekante stuk gëdëg boven in de zijgevels van een huis.

49. ěmpoet, 'n lekkernij van gerooste djagoeng met goelå en klåpå.

50. ambat, ngambat = nariqi, 'n vliegtouw inhalen. de Nooy (Kd).

51. ěmbat I. = daloeroeng, onderligger v. e. brug; II. = pir, veer van een rijtuigje. Zie Dial. Djap. 696. Vgl. de Nooy.

52. ěmbong = dalan, de groote weg. 't Kråmå is cf. S. k.: mĕrgi. Vgl. loeroeng en dalan.

53. omong = kåndå. Vgl. Dial. Dj. 165.

54. agoeng ook = kařah. Volgens Wdb. Kawi. B. v. ånå wong pirå kono? — wontĕn tijang agoeng, er zijn er veel. Kařah wordt echter meer gebruikt.

55. ařiq = nganggo; gåq ařiq = tanpå, zonder. Het woord tanpå is geheel onbekend. Het Kråmå luidt 'mbotĕn mawi.

56. angoeq = loewoeng, liever.

57. ongkos = wragad, (on-)kosten. Dial. Djap. 182.

58. ěngklèq = ěngklèq, hinken.

59. anglah of angglah = sakit, Kråmå van lårå, ziek. Volgens Wdb. Kawi. Dial. Djap. 189 en 183. de Nooy, Bodjanĕgårå.

60. anggaq = doengarĕn, zich vreemd voordoen.

61. nontoq = nonton. Taq nontoq wahé, ik ga maar eens kijken.

62. nandĕs = tĕlas, op. Het woord tĕlas wordt zelden gebruikt. Kĕmpoet wordt in 't geheel niet verstaan. Zie Taalsoorten, I tandĕs. de Nooy, tandĕs, Dj.

63. nikah = ningkah, trouwen. Dial. Djap. 205.

64. noen, eene samentrekking van noewoen. I. bij wijze van titel: Mbotĕn wontĕn, noen, 't Is er niet, meneer. Ook te S. k. wordt het aldus gebruikt, doch dan vooraan: Noen, mbotĕn wontĕn.

II. present! B. v. Bidin! — Noen.

65. naming = nanging, 'tvoegwoord: maar. Vgl. tapi. B. v. Inggih, kahoelå sampoentanglĕt, řiròsĕ wontĕn, naming dipoen pådòsi, mbotĕn kĕpanggih, ik heb er al naar gevraagd, men zeide dat er waren, maar toen er naar gezocht werd, vond men niets.

66. tji = kĕřip, dubbeltje; s'a-tji. Ētjĕ wordt wel verstaan, en in 't Ma-eisch gebezigd; kĕřip is in dien zin niet gebruikelijk. Dial. Djap. 55.

67. tjahoes = sahoes, saus.

68. tjatjaq = djadjal, 'n aanmoediging, 'n beleefde last. B. v. Tjatjaq, gå rĕnĕ = och, breng het even hier.

69. tjĕnting = kĕndit, vrouwe-gordel. Zie kĕndit onder klilin.

70. tjĕrĕq of tjidĕq = tjĕdaq, dichtbij. Ook tjĕdĕq, Sk. tjĕdĕk, zie Taalsoorten IV bij tjĕlaq. de Nooij, tjarĕq. Bodjanĕgårå.

71. tjòrĕq = rĕq, lucifers. Vgl. korĕq.

72. tjrèwèt, ruzie en standjes makend; ook v. e. voorwerp dat last en moeite veroorzaakt. Zoo zal een fabrieksmid (toekang bəsi; iemand die in de desa dat beroep uitoefent pandé) van een stoompompje dat herhaaldelijk stuk gaat zeggen, Donkiné (Eng. donkey) koq tjrèwèt tēmēn.

73. tjoeroeng, 'n heele bos pisang, liring.

74. tjikar = grobag, sapi-kar. Het woord grobag wordt evenmin als pēḍati gebruikt, hoewel 't Krāmā van tjikar luidt pēḍatos. de Nooy, Ngoetēran, (M).

75. tjėkoq, planten (b. v. jonge rietplantjes) water geven, door bij elk plantje een emmertje uit te gieten, Vgl. Wdb.

76. tjoekit = tjoekil, lospeuteren met een scherp voorwerp. Ook het werktuig heet zoo. Zie tjoekil. de Nooy, tjoekit = soedjèn. Mgl.

77. tjoekil, een bamboe koker, boemboeng, waaraan aan de bovenzijde een stuk bamboe als handvat gelaten is, wat gemak geeft bij 't water scheppen uit een slootje bijv. om plantjes te besproeien (tjėkoq).

78. tjatoe = tatoe, gewond. Dial. Djap. 235.

79. tjitah = sēmbagi. Vgl. Dial. Djap. ěntjit.

80. tjoewēr = tjrèwèt, veel praats hebben.

81. tjililingan = nolėh-nolėh. Vgl. Dial. Djap. 673.

82. tjop, een klein blikken lampje.

83. tjoepoe, ook: de dekseltjes der petroleumblikken.

84. tjapil = tjaping, de platte conische zonnehoed. Tjaping wordt in dien zin niet gebezigd. de Nooy, Koetaardja, Wānāgiri, M., N.,

85. tjėplėqan = lėpėq, schoteltje.

86. tjiplės of kėtjiplės, de groote varkensluizen, die wel in de ooren en tusschen de teenen van honden zitten.

87. tjidėq = tjėdaq, dichtbij. Vgl. tjėrėq.

88. tjėbaq = tėbaq, met de vlakke hand iets pakken. Dial. Djap. 252.

89. tjaḥoqan = kėtėqan, hansop.

90. tjingkir = tjangkir, kopje. Dial. Djap. 257. de Nooy. Dj. Bl.

91. tjongkėng of tjantėlan, 't zadel met houten verhevenheden om manden aan te hangen bij een paard.

91. rantjangan = ragangan, geraamte v. e. vlieger, ook v. e. huis. Dial. Djap. 259. de Nooy, Bl.

92. rantaqrantaq = trontong-trontong, 't opkomen van de zon: De Sālā-term is daar Krāmā-Ngoko en niet Kawi zooals Wdb. opgeeft.

93. rikā = dikā, pers. vnw. 2^e. persoon Madyā. de Nooy, Tg, Poerwarėdja, Kb, Mg., Tm.

94. rokoq, ngrokoq, rooken van sigaren of strootjes. B. v. ādjā kon rokoqan. Vgl. oedoed. Zie Dial. Djap. 267.

95. roewė, roewėroewė, loshangend haar van een kind, dat nog geen gėloeng heeft. Van een volwassene zegt men ook hier oerė. Vgl. Wdb. roewėg en rėwog.

96. roedjoe, verkorting van wa-

roedjoe = soemëndi, kakangné (resp. joené) (woe) ragil, de op één na jongste. Vgl. Dial. Djap.

97. rajat = semah, echtgenoot, Krãmá van bodjo. Het woord semah wordt hier niet gebruikt.

98. rëmis = krotjo?, kleine schelpdierjes, welke in de sambël gebruikt worden.

99. ribang, verkorting van wora-waribang, de këmbang sěpatoe.

100. kani = kənil. Santěn kani = santěn kanil

101. kon = kowé, gij, samentrekking uit kohěn. (Zou Pararaton 16 regel 30 wellicht luiden kon daq-ilangkěn).

102. kaná = ěmboeh, ik weet het niet. Afkorting van wikaná, zie Taalsoorten XI b. Als Krãmá van kaná (ěmboeh) geldt kirangan. Vgl. Dial. Djap. 309.

103. kanan kəri = kiwá tēngěn.

104. koentjit = koentjir, haarvlecht v. e. chinees. Vgl. koesir. Dial. Djap. 394.

105. koendangan, uitgenoodigd voor een slamětan. Andjagong, onb.

106. kěntol = kěmpol, kuit.

107. kitjé = pětjé, éénoogig, ook één oog sluiten.

808. kětjil, sa-kětjil, één kemiri noot. Twee bij elkaar is sa-gěndog.

109. kětjambil, Krãmá van klápá Ngoko. Dial. Djap. 319.

110. korèq = rèq, lucifers.

111. kěrèt, Europeesche hark.

112. krosoq, gedroogde tabaksbladeren; gekscherend voor slechte tabak.

113. krěpèq = kěpèq, bamboe

mand met deksel, ook de klontong met zulke manden wordt aldus genaamd.

114. krěpjaq = klontong, de houten bellen van sapi's of pikoel paardjes.

115. krang, vrij groote schelp-dieren, elders kětjé genaamd.

116. kirangan = kilap, ik weet het niet, Krãmá van ěmboeh. Doeká dalēm komt in dezen zin wel, kilap niet voor. Dial. Djap. 126. Zie Taalsoorten.

117. krangkèng, ook houten raamwerk in eene suikerfabriek waarin zakken gelegd worden met bezinksel, om 't sap ervan te laten uitdruipen.

118. kěkèqan, tol van hout, priktol. Gangsangan is onbekend, 'n bromtol heet boemboeng.

119. kodoer, sa-kodoer = goelá rèn sa-boentěl. Vgl. Dial. Djap. sa-kodjor 377.

120. kitir, 'n stokje in 'n laron-gat geplaatst, waar de laron's tegenopklimmen. Ook in Midden-Java is dit spelletje in zwang, doch Wdb. geeft het niet op, In Rěmbang is kitir de laron, die er bovenop gespietst wordt.

121. kátrol = katrol, kěrèqan.

122. kětèl, ketel van těmbàgá. Tjèrèt heet een ketel van koeningan. Een blikken ketel heet tjèrèt gěmbrèng.

123. kasi = kongsi. Het woord kongsi wordt in dien zin niet gebruikt. Vgl. de Nooij.

124. koesir = gombaq, uitgespaarde haarlok in 't midden van 't achterhoofd.

125. koesoëq = zacht wrijven. Naast kosoq en gosoq = wrijven.

126. kaspé, 'n soort kětèlá po

hoeng. Vgl. de Nooij, wânâgiri.

127. kawis, 'mbotěn dados kawis, Kr. van ndaq dadi âpâ, 't is niets, 't doet er niet toe.

128. koewâwâ = een lid van het dêsâ-bestuur, belast met de zorg voor het water.

129. koewawi, Krâmâ van këlar = in staat tot. N. b. ook in de betekenissen: gereed. B. v. Dâhâripoen sampoen koewawi.

130. kòwoeng = glòdog, koker voor rijstdiefjes.

131. kâlâ, ngadang kâlâ, 'n waarschuwing dat er een slang op den weg is. Adang = afwachten, ergens zijn waar men niet hoort.

132. këlèt, ngëletti, afkluiven. Ambrakòti. B. v. Ló! arèq ikoe, baloeng di këlèti aé. Zie ook bòlèng = villen.

133. klòtòq, 'n vischsoort, die gaṭël is bij 't eten.

134. klilin = kliling; wong klilin = gërḍoe-wachters; gòt klilin = de diepe goot welke rondom een riettuin gegraven wordt. Is de tuin nogal uitgestrekt dan komen er ook in 't midden breede en diepe afvoergoten: këndit. Voorts wordt elke bouw in 20 bakken verdeeld (kòṭaq of baq) door gòt malang en gòt moedjoer.

135. klâpâ, Ngoko, kokospalm. Als Kr.-term geldt këtjambil. Vgl. Dial. Djap. de Nooij: krambil, (Krâmâ) Tg, Pëkal., Sëm., Djap. Rëmbang.

136. klojèng-klojèng = binggoeng.

137. këpër, 'n kleine vlinder.

138. kèpèt = kopèt, niet tjèbok (tjèwok). Deze term wordt wel als scheldwoord voor Europeanen gebezigd lândâ k.

139. koedoe, Morinda citrifolia. Men duidt met het woord koedoe zoowel den boom als de rijpe vrucht aan. Vgl. de Nooy, Bl. De jonge vrucht heet bëntis; half rijp heet ze patjé.

140. koedoeeng = toedoeeng. Vgl. Dial. Djap.

141. kadjó = goemoen zich, verbazen. De Sâlâ-term is aan den kleinen man onbekend.

142. kòdjòr, lang brandhout (2 à 3 ḍěpâ) voor de inlandsche steenbakkerijen. Slechts wildhout (géén djati) valt onder deze benaming; v.n.l. ḍaḍap en mindi. Vgl. Dial. Djap.

143. kâjâ âpâ = këprijé. De Sâlâ-term wordt in 't geheel niet gebruikt, evenmin als këpripoen, waarvoor kados poendi.

144. kajoe, toekang kajoe = oendagi, timmerman. Dit woord wordt nagenoeg niet begrepen. Vgl. Dial. Djap.

145. këmëkëlën, aldoor lachen; van kamikëkëlën wellicht? Zie Wdb. këkël en zie nginkliq.

146. këmpël = këmpal. Krâmâ van koempoel en van kloempoek. Beide Kr. vormen zijn in gebruik. Vgl. Dial. Djap.

147. koembah ook = wasoeh. Dit woord is hier onbekend, evenals de derivatieven, als pëmbasoeh, waarvoor toekang pënatoe. B.v. Ngoembah popoq = luiers wasschen.

148. kombong, kombongan = prandjèn, kippenhok.

149. kěmbang sěgrat = tęgěrat. De kěmbang poekoel àmpát, mirabilis jalappa.

150. kěbå, 'n zak van bastvezels (loeloep) van de waroe. 't Woord kandi is hier onbekend. Vgl. Dial. Djap. Kěbå agěl = 'n zak van agěl gemaakt; kěbå gòni = goni, zak van ramé-vezels.

151. kòbòt = klòbòt, de schutbladeren van den djagoeng kolf, welke tot 't draaien van sigarettes gebezigd worden. In Rěmbang heet de jonge vrucht kobot.

152. koťaq, in suikerriettuinen $\frac{1}{20}$ bouw. Dial. Djap. 395.

153. kětětqan = kětětan. I. met de vingers klappen.

II. chineesch telraam; ook: het telraam bij 'n biljart.

154. kang = ingkang. Kang steeds in Krāmå (of deftig Ngoko); sing Ngoko.

155. kongkon, ook akon, dus: gelasten. Krāmå kěngken.

156. kongsèn = mēntering, montering.

157. dari, दादर, opkomen van de maan, wellicht een verkorting van dadari. Vgl. Dial. Djap. No. 603, dadar in plaats van दादर. B. v. Wajah méné koq doeroeng dari boelàné.

158. drap, draven van een paard. Vgl. Dial. Djap.

159. dikěp, děkěp, iemand van achteren naderen en hem de handen voor de oogen houden. B. v. Ajo, dikěpěn agé! Wdb. geeft deze beteekenis van dě-

kěp niet op. de Nooy, Karang-anjar, (Kb).

160. - dowå = dongå, gebed. De afleidingen van dongå worden wěl gebezigd, dongaqnå, dongaqaké.

161. doewé baji = manak. Dit woord wordt alleen voor het jongen van beesten gebruikt, en in verachtelijke zin voor menschen.

162. dalan, voetpad. Zie voorts èmbong.

163. dolan = dolin. Beide woorden worden voor „om geld spelen, dobbelen” gebruikt; dolan-dolan: wandelen, spelen.

164. dēlaq = dangak, omhoogzien.

165. dělèq, dělèqi = golèqi.

166. dloewèq, dloewa q-dloewèq = drèngas-drèngès, grijns lachen.

167. dalēm, 't bezittel. vnw. van den 1sten persoon in 't Krāmå-inggil; 't gebruiken van Krāmå-inggil termen, waar men tegen meerderen over zich zelf spreekt, is bij den kleinen man zeer algemeen. Naast Krāmå poenikå gadahan kawoelå, stelt men poenikå kagoengan dalēm.

168. dom, Ngoko van djaroem Krāmå, naald. Vgl. Dial. Djap. en zie toeding.

169. doengarèn = dingarèn, vreemd, zonderling.

170. tah I. = tå. B. v. Rénéjå tah dīsé (dīsik), kom nu eerst maar hier.

II. = åpå; bij 't stellen van 't alternatief. B. v. gělēm, tah ěndàq? wil je, of niet? Vgl. de Nooy, Rmb. Bl.

171. tahan, ook = in de gevangenis zijn.

172. toenoe = bakar, roosten op arəng van djagoeng, iwak enz.; bənēm is 'n speciale term voor 't roosten in de asch van kətělā.

173. tantjəb, ook: 'n spel, waarbij 'n arit wordt omhoog geworpen, die met de punt in de grond terecht moet komen.

174. tēndā, 'n zeil boven 'n kraampje op de pasar, en ook de kap van een Europeesch wagentje.

175. tandəq, dansmeid, evenals ronggəng, 't Ngoko van talèdèq Krāmā. Ook 't dansen (van vrouwen) zelf heet zoo, van mannen bəsā (bēsā), Krāmā Ngoko. Wdb. geeft dit woord als Krāmā inggil van djogəd.

176. tandjəq, boeng van pring, welke recht (loeroes) uit den grond komt; zoo ze krom (bəngkong) is, katèq. Vgl. Dial. Djap. tandjaq, 434.

177. trəntjəng, de regen is bijna opgehouden, de zon doet moeite om weêr door te breken. Vgl. Wdb.

178. trantanān, 'n klein kind, dat poogt te gaan staan, doch telkens weer valt.

179. trətəg = krətəg, brug, vgl. djāmbātan.

180. tiròsé = tjariosipoen. Krāmā van djaréné „naar zijn zeggen”, „hij zegt, dat”, „men zegt, dat.”

181. tēras I. een veld de eerste maal ploegen, vgl. səngkal en broedjoel.

II. een goot in 'n suikerriettuin traceeren door één spade (lěmpag) diep te spitten. Het verder uitgraven heet djəblos of djəbloq.

III. kətrāsən, 'n vrucht b. v. 'n mangga (pòh) te grof schillen, zoodat er een gedeelte van het vruchtvliesch medegaat.

182. trami = trimah. Krāmā van trimā. Nəđā nrami = dank u. In 't Ngoko trimā akoe.

183. trombol, van 'n rietplant 'n deel afsteken om 't elders over te planten, səblangan. Vgl. Wdb.

184. taq, 1^e persoon. voornemende wijs enz., daq wordt niet gebruikt.

185. toko, ook waroeng tjinā.

186. tokoeh, 'n vliegertouw.

187. toeding, ook: 'n bladwijzer van pring toetoel bij 't kòrān-lezen in gebruik.

188. tātā-tātā = dandan. Vgl. Dial. Djap. de Nooy.

189. tatab, tatāban, ook van karren die tegen elkander aanrijden, van personen, die in 't donker tegen elkander aanbonzen.

190. tas = éntas. Vgl. mēntas. B. v. Āpā kon ikoe tas tēkā? Inggé (inggi) ènggal doegi, Ben je nu net gekomen? Ja, zoo even. Vgl. de Nooy, tēs.

191. tismaq = tēsmaq. bril. Vgl. Dial. Djap.

192. tálah = tā. Om er meer klem aan te geven wordt de eerste a gerekt, en spreekt men ongeveer uit tālě. B. v. Ajo, kəbātan tālě, gauw, haast je wat. Ah! ādjā ngono tálah.

193. tloendaq = tratāban, vloerplanken van een paardestal.

194. tləsiq, de bamboe omwanding van een gratkuil.

195. tlémpé, vlechtwerk van dunge-

schilde pring, kèpang. Kèpangan heet hier vlechtwerk van klåp å blade- ren; elders lèmpiran genaamd. Dial. Djap. 689.

196. tapi = nanging, maar, even- wel. Het woord is uit het Maleisch inge- slopen en wordt vooral tegenover Euro- peanen veel gebruikt. 't Is Kr.- Ng., doch nanging klinkt gekleeder. Vgl. naming. Vgl. voorts Dial. Djap. 455.

197. tapèqne = nanging. B. v. Tapèqne akoe daq soedi, daq, maar ik heb er in 't geheel geen lust in.

198. tètèng = toedøeng, 'n hoed waarvan de helft vol is, zooals ze door pèttingi's (loerah's, dorps- hoofden) gedragen wordt. Zie ook songkoq. de Nooy, Bl.

199. toempi, de gedeelten van den ros (de knoop van de geleiding), die bij 't splijten (sigar) van de pring aan den binnenkant blijven zitten en door 't sisiq verwijderd worden.

200. tèmpe I. = mångså, tijd.

II. = inah, uitstel. Vgl. Dial. Djap. 463.

201. tèm pah = sèbar, zaaien. In Rëmbang het verdeelen van de winih onder de plantsters.

202. tèm pak = tèm pang, schop- pen, doch met den voet van terzijde. Djèdjèq, recht vooruit schoppen.

203. toempang, noempang, ook = mènang. B. v. Olèhmoe dolin tèki, sàpà sing noem- pang? wie won 't bij ullie tèki- spel?

204. tèm pongan, de sarong kort dragen, zooals huisjongens doen.

205. timbrah = gëmbreng, 'n

blik. Het petroleum blik heet gëmbreng. Toekang timbrah. Dial. Djap. 474.

206. toembroeq = bidjig, met den kop stooten, soedjah.

207. tèmboq, ook: 'n dammetje in 'n wangan (sloot of greppel), klei- ner dan 'n bëndoeng. Nèmbòqi, 'n wangan afdammen om het water tot het niveau der velden op te stuwen.

208. tòmblòq, 'n mandje; nòm- blòq = amèq wèdi, krikil, zand halen uit de rivier. Dial. Dj. 479.

209. tèmboengan ook = bën- doeng, dam. Ook te Soerakarta moet het woord in dezen zin voorkomen. Tëm- boengi, 'n dam maken. Zie tèmboq.

210. toegël, noegël, ook: 'n veld voor de tweede maal ploegen, nu haaks op de eerste voor. Zie tères en nglawèd.

211. tēbēq = tēbaq, met de vlakke hand slaan op iets.

212. tēbas, tēbasan, ook: op 't stuk werken van koeli's; betaling voor het geheele werk, bòrongan, ook in de overige afleidingen. B. v. (Pådå) Rénéjà rèq! barang ikoe pèrloe di doennå sàkå ing tjikaré, taq tēbasnå pisan: tēloeng rispis kabèhé. de Nooy, Wånåsåbå.

213. tēbang = rēmbang, suiker- riet snijden. Het woord rēmbang is in dien zin hier geheel onbekend. Dial. Djap. de Nooij. Dj.

214. tang, ngètang, het vastzetten van de spaken van een wiel.

215. tangkëp Kr. Ng. = tjékél. B. v. Tijang kang 'mbòtèn bētå (bēqtå) tēng di tangkëp ing gër- doe, wie geen lichtje bij zich heeft wordt door de gardoe-wakers opgepakt.

216. tanglëd = takën, Krãmå van takon, dragen.

217. tênggor = këtatab en tinggor. Dial. Djap. 492.

218. toenggoeq = toenggoe en djågã. Toenggoeq en toenggoe worden dooréén gebruikt. B. v. Toenggoenën kónó, en toenggoeqën kónó, wacht daar ginds!

219. sé, 't Hollandsche „zeg” als interjectie. B. v. Kòq nakal tēmën sé, arèq ikoe! Dat is me 'n lastpost, hoor, die jongen! Vgl. Dial. Djap. 495.

220. sahos, njahosakën pësakitan = ngladosakën pësakitan, de beklaagden vóórbrengen.

221. sënèni = sëngëni, berispen, 'n standje maken. In stede van srëgën wordt sëngëni gezegd.

222. sënènggã = sahingã. Zie Dial. Djap. 190.

223. sëriqné, toedjoené. Vgl. Dial. Djap. Soms met ellips van een deel van den zin. B. v. Sëriqné gãwã barangiki ing salakoemoe, neem dit meteen mede nu je toch daarheen gaat.

224. soerãdãdoe = sãrãdãdoe, soldaat.

225. sroentoel, 'n zwam, z. g. kikvorscheieren (Leuconostoe mesenteroides), die zich vormen kan in rietsap en gelatineuse, bloemkoolvormige, tamelijk harde klonters vormt. Door inlanders wordt ze wel gegeten.

226. sikëp (sikëb) 1. als 'n huis door kwaadwilligen in brand gestoken, niet branden wil door de kracht der tegenbeden; 2. als de gasten op 't

bruiloftsmaal zeer weinig eten, daar ze door de sarat verzadigd zijn; 3. twee buisjes over elkander dragen, 'n zwarte of blauwe badjoe over 'n wit jasje, sikëpan; 4. 'n wapen verborgen bij zich dragen.

227. sòdòq = rada, nog al, 'n weinig. B. v. Ajo, sodoq rónó tah, ga nog wat verder naar ginds toe. Vgl. sarodoq, Dial. Djap. 270.

228. sëtã I. Kr. van dojan, lusten. Vgl. Dial. Djap. B. v. Koelã 'mbòtën sëtã.

II. spreektaal voor sëtã.

III. = tëroes, B. v. Kiriqé sëtã réné, 'ndaq gëlëm baliqbaliq, die hond komt maar aldoor hierheen en wil maar niet weer weg.

IV. lãrã sëtã, de akar wangi.

229. sëtral 'n lamp met 'n centraal licht. Vgl. sëtrolí. Dial. Djap. 536.

230. siṭoq = sidji, één. Bij 't tellen echter steeds dji, ro, loe enz.; sing siṭòqé = de andere. Wdb. geeft siṭoq als S. k. spreektaal. Vgl. de Nooy, siṭoq.

231. sëtí, gomelastiek; ook élastiq. Vgl. Dial. Djap.

232. sëtóp I. als de modang van 'n hoofddoek van zijde gemaakt wordt, heet het daarvoor gebruikte vierkante lapje sëtóp.

II. = lodong, n. l. in den zin van stopflesch.

233. sësëp, njësëp, ook = gëras, poreus van den grond.

234. sèwèq, Ngoko van djarit, Krãmå, kleedje, kain. de Nooy, Sëm., Dj., Rëmb., Madioen.

235. sowangan = sewangan, 't muziek-instrument ('n strak gespannen bamboe-vezel) aan een vlieger.

236. sělå = Doelkangidah. Het woord apit beteekent: één tegen twee wedden.

237. sělåh, lange rijtuigzweep.

238. soeloeh I. rijp worden aan den boom, van vruchten. Van pisang: als er al 'n paar stuks in 'n tros rijp zijn.

II. njoeloeh, bij nacht visschen, vogels of djangkrik vangen.

239. silir I. = ninis, silir-silir, afkoelen als men bezweet is.

II. siliran, Kråmå van angin, Ng., de wind. Vgl. Dial. Djap.

240. slaḍah, lêngå slaḍah, sla-olie.

241. slamboe = klamboe.

242. salong I. = lèqé, jèn.

II. = salah sidji of sawënèh. B. v. salong djoepoeqën.

243. sopåqan I. bij 'n haarvlecht valsch haar doen. Vgl. Dial. Dj.

II. 'n stukken pikoelan maken door er 'n latje tegen aan te binden.

244. sājå = krojoq, met z'n velen iemand aanvallen. B. v. Saqnå arèqé, mang mlakoe ånå ing kono di sājå ing kântjåkantjané, arèqé mèh bongkå, Kasian toch dat jongetje, toen hij zoeven daar liep, werd hij door al z'n makkers tegelijk aangevallen, hij heeft er bijna 't leven bij ingeschoten.

245. sajan = sangsājå. Sajan . . . . ., sajan, hoe langer hoe meer. B. v. sajan gëḍé sajan malës. (Zie aldaar).

246. saboeq èpèq = sëtagën. Zie èpèq.

247. sèbët = sabët, pëtjoet. Vgl. Dial. Dj.

248. soetil = soesoeq, ijzeren lepel of braadspaan. Vgl. Dial. Dj.

249. singkrih = singkir; singkrihnå, iets uit den weg zetten.

250. songkoq of tédèng, hoed waarvan de helft vol is, door petinggi's, mandoer's enz. gedragen. Vgl. de Nooy.

251. singkal, njingkal, ploegen op de sawah, die onder water staat. Vgl. broedjoel en tras.

252. sènggèq = sènggèt, plukstok.

253. wantoe = poeroen, durven, dapper. Vgl. Dial. Djap. de Nooy, Tg, Pk, Smr, Dj. R, Bagëlen, Banjoemas.

254. warah, kennis geven. Ngoko van bèdjå, Kr. Zie Taalsoorten XI warah. de Nooy, Ws.

255. waq, oom of tante (oudere broer van den vader). Titel voor wie te oud is om kang te heeten.

256. wadoel = toetoer-toetoer, zeggen, bespreken, kwaad spreken. Echter niet alleen in ongunstige beteekenis. B. v. É! ḍiq! kon mënjang omahé kakangkoe, wadoelnå akoe èntas olèh baji, Hé, loop jij eens even naar mijn broer en zeg hem dat ik daareven een kindje gekregen heb.

257. wawal = wangkil, 'n schoufeltje dat op de gågå gebruikt wordt.

258. wilis, Kråmå van itoeng, tellen. Daarnaast wordt ook ètang gebruikt en wilang.

259. wingi, sakwingi (met luidenden k), Kråmå van wingi Ngoko, gisteren. Wellicht ontstond deze kråmå-vorm uit sawëg wingi.

260. wangkit (wangkid) = watës, grens. Beide woorden worden gebruikt. B. v. Nḍi wangkité sawahmoe?

261. lahi = nakal, kuren hebben, van een paard. Ook als substantief. Wdb. geeft het woord op, hoewel 't te S. K. niet in gebruik moet zijn. Dial. Djap. 644.

262. lintjing = lintjip, spits.

263. lēntraq-lēntroeq, langzaam loopen, van een paard. Zie Wdb. lēntrēh-lēntrēh, langzaam loopen.

264. lintriq, naam van een spel met inlandsche kaarten, minder ingewikkeld dan het tēki. Ook naam van een batiq-patroon.

265. landrat = landraad. Vgl. Dial. Djap. Landrataké, overleggen. B. v. Koelā badé landrataké kalih rajat koelā roemijin, ik wil 't eerst eens met mijn vrouw overleggen.

266. lōtjan, 'n zijden slēndang.

267. lētjēt I. schuw, kēsit.

II. = pintēr.

268. loeroeh = loeroe, zoeken. Ajo loeroehānā arēq ikoe.

269. larat = bandang, op hol zijn, van een paard, sapi enz. Het woord bandang wordt hier alleen in de beteekenis van platte mand gebruikt; 't werkwoord beteekent: iets met z'n tweeën in zoo'n mand wegdragen. Vgl. de Nooij, Tg.

270. loeroeng = dalan simpangan, zijweg. Vgl. èmbong, dalan.

271. lēkēr, 'n opgerold touw.

272. ladi, ladèn, helper, bediende, duivelstoejager; ladèn toekang gēni = hulpstoker.

273. loedroeg = baḏoet, grappenmaker, nar. Vgl. de Nooy Wdb.

274. lòtrèq, 'n kleedingstuk verlo-

ten. Te S. K. is lotrēhi = loterij. B. v. Wis, oedēngkoe taq lòtrèq-nā, ēngkó kòn taq bajar = Basta! ik zal m'n hoofddoek verloten, zoo aanstonds betaal ik je.

275. lawēt, nglawēt = 'n veld voor de derde maal ploegen. Zie tēras en toegēl.

276. lalar, nglalar = rondloopen zonder bepaald doel. B. v. Ó, wong ikoe roepáné ngónó, nglalar èmbong ahé, gaq doewé paga-wèjan tah, kájā ápā, Kijk me zoo'n kerel toch eens aan, dat schuimt maar aldoor de wegen af, zou hij in 't geheel geen werk hebben of hoe zit 't er mee.

277. liptjā = kēsopèn Krāmā van lali, vergeten zijn. Vgl. Dial. Djap. kletjā, en Taalsoorten lepjā. Het woord kēsopèn wordt niet gebruikt.

278. lopor, voorrijder.

279. lēḏog = blēḏoq, modder. Zie Dial. Djap. 223.

280. ladjēng, ook iem. uitnoodigen om binnen te komen. B. v. Sampejan ladjēng sēkēḏap, joe, Loop eens even aan, joe.

281. lamoeq = lēmoet, muskiet. Vgl. voorts djingklong; lamoeqan, 'n stukje arēng op iemands voet leggen en aansteken. Vgl. de Nooy.

282. loempoer I. = aarde, zand. II. = lētjèq, verlopen van een schroef.

283. lēmpir = lēmbar, kēbèt. Vgl. Dial. Djap. 'n Pisangblad.

284. lēmpag, de Europeesche spade. sa-lēmpag = een spit diep ($\frac{1}{2}$ voet).

285. loembrah = loemrah, volgens gewoonte, als gebruikelijk. Krāmā limbrah. Vgl. Dial. Djap. loemprah.

286. ligas, ligasan = lagaran, op 'n ongezadeld paard rijden.

287. poh, ishier Ngoko, naast pëlëm Krãmã, mangga.

288. pantjaq = nijågã, gamëlan-speler; 't woord nijågã wordt niet gebruikt. Zie Wdb. op pandjaq.

289. pënatoe of toekang pënatoe, waschman. Pëmasoeh is geheel onbekend.

290. poenas = loenas. Vgl. pòq.

291. pëndèq = tjëkaq, kortom.

292. pëndatos I. Krãmã van tjikar, sapi-kar.

II. Krãmã van dòkar, rijtuigje. Het woord pëdati komt niet voor.

293. pândjã, mândjã = riet planten. Vgl. Wdb. en vgl. de Nooy.

294. pëntong, pëntongan = këntongan, de houten visch in de gërdoe, waarop alarm geslagen wordt.

295. pëtjoq = kampaq, bijl. Dial. Djap. 724.

296. pòtjòq, mòtjòq, djagoeng snijden.

297. pëtjoeq, pikhouweel. Dial. Djap. 724, pëtjòq

298. patjoel of patjoel kolong, 'n groote hak met geheel ijzeren blad en houten steel. De Vorstenlandsche patjoel met ijzeren snede aan een houten blad wordt hier niet gebruikt. Zie lëmpag.

299. potjol = pintër goenëman, goed van de tongriem gesneden.

300. pòr = wis notoq. B. v. Klèpéndaq kënèq di boekaq manèh, wis pòr, 't Ventiel kan niet verder opgedraaid worden.

301. prahoe, mër ahoe = plantgeulen welke in 't midden dieper zijn dan aan de kanten, zoodat de planten gevaar loopen te veel water te krijgen.

302. prèhi = liboer, vrij. Vgl. prèman

303. prèman I. de door Europeanen of Chineezen bewerkte riettuinen, waarschijnlijk oorspronkelijk in vergelijking met de contracttuinen. B. v. Nandi kon koq kësoesoe ngónó? Wong wis rãdã awan, akoe njang prèman, arëp njóbã, Waar ga je zoo haastig heen? 't Is immers al vrij laat, ik wil naar het rietveld om er te werken. Tjobaqan, rënoso = de bewerking volgens 't z. g. Reynososysteem met de spade (lëmpag), tegenover broedjoe-lan = een geploegde tuin, waarin het maken der plantgeulen (dan kahir genaamd) met den patjoel geschiedt. Het woord tjobaqan dateert blijkbaar nog uit den tijd toen 't z. g. Reynososysteem hier pas bij wijze van proef werd ingevoerd.

II, 'n soldaat in civiel gekleed. B. v. Lò!koq pakejan prèman.

304. përmingsi of përmisi, 1. vergunning, 2. verlof en 3. ontslag. Als Krãmã-term komt wel përmijos voor.

305. pòq = loenas, afbetaald van een schuld of een voorschot. Vgl. Wdb. pòq en pot.

306. pidëq = tjataq, paardevlieg, horzel. Vgl. Dial. Dj. pitaq.

307. potong, 't woord snijden wordt op velerlei wijzer vertaald. Zoo zegt men hier motong pring = bamboe ter halver hoogte kappen, dus de bongkot laten

staan, zooals met òri bijna steeds gebeurt; motong bajaran = korten op de betaling; motong ramboet = 't haar knippen; prijaji potongan = 'n prijaji zonder gëloeng, met kort geknipt haar, in den hoofdoek wordt dan wel 'n saamgebalde zakdoek als surrogaat gebezigd. Ngětoq wordt gezegd van pring, gëdang, wringin enz.; nëbang voor rietsnijden en wilde pisang; njëmbëleh voor babi, wëdoes, sapi, pitiq, bèbèq, banjaq; motjoq voor djagoeng (Kramå gandoe); ani-ani of 'ndërëp voor pari.

308. pis I. Bij 't gelijk-op trekken aan een touw zingt men: Koentoel pis, koentoel baris.

II. 't kruidjeroer-mij niet (dat hier tamelijk zeldzaam is en niet als b. v. in de Preanger de grasperken met z'n scherpe doorntjes onveilig maakt) heet pis koetjing. Onder 't uitspreken van 't woord pis klapt men met den vinger tegen de blaadjes, die zich dan sluiten. Ook te Soerakarta schijnt sub II voor te komen, doch Wdb. geeft het niet op.

309. pësijar = dolan-dolan, wandelen, flaneeren. Waarschijnlijk komt het ook te S. k. voor, doch dan bësijar.

310. pëlat, 'n ijzeren plaat (plaat-ijzer).

311. pëlas = pës, vleesch koesën in 'n pisangblad. Vgl. de Nooy.

312. pëloes, 'n soort wëloet, doch grooter en om zijn bijten gevreesd.

313. pëpët, de rug van een visch. Vgl. Wdb. këpët.

314. pagër tëmboq of pagër bātā, muur. Vgl. Dial. Dj. 478.

315. paṭi, maṭi = dawët, bereiden. Vgl. de Nooy.

316. pëtal, van een haak, die los-schiet = oewal. Ook b. v. van asoe gantjèt: wis pëtal.

317. ḍinës = bënër. B. v. Olèh-moe njamboet gawé, sing ḍinës. Vgl. Dial. Djap.

318. ḍòkar of ḍòkar pir, 'n rijtuigje, 'n deeleman, 'n sáḍó (dos-à-dos). De lage rijtuigjes, waarvan de bodem lager is dan de as, en die daarom op steile hellingen wel bij voorkeur gebezigd worden, heeten krètèg.

319. ḍis, amèq ḍis = amèq por-sëkot sardadoe, dienst nemen.

320. ḍoewòq = tjiraq, 'n spel met këmiri-noten. Dial. Dj. 819.

321. ḍipan = rësban, divan.

322. ḍoedah, pisang uit den grond halen, waar men ze heeft laten rijpen. Waarschijnlijk ook te S. k. in die beteekenis, zie Wdb.

323. ḍaḍoeq, droog rietblad. Het wordt tot brandstof op de fabriek gebezigd en uitgezochte bladeren worden door de bevolking tot wëlit verwerkt.

324. ḍòḍjlòg, de springende gang welke de slecht gedresseerde Javaansche paardjes voor karretjes dikwijls aannemen, vooral als het bergop gaat. Wellicht eene samenstelling van dó en ḍjlóg.

325. ḍëmpël, lëngå ḍëmpël = lëngå djaraq. Onder den naam van lëngå ḍëmpël verkoopt men op de pasars een zuivere soort olie, welke op welriekende bloemen gegoten wordt, voor ze in de gëloeng gedaan worden.

326. dĕgdĕgan = tabtaban, kloppen van het hart.

327. djahit, mĕndjahit of toekang mĕndjahit = gĕrdji, kleermaker. Dit laatste woord is hier geheel onbekend.

328. djantroeng, 'n soort van kindjĕng = kĕndĕlĕ(?) Vgl. de opgave van Rhemrev in 't Wdb.

329. djoeroetoelis = tjariq. Dit laatste evenals in Djapara speciaal van de dĕsĕ-schrijvers.

330. djar, djarnĕ = tjiqbĕn, laat maar blijven.

331. djaroem, Kr. van dom, Ng., naald; 'ndondomi Ng., 'ndjaroemi Kr., naaien. Vlg. Wdb. te S. k. Kawi; djaroem kras. K. N. = dĕngkraq, dommekracht. Het laatste woord wordt hier niet gebezigd.

332. djĕq moelĕ = mĕŝti bahĕ. Vgl. de Nooy, Bn. Lasĕm, Rĕmbang en zie moelĕ.

333. djikang, met beide beenen opgetrokken zitten. Met ĕĕn been of knie omhoog, mĕŝikrang. Vgl. Wdb. djĕgang en pĕŝikrang.

334. djawab = nĕmboeng, djaloeq-djaloeq. B. v. Apĕ kon wis djawab njang toewan? heb je er mijnheer al over gesproken? Te S. k. speciaal in den zin van verzoeken. b. v.: Andjoepoeq barang tanpĕ djawab, wat hier ook zoo zou luiden, n. l. 'ndjoepoeq barang 'ndaq nganggo (Kr. 'mboŝĕn mawi) djawab.

335. djalĕr, ook = galĕr, 'n roode plek in 't gelaat hebben, door 'n klap. Vgl.

gamĕng en zie Wdb. op galĕr, waar genoemde beteekenis niet opgegeven wordt. Vgl. de Nooy, Blorĕ.

336. djĕdĕr, 't geluid van een zweep, ook van 'n schot, ook wĕr, met rollende r. B. v. marinĕ (S. k. 'mbandjoer) taq djoepoeq bĕdilkoe: djĕdĕrrr! bongkĕ tjĕlĕngĕ, toen haalde ik mijn geweer, paf! dood lag de tjĕlĕng. In 't vormen van onomathopee's leggen wij 't naar mijne meening tegen de Javanen af. Vgl. zijn brĕng! brĕng! met ons klankloos: rombombom, zoo gaat de trom.

337. djĕdĕng, gemetselde bak, zoowel onder als boven den grond. Dial. Dj. 831.

338. djambĕtan, Krĕmĕ van krĕtĕg of trĕtĕg, Ngoko, brug.

339. djomblong, zitten te suffen, 'n stommerik. Koelon-Jav. djomblong of blĕngog, welke woorden niet in 't Wdb. zijn opgenomen. Zie djomblong aldaar.

340. djigoeng, 'ndjigoeng = mapan(?), rechts of linksom maken.

341. djĕblos, 'n goot graven op suikerrietvelden, nadat de richting eerst door 'n voor van een spit diep is aangegeven. Zie tĕras.

342. djiŝog = giŝog, de tweede en derde halswervel. Zie Wdb. op giŝog. de Nooy, Padangan, Lasĕm.

343. djingklong, de groote muskiet.

344. jogĕ, Kr. van anaq, Ngoko, kind. Kr. I. poetrĕ.

345. njang of mĕnjang. I. cf. S.

k, naar. Echter valt op te merken dat marang en aring niet gebruikt worden.

II. = mlakoe, toemindaq, gaan, uitvoeren. B. v. Wongikoediprèntahi pëtinggi, koq ndaq gëlëmnjang, 'mbangkang ahé. Dial. Djap. 852 en 73.

346. mënë = bésoeq ésoeq, morgen. Mënë isoeq, mëngko mënë, morgen ochtend. Tahoen mënë = 't volgend jaar.

347. moentji, naam voor eene huishoudster (ménagère) van zekeren leeftijd.

348. mindring, op afbetaling.

349. mëndël, Kr. van mënëng, zwijgen, in rust blijven; këndël, Kr. van lèrèn, ophouden, stoppen; cf S. k. Taals. I. Dial. Djap. 19 mindël.

350. mëntas, uitsluitend: uit het water komen. Vgl. tas, juist daareven; ëntas, ngëntas, iets van het vuur zetten, kleeren die te drogen hangen, binnenhalen.

351. montog = panas ing ati, gëting. Zie Dial. Djap. 23 montor, montor montor = opvlammen.

352. môtji = tèkó, trekpote van verglaasd aardewerk.

353. mari, Ngoko, mantoen, Kr. = rampoeng, klaar, gereed, af. Het woord rampoeng is ongebruikelijk, marèq-nà = gawé rampoeng; mariné = 'mbandjoer, vervolgens. Zie babas. Vgl. de Nooy.

354. moerni = toelèn. Mas moerni = mas toelèn. Vgl. Dial. Djap. 225.

355. mërtjing = isin, beschaamd, schaamachtig.

356. miroedå, Kråmå van ming-

gat, uitsnijden, er van door gaan. Wdb. geeft het op als Kawi.

357. mërát, naar huis gaan (steels-gewijze). Zie miroedå. Dial. Dj. 65 mèran. Mërátng rasoel, de he-djrah.

358. mrësoel = andoegal (nakal).

359. mërang, Kr, isin Ng. Vgl. Wdb. op mirang en op erang, waar mërang in deze beteekenis Kawi geheeten wordt. Zie Taalsoorten VI bij lingsëm.

360. mòròng, 't Chineesche trekpotje van roode aarde. Vgl. tèkó en môtji. de Nooy, Tjr.

361. maq of simaq = bapaq, vader. Waarschijnlijk onder invloed van 't Madoereesche ëmmaq, dat echter ook weer met 't Jav. ramaq van råmå verband houdt; bapaq = bapaq koe-walon; maq = bapaq pijambaq. Vgl. de Nooy, sëmaq, Koetoe, Pånå-rågå, Blora.

362. makan = ëmpå, de sneê van een scherp wapen, en = mëmpan, er in gaan.

363. mokël, moţël = moekah, de påså verbreken door te eten.

364. modin = kahoem, de désapriester. Het laatste woord is in dien zin niet in gebruik.

365. masaq = olah-olah, eten bereiden.

366. masiq = tasiq, tēksih. Kråmå van misih, isih. De vorm tēksih komt niet voor; masiqdèrèng, Kråmå van doeroeng, nog niet.

367. mosoq = donoq, och kom! hoe kom je daarbij! 't zal wel niet. In plaats van mångså, wordt måså of

mosoq gebruikt, waarnaast voorts moelâ.

368. moelâ = mongsoq, mångsâ, uitroep van verbazing. In Krâmâ milâ. B. v. Milâ wontën? Er zijn er immers geen?

369. molahi, Ng. mëlahi Kr. = miwiti. Zie Wdb. op moelâ.

370. moelar, Kr. van nangis, schreien.

371. mèloq = miloe, medegaan. Deze vorm is niet onder èloq opgenomen, daar dit woord in dien zin niet gebruikt wordt, weliloe. Vgl. de Nooy op èloq.

372. mëlèqan; feest, waarbij om geld gespeeld wordt.

373. malës, ook = kësèd, lui. Dit woord is hier onbekend.

374. mađaran, Krâmâ van wëtëng, Ng., buik. Vgl. Wdb. pađaran Kr. i. en zie Dial. Dj. 890.

375. mađang, rijst eten. Wdb. stelt het als spreektaal voor: mangan, echter is dit woord transitief, terwijl mađang geen direct object toelaat.

376. maboeq, I = mëndëm, bedronken.

II = moering moering, boos kijken, knorrig. B. v. Toewan ikoe koq maboeq lan gègèr wahé. Deze tweede beteekenis, welke hier thans de meest gewone is, zal wel uit de eerste zijn afgeleid, terwijl bij die overdracht de Europeanen wel als instrumentalis zullen hebben dienst gedaan.

377. moeng, moengnâ = amoeng, slechts. B. v. Sing rikâ gâwâ moengnâ ikoe bahé.

378. mang = mahoe, daareven.

Dit laatste woord wordt niet gebruikt. Vgl. Wdb. op mahëng, spreektaal.

379. mangkin = mangké; sëmangkin = sapoenikâ, thans.

380. moengkër = mloengkër, djing kroeng, in 'n bocht liggen te slapen. Grondw. waarschijnlijk oengkër. Zie Wdb.

381. mêngsla-mêngslé, als 'n stuk zeep, dat glibberig is en heen en weer glijdt. Grondwoord?

382. minggoe, saminggoe = pëndaq ngahat. Minggon, wekelijks. Vgl. Dial. Djap.

383. gandoem, Kr. van djagoeng, Ng. Vgl. de Nooij. Pânârâgâ, Wânâgiri.

384. gëndàqan = dëmënan, liefje, ook wanneer 't geen overspel is.

385. gandang = sindèn, tèm-bang zingen. Vgl. Dial. Djap. Het woord sindèn wordt niet gebruikt.

386. gandjaq = ëntëni,

387. gandjing = gantjèt. Kiriq gandjing = asoe gantjèt.

388. gëntó, dit woord komt in 't geheel niet voor; bangsat treedt er voor in de plaats.

389. gârené (van gâwâhâ maréné) = prènèqnâ, brengt het hier. Vgl. Dial. Djap.

390. grantang, de oelër pring, boeboeq.

391. goeraq, of oeraq = goesah, toendoeng, wegjagen; goesah wordt alleen gebruikt van dieren. Dial. Dj. 67. de Nooij, Maospati.

392. gërdin = kañil, ook: ledikant.

393. grat, sawah grat, 'n onbewaterbaar rijstveld.

394. grěma, danshuis, toekang grěma, bordeelhouder. Vgl. Wdb. gěrmå.

395. gragal = krakal, grof grint.

396. gāq, of ěndaq, niet. Ora wordt niet gebruikt. B. v. gaq roeh, 'ndaq gělēm, gaq ånå. Dial. Djap. 62.

397. got = kalèn.

398. goetèq = doewèq. Ook tèq en tēq. Zie Wdb. aldaar en voorts gotèq, Taalsoorten.

399. gas, lěngå gas, petroleum. Ook te S. k.?

400. gèwèhi, 'nggèwèhi = ngwènèhi, geven. Zie ook kèqånå. Dial. Dj. 80.

401. glinđing = kèsèr, 'n kar met houten wielen uit één blad gesneden, in den regel met één sapi bespannen.

402. galar, zitting van 'n ambèn van gespleten bamboe, echter niet aanéengesloten, dan toch heet 't ploepoeh. Wdb. maakt deze onderscheiding niet.

403. gělěq, gělěq gělěq = kërěp, herhaaldelijk, telkens weer, kort na elkander. Kërěp komt alleen voor in de beteekenis dicht opéengesloten, dus niet arang. Vgl. Wdb. gělaq, spoedig, gauw.

404. goeloengan, ook = tatal, houtkrullen bij 't schaven.

405. gěmběl = kěmpěl, dicht opéén als de vruchten van een klåpå.

406. gaměng, 'n roode plek in 't gelaat, door 'n klap veroorzaakt. B. v. Awas kon, taq tjapěng, gaměng kon, pas op jij, ik zal je 'n klap geven, dat je bont en blauw ziet.

407. gògòl, I. cf. S. k., iets met 'n linggis oplichten.

II. sawahbezitter (deelgerechtigde).

III. 't achterstè span sapi's als er meerdere spannen voor elkaar bijv. voor 'n Europeesche ploeg (broedjoel wěsi, broedjoel låndå) loopen.

408. gabrěq = gapoëq, vermolmd.

409. gang, 'n reeks kořaq's in 'n riettuin, tusschen twee langsgoten (moedjoer) over de geheele lengte van het veld.

410. bah of babah = 't kan mij niet schelen. B. v. Bah bongkå, bah oerip, 't kan me niet schelen of hij dood of levend is.

411. boentjit, kleinste vogel uit een nest. Dial. Dj. 982.

412. bëndër, sabëndër, ongeveer 'n bahoe grond, bunder.

413. bënto = gěnděng. Vgl. de Nooy.

414. bëndi = bendi, rijtuigje op twee wielen met één zitbank.

415. bandat, 'n lus van pëndjalin of tali pring om zakken in te dragen.

416. bõtjah, Kr. van arèq, jongen, knaap.

417. bõtjòr = borot.

418. brěndoeng, 'n gebroken tjoekil (watervat van bamboe), die met 'n touw weer bijeengebonden is.

419. boeroe = mahoe, pas, daar-even.

420. bërěg = bėdėdėg, hooghartig. Dial. Dj. 999.

421. bratoe = moedjoer, 'n aandeel vragen in iemands winst. Als bij

een hazardspel de een den ander alles afge-
wonnen heeft, vraagt de verliezer wel 'n
bratoe. Zie Wdb. onder oedjoer. Boven-
genoemde beteekenis van moedjoer
wordt niet opgegeven, 't woord wordt daar
vertaald door: gelukkig zijn in 't spel.

422. broedjoel = waloekoe,
ploeg. Dit woord wordt niet gebruikt
dan voor 't sterrenbeeld lintang wa-
loekoe; mbroedjoel = maloekoe,
echter speciaal ploegen op drogen grond.
Vgl. singkal. 't Krāmā van broe-
djoel is echter waloedjēng.

423. brobah = ngowahi; blijk-
baar uit het Maleisch overgenomen.

424. barang, sēmbarangan, de
een of ander, onverschillig welk. B. v.
Wong siṭoq kongkon maréné,
sēmbarangan ahé.

425. brēng, klanknaboetsend woord
voor tromgeroffel. Het zal wellicht niet
dialektisch zijn. Elders zegt men hier-
voor dēng, drēng. Vgl. voorts het
opgemerkte onder djēdēr, waaraan nog
de volgende woordspelingen zouden zijn
toe te voegen, de eerste is gebaseerd op
't gebruik van een bel door Europeanen
in plaats voor een blok om de werklieden
tot hun arbeid te roepen: Wong lāndā
kòq pintēr: nēng! nēng! — kē-
nēng! (= hij heeft ze te pakken),
wong djāwā: dēng! dēng! — gēn-
dēng! Op 't geluid van de spoorfluit is
gebaseerd: Sēpoer ikoe kòq ndja-
loeq: wit! doewit! wahé.

426. borongan, ook: op 't stuk
werken. Vgl. tēbasan.

427. baq, Holl., bak, afdeeling van
een rietveld, waarvan er twintig op 'n
bahoe gaan. Vgl. koṭaq en gang.

428. boekoe = boeq, boek. Zie
Dial. Dj. 1011.

429. bēkoenoeng = bērgoen-
doeng, dwingen.

430. bēkasēm = pindang, 'n
spijs. Vgl. Dial. Dj. 1018.

431. bētā = bēktā. Het wordt
nimmer met k uitgesproken, evenzoo
steeds bēsā voor bēksa, 't tandaq
van mannen.

432. batéq = doedoet, trekken
aan een touw.

433. bōlah, Ng. van bēnang Krā-
mā, garen. Te S. k. is bēnang garen
van Inlandsch maaksel, bolah Europee-
sch garen op klosjes.

434. blahoe I = biroe, blauw.

II. = kleeren met blauwsel behan-
delen.

B. v. Ēndi nilā wērdi ikoe
mang, taq angkáté 'mblahoe
pakejan.

435. boelan = rēmbœlan, de
maan.

436. blindis, blindasblindis,
naakt loopen, van een klein kind. B. v.
Ē! nāq, kon njangoemāhé ka-
kangmoe, blindasblindis ahé
sēdiloet. Te S. k. figuurlijk in den
zin van: naakt uitgeschud.

437. blitjoeq = garap, voor den
gek houden. Dit laatste is hier onbekend.
Zie voorts voor bedriegen: bēlit, bēling.

438. baliq = bali, terugkeeren.
Dial. Dj. 1037.

439. baloq = bēnggol, tweeduit-
stuk (thans drieduitstuk = 2½ cent,
daar de duit in Pasoeroehan niet circuleert).

440. bloedoeqan, of bloedoe-
qan, bēnēman, vuurtje.

441. bĕlit, 'mbĕlit = ngapoesi, bedriegen. Vgl. Dial. Djap. kopi q en zie bĕling!

442. bligang-bligoeng, de schou-
ders optrekken van de kou, van een kind
dat naakt loopt.

443. blĕtoq = blĕtoq, modder.

444. bloṭong = raboeq, mest.
Zwavelzure ammonia heet bloṭong
oejah.

445. bōlĕng, 'mbōlĕng = ngĕ-
lĕti, villen. Vgl. kĕlĕt en zie Wdb. op
bōlĕng: in stukken hakken van een
geslacht beest.

446. bĕling, 'mbĕling = ngapoe-
si, bedriegen.

447. bĕlong = sawah sōrōtan,
'n bevoeibare sawah.

448. bloengkĕr, krullen in 't haar,
ook van 'n hond, die ineengerold slaapt.
Zie Wdb. blĕngkĕr = hoepel.

449. blangsi, of glangsi, een
gevlochten zak van pandan of mĕn-
ḍong, waarin men de z. g. zaksuiker
der suikerfabrieken laat uitstroopen en
na herhaald bijvullen, verscheept.

450 badĕ, I. = damĕl. B. v. Wĕlit
lami poenikā, jĕn 'mboṭĕn di-
poen badĕ malih, kawoelā tĕḍi,
als die oude wĕlit niet meer gebruikt
wordt, wil ik ze gaarne hebben.

II. = raadsels opgeven, er naar raden.
badĕjan = tjangkriman, raadsel.
Dit woord is onbekend.

451. basin = batjin.

452. bijasah, of biasa (met a's
volgens de Maleische uitspraak) = pin-
tĕr. B. v. Bijasah tĕmĕnan. Vgl.
Dial. Djap. 1054. Bijasanĕ, naar ge-
woonte.

453. boeboer = djĕnang, in 't
bizonder de stijfselbrei van den wasch-
man.

454. bibit = widji, vgl winih,
suikerrietstekken, jonge koffieplantjes.
Vgl. Dial. Djap.

455. babas, daarop, vervolgens.
Bandjoer komt niet voor. In plaats
van babas ook marinĕ. Krāmā la-
djĕng en mantoenipoen. Noeli
wordt niet gebruikt.

456. bĕṭoq = djĕṭoq. Sa-
isoeq bĕṭoq, 'n heelen ochtend. Aeq,
voor natas bij bĕngi, moepoet bij
dinā.

457. bĕṭĕq = bĕṭaq, ngliwĕt.
Zie Taalsoorten.

458. bongkā, populair voor mati.
Zie Wdb. in voce. B. v. Adjā ānā ing
nisōrĕ klāpā kon, lĕq kĕtiban
bongkā.

459. bongkar, wordt gebruikt van
'n oemah, kamar, tĕmboq, tan-
doeran. Boebrah zegt men van een
klein huis.

460. boengkil, ook = bonggol,
't onderinde van den pisangstam. 't Bin-
nenste heet ook hier arĕs.

461. bangkijah = gapjaq, klomp-
jes met leeren riempjes. De gam-
paran wordt met 'n houten knop
(boengkoel) door de teenen vastge-
houden.

462. ṭĕq = doewĕq. Vgl. de Nooij,
oṭĕq, Smr.

463. ngoenoel, zeer hard lopen
van een paard, bijna op hol (larat).
B. v. Bantĕrĕ 'nḍaq loembrāh,

'ndaq kënëq di pëkëq blåkå
djaran ikoe koq ngoenoel ahè, 't
loopt ontzettend hard, je kunt het in 't
geheel niet inhouden, dat paard holt
maar al door.

464. ngrajoet = ambijët, vol
geladen.

465. ngëtam = nandang, aan
iets beginnen.

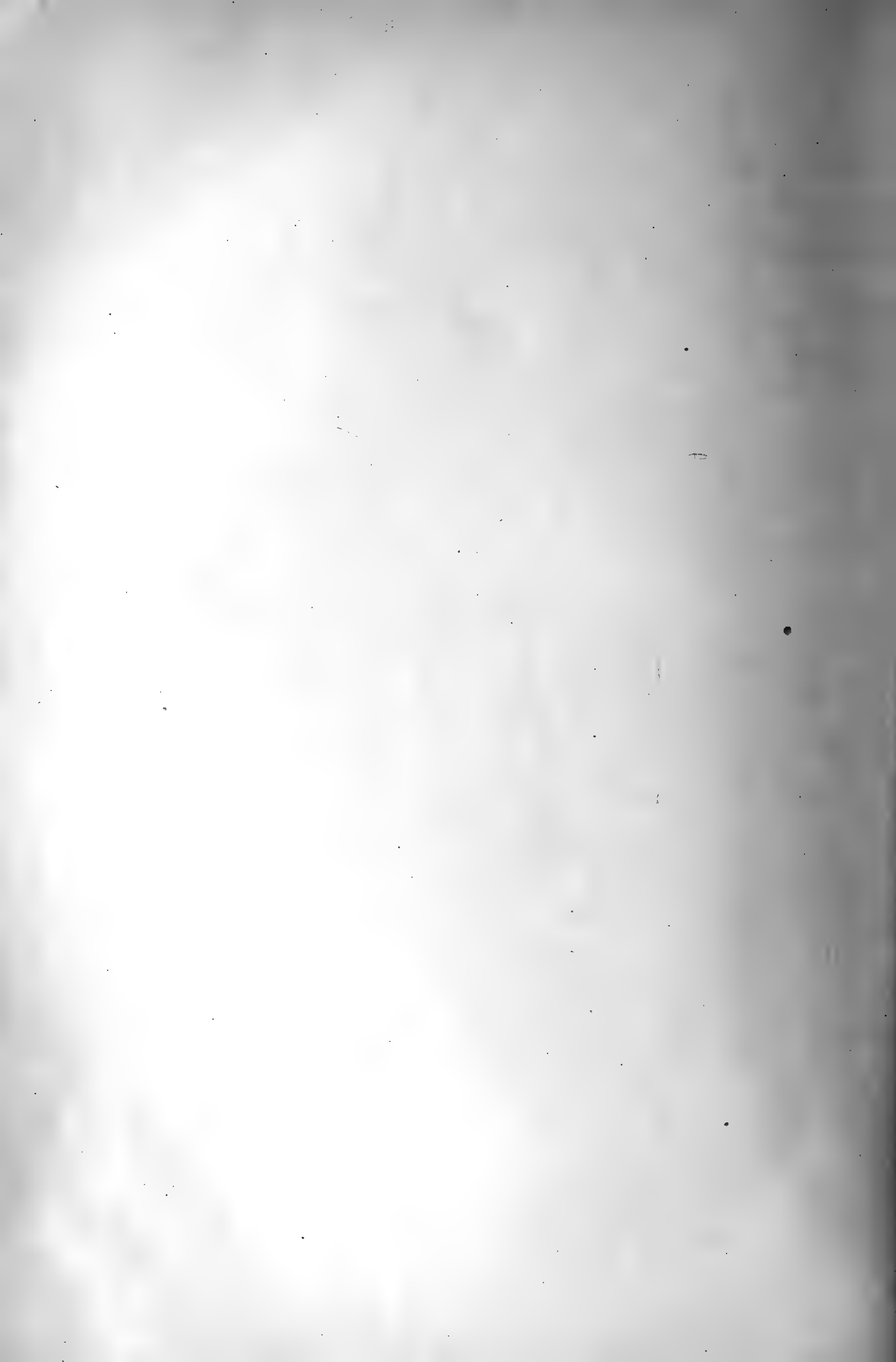
466. nglontõq = mëdoq.

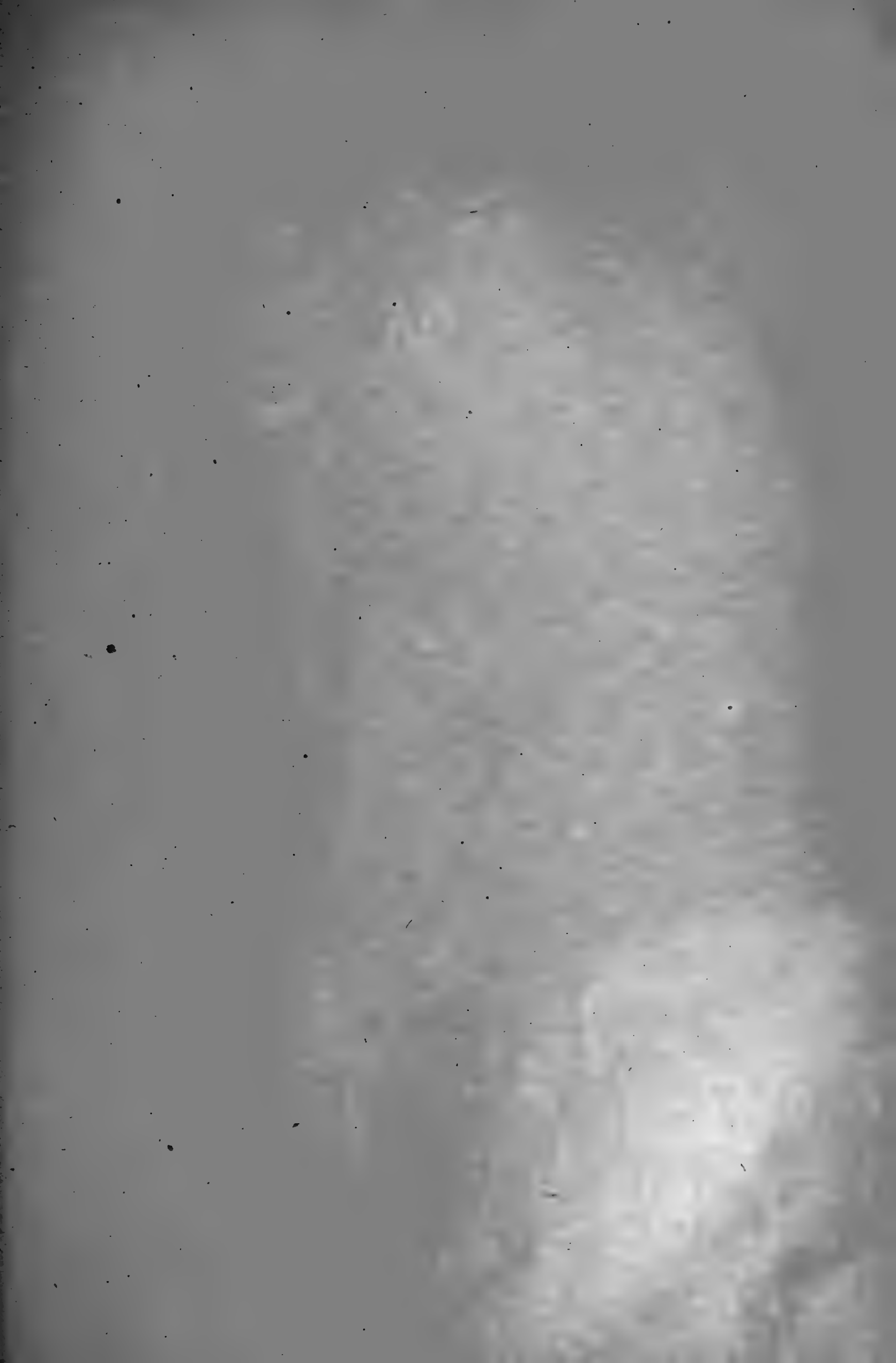
467. ngipi = ngimpi. Kr. soe-
pëná, niet als Wdb. opgeeft r. njoe-
njoe pëná.

468. ngëpaq = nganggar, spe-
len zonder geld te hebben, of zonder te
betalen.

469. ngëmél, 'ndaqwå, aanklagen.

470. ngimbal = nglakoqaké
ḍisiq, ngatëraké ḍisiq. Zie Dial.
Dj. 162.

MAR 31 1916

7272

REGISTER

OP

DE PROZA-OMZETTING VAN DE

BABAD TANAH JAWI

(uitgave van 1874),

DOOR

DR. J. BRANDES.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LI.

4e STUK.

Batavia.

ALBRECHT & Co.

's Hage.

M. NIJHOFF.

1900.

A

LIBRARY
OF THE
CONGRESS

MAR 31 1916]

REGISTER

OP

DE PROZA-OMZETTING VAN DE

BABAD TANAH JAWI

(uitgave van 1874),

DOOR

DR. J. BRANDES.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.

DEEL LI.

4^e STUK.

Batavia.
ALBRECHT & Co.

's Hage.
M. NIJHOFF.

1900.

I N H O U D.

<i>Inlichtingen</i>	1*.
Het Register	1.
<i>Bijlage</i> I. Overzicht en inhoudsopgave van een Babad Tanah Jawi, loopende tot 1743 A. D.	107.
<i>Bijlage</i> II. Sĕrat Pustaka Raja Puwara	140.
De verdeeling van kraton en rijk tijdens Pakubuwana II.	181.
De namen der beambten tijdens Pakubuwana II.	183.
<i>Bijlage</i> III. Sĕrat Raja Kapakapa (in Asmarandana en in Daᅇdanggula).	186.
<i>Bijlage</i> IV. Sĕrat Wadu aji.	190.
<i>Bijlage</i> V. Opsomming van hofreizen door Hollanders naar Mataram gedaan.	202.

---

137. မာ ဓာ ဘျှင် ဟာ ဓာ ဓာ ဘျှင် (မြို့ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ)
နိ

138. ဟာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

139. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
(Mangkurat I).

140. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

141. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
ဘာ

142. မာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

143. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

144. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

145. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

146. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

147. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

148. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

149. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

150. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
ဘာ

151. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

152. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

153. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
ဘာ

154. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

155. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

156. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

157. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
ဘာ

158. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

159. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

160. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
ဘာ

161. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

162. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ (Kartasu-
ra, Mangkurat II).

163. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

164. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ
ဘာ

165. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

166. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

167. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

168. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

169. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

170. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

171. ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ ဘာ

172. ဟာ ဟာ အာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ (ဟိ) \

173. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

174. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ (ဟိ) ဟာ ဟာ \

175. ဟာ ဟာ ဟာ (ဟိ) ဟာ ဟာ \

176. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

177. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

178. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

179. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

180. (ဟိ) ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

181. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

182. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

183. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

184. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

185. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

186. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

187. ဟာ ဟာ (ဟိ) ဟာ \

188. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

189. ဟာ ဟာ ဟာ \

190. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

191. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

192. ဟာ ဟာ ဟာ ဟာ \

193. (ဟိ) ဟာ ဟာ \

194. ဟာ ဟာ ဟာ \

195. ဟာ ဟာ ဟာ \

196. ဟာ ဟာ ဟာ \

197. ဟာ ဟာ ဟာ \

198. ဟာ ဟာ ဟာ \

199. ဟာ ဟာ ဟာ \

200. ဟာ ဟာ ဟာ \

201. ဟာ ဟာ \

202. ဟာ ဟာ ဟာ \

203. ဟာ ဟာ \

204. ဟာ ဟာ ဟာ \

205. ဟာ ဟာ \

206. ဟာ ဟာ ဟာ \

207. ဟာ ဟာ \

(Mangkurat III).

208. ဟာ ဟာ \

209. ဟာ ဟာ \

210. ဟာ ဟာ \

- 281. 𑄀𑄁𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉𑄊𑄋𑄌𑄍𑄎𑄏𑄐𑄑𑄒𑄓𑄔𑄕𑄖𑄗𑄘𑄙𑄚𑄛𑄜𑄝𑄞𑄟𑄠𑄡𑄢𑄣𑄤𑄥𑄦𑄧𑄨𑄩𑄪𑄫𑄬𑄭𑄮𑄯𑄰𑄱𑄲𑄳𑄴𑄵𑄶𑄷𑄸𑄹𑄺𑄻𑄼𑄽𑄾𑄿𑅀𑅁𑅂𑅃𑅄𑅅𑅆𑅇𑅈𑅉𑅊𑅋𑅌𑅍𑅎𑅏𑅐𑅑𑅒𑅓𑅔𑅕𑅖𑅗𑅘𑅙𑅚𑅛𑅜𑅝𑅞𑅟𑅠𑅡𑅢𑅣𑅤𑅥𑅦𑅧𑅨𑅩𑅪𑅫𑅬𑅭𑅮𑅯𑅰𑅱𑅲𑅳𑅴𑅵𑅶𑅷𑅸𑅹𑅺𑅻𑅼𑅽𑅾𑅿𑆀𑆁𑆂𑆃𑆄𑆅𑆆𑆇𑆈𑆉𑆊𑆋𑆌𑆍𑆎𑆏𑆐𑆑𑆒𑆓𑆔𑆕𑆖𑆗𑆘𑆙𑆚𑆛𑆜𑆝𑆞𑆟𑆠𑆡𑆢𑆣𑆤𑆥𑆦𑆧𑆨𑆩𑆪𑆫𑆬𑆭𑆮𑆯𑆰𑆱𑆲𑆳𑆴𑆵𑆶𑆷𑆸𑆹𑆺𑆻𑆼𑆽𑆾𑆿𑇀𑇁𑇂𑇃𑇄𑇅𑇆𑇇𑇈𑇉𑇊𑇋𑇌𑇍𑇎𑇏𑇐𑇑𑇒𑇓𑇔𑇕𑇖𑇗𑇘𑇙𑇚𑇛𑇜𑇝𑇞𑇟𑇠𑇡𑇢𑇣𑇤𑇥𑇦𑇧𑇨𑇩𑇪𑇫𑇬𑇭𑇮𑇯𑇰𑇱𑇲𑇳𑇴𑇵𑇶𑇷𑇸𑇹𑇺𑇻𑇼𑇽𑇾𑇿𑈀𑈁𑈂𑈃𑈄𑈅𑈆𑈇𑈈𑈉𑈊𑈋𑈌𑈍𑈎𑈏𑈐𑈑𑈒𑈓𑈔𑈕𑈖𑈗𑈘𑈙𑈚𑈛𑈜𑈝𑈞𑈟𑈠𑈡𑈢𑈣𑈤𑈥𑈦𑈧𑈨𑈩𑈪𑈫𑈬𑈭𑈮𑈯𑈰𑈱𑈲𑈳𑈴𑈶𑈵𑈷𑈸𑈹𑈺𑈻𑈼𑈽𑈾𑈿𑉀𑉁𑉂𑉃𑉄𑉅𑉆𑉇𑉈𑉉𑉊𑉋𑉌𑉍𑉎𑉏𑉐𑉑𑉒𑉓𑉔𑉕𑉖𑉗𑉘𑉙𑉚𑉛𑉜𑉝𑉞𑉟𑉠𑉡𑉢𑉣𑉤𑉥𑉦𑉧𑉨𑉩𑉪𑉫𑉬𑉭𑉮𑉯𑉰𑉱𑉲𑉳𑉴𑉵𑉶𑉷𑉸𑉹𑉺𑉻𑉼𑉽𑉾𑉿𑊀𑊁𑊂𑊃𑊄𑊅𑊆𑊇𑊈𑊉𑊊𑊋𑊌𑊍𑊎𑊏𑊐𑊑𑊒𑊓𑊔𑊕𑊖𑊗𑊘𑊙𑊚𑊛𑊜𑊝𑊞𑊟𑊠𑊡𑊢𑊣𑊤𑊥𑊦𑊧𑊨𑊩𑊪𑊫𑊬𑊭𑊮𑊯𑊰𑊱𑊲𑊳𑊴𑊵𑊶𑊷𑊸𑊹𑊺𑊻𑊼𑊽𑊾𑊿𑋀𑋁𑋂𑋃𑋄𑋅𑋆𑋇𑋈𑋉𑋊𑋋𑋌𑋍𑋎𑋏𑋐𑋑𑋒𑋓𑋔𑋕𑋖𑋗𑋘𑋙𑋚𑋛𑋜𑋝𑋞𑋟𑋠𑋡𑋢𑋣𑋤𑋥𑋦𑋧𑋨𑋩𑋪𑋫𑋬𑋭𑋮𑋯𑋰𑋱𑋲𑋳𑋴𑋵𑋶𑋷𑋸𑋹𑋺𑋻𑋼𑋽𑋾𑋿𑌀𑌁𑌂𑌃𑌄𑌅𑌆𑌇𑌈𑌉𑌊𑌋𑌌𑌍𑌎𑌏𑌐𑌑𑌒𑌓𑌔𑌕𑌖𑌗𑌘𑌙𑌚𑌛𑌜𑌝𑌞𑌟𑌠𑌡𑌢𑌣𑌤𑌥𑌦𑌧𑌨𑌩𑌪𑌫𑌬𑌭𑌮𑌯𑌰𑌱𑌲𑌳𑌴𑌵𑌶𑌷𑌸𑌹𑌺𑌻𑌼𑌽𑌾𑌿𑍀𑍁𑍂𑍃𑍄𑍅𑍆𑍇𑍈𑍉𑍊𑍋𑍌𑍍𑍎𑍏𑍐𑍑𑍒𑍓𑍔𑍕𑍖𑍗𑍘𑍙𑍚𑍛𑍜𑍝𑍞𑍟𑍠𑍡𑍢𑍣𑍤𑍥𑍦𑍧𑍨𑍩𑍪𑍫𑍬𑍭𑍮𑍯𑍰𑍱𑍲𑍳𑍴𑍵𑍶𑍷𑍸𑍹𑍺𑍻𑍼𑍽𑍾𑍿𑎀𑎁𑎂𑎃𑎄𑎅𑎆𑎇𑎈𑎉𑎊𑎋𑎌𑎍𑎎𑎏𑎐𑎑𑎒𑎓𑎔𑎕𑎖𑎗𑎘𑎙𑎚𑎛𑎜𑎝𑎞𑎟𑎠𑎡𑎢𑎣𑎤𑎥𑎦𑎧𑎨𑎩𑎪𑎫𑎬𑎭𑎮𑎯𑎰𑎱𑎲𑎳𑎴𑎵𑎶𑎷𑎸𑎹𑎺𑎻𑎼𑎽𑎾𑎿𑏀𑏁𑏂𑏃𑏄𑏅𑏆𑏇𑏈𑏉𑏊𑏋𑏌𑏍𑏎𑏏𑏐𑏑𑏒𑏓𑏔𑏕𑏖𑏗𑏘𑏙𑏚𑏛𑏜𑏝𑏞𑏟𑏠𑏡𑏢𑏣𑏤𑏥𑏦𑏧𑏨𑏩𑏪𑏫𑏬𑏭𑏮𑏯𑏰𑏱𑏲𑏳𑏴𑏵𑏶𑏷𑏸𑏹𑏺𑏻𑏼𑏽𑏾𑏿𑐀𑐁𑐂𑐃𑐄𑐅𑐆𑐇𑐈𑐉𑐊𑐋𑐌𑐍𑐎𑐏𑐐𑐑𑐒𑐓𑐔𑐕𑐖𑐗𑐘𑐙𑐚𑐛𑐜𑐝𑐞𑐟𑐠𑐡𑐢𑐣𑐤𑐥𑐦𑐧𑐨𑐩𑐪𑐫𑐬𑐭𑐮𑐯𑐰𑐱𑐲𑐳𑐴𑐵𑐶𑐷𑐸𑐹𑐺𑐻𑐼𑐽𑐾𑐿𑑀𑑁𑑂𑑃𑑄𑑅𑑆𑑇𑑈𑑉𑑊𑑋𑑌𑑍𑑎𑑏𑑐𑑑𑑒𑑓𑑔𑑕𑑖𑑗𑑘𑑙𑑚𑑛𑑜𑑝𑑞𑑟𑑠𑑡𑑢𑑣𑑤𑑥𑑦𑑧𑑨𑑩𑑪𑑫𑑬𑑭𑑮𑑯𑑰𑑱𑑲𑑳𑑴𑑵𑑶𑑷𑑸𑑹𑑺𑑻𑑼𑑽𑑾𑑿𑒀𑒁𑒂𑒃𑒄𑒅𑒆𑒇𑒈𑒉𑒊𑒋𑒌𑒍𑒎𑒏𑒐𑒑𑒒𑒓𑒔𑒕𑒖𑒗𑒘𑒙𑒚𑒛𑒜𑒝𑒞𑒟𑒠𑒡𑒢𑒣𑒤𑒥𑒦𑒧𑒨𑒩𑒪𑒫𑒬𑒭𑒮𑒯𑒰𑒱𑒲𑒳𑒴𑒵𑒶𑒷𑒸𑒻𑒻𑒼𑒽𑒾𑒿𑓀𑓁𑓃𑓂𑓄𑓅𑓆𑓇𑓈𑓉𑓊𑓋𑓌𑓍𑓎𑓏𑓐𑓑𑓒𑓓𑓔𑓕𑓖𑓗𑓘𑓙𑓚𑓛𑓜𑓝𑓞𑓟𑓠𑓡𑓢𑓣𑓤𑓥𑓦𑓧𑓨𑓩𑓪𑓫𑓬𑓭𑓮𑓯𑓰𑓱𑓲𑓳𑓴𑓵𑓶𑓷𑓸𑓹𑓺𑓻𑓼𑓽𑓾𑓿𑔀𑔁𑔂𑔃𑔄𑔅𑔆𑔇𑔈𑔉𑔊𑔋𑔌𑔍𑔎𑔏𑔐𑔑𑔒𑔓𑔔𑔕𑔖𑔗𑔘𑔙𑔚𑔛𑔜𑔝𑔞𑔟𑔠𑔡𑔢𑔣𑔤𑔥𑔦𑔧𑔨𑔩𑔪𑔫𑔬𑔭𑔮𑔯𑔰𑔱𑔲𑔳𑔴𑔵𑔶𑔷𑔸𑔹𑔺𑔻𑔼𑔽𑔾𑔿𑕀𑕁𑕂𑕃𑕄𑕅𑕆𑕇𑕈𑕉𑕊𑕋𑕌𑕍𑕎𑕏𑕐𑕑𑕒𑕓𑕔𑕕𑕖𑕗𑕘𑕙𑕚𑕛𑕜𑕝𑕞𑕟𑕠𑕡𑕢𑕣𑕤𑕥𑕦𑕧𑕨𑕩𑕪𑕫𑕬𑕭𑕮𑕯𑕰𑕱𑕲𑕳𑕴𑕵𑕶𑕷𑕸𑕹𑕺𑕻𑕼𑕽𑕾𑕿𑖀𑖁𑖂𑖃𑖄𑖅𑖆𑖇𑖈𑖉𑖊𑖋𑖌𑖍𑖎𑖏𑖐𑖑𑖒𑖓𑖔𑖕𑖖𑖗𑖘𑖙𑖚𑖛𑖜𑖝𑖞𑖟𑖠𑖡𑖢𑖣𑖤𑖥𑖦𑖧𑖨𑖩𑖪𑖫𑖬𑖭𑖮𑖯𑖰𑖱𑖲𑖳𑖴𑖵𑖶𑖷𑖸𑖹𑖺𑖻𑖼𑖽𑖾𑗀𑖿𑗁𑗂𑗃𑗄𑗅𑗆𑗇𑗈𑗉𑗊𑗋𑗌𑗍𑗎𑗏𑗐𑗑𑗒𑗓𑗔𑗕𑗖𑗗𑗘𑗙𑗚𑗛𑗜𑗝𑗞𑗟𑗠𑗡𑗢𑗣𑗤𑗥𑗦𑗧𑗨𑗩𑗪𑗫𑗬𑗭𑗮𑗯𑗰𑗱𑗲𑗳𑗴𑗵𑗶𑗷𑗸𑗹𑗺𑗻𑗼𑗽𑗾𑗿𑘀𑘁𑘂𑘃𑘄𑘅𑘆𑘇𑘈𑘉𑘊𑘋𑘌𑘍𑘎𑘏𑘐𑘑𑘒𑘓𑘔𑘕𑘖𑘗𑘘𑘙𑘚𑘛𑘜𑘝𑘞𑘟𑘠𑘡𑘢𑘣𑘤𑘥𑘦𑘧𑘨𑘩𑘪𑘫𑘬𑘭𑘮𑘯𑘰𑘱𑘲𑘳𑘴𑘵𑘶𑘷𑘸𑘹𑘺𑘻𑘼𑘽𑘾𑘿𑙀𑙁𑙂𑙃𑙄𑙅𑙆𑙇𑙈𑙉𑙊𑙋𑙌𑙍𑙎𑙏𑙐𑙑𑙒𑙓𑙔𑙕𑙖𑙗𑙘𑙙𑙚𑙛𑙜𑙝𑙞𑙟𑙠𑙡𑙢𑙣𑙤𑙥𑙦𑙧𑙨𑙩𑙪𑙫𑙬𑙭𑙮𑙯𑙰𑙱𑙲𑙳𑙴𑙵𑙶𑙷𑙸𑙹𑙺𑙻𑙼𑙽𑙾𑙿𑚀𑚁𑚂𑚃𑚄𑚅𑚆𑚇𑚈𑚉𑚊𑚋𑚌𑚍𑚎𑚏𑚐𑚑𑚒𑚓𑚔𑚕𑚖𑚗𑚘𑚙𑚚𑚛𑚜𑚝𑚞𑚟𑚠𑚡𑚢𑚣𑚤𑚥𑚦𑚧𑚨𑚩𑚪𑚫𑚬𑚭𑚮𑚯𑚰𑚱𑚲𑚳𑚴𑚵𑚷𑚶𑚸𑚹𑚺𑚻𑚼𑚽𑚾𑚿𑛀𑛁𑛂𑛃𑛄𑛅𑛆𑛇𑛈𑛉𑛊𑛋𑛌𑛍𑛎𑛏𑛐𑛑𑛒𑛓𑛔𑛕𑛖𑛗𑛘𑛙𑛚𑛛𑛜𑛝𑛞𑛟𑛠𑛡𑛢𑛣𑛤𑛥𑛦𑛧𑛨𑛩𑛪𑛫𑛬𑛭𑛮𑛯𑛰𑛱𑛲𑛳𑛴𑛵𑛶𑛷𑛸𑛹𑛺𑛻𑛼𑛽𑛾𑛿𑜀𑜁𑜂𑜃𑜄𑜅𑜆𑜇𑜈𑜉𑜊𑜋𑜌𑜍𑜎𑜏𑜐𑜑𑜒𑜓𑜔𑜕𑜖𑜗𑜘𑜙𑜚𑜛𑜜𑜝𑜞𑜟𑜠𑜡𑜢𑜣𑜤𑜥𑜦𑜧𑜨𑜩𑜪𑜫𑜬𑜭𑜮𑜯𑜰𑜱𑜲𑜳𑜴𑜵𑜶𑜷𑜸𑜹𑜺𑜻𑜼𑜽𑜾𑜿𑝀𑝁𑝂𑝃𑝄𑝅𑝆𑝇𑝈𑝉𑝊𑝋𑝌𑝍𑝎𑝏𑝐𑝑𑝒𑝓𑝔𑝕𑝖𑝗𑝘𑝙𑝚𑝛𑝜𑝝𑝞𑝟𑝠𑝡𑝢𑝣𑝤𑝥𑝦𑝧𑝨𑝩𑝪𑝫𑝬𑝭𑝮𑝯𑝰𑝱𑝲𑝳𑝴𑝵𑝶𑝷𑝸𑝹𑝺𑝻𑝼𑝽𑝾𑝿𑞀𑞁𑞂𑞃𑞄𑞅𑞆𑞇𑞈𑞉𑞊𑞋𑞌𑞍𑞎𑞏𑞐𑞑𑞒𑞓𑞔𑞕𑞖𑞗𑞘𑞙𑞚𑞛𑞜𑞝𑞞𑞟𑞠𑞡𑞢𑞣𑞤𑞥𑞦𑞧𑞨𑞩𑞪𑞫𑞬𑞭𑞮𑞯𑞰𑞱𑞲𑞳𑞴𑞵𑞶𑞷𑞸𑞹𑞺𑞻𑞼𑞽𑞾𑞿𑟀𑟁𑟂𑟃𑟄𑟅𑟆𑟇𑟈𑟉𑟊𑟋𑟌𑟍𑟎𑟏𑟐𑟑𑟒𑟓𑟔𑟕𑟖𑟗𑟘𑟙𑟚𑟛𑟜𑟝𑟞𑟟𑟠𑟡𑟢𑟣𑟤𑟥𑟦𑟧𑟨𑟩𑟪𑟫𑟬𑟭𑟮𑟯𑟰𑟱𑟲𑟳𑟴𑟵𑟶𑟷𑟸𑟹𑟺𑟻𑟼𑟽𑟾𑟿𑠀𑠁𑠂𑠃𑠄𑠅𑠆𑠇𑠈𑠉𑠊𑠋𑠌𑠍𑠎𑠏𑠐𑠑𑠒𑠓𑠔𑠕𑠖𑠗𑠘𑠙𑠚𑠛𑠜𑠝𑠞𑠟𑠠𑠡𑠢𑠣𑠤𑠥𑠦𑠧𑠨𑠩𑠪𑠫𑠬𑠭𑠮𑠯𑠰𑠱𑠲𑠳𑠴𑠵𑠶𑠷𑠸𑠺𑠹𑠻𑠼𑠽𑠾𑠿𑡀𑡁𑡂𑡃𑡄𑡅𑡆𑡇𑡈𑡉𑡊𑡋𑡌𑡍𑡎𑡏𑡐𑡑𑡒𑡓𑡔𑡕𑡖𑡗𑡘𑡙𑡚𑡛𑡜𑡝𑡞𑡟𑡠𑡡𑡢𑡣𑡤𑡥𑡦𑡧𑡨𑡩𑡪𑡫𑡬𑡭𑡮𑡯𑡰𑡱𑡲𑡳𑡴𑡵𑡶𑡷𑡸𑡹𑡺𑡻𑡼𑡽𑡾𑡿𑢀𑢁𑢂𑢃𑢄𑢅𑢆𑢇𑢈𑢉𑢊𑢋𑢌𑢍𑢎𑢏𑢐𑢑𑢒𑢓𑢔𑢕𑢖𑢗𑢘𑢙𑢚𑢛𑢜𑢝𑢞𑢟𑢠𑢡𑢢𑢣𑢤𑢥𑢦𑢧𑢨𑢩𑢪𑢫𑢬𑢭𑢮𑢯𑢰𑢱𑢲𑢳𑢴𑢵𑢶𑢷𑢸𑢹𑢺𑢻𑢼𑢽𑢾𑢿𑣀𑣁𑣂𑣃𑣄𑣅𑣆𑣇𑣈𑣉𑣊𑣋𑣌𑣍𑣎𑣏𑣐𑣑𑣒𑣓𑣔𑣕𑣖𑣗𑣘𑣙𑣚𑣛𑣜𑣝𑣞𑣟𑣠𑣡𑣢𑣣𑣤𑣥𑣦𑣧𑣨𑣩𑣪𑣫𑣬𑣭𑣮𑣯𑣰𑣱𑣲𑣳𑣴𑣵𑣶𑣷𑣸𑣹𑣺𑣻𑣼𑣽𑣾𑣿𑤀𑤁𑤂𑤃𑤄𑤅𑤆𑤇𑤈𑤉𑤊𑤋𑤌𑤍𑤎𑤏𑤐𑤑𑤒𑤓𑤔𑤕𑤖𑤗𑤘𑤙𑤚𑤛𑤜𑤝𑤞𑤟𑤠𑤡𑤢𑤣𑤤𑤥𑤦𑤧𑤨𑤩𑤪𑤫𑤬𑤭𑤮𑤯𑤰𑤱𑤲𑤳𑤴𑤵𑤶𑤷𑤸𑤹𑤺𑤻𑤼𑤽𑤾𑤿𑥀𑥁𑥂𑥃𑥄𑥅𑥆𑥇𑥈𑥉𑥊𑥋𑥌𑥍𑥎𑥏𑥐𑥑𑥒𑥓𑥔𑥕𑥖𑥗𑥘𑥙𑥚𑥛𑥜𑥝𑥞𑥟𑥠𑥡𑥢𑥣𑥤𑥥𑥦𑥧𑥨𑥩𑥪𑥫𑥬𑥭𑥮𑥯𑥰𑥱𑥲𑥳𑥴𑥵𑥶𑥷𑥸𑥹𑥺𑥻𑥼𑥽𑥾𑥿𑦀𑦁𑦂𑦃𑦄𑦅𑦆𑦇𑦈𑦉𑦊𑦋𑦌𑦍𑦎𑦏𑦐𑦑𑦒𑦓𑦔𑦕𑦖𑦗𑦘𑦙𑦚𑦛𑦜𑦝𑦞𑦟𑦠𑦡𑦢𑦣𑦤𑦥𑦦𑦧𑦨𑦩𑦪𑦫𑦬𑦭𑦮𑦯𑦰𑦱𑦲𑦳𑦴𑦵𑦶𑦷𑦸𑦹𑦺𑦻𑦼𑦽𑦾𑦿𑧀𑧁𑧂𑧃𑧄𑧅𑧆𑧇𑧈𑧉𑧊𑧋𑧌𑧍𑧎𑧏𑧐𑧑𑧒𑧓𑧔𑧕𑧖𑧗𑧘𑧙𑧚𑧛𑧜𑧝𑧞𑧟𑧠𑧡𑧢𑧣𑧤𑧥𑧦𑧧𑧨𑧩𑧪𑧫𑧬𑧭𑧮𑧯𑧰𑧱𑧲𑧳𑧴𑧵𑧶𑧷𑧸𑧹𑧺𑧻𑧼𑧽𑧾𑧿𑨀𑨁𑨂𑨃𑨄𑨅𑨆𑨇𑨈𑨉𑨊𑨋𑨌𑨍𑨎𑨏𑨐𑨑𑨒𑨓𑨔𑨕𑨖𑨗𑨘𑨙𑨚𑨛𑨜𑨝𑨞𑨟𑨠𑨡𑨢𑨣𑨤𑨥𑨦𑨧𑨨𑨩𑨪𑨫𑨬𑨭𑨮𑨯𑨰𑨱𑨲𑨳𑨴𑨵𑨶𑨷𑨸𑨹𑨺𑨻𑨼𑨽𑨾𑨿𑩀𑩁𑩂𑩃𑩄𑩅𑩆𑩇𑩈𑩉𑩊𑩋𑩌𑩍𑩎𑩏𑩐𑩑𑩒𑩓𑩔𑩕𑩖𑩗𑩘𑩙𑩚𑩛𑩜𑩝𑩞𑩟𑩠𑩡𑩢𑩣𑩤𑩥𑩦𑩧𑩨𑩩𑩪𑩫𑩬𑩭𑩮𑩯𑩰𑩱𑩲𑩳𑩴𑩵𑩶𑩷𑩸𑩹𑩺𑩻𑩼𑩽𑩾𑩿𑪀𑪁𑪂𑪃𑪄𑪅𑪆𑪇𑪈𑪉𑪊𑪋𑪌𑪍𑪎𑪏𑪐𑪑𑪒𑪓𑪔𑪕𑪖𑪗𑪘𑪙𑪚𑪛𑪜𑪝𑪞𑪟𑪠𑪡𑪢𑪣𑪤𑪥𑪦𑪧𑪨𑪩𑪪𑪫𑪬𑪭𑪮𑪯𑪰𑪱𑪲𑪳𑪴𑪵𑪶𑪷𑪸𑪹𑪺𑪻𑪼𑪽𑪾𑪿𑫀𑫁𑫂𑫃𑫄𑫅𑫆𑫇𑫈𑫉𑫊𑫋𑫌𑫍𑫎𑫏𑫐𑫑𑫒𑫓𑫔𑫕𑫖𑫗𑫘𑫙𑫚𑫛𑫜𑫝𑫞𑫟𑫠𑫡𑫢𑫣𑫤𑫥𑫦𑫧𑫨𑫩𑫪𑫫𑫬𑫭𑫮𑫯𑫰𑫱𑫲𑫳𑫴𑫵𑫶𑫷𑫸𑫹𑫺𑫻𑫼𑫽𑫾𑫿𑬀𑬁𑬂𑬃𑬄𑬅𑬆𑬇𑬈𑬉𑬊𑬋𑬌𑬍𑬎𑬏𑬐𑬑𑬒𑬓𑬔𑬕𑬖𑬗𑬘𑬙𑬚𑬛𑬜𑬝𑬞𑬟𑬠𑬡𑬢𑬣𑬤𑬥𑬦𑬧𑬨𑬩𑬪𑬫𑬬𑬭𑬮𑬯𑬰𑬱𑬲𑬳𑬴𑬵𑬶𑬷𑬸𑬹𑬺𑬻𑬼𑬽𑬾𑬿𑭀𑭁𑭂𑭃𑭄𑭅𑭆𑭇𑭈𑭉𑭊𑭋𑭌𑭍𑭎𑭏𑭐𑭑𑭒𑭓𑭔𑭕𑭖𑭗𑭘𑭙𑭚𑭛𑭜𑭝𑭞𑭟𑭠𑭡𑭢𑭣𑭤𑭥𑭦𑭧𑭨𑭩𑭪𑭫𑭬𑭭𑭮𑭯𑭰𑭱𑭲𑭳𑭴𑭵𑭶𑭷𑭸𑭹𑭺𑭻𑭼𑭽𑭾𑭿𑮀𑮁𑮂𑮃𑮄𑮅𑮆𑮇𑮈𑮉𑮊𑮋𑮌𑮍𑮎𑮏𑮐𑮑𑮒𑮓𑮔𑮕𑮖𑮗𑮘𑮙𑮚𑮛𑮜𑮝𑮞𑮟𑮠𑮡𑮢𑮣𑮤𑮥𑮦𑮧𑮨𑮩𑮪𑮫𑮬𑮭𑮮𑮯𑮰𑮱𑮲𑮳𑮴𑮵𑮶𑮷𑮸𑮹𑮺𑮻𑮼𑮽𑮾𑮿𑯀𑯁𑯂𑯃𑯄𑯅𑯆𑯇𑯈𑯉𑯊𑯋𑯌𑯍𑯎𑯏𑯐𑯑𑯒𑯓𑯔𑯕𑯖𑯗𑯘𑯙𑯚𑯛𑯜𑯝𑯞𑯟𑯠𑯡𑯢𑯣𑯤𑯥𑯦𑯧𑯨𑯩𑯪𑯫𑯬𑯭𑯮𑯯𑯰𑯱𑯲𑯳𑯴𑯵𑯶𑯷𑯸𑯹𑯺𑯻𑯼𑯽𑯾𑯿𑰀𑰁𑰂𑰃𑰄𑰅𑰆𑰇𑰈𑰉𑰊𑰋𑰌𑰍𑰎𑰏𑰐𑰑𑰒𑰓𑰔𑰕𑰖𑰗𑰘𑰙𑰚𑰛𑰜𑰝𑰞𑰟𑰠𑰡𑰢𑰣𑰤𑰥𑰦𑰧𑰨𑰩𑰪𑰫𑰬𑰭𑰮𑰯𑰰𑰱𑰲𑰳𑰴𑰵𑰶𑰷𑰸𑰹𑰺𑰻𑰼𑰽𑰾𑰿𑱀𑱁𑱂𑱃𑱄𑱅𑱆𑱇𑱈𑱉𑱊𑱋𑱌𑱍𑱎𑱏𑱐𑱑𑱒𑱓𑱔𑱕𑱖𑱗𑱘𑱙𑱚𑱛𑱜𑱝𑱞𑱟𑱠𑱡𑱢𑱣𑱤𑱥𑱦𑱧𑱨𑱩𑱪𑱫𑱬𑱭𑱮𑱯𑱰𑱱𑱲𑱳𑱴𑱵𑱶𑱷𑱸𑱹𑱺𑱻𑱼𑱽𑱾𑱿𑲀𑲁𑲂𑲃𑲄𑲅𑲆𑲇𑲈𑲉𑲊𑲋𑲌𑲍𑲎𑲏𑲐𑲑𑲒𑲓𑲔𑲕𑲖𑲗𑲘𑲙𑲚𑲛𑲜𑲝𑲞𑲟𑲠𑲡𑲢𑲣𑲤𑲥𑲦𑲧𑲨𑲩𑲪𑲫𑲬𑲭𑲮𑲯𑲰𑲱𑲲𑲳𑲴𑲵𑲶𑲷𑲸𑲹𑲺𑲻𑲼𑲽𑲾𑲿𑳀𑳁𑳂𑳃𑳄𑳅𑳆𑳇𑳈𑳉𑳊𑳋𑳌𑳍𑳎𑳏𑳐𑳑𑳒𑳓𑳔𑳕𑳖𑳗𑳘𑳙𑳚𑳛𑳜𑳝𑳞𑳟𑳠𑳡𑳢𑳣𑳤𑳥𑳦𑳧𑳨𑳩𑳪𑳫𑳬𑳭𑳮𑳯𑳰𑳱𑳲𑳳𑳴𑳵𑳶𑳷𑳸𑳹𑳺𑳻𑳼𑳽𑳾𑳿𑴀𑴁𑴂

Babad Tanah Djawi, 1e ed., bl.129—210, met een gedeeltelijke vertaling in het Hollandsch, van bl. 129—202, daarnaast op de rechter bladzijde geschreven; de Javaansche tekst links.

Meinsma (J. J.), Babad Tanah Djawi, in proza, Javaansche geschiedenis loopende tot het jaar 1647 der Javaansche jaartelling, met aantekeningen, uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de Taal- Land en Volkenkunde van Ned. Indië. Eerste stuk. Tekst. 's Gravenhage 1874. Tweede stuk. Aantekeningen. (Hierbij een register van de plaatsnamen). *ibid.* 1877.

id. Tweede druk. Eerste stuk. 's Gravenhage 1884. (Verbeterde herdruk van bl. 1—338).

id. Tweede druk (van het tweede gedeelte van het eerste stuk, bl. 339 en volgg., uitgegeven door A. C. Vreede, 's Gravenhage 1899, als 2e stuk (2e druk)).

Vreede (A. C.), De aantekeningen van Meinsma op de Babad Tanah Djawi, Bijdr. T. L. en Vk. v. N. Ind., 4e volgr., IV, 579.

Brandes (J.), De tekst van de proza-bewerking van de Babad Tanah Djawi gecastigeerd, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, 556. (Volgens eene nauwkeurige opgave van Dr. J. H. G. Gunning ontbreken bl. 69 r. 6—71 r. 7; 75 r. 5 v. o. — 76 alinea; 138 alinea — 144 alinea; 493 r. 6—495 alinea).

Brandes (J.), Eenige foutieve eigennamen in de door Meinsma uitgegeven proza-omwerking van de Babad Tanah Djawi. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXV, 127.

Mounier (D. L.), Babad (naar het Javaansch). Indisch Magazijn, 1e Twaalfstal, III, 33; IV, 145; 2e Twaalfstal, V en VI, 186. (Loopt tot en met het verslaan van den wilden buffel door Jaka Tingkir).

Meinsma (J. J.), De Javaansche vorsten vóór de stichting van Madjapait. Bijdr. T. L. en Vk. van N. Ind., Nieuwe reeks, VII, 260.

Brandes (J.), Pararaton (Ken Arok), of Het boek der koningen van Tumapël en van Majapahit, uitgegeven en toegelicht. Verh. Bat. Gen. XLIX, Batavia 1896. 8°. Voornamelijk bl. 91 en volgg. en 183 en volgg.

Brandes (J.), Arija Panangsang's rechten en zijne pogingen tot herstel daarvan. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XLIII.

Rouffaer (G. P.), De val van de kraton van Padjang door toedoen van Senapati ($\pm$ 1586), volgens de Babad Tanah Djawi. Met een voorwoord van —. Bijdr. T. L. en Vk. van N. Ind., 6e volgr., VI, 284—314. (Uitgave van hds. no. 562 Kon. Inst. T. L. en Vk. v. N. Ind., zie boven).

Haan (F. de), Uit oud Batavia I, Kota Tahi. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XLIII.

Brandes (J.), Van oud Batavia, Losse mededeelingen. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XLIII.

Chijs (J. A. van der), Kapitein Jonker, 1630 (?)—1689. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXVIII.

Brandes (J.), Iets over een ouderen Dipanëgara in verband met een prototype van de voorspellingen van Jayabaya. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, 368.

Meinsma (J. J.), Het fort te Kartasoera in 1741. Bijdr. T. L. en Vk.; v. Ned. Ind. Nieuwe reeks, VI, 367.

Meinsma (J. J.), Geschiedenis van Kartasoera volgens de Babad in prozabewerking, door den Heer C. F. Winter Sr. Bijdr. T. L. en Vk. v. N. Ind., 4e volgr., IV, 565.

Brandes (J.), Yogyakarta. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXVII, 415.

De uitgave die voor het maken van het register gebruikt werd, is die van 1874. In den lateren herdruk is de tekst over de bladzijden verlopen. Daarop dient gelet te worden. De cijfers in het register gelden slechts voor den eersten druk.

De namen zijn gerangschikt volgens het Javaansche alfabet, en getranscribeerd op een wijze, die wel geen toelichting meer vereischen zal (*c, j* en *ñ* voor de rij der palatalen; *t, d* en *n* voor die der lingualen; en *y* voor *j*, om deze van *j = dj* te onderscheiden).

Van hoofd- of groote letters in den Javaanschen trant was daarbij natuurlijk in het geheel geen sprake. Ten opzichte van het toepassen er van volgens een Europeesche methode, dient opgemerkt dat daarbij de eenvormigheid niet altijd is gehandhaafd. Waar dit uit voortsproot is duidelijk. Omschrijvingen en titels, die als zoodanig geen hoofdletter verdienen, treden herhaaldelijk op in de plaats van een eigennaam, ja worden herhaaldelijk als eigennaam gebruikt, en zouden in het laatste geval haar juist moeten hebben. Het is niet altijd mogelijk een juiste grens te trekken, en dit substitueeren zou men het haast kunnen noemen, heeft even goed plaats bij personen van zeer lagen rang als bij hooger of hoogstaanden. Plaatsnamen op hun beurt zijn herhaaldelijk afgeleid bijv. van riviernamen, ook dezen wel eens van plaatsnamen, men zou haast gedwongen zijn om alle geographische termen met een hoofdletter te gaan schrijven. Evenmin als dit wenschelijk is bij titels, wanneer er niets dan een rangbenaming is bedoeld, evenmin gaat dat aan bij die aardrijkskundige uitdrukkingen, waarvan de meesten, zoo goed als die titels, door de Javanen nog verstaan en als gewone woorden gebruikt worden, zoodat zij ook in die samengestelde namen hun nog duidelijk zijn, en zij ze als zoodanig ook nog voelen, vaak ook door andere woorden van gelijke beteekenis vervangen, vertalen zou men kunnen zeggen.

Dit laatste speelt bijv. de Javanen een zeer groote rol. Op het stuk van synonymiek, die bij hen zeer sterk ontwikkeld is, zijn zij ware virtuozen, en mettertijd zal men dan ook zien tot welke belangrijke ontdekkingen men komt, vooral wat de namen van de oudere perioden hunner geschiedenis betreft, als men daarop behoorlijk is gaan letten.

Anderdeels heeft die synonymiek op den duur aanleiding gegeven tot differentiatie. Zooveel mogelijk is bij het samenstellen van dit register op beiden

gelet, zóó dat deze gerangschikte lijst van eigennamen in de eerste plaats een klapper zal zijn op het gedeelte van de Babad in de genoemde uitgave vertegenwoordigd. Dit sluit daarom intusschen niet uit, dat het zeer wel mogelijk is dat nadere bestudeering van de Babad zal uitwijzen, dat de samensteller niet altijd juist vereenigd of geplitst heeft, gevallen van dieper liggende eenheid, waarbij volgens de voorstelling van de Babad op de betrokken plaatsen werkelijk andere personen bedoeld worden, en dus de eenheid niet meer wordt gevoeld, buitengesloten.

Op krama en ngoko behoefde bij het samenstellen van de lijst niet altijd in de puntjes gelet te worden. Door de bank is, waar de uitdrukking verschillend gegeven werd, aan het ngoko de voorkeur geschonken, daartegenover zal men er ook vinden, bepaaldelijk als de zegswijze in dien vorm constant is, of zoo goed als constant, men denke aan het gebruik van krama-woorden om het kraminggil aan te vullen, welke in hun krama-uiterlijk zijn opgenomen. Het is te hopen, dat de keuze steeds zoo is uitgevallen, dat zij ten gemakke van den gebruiker van de lijst zal strekken.

Afgeleide eigennamen zoeken men, evenals de samengestelden, op den vollen vorm of het volle complex. Slechts bij reduplicatie, aan het begin van den naam, is daarvan afgeweken. In zulk een geval late men de reduplicatie vallen, en zoeken men op het stamwoord. Dit geschiedde niet uit willekeur, maar omdat men namen van dezen vorm nu eens met, dan weer zonder reduplicatie tegenkomt.

Afwijkende spellingen en veelvormigheid van schrijfwijze geven bij het gebruiken van de volgorde van het Javaansche alfabet, en de gewoonte de vokalen eerst in tweeder instantie te tellen, zooals hier is geschied, betrekkelijk zeer weinig gevallen, dat een naam op meer dan een plaats vermeld zou moeten worden. Mocht hier of daar ten opzichte van eenvormigheid van spelling het register te kort schieten, men duide het den verzamelaar niet al te zeer euvel, de gewoonte zulke spellingen telkens en telkens weer naast elkander gebruikt te zien, maakt den lezer langzamerhand op dit punt ziende blind.

Waar een persoon meer dan een naam heeft gedragen, is in dit register alles omtrent hem vereenigd onder den laatsten naam, dien hij voerde. De weg tot dien naam wordt steeds aangewezen door een verwijzing bij de andere namen, die ieder op de vereischte plaatsen in de lijst voorkomen.

Onder het hoofd Regenten zijn de regentschappen niet alphabetisch, maar in afdeelingen geographisch geplaatst; waar men daar ** in de opsomming aantreft, is in den tekst de betrokken persoon niet met name genoemd.

Voorts dient nog opgemerkt te worden, dat uit den aard der zaak slechts gesproken wordt van Mangkurat I, Mangkurat II, Mangkurat III, Mangkurat IV, en niet van Tëgal Wangi, Pangeran adipati anom of Mangkurat, Mangkurat Mas, Sunan Prabu. Men moet die bijnamen wel kennen, maar het zijn slechts bijnamen; allen droegen zij den naam Mangkurat, die in waarde, behoudens voor zoover het spraakgebruik er later onderscheid tusschen gemaakt heeft, overeen-

komt met of gelijk is aan Pakubuwana en Mangkubuwana, om hier ook niet te gewagen van Mangkunegara en Pakualam.

Daar het een zeker gemak kan geven, zij hier nog vermeld, dat de tekst in de proza-omwerking in drie stukken is verdeeld, bl. 1—222, bl. 223—482, en bl. 483—688.

In het eerste stuk loopt het verhaal tot kort na het aanvaarden van de regeering door Sultan Agung.

Het tweede stuk behandelt de verdere regeering van Sultan Agung, en die van Mangkurat I (Tegal Wangi) en Mangkurat II (Pangeran Adipati Anom, Mangkurat).

Het derde die van Mangkurat III (Sunan Mas, Mangkurat Mas), Pakubuwana I (Pugër) en Mangkurat IV (Sunan Prabu), die van den laatsten vorst tot in het jaar 1723 A. D.

Hieruit kan men eenigszins de verdeeling van het behandelde over den tekst nagaan. In bijzonderheden is dit zeker verder gemakkelijk met het register uit te vinden.

Herhaaldelijk geeft de tekst bij de feiten, die hij vermeldt, ook jaartallen.

Daar ook dezen gezamentlijk een zeker overzicht geven, volgen zij hieronder, opgelezen volgens de volgorde der bladzijden, waarop men ze aantreft, en zooals zij daar voorkomen. Een nader onderzoek of er ook fouten in schuilen, is niet ingesteld. Het jaar A. D. naast het Javaansche is de meest waarschijnlijke parallel van de cijfers, die aangetroffen werden.

Bl.	A. J.	A. D.	Omschrijving van het gebeurde.
81	1453		Dood van Sunan Parwata.
102	1471		Dood van Arya Panangsang.
114	1532	1611	Pamanahan in Mataram.
121	1503	1583	Pajang krijgt den sultanstitel.
124	1533	1612	Dood van Pamanahan.
201	1509	1588	De kuṭa bacingah gebouwd.
208	1551	1629	Verovering van Paṭi.
209	1552	1630	Dood van Panembahan Senapati.
217	1565	1643	Dood van Panembahan Krapyak.
227	1568	1646	Wirasaba veroverd.
241	1570	1648	Paṭi veroverd.
255	1571	1649	Batavia te vergeefs belegerd. Het gezantschap daarna.
259	1578	1655	Dood van Sultan Agung.
270	1578	1655	Dood van Ratu Malang.
277	1594	1671	Uitbarsting van de Mërapi.

305	1599	1676	Dood van Pangeran Purbaya.
313	1600	1677	Vlucht van Mangkurat I.
353	1601	1678	Verovering van Kēdiri door Mangkurat II.
380	1604	1681	Ontmoeting van Mangkurat II met Pugēr.
481	1623	1699	Huwelijk van Pang. adip. anom met Raden Impun.
482	1625	1701	Dood van Sindurēja, den patih.
482	1627	1703	Dood van Mangkurat II.
502	1628	1704	Pugēr verlaat het rijk.
520	1629	1705	Pakubuwana I (Pugēr) wordt koning.
529	1629	1705	Mangkurat III verlaat Kartasura.
554	1630	1706	Knól tegen Surapati.
560	1631	1707	Pasuruhan veroverd.
566	1632	1708	Mangkurat III te Batavia gebracht.
575	1633	1709	Dood van Dipati Jangrana van Surabaya.
577	1634	1710	De moskee van Dēmak hersteld.
578	1639	1715	Mas Damar huwt.
598	1643	1718	Nederlaag bij Soerabaya.
633	1643	1718	Dood van Pakubuwana I.
680	1645	1720	Dood van Arya Mataram.
684	1646	1721	Vlucht van Purbaya, enz. naar Lumajang.

Moet het voorafgaande dienen om het register en de proza-bewerking, voor zoover zij is uitgegeven, nader toe te lichten, daartoe kan ook nog medewerken wat men achter het register nog als bijlagen vindt. De strekking daarvan gaat evenwel verder, want het eerste stuk, daar medegedeeld, is een inhoudsopgave van (een andere versie of verbatie van) de Babad Tanah Jawi, doorlopende tot aan het contract van Verijssel (1743 A. D.), en dus veel meer gevende dan de gedrukte tekst, waarover het register gaat, en het daarop nog volgende spreekt zelfs van den tijd Pakubuwana VII.

Bedoelde inhoudsopgave werd ontleend aan een handschrift van het Bataviaasch Genootschap, nl. Jav. hds. no. 71, zie den Catalogus van de Maleische, Javaansche en Kawi handschriften van Dr. A. B. Cohen Stuart, achter den eersten vervolg-catalogus der boeken van het Bat. Gen. v. K. en W., 1872. De daar gegeven titel, Babad Kartasoera, is ontleend aan het tweede gedeelte van het boek, dat over Kartasura handelt. Het is intusschen bekend, dat Surakarta eerst in 1746 gesticht werd, en deze babad geeft dus de periode van Kartasura niet in zijn geheel. De drie laatste jaren van den Kartasuraschen tijd, 1743—1746, worden erin gemist. Een beter afgerond geheel zou men hebben gehad, als ook dezen er nog in besproken waren geworden, en alsdan zou deze babad ook direct zich aangesloten hebben aan de zoogenaamde Babad Mangkubumi (Mangkubumen, Giyanti), die met de stichting van de latere residentie, Surakarta, begint. Op de gewone

wijze zal beneden de tekst naar zijn uiterlijk gekenschetst worden, vóór dat de inhoudsopgave gegeven wordt.

Het andere stuk, ontvangen van den Heer G. P. Rouffaer, is van een geheel anderen aard, in vele opzichten minder betrouwbaar, in andere daarentegen niet minder leerzaam. Het belangrijkste gedeelte is zonder twijfel dat, hetwelk handelt over de inrichting van kraton en rijk tijdens Pakubuwana II. Zonder twijfel is dit grootendeels uit de Babad Tanah Jawi en de Babad Giyanti opgelezen, of bewerkt onder raadpleging daarvan. Het stuk, dat den titel *Sĕrat Pustaka Raja Puwara* (1) draagt, zou dan ook een uittreksel zijn uit de *Sĕrat Babad Sĕngkala agĕng*, waarmede wel niets anders bedoeld kan zijn dan Babad Tanah Jawi (in welken vorm dan ook), met de vervolgen er op, die niet daarom „groot” heet, omdat deze meer aan feiten zou bevatten, dan de andere versies, een quaestie, waarover in Pararaton, bladz. 178, gehandeld is. Beter dan uit eenig ander stuk, dat tot nog toe publiek gemaakt werd, kan men er uit leeren hoe kraton en rijk ingericht en verdeeld waren, en van het gedeelte over de regeering van Pakubuwana II loopende, volgt er op het stuk zelf, beneden dan ook nog een dubbele klapper, 1° op de namen der afdelingen, waarbij men Valentyn, Oud en Nieuw-Oostindien, IV, 1e stuk; Hartingh's *Memorie* (in de *Jonge, Opkomst*, X, 330—375), en J. A. van den Broek, *Oud-Oost Indië, de erfenis der Kompagnie*, Haarlem 1893, 8°, vergelijkte, en 2° op de namen der personen er in voorkomende.

Het spreekt van zelf dat wat men in het eerste gedeelte van de *Pustaka Raja Puwara* aantreft door redeneering, om niet te zeggen phantaseering, verkregen werd. Daarop wijst reeds het naast elkander opgeven van de jaartallen in zonneparen en in maanjaren, maar evenzeer als de goede bronnen den vervaardiger voor den ouden en ouderen tijd ontbraken, had hij ze wel tot zijne beschikking voor de dichterbij gelegen perioden. En al mag hij fouten gemaakt hebben, hier en daar lacunen hebben aangevuld, waar de babad de gegevens niet verstrekke, daarbij kan hij ook uit andere vertrouwde bronnen hebben geput, wat over het algemeen een kennismaking met het geheel wenschelijk maakt, en een bestudeering en beschouwing ervan aanbevelenswaardig.

Werd zooeven gezegd, dat goede bronnen voor den ouderen tijd den vervaardiger van het stuk ontbraken, er moet daarbij op gewezen worden dat in het gedeelte over Majapahit zonder twijfel gebruik gemaakt is van de zoogenoemde *Sĕrat Raja Kapakapa*, die tot nog toe slechts opgedoemd is in nieuwere vormen, bijv. een tekst in *Asmarandana* en een andere in *Daᅇᅇanggula*, waarnevens ook een nog jongere prozabewerking bestaat, die *Sĕrat Wadu aji* getiteld is. Eigenlijk is de inhoud niet anders dan eene opsomming van verschillende titels met eenige omschrijving, in een zeker aantal strophen, niet zeer talrijk. Maar

(1) De *Pustaka Raja Puwara* door Ranga Warsita ontworpen als vervolg op zijn *Pustaka Raja Purwa* is een ander boek, daarvoor zie men slechts *Poestákaiádjá poerwá*, Jogjakarta 1884, I, bl. 30 en volg.

deze tekst, hoezeer in bijzonderheden niet zoo maar aan te nemen als in alle deelen juist en te vertrouwen, als vertegenwoordiger van een boek van dien naam, dat eertijds werkelijk eens bestaan moet hebben, moet toch de traditie omtrent den inhoud van dat geschrift nog behoorlijk leveren, want het blijkt uit eene passage van de Nâgarakrêtâgama, het lofdicht op Hayam wuruk van Prapañca, dat het werkelijk over rangen en de daaraan verbondene verplichtingen liep. Zang LXXXV van dat gedicht luidt namelijk:

*tanggalning cetra tekang balagana pulung ratyâhêm apupul,
mantri mwang tandra len gusti sahana nguniweh wadwâ haji tumut,
milwang mantryatuha mwang juru buyut atawâ wwang ring parapuri,
astam sang ksatriya wiku haji karuhun sakweh dwijawara,
doning ahöm ri tan lamlamani sabala sang çri nâtha ring ulah,
kapwânût tâjaring râja kapakapa sang angkên cetra winaca,
haywângambah ri tan lakwanika manëkëteng wastrâdyarana,
dewaswâdinya tâtan purugên ika maran swastâng purasabhâ.*

Met de maand Cetra begon het jaar. Op den eerste van die maand werd er tijdens de regeering van Hayam wuruk een algemeene ambtenarenvergadering gehouden, waarop de Raja Kapakapa werd voorgelezen, opdat een ieder zijn plichten en rechten goed zou kennen, en daar niet buiten gaan zou. Zoo iets leveren de nieuwe Raja Kapakapa ons ook.

Tot voldoende duidelijkheid worden daarom verder achter de klappers op het genoemde gedeelte van de Pustaka Raja Puwara, ook nog de Raja Kapakapa, in Asmarandana en in Daṇḍanggula, en de Sêrat Wadu aji medegedeeld. Genoemde tekst in Daṇḍanggula wordt steeds gevonden achter dien in Asmarandana, maar zou ouder kunnen zijn dan deze. Over het algemeen verdient het de aandacht, dat voor de oudere nieuw-Javaansche stukken, voornamelijk van zedekundigen aard of ethischen inhoud, steeds de Daṇḍanggula (= Artati) is gebruikt, en voor andere concepties van didactische strekking zou men aan deze maat dus ook de voorkeur hebben kunnen schenken. Op zich zelf intusschen kan het gebruikt zijn van de Daṇḍanggula het bewijs van hogere oudheid nog niet leveren, en betwijfelen mag men het althans, dat zelfs deze redactie, zooals zij ons toegankelijk is, tot een zoo hooge oudheid als Majapahit terug zou gaan, ook al komt het steeds meer en meer uit, dat het Javaansch reeds in dien tijd niet meer was wat men oud-Javaansch pleegt te noemen. Ook deze redactie in Daṇḍanggula maakt den indruk in veel jongeren tijd te zijn opgesteld, en het Javaansch dien van modern, al is het dat ook niet in den uitersten graad. Desniettemin doet zij zich door haren inhoud als ouderwetscher voor dan de versie in Asmarandana. Men lette slechts op den titel *mañcanëgara* voor den (opper) *patih*, vgl. Pararaton, i. v., en hetgeen men aantreft in het begin van de Pûrwâdhigama, een geschrift, naar waarschijnlijkheid van den Majapahitschen tijd dagteekende, zie Groeneveldt, Cat. der arch. verz. Bat. Gen., 1887, bl. 369 noot, nl. *nihan pra-*

tyeka sang bhujangga çiwän pinakasthâvira ring nâgara, sang kunëmit mamangku sang hyang adhigama çâstrasâroddhrëta, lwirnira sang pinakaprabhrëti, sang ârya dharmâdhyakça, lyan sangke sira wwalu kwehnya, ndyata, sang ârya tirwan, sang ârya kañdamuhi, sang ârya pamwatan, sang ârya pañjang jiwa, sang ârya manghuri, sang ârya jambi, sang ârya lekan, sang ârya tangar, ndah samangkana lwirning linggih-nira, kapwa bhujangga haji sira kabeh, yeki mangharëp linggih ring nâgara ngara-nira. De *arya jamba* en de *arya leka* zijn in de *Dañdanggula* versie twee functionarissen, evenals in dit citaat (*arya jambi* en *arya lekan*), maar in de redactie in *Asmarandana* tot een persoon versmolten, *tëgëse kang jambaleka*, waartegenover echter staat, dat in beiden de *dëmanç* op den *tumënggung* volgt, terwijl de *Pararaton* zegt *sor tumënggung dening dëmung samangka*. Ook *wirasinga*, *wiraraja*, *singasari* en *pamotan* herinneren onwillekeurig en levendig aan dat boek, en geven in het verband, waarin zij hier voorkomen, naar het schijnt den sleutel voor het toepassen van deze en dergelijke uitdrukkingen in de namen der pangeran's, bijv. in de *Mataramsche* periode. De meeste *Javaansche* namen toch zijn, zooals reeds meer dan eens gezegd is, titelnamen, dat zijn namen, die een vast ambt aanduiden en daarbij dan ook schijnen te behooren, wijzigingen en onwillekeurig verloopend daarbij niet buitengesloten zijnde. Een in 't oog loopend voorbeeld daarvan schijnt dan ook te zijn het *suratani* van de *Raja Kapakapa*, *bubuhanira*, *anglëpaskën kagungane*, *lan angrëksa kadatun*, of *nglëpasken kagungan aji*, *lan rumëkseng purantara*, dat doet denken aan den *lurah tamtama* van *Sultan Pajang*, die *Suratanu* heette, zie het Register, waar men verder nog zie de namen *Arya Tiron*, *Pulangjiwa* en *Jabaleka*, bijv. Het *arya papati* van de *Dañdanggula* bewerking is wel het oudere *upapati*, voornamelijk in de jongere oud-*Javaansche* d. w. z. midden-*Javaansche* wetboeken aan te wijzen.

Voor den tekst van de *Raja Kapakapa* is gebruik gemaakt van het handschrift van het *Ned. Bijbelgenootschap* no. 80 I (verzameling *Gericke*), voor dien van de *Wadi aji* (= *wadwa haji*) van een exemplaar almede ontvangen van den heer *G. P. Rouffaer*. Ook bij deze beiden is geen sprake van een kritische uitgave. Daarvoor zouden meer handschriften toegankelijk moeten zijn, vooral met het oog op die plaatsen, waar men tot wijziging zich zeer geneigd zou gevoelen, maar door wegneming van de moeielijkheid, deze allicht niet zou oplossen, maar wel verduisteren.

Ten slotte vindt men op de laatste bladzijde eene opsomming van de door *Hollanders* naar *Mataram* gedane hofreizen, daar deze stukken vooral in verband met de *Babad*, als hoogstbelangrijk te beschouwen zijn. Of de gegeven lijst niet nog voor aanvulling vatbaar zou zijn, moet aan anderen ter beoordeeling worden overgelaten. Waaruit zij werd saamgelezen, en waar men er het noodige over vinden kan, blijkt uit de verwijzingen, waarbij te voegen is *Javaansche Reijse*, gedaan van *Batavia* over *Samarangh* na de *Konincklijke Hoofdplaats Mataram*,

door de Heere N. N. in den Jare 1656; waar inne den wegh uit Samarangh na Mataram, mistgaders de Zeden, Gewoonten en Regeringe van den Sousouhounan, Grootmachtigste Konineck van 't Eyland Java nauwkeurig worden beschreven, Tot Dordrecht, Anno 1666, 4°, twee stukken, die ook gedrukt werden in Bijdr. T. L. en Vk. van Ned. Indië, IV, bl. 302 en volgg., en in quintessence teruggevonden worden bij Valentijn, Oud- en nieuw Oost-Indiën, IV, 1e stuk, bl. 30. Over „een hofreis naar Mataram om en bij het jaar 1648 A. D.,” door lieden van Bantën, vindt men eene mededeeling in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XLII, 387.

J. BRANDES.

Ahad, Zondag, de 1^e dag der 7 daagsche week.

Endro, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250.

Endranata (tumenggung —). *Ki Gadamēstaka*, loerah gañjur, na den opstand van Pangeran Pugēr door Panēmbahan Krapyak aangesteld tot bupati van Dēmak, onder den naam *Endranata*, 213; is de aanleiding geweest tot den opstand van van Pragola (No. 2) van Paṭi, 242; wordt op bevel van Sultan Agung overhoop gestoken, 242.

Endranata (tumenggung —). *Martajaya*, uit Dēmak, sluit zich aan bij Mangkurat II, 327; vroeger had hij Prabu ngalaga gevolgd, later zullen hij en Wiramantri Dēmak krijgen, 328; wordt naar Dēmak gezonden, 336; wordt dipati van Dēmak onder den naam Tumenggung *Endranata*, 339, 352.

Ondorop (sareyan —), te Jēpara als Prawirataruna door Mangkurat I tegen Galesong wordt gezonden, 295.

Andaka (kali —), 221; hier heeft het gevecht tusschen Mataram en de bang wetan plaats onder Sultan Agung, dat Mataram eerst verliest.

Andakara, zie Wiradigda.

Andayaningrat of kyai gēde Pēngging, huwt een dochter van Brawijaya van Majapait, vader van ki Kēbo Kanigara en ki Kēbo Kēnanga, 52, 67 (op bladz. 52 foutief Jayaningrat).

Entaenta (desa —), in Mataram, hier vestigt zich Raden Suryakusuma, als hij zich opwerpt als Prabu Panatagama, tijdens Mangkurat II, 488; hier woont de opstandeling Ki Mas Dana, onder Pakubuwana I, 575.

Antakusuma, het buisje van Dewi Nawang wulan, de widadari waarmede kyai gēde Tarub (= Jaka Tarub) gehuwd geweest is, 40.

Antakusuma, ook kyai Guṇḍil, buisje van Sunan Kali Jaga, door hem vervaardigd uit het schaapsvel, waarin het bidkleedje en de slēṅḍang van den profeet gewikkeld waren, die in de moskee van Dēmak neervielen, later gedragen door de vorsten van Mataram enz. bij troonsbeklimming enz., 49; wordt door Sunan Kali Jaga aan Senapati geschonken, 190; wordt van Mangkurat III opgeëischt voor Pakubuwana I, 564.

Antawirya (raden mas —), zie Prangwēdana.

Antagopa, wordt door Mangkurat III tot Knol gezonden om Pangeran Pugēr op te eischen, 513; komt bij dezen, 518.

Antang (gunung—), residentie Pasuruhan, regentschap Malang, district Antang, hierheen vlucht Trunajaya na de verovering van Kēdiri door Mangkurat II, 353, 559.

Untung, zie Wiranēgara.

Ēnis, zie Nis.

Oñje (desa —), in de Bañumas, van hier afkomstig is een vrouw gehuwd door den Pangeran adipati anom (later Mangkurat III), na zijn huwelijk met Raden ajēng Lēmbah, de dochter van Pangeran Pugēr, 458, 463; wordt ratu garwa, als hij koning (Mangkurat III) is geworden, terwijl inmiddels door hem ook Raden ajēng Impun, de zuster van Lēmbah gehuwd en teruggezonden was, 488.

Anom (prabu —), zoon van Raden Susuruh en vader van Adaningsung, 2e vorst van Majapahit, 22.

Anom (prabu —), dezen rang krijgt Galesong, als hij de schoonzoon van Trunajaya is geworden, 340.

Anom (prabu —), daarmede is bedoeld Pangeran Pugēr, 380.

Aruaru (desa —), ontvangt zijn naam van Sunan Kudus, 56.

Eru cakra, de naam van den Javaanschen Messias.

Eru cakra (panēmbahan —). *Sungkaw* (raden mas —), zoon van Pangeran Pugēr, den broeder van Mangkurat II, 449;

heet later Raden mas *Dipataruna*, 455, 468; na de troonsbestijging van zijn vader als Pakubuwana I, Pangeran *Dipanēgara*, 552; krijgt bevel Arya Jayapuspita te gaan bevechten, te Kiping, 625; te Gērompol, 625; ontvangt een brief van Pakubuwana I voor hem en voor Arya Jayapuspita, waarbij hem Java beoosten den Lawu wordt geschonken, 625 volgg; zendt Raden Wiradirja naar Dēmang Kērtayuda te Kiping, 626; gaat naar Madiyun met Dēmang Kērtayuda, 627; trekt Jayapuspita, die tot hem komt, te gemoet, 628; ontmoet hem en geeft hem den brief, 628; wordt door hem uitgeroepen tot Panēmbahan *Eru cakra* Senapati ngalaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama over Java beoosten den Lawu, 629; deze, die zelf den naam Dipati Panatagama aanneemt, wil dat hij zich in Kēdiri zal vestigen, 629; hij laat aan Dipati Panatagama over wat beoosten de rivier van Kēdiri ligt, 630, doch gaat naar Madiyun, 630; neemt dipati Sasranēgara mede, 630; Pangeran Bēlitar tegen hem gezonden, 631; hij verliest, 631; na den dood zijns vaders en de troonsbestijging van Mangkurat IV trekt hij tegen Kartasura op en legerd zich te Padonan in Sukawati, 639, 650; Purbaya zendt tot drie malen om hem, 652; wordt door Dipati Sasranēgara enz. verlaten, 654; wordt door hen aangevallen en vlucht met achterlating van zeven sēlir's, naar Sēmanggi, 654; de lotgevallen van deze sēlir's, 654; Mangkurat IV vraagt hem vier maal tot hem te komen, 655; wordt door Dēmang Kēnceng van Baturrana van Sēmanggi verjaagd, 655; vlucht naar Gēnting, 655; wordt door het desa-volk verjaagd, 656;

komt te Těmbayat, 656; houdt hier verblijf bij Pangeran Wangsadriya, 656; Pangeran Purbaya laat hem halen, 656; komt te Kartasari bij zijne broeders, Pangeran Purbaya en Pangeran Bělitar, 656; krijgt troepen van hen en gaat naar Utěr, 656; na den slechten afloop van den opstand vereenigen Paněmbahan Purbaya, Sultan Bělitar en Pangeran Riya zich weer met hem in Laroh, 678; vlucht naar Lumajang, 684.

Ardikarun (ki —), aanvoerder van de troepen van Jayaparusa en Jayalělana, de zoons van Wanakusuma, 435.

Urut sewu, naam van een vroeger district van Bagělen 314.

Urut jalan gěde (bupati desa —), zie Sura adiměnggala.

Urawan (tuměnggung —). Ki Sěndi, wordt door Mangkurat II benoemd tot Tuměnggung Urawan, 334, 349; raadt Mangkurat II zich voor Pangeran Pugěr op zijn Javaansch te kleeden, 374, 379; Mangkurat II zendt hem na de belegering van Kartasura tot Pangeran Pugěr, 377.

Urawan (děmang —), bij Mangkurat IV, spreekt Tuměnggung Cakrajaya voor, 663.

Irpekusdiman (d. w. z.: van Riebeek is die man), Gouverneur-Generaal tijdens Mangkurat III, 492.

Arjuna, zoon van Paᅇdu (dewanata), vader van Abimañu, 10.

Arya (pangeran —), bupati van Wirasaba, als dat door Sultan Agung wordt veroverd, 224.

Arab. Iets beoosten de kraton van Pajang was een graf van een Arabier, dat door Pangeran Gagak baning, den broeder van Senapati, als hij dipati van Pajang wordt, binnen den muur van zijn verblijf getrokken wordt, 181.

Ĕrang, zie Rang.

Ukur, in het tegenwoordige Bandoeng, Preanger, veroverd door Sultan Agung, 257.

Hakim (ki pěngulu —), chef van een gedeelte van het leger van Arya Jayapuspita te Surabaya, 595.

Udan arum (kyai —), een běnde van Pěngging, 57.

Adaningkung (prabu —), zoon van Prabu anom en vader van Ayam Wuruk, 3^e vorst van Majapahit, 23.

Udara, zoon van Wahan, patih van Prabu anom, den 2^e vorst van Majapahit, later adipati van Kědiri, 22; steekt na den moord aan zijn vader gepleegd den vorst overhoop, 23.

Adisara, een vrouwelijke bediende van Senapati, door hem naar den Paněmbahan van Madiyun gezonden, 196.

Adiwijaya. Karebet (Mas), zoon van kyai gěde Pěngging (= ki Kěbo Kěnanga), 55; krijgt dezen naam, omdat, toen hij

geboren werd, ten huize van zijn vader de wayang beber werd vertoond, 55; later Jaka *Tingkir*, omdat hij opgevoed werd door nyai randa *Tingkir*, 57; leert bij kyai gēde Sēsela, 58; heeft een ontmoeting met Sunan Kali Jaga, 61; gaat naar Dēmak, 62; bij kyai Gañjur, 61, 62; springt achteruit over den vijver van Dēmak, 62; de Sultan neemt hem tot zoon aan en maakt hem lulurah prajurit tamtama, 62; steekt ki Daḍung awuk met een sadak overhoop, 63; wordt daarom verbannen, 63; heeft een ontmoeting met kyai gēde Butuh, 64; komt bij kyai buyut Bañubiru te Gētas saji, 66; wordt door hem tot zoon aangenomen 67; zijn ontmoeting met de baya's, 69; doodt den dollen buffel, 71; huwt met een dochter van Sultan Dēmak (*Trēnggana*), 74; wordt dipati van Pajang, 74; wordt koning en vestigt zich te Pajang, 75; stelt Sunan Parwata, den zoon van den Sultan van Dēmak, aan over Dēmak, 75; en neemt diens jongsten zoon Pangeran Timor mede naar Pajang om hem later bupati van Madiyun te maken, 75, 187; zijn patih is Tumēnggung Mañcanēgara (*Mas Mañca*), 79; leerling van Sunan Kudus, 79; neemt Raden Bagus (*Mas Danang*), den zoon van kyai Pamanahan, tot zijn zoon aan, 79; kinderen van hem zijn Pangeran Bēnawa, de vrouw van den adipati van Dēmak, en Sēkar kēdaton, die door Raden Pabelan, den zoon van Tumēnggung Mayang, wordt verleid; mislukte moord-aanslag op hem op aanstoken van Sunan Kudus door den kajinēman van Pangeran Arya Panangsang, 83; wordt door Sunan Kudus naar Kudus gelokt, 85; bezoekt Ratu Kali Nāmat, 88; stelt Mataram en Paṭi als prijs voor hem, die Arya Pa-

nangsang zal verslaan, 93; Pañjawi wordt begiftigd met Paṭi, en Pamanahan met Mataram, maar den laatste wordt dit niet overgegeven, 105; geeft aan ki Pamanahan een der door Ratu Kali Nāmat geschonken vrouwen in bewaring, die later door Pangeran Ngabehi Loring Pasar (= Raden Bagus = Senapati) verleid wordt, 190, 118; Pamanahan verstoord, omdat hem Mataram niet wordt overgegeven, 100; Sunan Kali Jaga beweegt Sultan Pajang Mataram over te geven, 101; Pamanahan moet een eed doen, 111; gaat naar Giri, om den Sultanstitel te vragen, 120; neemt den naam Sultan Prabu *Awijaya* (verkorting van *Adiwijaya*) aan; 121, zijn dochter Sēkar kēdaton verleid door Raden Pabelan, den zoon van Tumēnggung Mayang, 151 volgg.; verbant Tumēnggung Mayang naar Sēmarang, 157; trekt tegen Mataram, 158; ziet de vuren op den Gunung kidul, 160; te Tēmbayat, 161; valt van zijn olifant 161; gedood door den jim Juru taman, 164; wordt in Butuh begraven, 165.

A dilangu (desa —), een paal van Dēmak, bij Purwalēlana I, 220, Kadi-langu; hier vestigt zich Sunan Kali Jaga, als de Sultan van Dēmak (*Trēnggana*) hem naar Dēmak heeft gehaald, 73; 't graf te Adilangu, de waarde daarvan voor Java, 566.

A dilangu (panēmbahan —, of sunan —), zie Said (*jaka —*).

A dilangu (panēmbahan —), zie *Natapraja*.

A dilangu (panēmbahan —), zie *Wijil*.

Adipati anom (pangeran—), tijdens Senapati, zie Krapyak.

Adipati anom (pangeran—), tijdens Krapyak, zie Martapura en Krapyak, onzeker.

Adipati anom (pangeran—), tijdens Sultan Agung, met den titel Arya Mataram, zie Mangkurat I.

Adipati anom (pangeran—), tijdens Mangkurat I, zie Mangkurat II.

Adipati anom (pangeran—), tijdens Mangkurat II, zie Mangkurat III.

Adipati anom (pangeran—), tijdens Pakubuwana I, zie Mangkurat IV.

Adipati anom (pangeran—), bij den tegenkeizer Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana enz. (pangeran Blitar), zie Mangkunegara.

Adipala (desa—), ook Kadipala, onder Sala, 671; voorspelling dat daar een kraton komen zal, 671, 673.

Adam (nabi—), stamvader van alle menschen, 2.

Adibaya (njai gēde—), dochter van ki Gētas Pēndawa, 52.

Utēr (desa—), in Laroh (Surakarta), 202, 656.

Atas angin, naam van een rijk in 't westen, of het westen; van daar is afkomstig Seh Rahidin, 30.

Husen (raden—), eigen zoon van Arya Damar bij de putri Cina, 31; gaat Raden Patah achterop, als deze Palembang verlaat, 32; zij verslaan Supala en Supali, 32; op den berg Rēsamuka, 32; te Ampel dēnta, 33; wordt Mohammedaan, 33; gaat in dienst bij den vorst van Majapahit en wordt dan adipati van Tērung, 33; gaat Raden Patah van Bintara halen naar Majapahit, 35; wordt later nog eens gezonden, als deze niet op audiëntie komt, 45; belooft Raden Patah te zullen helpen, als deze tegen Majapahit opstaan zal, 46; sluit zich bij Raden Patah aan, als deze Majapahit belegert, 46.

Astina, rijk van Paṇḍu, en zijn opvolgers tot en met Parikēsīt, 10.

Astina (nēgara—), verzamelplaats van het tegen Jakarta optrekkende leger van Sultan Agung, 249.

Aṣṭabratā, naam van een zedekundig geschrift (eigentlich niet anders dan een gedeelte van de sērat Rama), door Mangkurat II aan den pangeran adipati anom bekend gemaakt, 448.

Ēsis, zie Sis.

Asēm (desa—), noordwest van Kartasura, in Surakarta, 541 volgg.

Asmara, 24 (een plaatsnaam?).

Awi, Ngawi, in Ngawi, Madiyun, 680.

Awijaya, zie Adiwijaya.

Uluk, een diamanten ring van Ratu

Kali Nāmat, door haar aan kyai Pamanahan geschonken na den dood van Arya Panangsang, 106.

Helduwelbeh (amral —), lees Her [man] de Wilde of Heer de Wilde, chef van de Mangkurat II toegezonden hulp-troepen, 330; is verward met Speelman (Sēpilman, waar men zie), die in zijn plaats is gekomen, evenals hij hier in de zijne; trekt naar Jēpara 330; doet een voorstel dipati Martalaya van Tēgal uit den weg te ruimen, 343; trekt met Nērang kusuma, Anggawangsa en Anggajaya naar Surabaya, 345; men heeft op Java verondersteld dat Mangkurat II zijn zoon was, 362; gaat weer terug naar Kartasura 381; krijgt Carēbon en Pasuṇḍan, 381.

Alit (raden—), zie Wijaya.

Alit (raden mas —), zie Danupaya (pangeran—).

Alit (raden mas —), zie Mangku-ningrat (pangeran—).

Alapalap (tumēnggung —), wordt door Senapati naar Keḍiri gezonden om het te veroveren, 199.

Alapalap (tumēnggung —), krijgt van Tumēnggung Suratani bevel Lumajang en Rēnong te veroveren, 220; wordt door Sultan Agung gezonden om Paṭi te steunen tegen den tweeden aanval van Pangeran Surabaya op Mataram, 229; krijgt, als Pragola (no. 2) van Paṭi is opgestaan, bevel Paṭi te plunderen, 240.

Olifanten, tijdens Pajajaran, 16; Majapahit, 36; Pajang, 146, 161; tijdens Sultan Agung 10 van Tuban veroverd, en nog 5 andere, de Jonge IV, 314, van den koning van Siyēm, 545.

Alaga (susuhunan ing —) Ngabdurahman Sahidin Panatagama, zie Pakubuwana I.

Alang-alang (benteng —), bij Batavia, 387, hierheen gaat Untung.

Upasanta (pangeran —), zoon van Pangeran Mandura, kleinzoon van Dipati Mandaraka (= Jurumartani), 216.

Upasanta (pangeran —), krijgt 1000 cacah's, 550.

Ajar, zie Balambangan, Salokantara, 266; Cēpaka, Tejalaku;

Ajibarang (desa —), in Purwakērtā, Bañumas, 315, 316; van hieruit zendt Mangkurat I, op zijn vlucht, Pangeran Pugēr weer terug naar Mataram, 316, 394.

Ujung sabata, dienaar van Prabu anom van Majapahit, die op zijn bevel diens patih Wahan (ki Wiro) doodt, 22.

Oyi, dochter van ngabehi Mangunjaya, den mantri van Pangeran Pēkik, die door Mangkurat I gesēngkērd wordt, 275; wordt door den pangeran adipati anom (den lateren Mangkurat II) verleid, 278; en door hem op bevel van zijn vader eigenhandig gedood, 284.

Ayunan (raden ayu—), dochter van Pangeran Pugër, den broeder van Mangkurat II, den lateren Pakubuwana I, 449.

Ayam wuruk (prabu—), zoon van Prabu Adaningkung en vader van Lëmbu Amisani, 4^e vorst van Majapahit, 23.

Añakrakusuma, zie Ñakrakusuma.

Amral, zie Elduwelbeh (lees Er[man] duweldëh, d. i. Herman de Wilde), 330; is verward met Speelman, die deed wat van dezen admiraal bericht wordt, en in de Babad veel later voorkomt, terwijl dan van hem wordt verhaald, wat eigenlijk op de Wilde past.

Amral, zie Sëpilman (d. i. Speelman), 528.

Amral, zie Brikman (Bergman, soms in de Hollandsche stukken, Brinkman), 587.

Amisani (lëmbu—), zoon van Ayam Wuruk en vader van Bra Tañjung, 5^e vorst van Majapahit; zijn patih was Dëmung Wular, 23.

Amiluhur (lëmbu—), oudste zoon van Rësi Gëtayu, koning van Jënggala, vader van Pañji, 11 en 12.

Impun (raden —), dochter van Pangeran Pugër, den broeder van Mangkurat II, den lateren Pakubuwana I, 449; Mangkurat II neemt haar (raden ajëng) als kind aan, 477; huwt met den pangeran adipati anom (den lateren Mang-

kurat III), 481; wordt door Mangkurat III weer aan haar vader teruggezonden, 488.

Ompak (kali —), de rivier in Yogyakarta, 113, 138, 159.

Ampel, zie Ampel dënta.

Ampel (desa —), zuidwest van Tjandi, in Klaten, Surakërta, 503.

Ampel dënta, in Surabaya, zetel van Raden Rahmat, die naar deze plaats Sunan Ngampel dënta heet, 28; Mangkurat II brengt zijn hulde aan 't graf, 362.

Ampel dënta (Sunan —). *Rahmat* (raden —); oudste zoon van Makdum Brahim Asmara en een prinses van Cëmpa 27; huwt met de dochter van ki gëde Manila, den tumënggung van Wilatikta (= Majapahit), 28; woont te Ampel dënta en heet daarom *Sunan Ampel dënta*, 28; Seh Wali lanang bezoekt hem 28; vader van Santri Bonang, 29; Seh Rahidin te Ampel dënta, 30; Raden Patah en Raden Husen te Ampel dënta, 33; Raden Patah huwt met de oudste dochter van zijne dochter nyai gëde Maloka, 33; beveelt na het verdwijnen van Bra Wijaya van Majapahit, dat Sunan Prapen van Giri veertig dagen over Java heerschen zal, vóór Raden Patah koning wordt, 47.

Amijaya (lëmbu —), koning van Singasari, huwt met Mërgiwangsa, dochter van Rësi Gëtayu 12.

Imagiri, steeds **Magiri**, begraafplaats van Sultan Agung, 259; van Pangeran Alit, diens zoon, 267; Mangkurat I gaat hier aan op zijn vlucht uit Pëlered, 313; Mangkurat II wordt er begraven, 484; evenzoo Pakubuwana I, 633.

Ambahrawa, zie **Lëmbahrawa**.

Ambon, een der Moluksche eilanden, Amboneesche soldaten, 299; 330.

Umbul, 349.

Amëngkunëgara, zie **Mangkunëgara**, 645.

Agrayuda, zoon van Tumënggung Pasingsingan, den ëmban van Pangeran Alit (= den broeder van Mangkurat I), 261; zijn dood, 263.

Agrayuda, zie **Rëksanëgara** (tumënggung —).

Agung (dewa —), een der twee hoofden van de aan Balambangan tegen Sultan Agung gezonden Balische hulptroepen, 256.

Agung (dewa —), chef bij de Balische hulptroepen onder Murah Pañji Bëleleng aan Arya Jayapuspita te hulp gekomen, 628.

Agung (dewa —), zie **Ñakrakusuma**.

Ëbun, zie **Jaladriya**.

Ibrahim asmara (makdum —), bekeerder van den vorst van Cëmpa, die de

schoonvader van Brawijaya van Majapahit was, huwt met de jongere dochter van dien vorst, 24; vader van Raden Rahmat en Raden Santri, 27.

Abdurrahman, een der namen van de vorsten van Java.

Abiyasa (bagawan —), zoon van Palasara en vader van Pañdu dewanata, 10.

Abimañu, zoon van Arjuna en vader van Parikësit, 10.

Ungaran (desa —), in Ambarawa, Samarang, 505.

Anglingdriya, zoon van Pañcadriya en vader van Suwelacala, 11.

Angga (ki —), lurah Suranata, tijdens Mangkurat II, 459.

Inggris, 337, zouden tijdens Mangkurat II te Jëpara zijn.

Anggadimëja (raden —), zie **Bëli-tar**.

Anggawangsa, zie **Jangrana** (tumënggung —).

Anggajaya (ki —), een der hoofden van de tegen de onder kraeng Galesong naar Java overgekomen Makasaren gezonden troepen, 292.

Anggajaya, uit Surabaya, sluit zich bij Mangkurat II aan, 328; trekt met den Amral naar Surabaya, 345; wordt

als regent van Pasuruhan aangesteld door Mangkurat II, 353.

Anggayuda (raden—), zie *Natakusuma* (pangeran—).

Nurcahya, zoon van Sis en vader van *Nurrasa*, 2.

Nurrasa, zoon van *Nurcahya* en vader van sang hyang *Wenang*, 2.

Narada (sang hyang—), oudere broeder van *Batara Guru*, zijn ganḍek (bode), 2.

Nirwati, naam van een Sumbawaasch paard van *Raden Sukra*, den zoon van *Dipati Sindurēja*, 464.

Nurbuwat (cahya—), ook *andaru*, en *pulung kraton*, bij den overgang van de dynastie van *Majapahit* op *Děmak*, 47; van *Děmak* op *Pajang*, 70; van *Pajang* op *Senapati*, 136; van *Mangkurat I* op *Mangkurat II*, 324; *Mangkurat I* op *Pakubuwana I*, 484.

Něrangkusuma (dipati—), paman van *Mangkurat II*, 334; wordt met de Hollandsche hulptroepen naar *Děmak* gezonden, 336; trekt met den *Amral* naar *Surabaya*, 345; wordt *patih* na den dood van *Mandaraka*, 350, 378; *Surapati* komt tot hem, 395; hij neemt hem tot jongeren broeder aan, 395; wordt gezonden om *Saraděnta* en *Saraděnti* te verslaan, 396; wijst op *Surapati*, die belooft het alleen wel te zullen doen, 396, 400; blijft steeds met *Surapati*, 406 enz; wordt aan *Wiraněgara* (= *Surapati*

= *Untung*) medegegeven, als deze *Pasuruhan* ontvangen heeft, 416.

Natakusuma (pangeran—). *Anggayuda* (raden—), *sěntana* van *Pangeran Pugěr*, wordt door dezen, als hij *Prabu ngalaga is*, verheven tot pangeran *Natakusuma*, 321; 368; wordt door *Pangeran Pugěr* naar *Kartasura* gezonden, met *Natabrata*, om te zien of *Mangkurat II* soms een Hollander is, 368; een paman van *Mangkurat II*, 369; blijft in *Kartasura* als *Natabrata* teruggaat, 369; loopt met *Arya Mataram* over tot *Pakubuwana I*, 543; (oom van *Pakubuwana I*), wordt door *Pakubuwana I* gehandhaafd; sterft 575; wordt opgevolgd door zijn zoon pangeran *arya Pringgalaya*, 575.

Natadinigrat (tuměnggung—), wordt door *Pakubuwana I* gezonden om de troepen van *Mangkurat III* te *Tugu* te verslaan, 522.

Natadirja, zie *Sukra*.

Natawijaya (raden—), zoon van *Pangeran Pringgalaya Mětaram*, wordt *pamewu pamijen*, rechtstreeks onder *Mangkurat IV*, 635; gaat met *Tuměnggung Tohjaya Těmbayat* veroveren, 675; wordt door den *Amral* te *Kamagětan* achtergelaten, 678; krijgt bevel zijn leger op te slaan in het bosch van *Gagělang*, 680.

Natapura (dipati—). *Surengrana*, broeder van *Tuměnggung Jangrana* van *Surabaya* tijdens *Mangkurat III*, 513; wordt bij de troonsbestijging van *Pakubuwana I Pañji Surengrana* en *bupati* van *Lamongan*, 522; krijgt van *Paku-*

buwana I bevel om het leger van Mangkurat III bij Dëmak te verslaan, 522; wordt door Pakubuwana I tegen Salahtiga gezonden, 533; Jangrana overlegt met hem als hij van Pakubuwana I het bericht heeft ontvangen, dat de Hollanders zijn dood eischen, 570; Jayapuspita zendt hem om Garësik te veroveren, 580; vraagt hulp aan Bali, 581; die hulptroepen gaan dadelijk weer terug, 581; valt in Sidayu, 582; in Jipang, 582; en in Tuban, 582; gevecht bij Jipang, trekt zich terug naar Lamongan, 583; Dewa kaloran komt weer terug, 584; valt Jipang weer aan, 584; dat hij weer veroverd, 584; gaat Juragan Bali in Sidayu helpen, 586; overtoert Tuban weer 586; wordt door Citrasoma, regent van Jëpara, weer van Tuban verdreven, 586; vlucht naar Përonggahan, 586; gaat, als Cakrajaya in Tuban is gekomen, van daar, 589; maar keert daarheen weer terug, als Cakrajaya te Surabaya komt, 589; Juragan Bali en Dewa kaloran verlaten hem, 590; is naar Lamongan getrokken, 591; wordt hier door Juragan Bali aangevallen, 591; terwijl Tuban van het noorden en Jipang van het westen komt, 592; moet vluchten, 592; overvalt de troepen te Sëpañjang, 598; krijgt hulp van Bali, 607; in Japan, 623; weigert afstand te doen van zijn titel Pañji, welke Murah Pañji Bëleleng aan Arya Jayapuspita vraagt hem te ontnemen, 623; wordt Dipati *Natapura*, als pangeran Dipanëgara, de zoon van Pakubuwana I, panëmbahan Erucakra wordt, 629; Dipati Panatagama (= Arya Jayapuspita) zendt hem naar Surabaya, 630; gaat naar Sëpañjang, 630; na den dood van Dipati Sasranëgara roept Arya Jayapuspita hem naar Japan, 666; wordt ge-

zonden om Kartasura aan te vallen, 667; gaat naar Picis 667; zendt bericht aan Panëmbahan Purbaya, 667; krijgt Mas Ayu Tiknasari van hem tot vrouw, 667; door Jayapuspita teruggeroepen naar Japan, 676; Raden Jimat van Bali teruggekeerd sluit zich bij hem aan, 681; vereenigt zich met Panëmbahan Purbaya te Madiyun, 681.

Natapraja (panëmbahan —), van Adilangu door Mangkurat II van Kudus medegenomen naar Oost Java, 348; doodt Raden Singasari van Giri, 363.

Nitipraja, naam van een zedekundig geschrift, door Mangkurat II aan den pangeran adipati anom bekend gemaakt, 448.

Natayuda (tumënggung —). *Buwang* (ki —), zoon van Mangkuyuda (= Wangsacitra), 335; wordt 2^e regent (sisihan) van Këdu onder den naam Tumënggung *Natayuda*, 362; wordt tegen Panëmbahan Kajoran te Mëlambang gezonden, 431; aan Kaliwungu door Mangkurat III tot hulp gezonden 513; te Tugu (in Këdu), 523; wordt door Pakubuwana I gehandhaafd, 549.

Natabrata (pangeran —), zoon van Ratu Malang (= Ratu wetan), 272; wordt met Pangeran Natakusuma door Pangeran Pugër naar Kartasura gezonden om te zien of Mangkurat II soms een Hollander is, 368.

Nis, Ënis of *Ngënis* (kyai gëde —), zoon van kyai gëde Sela, 77; vader van kyai Pamanahan, 78; zijn

zetel is op verzoek van den sultan van Pajang Lawiyan, 78; waar hij ook begraven wordt, 78.

Nawangsih (rara —), dochter van kyai gēde Tarub (= Jaka Tarub) en de widadari Nawang wulan, 39; huwt met Lēmbu pētēng (= Bonḍan Kējawan), 51; moeder van ki Gētas Pēḍawa, en van de vrouw van ki gēde Ngērang, 51.

Nawang wulan, een widadari, die de gemalin wordt van Jaka Tarub en de moeder van Rara Nawangsih, 39.

Nular (kyai Mahesa—), een kris, door Mangkurat I aan zijn zoon Pangeran Pugēr geschonken, 316; Mangkurat II vraagt Pugēr om een model, 459;

Naladana (desa—), hierheen wordt Pangeran Silarong verbannen, 269.

Nayahita, een bupati onder den bupati van Panaraga Pangeran Jayaraga, den broeder van Panēmbahan Krapyak, 213.

Nayakarti, bode van de broeders (Senapati in Kēḍiri, enz) van Pangeran Mas, den bupati van Kēḍiri naar Senapati, 198.

Nayadarma, een ampilan-drager van Sultan Agung; hij droeg kyai Baru bij de verovering van Pati tijdens den opstand van Pragola (No 2), 237; doodt deze, 237.

Nayataruna, mantri kapēḍak van Mangkurat I, wordt gezonden om een schoone maagd te zoeken. 274.

Nayataruna (lurah pakēbonan), zie Rajamēnggaia.

Namrud (raja —), een kraman tijdens Mangkurat II, woont te Salinga (in Pagēlen), bij hem is Pangeran Pamēnang en tot hem gaat Pangeran Pugēr, 375; Pugēr verlaat hem weer, 376; gevangen en gedood door Dipati Mangkuyuda, 381.

Nambi (ki —), broeder van de weduwe van Kali Gunting, 19.

Numbak cēmēng, een soort soldaten onder Senapati, 197.

Naba (kraeng—), majoor van de Mangkurat II door de Hollanders toegezonden Makasaarsche en Ambonsche hulptroepen, 330; broeder van Raja Galesong, 340; wordt naar Kēḍiri gezonden om dezen tot afval van Trunajaya over te halen, 340; springt met Mirmagati onder zijn arm over de rivier van Kēḍiri, 342.

Ciañjur, in de Preanger, 389.

Cina (nēgara —), China.

Cina, Sunan Giri heeft een aangenomen Chineeschen zoon 247; Pusparaga, een chineesche pēranakan, wordt door Mangkurat III tot tumēnggung gemaakt.

Cina (putri ing —), een der gemalinen van Bra Wijaya, den 7^{en} en laatsten vorst van Majapahit, moeder van Raden Patah, den eersten vorst van Dēmak, wordt op verzoek van de prinses van Cēmpa verstooten, en geschonken aan Arya Damar, den eersten vorst van Pa-

lembang, en moeder van diens zoon Raden Husen, 27 en 31.

Candrakirana (dewi —), dochter van Lëmbu Pëtëng, den koning van Këdiri, huwt met Pañji, den prins van Jënggala, moeder van Kuda Laleyan; heet ook dewi Galuh, 12.

Carat (gunung—), berg in Këdiri, 559, 560.

Carëbon, de residentie van Java, 249; aan den Amral gegeven door Mangkurat II, 381, 478.

Carëbon (pangeran —), huwt met Ratu mas, dochter van den 1^{en} vorst van Dëmak, 61.

Carëbon (pangeran —), huwt met een dochter van den 3^{en} Sultan van Dëmak (Trënggana), 74.

Carëbon (adipati —), de pangeran adipati anom (de latere Mangkurat II) wordt door Mangkurat I gezonden om te zien of hij de dochter van deze zou willen huwen, 278.

Carëbon (sultan —), heeft Raden Surapati tot kind aangenomen, 390; Untung komt bij hem, 392; hij zendt hem naar Mataram en geeft hem den naam Surapati, 393.

Caruban, in Madiyun, Madiyun, 480.

Carubuk (kyai —), een kris van den Sultan van Pajang, 86.

Cakra (raden mas —), zoon van Panëmbahan Krapyak, 216.

Cakranëgara (pangeran —). Mangunjaya (raden —), misschien de vader van Oyi, wordt door Mangkurat II tot Sunan Giri gezonden om diens goedkeuring te vragen voor zijne troonsbestijging en tevens te vragen om kyai Kalam muñëng, 362; wordt aangesteld tot bupati van Sumënëp met den naam Pangeran Cakranëgara, 363.

Cakranëgara (raden —), zie Cakraningrat.

Cakraningrat (dipati —), van Sampang, broeder van Dë mang Mëlaya, 286; wordt aan den pangeran adipati anom medegegeven, als hij tegen Galesong en Trunajaya moet optrekken, 300; wordt bij de verovering van Mataram door Mangkuyuda gevangen genomen door Dandang wëcana 313; en naar Këdiri naar Trunajaya gezonden, die hem naar Lođaya verbant, 313; wordt door Mangkurat na de verovering van Këdiri teruggeroepen, 353; krijgt Sampang weer, 354; moet Trunajaya zien te vangen 354; brengt eerst zijn vrouw, 356; en daarna hemzelf bij Mangkurat II, 358; wordt door Mangkurat II geroepen, als Surapati opgeëischt wordt, 400, 406; als deze met ernst gaat vechten, vlucht hij, 413; krijgt van Mangkurat II bevel in schijn te gaan vechten met Wiranëgara (Surapati) te Pasuruhan, 438; zijn zoon is Raden Dë mang Pasisir, 439; een neef van hem is ook de jongere broeder van Trunajaya, Raden Taruna dilaga, 442; zendt Pañji

Dipapraja om een eind te maken aan het ernstig gemeente gevecht tegen Wiranĕgara voor Pasuruhan 444; zendt bericht van het gebeurde naar Kartasura. 447; Mangkurat II zegt den adipati, dat hij zich aan hem houden moet, 447; wordt van Pasuruhan teruggedroepen, 457; hij moet doen of hij verslagen is door Surapati 457; krijgt van Mangkurat II, Ratu wetan, een gewezen vrouw van hem, de prinses van Giri, 458; een zijner vrouwen door Mangkurat III verkracht, Raden ayu Pakuwati, 496; zendt naar Jangrana van Surabaya 497; gaat met hem tot Pugĕr, 497; verlaat Kartasura met voorkennis van Mangkurat III, 500; verovert Madura, 510; Jangrana komt bij hem, 510; schrijft aan Surapati, 511; zendt Jangrana naar Surabaya, 512; zoons van hem zijn Sasradiningrat en Suradiningrat, dezen zendt hij met de troepen over land, terwijl hij zelf over zee naar Sĕmarang gaat, 512; komt te Sĕmarang, 519; roept Pangeran Pugĕr tot koning uit, 520; wordt Panĕmbahan Cakraningrat 521; en wĕdana van de bupati pasisir en Madura, 521; bij Pakubuwana's I troonsbestijging, 521; trekt met Pakubuwana tegen Salahtiga, 534; wordt gezonden om Mangkurat III na de verovering van Kartasura verder te vervolgen, 548; met Knol tegen Wiranĕgara gezonden, 553; zendt Purabaya bericht, dat men verloren heeft, 555; tegen Surapati's zonen gezonden, 558; wordt op den terugreis ziek en sterft te Kamal, 562; te Sampang begraven, 562; zijn gebied wordt verdeeld onder zijn zoon Sasranĕgara, onder den naam Pangeran Cakraningrat, en zijn twee kleinzoons Suryawinata en Sasrawinata, 567.

Cakraningrat (Pangeran—), *Sasranĕgara*, zoon van Panĕmbahan Cakraningrat van Madura, volgt zijn vader op over een derde van Madura met den naam Pangeran *Cakraningrat*, 567; Cakrajaya zendt om hem, 601; opstand op Madura, 601; zijn schoonzoon Arya Dikara is tegen hem opgestaan, 601; zendt zijn broeder Suradiningrat tegen hem, 601; verneemt den afval van Suradiningrat, 602; zendt om hulp naar Bali, 603; zijn volk verloopt, hij wil zich overgeven, 603; komt aan boord van het schip van kapitein Kartas, deze kust zijn vrouw, hij steekt hem overhoop, 604; wordt daarna met zijn kinderen gedood, 604; zijn hoofdvrouw en kleine kinderen naar Surabaya gebracht, 604; hij wordt opgevolgd door Raden Suradiningrat onder den naam Cakradiningrat, 605.

Cakraningrat (pangeran—). *Suradiningrat* (raden—), zoon van Panĕmbahan Cakraningrat van Madura, en broeder van Cakraningrat (=Sasranĕgara), 512; krijgt van Pakubuwana I bevel het leger van Mangkurat III bij Dĕmak te verslaan, 522; wordt door Pakubuwana I tegen Salahtiga gezonden, 533; wordt door zijn broeder Cakraningrat tegen Arya Dikara van Pamĕkasan gezonden, 601; wil Cakraningrat verdringen, 602; zendt bericht aan Brikman en Cakrajaya, dat Cakraningrat wil afvallen, 602; krijgt bevel hem te vatten, 602; verovert de kuĕa Madura, 604; volgt onder den naam *Cakraningrat* zijn broeder Pangeran Cakraningrat (Sasranĕgara) op, 605; krijgt bevel Dewa Kĕtut op Madura te verslaan, 618; vraagt om zijn broeder Raden Cakranĕgara te mogen zenden, 618; krijgt

bevel naar Awi te trekken om Paněmbahan Purbaya te bevechten, 680; te Pagagan, 682.

Cakraningrat (pangeran—). *Jimat* (raden—), broeder van Cakraningrat (= Suradiningrat), later Raden *Cakraněgara*, wordt door zijnen broeder Cakraningrat (= Suradiningrat) naar Madura gezonden om Dewa Kětut te verslaan, 618; maakt met dezen gemeene zaak, 618; neemt den naam Pangeran *Cakraningrat* aan, 618; zijn patih heet Raden Sewaněgara, 619; vlucht naar Bali 622; keert later terug en sluit zich dan aan bij dipati Natapura, 681.

Cakrajaya (dipati—), zie Danurěja.

Citra (ki—), door Pangeran Silarong met het upas anglung vergeven en weer hersteld, 268; deze kan daarna de menschen, als zij dat hebben ingekregen, ook helpen.

Citrasoma, zoon van Jayamisena en van Pañcadriya, 11.

Citrasoma, wědana gědong onder Pakubuwana I, 549; wordt dipati Jěpara, 567; wordt door Cakrajaya gezonden om den regent van Tuban te helpen tegen Pañji Surengrana, 586; verovert Tuban weer, 586; te Surabaya tegenover Jayapuspita, 594; wordt door den Amral mede genomen naar Jěpara, 679.

Culik (kyai—), de kris van dipati Mandaraka (= Jurumartani), 207.

Cal pitu (dukuh —), verblijfplaats

van Ki Jabaleka, aan den voet van den Gunung Lawu, 66.

Cěpaka (ajar —), kluizenaar op den Gunung Pajajaran (? Pañdan), tijdens Sri Paměkas, die de voorspellingen doet omtrent den val van Pajajaran, 12 volg.

Cěpaga (desa —), benoorden Kartasura, 503,

Ciyung wěnara, = Siyung wěnara, zie Bañakwide.

Cěmara tunggal (ajar —), de kluizenaar van den berg Kombang, waarmede Raden Susuruh een ontmoeting heeft, en die hem de stichting van Majapahit voorspelt; in werkelijkheid is de kluizenaar eene vrouw, de oudere zuster van Raden Susuruh's grootvader Munding wangi, kala waunipun putra ing Pajajaran, ingkang rayi tumuntěn inggih eyangipun raden Susuruh, dus zijn oudtante; later wordt zij koningin over de lěləmbut, zetelende in de Sěgara wědi (op den Smeru), en daarna weer te Pamantingan, 19 en 20.

Cěmpa, naam van een rijk in achter-Indië, de landstreek beoosten de Mekong, 24.

Cěmpa (raja —), vader van de putri Cěmpa, die met Brawijaya huwt, van hare zuster, de vrouw van Makdum Brahim Asmara, en van haren broeder, 24.

Cěmpa (putri —), huwt met Brawijaya van Majapahit, 24.

Cěmpa (putri —), huwt met Makdum Ibraim Asmara, 24.

Cěmpa (putra —), zoon van den koning van Cěmpa, die de schoonvader van Brawijaya van Majapahit, en van Makdum Ishak Asmara wordt, 24; volgt zijn vader op, 24.

Cumbring (ñai —), met deze heeft Pangeran Pugěr een ontmoeting, als hij den staat van zaken tijdens den hongersnood gaat opnemen, 453.

Rahidin (seh —), afkomstig uit Atas angin, 30; toeft te Ampel děnta, 30; begraven in Pamalang 30.

Rahmat (raden—), zie Ampel děnta (sunan —).

Reñceh (alas—), bosch bij Tarub, 58.

Raᅇdu watang, een spion van Mataram, die lang in Tuban had gewoond, en door Dipati Tuban aan den Pangeran Surabaya, bij zijn tweeden aanval op Mataram tijdens Sultan Agung, verkeerden raad geeft 228.

Raᅇdu lawang, hier ontvangt Senapati de gezanten van den Sultan van Pajang, 145, 158.

Rěnong, 220.

Rěnong (bupati—), 220.

Rara Suciyan, zie Suciyan.

Rěksaněgara (tuměnggung —). *Agrayuda*, jongere broeder van Dipati Měrtalaya van Těgal, volgt dezen als dipati op onder den naam Tuměnggung *Rěksaněgara*, 345; krijgt van Pakubuwana I bevel het leger van Mangkurat III bij Těgal te verslaan, 522.

Ratu agěng, 486.

Ratu kěñcana, tijdens Mangkurat II; een neef van haar, Raden Sumaningrat, huwt met de door Mangkurat als dochter aangenomene nicht van de raden ayu Pugěr, 481; gaat mede naar Magiri als Mangkurat II daar begraven wordt 484.

Ratu Pakubuwana, 527.

Ratu Mas, dochter van den 1^{en} vorst van Děmak, huwt met Pangeran Carěbon, 61.

Ratu Mangkurat, de vrouw van Mangkurat II, die mede naar Magiri gaat, als zijn lijk daar wordt begraven, 489.

Rěspati, Woensdag, 210.

Rěsamuka (gunung —), een berg ergens aan zee in Palembang, waar Raden Patah en Raden Husen drie maanden vertoeven, als zij een schip zoeken om naar Java over te steken, 32.

Rawa, Senapati geeft bevel dit te veroveren, 199.

Rawa, hier komt men door naar 't westen de Bagawanta over te trekken, 314.

Rajaměnggala, bupati aangesteld door Pragola (no. 2), dipati van Pati, 237.

Rajaměnggala (tuměnggung —). *Nayataruna* (lurah pakěbonan), geeft voor Jayaparusa gedood te hebben, 436; en wordt daarom door Mangkurat II benoemd tot wědana pamajěgan met den naam tuměnggung *Rajaměnggala*, 437.

Riya (pangeran—), zie Mangkuněgara.

Ram (kumissaris —), te Sěmarang, 514; wil liever een ander dan Pangeran Pugěr kroonen, 514; krijgt van Batavia bevel het dezen te doen, 517; op conditie dat hij Jěpara, Děmak en Těgal zal afstaan, 517.

Rama (paněmbahan—), zie Kajoran.

Rema, aan pangeran Purbaya ontnomen, 624.

Rema (bupati—), 617.

Rěmbang (bupati—), onder Trunajaya, als de pangeran adipati anom tegen deze wordt gezonden, 300.

Regenten:

Bantěn; **, 158.

Carěbon: **, 278; Sultan, 390.

Těgal: Martalaya, 318; Raksaněgara, 345; **, 587, 591; Wiraněgara, 596.

Barěbēs: **, 591, 669.

Pamalang: **, 669.

Pěkalongan: Jayaningrat, 567.

Batang: **, (schoonzoon van Jurumartani), 216; Puspardita, 567.

Kěndal: **, 587.

Kaliwungu: **, 587.

Sěmarang: Yudaněgara = Sura adi měnggala, 684; Martayuda, 685; Sětrawijaya, 688.

Děmak: Sunan Parwata (amangkuněgari Děmak), 75; **, (schoonzoon van Sultan Pajang), 158; Mas Sari, 203; Pangeran Pugěr, 211; Endranata (= Gadaměstaka), 213; Endranata (= Martajaya), 339.

Desa urut dalan gěde, van Sěmarang tot Kartasura, zie Sěmarang; Sura adi měnggala.

Dayaluhur: **, 617.

Bañumas: patinggi in de —, 394; **, 513, 617.

Pañjěr: **, 212.

Paměrden: **, 617.

Roma: **, 617.

Pagělěn: Gajah Pramada, 317.

Kědu: Mangkuyuda, 335; Mangkuyuda II, 361; Natayuda, 362.

Mataram: patinggi, zie Pamanahan 125; Jayawinata, 576.

Pajang: Gagak Běning, 180; Pangeran Pajang (zoon van den vorige), 181.

Sukawati: **, 216.

Pranaraga: Jayaraga, 213; Pangeran Rangga, 215.

Madiyun: Pangeran Timur (zoon van Sultan Děmak), 75; Bagus Pětak, 216.

Kědiri: **, 120; **, 182; Pangeran Mas, 198; Ratu Jalu, 198, 220; Katawěngan, 556.

Blitar: **, 182.

Jipang: Panangsang, 102; Běnawa, 165; Surawijaya, 567, Tum. Matahun, 623.

Jagaraga: **, 199.

Garobogan: **, 182; Suryawinata en Sasrawinata, 583.

Warung: **, 184.

Japan: ** 120; Mas Loŋtang, 198; **, 224.

Wirasaba: ** 120; **, 182; Ranga Pramana, 198; Pangeran Arya, 224, 227; Wirasemita, 567.

Pringgabaya, **, 182.

Pragunan, **, 182.

Japara: Martapura (= Wangsadipa), 292; Sujanapura, 345; Martapura (= Jiwaraga), 420; Sujanapura, 559; Citrasoma, 567.

Kudus: **, 586, 667.

Paŋi: Pañjawi (ki gēde Paŋi), 105; Pragola I, 178; Pragola II, 237; Mangun onēng (= Wija), 345; Mangun onēng (ook reeds vroeger), 650.

Juwana: **, 586.

Rembang: **, 300.

Lasēm: **, 120; **, 182; **, 220; **, 300.

Tuban: **, 120; **, 182; **, 220, 224; **, 586; **, 647.

Sedayu: **, 120; **, 182; **, 224; **, 647.

Lamongan: **, 182; **, 220, 224; **, 512; Surengrana, 522; Prēmāna, 623; Tohjaya, 678:

Garēsik: **, 182; **, 220, 224.

Surabaya: **, 120; **, 182; **, 220, 224, 234; Sēpañjang, 236; Mas Pēkik, 245; Jangrana, 350; Jayapuspita, 573; Suryawinata en Sasrawinata, 622.

Pasuruhan: **, 120; **, 182; **, 195, 220, 224; Darmayuda, 291; Anggajaya 353; Wiranēgara, 461; Jadita, 578.

Gēnding: **, 201.

Pēsagi: **, 201.

Verh. B. G., LI, 4e stuk.

Kērtasana: **, 182.

Malang: **, 182; Tohjiwa, 220.

Lumajang: **, 182, 220.

Rēnong: **, 220.

Dēmung: **, 291.

Balambangan: ratu, 28; **, 219; Mas Kēmbar, 257.

Madura: **, 120; **, 182; **, 220, 224; Suryawinata en Sasrawinata, 567; zie Sampang.

Sampang: **, 249; Dēmang Mēlaya, 265; Cakraningrat, 286 en 354; Cakraningrat (= Sasranēgara), 567; Cakraningrat (= Sura adi ningrat), 605; Cakraningrat (= Cakranēgara in opstand tegen zijn broeder), 618.

Pakacangan: **, 182, 224, 234.

Balega: **, 224 234.

Pamēkasan: **, 234; Arya Dikara, 601.

Sumēnep: **, 182; **, 224, 234; Cakranēgara, 363.

Ragum, zoon van ki Garwakaṇḍa, den abdi van Mangkurat's IV broeder, Pangeran Blitar, door Mangkurat IV gevangen gezet, 636; bevrijd, 641.

Roban, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10.

Rang, Ērang of Ngērang (kyai gēde —), huwt met de dochter van kyai gēde Tarub (= Bondan kējawan = Lēmbu pētēng) en Nawangsih 52.

Rang of Ngērang (nyai gēde —), de vrouw van kyai gēde ing Rang of Ngērang, 52.

Rang of Ngērang (kyai gēde —),

leerling van Pangeran Siti Jēnar en vriend van ki Kēbo Kēnanga, 53 = de boven reeds vermelde?; 65, 70.

R a n g k u d, kajinēman van Pangeran Arya Panangsang, die door dezen, na een opdracht van Sunan Kudus, gezonden wordt om Sunan Parwata te dooden, 80.

R a n g s a n g (mas —), zie Nākrakusuma.

R a n g g a (raden —), zoon van Pangeran Ngabehi Loring pasar en de vrouw van Kali Nāmat, die de sultan van Pajang voor zich bestemd had, 120; is buitengewoon sterk, 177 volgg.; zijn dood, 179; danst de bēksa rangin mede, 147; Senapati (zijn vader) zendt hem naar ki Juru martani, 178; zijn dood, 180.

R a n g g a (pangeran —), een bupati staande onder den bupati van Panaraga, pangeran Jayaraga, den broeder van panēmbahan Krapyak, 213; wordt door Krapyak na hem tot bupati van Panaraga aangesteld, 215.

R a n g g a (raden —), zoon van Pragola (n° 2) van Paṭi, 241.

R a n g g a (raden —), zie Mērtasana.

R a n g g a (ki —), van Sēmarang, 405; gaat met Tak naar Sēmarang, 405.

K a n o n n e n, 249, zie Guntur gēni, Gulu, Kumbarawi; de groote kanonnen te Kartasura, 544; Tuṇḍung musuh, 665; Sētomi, Subraṣṭa.

K u ṅ c i (gunung —), een berg in de kraton te Kartasura, door een Mangkurat (II?) aangelegd, 642.

K ē ṅ c e t (si —), de manke, bijnaam van Mangkurat III, 466, 530 en vgl. 447.

K ē ṅ c e n g (dēmang —), dēmang van Baturrana, 655; zendt bericht naar Kartasura, dat Panēmbahan Erucakra te Sēmanggi is gekomen, 655; krijgt van Mangkurat IV bevel hem te verjagen, 655.

K ē ṅ ē r (desa —), tusschen Cēpaga en Ampel, in Klaten, Surakērtā, van hier uit zendt ki Rangga van Sēmarang naar Kartasura bericht van de komst van Tak, 405, 503.

K a n i t e n (bupati anama —), onder dipati Pasuruhan, die voor deze tegen Senapati vecht, en dan overwonnen, op een ongezadelde merrie naar Pasuruhan wordt gezonden, en daar gedood door hem gesmolten tin in den mond te gieten, 196.

K ē n o l (kapitan —), te Sēmarang, tijdens Mangkurat III, 499; krijgt bericht van de komst van Pugēr, 504; wil dat Pugēr zich in Sēmarang vestigt, 504; krijgt bericht van zijn komst en gaat hem tot Paterongan te gemoet, 507; met den kommissaris en den kumēndur van Jēpara te Sēmarang, 514; krijgt Antagopa van Mangkurat III bij zich, 518, zendt geen antwoord terug, 519; krijgt van Pakubuwana I bevel de troepen van Kartasura bij Dēmak te verslaan, 522; wordt *kommissaris*, 529; haalt met den Amral Pakubuwana I

over om het contract te teekenen 531; blijft bij Pakubuwana I te Kartasura, 549; gezonden met troepen om Surapati te verdelgen, 553; te Bangil, 554; ziet het verraad van Jangrana, 554; gaat naar Sëmarang, 555; tegen Surapati's zonen, 558; verovert Pasuruhan, 560; laat het graf van Surapati zoeken voor 1000 reyalen, 561; laat zijn lijk verbranden, 561; laat een loge te Gëmbong bouwen, 562; gaat naar Sëmarang terug, 562; tot den kommissaris zal de kumëndur, gelegen te Surabaya, Mangkurat III opzenden, 564, 565; genoemd als zijnde te Sëmarang, 565; men zie verder Kumëndur, daar zijn persoon om verklaarbare redenen gesplitst is in een kommissaris en een kumëndur; komt te Kartasura om te zien hoe het met den dood van Jangrana staat, 571. (Knol verricht in de Babad dingen, die hij zelf en die de Wilde gedaan heeft.)

K a n d i a w a n, zoon van Sri Mahapungung en vader van Panuhun, Saṅdang Garba, Karungkala, Tunggulmëtung, Rësi Gëtayu; zijn patih was Kuṅṭara, 11.

K a n d u r u w a n (raden—), zoon van den 1^{en} vorst van Dëmak, 61.

K a n d u r u w a n, bupati aangesteld door Pragola (No. 2), dipati Pati, 237.

K a n d u r u w a n (tumënggung —), krijgt van Mangkurat IV bevel Bagëlen te veroveren, 669; dat hij verovert, 670; laat den horoscoop van Panëmbahan Purabaya en Sultan Blitar trekken, 670; zendt van den ongunstigen uitslag bericht aan dezen, 671.

K e n d a l (bupati —), 587.

K a n d e g (desa —), in Madiyun, tusschen Panaraga en Madiyun, 631, 632.

K e n d e n g (gunung—), berg waar de tuin van kyai agëng ing Këmbang Lampir was, 36 en volgg., 64; benoorden dezen berg mag Mataram niet vechten, 122; wat benoorden ligt geeft Senapati aan Pati, 203; 495.

K o n ṭ a r a, zoon van Jugulmuda en patih van Sri Mahapungung, 11.

K a n i g a r a (ki Këbo—), oudste zoon van kyai agëng Pëngging (=dipati Andayaningrat = Jayaningrat), bekeert zich niet tot den islam, sterft spoedig, 52.

K e n t e n g (desa—), 541, bij Bayalali.

K u n i n g (sultan —), zie Mataram (pangeran Arya—).

K e n a n g a (ki Këbo—), tweede zoon van kyai agëng Pëngging (=Andayaningrat = Jayaningrat), 52; leerling van Pangeran ing Siti Jënar, 52; na den dood zijns vaders ki agëng Pëngging (No 2), 53; wil niet naar Dëmak op audientie gaan, 54; vader van Mas Karebet, 55; wordt gedood door Sunan Kudus, 56.

K u n i n g a n, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 12e wuku-week, 3.

K o n a n g p a s i r, iemand van Sampang, die als Tak te Kartasura is, zijn makkers den raad geeft wël met kogels te schieten, 412.

Kare (nyai gēde ing—), dochter van Ki Gētas Pēndawa, 52.

Karoh (bok—), een sēlir, moeder van Mas Bēlaḍo, den zoon van Wangsataruna, Pugēr's zoon, 503.

Kurantil, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 4^e wuku-week, 3.

Karonuban (Pañji—), ondergeschikt hoofd bij de met Kraeng Galesong naar Java overgekomen Makasaren, 291.

Krakal, west van Kēdiri, 199.

Karta (kuṭa—), kraton van Sultan Agung, 258; wordt verlaten, 260; tilas baḍe kēḍatonipun kangjēng Sultan Agung swarga, 644; krijgt den naam Kartasari, als Pangeran Purbaya en Pangeran Blitar zich daar tijdens Mangkurat IV vestigen, 644; wordt ook wel gebruikt in plaats van Kartasura, 394.

Kraton: Kori Gapit, Kēmandungan, Brajanala, pangurakan, pakunjaran.

Kartinala (ngabehi—), mantri bij Mangkurat IV, zoon van tumēnggung Sumabrata, 635.

Kartanēgara (tumēnggung—), zie Mangkupraja.

Kērtanēgara (tumēnggung—), onder dezen naam wordt na zijn vaders dood een zoon van tumēnggung Mangkupraja bupati, 685.

Kartas (kapitan—), naar Madura gezonden om Cakraningrat te bevechten, 602; ontvangt dezen op zijn schip, 603; kust diens vrouw, 604; wordt door Cakraningrat overhoop gestoken, 604.

Kērtasana (bupati—), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182.

Kartasari, naam aan Karta gegeven door Pangeran Purbaya en Pangeran Blitar, als zij onder Mangkurat IV 't rijk verlaten en naar Mataram gaan, 644, 656; wordt door hen verlaten, 657.

Kartasura adiningrat, nieuwe naam van Wanakarta, als Mangkurat II er zijn kraton gesticht heeft, 366; belegerd door Pangeran Pugēr, 376; de Hollanders kang jaga te Kartasura, als Tak daar komt, 407; aanval op Kartasura door Jayaparusa en Jayalēlana, 435; aanval op Kartasura door de troepen van Pakubuwana I, 530; aanval op Kartasura door Pangeran Blitar tijdens Mangkurat IV, 641; wordt ook wel Karta genoemd.

Kartasēkar, zie Kartasari.

Kartayuda, zie Sasranēgara.

Kartamasa, zie Saradipa.

Kartabangsa, volgeling van Pangeran Blitar, den broeder van Mangkurat IV, 640.

Kris, zie pusaka.

Karsula (raden pañji—), hoofd

van de tegen de onder kraeng Galesong overgekomen Makasaren naar Dëmung gezonden troepen (van Pasuruhan), 292; is afkomstig van Japan, 292; zijn dood, 294.

Krasbun (kapitan—), chef bij de Hollandsche hulptroepen tegen Jayapuspita; 587; sneuvelt, 609.

Kuruwëlut, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 17^e wuku-week, 3.

Karawang, de residentie, de rivier van Krawang, 14.

Kërawang (kyai buyut ing—), de oude man, die Siyung wënara redt en opvoedt, 14.

Koripan, naam van het rijk van Rësi Gatayu. 11.

Koripan (desa—), 377.

Krapyak (desa—), hier sterft Panëmbahan Krapyak (= Mas Jolang), 216.

Krapyak (panëmbahan—). *Jolang* (raden—), zoon van Senapati, 180; wordt door Senapati gezonden tegen Pragola van Pati 204; vecht met hem, 206; wordt door Senapati aangewezen als zijn opvolger, en volgt hem op, 209; laat een tuin (patamanan) maken te Danalaya, bewesten de kraton, 210; Jurumartani is ook bij hem nog patih, 210; maakt Pangeran Pugër (zijn broeder) dipati van Dëmak, 211; geeft hem alles benoorden den Gunung Këndëng, 212; verslaat hem, als hij opstaat, 213; stelt Pangeran Jayaraga (zijn broeder) over

Panaraga, 213; zendt Pangeran Pringgalaya om Panaraga weer ten onder te brengen, 214; stelt Pangeran Ranga aan tot bupati van Panaraga, 215; zijn kinderen zijn: Mas Rangsang (de latere Sultan Agung), Ratu Pandan (of Pandan sari), de schoonmoeder van Mangkurat I, Mas Pamëng, Raden Mas Martapura, Raden Mas Cakra, 216; wijst Mas Rangsang aan als zijn opvolger, (maar Raden Mas Martapura moet eerst gekroond worden) 217; wordt ziek en sterft, na 12 jaar koning te zijn geweest, te Krapyak, waarom hij gewoonlijk Panëmbahan *Krapyak* wordt genoemd, 216; wordt begraven bewesten de moskee (te Pasar gëde), waar ook zijn vader en grootvader begraven liggen, 217.

Karebet (Mas—), zie Adiwijaya.

Kareng, een der kapiteins der Hollanders tijdens belegering van Jakarta, 250.

Karang añar (desa —), hier komt op zijn vlucht Mangkurat I, 314, in Pagëlen.

Karungkala, 3e zoon van Kandiawan, koning der jagers, zetelt in Prambanan, wordt gelijkgesteld aan Ratu Baka, 11.

Karanglo (ki gëde —), gastreert kyai Pamanahan op zijn reis naar Mataram, 113; zijn nakomelingen mogen geen mas noch raden heeten, en geen gebruik maken van jëmpana's of tandu's, 114.

K a k i, van den Gouverneur-Generaal, 330, 410.

K u d u s (de plaats), hier wordt Pangeran Pugër, adipati van Dëmak, na zijn opstand geïnterneerd, 213, onderwerpt zich aan Trunajaya, 306.

K u d u s (kyai gëde —), vader van den jongen man, die een kind verwekt bij de dochter van kyai gëde ing Këmbang Lampir, 36, welk kind later door kyai gëde Selandaka gevonden wordt en te vondeling wordt gelegd in de kluis van kyai gëde Tarub, 38.

K u d u s (sunan —), wordt pëngulu bij de moskee van Dëmak, 48; wordt door den Sultan van Dëmak gezonden om kyai agëng Pëngging (No 2 = ki Këbo Kananga) te dooden, 56; geeft de dorpen Sima, Jimbangan, Dërana en Aru-aruhun namen, 56; leerlingen van hem zijn Pangeran Arya Panangsang (zijn lieveling), Sunan Parwata en Sultan Pajang, 79; laat Sunan Parwata door Arya Panangsang ombrengen, 80; zet Arya Panangsang tegen Sultan Pajang op, 82; zijn moordaanslag op den Sultan van Pajang, 83; weet hem, doch zonder succes, naar Kudus te lokken, 85; bij de vergadering na den dood van Sultan Pajang 165.

K u d u s (bupati —), 586.

K u d u s (pangeran —), titilasan van bupati ing Kudus, woont in Pañcawati (in Dëmak), heet ook Pangeran Pañcawati, staat op en verovert Dëmak onder Mangkurat IV, 648; zijn zoons Sumadi-

pura en Suradipura, 649; zijn arm stuk geschoten, 649; wordt door den Amral gedood, 649.

K a d u w a n g (het landschap —), 307, 543; veroverd door Dëmang Kartayuda, 624.

K ë d a w u n g (raden —), zie Këdawung.

K i d u l (sëgara —), de zee bezuiden Jawa, 137.

K i d u l (rara —, ratu rara —), de koningin van de Sëgara kidul, 139 volgg; meesteres van de lëlämbut van Java, 159; met haar huwt Panëmbahan Senapati, 139; ook Sultan Agung, 258.

K a d i l a n g u, zie Adilangu.

K a d i p a l a, zie Adipala.

K ë t u t (dewa —), chef van de voor Cakraningrat bestemde Balische hulptroepen, 617; hoort dat deze dood is, en loopt nu Madura af, 617; Cakranëgara maakt gemeene zaak met hem, 618; gaat naar Bali terug, 622; neemt Raden Jimat mede naar Bali, 681.

K a t a w ë n g a n (tumënggung —), van Këdiri, 556; hoofd van de troepen van Mangkurat III tegenover Purbaya, tijdens de veldtocht tegen Wiranëgara van Pasuruhan, 556; verliest tegenover Pangeran Purbaya, 557.

K a s u r (si —), kris van Dipati Martalaya, 344.

Kusumawicitra, zoon van Jayamisena en vader van Citrasoma, 11.

Kuwu, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10.

Kiwa têngĕn, 225, 553, 594.

Kuwĕl (desa —), hierheen vlucht Pangeran Pugĕr na de belegering van Kartasura, 376, 378.

Kali Ajir (desa —), bij Taji, 311, 373, 661.

Kulon (ratu—), moeder van Mangkurat III, vrouw van Mangkurat II, wordt ratu agĕng, 486; haar gedrag tegenover de maru's van haren man, 487.

Kali Cacing (desa—), bij Salahtiga, 525, 534; bestorming van de benteng door de troepen van Pakubuwana I, 534 volgg.

Kĕlir (gunung —), hier wordt de ratu wetan (= ratu Malang) begraven door Mangkurat I, 270.

Kaloran (dewa —), hoofd der aan Surengrana van Bali gezonden hulptroepen, 581; valt Garĕsik aan, 581; gaat dan weer naar Bali terug, 581; komt weer terug, 583; met Dewa Soka, Dewa Sade en Dewa Bagus, 584; beduidt Juragan Bali hoe men hen tegen Pakubuwana I laat vechten, en richt zich tot Cakrajaya, 590; keert naar Bali terug, 591.

Kĕlud (gunung —), 349.

Kaladuta, naam van het schip van Pangeran Purbaya, als hij door Sultan Agung daarheen gezonden, naar Jakarta gaat, 251.

Kalitan (desa —), zuidwest van Kartasura, 543, 544, hier ontmoet Arya Mataram, Pangeran Panular, en Pangeran Natakusuma met Cakraningrat, Jangrana en Spilman, 544.

Kali Tambang (desa —), in Madiyun, 480.

Kalĕting kuning, zuster van Mangkurat II, 355, zou door Trunajaya worden uitgehuwlijkt aan een broeder van hem.

Kalĕting wungu, zuster van Mangkurat II, vrouw van Trunajaya, 355; gaat naar Mangkurat II, 356; huwt later met Dipati Sindurĕja, 461; hun zoon is Raden Sukra, 461.

Kulawu, zoon van Watu Gunung en Dewi Sinta, de 28ste wuku-week, 3.

Kalaweyan (buyut —), iemand uit Sĕmarang, vader van Martanaya 364.

Kaliwungu (desa —), hier wordt Mandurarĕja begraven, 254; 513.

Kaliwungu (bupati —), 587.

Kalĕpu (desa —), 657.

Kali Daḍung (desa —), hier legert zich Senapati, als hij Madiyun verovert, 185.

Kali Jirak (desa—), in de Bañumas, hier toeft Surapati, als hij Saradēnta en Saradēnti gaat vatten, 397.

Kali Jaga, zie Jaga.

Kali ^{va}Ñamat, plaatsnaam.

Kali Ñamat (pangeran—), huwt met een dochter van den 3^{en} Sultan van Dēmak, 74; zijndood door Arya Panang-sang's dienaren, 81.

Kali Ñamat (ratu—), zuster van Sunan Parwata, dochter van den 3^{en} Sultan van Dēmak, woont na den dood van haren broeder en haren man als kluize-nares op den Gunung Danaraja, en wreekt zich op Pangeran Arya Panang-sang, den moordenaar van beiden, door te beloven den man te zullen trouwen, die hem dooden zal, 81; zij schenkt hare ringen Měñjangan bang en Uluk aan kyai Pamanahan, 106; een der door haar aan kyai Pamanahan geschonken vrouwen bestemt de Sultan van Pajang voor zich zelf, 108; kyai Pamanahan moet haar groot brengen, 108; Pangeran Loring pasar (de latere Senapati) neemt haar, 118; en van hem heeft zij een zoon Raden Rangga, 120.

Kalagan, wat behoort bij Susuhunan Ngalaga (Pangeran Pugēr).

Kaligunting (desa—), hier vertoeft Raden Susuruh op zijn vlucht naar Oost-Java, 18.

Kaligunting (raṇḍa desa—), de oude vrouw, in wier huis Raden Susuruh

vertoeft op zijn vlucht naar Oost-Java, zuster van ki Wiro, ki Nambi, en ki Bandar, 18 en 19.

Kali Bëning (desa—), 372.

Kalang; een dochter van een kalang wordt door den pangeran adipati anom onder Mangkurat II, na zijn huwelijk met Raden ajëng Lëmbah, tot vrouw genomen, 458; wong gowong Kalang, 625.

Kalëng (dëmang—), wordt door Pangeran Pugēr uit Kuwël tot Mangkurat II gezonden, 378.

Kapanasan (alas—), bosch, waarin de dochter van kyai gëde ing Këmbang Lampir bevalt van Jaka Tarub, 37.

Kapundung (pasar—), een plaatsnaam in Kartasura (?), 453.

Këparak (prajurit—), 625.

Kapraban (desa—), bij Surabaya, 614.

Kaptein: Endro, Kartas, Krasbun, Kareng, Dulkup, Tonar, Tak, Wami, Panbeber, Pardemës, Pituye, Pambaṇḍëm, Pambayi, Jrodo, Jakuwes, Jaswi, Jëmbaran, Mur, Gëdyug, Gusman, Brikman, Besing, Balëm, Belëm, Buyung, Bëngkol.

Kaputran (desa—), bij Surabaya, 614.

Kapasan (desa—), bij Surabaya, 594.

Kiping (desa—), 624, 626.

Kěḍu, 131, 310.

Kěḍu (bupati —), zie Mangkuyuda.

Kěḍu (bupati —), zie Mangkuyuda.

Kěḍu (bupati —), zie Natayuda.

Kěḍiri, rijk van Jayabaya, 11; ook van Lěmbu Pětěng, 12; alles bewesten Kěḍiri onder Galesong, 294; hier vestigt Trunajaya, 255, zijn kraton, 309; wordt door Mangkurat II veroverd, 352; veroverd door Kartayuda, 521; hier wil dipati Panatagama (=Arya Jayapuspita), dat Paněmbahan Erucakra (=Pangeran Dipaněgara, zoon van Pakubuwana I) zich vestigen zal, 629.

Kěḍiri (bupati —), 120; krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen, ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182; als Senapati koning is geworden, 220.

Kěḍiri (bupati —), zie Mas (Pangeran—).

Kěḍiri (bupati —), zie Jalu (ratu—).

Kěḍiri (bupati —), zie Katawěngan.

Kěḍiri (senapati ing —), broeder van Pangeran Mas, den bupati van Kěḍiri, 198; wordt door Senapati tot oudste zoon aangenomen, 200; sneuvelt in het gevecht te Utěr, 202; wordt begraven in de desa Wědi, 202.

Kěḍu Trayěm, 310, zie Trayěm.

Kěḍawung (raden —), zoon van kyai Pamanahan, 79, 112; dus oom van Paněmbahan van Krapyak.

Kěḍawung (raden —), zie Tanpanangkil.

Kěḍu pingit (desa —), plaats van afkomst van ki Daḍung awuk, 63.

Kaḍangkraeng (kraeng —), majoor van de Mangkurat II door de Hollanders toegezonden Makasaarsche en Amboneesche hulptroepen, 330.

Kěḍung sěrngenge, wordt bereikt, als men de rivier langs Picis afvaart, vóór men Butuh bereikt, 69; hier woont de koning der baya's.

Kajoran, 290,308,310.

Kajoran (paněmbahan —), grootvader (?) van den pangeran adipati anom onder Mangkurat I, 285; de pangeran adipati anom stuurt naar hem, 286; schoonvader van Raden Trunajaya, 286; gaat met Raden Trunajaya naar Mataram 287; wordt op bevel van Trunajaya door Daḍang wěcana naar Surabaya gehaald, 307; schijnt verdwenen, 361; komt weer op het tooneel te Mělambang, na den dood van Tak, onder den naam Paněmbahan rama, 431; een zijner volgelingen is Rangga Daḍapan, 432; verdwijnt weer als de troepen van Kartasura zijn volk verslaan, 432.

Kajang (desa Kěkajang —), 681.

Kayu laḅeyan, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10.

Kumëndur, zie Jépara; de zetel van den kumëndur (Knol) van Jépara naar Sëmarang overgebracht, terwijl daar voortaan slechts een petor wezen zal, 529; (schijnbaar een ander dan Knol, die als kommissaris te Sëmarang verondersteld wordt), 564, 565; (Gobyö), 580 volgg, 587.

Kumëndur, van of te Surabaya, 564, krijgt een brief van Mangkurat III, dat hij zich wil overgeven, 564; noodigt hem uit naar Surabaya te komen, 564 Mangkurat III komt tot hem; 564; hij belooft hem, dat hem een nieuw rijk zal worden gegeven, 565; Pakubuwana I laat hem vragen om volgelingen van Mangkurat III, 565 (wat hier verhaald wordt van een kumëndur, is in werkelijkheid door kommissaris Knol gedaan).

Kamañdungan (kori —), een poort aan de kraton van Kartasura, 415, 476, 572, 641.

Kumissaris, bl, 565, regel 11, een fout voor kumëndur.

Kumissaris, zie Ram.

Kumissaris, zie Këñol.

Kumissaris, zie Dulkup.

Kamal, op Madura, 562.

Kamal (kyai —), wordt door Prabu ngalaga (Pangeran Pugër) tot pëngulu benoemd, 321.

Këmalon (desa —), 204.

Kamlaten (desa —), 665.

Kumpëni, de Hollanders, 250.

Kamagëtan, 678.

Këmbār (ki mas —), twee kinderen van den dipati Balambangan, tweelingen, tijdens Sultan Agung Balambangan laat veroveren, 256; worden gevangen en naar Mataram gevoerd, en door Sultan Agung aangesteld tot bupati van Balambangan, 257.

Kumbarawi, een kanon, 292.

Kombang (gunung —), berg, die door Raden Susuruh met de weduwe van Kaligunting, hare broeders en verdere familie, bereikt wordt, en waar hij eene ontmoeting heeft met den kluizenaar van Cëmara tunggal (eig. zijn oudtante), 19 en 20.

Kambangan (nusa —), 327; hier groeit de bloem Wijayakusuma, 327.

Kambangan (nusa —), = Bali, 590, 617.

Këmbang lampir (desa —), Pamanahan vertoeft er een tijd, als hij Pajang heeft verlaten, omdat hij Mataram niet kreeg, 108.

Këmbang lampir (kyai gëde —), schoonvader van den zoon van kyai gëde Kudus, 37.

Këbon agung (desa —), 677.

Kabareyan, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10.

Kabakalan (desa—), in Kědu, 547.

Kěbo kěbiri, mantri van Dēmang Kartayuda, door hem te Mungkung gelaten, 627.

Kabangkekan (desa —), 548.

Daha (nĕgara —), 552, hierheen vlucht Mangkurat III.

Dana (ki mas —), schoonzoon van ki gĕde Pacukilan, opstandeling onder Pakubuwana I, te Entaenta, 575.

Donan, bij nusa Kambangan, 327.

Danaraja (gunung—), verblijfplaats van Ratu Kali Nāmat, 82; hierheen brengt Wangsadipa de kanonnen Guntur gĕni enz. hem door Mangkurat I medegegeven, 307.

Danurĕja (dipati —). *Sĕtrajaya*, pepatih ing kapugĕran, tijdens Mangkurat III, 498; wordt bij de troonsbestijging van Pangeran Pugĕr, als Pakubuwana I, diens patih jaba met den naam dipati *Cakrajaya*, 521; wordt ook patih jĕro, als tumĕnggung Kartanĕgara ophoudt dat te zijn, 577; wordt tegen Jayapuspita gezonden, 582; gaat naar Surabaya, 587; doet Tuban aan, 587; vereenigt zich daar met de overige troepen, 587; zendt ook om Kartanĕgara, die in Jipang is, 587; Juragan Bali en Dewa Kaloran wenden zich tot hem, 590; verliest 't gevecht voor Surabaya, 596; zendt

om Cakraningrat van Madura, 601; krijgt van Suradiningrat bericht, dat Cakraningrat wil afvallen, 602; zendt bericht van den dood van Cakraningrat aan Pakubuwana I, 605; Surabaya veroverd, 609; Mangkurat IV zendt hem bericht van den dood van Pakubuwana I en beveelt hem in Surabaya te blijven, 635; ook bij Mangkurat IV patih jaba, 635; wordt naar Kartasura teruggeroepen door Mangkurat IV, 647; wordt door Mangkurat IV verdacht te heulen met Pangeran Purbaya en Pangeran Blitar, 651; wordt gevangen genomen, 651; weer in gunst aangenomen en uit de gevangenis bevrijd, 663; komt te Kartasura, 668; krijgt den naam dipati *Danurĕja*, 669; wordt tegen Panĕmbahan Purbaya te Marĕbung gezonden, 669; vraagt Mangkura IV Tohjaya tegen Surengrana te Picis te zenden, 674; hoort van de aanstelling van Ngabehi Martayoeda tot bupati van Sĕmarang door den kommissaris Dulkup, buiten voorkennis van Mangkurat IV, en ontbiedt Martayuda, 686; schrijft den kommissaris, 686; na 't maken van verontschuldigen door dezen, bericht hij het aan Mangkurat IV, 678.

Danalaya, westelijk van de kraton van Mas Jolang, hier laat deze een patamanan maken om den bule Jurutaman er te huisvesten, 210.

Danupaya (tumĕnggung —), ĕmban van Pangeran Alit, den broeder van Mangkurat I, is mede uitgetrokken naar Balambangan, 261; wordt door Mangkurat gezonden naar Balambangan 260; neemt na de verovering van Balambangan,

op den terugreis naar Mataram, als hij hoort dat Pangeran Alit dood is, vergift en sterft, 267; zijn kinderen worden gedood 267.

Danupaya (pangeran —): *Alit* (raden mas —), zoon van Sultan Agung, 259; wordt groot gebracht in de Danupayan (woning van Tumënggung Danupaya), 259; en heet daarom ook Pangeran *Danupaya*; zijn opstand als Mangkurat I koning is geworden, 261; doodt Dëmang Mëlaya van Sampang, 265, 286; zijn dood, 266; wordt in Magiri begraven, 267.

Danupayan, de woning van Tumënggung Danupaya, den ëmban van Pangeran Alit (= den broeder van Mangkurat I), die daar woonde, 261.

Danang (Mas), zie Senapati.

Dërana (desa —), ontvangt zijn naam van Sunan Kudus, 56.

Dërsanan (desa —), 644, 646, 650, 657.

Darmayuda (tumënggung —), van Pasuruhan, krijgt bevel de onder kraeng Galesong overgekomen Makasaren te Dëmung te verslaan, 291, 292.

Darmayuda (ki —), een der hooften bij Trunajaya 340; vlucht met Galesong van Surabaya, 348; van Sampang; wordt gedood door Mangkuyuda van Këdu, die tegelijkertijd sterft, 353.

Durgajaya (raden —), sëntana van

Raden Trunadilaga 443; zijn eed zich den hals af te snijden, als hij Pasuruhan niet veroverd, 443; wordt door Pañji Dipapraja gevangen genomen, als hij voort wil vechten, 445; dan snijdt hij zich om zijn eed in den hals, 446.

Dikara (arya —), van Pamëkasan, schoonzoon van Pangeran Crakraningrat, is tegen dezen opgestaan, 601, omdat zijn vrouw weer naar haar vader is gegaan, en deze haar aanhoudt; Suradiningrat wordt door Cakraningrat tegen hem gezonden, 601.

Dakawana, een bode van Mangkurat I, 264.

Dilah (ki —), zie Damar.

Dulkup (kapitan —), hoofd van de Hollanders te Jëpara, als Prawirataruna door Mangkurat I tegen Galesong wordt gezonden, 295.

Dulkup (kommissaris —), te Sëmarang, 650; Mangkurat IV roept zijn hulp in en vraagt hem Tumënggung Cakrajaya gevangen te nemen, 651; te Sëmarang, stelt zonder voorkennis van Mangkurat IV, na den dood van Tumënggung Suraadi mënggala, diens schoonzoon Ngabehi Martayuda tot regent aan, 686; patih Danurëja schrijft hem hierover, 686; maakt zijn verontschuldiging, 687.

Dalëm (ki —), de man van de dochter van ki Wayah, den dalang wayang gëdog; zijn vrouw wordt door Mangkurat I tot sëlir genomen, 269, zie Ratu wetan; zijn dood, 269.

- Dulang mangap**, een soort soldaten van Arya Jayapuspita, 611.
- Dilanggu** (desa —), 657.
- Dipanĕgara** (pañji —), sĕntana van Raden Tarunadilaga, 443; krijgt 1000 cacah's, 550.
- Dipanĕgara** (pangeran —), zie Eru-cakra.
- Dipati anom**, zie Adipati anom.
- Dipataruna** (raden mas —), zie Eru-cakra.
- Dipasanta** (pangeran —). *Mĕsir* (raden mas —), zoon van Pangeran Pugĕr (Pakubuwana I), 449; heet later raden mas *Martataruna*, 455; 466; krijgt na de troonsbestijging van Pakubuwana I den naam Pangeran *Dipasanta*, 522.
- Dipapraja** (pañji —), wordt door Pangeran Cakraningrat gezonden om een eind te maken aan het ernstig gemeente gevecht tegen Wiranĕgara voor Pasuruhan, 444; neemt Raden Durgajaya gevangen, 445.
- Damar** (arya —). *Dilah* (ki —), zoon van Brawijaya, den 7^{en} en laatsten vorst van Majapahit bij de reuzin Eᅇᅇang Sasmitapura, 25; verzamelt met hulp van zijne moeder alle wilde dieren uit 't bosch op de alun-alun, 26; krijgt den naam Arya *Damar*, 26; huwt met de door Brawijaya verstooten putri Cina, die de moeder werd van Raden Patah, 26; word met Palembang begiftigd en daar
- de eerste koning van, 26; vader van Raden Husen, 26.
- Damar** (mas —), zie Mĕngkunĕgara.
- Dĕmak**, de residentie op Java, naam van het rijk, dat volgde op het rijk Majapahit, vroeger Bintara, 36; de stad, 204.
- Dĕmak** (moskee —), stichting, 48; er was er reeds een te Bintara, 34; zijn waarde voor Java, 566; hersteld door Pakubuwana I, 577.
- Dĕmak** (sultan —), zie Jimbun.
- Dĕmak** (sultan —), zie Sabrang lor.
- Dĕmak** (sultan —), zie Trĕnggana.
- Dĕmak** (mĕngkunĕgara ing nĕgari —), zie Parwata.
- Dĕmak** (adipati —), onder Pajang, 158; schoonzoon van den sultan van Pajang; Sunan Kudus wil, dat hij Sultan Pajang zal opvolgen, 165; dit geschiedt voor een tijd, 166; hij vindt slechts ondersteuning bij het volk, dat hij van Dĕmak heeft medegebracht, want den lieden van Pajang nam hij voor zijn volk een derde van hun sawah's af, 166; heeft gekochte Balineesche, Boegineesche en Makasaarsche slaven in dienst, 170; onderwerpt zich aan Senapati en wordt gebonden teruggezonden naar Sĕmarang, 173; krijgt van Senapati bevel met hem naar Oost-Java te trekken, 182; bupati Dĕmak wordt naar Kĕᅇiri gezonden door Senapati, om dat te veroveren, 199.

- Děmak** (bupati —), zie Sari (mas —).
- Děmak** (bupati —), zie Pugěr (pangeran —).
- Děmak** (bupati —), zie Endranata.
- Děmak** (bupati —), zie Endranata.
- Domba**, het paard van Ngabehi Tambakbaya, den mantri van Pajang, die dit weigert af te staan aan Sultan Agung, 233.
- Děmang**, zie Tanpanangkil, Pasisir.
- Děmang** (raden —), wordt door Pakubuwana I gezonden om de troepen van Kartasura te Děmak te verslaan, 522.
- Děmung**, = děmang, zie Wular.
- Děmung** (kuṭa —), bij Pajarakan, hier houden de met Kraeng Galesong naar Java gekomen Makasaren stand, 291, 293, 294.
- Děmung** (bupati —), is in Mataram, als Kraeng Galesong de kuṭa Děmung aanvalt, 291.
- Děngkeng** (kali —), rivier bij Prambanan, 206, 207.
- Tohpati**, bupati aangesteld door Pragola (no. 2), dipati van Paṭi, 237.
- Tohpati** (pañji —), kempiaan in het leger van Pangeran Blitar, zoon van Pakubuwana I, als hij tegen Paněmbahan rucakra optrekt, 631, 640; zijn dood, 641.
- Tohjiwa** (rangga —), bupati van Malang, tijdens Malang door Mataram wordt veroverd, 220.
- Tohjaya** (tuměnggung —). *Bali* (juragan —), zoon van een rijk koopman te Garēsik, wordt door Pañji Surengrana geprest, alsof hij vechten zou voor Pakubuwana I, 584; wordt gezonden om Sědayu en Tuban weer te veroveren, 585; Sidayu veroverd, 585; ziet, dat men het tegen Pakubuwana heeft, geeft voor ziek te zijn, keert met vrouw en kind naar Garēsik terug, 589; zegt Dewa Kaloran hoe het in elkander zit, 589; en wendt zich tot Crakrajaya, 590; brengt Dewa Kaloran naar Bali en gaat dan naar Surabaya, 591; wordt tegen Surengrana naar Lamongan gezonden, 591; veroverd Lamongan, 592; krijgt van Pakubuwana 300 cacah's in Garēsik, 593; en den naam Ngabehi *Tohjaya*, 593; vlucht naar Surabaya, 597; wordt op proviandeering uitgezonden, 601; wordt door den amral te Surabaya gelaten, 647; Mangkurat IV roept hem naar Kartasura, 665; wordt met zijn volgers tot lijfwacht benoemd, 666; wordt door Mangkurat IV op verzoek van den amral en Tuměnggung Danurēja gezonden tegen Dipati Natapura te Picis, 674; komt te Maliñjon, 675, krijgt van den amral bevel Těmbayat te veroveren, 675; krijgt Lamongan en den naam Tuměnggung Tohjaya, 678.
- Tonar** (kapitan —), komt met de hulptroepen van Batavia bij Brikman, 610; wordt aan Majoor Gustap medegegeven om Cakraningrat (= Cakraněgara) te vernietigen, 622; bij den amral,

als deze Panëmbahan Purbaya in Kědiri bestookt, 683.

Tindak (desa —), naam van de desa Bulu in Majëngang, nadat Jaka Tingkir daar geweest is, 71.

Tuntang (kali —), 504.

Tanpanaha (mantri —), door Mas Ranga Judanëgara van Sëmarang onder Mangkurat III tot Pugër gezonden, 498; (dë mang —), 504;

Tanpanangkil (raden dë mang —), schoonzoon van Senapati, 180.

Tanpanangkil (pangeran dë mang —). *Kědawung* (in den tekst Kědawung, raden —), jongere broeder van Panëmbahan Krapyak, wordt na den afval van Pangeran Pugër (den adipati van Dëmak) gemaakt tot pangeran dë mang *Tanpanangkil*, 212. Op bladz. 180 komt een schoonzoon van Senapati van dezen naam voor, dus een zwager van Panëmbahan Krapyak, zie het vorige artikel; onder de kinderen van Senapati wordt geen Raden Kědawung vermeld, wel onder die van Pamanahan, 79, 112.

Tuᅇdung musuh (si —), naam aan een klein kanon gegeven door Pangeran Mangkubumi (= Raden Santarëja), tijdens Mangkurat IV, als hij er den vijand mede verjaagd heeft, 665.

Tañjung (bra —), zoon van Lëmbu Amisani en vader van Raden Alit (Brawijaya), 6^e vorst van Majapahit, 23.

Tuñjungan (desa —), 617; 618; 622.

Tanumënggala, zoon van Ngabehi Wangsadipa, den lurah Saragëni onder Mangkurat I, 292.

Tënung, 493.

Tiron (arya —), nog trouw aan Mangkurat III, 549; wordt door Pakubuwana I opgeëischt en naar Kartasura gezonden, 565.

Tarunadilaga (raden —), jongere broeder van Trunajaya, neef van Cakraningrat, 442; trekt ten strijde als Raden Dë mang Pasisir gedood is, 443; raakt gewond; is afstammeling van Brawijaya van Majapahit, 443; wordt door Pañji Dipapraja, gezonden door Cakraningrat, ingelicht over den aard der verhouding tegenover Wiranëgara, 444.

Tërnate, Ternataansche soldaten, 299; 330.

Trunajaya (raden —), zie Madurëtna.

Tirtanata, zoon van Tumënggung Wiranëgara (= Surapati = Untung), vereenigt zich met Panëmbahan Purbaya te Kědiri, 682; vlucht naar Lumajang, 684.

Tritruᅇᅇta, zoon van Bramani en vader van Parikënan, 10.

Tirtakusuma (raden —), van Wiongan, staat op onder Pakubuwana I,

578; vlucht naar Lumajang, 578; zijn vrouwen en schatten worden buitgemaakt.

Tirtawiguna (tumënggung —).— *Sarataruna* (ki —), carik van Tumënggung Kartanëgara, 592; Pakubuwana vraagt om hem, 592; wordt lurah carik bij Pakubuwana I, met den naam carik *Bajra*, 593; krijgt bij de troonsbeklimming van Mangkurat IV van dezen den naam Tumënggung *Tirtawiguna*, 635.

Trayëm, 310; *Këdu Trayëm*.

Tarub, in Sela, Grobogan, Semarang.

Tarub (jaka —), zie **Tarub** (kyai gëde —).

Tarub (kyai gëde —), de zoon van den zoon van kyai gëde Kudus en de dochter van kyai gëde ing Këmbang Lampir, 37, die door kyai gëde Selandaka gevonden en te vondeling wordt gelegd in de kluis van kyai gëde Tarub, wiens weduwe hem opvoedt, 38; waarom hij Jaka Tarub heet, 38; huwt met de widadari Nawang wulan, 39; heet na den dood van zijn pleegmoeder kyai gëde Tarub, 39; vader van Rara Nawangsih, 39; voedt Raden Bonḍan Këjawan op, die met zijn dochter huwt, 42; sterft, 51.

Tarub (kyai gëde ing —). *Bonḍan këjawan* (raden —), zoon van Brawijaya, den 7^{en} en laatsten vorst van Majapahit, bij de Wandansche vrouw, wordt opgevoed door kyai buyut Masahar, aan wien hij gegeven was om hem, als hij een windu oud zou zijn, te dooden, 35; wordt tot kyai gëde Tarub (= Jaka Tarub) ge-

bracht, 42; krijgt den naam *Lëmbu Pëčëng*, 42; huwt met Nawangsih, de dochter van kyai gëde Tarub (= Jaka Tarub) en van de widadari Nawang wulan, 51; na den dood zijns schoonvaders heet hij, als deze, kyai gëde *Tarub*, 51; is de vader van Ki Gëtas Pëḅdawa en van de vrouw van ki gëde Ngërang, 51.

Tarub (nyai ranḅa —), weduwe van kyai gëde Tarub, in wiens kluis door kyai gëde Selandaka te vondeling wordt gelegd het kind van den zoon van kyai gëde Kudus bij de dochter van kyai gëde ing Këmbang Lampir (= Jaka Tarub), 38.

Tërung (kyai gëde ing —), zie Husen.

Trënggana (raden —), zoon van den 1^{en} vorst van Dëmak, wordt de 3^e vorst van Dëmak, na den dood van zijn broeder Pangeran Sabrang Lor, onder den titel Sultan Dëmak, 61 en 62; zijn patih heet Wanasalam, 62; neemt Jaka Tingkir in zijn dienst, 62; en later tot zoon aan, 62; verbant hem, als hij *Daḅung awuk* heeft gedood, 63; en betaalt aan de familie 500 reyalen als diyat, 63; houdt in den regentijd verblijf te Parwata, 68, 71; neemt Jaka Tingkir, als hij den dollen buffel verslagen heeft, weer in zijn gunst aan, 72; stelt hem weer aan tot lurah tamtama, 73; haalt Sunan Kali Jaga naar Dëmak, 73; wil kyai gëde Sela niet aannemen als tamtama, 73; verjaagt hem, als hij een aanval op Dëmak beproeft, 73; heeft Jaka Tingkir benoemd tot dipati Pajang, 74; zijn kinderen (6) zijn een meisje, dat

huwt met Pangeran Langgar; Pangeran Parwata; de vrouw van Pangeran Kali Nāmat, de vrouw van pangeran Carëbon, de gemalin van Jaka Tingkir, en pangeran Timur (later Panëmbahan Madiyun), 74; sterft, 75.

Tak (kapitan —), zoon van den veroveraar van Makasar, 399; neemt op zich Surapati te vangen, 399; draagt gewoonlijk een gouden kroon (NB), 399; gaat naar Jëpara en zendt een brief van den Gouverneur-Generaal naar Kartasura, 400; krijgt 't antwoord, 404; gaat over Sëmarang naar Këner, 405; Sindurëja komt hem te Bañudana tegemoet, 405; komt te Kartasura, 410; valt Surapati en de zijnen aan, 414; zijn dood door Surapati, 415.

Tiknasari (mas ayu —), wordt door Panëmbahan Purbaya tot vrouw gegeven aan Dipati Natapura, broeder van Arya Jayauspita, 667.

Tuwa (jaka —), kris van dipati Martapura, 344.

Tolu, zoon van Watu gunung en Dewi Sinta, de 5^e wuku-week, 3.

Telamaya (gunung —), hier droomt Jaka Tingkir, dat er een maan op hem valt, 59.

Tëlagawana (desa —), 311.

Talangpati, een soort soldaten van Arya Jayauspita, 612.

Tapa (raden mas —), zoon van Mang-

Verh. G. B., LI, 4e stuk.

kurat I, 271; Mangkurat I houdt hem op zijne vlucht bij zich, als hij Pangeran Singasari en Pangeran Martasana aan Pangeran Pugër medegeeft, 316; zal later in Pañi geplaatst worden, 316.

Tëpasana (pangeran —), schoonzoon van Senapati, 180.

Tëpasana (pangeran —). *Padurëksa* (raden —), wordt door Sultan Agung als mata pitaya medegegeven aan Pangeran Silarong, als deze Bëlambangan veroveren moet, 255; krijgt daarna den naam Pangeran Tëpasana, 257.

Taji (desa —), 112, 202, 267, 308, 310, 372.

Teja (arya —), schoonvader van Raden Santri en van Raden Burereh, 28; zijn zetel is Tuban, 46.

Tejalaku (ajar —), van den gunung Këlud, door Mangkurat II, gedood, 349.

Toyadana, zie Bañudana, 652.

Toyamas, zie Bañumas.

Timur (pangeran —), zoon van Sultan Dëmak (Trënggana), 74; wordt na den dood zijns vaders door Sultan Pajang aangesteld tot bupati van Madiyun, 75, 187; vereenigt zich met de bupati's van de bangwetan tegen Senapati, 185; zijn kinderen zijn Rëtna Jumilah en Mas Lonțang, 187; zijn dochter huwt met Senapati, 195; wordt door Senapati overwonnen, 195.

Tam t a m a (lurah —), in Dĕmak zijn dit achtereenvolgens kyai Gañjur, ki Ĕnis, en Jaka Tingkir.

T o m p e (raden —), zie Gagakbĕning.

T a m b i r, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 19^e wuku-week, 3.

T ě m b i r i n g (desa —), in Dĕmak, 523.

T a m b a k u w o s (desa —), 212.

T a m b a k k a j i (ki pĕngulu —), chef van een gedeelte van de troepen van Arya Jayapuspita te Surabaya, 595.

T a m b a k b a y a (ngabehi —), zie Sĕñjata.

T a m b a k b a y a (tumĕnggung —), Dipati Urawan geeft voor een paardenjongen van hem te zijn, als hij steeds op bevel van Mangkurat II zich tot Pangeran Pugĕr begeeft, om deze over te halen zich te onderwerpen, 377.

T a m b a k b a y a (ñai —), jaruman tusschen Raden Sukra, den zoon van Dipati Sindurĕja, en Raden Ajĕng Lĕmbah, de vrouw van den Pangeran adipati anom, 470; wordt gedood, 472.

T a m b a k b a y a (ngabehi —), mantri van Dĕmang Kartayuda, 624.

T ě m b a y a t, hier is een begraafplaats, waarvan Sultan Pajang de deur gesloten vond, 161, 656, 675; de bewoners zijn trahing wali, evenals Ĕiri in Surabaya, 676.

T ě m b a g a (raden —), zie Pugĕr.

T u g u, hier liggen troepen van Kartasura, als Pakubuwana I koning wordt, 522.

T ě g a l, muwara Tĕgal, 330.

T ě g a l (bupati —), 295, 300.

T ě g a l (bupati —), zie Martalaya.

T ě g a l (bupati —), zie Rĕksanĕgara.

T ě g a l (bupati —), zie Wiranĕgara.

T ě g a l a r u m, plaats waar Mangkurat I in Tĕgal begraven is, 318.

T u b a n, zetel van Arya Teja, 46; veroverd door Sultan agung, 234; veroverd door Surengrana, 582; heroverd door Pakubuwana I, dan weer door Surengrana, en daarna weer door Citrasoma van Jĕpara, 584.

T u b a n (bupati —), 120; zwager van Pangeran Bĕnawa, wordt met dezen gezonden om te zien hoe het in Mataram gaat, 144; (adipati —), 158; krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verdedigen, 182; als Sultan Agung koning is geworden, 220; opgeroepen door pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224; (bupati —), 295.

T u b a n (bupati —), vlucht naar La-sĕm, als Pañji Surengrana Tuban overtoert, 586, 647.

T i n g k i r (desa —), wordt aan Mang-

kurat II aanbevolen voor plaats van een nieuwe kraton, 365.

Tingkir (desa —), 60.

Tingkir (ki gēde —), leerling van Pangeran Siti Jēnar, vriend van ki Kēbo Kēnanga, 53; geeft Mas Karebet zijn naam, 55.

Tingkir (ñai ranḍa—), weduwe van kyai gēde Tingkir, die Mas Karebet (= Jaka Tingkir) opvoedt, 57.

Tingkir (jaka —), zie Adiwijaya.

Tangkisan (desa —), 659.

Tangkēban (jaka —), zie Jangrana.

Tunggak sēmi, naam van de ukiran van de gevesten der 2 krissen van Sunan Bonang, die door ki Sura van Tuban gemaakt zijn, 50.

Tunggal (sang hyang —), zoon van Sang hyang Wēnang (Wēning), en vader van Baṭara Guru, 2.

Tunggul wulung, naam van de ikan olor door Senapati in het leven gelaten, 133.

Tunggul mētung, 4^e zoon van Kandiawan, koning der palmwijntappers, zetelt te —?, 11.

Seh (ki —), lurah suranata tijdens Mangkurat II, 459.

Sahid (jaka —), zoon van ki gēde

Manila, den tumēnggung van Wilatikta (=Majapahit), zwager van Raden Rahmat, 28; gaat naar Jēpara, 30; gaat op roof uit in het bosch Jati Sēkar benoord-oosten van Lasēm, 30; ontmoet Sunan Bonang, 30; gaat naar Cērbon, waar hij zich vestigt bij de Kali Jaga, 31; neemt den naam Sunan *Kali Jaga* aan, 31; huwt met een zuster van Sunan Gunung Jati, 31; heeft een ontmoeting met Jaka Tingkir, 61; is naar Pamantingan, als de moskee van Dēmak gebouwd zal worden, 48; doch komt later, 48; op zijn schoot valt het bidkleed en de slendang van den Profeet, die in de moskee van Dēmak uit de lucht kwamen neervallen, als zij op raad van Sunan Bonang niet verdeeld, maar nog eens omhoog geworpen worden, 49; hij maakt er het buisje kyai Antakusuma (kyai Gundil) van, 49; wordt door Sultan van Dēmak (Trēnggana) naar Dēmak gehaald, waar hij zich vestigt in *Adilangu*, 73; vindt het goed, dat kyai Bicak een wasiyat wezen zal, 76; leerlingen van hem zijn ki Pamanahan, ki Jurumartani, ki Pañjawi en Sultan Pajang, 78; leent zijn tussekomst, zoodat kyai Pamanahan het hem toegezegde Mataram krijgt, dat hem onthouden werd, 108; zijne ontmoeting met Senapati, als deze van de Rara kidul terugkomt, 143; hij begeleidt hem naar Mataram, 144; geeft hem kyai Gundil, 190.

Sunan, zie Ampel dēnta, Giri, Bonang, Kali Jaga, Gunung Jati, Prapen, Parwata, Kudus.

Susunan keṇḍang = Mangkurat III.

Sindurēja, bupati aangesteld door Pragola (no. 2), dipati van Paṭi, 237.

Sindurēja (tumenggung —). *Pranataka* (ki —), dienaar van den pangeran adipati anom (den lateren Mangkurat II), door dezen naar Paněmbahan Kajoran gezonden, 286; wordt door Mangkurat II gezonden om de bloem Wijayakusuma van Nusa kambangan te halen, 327, 329; wordt Tumenggung *Sindurēja*, 334; dipati bij Mangkurat II te Kartasura, 400; wordt naar Bañudana gezonden om Tak tegemoet te gaan, 405; wordt in plaats van Něrang kusuma tot patih benoemd, 416; met geheime opdracht de Hollanders te vermoorden naar Jěpara gezonden, 422; zijn zoon is Raden Sukra, door hem verwekt bij de weduwe van Trunajaya, Kalěting wungu, 461; wil zijn leven geven voor dat van zijn zoon, als deze amuk wil maken na den dood van Raden ajěng Lěmbah, 474; zal de Holl., als zij niet meer zullen willen helpen tegen Senapati, het verblijf op Java moeten opzeggen, 479; ziekte en dood, 482; wordt opgevolgd door Tumenggung Sumabrata, 482.

Sindurēja (tumenggung —), zoon van Raden dipati *Sindurēja*, 496; wordt door Pakubuwana I gehandhaafd, 549.

Sindurēja (tumenggung —). *Gěrit* (ki Mas —), volgeling van Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ingalaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama (Pangeran Blitar), 645; krijgt den naam Tumenggung *Sindurēja*, 645; en bevel Kědu te veroveren, 646.

Sindupati (ngabehi —), iemand uit Těgal, die Arya Mandaraka vergezelt, als deze door Mangkurat II naar Batavia wordt gezonden om de hulp der Hollanders in te roepen, 327.

Sinta (dewi —), moeder en vrouw van Watu gunung, en moeder van zijn 27 zonen, de 1^e wuku-week, 2 en volgg.

Santri (raden —), 2^e zoon van Makdum Ibrahim asmara en een prinses van Cěmpa, 27; huwt met een dochter van Arya Teja, 28; vestigt zich te Garěsik, 28.

Santri (raden —), zie Singasari.

Santarēja (raden —), zie Mangkubumi.

Sanasewu (desa —), 657.

Senapati. *Danang* (mas —), zoon van kyai Pamanahan, Bra Martani, Bab. Padj. bl. 2; Bab. Mat. XI, 19; Bab. Kart. van Dorp, I, 216 enz.; in een paar babads wordt opgegeven dat hij door den Sultan van Pajang aangenomen, van dezen den naam Raden *Bagus* krijgt, zooals hij heet, 79; wordt door den Sultan van Pajang tot zijn oudsten zoon aangenomen, 79; later Pangeran ngabehi *Saloring pasar*, 85; wordt lurah tamtama, 85, 112; doodt Arya Panangsang, 102; neemt het meisje door Ratu Kali Namat aan kyai Pamanahan gegeven en door den Sultan van Pajang voor zich bestemd, 118; wordt met haar getrouwd, en heeft bij haar een zoon, Raden Rangga, 120; wordt na den dood van kyai Pamanahan

over Mataram gesteld, 125; krijgt den naam *Senapati* ing alaga Sahidin Panatagama, 125; laat steenen maken om een kuṭa te laten bouwen, 125; onthaalt de mantri pamajëgan van Këḍu en Pagëlen, 131; zij sluiten een verbond met hem, 132; vergeefsche poging van ki Bocor hem te dooden, 133; met ki Jurumartani te Lipura, waar een ster op zijn hoofdeneind neerdaalt, 135; zijn ontmoeting met de ikan olor, Tunggul wulung, 138; bij de rara kidul, 139; kan op het water loopen, 143; Sunan Kali Jaga beveelt hem om zijn dalëm een steenen muur te leggen, en daarvoor iedere drooge moeson steenen te laten maken om een kuṭa bacingah te kunnen bouwen, 144; laat zijn zwager Tumëng-gung Mayang met geweld naar Mataram voeren, als deze om Pabelan's misdrijf naar Sëmarang verbannen is, 158; zijn discours met Jurutaman, 163; Pangeran Bënawa biedt hem Pajang aan, 168; is onkwetsbaar, 170; zijn paard bij de belegering van den kraton van Pajang heet Bratayuda, 171; kyai Gëḍong geeft hem bij die gelegenheid toegang in de kraton, 172; zendt den adipati van Dëmak na de verovering gebonden terug naar Sëmarang, 173; stelt Pangeran Bënawa als ratu (bl. 176 sultan) aan over Pajang, 175; krijgt van dezen de wasiyat's van Pajang, 175; en wordt zelf Sultan van Mataram, doch zonder bepaalden naam, 177; men noemt hem Panëmbahan *Senapati*, 177; zendt Raden Rangka bij Ki Jurumartani in de leer, 178; zijn kinderen zijn (9): Raden Rangka, Pangeran Pugër, Pangeran Purbaya, Pangeran Jayaraga, Pangeran Juminah, Panëmbahan Krapyak (= Raden Jolang), Pangeran Pringgalaya,

de vrouw van Raden Dë mang Tanpanangkil, de vrouw van Pangeran Tëpasana, 180; Ki Jurumartani wordt zijn patih onder den naam dipati Mandaraka, 180; gaat naar Giri, 181; tegen de bangwetan, 182; de bupati van Warung (in Blora), 184; verovert Madiyun, 185 volgg.; gaat ter audiëntie bij Sunan Kali Jaga in Adilangu, 190; krijgt van hem kyai Gunḍil; 192; zijn nakomelingen mogen geen jaran napas berijden, 192; huwt Rëtna Jumilah, de dochter van Panëmbahan Madiyun, 192; valt Pasuruhan aan, 195; verslaat Kaniten, 196; Pasuruhan onderwerpt zich, 197; aanzoek van de broeders van Pangeran mas, den bupati van Këḍiri, *Senapati* van Këḍiri, enz., om Këḍiri te veroveren, 198; verovert Këḍiri, 200; Rawa, 200. Jagaraga, 200; neemt *Senapati* ing Këḍiri als zijn oudsten zoon aan, 200; laat een steenen muur om zijn kuṭa maken, de kuṭa bacingah, 200; de bangwetan trekt tegen hem op, 201; hij geeft Paṭi alles wat benoorden de gunung Këḅḅëng ligt, 203; Pragola (Paṭi) valt af, 204; verovert Paṭi, 208; sterft na drie jaar ratu te zijn geweest, 209; en wordt begraven bewesten de moskee (te Pasar Gëḅe?), waar ook zijn vader begraven ligt, 209; als jongere broeders van Panëmbahan Krapyak, dus als kinderen van *Senapati* (?), worden nog vermeld Raden Tëmbaga (later Pangeran Pugër, een andere dan de bovengenoemde) en Raden Këḅawung (later Pangeran Dë mang Tanpanangkil, een andere dan die gehuwd was met een dochter van *Senapati* ?), 212; Pragola van Paṭi is zwager van *Senapati*, die met een oudere zuster van hem is gehuwd, 206.

Senapati ing Kediri, zie Kediri.

Senapati ing alaga, zie *Ñakrakusuma*.

Senapati ning prang (Panembahan —), zie Purbaya.

Sēṇḍi (ki —), zie Urawan (tumenggung —).

Sanḍanggarba, 2e zoon van Kanḍiawan, koning der handelaren, zetelt in Japara, 11.

Sēṇjata (dipati —). *Tambakbaya* (ngabehi —), een mantri van Pajang, die weigert zijn paard Domba te geven, als Sultan Agung er om vraagt, 232; is niet te kwetsen met gouden kogels, 234; wordt door Pangeran Surabaya tot schoonzoon aangenomen, met den naam Dipati *Sēṇjata*, 234; wordt na de onderwerping van Pangeran Surabaya naar Mataram gevoerd, 226; en onder weg op bevel van den Sultan verdronken, 237.

Sēcanaṅgara, door Mangkurat II naar Jēpara gezonden om hulptroepen tegen Pasuruhan, 437.

Sēcadirana, kempiaan in het leger van Pangeran Blitar, zoon van Pakubuwana I, als hij tegen Panembahan Eru-cakra optrekt, 631; 640; zijn dood 641.

Suciyan (rara —), dochter van Rēsi Gēṭayu, en oudere zuster van Lēmbu Amiluhur, Lēmbu Pētung, Lēmbu Pēngarang en Mrēgiwangsa, (zetelt in de kluisenarij Pucangan), 11;

Sēcagora (ēmban —), ēmban van Trunajaya, 358; wordt met Trunajaya gedood, 360.

Sri (dewi —), dochter van Baṭara Guru, gemalin van Batara Wiṣṇu, moeder van Srigati, een der heeren van de 5 deelen van den dag, 2 en volgg.

Sri, zie Mahapunggung, Pamēkas

Sari (muṇḍing —), zoon van Bañjaransari en vader van Muṇḍing wangi, 12.

Sari (ki mas —), wordt na den dood van Senapati Kēḍiri dipati van Dēmak, 202.

Sura (ki —), een paṇḍe uit Tuban, die uit den stok van Sunan Bonang een besnijmes moet maken, maar er twee krissen uit levert, waarna hij blind wordt, 49.

Sore (bēngawan —), een rivier bij Kudus, 87; bldz. 95 en 99 Cakēt; en 99 ook Sore Cakēt. Bij deze rivier wordt Arya Panangsang gedood; wie deze rivier oversteekt om te gaan vechten, moet het verliezen, 99.

Susuruh (raden —), tweede zoon van Sri Pamēkas van Pajajaran, en zijn aangewezen troonsopvolger, tracht Arya Bañak wide te verslaan, als deze zijn vader in de ijzeren kooi gesloten en in de rivier geworpen heeft, 18; vlucht naar de dese Kali gunting, 18; wordt door de weduwe van Kali gunting tot kind aangenomen, 18; Bañak wide vaardigt een ediot tegen hem uit, 19; de zonen van de weduwe

van Kali gunting, Ki Wiro, Ki Nambi, Ki Bandar, sluiten zich bij hem aan, 19; hij vlucht verder oostwaarts, 19; komt op den gunung Kombang, 19; heeft een ontmoeting met ajar Cēmara tunggal, die zijn oudtante blijkt te zijn, en hem de stichting van Majapahit voorspelt, 20; sticht Majapahit, 21; helpt Arya Baṅgah tegen Bañak wide, dien hij verslaat, 22; ki Wiro wordt met den naam Wahan zijn pañih, 22; vader van Prabu anom, den 2en vorst van Majapahit, 22.

Suraantaka, mantri van Pañi tijdens den opstand van Pragola (n° 2), 240.

Suraadimēnggala (dipati —). *Martanaya*, zoon van Buyut Kalaweyan, 364; wordt door Mangkurat II tot bupati van Sēmarang benoemd onder den naam Mas Rangka *Yudanēgara*, 364; Mangkurat II zegt den pangeran adipati anom (= Mangkurat III), dat hij zich aan hem moet houden, 447; verbindt zich met Pugēr tegen Mangkurat III, omdat deze Sēmarang aan Tumēnggung Jayaningrat wil geven, 498; zendt hem de mantri's Tanpanaha en Sawung galing; 498; geeft Knol bericht van de komst van Pugēr, 504; zendt bericht aan Cakraningrat van Pugēr's komst, 510; Pugēr logeert bij hem, 509; beredeneert te Batavia Pugēr's verdiensten, 516; gevangen gezet, 517; wordt bij de troonsbestijging van Pakubuwana I dipati *Sura adimēnggala*, 521; over de desa urut jalan gēde van Sēmarang tot Kartasura, 521; zijn dood, 685; de kommissaris stelt zonder voorkennis van Mangkurat IV een schoonzoon van hem, Ngabehi Martayuda, tot regent van

Sēmarang aan, 685; aan hem en zijn familie had Pakubuwana I vrijdom van de doodstraf geschonken, 688.

Suraim (mas —), zie Wiranēgara.

Suranata (lurah —), 459.

Suranata, met Sindurēja naar Jēpara gezonden, 422.

Sirnayuda, van Kudus, wordt met Ngabehi Tohjaya op proviandeering uitgezonden, 601.

Saradēnta, een patinggi in Ajibarang, 394; wordt door Surapati koning gemaakt, en volgens de afspraak door Ki Ēbun Jaladriya gebonden tot Surapati gebracht, 397, en gedood, 398.

Saradēnti (een patinggi), in Ajibarang in de Bañumas, 394; wordt door Surapati koning gemaakt, en volgens de afspraak door Ki Ēbun Jaladriya gebonden tot Surapati gebracht, 397; en gedood, 398.

Suradiningrat (raden —), zie Cakraningrat.

Suradiningrat (raden —), zoon van Pangeran Panular, wordt door Mangkurat IV Senapati gemaakt, 646; wordt door den Amral medegenomen naar Awi tegen Panēmbahan Purbaya, 681; zijn dood, 685; zijn lijk wordt naar Kartasura gebracht, 685.

Suradilaga (raden —), zoon van Tumēnggung Wiranēgara van Pasuruhan

(= Untung, Surapati), 558; gaat naar Mangkurat III te Đungkul, 559; wordt verslagen, 560; vlucht naar Malang, 560; wordt van daar verjaagd, 563; vereenigt zich met Paněmbahan Purbaya te Kědiri, 682; vlucht naar Lumajang, 684.

Saradipa, zie Martalaya.

Saradipa. *Kartimasa* (ki —), den broeder van Pangeran Mas, den bupati Kědiri, 198; na den dood van Senapati Kědiri heet hij *Saradipa*, 203.

Suradipura, zoon van pangeran Pañcawati, 649; zijn dood, 649.

Suratani (raden —, tuměnggung —), wordt door Sultan Agung gezonden naar de bangwetan, 219; sneuvelt, 221; zijn lijk wordt naar Mataram gevoerd, 222.

Suratanu, lurah tamtama onder Sultan Pajang, 156.

Sarataruna (ki—), zie Tirtawiguna.

Sarawedi, lurah suranata tijdens Mangkurat II, 459.

Surawijaya (tuměnggung —). *Wirasěntika* (ki —), wordt onder den naam Tuměnggung *Surawijaya* regent van Jipang en wědana van de bupati's mañcaněgara, 567; chef bij de troepen van Kartaněgara, als deze zich vereenigt met Cakrajaya, 588; wordt gewond bij Sěpañjang, 598; sterft, 599.

Suralaya, naam van het rijk van Batara Guru, 2.

Sarif, een sjaryf, de guru van Mangkurat II, 485.

Suraprimeya (mantri —), van Pati, tijdens den opstand van Pragola (No 2), 240.

Surapringga = Surabaya, 32; hier komt Raden Patah en Raden Husen aan wal.

Surapringga (bupati van —), sluit zich bij Raden Patah aan, 46.

Surapati (raden —), aangenomen kind van den Sultan van Carěbon, 390; ontmoeting met Untung, 390; wordt op bevel van den Sultan van Carěbon gedood, 393.

Surapati (raden —), zie Wiraněgara.

Surapati (raden —), zoon van Tuměnggung Wiraněgara van Pasuruhan (= Untung, Surapati), 558; gaat naar Mangkurat III te Đungkul, 559; worden verslagen, 560; vlucht naar Malang, 560; wordt van daar verjaagd, 562; vereenigt zich met Paněmbahan Purbaya, te Kědiri, 682; naar Lumajang, 684.

Surya (raden mas —), zie Mangkurat IV.

Sareyan, zie Ondorop.

Suryakusuma (raden—). *Sudira* (raden mas —), zoon van Pangeran Pugěr,

den broeder van Mangkurat II, 449; later Raden *Suryakusuma*, 456 (men vgl. bl. 455 en 456); pakt de baya's in den vijver te Kartasura, 481; brengt het lijk van Mangkurat II naar Magiri, 484; staat na de troonsbestijging van Mangkurat III op te Enta enta, 488; onder den naam Prabu Panatagama, 489; verliest den strijd, 491; gaat naar Pagëlen, 491; wordt gevangen door Arya Bañak Wide, 501; wordt naar Kartasura gebracht, 501, 509; hij wordt in een ijzeren kooi gedaan, omdat men hem sèkti acht, 510; Mangkurat III wil hem laten doodden, doch de natuurverschijnselen doen hem daarvan afzien, 519; wordt door Mangkurat III pangeran ngabehi gemaakt, 519; sluit zich, nadat Mangkurat III Kartasura verlaten heeft, bij zijn vader Pakubuwana aan, 546; krijgt 2000 cacah's, 549.

Surayata (ki —), een dienaar van Sunan Parwata, die op zijn bevel Pangeran Seda Lepen gedood heeft, 81.

Suryawinata, kleinzoon van Panëmbahan Cakraningrat van Madura, krijgt een derde van zijn grootvaders gebied, 567; later regent van Garobogan, 583; wordt regent van Surabaya, 622.

Suryaputra (raden mas —), zie Mangkurat IV.

Saragëni, 292.

Srigati, zoon van Batara Wisnu en Dewi Sri, een der sëngkan-turunan, 5.

Surabaya veroverd door Sultan Agung, 236, 228, 275; Arya Jayapuspita

wordt in de plaats van Jangrana benoemd tot bupati van Surabaya, 573; hier is een kleine benteng, als Cakrajaya en Kumëndur Gobyö te Surabaya komen, die reeds bestormd was, doch nu hersteld wordt, 588; het gevecht bij deze plaats tusschen de troepen van Jayapuspita en die van Pakubuwana I, 596; Suryawinata en Sasrawinata worden hier regent, 622; zie nog Surapringga.

Surabaya (ujung —), 296.

Surabaya (bupati —), 120; (pangeran —), hoofd van de bupati's van Oost Java, verzet zich tegen Senapati, 182; Mas Lonṭang (de zoon van Panëmbahan Madiyun) wordt zijn schoonzoon, 198; hij stelt hem aan tot regent van Japan, 198; en Rangga Pramana tot regent van Wirasaba, 198; en na den dood van Pangeran Mas Ratu Jalu tot bupati van Këdiri, 198; wil tegen Mataram optrekken als Sultan Agung koning is geworden 220; tweede aanval op Mataram tijdens Sultan Agung 227; neemt Ngabehi Tambakbaya van Pajang tot zijn schoonzoon, 234; wordt overwonnen door Sultan Agung en dan in Surabaya geïnterneerd, 236; gestorven, 242.

Surabaya (pangeran —), zie Pëkik.

Surabaya (tumënggung —), krijgt bevel van Mangkurat II de paseban kidul in brand te steken, als Tak te Kartasura komt, 406.

Surabaya (bupati —), zie Sëpañjang.

Surabaya (bupati —), zie Jayengrana.

Surabaya (bupati —), zie Jayapuspita.

Surabaya (bupati —), zie Suryawinata.

Surabaya (bupati —), zie Sasrawinata.

Surengrana, zie Natapura (dipati—).

Surangga (ki —), kamituwa van Raden Suryakusuma, den zoon van Puggër, 488.

Soka, ěmban van de ratu Sëkar këdaton van Sultan Pajang, 153.

Soka (dewa —), hoofd bij de Bali-sche hulptroepen onder Dewa Kaloran, die Surengrana helpen, 584.

Sakri, zoon van Sakutrëm en vader van Palasara, 10.

Sukra (raden —), zoon van Dipati Sindurëja en Kalëting wungu, de weduwe van Trunajaya, 461; Pangeran adipati anom laat hem geeselen enz., 462; zijn ěmban's zijn Singanoda en Patrawisa, 463; zijn schijnbare amourette met Raden Ajëng Lëmbah, de vrouw van den Pangeran adipati anom, 466; wordt nagezet, 469; zendt ñai Tambakbaya met een vers, 470; wil na de dood van Lëmbah amuk maken 474; gedood door zijn paman Ngabehi Mandaraka, 476; zijn latere naam zou zijn geweest Natadirja, 466.

Sëkar këdaton (ratu —), dochter

van Sultan Pajang, verleid door Raden Pabelan 151; volgg.

Sëkar dalima (kyai —), een gong atkomstig uit Cëmpa, in het bezit van den laatsten vorst van Majapahit, 24,41; Senapati neemt hem mede naar Mataram, na de verovering van Pajang 175.

Sakutrëm, zoon van Manumanasa en vader van Sakri, 10.

Sokawati (het landschap —), 307, 310, 624.

Sokawati (dipati —), zoon van Pangeran Mangkubumi, den broeder van Panëmbahan Krapyak, 216.

Sade (dewa —), hoofd bij de Bali-sche hulptroepen onder Dewa Kaloran, die Surengrana helpen, 584.

Sudira (raden mas —), zie Suryakusuma.

Sëdayu (bupati —), 120; krijgt van den Pangeran van Surabaya bevel op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182; opgeroepen door Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224.

Sëdayu (bupati —), 647.

Sëdayu (rangga —), = Wirajaya (?), sneuvelt, 304.

Sidayu, zie Sëdayu; veroverd door Surengrana, 581.

Sudama (raden mas —), zie Bëlitar.

Set (prabu —), naam van Batara Wisnu, als koning van Jawa, 2.

Sětrawijaya (ngabehi —), van Gěmulak, wordt in de plaats van Ngabehi Martayuda tot regent van Sěmarang benoemd door Mangkurat IV, 688, 227, 195.

Sětrajaya, zie Danurěja.

Sitijěnar (pangeran —), leermeester van Ki Kěbo Kěnanga, ki gěde Tingkir, ki gěde Butuh en ki gěde Ngěrang, 53.

Sětomi (ñai —), een kanon, 346; door ki Anggawangsa veroverd, 347;

Setmata (prabu —), zoon van Seh Wali Lanang en de dochter van den vorst van Balambangan, 29; zijn grootvader laat hem in zee werpen, 29; een zaakgelastigde scheepskaptein van de weduwe van Ki Sambodja van Garėsik redt hem, 29; en geeft hem aan haar, 29; zij doet hem bij Sunan Ampel dėnta in den leer, 29; hij krijgt den naam Santri *Giri*, 29; zijn makker is Santri Bonang, 29; gaat naar Měkah, maar te Malaka zegt zijn vader Seh Wali Lanang hem terug te keeren, 30; krijgt den naam Prabu *Setmata*, 30; heet ook Sunan *Giri*, 43; zijn pen, Kalam muñęng, verslaat het leger van Majapahit, 43; zijn dood 43; wordt opgevolgd door zijn kleinzoon Sunan Prapen, 43; als bij den tweeden aanval op *Giri* onder Gajahmada, nadat Sunan Prapen verslagen is, een prins van Majapahit zijn graf laat opgraven, geschieden er wonderen, 44.

Sis, zoon van Adam, vader van Nurcahya, 2.

Sasi (raden ajęng —), dochter van den pangeran adipati anom tijdens Mangkurat II, 481.

Susunan, zie Sunan.

Susuruh, zie Suruh.

Sasraněgara, zie Cakraningrat.

Sasraněgara (dipati—). *Kartayuda*, broeder van Tumęnggung Jangrana, tijdens Mangkurat III, 512; Jangrana overlegt met hem, als hij van Pakubuwana I het bericht heeft ontvangen, dat de Hollanders zijn dood eischen, 570; valt in Wirasaba, plaatst hier een bupati, 581; gaat naar Kědiri, 581; naar Surabaya, 593; en verontrust het leger van Kartasura daar zeer, 593; overvalt de troepen te Sěpañjang, 598; krijgt hulp van Bali 607; in Japan 623; op verzoek van Murah Pañji Běleleng wordt hem zijn titel Pañji door zijn broeder Jayapuspita ontnomen, sinds heet hij Děmang Kartayuda, 623; krijgt bevel van dezen de mañcaněgara beoosten den Lawu te vermeesteren, 623; gaat naar Madiyun, 624; laat door Ngabehi Tambakbaya en Wiratanu Kěduwang, Wiraka, Sěmbuyan en Pacitan veroveren, 624; gaat naar Jagaraga, 624; en legert zich te Kiping bij de Kali Mungkung 624; verovert Sukawati, 624; krijgt Wiradirja, den zwager van Dipaněgara, bij zich 626; ontmoet Dipaněgara, 627; brengt dezen naar Madiyun, 627; zendt bericht aan Arya Jayapuspita te Japan, 627; krijgt den naam dipati *Sasraněgara*, als pangeran

Dipanĕgara, de zoon van Pakubuwana I, Panĕmbahan Erucakra is geworden 629; volgt Panĕmbahan Erucakra naar Madiyun 630; rijdt op een kĕbo bule, 631; krijgt van Jayapuspita bevel Panĕmbahan Erucakra te verlaten, 653; verlaat hem, bevecht hem, verjaagt hem, maakt eenige zijner sĕlir buit, 654; zijn dood 655; zijn lijk wordt naar Japan gevoerd, 655.

Sasradiningrat (raden —), zoon van Cakraningrat (?), 512.

Sasrawinata, kleinzoon van Panĕmbahan Cakraningrat van Madura, krijgt een derde van zijn grootvaders gebied, 567; later regent van Garobogan, 583; wordt regent van Surabaya, 622,

Sesela, zie Sela.

Sasmitapura (eᅇdang —), naam van de reuzin, in hare menshegedaante, die de moeder werd van Ki Dilah (= Arya Damar), 25.

Sawo (bale —), 16.

Suwanda (lurah abdi estri —), bij Mangkurat II, 474.

Sewanĕgara (raden —), patih van Cakraningrat (= Cakranĕgara), 619; vlucht naar Bali, 622.

Siwalan (desa —), hierheen begeeft zich de dipati van Pajang, als hij van Sultan Agung wil afvallen, tijdens den tweeden aanval van Pangeran Surabaya op Mataram, 230; ook de troepen van Oost-Java komen daar, 230.

Suwelacala, zoon van Anglingdriya en vader van Sri Mahapungung, koning van het rijk Purwacarita, 11.

Sawunggaling, bupati, aangesteld door Pragola (no. 2), dipati van Pati, 237.

Sawunggaling (mantri —), door Mas rangga Yudanĕgara van Sĕmarang onder Mangkurat III naar Pugĕr gezonden, 498; (dĕmang —), 504.

Sala (desa —), 655; voorspelling dat er een kraton komen zal, 673.

Sela (kyai gĕde —), zoon van ki Gĕtas Pĕᅇdawa, 52, geeft onderricht aan Mas Karebet (= Jaka Tingkir = Sultan Pajang), 58; en neemt hem tot kleinzoon aan, 58; wil tamtama worden in Dĕmak, maar wordt afgewezen, 73; valt Dĕmak aan, maar wordt verjaagd 74; bindt den bliksem, 76; verkrijgt de bĕᅇde ki Bicak, 76; struikelt over een waluh, en verliest zijn sarung ciᅇde, 77; zijn kinderen (7) zijn ᅇnai gĕde Lurung tĕngah, ᅇnai gĕde Saba, ᅇnai gĕde Bangsri, ᅇnai gĕde Jati, ᅇnai gĕde Patanen, ᅇnai gĕde Pakis dadu, kyai gĕde Ngĕnis, 77; sterft, 77.

Salahtiga, 524.

Selandaka (kyai gĕde —), vindt het kind, Jaka Tarub, van de dochter van kyai gĕde ing Kĕmbang Lampir, 37 en 38.

Sĕlir, sĕsĕliran, een soort soldaten van Trunajaya, 351.

Saloring pasar, zie Loring pasar.

Silarong (pangeran —), wordt door Sultan Agung gezonden om Balam-bangan te veroveren, 255; 266; het vergift upas anglung, 268; wordt daarom verbannen naar Naladana, 269; daarna wordt hij gedood, 269.

Silarong (pangeran —), aan 't hoofd van de troepen van Mangkurat II, na de verovering van Kēdiri, 359.

Salokantara (ajar —), in Balam-bangan, wordt gedood door Pangeran Silarong, 257; voerspelt dezen zijne wraak; zijn panitis, 266.

Soldaten, zie Numbak cēmēng, Tam-tama, Kēparak, Dulang mangap, Talang-pati, Saragēni, Sēsēliran, Judipati, Jayataka, Jagasura.

Sultan, zie Tērnggana, Adiwijaya, Ñakrakusuma, Blitar, Kuning, Pakubuwana, Mustapa, 244.

Salatiga, zie Salahtiga.

Sēlap (desa —), bij Kartasura. 646.

Sēlupdriyansah, kumēndur van Japara, tijdens den moord van Tak, 417.

Salinga, in Pagēlen, 375; hier woont raja Namrud, 381.

Supanta (dipati —). *Jējanggu* (keñtol —), broeder van Pangeran Mas, den bupati van Kēdiri, 198; na den dood van Senapati Kēdiri Dipati *Supanta*, 202.

Sapañjang (desa —), bezuiden Surabaya, 588, 593, 598, 630, 666.

Sapañjang (tumēnggung —), wordt na de onderwerping van Surabaya door Sultan Agung in plaats van den vorige dipati tot bupati van Surabaya aangesteld, 236; begeleidt Pangeran Pēkik naar Mataram, 243.

Supala, een struikroover door Raden Patah en Raden Husen verslagen, 32.

Supali, een struikroover door Raden Patah en Raden Husen verslagen, 31.

Sēpilman (amral —), komt te Sēmarang, onder Pakubuwana II, 528, 544; gaat weer terug naar Sēmarang, 548; men zie bij Elduwelbeh.

Sujanapura (dipati —). *Jayasupanta* (raden —), wordt door Sultan Agung aan Tumēnggung Suratani achterop gezonden om te zien hoe het gaat, als deze Oost-Java gaat bestrijden, 219; (tumēnggung —) krijgt bevel Tuban te veroveren, 234; wordt dipati *Sujanapura*, 234; zijn dood, 235.

Sujanapura (tumēnggung —). *Jayapati*, zoon van dipati Mērtapura van Jēpara, volgt zijn vader over Jēpara op, met den naam tumēnggung *Sujanapura*, 345.

Sujanapura (dipati —), krijgt van Pakubuwana I bevel zijn zoon Pangeran Prang wēdana, die opgestaan is te Kabakalan in Kēdu, te verslaan, 548; regent van Jēpara, wordt ziek en sterft, 559.

Siyēm (raja ing —), door hem gezonden olifanten, 545.

Siyung wēnara, zie Bañak wide.

Sima (desa —), ontvangt zijn naam van Sunan Kudus, 56.

Soma, Maandag, 209.

Sumēnēp (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen, ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182; opgeroepen door den Pangeran van Wirasaba tegen Sultan Agung, 224; 234; sneuvelt, 235.

Sumēnēp (bupati —), zie Cakranēgara.

Sumēnḍi (ki —), dienaar van Pangeran adipati anom, wordt door deze naar Panēmbahan Kajoran gezonden, 286.

Sumaningrat (raden —), neef van de ratu kēncana tijdens Mangkurat II, huwt met de door Mangkurat II als dochter aangenomen nicht van Raden ayu Pugēr, 481.

Samarang, 310; Mangkurat II geeft permissie tot het bouwen van een loge te Samarang 381; hier wordt Pakubuwana I gekroond, 520; naar Samarang wordt, onder Pakubuwana I, de kumēndur (van Java's Noord en Oostkust), die vroeger te Jēpara zetelde, overgeplaatst, 529.

Sēmaring (bupati —) zie Suraa-dimanggala.

Sēmaring (bupati —), zie Martayuda.

Sēmaring (bupati —), zie Sētrawijaya.

Sumadipura, zoon van Pangeran Pañcawati, 649; zijn dood, 649.

Samas (kali —), 138.

Sampura (gunung —), in een wangsalan wordt Sēmpora omschreven met wukir Japan, Jav. alm. 1864; hier hebben de Makasaren zich verschanst na de inname van Kēdiri door Mangkurat II, 353, 354.

Sampang, wordt door den adipati anom, den lateren Mangkurat II, aan Trunajaya gegeven, 290.

Sampang (kyai gēde —), vader van Pangeran Langgar, schoonvader van de oudste dochter van Sultan Dēmak (Trēnggana), 74.

Sampang (bupati —) krijgt bevel ook tegen Jakatra op te trekken, over zee, 249; moet in Mataram blijven, als onder Mangkurat I tegen Balambangan wordt opgetrokken 260; zie bij dit artikel nog Dēmang Mēlaya, mogelijk dezelfde persoon.

Sampang (bupati —), zie Cakraningrat.

Sampang (bupati —), zie Cakraningrat.

- Sampang** (bupati —), zie Cakraningrat. door dezen met land in Garësik begiftigd, 29.
- Sampang** (bupati —), zie Cakraningrat.
- Sumëdang**, veroverd door Sultan Agung 257.
- Sambo** (batara —), zoon van Batara Guru, een der heeren van de 5 deelen van den dag, 2.
- Sumabrata** (ki tumënggung —), patih lëbët bij Mangkurat II, 474; volgt Raden dipati Sindurëja na zijn dood op als patih jawi, 482; en wordt zelf opgevolgd door Tumënggung Wiraguna, 482; geeft den pangeran adipati anom den raad voor zijn troonsbestijging den Hollanders daarvan eerst kennis te geven, 485; zijn uitval tegen Pangeran Pugër, 486; geeft Mangkurat III bericht van het vertrek van Pugër, 502; wordt door Mangkurat III naar Salahtiga gezonden, 524, 534; verliest en vlucht, 536; naar Bayalali tot Arya Mataram; en gaat terug naar Kartasura, 539; nog trouw aan Mangkurat III, 549; loopt tot Pakubuwana I over, 556; wordt bupati in Kartasura, 557; brengt Arya Jayauspita het bericht van den dood van zijn broeder Jangrana en zijne benoeming in diens plaats, 537; tot Jayauspita gezonden om hem op te roepen, 579; zijn dood, 635; zijn zoon, 635.
- Samboja** (ki—), dienaar van den vorst van Balambangan, die de schoonvader was van Seh Wali Lanang, 29; valt in ongenade, vlucht naar Majapahit en wordt
- Samboja** (raṇḍa —), weduwe van den vorige, pleegmoeder van Sunan Giri, 29.
- Sëmbuyan**, naam van een afdeeling van Surakarta, 624.
- Sumëngit** (ki—), een bode van Mangkurat I, 264.
- Sëmanggi** (desa—), dicht bij Baturana, 655.
- Sëmanggi** (bëngawan—), 233, 310, 625.
- Sëgara wëdi** (de Zandzee), op den Smeru, latere zetel van Ajar Cëmara tunggal van den Gunung Kombang, 21.
- Saba** (nyai gëde—), dochter van kyai agëng Sela, 77; de moeder van de echtgenote van kyai Pamanahan, en de moeder van Jurumartani, 78.
- Subrata** (tumënggung—). Pranasuta, een koopman te Kartasura onder Mangkurat IV, 646; krijgt den naam Tumënggung *Subrata*, 647.
- Subraṣṭa**, een kanon te Plered in 't bezit van Susuhunan Ngalaga (= Pangeran Pugër), 373.
- Sabranglor** (pangeran—), zoon van den eersten vorst van Dëmak, een korten tijd zelf vorst (de tweede) van Dëmak, sterft kinderloos, 61.

Singanoda, ěmban van Raden Sukra, den zoon van Dipati Sindurĕja, 463.

Singanĕgara, krijgt van Sultan Agung bevel Endranata van Dĕmak te dooden, 242.

Singanĕgara, een lurah tijdens Pakubuwana I, 572; doodt Jangrana van Surabaya.

Singaranu (tumĕnggung —), wordt door Sultan Agung gezonden om Sumĕdang en Ukur te veroveren, 257.

Sangka (raden mas —), zie Purbaya.

Sangka (ki —), zie Mĕtahun.

Sungkawa (raden mas —), zie Eru-cakra.

Singkal (desa —), in Kĕdiri, 349.

Sangkĕlat, een kris van Sunan Bonang, 49.

Singasari, naam van het rijk van Lĕmbu Amijaya, 12.

Singasari (pangeran —). *Santri* (raden —), zoon van kyai Pamanahan, 79, 112; na de troonsbestijging van Senapati Pangeran *Singasari*, 177; zijn zoon is Pangeran Blitar, 216.

Singasari (pangeran —), zoon van Mangkurat I, 271; zijn vrouw weet het met den Pangeran adipati anom en Raden Dobras 276; volgt Pangeran adipati anom naar Jĕpara, als hij tegen Trunajaya en

Galesong optrekt, 302; wordt door Mangkurat I aan Pangeran Pugĕr medegegeven, 316.

Singasari (raden —), een sĕntana van Giri, wordt gedood door Panĕmbahan Natapraja van Adilangu, tijdens de vernietiging van Giri door Mangkurat II, 363.

Sungsang, zoon van Watu gunung en Dewi Sinta, de 10^e wuku-week, 3.

Sanggung (desa —), 376, 378.

Singabarong, een Buginees onder Mangkurat II te Kartasura, doodt Jayaparusa, 436.

Wahan (patih —). *Wiro* (ki —), broeder van de weduwe van Kali Gunting, 19; wordt met den naam *Wahan* patih van Raden Susuruh, als deze Majapahit heeft gesticht, 22; en van Prabu anom, diens zoon en opvolger 22; vader van Udara, 22.

Wanakarta, 243; wordt door Pangeran Urawan aan Mangkurat II aanbevolen als plaats voor een nieuwe kraton, en was als zoodanig reeds voorspeld, 365; bewesten Pajang, 365; krijgt den naam Kartasura adiningrat, 366.

Wanakrama, 615, 619.

Wanakusuma (ki —), afstamming van kyai agĕng Giring, 433; zijn zoons zijn Jayaparusa en Jayalĕlana, 433; verdwijnt, 437.

Wanasalam (patih —), zoon van patih Mangkurat (= Wanapala), bij Sultan Dėmak (= Raden Trėnggana), 62. af, als zij samen Pajang zullen veroveren, 169.

Wiro (ki —), zie Wahan.

Wanapala (ki —), zie Mangkurat.

Wanapala (ki gėde —), een kamituwa tijdens Raden Patah reeds vorst van Jawa is, 53; een ander dan de voorgaande.

Wanđan, de wanđansche vrouw, die de moeder was van Bonđan kėjawan, den stamvader van het Mataramsche vorstenhuis, 34.

Wanagiri (kyai —), een pėrdikan in Mataram, tijdens Mangkurat IV, 644; wordt kamituwa bij Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ing alaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama (= Pangeran Blitar), 645.

Wėnang (sang hyang —), ook Wėning, zoon van Nurrasa en vader van sang hyang Tunggal; 2.

Wėning, zie Wėnang.

Winongan (desa —), 219; in Pasuruhan, 578; wordt vernield, 578.

Wanengsėkar (pañji --), sėntana van Raden Trunadilaga, 443.

Wanengpati (pañji —), sėntana van Raden Trunadilaga, 443.

Wėru (desa —), in de gunung kidul, hier wacht Senapati Pangeran Bėnawa Verh. G. B., LI, 4e stuk.

Wiranėgara (raden tumėnggung —). *Untung*, gevangen genomen bij de vermeestering van Makasar, naar Batavia gebracht, eerst in het bezit van kapitan Panbeber, 382; dan van kapitan Mur, door dezen Untung genoemd en tot kind aangenomen, 382; zijne liefde tot Mur's dochter, 383; zijn 80 vrienden, 383; gevangen gezet, 384; bevrijdt zich en zijn medegevangenen, 385; gaat met zijn aanhang naar den benteng Alang-alang, 387; vlucht op raad van ki Ębun naar Carėbon, 389; bereikt dat, 390; ontmoet Raden Surapati, 390; komt bij den Sultan van Carėbon, 392; deze geeft hem den naam Raden *Surapati*, 393; en zendt hem naar Mataram, 393; gaat over Malang (Pamalang) naar Ajibarang in Bañumas, 394; maakt Saradėnta en Saradėnti koning, 394; valt dan den patinggi van Bañumas aan, laat ki Ębun Jaladriya achter als zijn patih, en gaat naar Kartasura, 394; gaat naar Raden dipati Nėrangkusuma, 395; wordt door dezen tot jongeren broeder aangenomen, 395; belooft alleen Saradėnta en Saradėnti te pakken, 396; doodt hen, als ze door ki Ębun Jaladriya tot hem zijn gebracht, 398; Mangkurat II neemt zijn dienst aan, maar laat hem bij Nėrangkusuma blijven, 398; wordt door de Hollanders opgevraagd, 400; door Pangeran Pugėr ingelicht, wat hij doen moet, 403; krijgt zijn instructies van Mangkurat II, 406; Nėrangkusuma blijft steeds bij hem, 407; omdat er met kogels geschoten wordt, valt Surapati in

ernst op zijn schijnvijanden aan, 412; doodt Brinkman 414; doodt Tak, 415; wordt door Mangkurat II beloond met Pasuruhan, en krijgt den naam Raden Tumënggung *Wiranëgara*; Nërangkusuma wordt hem toegevoegd, 416; hij moet roovende en plunderende daarheen gaan, en zal nagezet worden in schijn, 416; gaat, als Cakraningrat en Jangrana hem te Pasuruhan op bevel van Mangkurat II in schijn bevechten, 's nachts steeds met hen overleggen, 440; brengt Mangkurat II steeds geregeld upëti op, 440; laat, als Dëmang Pasisir ernstig vecht, dit ook doen, 442; vlucht ten slotte in Pasuruhan, 444; maakt excuses over den dood van Raden Dëmang Pasisir, 446; moet doen of hij Cakraningrat verslaat, dat deze weer kan aftrekken, 457; weer aangezocht een schijnaanval te doen door Mangkurat II, 477; trekt tot Madiyun, 480; zal zich tegenover Mangkurat III en Pugër onzijdig houden, 511; Mangkurat III zoekt hulp bij hem, 550; trekt tegen Knol naar Bangil 554; wordt gewond, 555; beveelt hem na zijn dood zoo te begraven, dat zijn graf door de Hollanders niet zal kunnen worden gevonden, 557; sterft aan zijn wond, 558; en wordt zooals hij gezegd had, begraven, 558; laat 3 zonen na, Mas Suraim (= Dipati Wiranëgara), Raden Surapati, Raden Suradilaga, 408, 558; zijn graf voor 1000 reyalen den Hollanders aangewezen, zijn lijk wordt verbrand met arak, 561; nog een zoon van hem is Tirtanata, 682.

Wiranëgara (dipati —). *Suraim* (Mas —), zoon van Tumënggung *Wiranëgara* (= Untung, Surapati) van Pasuruhan, 558; heet na den dood zijns vaders

dipati *Wiranëgara*, 558; met Mangkurat III te Dungkul, 550; vlucht naar Malang, 560; wordt van daar verjaagd, 563.

Wiranëgara (tumënggung —), krijgt van Pakubuwana I bevel de troepen van Mangkurat III bij Tëgal te verslaan 522.

Wiranëgara (pañji —), regent van Tëgal vlucht voor Surabaya, 596, sneuvelt, 596.

Wiranëgara (tumënggung —). *Wangsadirja* (ki —), volgeling van Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ingalaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama (d. i. Pangeran Blitar), die door dezen Tumënggung *Wiranëgara* gemaakt wordt, 645; komt dipati Lumarap te hulp, 657; Panëmbahan Purbaya overlegt met hem, als hij den ongunstigen uitslag heeft vernomen van den horoscoop, dien Tumënggung Këñdurawan heeft laten trekken, 671; laat den patinggi van Palar den horoscoop nog eens trekken, 672.

Wiracana, wëdana gëdong onder Pakubuwana I 549; moet voor Pakubuwana I de moskee van Dëmak herstellen, 577; zijn broeder volgt hem op, 577.

Wirarëja (ngabehi—), lurah kapëdak van Mangkurat I, 276; bij hem wordt Oyi, de dochter van Ngabehi Mangunjaya, gehuisvest, 276; wordt verbannen naar Panaraga 284; en dan daar gedood.

Wiraka, naam van een afdeeling van Surakarta (?), 624.

Wirakerti, lurah tamtama onder Sultan Pajang 156.

Wiradirja (raden —), zwager van Pangeran Dipanegara, den zoon van Pakubuwana I, 626; wordt door Dipanegara gezonden naar Demang Kartayuda te Kiping, 626.

Wiradigda (tumenggung —). *Andakara* (ki —), dienaar van Pangeran adipati anom (den lateren Mangkurat II), wordt door dezen naar Panembahan Kajoran, gezonden, 286; wordt Tumenggung *Wiradigda* onder Mangkurat II, 334.

Wiradangsa, wordt door Mangkurat I aan Prawirataruna medegegeven, 294.

Wiratanu, mantri van Demang Kartayuda, 624.

Wiratanta, mantri van Dipati Jangrana van Surabaya, 570.

Wirataruna (raden —), zie Mangkubumi.

Wirasentika (ngabehi —), mantri Kartasura, sneuvelt, 563.

Wirasentika (ki —), zie Surawijaya.

Wirasetra (tumenggung —), door Mangkurat III aan Demak tot hulp gezonden, 513, 523.

Wirasemita, wordt door Pakubuwana tumenggung van Wirasaba gemaakt, 567.

Wirasaba, 193; door Sultan Agung veroverd en de bupati Pangeran Arya verdronken; 224; 559: Wirasemita wordt door Pakubuwana I tot regent gemaakt, 567; Kartayuda, de broeder van Jayapuspita, doet er een inval, en plaatst er een bupati, 581.

Wirasaba (bupati —), 120; krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen, ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182; (bupati —) geheeten Pangeran Arya, 224, wordt verdronken.

Wirasaba (bupati —), zie Pramana (rangga —).

Wirasaba (bupati —), zie Arya (pangeran —).

Wirasaba (bupati —), zie Wirasemita.

Wirawangsa, een opstandeling, in de gunung kidul, tijdens Mangkurat III 509.

Wirawangsa, door Mangkurat III aan Demak tot hulp gezonden, 513, 523.

Wirapraha (dipati —), zoon van dipati Mandaraka (= Jurumartani), 216; sterft, 218; begraven te Gambiran, 218.

Wirapati (ngabehi —), krijgt van Sultan Agung bevel Pati te plunderen, 240.

Wirajaya (ngabehi —), rangga van Sidayu (?), sneuvelt, 304.

Wiramantri, uit Dëmak, sluit zich aan bij Mangkurat II, 327; vroeger had hij Prabu Ngalaga gevolgd; later zal hij met Martajaya Dëmak krijgen, 328.

Wiramënggala (pangeran—), wordt door Senapati naar Këdiri gezonden om dat te veroveren 199.

Wiramënggala (ki ngabehi—), tot Jayapuspita gezonden om hem op te roepen, 579.

Wiraguna (tumënggung—), wordt door Mangkurat I naar Balambangan gezonden, dat door Bali veroverd is, 260; sterft, als 't veroverd is, op zijn terugkeer naar Mataram 267.

Wiraguna (tumënggung—), wordt, als Raden dipati Sindurëja sterft, de plaatsvervanger van diens vervanger Tumënggung Sumabrata, als patih lëbët, onder Mangkurat III, 482; te Asëm met troepen, 541; vlucht naar Kartasura, 542; nog trouw aan Mangkurat III, 549; wordt door Pakubuwana opgeëischt en naar Kartasura gezonden, 565.

Wiragati, zoon van Ngabehi Wangsadipa, den lurah saragëni, onder Mangkurat I, 292.

Wuragil (ki—), broeder van kyai buyut van Bañubiru, gezel van Jaka Tingkir, 68; wordt bupati onder Pajang 79; (ngabehi—), 126, wordt gezonden door den Sultan van Pajang om den toestand in Mataram op te nemen.

Warigalit, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 7^e wuku-week, 3.

Warigagung, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 8^e wuku-week, 3.

Wirabumi (pañji—), een bupati staande onder den bupati van Panaraga, den broeder van Panëmbahan Krapyak, Pangeran Jayaraga, 213.

Wirabumi, wordt door Mangkurat I aan Prawirataruna medegegeven, 294; zijn dood, 303.

Warung, in Blora; hier stelt Pangeran Surabaya een bupati aan, 184.

Warung (bupati—), 184.

Wringin pitu (de zeven vijgenboomen), plaats waar Batara Wisnu tapa oefende, 2; een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10.

Wukir, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 3^e wuku-week, 3.

Wëdana, — Madura, 236; — mañca-nëgara.

Watu (masjid—), op Nusa Kambangan, 214; hier wordt Pangeran Jayaraga (adipati Panaraga) na diens afval door Panëmbahan Krapyak geïnterneerd, 214, 215; 329.

Wetan (ratu—), dochter van den dalang ki Wayah, vrouw van ki Dalëm, door Mangkurat I tot sëlir genomen,

269; zie ook ratu Malang; sterft, 270; wordt begraven op de gunung Këlir, 270.

W e t a n (ratu —), een prinses van Giri, gewezen vrouw van Mangkurat II (vgl. 363), wordt aan Cakraningrat geschonken, als deze van Pasuruhan terugkomt, 458.

W a t ě s, 256, vermoedelijk geen plaatsnaam.

W a t u g u n u n g, koning van het rijk Giling wësi, echtgenoot van zijn moeder, Dewi Sinta, en van Dewi Landëp, vader van Wukir, Kurantil, Tolu, Gumbreg, Warigalit, Warigagung, Julung wangi, Sungsang, Galungan, Kuningan, Langkir, Mandasiya, Julung pujut, Pahang, Kuru wëlut, Marakeh, Tambir, Madangkungan, Maktal, Wuye, Manail, Prangbakat, Bala, Wugu, Wayang, Kulawu, en Dukut, bevecht Batara Guru, wordt door Wisnu, die zijn raadsels raadt, gedood, wordt later in den hemel opgenomen, de 30ste wuku-week, 2 volg.

W i s n u (batara —), zoon van Batara Guru, echtgenoot van Dewi Sri, vader van Srigati, koning van Jawa onder den naam prabu *Set*, later koning over de lalëmbut, een der heeren van de 5 deelen van den dag, 2; verslaat Watugunung, door zijne raadsels op te lossen, 8.

W a l i, zie Wali lanang.

W i l a (ki —), zie Wilamarta.

W i l h a m (majoor —), ondergeschikt hoofd van de aan Mangkurat II gezonden Hollandsche hulptroepen, 331.

W u l a n (raden ajëng —), dochter van Pangeran Blitar, huwt met Raden mas Damar, den zoon van den adipati anom tijdens Pakubuwana I, 577.

W a l a n d a (wong —), de Hollanders, in Jakarta, 248; zenden na de belegering een gezantschap naar Mataram, 255; de Hollanders in Japara worden uitgenoodigd mede te vechten tegen Galesong, anders zullen zij van daar gejaagd worden, 294; Mangkurat I zegt op zijn sterfbed den pangeran adipati anom hulp te zoeken bij de Hollanders, 317; hun aard, 325, 532; de bevelhebbers der Hollandsche hulptroepen voor Mangkurat II te Tëgal, 331; de Hollandsche wijze van beleefdheidsbetuiging, 331; te Kartasura (NB), 382.

W u l a r (dëmung —), patih van Lëmbu Amisani, den 5^{en} vorst van Majapahit, 23.

W i l a t i k t a, een andere naam voor Majapait.

W i l a t i k t a (tumënggung —), zie Manila.

W a l i l a n a n g (seh —), afkomstig van Juldah, 28; gaat naar Ampel dënta, waar hij met Sunan Ampel dënta verkeert, 28; gaat naar Purwasata in Balambangan, 28; geneest de dochter van den vorst van Balambangan, 28; huwt haar, 29; wil den vorst van Balambangan tot den Islam bekeeren, 29; verlaat zijne vrouw en gaat naar Malaka, 29; vader van Sunan Giri, 29; deze komt met Santri Bonang, als hij op weg is naar Mëkah te gaan, bij hem in Malaka,

30; hij zegt hem maar weer terug te gaan, 30.

Wilamarta. *Wila* (ki —), zoon van ki buyut Majasta, neef van ki buyut Bañubiru, gezelschap van Jaka Tingkir, 68; wordt bupati, als Jaka Tingkir koning van Pajang is geworden, 79; met den naam *Wilamarta*, Bramart. P. 1; (ngabehi —) wordt gezonden door den Sultan van Pajang om den toestand in Mataram op te nemen, 126.

Wilaja (lurah abdi estri --), bij Mangkurat II, 474.

Wědi (desa —), hier is Senapati Kědiri begraven, 202; bij Kartasura 546.

Wija, zie Mangunoněng.

Wijil (paněmbahan —), van Adilangu, is bij de krooning van Pugěr te Sěmarang tegenwoordig, 519.

Wujil, 519, lees *Wijil*.

Wijaya (bra —). *Alit* (raden —), zoon van Bra Tañjung, als koning van Majapahit Bra *Wijaya*, 23; huwt met een prinses van Cěmpa (Darawati), 24; met de reuzin Sasmitapura, bij wie hij een zoon heeft, ki Dilah, 25; ki Dilah verzamelt voor hem de wilde dieren uit 't bosch op de alun-alun 26; huwt met een Chineesche prinses, van wie hij op verlangen van de prinses van Cěmpa scheidt, 27; hij geeft haar, reeds zwanger, aan Arya Damar (ki Dilah), dien hij over Palembang heeft gesteld, 27; zij bevalt daarna van Raden Patah, 31;

Raden Husen, de eigen zoon van Arya Damar, komt bij hem in dienst en wordt door hem Adipati Těrung gemaakt 33; hoort de voorspelling van het toekomstige rijk van Mataram, 34; huwt met de wandansche vrouw, als hij de rajasinga-ziekte heeft, en verwekt bij haar een zoon (Bonđan kějawan), die aan kyai buyut Masahar wordt gegeven om hem te dooden, als hij een windu oud is, 34; verneemt de stichting van Bintara door Raden Patah, 35; deze wordt naar Majapahit gehaald en door hem als kind erkend, 36; hij benoemt hem tot Adipati Bintara, 36; zegt hem, dat Bintara later Děmak zal heeten, 36; Bonđan kějawan keert weer naar Majapahit terug, 41; Bra Wijaya geeft hem kyai Mahesa Nular, kyai Malela, en kyai Plered, 42; hij zendt hem naar kyai gěde Tarub, 42; zendt zijn patih Gadjah Mada tegen Giri, 43; later, als Sunan Prapen zijn vader is opgevolgd, nog eens, 43; verlaat zijn kraton, om de uit het weer geopende graf van Sunan Giri komende bijen te ontgaan, en keert daar eerst weer terug, als zij weer zijn verdwenen, 44; zendt den adipati van Těrung tot den adipati van Bintara (Raden Patah) om te vragen waarom hij niet opkomt, 45; Raden Patah staat op, en belegert Majapahit, 46; Bra Wijaya verdwijnt met zijn getrouwen, 47; afstammelingen van hem zijn ook Trunajaya en Trunadilaga, 443; met een dochter van hem gehuwd is Andayaningrat van Pěngging 52.

Wijaya, zie Adiwijaya.

Wijaya kusuma, de bloem; groeit op Nusa Kambangan, wordt gehaald door

ki Pranataka voor Mangkurat II, 327, 329.

Wuye, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 22e wuku-week, 3.

Wayah (ki —), een dalang wayang gëdog, 269; zijn met ki Dalëm gehuwde dochter wordt door Mangkurat I tot sëlir genomen, zie Ratu wetan.

Wayang, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 27e Wuku-week, 3.

Wami, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250.

Wugu, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 26e wuku-week 3.

Wigëni (daeng —), ondergeschikt hoofd bij de met Kraeng Galesong naar Jawa overgekomen Makasaren, 291.

Wangi (munḍing —), zoon van Munḍingsari, vader van Sri Pamëkas, 12.

Wangsacitra, zie Mangkuyuda.

Wangsadirja (ki —), zie Wiranëgara.

Wangsadriya (pangeran —), te Tëmbayat, bij hem vertoeft Panëmbahan Erucakra op zijn vlucht, 656; hij zendt hiervan bericht aan Pangeran Purbaya, 656.

Wangsadipa (ngabehi —), zie Martapura.

Wangsataruna, zie Mangkurat IV.

Wangsaprana, een Madurees (?), een der dapperste strijders van Trunajaya, 303; wordt door Trunajaya gezonden om van het westen uit Mataram te veroveren, 310; trekt met Dandang wëcana den gevluchten Mangkurat I achterop, 314.

Wangsamënggala, bode door Arya Mataram aan zijn broeder Pakubuwana gezonden, na den nederlaag van Sumabrata bij Kali Cacing, als hij wil overloopen, 539.

Wanglu (nyai gëde ing —), dochter van ki Gëtas Pëndawa, 52.

Landëp (dewi—), tweede vrouw van Watugunung, de 2e wuku-week, 2.

Loṅtang (mas —), zoon van Panëmbahan Madiyun, kleinzoon van den 3^{en} Sultan van Dëmak, 187; wordt schoonzoon van Pangeran Surabaya 198; wordt door dezen tot bupati van Japan aangesteld, 198.

Laroh (landschap —), 548, 656.

Lurah (ki —), wordt door Pangeran Blitar gebruikt van Mangkurat IV, 636, 637.

Loring pasar (pangeran ngabehi —), zie Senapati.

Lurung tëngah (nyai gëde —), dochter van kyai gëde Sela, 77.

Lodaya, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10; te lezen Lodaya (?)

Lutnan, zie Pandërlin, Jaisman, Jakim.

Lasëm, in Rëmbang, 30, 229, 586.

Lasëm (bupati —), 120; krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182; tijdens Sultan Agung, 220; onder Trunajaya, als de pangeran adipati anom tegen deze wordt gezonden, 300.

Lawu (gunung —), 66, 201, 302, 477.

Lawiyan, verblijfplaats van kyai agëng Ngënis, 78; die daar begraven is, 78.

Lawiyan (kali —), 157, 543.

Laleyan (kuda —), zoon van Pañji en Candrakirana, vorst van Pajajaran, vader van Bañjaransari, 12.

Lopait (desa —), tusschen Ungaran en Kartasura, 531.

Lepen (pangeran seda —), zoon van den 1^{en} vorst van Dëmak, 61; vader van Pangeran Arya Panangsang, den dipati van Jipang, 75; gedood door een bode van Sunan Parwata, 81.

Lipura, een plaats aan de zuidkust van Java, waarheen Senapati zich begeven heeft, 127, 135; hierheen wordt door Mangkurat I de pangeran adipati anom verbannen, 284.

Lodaya, hierheen wordt door Trunajaya Cakraningrat verbannen, 313, 353.

Luyu (desa —), 550.

Lumarap (dipati —). *Bangsapatra*, wordt door Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ing Alaga Ngabdurahman Sahidin Panatagama (Pangeran Blitar) dipati *Lumarap* gemaakt, 645; wordt gezonden om Pajang te veroveren, 646; chef van de troepen van Pangeran Purbaya en Pangeran Blitar tegenover den Amral en Dipati Mangkupraja, 656; Tumënggung Wiranëgara en Tumënggung Gajah pramada komen hem te hulp, 657; gaat naar Kalëpu, 657; zijn dood, 658.

Lumarap, dezen naam krijgt Jakub, de hond van den Amral, na den dood van Dipati Lumarap, 658.

Lumajang, 220; veroverd door Mataram 220.

Lumajang (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182; wordt door Raden Suratani, gezonden door Sultan Agung, verjaagd, 220; gevangen en naar Mataram gevoerd, 220.

Lëmbu (ki —), zie Mangkuyuda.

Lëmbu, zie Amiluhur, Amijaya, Pëngarang, Pëtëng.

Lëmbah (raden ajëng —), dochter van Pangeran Pugër, den broeder van Mangkurat II, 449; de pangeran adipati anom komt haar zien, 449; en huwt

haar, 451; zij gaat naar haar vader terug, 458; haar schijnbare amourette met Raden Sukra, den zoon van Dipati Sindurĕja, 466; krijgt een vers van hem, 470; haar man merkt het, 470; haar vader laat haar dooden, door haar broeders, 471.

Lĕmbahrawa, thans Ambahrawa, in Ambarawa, Samarang, 504, 530.

Lamongan, verwoest door Juragan Bali, 592; hier wordt Rangga Pramana regent, 623; Tohjaya wordt hier regent met den titel tumĕnggung 678.

Lamongan (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182; als Sultan Agung koning is geworden 220; opgeroepen voor Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224;

Lamongan (pangeran —), krijgt Siti sewu (1000 cacah's) in Surabaya, 346.

Lamongan (bupati —), wil zich niet bij Tumĕnggung Jangrana aansluiten, maar blijft het met Mangkurat III houden, 512; komt te Kartasura, 513.

Lamongan (bupati —), zie Sureng-rana.

Lamongan (bupati —), zie Pramana.

Lamongan (bupati —), zie Tohjaya.

Logĕnder (desa —), wordt aan Mangkurat II aanbevolen als plaats van een nieuwe kraton, 365.

Langkir, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 13^e wuku-week 3.

Lĕngkara (dewa —), een der twee hoofden van de aan Balambangan tegen Sultan Agung gezonden Balische hulp-troepen, 256.

Langgar (pangeran —), zoon van ki agĕng Sampang, huwt met een dochter van Sultan Dĕmak (Trĕnggana), 74.

Paiton (kali —), op oost-Java, in de buurt van Kraksan 299.

Pahang, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 16^e wuku-week. 2.

Panuhun, oudste zoon van Kaᅇdi-awan, koning der landbouwers, zetelt in Pagĕlen, 11.

Pañcadriya, zoon van Citrasoma en vader van Anglingdriya, 11.

Pañcawati (desa —), in Dĕmak, 648.

Pañcawati (pangeran —), zie Kudus (pangeran —).

Pĕnarukan, 297.

Panaraga ('t landschap —), 228, 480.

Panaraga (bupati —), zie Jayaraga (pangeran —).

Panaraga (bupati —), zie Rangga (pangeran —).

- Pandonan**, 653, = Padonan.
- Pandërlin** (lutnan —), sneuvelt voor Surabaya, 609.
- Puntá** (raden —), zoon van Pangeran Singasari, den broeder van Mangkurat II, tapa't op het graf van Tëgal arum, wil opstaan, wordt gedood, 481.
- Panitisastra**, naam van een zedekundig geschrift door Mangkurat II aan den pangeran adipati anom bekend gemaakt, 448.
- Panatagama** (prabu —), zie Suryakusuma.
- Panatagama** (dipati —), zie Jayapuspita.
- Panoleh** (jaran —), voorvader van Trunajaya, 351.
- Panular** (arya —). *Bangah* (arya —), oudste zoon van Sri Pamëkas van Pajajaran, wordt koning van Galuh, 12; verdreven door Siyung wënara, 21; zoekt hulp bij Raden Susuruh te Majapahit, die Siyung wënara verslaat; krijgt daarna den naam Arya *Panular*, 22.
- Panular** (arya —), krijgt bevel van Sultan Agung Pati te plunderen, 240.
- Panular** (pangeran arya —), zie Mataram (pangeran arya —).
- Panular** (pangeran arya —), brengt hulde aan het lijk van Mangkurat II, 484; loopt met Arya Mataram over tot Pakubuwana I, 543; wordt door Pakubuwana I in zijn staat gehandhaafd, 549; zijn zoon Raden Suradiningrat wordt door Mangkurat IV senapati gemaakt, 646; 681.
- Pañdu** of **Pañdu dewanata**, zoon van Abiyasa en vader der vijf Pañdawa's: Judistira, Bima, Arjuna, Nakula en Sadewa, koning van Astina, 10.
- Pañde**, zie Janas.
- Pañde** (kyai —), de smid (pañde), die Siyung wënara smeden leert, 15 en 16.
- Pañdan** (ratu —), zie Pañdansari.
- Pañdansari** (ratu —), dochter van Panëmbahan Krapyak, 216; huwt met Pangeran Pëkik van Surabaya, 245, 247; schoonmoeder van Pangeran dipati arya Mataram (= Mangkurat I), 259, 280.
- Pañdu dewanata**, zie Pañdu.
- Pañdita** (prabu —), zie Nakrakusuma.
- Pañdita**; **Pañdita Giri** = Sunan Giri, zie Giri.
- Pañji**, zoon van Lëmbu Amiluhur, huwt met Candrakirana, de prinses van Këdiri, vader van Kuda Laleyan, 12.
- Pañji**, naam van de kris van Panëmbahan Purbaya, 304.
- Pañjër** (dipati —), een dipati onder den dipati van Dëmak (= Pangeran Pugër, broeder van Mas Jolang), 212, sneuvelt, 213.

Pañjawi (ki —), zoon van kyai gëde Ngërang, Bramart. 2; neef van kyai gëde Ngënis, door hem tot zoon aangenomen, 78; leert bij Sunan Kali Jaga 78; gaat in dienst bij den Sultan van Pajang, wordt lurah tamtama 78; geeft met kyai Pamanahan voor Arya Panangsang gedood te hebben en ontvangt daarvoor Paṭi 105; daarna heet hij kyai gëde Paṭi 105; gaat met Sultan Pajang naar Giri, 120.

Panëmbahan, zie Senapati, Cakra-ningrat, Senapati ing përang, Madiyun, Natapraja van Adilangu, Wijil van Adilangu, Kajoran, Erucakra, Panëmbahan rama (= Kajoran, schoonvader van Trunajaya), 431; Purbaya, Palembang, Juru kiting, Madurëtna.

Panbeber (kapitan —), heeft bij de verovering van Makasar een jongen van 7 jaar gekocht, den lateren Untung (= Surapati = Wiranëgara), die later door hem verkocht werd aan kapitan Mur, 382.

Panangsang (pangeran arya—), zoon van Pangeran Seda ing Lepen, dus kleinzoon van den 1^{en} Sultan van Dëmak 75; leerling van Sunan Kudus 79; is ook Arya Jipang genaamd, 87; laat Sunan Prawata, den dooder van zijn vader, vermoorden, 80; evenzoo den man van Ratu Kali Ñamat (dochter van Trënggana, sult. Dëmak III) 81; Sunan Kudus wil hem koning van Java maken 82; tracht Sultan Pajang te doen vermoorden, 83; wordt door Raden Ngabehi Saloring pasar gedood bij de rivier Sore 102.

Panënggak (raden mas), zie Mangkunëgara.

Pacukilan (ki gëde —), schoonvader van Ki mas Dana, den opstandeling van Enta-enta, 575; wordt gedood, 577.

Pacitan, naam van een landschap 624.

Picis (desa —), 667; (bëngawan —), 69;

Purna (nyai gëde —), dochter van Ki Gëtas Pëndawa 52.

Pranaraga, zie Panaraga.

Pranataka, zie Sindurëja.

Pranasuta, zie Subrata.

Parikënan, zoon van Tritruṣṭa en vader van Manumanasa, 19.

Parikësit, zoon van Abimañu en vader van Yudayana, 10.

Paarden, zie Bratayuda, Domba, Gagak rimang, Pakeling, Puspakëncana, Nirwati; kortgeknipte paarden (bëbaṭilan) zijn in de familie van pangeran ngabehi Saloring pasar verboden, om 't ongeluk dat hij er mede heeft gehad, 101.

Përdikan, zie Natawijaya, Wanagiri.

Pardemës (kapitan —), komt met de hulptroepen van Batavia bij Brinkman, 610.

Prasapa, 77, 101, 192, 258.

Prasman (Franschen) 337; zouden tijdens Mangkurat II te Jēpara zijn.

Purwacarita, naam van het rijk van Suwelacala, 11.

Prawirataruna (pangeran —), zoon van Pangeran Pringgalaya, den broeder van Panēmbahan Krapyak, 216.

Prawirataruna (raden —), wordt door Mangkurat I tegen Galesong gezonden, 294; zendt naar Trunajaya, 296; is een eyang van deze, 296; trekt tegen Dēmung op, 297; sneuvelt, 299; zijn lijk wordt gered en naar Mataram gebracht, 299.

Purwakaṇḍa, naam door Susuhunan Ngalaga (= Pangeran Pugēr, den zoon van Mangkurat I), aan Jēnar gegeven, als hij zich als koning opwerpt, 319.

Prawata (gunung —), plaats waar de Sultan van Dēmak in den regentijd verblijf hield 68, 71; hierheen vlucht Mangunjaya met Raden Rangga, den zoon van Pragola (n° 2) van Paṭi, 241.

Prawata (pangeran —), zoon van Sultan Dēmak (Trēnggana) 74; is amēngkunēgara (d. i. adipati anom?) over Dēmak tijdens Sultan Trēnggana, 75; na diens dood blijft hij over Dēmak onder den naam Sunan Prawata, 75; leerling van Sunan Kudus, 79; heeft Pangeran Seda Lepen (den vader van Pangeran Arya Panangsang) gedood, 81; wordt gedood door Rang kud, kajinēman van Pangeran Arya Panangsang, 80; zijn kris heet kyai Bētōk, 80; heet ook Sunan

Parwata; adipati van Dēmak, waar men zie, een zoon van hem. (?)

Purwasata, een dukuh in Balam-bangan, waar Seh Wali lanang zetelde, 28.

Prapen (sunan —), kleinzoon van Sunan Giri, en volgt dezen op, 43; tijdens zijne regeering wordt Giri nogmaals onder Gajahmada door Majapahit aangevallen, 43; Sunan Prapen verliest, en vlucht naar de kust, 44; hij keert weer naar Giri terug, als 't leger van Majapahit verslagen is door de bijen, die uit het weer geopende graf van zijn grootvader kwamen, 45; heerscht op bevel van Sunan Ampeldēnta na het verdwijnen van Bra Wijaya van Majapahit 40 dagen over Java, 47; geeft aan den vorst van Pajang den sultanstitel, 121; voorspelt de toekomstige grootheid van het geslacht van kyai Pamanahan, 122; laat de tēlaga Patut maken, 122; Senapati zendt hem bericht van zijn koning worden en krijgt van hem bevel Oost-Java te veroveren, 181; hij voorspelt, dat ook Giri eens zich aan Mataram zal onderwerpen, 181; laat, als Senapati en de bangwetan zullen gaan vechten, hen kiezen wie den inhoud, wie de doos zal hebben; Senapati krijgt de doos als zijn deel, 184; vindt niet goed dat Pangeran Surabaya tegen Mataram optrekt, 227; Mas Pēkik neemt op zich Giri te vernietigen, 246; neemt Sunan Giri gevangen en voert hem naar Mataram 248; hij wordt echter weer losgelaten en teruggezonden(?), 248; heeft een aangenomen zoon (een Chinees), 247.

Prapag (desa —), hier heeft een

gevecht plaats tusschen Kartasura en Pangeran Pugër (Prabu Ngalaga), 376.

Pramana (rangga —), wordt door Pangeran Surabaya aangesteld tot bupati van Wirasaba, 198; is, als Sultan Agung Wirasaba verovert, daar patih van Pangeran Arya 224; sneuvelt 227; wordt begraven en bij zijn graf een teeken geplaatst, dat zijn verwanten het lijk zullen kunnen vinden, 227.

Pramana (ki rangga —), wordt regent van Lamongan, 623.

Prambanan, naam van een plaats op de grens van Jogyakarta en Surakarta, zetel van Karungkala, 11, 158, 204, 372.

Praga (kali —), 313.

Pragunan (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182.

Pragola, adipati van Paṭi, 178; jongere zwager van Senapati, die met een oudere zuster van hem is gehuwd, 206; is dus paman van Raden Rangka, den zoon van Senapati; van Krapyak, enz. 206; krijgt van Senapati bevel om met hem naar Oost-Java te trekken, 182; wordt vertoornd, als Senapati met Rĕtna Jumilah is gehuwd, 195; valt af, 203; Pangeran Krapyak tegen hem gezonden, 206; zijn dood, 208.

Pragola, adipati van Paṭi, waarschuwt Sultan Agung voor den tweeden

aanval van pangeran Surabaya op Mataram, 229; valt van Sultan Agung af, 237; stelt zes bupati's aan, gedood door Nayadarma met kyai Baru, 239; zijn zoon, Raden Rangka, 241.

Prabalingga, 294.

Purbaya (pangeran —), zoon van Senapati, 180, 202; broeder van Panĕmbahan Krapyak 216, 225; (panĕmbahan —), 243; wordt door Sultan Agung aan Mandurarĕja achterop gezonden naar Jakarta 250; voor Jakarta, 253; Panĕmbahan Purbaya wordt door Mangkurat I aan Pangeran adipati anom mede gegeven, als deze tegen Galesong en Trunajaya wordt gezonden, 300; heeft drie koningen beleefd, 304; sneuvelt 305; zijn lijk wordt naar Mataram gebracht, 305.

Purbaya (pangeran —). *Sangka* (raden mas —), zoon van Pangeran Pugër, den broeder van Mangkurat II, 449, 468; heet, nadat zijn vader Pakubuwana I is geworden, Pangeran *Purbaya*, 521; krijgt 3000 cacah's, 549; met Knol tegen Wiranĕgara gezonden, 553; krijgt bevel dipati Sumabrata over te halen over te loopen, 556; strijdt met Tumĕnggung Katawĕngan 557; gaat naar Kartasura terug, 557; tegen Surapati's zonen gezonden, 558; dringt tot Pasuruhan door, 560; gaat naar Kartasura terug, 562; heeft Raden mas Damar, den zoon van den pangeran adipati anom, tijdens Pakubuwana I, als zoon aangenomen 578; heeft onaangenaamheden met de kompĕni, 624; hem worden Bañumas, Dayaluhur, Pamĕrden, Rema en Bagĕlen ontnomen, 624; Mang-

kurat IV ontnemt hem de upacara van een pangeran dipati, 635; Pangeran Blitar en Pangeran Arya Mataram wenden zich tot hem, 638; sluit zich aan bij Pangeran Blitar, 643; gaat met hem naar Mataram, 643; Mangun Onëng (vroeger regent van Pati) gaat naar Pati om troepen te verzamelen, 644; neemt, als Pangeran Blitar tegenkeizer wordt onder den naam Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ing alaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama, den naam Panëmbahan *Senapati ing prang* aan, 645; vele van Kartasura sluiten zich bij Purbaya aan, 646; zendt naar Sukawati om Panëmbahan Erucakra te halen, 652; zendt aan dipati Jayapuspita bevel Panëmbahan Erucakra aan te vallen, 653; Panëmbahan Erucakra komt bij hem te Kartasari, 656; verlaat Kartasari, 657; gaat naar Sanasewu, 657; wordt op de vlucht geslagen te Tangkësan, 661; gaat naar Kartasari, 661; en van daar naar de Këdu, 661; verslaat Tumënggung Mangkuyuda van Këdu, 661; als hij hoort, dat de troepen van Kartasura weer zijn weggetrokken, gaat hij terug naar Mataram, naar Pamrësan, 662; trekt naar Marëbung, 664; Pangeran Mangkubumi tegen hem gezonden, 665; krijgt van Tumënggung Kënduruwan bericht, dat deze zijn horoscoop heeft laten trekken, en dat dat ongunstig uitgevallen is, 671; overlegt met Wiranëgara, 671; laat den patinggi van Palar den horoscoop nog eens trekken, 672; verlaat Marëbung, 675; vlucht naar het oosten, 677; over Mañaran, naar Laroh, waar hij zich vereenigt met Erucakra, 677; over Këduwang naar Kamagëtan, 678; naar Madiyun, 678; Dipati Natapura en Raden Jimat vereenigen zich met hem te Madiyun, 681; verliest en gaat

over Panaraga naar Këdiri, 682; de zonen van Surapati, Surapati, Suradilaga, en Tirtanata, vereenigen zich met hem, 682; vlucht naar Malang, 684; vlucht naar Lumajang, 684.

Parangtritis, hier komt Senapati weer aan wal, als hij terugkomt van de *rara kidul*, 143.

Prangwëdana (pangeran —). Raden mas *Papa*, zoon van Pangeran Pugër, den broeder van Mangkurat II, 449; heet daarna Raden mas *Antawirya*, 455; 468; en na de troonsbestijging van zijn vader Pakubuwana I, Pangeran *Prangwëdana*, 521; door Pakubuwana op verzoek van de Hollanders te Sëmarang achtergelaten, als hij naar Kartasura gaat, 546; met zijn moeder, 546; steekt den hem bewakenden alferes dood, 547; gaat naar Kabakalan in Këdu, 547; krijgt daar grooten aanhang en staat op, 547; Dipati Sujanapura wordt tegen hem gezonden, 548; wordt met zijn moeder te Kartasura gedood, 548.

Përonggahan, hierheen vlucht Pañji Surengrana, 586.

Pringgalaya (pangeran —), zoon van Senapati, 180; wordt door Panëmbahan Krapyak gezonden om Pangeran Jayaraga (dipati Panaraga) weer te onderwerpen 214; zoons van hem zijn Pangeran Prawirataruna en dipati Martasana, 216.

Pringgalaya (pangeran arya —), volgt zijn vader Pangeran Natakusuma na diens dood op, 575; wordt gezonden om Ki mas Dana te Enta-enta te ver-

slaan, 576; van Mataram, vader van Raden Natawijaya, 635.

Pringgalaya (raden arya —), wordt door den amral te Kamagëtan achtergelaten, 678.

Pringgalaya (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182.

Prangbakat, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 24en wuku-week 3.

Paku-, schijnt in eigennamen als Pakunëgara, Pakuningrat, Pakubuwana, voor de Javanen gelijkwaardig te zijn met Mangku.

Pëkëng agëng, zie Pasar gëde.

Pakuñcen (desa —), bewesten Këdiri, 199.

Pakunden, een kampong in of bij Kartasura, 574.

Pakuñjaran, in de kraton, 641.

Pakunëgara (pangeran —), = Mangkunëgara.

Pakacangan (bupati —), krijgt bevel van Pangeran Surabaya om op te komen ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182; opgeroepen door Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224; (pangeran —), 234.

Pëkik (raden mas —), zoon van Pa-

ngeran Surabaya, brengt de kennisgeving van de onderwerping van zijn vader over aan Sultan Agung, 236; wordt naar Mataram gehaald na den dood zijns vaders, 242; (pangeran —), 242; hoort in Butuh aan 't graf van den Sultan van Pajang eene voorspelling van de toekomstige grootheid van zijne nakomelingen, 243; krijgt Surabaya weer, 245; huwt met Ratu Pañdarsari, de zuster van Sultan Agung, 245; neemt op zich Giri ten onder te brengen, 246; voert Pañdita Giri naar Mataram, 248; zijn schoonzoon is Pangeran dipati Arya Mataram (= Mangkurat I), 258; biedt Mangkurat I den bakisar aan, 271; een zoon van hem is Raden Dobras, 276; haalt Oyi voor den pangeran adipati anom uit de woning van Wirarëja, 281; hetgeen de reden van zijn dood is geweest, 284.

Pakis (nyai gëde —), dochter van ki Gëtas Pendawa 52.

Pakisdadu (nyai gëde —), dochter van kyai gëde Sela, 77.

Pakuwati (raden ayu —), de door Mangkurat III verkrachte vrouw van Cakraningrat, 496.

Pakeling, naam van het paard van Wiranëgara (= Surapati), daar hij op reed, toen hij gewond werd, 555.

Pëkalongan, Jayaningrat wordt door Pakubuwana I tot regent van — gemaakt, 567.

Pëkalongan (bupati —), zie Jayaningrat.

Pakubuwana I (susuhunan —). *Pugèr* (pangeran —), zoon van Mangkurat I, 271; krijgt bevel van Mangkurat I na zijn vlucht naar Mataram te tijgen om het te herwinnen, 315; krijgt de kris kyai Mahesa nular en de lans kyai Pèlered, 316; hij krijgt Pangeran Singasari en Pangeran Martasana mede, 316; moet koning worden in Jénar, 316; komt te Jénar, 319; Pagèlen onderwerpt zich aan hem, 319; zijn droom, 319; werpt zich tot koning op onder den naam Susuhunan *Ngalaga* Ngabdurrahman Sahidin Panatagama, 319; hij geeft Jénar den naam Purwakanda, 319; laat de olifanten van zijn vader halen, 319; zijn patih is Raden Arya Mandalika, 321; te Pèlered, 327, 366; zegt te gelooven dat Mangkurat II een kind van den Amral is, 366; maakt zich gereed Mangkurat II te bevechten, 370; het gevecht, 372; is dan 30 jaar, 372; herkent zijn broeder, als deze zich op zijn Javaansch heeft gekleed, 375; en vlucht naar Pagèlen, naar Salinga bij Raja Namrud, 375; hij verlaat hem weer, 376; gevecht bij Prapag, 376; belegert Kartasura, 376; Dipati Urawan komt tot hem, 478; zendt Dëmang Kalëng tot Mangkurat II, 378; ontmoet Mangkurat, 380; doet afstand van zijn koningsnaam en heet voortaan weer Pangeran Dipati *Pugèr*, 381; krijgt 4000 aan grond; wordt door Mangkurat II geroepen als Surapati wordt opgeëischt, 400; licht Surapati en Nërangkusuma in wat zij moeten doen, 404; 406; gaat Surapati bij het vechten tegen de Hollanders helpen, 415; met kyai Plered, 415; Mangkurat II zegt den pangeran adipati, dat hij zich aan hem houden moet, 447; zijn kinderen zijn: Raden ajëng Lëmbah, Raden mas

Sudira, Raden mas Surya, Raden mas Mësir, Raden mas Papa, Raden mas Sungkawa, Raden mas Sangka, Raden mas Sudama, Raden ayu Ayunan, Raden Impun, en nog twee, 449; de pangeran adipati anom komt bij hem om zijne dochter Lëmbah te zien, 449; 't huwelijk, 461; gaat den staat van het rijk opnemen, tijdens den hongersnood, 453; krijgt bericht van de amourette van zijn dochter, die weer bij hem in huis was gekomen, en Raden Sukra, van den pangeran adipati anom, 470; laat haar dooden, 471; zal tegen Surapati moeten optrekken, als deze zijn schijnaanval ten uitvoer zal brengen, 480; de cahya (nurbuwat) van Mangkurat II gaat over op Pugèr, 484; brengt hulde aan 't lijk van Mangkurat I, 484; beschouwt Mangkurat III als ingeschoven, 484; Mangkurat III zendt hem zijn dochter weer thuis, 488; wordt om zijn zoon Raden Suryakusuma met zijn familie gevangen genomen, 490; nadat deze het verloren heeft, worden zij weer los gelaten, maar moeten vlak bij de kraton wonen, 492; Pugèr zendt den ténung weg, 494; overlegt met Cakraningrat en Jangrana, 497; zijn patih is Sëtrajaya, 498; ontvangt de boden van Mas Rangka Yudanëgara van Sëmarang, 499, 505; zendt met Cakraningrat en Jangrana antwoord naar Sëmarang, 499; zal naar Dëmak gaan, 500; verlaat Kartasura als Raden mas Suryakusuma gevat is, 501; te Cëpaga, Këner, Ampel, passeert Kali Tuntang, 504; zendt bericht naar Sëmarang van zijn aankomst, 504; Knol wil, dat hij zich in Sëmarang vestigt, 504; vernacht in Ungaran, 505; gaat naar Pudak payung, 505; ontmoet Rangka Yudanëgara; wil naar Dëmak

gaan, maar Yudanegara raadt hem Semarang aan, 506; Knol komt hem te Paterongan te ontmoet, 508; te Semarang in de loge ontvangen, doch logeert bij Ranga Yudanegara 509; men wil Puger liever niet hebben, 515; maar daar hij de meeste aanhangers heeft, wordt hij door de Hollanders gekozen, 516; zal benoemd worden, als hij Jeparo, Demak en Tegal geven zal, 517; wordt, in 1704 A. D., gekroond en koning onder den naam Susuhunan Pakubuwana Senapati ngalaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama, 520; maakt Cakraningrat panembahan en wedana over de pasisir en Madura, en Jangrana diens kliwon, 521; zijn patih jaba is Dipati Cakrajaya (= Setrajaya), zijn patih jero Tumenggung Kartanegara (= Bañakpatra), 521; beveelt luitenant Jaisman, Tumenggung Reksanegara en Tumenggung Wiranegara het leger van Kartasura en Tegal te verslaan, 522; evenzoo Knol, Raden Suradiningrat, Raden Demang en Pañji Surengrana dat te Demak, 522; en Kapitein Gusman, Tumenggung Natadiningrat en Arya Jayapuspita dat te Tugu (in Kediri) 522; trekt op tegen Kartasura, 530; teekent het contract zonder zijn raadsliden gehoord te hebben, 531; trekt naar Salahtiga, 534; neemt kyai Plered, 536; wint bij Kali Cacing 536; krijgt Wangsamenga van Arya Mataram (zijn broeder) bij zich, 539; te Salahtiga, 539; komt te Kenteng, 541; te Majalengi 545; gaat op een voor Mangkurat III bestemden, doch aangehouden olitant van den koning van Siyem naar Kartasura, 545; komt te Asem en treft hier den Amral, 545; betreft de kraton van Kartasura, 545; Pangeran ngabehi (= Suryakusuma, zijn zoon), verlaat

Mangkurat III en voegt zich bij hem, 546; Pangeran Arya Mataram, Pangeran Panular en Natakusuma sluiten zich bij hem aan, 544; zendt Dipati Sujanapura om zijn zoon Pangeran Prangwedana, die te Kabakalan in Kediri opgestaan is, te verslaan, 547; laat Mangkurat III nazetten, 548; zendt twee jaar na den dood van Surapati weer troepen tegen diens zonen, 558; laat de wasiyat's vragen aan Mangkurat III, 562; vraagt om Wiraguna, Manduraraja, Arya Tiron, Pulangjiwa en Mangunnegara, 562; krijgt bericht, dat Mangkurat III de wasiyat's heeft medegenomen 566; de Hollanders eischen den dood van Jangrana van hem, 568; zendt Jangrana daarvan bericht, 569; laat hem dooden, 573; en benoemt zijn broeder Jayapuspita in zijn plaats, 573; richt alles weer in zooals het tijdens Mataram was, 575; opstand van Ki Mas Dana, 575; Kartanegara als patih jero af, zijn post komt ook voor rekening van Dipati Cakrajaya, den patih jaba, 577; laat de moskee van Demak herstellen, 577; opstand van Tirtakusuma van Winongan, 578; zendt Sumabrata en Wiramenggala tot Jayapuspita om hem op te roepen, 579; zendt bericht naar Semarang van den afval van Jayapuspita, 580, de bupati's van Japan (?), Wirasaba, Kediri, Sidayu, Jipang en Tuban vluchten naar Kartasura, 581; Jayapuspita is werkelijk opgestaan, 582; zendt Cakrajaya tegen hem, 582; en Kartanegara 582; beveelt ringen om de krisgevesten te maken, 579; krijgt bericht van den strijd, 588, 592; neemt Surataruna van Tumenggung Kartanegara tot zich, 592; deze benoemt hij, als Carik Bajra, tot lurah van zijn schrijvers, 593; krijgt bericht

van den nederlaag bij Surabaya, 598; krijgt bericht van de overwinning op Jayapuspita en op Madura, 622; krijgt bericht dat de mañcanëgara tot aan de Lawu door Jayapuspita veroverd zijn, 624; Pangeran Purbaya heeft onaangenaamheden met de kompëni, 624; geeft Pangeran Blitar en Pangeran Dipanëgara bevel Jayapuspita te gaan bevechten 625; zendt Dipanëgara den brief, waarbij hij aan hem en Arya Jayapuspita Jawa beoosten den Lawu overlaat, 627; ontvangt bericht, dat Pangeran Dipanëgara uitgeroepen is tot Panëmbahan Erucakra, 631; Pangeran Blitar wordt teruggeroepen, 632; ziek, 632; wil dat de dipati anom hem zal opvolgen, na ontstentenis van van dezen Dipati Purbaya, bij ontstentenis dezen Dipati Blitar, en bij ontstentenis van dezen de oudste zijner zonen 632; sterft 633; wordt te Magiri begraven 633; wordt opgevolgd door zijn zoon, den pangeran adipati anom, onder den naam Mangkurat IV. 634; aan Tumënggung Suraadimënggala van Sëmarang en zijn familie schonk hij vrijdom van doodstraf, 688.

Pakubuwana (ratu —), weduwe van Pakubuwana I, moeder van Mangkurat IV, Pangeran Blitar en Pangeran Purbaya, 642.

Pakubuwana (sultan ibnu Mustapa —), zie Bëlitar.

Padonan (desa —), in Sukawati, hier legert zich Erucakra (= Dipanëgara), en bouwt er zich een kraton, 639.

Padurëksa (raden —), zie Tëpasana.

Paderesan (kyai gëde —), een vriend van kyai gëde Mataram, in de Gunung Kidul, 115; dezelfde als kyai gëde Giring.

Patah (raden —), zie Jimbun.

Patih, zie: Udara, Nërangkusuma, Cakrajaya, Koñtara, Kartanëgara, Danurëja, Sindurëja, Sumabrata, Wahan, Wanasalam, Wular (dëmung —), Jalumampang, Jayabrata, Jugulmuða, Mañcanëgara, Mandaraka, Mañdalika, Matahun, Mangkurat, Mangkuyuda, Gajahmada.

Patanen (nyai gëde —), dochter van kyai gëde Sela, 77.

Petor, te Jëpara, als de kumëndur overgeplaatst wordt naar Sëmarang, 529.

Patrawisa, ëmban van Raden Sukra, den zoon van dipati Sindurëja 463.

Paterongan, 507; hierheen gaat Knol Pangeran Pugër tegemoet.

Patut (tëlaga —), wordt op bevel van Sunan Prapen, bij gelegenheid dat de Sultan van Pajang in Giri zijn sultans-titel krijgt, door de daar verzamelde bupati's gemaakt, 122.

Patalan (desa —), hier was een slang, die door Raden Rangga den zoon van Senapati gedood werd, 179.

Pituye, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250.

Pětěng (lěmbu —), 2^e zoon van Rěsi Gětayu, koning van Kědiri, en vader van Candrakirana, de prinses van Kědiri, die vrouw wordt van Pañji, den zoon van Lěmbu Amiluhur, 11 en 12.

Pětěng (Lěmbu —), zie Tarub (kyai gěde —), = Bonḍan kějawan.

Patinggi, kyai agěng Měntawis wordt pětinggi ing Mataram genoemd, 122, 125; patinggi's van Bañumas, Saraděnta en Saraděnti, 394; een patinggi van de desa Palar, 672.

Pasunḍan, de Sunḍa landen aan den Amral gegeven door Mangkurat II, 381, 478.

Pasuruhan, veroverd door Sultan Agung, 231; Gěmbong Pasuruhan, 250; 255; de veldtocht naar Pasuruhan tijdens Tuměnggung Wiraněgara (= Surapati), 437, 447.

Pasuruhan (bupati —), 120.

Pasuruhan (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182; door Senapati overwonnen, en daar als regent gelaten, 196; als Senapati koning is geworden, 220; opgeroepen door Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224.

Pasuruhan (bupati —), zie Děrma-yuda.

Pasuruhan (bupati —), zie Angga-jaya.

Pasuruhan (bupati —), zie Wiraněgara.

Pasuruhan (bupati —), zie Jayadita.

Pasiraman (desa —), in Bañumas, 316; hier wordt op zijn vlucht naar het westen Mangkurat I ziek, maar bovendien nog vergiftigd door den pangeran adipati anom, 316.

Pasargěde (Mataram), 454, 662; westelijk van de moskee te Pasar Gěde zijn begraven kyai Pamanahan, 124; Senapati, 209; Paněmbahan Krapyak, 217.

Pusaka:

Kris: Maisa Nular, Carubuk, Culik, Kala muñěng (zie Giri), Jangkung pacar, Kasur, Jaka tuwa, Sangkělat, Pañji, Paso-pati, Kěbo Děngěn, Malela, Gumarang (= Gupita), Balabar, Bětok.

Lans: zie Plered, Daḍang musuh, Baru.

Buisje: Gundil.

Ring: Uluk, Mañjangan bang.

Běnde: Udan arum, **, Bicak.

Gong: Sěkar dalima.

Bale: Bale sawo.

Kěḅdali: Macan guguh.

Zadelblok: Gaḅayu.

Pědati: Jěbat betri.

Gěrbong: Bale lumur.

Gamělan: Monggang.

Pasisir (raden dēmang —), zoon van Pangeran Cakraningrat, 439; ontvangt Burham en zendt bericht van zijn komst aan zijn vader, 439; komt met Burham in het Pasuruhansche, 441; hij is door zijn

vadernietingelicht, dat de inlanders slechts voor de leus vechten, 441; wordt door ki Ębun Jaladriya gedood, 442; zijn Ęmban's Jangpati en Jangkewuh (in den tekst foutief Mangkewuh), 442.

Pusparudita, wordt door Pakubuwana I tot regent van Batang gemaakt, 567.

Pusparaga (ki —), zie Jayaningrat.

Puspakĕñcana, het paard door Senapati bereden bij de verovering van Madiyun, 191.

Pasopati, naam van een kris van Sunan Bonang (?), 50.

Pĕsagi (dipati —), een der twee hoofden der bupati's der bangwetan, als zij na de verovering van Madiyun tegen Senapati optrekken, 201; is paman van Senapati ing Kĕdiri, 202; sneuvelt, 202.

Pasingsingan (tumĕnggung —), Ęmban van Pangeran Alit, den broeder van Mangkurat I, 261; vader van Agrayuda, 261; wil den prins koning maken, 261; wordt gedood, 262.

Palar (desa —), 672.

Palar (patinggi van de desa —), trekt, nadat Tumĕnggung Kĕnduruwan den horoscoop van Panĕmbahan Purbaya heeft laten trekken, deze voor Panĕmbahan Purbaya op zijn bevel nog eens, 672.

Palered, hier sticht Mangkurat I zijn

kraton, 260; wordt betrokken, 267; door hem verlaten 313; 320; Prabu ngalaga te Pĕlered, 327; 373.

Pĕlered (kyai —), een lans door Brawijaya aan Raden Bondan kĕjawan geschonken, 42; Pangeran ngabehi Loring pasar voert hem, als hij tegen Arya Panangsang vecht, 101; wordt door Mangkurat I aan zijn zoon Pangeran Pugĕr geschonken, 316; deze strijdt er mede 364; gebruikt hem, als hij Surapati helpt tegen Tak, 415; steekt er Jayalĕlana mee dood 436; Mangkurat II vraagt Pugĕr om een model, 459; door Pakubuwana gebruikt bij Kali Cacing, 536.

Pĕlaraban, (een plaatsnaam?), 435; (vlak bij Kartasura?).

Paladadi (desa —), in Wirasaba, 225.

Palasara, zoon van Sakri en vader van bagawan Abiyasa, 10.

Palembang, het rijk op Sumatra's westkust, het rijk van Arya Damar, 26.

Palembang (panĕmbahan —), zie Jimbun.

Palabuhan (bĕnawi —), de rivier van Kĕdiri, 342; Kraeng Naba, Dipati Martapura en Dipati Martalaya springen er overheen, 342; 350; 352, wonder als Mangkurat II er inspringt 352; hier legert de amral, als hij Panĕmbahan Purbaya in Kĕdiri bestookt, 683.

Pulangjiwa (raden pañji —), de veldheer over de Madureesche troepen, die met Surabaya tegen Sultan Agung strijden, 221; sneuvelt, 222.

Pulangjiwa, wordt door Mangkurat I aan Prawirataruna medegegeven, 294.

Pulangjiwa, nog trouw aan Mangkurat III, wordt door Pakubuwana I opgeëischt en naar Kartasura gezonden, ontsnapt, wordt weer gevat, en van kant gemaakt, 565.

Papa (raden mas —), zie Prangwëdana.

Puḍakpayung (desa —), benoorden Ungaran, 505.

Pajarakan, hierheen trekken de met Kraeng Galesong naar Jawa gekomen Makasaren, 291.

Pajarakan, bij Taji, 311.

Pajajaran, naam van het rijk van Kuda Laleyan en zijn opvolgers (Bañjaransari, Muḍing sari, Muḍing wangi, Sri Pamëkas, en Bañak wide = Siyung wënara); 12.

Pajang, 307, 310; de kraton daar is angkër, 67.

Pajang (sultan —), zie Adiwijaya.

Pajang (sultan —), zie Dëmak (adipati —).

Pajang (ratu —), zie Bënawa.

Pajang (dipati —), zie Gagak baning.

Pajang (pangeran —), zoon van Pangeran Gagak Baning, den broeder van Senapati, 181, wordt dipati van Pajang na zijn vaders dood; wordt door Senapati naar Këdiri gezonden om dat te veroveren, 199; (adipati —), waarschuwt Senapati, dat Pragola, de adipati van Pati, tegen hem is opgestaan, 204; waarschuwt Panëmbahan Krapyak, dat zijn broeder Pangeran Pugër (= dipati van Dëmak), tegen hem is opgestaan, 212; wil zich aansluiten bij Pangeran Surabaya bij diens tweeden aanval op Mataram onder Sultan Agung, 229; doch wordt daarin verhinderd, 230; staat tegen Sultan Agung op in verband met Pangeran Mandurarëja van Mataram, 231; vlucht met Tambakbaya tot Pangeran van Surabaya, 234; wordt na de onderwerping van Pangeran Surabaya naar Mataram gevoerd, 236.

Payak, hier verblijft Mangkurat II, aan den voet van den Gunung Antang, 353, 354.

Pamanahan (kyai —), zoon van kyai gëde Ngënis, 78; huwt met de oudste dochter van nyai agëng Saba 78; leert bij Sunan Kali Jaga, 78; gaat in dienst bij den Sultan van Pajang, wordt lurah tamtama, 78; heeft 7 kinderen: Raden Jambu, Raden Bagus, Raden Santri, Raden Tompe, Raden Këdawung, de vrouw van Tumënggung Mayang, en de vrouw van Daḍaptulis, 79, 112; geeft voor met ki Pañjawi Arya Panangsang gedood te hebben, die inderdaad geveld was door zijn zoon Raden Ngabehi Saloring pasar (= Raden Bagus, als kind aangenomen

door den Sultan van Pajang), 102; en ontvangt Mataram, 103, krijgt een der door Ratu Kali Nāmat gegeven vrouwen, die gesëngkërd wordt, in bewaring, 107; Mataram wordt hem nog steeds niet overgegeven, daarom is hij verstoord, 107; gaat naar Këmbang Lampir 108; Sunan Kali Jaga leent zijn tusschenkomst om hem Mataram te doen geven, 109; hij moet een eed doen bij Sultan Pajang, 111; kyai gëde Karanglo onthaalt hem, 113; en begeleidt hem, 113; heet kyai gëde Pamanahan, als hij in Mataram is gekomen, 114; zijn ontmoeting met kyai gëde Giring, 116; drinkt de dawëgan van kyai gëde Giring leeg, 117; Sunan Prapen van Giri voorspelt hem de toekomstige grootheid van zijn geslacht, 122; wordt patinggi van Mataram genoemd, 122, 125; wijst Pangeran ngabehi Loring pasar (Bagus Senapati) tot zijn opvolger aan, 124; zijn dood, 124; wordt begraven bewesten de moskee (te Pasar Gëde), waar later ook zijn zoon Senapati en zijn kleinzoon Panëmbahan Krapyak begraven zijn, 124.

Pamantingan, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10; ook een latere zetel van Ajar Cëmara tunggal van den Gunung Kombang, 21; Sunan Kali Jaga toeft daar 48.

Pamë nang (raden mas —), zoon van Panëmbahan Krapyak, 216.

Pamë nang (pangeran —), toeft bij den kraman Raja Namrud, tijdens Mangkurat II, 376; gevangen en gedood door Dipati Mangkuyuda, 381.

Pamë rden, aan Pangeran Purbaya ontnomen, 624.

Pamë rsan (bupati —), 617.

Pamë rsan (desa —), beoosten Pasar gëde, 662, 664.

Pambayi (kapitan —), bij den Amral, als deze Panëmbahan Purbaya in Këdiri bestookt, 683.

Pamë kas (sri —), de laatste der koningen van Pajajaran, zoon van Munđing wangi en vader van Arya Bangah, Raden Susuruh en Siyung wënara, 12; laat Ajar Cëpaka dooden, 13; laat Siyung wënara, dien hij vergeefs getracht heeft te dooden, in de rivier werpen, 14; neemt hem later weer in genade aan, 17; wordt door dezen in een ijzeren kooi gesloten en op zijn beurt in de rivier geworpen, 18.

Pamë kas (raden —), jongste zoon van den 1^{en} vorst van Dëmak, 61.

Pamë kasan (pangeran —), 234, sterft, 235.

Pamë kasan (bupati —), zie Dikara (arya —).

Pamalang, hier ligt Seh Rahidin van Atas angin begraven, 30.

Pamalang (bupati —), 669.

Pamalang, 220, = Malang, in Pasuruhan.

Pamajėgan (mantri —), van Kėđu en Pagėlen, 131, 157; worden door Senapati naar Kėđiri gezonden om dat te veroveren, 199.

Pambandėm (lutnan —), sneuvelt voor Surabaya, 609.

Pugėr (pangeran —), zoon van Senapati, 180; komt niet op audientie bij Mas Jolang, als deze vorst is geworden, 210; wordt door hem tot dipati van Dėmak gemaakt, 211; staat op, 211; vraagt om alles benoorden de gunung Kėđėng, 212; wordt gevangen, 213, en in Kudus geïnterneerd.

Pugėr (pangeran —). *Tėmbaga* (raden —), zoon van Senapati wordt na den afval van Pangeran Pugėr (den adipati van Dėmak) door Panėmbahan Krapyak tot Pangeran *Pugėr* verheven, 212.

Pugėr (pangeran —), zie Pakubuwana.

Pugėr (raden ayu —), een nicht van haar wordt door Mangkurat II als kind aangenomen, 477; huwt met Raden Sumaningrat, een neef van de ratu kėncana, 481.

Pagėlen (= Bagėlen), naam van de residentie en de plaats, zetel van Panuhun, 11, 131; onderwerpt zich aan Pangeran Pugėr, den zoon van Mangkurat I, 319; hij stelt er Tumėnggung Gadjah Pramoda over aan 319; aan Pangeran Purbaya ontnomen, 624.

Pagėlen (bupati —), zie Gajah pramoda.

Pagagakan (desa —), 681.

Pabelan (raden —), zoon van Tumėnggung Mayang, den zwager van Senapati, 150; verleidt Rėtna Sėkar kėdaton, de dochter van Sultan Pajang, 151 volgg.; zijn dood, 157.

Pađi (het landschap), wordt met Mataram als prijs gesteld voor hem, die Arya Panangsang verslaan zal, 93; wordt aan ki Pañjawi geschonken, 105; Pađi onderwerpt zich aan Trunajaya, 306; hier zal later Raden mas Tapa komen, 316.

Pađi (kyai gėde —, bupati —), zie Pañjawi, 300.

Pađi (dipati —), zie Pragola.

Pađi (dipati —), zie Pragola.

Pađi (dipati —), zie Mangunonėng.

Petak (bagus —), zoon van Pangeran Mangkubumi, den broeder van Panėmbahan Krapyak, wordt later bupati van Madiyun, 216.

Pangiri (arya —), zoon van Prawata (?), = adipati van Dėmak (?).

Pėngarang (lėmbu —), 3e zoon van Rėsi Gėđayu, koning van Gėgėlang, 12.

Pangalasan (mantri —), van Pajang, die Senapati bericht zendt van de komst der gezanten van den Sultan van Pajang, 145; van de wanorde in 't rijk van Pajang, als na den dood

van den Sultan de adipati van Dëmak den troon zal bestijgen, 166.

Pangalasan (mantri —), van Pati tijdens den opstand van Pragola (no. 2), 240.

Pëngging, vroeger een kabupaten, 53.

Pëngging (kyai gëde —), zie Andayaningrat.

Pëngging (kyai gëde —), zie Kënanga (ki këbo —).

Danđangwacana, een Madurees (?), een der dapperste strijders van Trunajaya, 303; wordt door Trunajaya naar Mataram gezonden om Panëmbahan Kajoran naar Surabaya te halen, 307; wordt aan Mangkuyuda medegegeven om Mataram te veroveren, 310; zet Mangkurat I na zijn vlucht uit Plered na, 314; wordt bij Jagabaya verslagen door Susuhunan ngalaga (Pangeran Pugër), vlucht naar Plered, 320; en dan naar Këdiri, 320, 340, 346; zijn dood, 352.

Danđangmusuh, een lans van Pangeran Arya Panangsang, 98.

Dukut, zoon van Watu gunung en Dewi Sinta, de 29ste wuku-week 3.

Dađapan (rangga —), volgeling van Panëmbahan Kajoran te Mëlambang, 432; zijn dood, 432.

Dađaptulis (arya —), echtgenoot van een dochter van kyai Pamanahan, 112.

Dađungawuk (ki —), iemand uit Këdu pingit, die tamtama worden wilde bij den 3en vorst van Dëmak (Trënggana, 63; door Jaka Tingkir met een sadak doorstoken.

Dayaluhur, aan Pangeran Purbaya ontnomen, 624.

Dayaluhur (bupati —), 617.

Dumpul (desa —), 684.

Dobras (raden —), zoon van Pangeran Pëkik, 276; houdt het met de vrouw van Pangeran Singasari, 276; zijn dood, 277.

Dëngën (ki këbo —), de kris van Bocor, 134.

Dungkul (gunung —), in Këdiri, 559, 563.

Jaisman (lutnan —), hoofd van de Hollandsche hulptroepen door Pakubuwana I gezonden om het leger van Kartasura in Tëgal te verslaan, 522.

Jënar, in Pagëlen, hier moet Pangeran Pugër, zoon van Mangkurat I, koning worden, wat geschiedt, 316; hij komt er, 319; geeft als Susuhunan ngalaga er den naam Purwakanda aan, 319.

Jendral (te Bëtawi), eischt den dood van Jangrana, 568.

Janas (ki —), een pañde, die voor Sunan Kudus een kris maakt, als de Pasopati van Sunan Bonang, 50.

Juru (kyai —), zie Jurumartani, 79 enz.

Jurukiṭing (paněmbahan —), zoon van Dipati Mandaraka (= Jurumartani), 216; wordt na den dood van Dipati Sujanapura gezonden om Madura te veroveren, 235.

Jrodo, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250.

Jurutaman, een jim, ondergeschikt aan Senapati, die voor dezen Sultan Pajang doodt, 163.

Jurutaman, een albino van Paněmbahan Krapyak, die door deze in Danalaya werd gehuisvest, 210; zijn dood door Sultan Agung, 268, 493.

Jurumartani (kyai —), zie Mandaraka.

Jakarta, zie Jayakarta.

Jakarta (bupati —), 248.

Jakuwes, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250, 251.

Jakim (lutnan —), komt met de hulp-troepen van Batavia bij Brinkman, 610.

Jakub, naam van een hond van den Amral, tijdens Mangkurat IV, 658; krijgt na den dood van Dipati Lumarap den naam Lumarap, 658.

Jadita (tuměnggung —), zie Jayadita.

Jati (wana —) (?), in de gunung Kěnděng, hier ontmoet Jaka Tingkir kyai agěng Butuh, 64.

Jati (gunung —), in Carěbon, aan dezen berg ontleent Sunan Gunung Jati zijn naam, 31.

Jati (sunan gunung —), 31; Sunan Kali Jaga is een zwager van hem, daar deze een zuster van hem huwde.

Jati (ngai gěde —), dochter van kyai gěde Sela, 77.

Jatisěkar, bosch benoordoosten Lāsěm, hier rooft Jaka Sahid, 30.

Jatijajar, in Sěmarang bij Ungaran, 157.

Jaswi (kapitan —), hoofd van de Hollandsche bezetting te Kartasura, als Pakubuwana I sterft, 632; bij de krooning van Mangkurat IV, 634; Pangeran Blitar tracht hem over te halen met hem gemeene zaak te maken, 640; verjaagt Pangeran Blitar bij zijn aanval op de kědaton van Kartasura, 641.

Jasupanta, = Jayasupanta.

Jawa (nusa —), het eiland Jawa.

Juwana, 306, tot hier zijn de troepen van Trunajaya en Galesong genaderd.

Juwana (bupati —), 586.

Jiwaraga (mantri kaparak), zie valt hier in, 581; Jayapuspita legert er Martapura. zich, 666.

Jalu (ratu —), na den dood van Pangeran Mas tot bupati van Kēdiri aangesteld door Pangeran Surabaya. 198. **Japan** (bupati —), 120; opgeroepen door Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224; sneuvelt, 231.

Juldah, plaats van afkomst van Seh Wali lanang. 28. **Japan** (bupati—), zie Lonṭang (mas—).

Jaladra (rangga —), mantri van Paṭi, tijdens den opstand van Pragola (No 2), 240. **Jēpara**, naam van de residentie en de plaats, zetel van Saṅḍang garba, 11; 275; Ngabehi Mangsadipa wordt naar Jēpara gezonden, 292, 251; Citrasoma wordt tot regent er van gemaakt door Pakubuwana I, 567.

Jaladriya. Ki Ēbun (kamituwa —), bij Untung in de benteng Alang-alang, 389; krijgt, als Untung zelf van den Sultan van Carēbon den naam Surapati heeft gekregen, van dezen den naam Ki Ēbun *Jaladriya*; 393, brengt Saradēnta en Saradēnti volgens de afspraak gebonden bij Surapati, 397; steekt Raden Dēmang Pasisir, den zoon van Cakraningrat, overhoop, 442; zijn dood, 563.

Jēpara (bupati —), zie Martapura.

Jēpara (bupati —), zie Sujanapura.

Jēpara (bupati—), zie Martapura.

Jēpara (bupati —), zie Sujanapura.

Jēpara (bupati —), zie Citrasoma.

Jalumampang, patih van Baurēksa, den koning der baya's, 69.

Jolang (raden —), zie Krapyak.

Julungwangi, zoon van Watugnung en Dewi Sinta, de 9^e wuku-week, 3.

Julungpujut, zoon van Watugnung en Dewi inta, de 15^e wuku-week, 3.

Japan, naam van de plaats, waar vroeger Majapait lag, later op verzoek van de bewoners Majakērtā genoemd, Veth, Java II 118, dit geschiedde in 1838; 182, 292; Kartayuda, broeder van Jayapuspita

Jēpara (kumēndur —), 399; krijgt bericht van den dood van Tak, 417; heet Sēlupdriyansah, 417; is boos om de huichelarij van Mangkurat II; Jiwaraga komt bij hem, 419; verzoekt om de beleediging een Hollander aangedaan, Martapura (= Jiwaraga) te dooden, 422; krijgt bericht, dat Surapati te Pasuruhan is, 430; wordt door Mangkurat II verzocht om hulptrouwen tegen Wiranēgara, 431; die er ook om naar Batavia zendt; te Sēmarang met den Commissaris en Pugēr, 514; de kumēndur wordt naar Sēmarang overgeplaatst; te Jēpara komt een feitor (zie kumēndur), 529.

Jipang, veroverd door Surengrana, 582; Wirasëntika wordt door Pakubuwana I onder den naam Tumënggung Surawijaya regent van Jipang gemaakt en wëdana over de mañcangara, 567; hier wordt, na het verjagen van Jayapuspita van Surabaya, ki Sangka regent, onder den naam Tumënggung Mëtahun, 623.

Jipang (arya —), = Pangeran Arya Panangsang, 81.

Jipang (adipati —), zie Pangeran Arya Panangsang.

Jipang (bupati —), zie Bënawa.

Jipang (bupati —), zie Surawijaya.

Jipang (bupati —), zie Mëtahun.

Judipati, een soort soldaten, 338; (uit Pëkalongan).

Jayaningrat (dipati), zie Andayaningrat. —

Jayaningrat (tumënggung —). *Pusparaga* (ki —), een përanakan Cina van Sëmarang, panakawan van den pangeran adipati anom tijdens Mangkurat II (den lateren Mangkurat III), wordt door dezen, als hij Mangkurat III geworden is, Tumënggung *Jayaningrat* gemaakt, 487; Mangkurat III wil hem regent van Sëmarang maken 448; wordt door Mangkurat III naar Ungaran gezonden, 524; loopt over tot Pakubuwana, 530; wordt door Pakubuwana I tot regent van Pëkalongan gemaakt, 567; te Surabaya tegenover Jayapuspita, 594.

Jayaraga (pangeran —), zoon van Senapati, 180; wordt door Panëmbahan Krapyak tot bupati van Panaraga aangesteld, met vier bupati's onder zich, 213; valt af, 214; wordt in Masjid Watu geïnterneerd, 215.

Jayakarta, ten naastebij altijd Jakarta genoemd, 248; vgl. Surakarta.

Jayadita (tumënggung —), regent van Pasuruhan, wordt door Raden Tirtakusuma van Winongan verjaagd, 578; wordt gekrist, 578.

Jayataka, een soort soldaten onder Senapati, 186.

Jayasudarga (ki —), krijgt van Mangkurat IV bevel Bagëlen te veroveren, 669; dat hij verovert, 670.

Jayasupanta (Raden —), zie Sujanapura.

Jayawinata (ki —), bupati van Mataram, 575; wordt gezonden om ki Mas Dana te verslaan, 576; doch verliest, 576; komt met troepen Brikman enz. te Surabaya te hulp, 617.

Jyalëlana, zoon van ki Wanakusuma, 433; wordt door Pugër met kyai Plered gedood, 435.

Jayaparusa, zoon van ki Wanakusuma, 433; wordt door den Buginees Singabarong gedood, 436.

Jayapati, zie Sujanapura.

Jayapuspita, broeder van Tumënggung Jangrana van Surabaya, tijdens Mangkurat III, 512; wordt bij de troonsbestijging van Pakubuwana I Arya Jayapuspita, en krijgt 1000 cacah's, 522; wordt door Pakubuwana I gezonden om de troepen van Kartasura te Tugu te verslaan, 522; wordt door Pakubuwana tegen Salahtiga gezonden, 533; Jangrana overlegt met hem, als hij 't bericht van Pakubuwana I krijgt, dat de Hollanders zijn dood hebben geeischt, 570; wil amuk maken bij den dood van zijn broeder Jangrana, 572; wordt tot bupati van Surabaya benoemd, 573; gaat naar Surabaya, 575; daar laat hij den kleinen man de qoran lezen en sëmbayang, en schenkt ze de belasting kwijt, 575, 606; gaat eens ter audientie, 579; wordt opgeroepen, 579; zendt Surengrana om Garësik te veroveren, 580; de kumëndur van Sëmarang bij hem, 580; beveelt zijn beide broeders de pasisir en de mañcanëgara te veroveren, 581; zij veroveren Japan, Wirasaba, Këdiri, Sidayu, Jipang en Tuban, 581, 582; Cakrajaya en Kartanëgara worden tegen hem gezonden, 582; tegenover de troepen van Pakubuwana te Surabaya, 594; te Kapasan, 594; in zijn leger vechten mede pëngulu's enz, 595; gevecht bij Surabaya, door hem gewonnen, 596; Surabaya opnieuw aangevallen, 606; wonderen door den invloed van het geloof, 606; krijgt bericht van de komst der Balische hulptroepen, 607; wil eerst van hen niet weten, 607; vlucht uit Surabaya, 610; zijn soldaten Dulangmangap, 611; wil zelf medestrijden, 612; zijn soldaten Talangpati, 612; wordt door de vrouwen teruggehouden, 613; verliest 't gevecht, 614; de oorlog van Jayapus-

pita is prang sabil, 614; vereenigt zich met de Baliërs in Kapraban, 614; gaat naar Kaputran, 614; gaat naar Wanakrama, 615; wordt door Majoor Gustap van hier verjaagd, 619; gaat naar Japan, 620; de Baliërs legeren steeds afgezonderd, 623; Murah Pañji Buleleng verzoekt hem aan zijn broeders Pañji Surengrana en Pañji Kartayuda den titel Pañji te ontnemen, 623; geeft Kartayuda bevel de mañcanëgara beoosten den Lawu te vermeesteren, 623; krijgt van Dëmang Kartayuda bericht van de komst van Dipanëgara te Madiyun, 628; trekt dezen tegemoet, 628; ontmoet hem en ontvangt den brief, 628; roept Pangeran Dipanëgara uit tot Panëmbahan Erucakra, 629; krijgt zelf den naam Dipati *Panatagama*, 629; wil dat Panëmbahan Erucakra zich in Këdiri zal vestigen, 629; Erucakra laat hem over wat beoosten de rivier van Këdiri ligt, 630; gaat weer naar Japan, 630; zendt Natapura en Tumënggung Jangrana naar Surabaya, 630; krijgt van Pangeran Purbaya (= Panëmbahan Senapati ning përang) bevel Panëmbahan Erucakra aan te vallen, 653; zendt aan Dipati Sasranëgara, die bij Panëmbahan Erucakra te Padonan is, bevel dezen te verlaten, 653; roept na den dood van Dipati Sasranëgara Dipati Natapura van Sëpañjang naar Japan, 666; en zendt hem om Kartasura aan te vallen, 667; wordt ziek, roept Natapura terug, 676; sterft, en zijn leger verloopt, 676.

Jayamisena, zoon van Jayamijaya en vader van Kusumawicitra, 11.

Jayamijaya, zoon van Jayabaya en vader van Jayamisena, 11.

Jayabrata (tumënggung —). *Garwakanda* (ki —), kempiaan in 't leger van Pangeran Blitar, den zoon van Pakubuwana I, als deze tegen Panëmbahan Erucakra optrekt, 631; stookt Pangeran dipati Blitar tegen Mangkurat IV op, 636; vader van Ragum, 636; bij Pangeran Blitar, 641; wordt met den naam Tumënggung *Jayabrata*, patih bij Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ingalaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama (= Pangeran Blitar, broeder van Mangkurat IV), 645; onder Panëmbahan Purbaya te Marëbung, 670, 673; brengt het lijk van Sultan Blitar van Malang naar Kartasura, 685.

Jayabaya, zoon van Gëndrayana en vader van Jayamijaya, vorst van Këdiri, 11.

Jayengrana (tumënggung —). *Anggawangsa*, uit Surabaya, sluit zich bij Mangkurat II aan, na den dood van Mangkurat I, 328; trekt met den Amral naar Surabaya, 345; vermeestert ñai Sëtomi, 347; wordt bupati van Surabaya onder den naam Tumënggung *Jangrana*, 350; wordt gezonden om de Makasaren op den gunung Sampura te vernietigen, 353; wordt door Mangkurat II geroepen, als Surapati opgeëischt wordt, 400, 406; met Sindurëja naar Jëpara gezonden, 422; wordt tegen Panëmbahan Kajoran te Mëlambang gezonden, 431; krijgt van Mangkurat II bevel in schijn te gaan vechten met Wiranëgara te Pasuruhan, 438; Mangkurat II zegt den adipati, dat hij zich aan hem houden moet, 447; vereenigt zich met Cakraningrat om Pugër koning te maken, 497; krijgt bevel Pu-

gër te achterhalen, 503; verlaat Kartasura, zeggende Surabaya tegen Cakraningrat te willen verdedigen, 510; gaat naar Sampang, 510; Cakraningrat zendt hem naar Surabaya, 512; zijn broeders Jayapuspita, Kartayuda en Surenggana, 512; wordt dipati Jangrana bij Pakubuwana's I troonsbestijging, 521; en Cakraningrat's kaliwon, 521; trekt met Pakubuwana tegen Salahtiga, 534; wordt gezonden om Mangkurat III na de verovering van Kartasura verder te vervolgen, 548; met Knol tegen Wiranëgara gezonden, 553; zijn verraad te Bangil, 554; tegen Surapati's zonen gezonden, 558; zijn dood wordt door de Hollanders geeischt, 568; ontvangt bericht daarvan van Pakubuwana I, 570; overlegt met Wiratanta, Arya Jayapuspita, Pañji Surenggrana, en Pañji Kartayuda, 570; zijn zoon heet Jaka Tangkëban, 571; gaat naar Kartasura, 571; verzoekt, dat Jayapuspita hem mag opvolgen, 572; wordt door de lurah's Martalulut en Singanëgara gedood, 572; Jangrana is gebruikelijker.

Jayengrana (ngabehi —), jongste broeder van Arya Jayapuspita, 595, 610; sneuvelt, 611; zie Jangrana.

Jayengrana (tumënggung —). *Tangkëban* (jaka —), zoon van Dipati Jangrana (= Anggawangsa) van Surabaya, 571; chef van een gedeelte van Jayapuspita's troepen te Surabaya, 595, 610; krijgt den naam Tumënggung *Jangrana*, als Pangeran Dipanëgara, de zoon van Pakubuwana I, Panëmbahan Erucakra is geworden, 629; dipati Panatagama zendt hem naar Surabaya, 630; gaat naar Sëpañjang, 630; zie Jangrana.

Jayengkewuh, gebruikelijker Jangkewuh, er staat foutief Mangkewuh, ěmban van Raden Děmang Pasisir, den zoon van Cakraningrat, sneuvelt tegelijk met den raden, 442.

Jayengkewuh, sěntana van Pangeran Cakraningrat van Madura, wordt door dezen met Raden Suradiningrat tegen Arya Dikara gezonden, 601; sluit zich bij Suradiningrat aan, als deze Cakraningrat wil verdringen, 602; zie Jangkewuh.

Jayengpati, ěmban van Raden Děmang Pasisir, den zoon van Cakraningrat, sneuvelt tegelijk met den raden, 442.

Juminah (pangeran —), zoon van Senapati, 180.

Jimat (raden —), zie Cakraningrat.

Jumilah (rětna —), dochter van Paněmbahan Madiyun, kleindochter van den 3^{en} Sultan van Děmak, 187; wordt de gemalin van Senapati, 195.

Jambu (raden —), zie Mangkubumi.

Jambu (desa —), 204.

Jimbun (senapati —). *Patah* (raden—), zoon van Bra Wijaya, den laatsten vorst van Majapahit, bij de putri Cina, die aan Arya Damar werd geschonken, 31; als Arya Damar van de regeering van Palembang afstand wil doen, wil hij dat Raden Patah hem zal opvolgen, 31; verlaat Palembang, 32; Raden Husen, de eigen zoon van Arya Damar, gaat hem na, 32; zij verslaan Supala en

Supali, 32; op den berg Rěsamuka, 32; komt te Surabaya, 32; te Ampel děnta, 33; wordt Mohammedaan, 33; huwt met de oudste dochter van ěnai gěde Maloka, een kleindochter van Sunan Ampel děnta, 33; gaat naar Bintara en vestigt zich daar, 33; wordt naar Majapahit gehaald, 36; door Bra Wijaya als kind erkend en benoemd tot adipati van Bintara, 36; komt niet op audientie, 45; de adipati Těrung wordt daarom tot hem gezonden, 45; hij antwoordt hem, dat zijn geloof hem dat verbiedt, en dat er voorspeld is, dat Bintara een kraton zal worden, van waaruit zich de islam over Java zal verspreiden, 46; de adipati Těrung belooft hem te zullen helpen, als hij tegen Majapahit zal opstaan, 46; de dipati van Madura, Arya Teja van Tuban, de bupati van Surabaya, Sunan Giri (Prapen) en de andere wali's sluiten zich bij hem aan, 46; hij belegert Majapahit, 46; dat hij inneemt, terwijl Bra Wijaya met zijn getrouwen verdwijnt 47; de nurbuwat, (andaru) gaat over op Děmak, 47; doch Raden Patah wordt niet dadelijk koning, omdat op bevel van Sunan Ampel děnta, Sunan Prapen eerst 40 dagen over Java moet heerschen, 47; wordt koning over Java te Děmak onder den naam Senapati *Jimbun* Ngabdurrahman Paněmbahan Palembang Sahidin Panatagama, 48; onder zijne regeering wordt Jawa Mohammedaansch, 48; de moskee van Děmak gesticht (men zie echter onder Bintara), 48; ki Wanapala wordt met den naam Mangkurat zijn patih, 48; laat kyai gěde Pěngging (Kěbo Kěnanga), die niet op audientie komt, oproepen, 53; zendt eerst ki gěde Wanapala, 53; en laat hem dan door Sunan Kudus dooden, 56; heet

Sultan Dėmak, 53; zijn dood, 61; zijn kinderen zijn: Ratu Mas, gehuwd met Pangeran Carėbon, Pangeran Sabranglor (die hem opvolgt), Pangeran Sedalepen, Raden Trėnggana, Raden Kaņđuruwan, en Raden Pamėkas, 61.

Jėmbaran (kapitan —), bij den amral, als deze Panėmbahan Purbaya te Kėđiri bestookt, 683.

Jimbungan (desa —), ontvangt zijn naam van Sunan Kudus (No), 56.

Jumungah-Pahing, van de maand Mukaram, moeten de Matarammers optrekken, als zij naar Oost Java willen gaan, 123, 182, 185.

Jaga (kali —), rivier in Carėbon, waaraan Jaka Said zijn naam Sunan Kali Jaga ontleent, 31.

Jaga (sunan Kali —), zie Said (jaka —).

Jagaraga, 200, 228, 307, 480.

Jagaraga (bupati —), wordt door Senapati naar Kėđiri gezonden om dat te veroveren, 199.

Jagatamu (desa —), bij Jėpara; hierheen trekken zich de troepen van Trunajaya terug na den aanval op Jėpara, 307, 337.

Jagasura, een soort soldaten, 327, 636.

Jugulmuđa, patih bij Sri Mahapungung, vader van Koņgara, 11.

Jagapati, zoon van Ngabehi Wangsadipa, den lurah saragėni onder Mangkurat I, 292.

Jagamėnggala, zoon van Ngabehi Wangsadipa, den lurah saragėni, onder Mangkurat I, 292.

Jagabaya, krijgt bevel van Sultan Agung Pađi te plunderen, 240.

Jagabaya (desa —), 320.

Jėbad, dienaar van den Sultan van Dėmak (Trėnggana), 72.

Jėbatbetri (kyai —), een pėđati, afkomstig uit Cėmpa in het bezit van den laatsten vorst van Majapahit, 24.

Jabaleka (ki —), woont in de dukuh Cal pitu aan den voet van den Gunung Lawu, 66; vader van Mas Mańca. 16.

Jabung (desa —), bij Kartasura, 376.

Jangrana, zie Jayengrana.

Jangkewuh, zie Jayengkewuh.

Jangkung pacar (kyai —), een kris van Prabu anom van Majapahit, waarmede Wahan wordt doorstoken, 13.

Jangpati, zie Jayengpati.

Jajangu (keņtol —), zie Supanta.

Jėnggala, naam van het rijk van Lėmbu Amiluhur, 11.

Yudanegara (mas rangga —), zie Suraadimenggala.

Yudakarti, een mantri kapedak van Mangkurat I, wordt gezonden om een schoone maagd te zoeken, 274.

Yudayana, zoon van Parikesit en vader van Gendrayana, 10.

Ñakrakusuma (prabu —). *Bonang* (santri —), = Makdum Ibrahim, zoon van Raden Rahmat (= Sunan Ampel denta) 39; makker van Santri Giri, 29; gaat met dezen naar Mekah, 30; doch wordt met hem door Seh Wali lanang te Malaka naar Ampel denta teruggezonden, 30; krijgt den naam Prabu Ñakrakusuma, 30; heet ook Sunan Bonang, 30; zijne ontmoeting met Jaka Said (den lateren Sunan Kali Jaga), 30, 31; vindt het niet goed, dat 't bidkleed en de slendang van den Profeet, die in de moskee van Demak uit de lucht vallen, gedeeld zullen worden, 49; ki Sura maakt uit zijn stok in plaats van een besnijmes twee krissen (één dapur sangkelah en één dapur pasopati), die later wasiyat worden, 49.

Ñakrakusuma. *Rangsang* (mas —), zoon van Panembahan Krapyak, 216; volgt, onder den naam *Sultan Agung Senapati ngalaga Ngabdurrahman, Martapura* op, die na den dood van Panembahan Krapyak, om te voldoen aan een gelofte van zijn vader, tot koning uitgeroepen wordt, maar dadelijk weer afstand doet, 218; heet ook Prabu pandita Ñakrakusuma 218; doet des Vrijdags zijn devotie in Mekah 218; Dipati Mandaraka (=

Jurumartani) is zijn patih 218; zendt Tumenggung Suratani om Oost-Java te veroveren 219; Raden Jayasupanta zendt hij hem achterop als matapitaya 219; Pasuruhan mag niet aangevallen worden, 219; verovert Lumajang 220; en Renong, 220; Malang 220; Surabaya vereenigt de bangwetan tegen hem, 220; eerst verloren, dan gewonnen gevecht bij de kali Andaka 221; verovert Wirasaba, 224 slaat den tweeden aanval van Pangeran Surabaya af, 227; verovert Pasuruhan 231; dempt den opstand van Dipati Pajang 231; laat Tuban veroveren, 234, en daarna Madura, 234; en stelt dan den pangeran van Madura aan tot wedana van dat eiland, 236; Surabaya veroverd, 236; opstand van Pragola (No 2) van Pati, 237; Mas Peking naar Mataram gehaald, 242; hij geeft dezen zijn zuster Pandansari tot echtgenote, 245; deze brengt Giri voor hem ten onder 248; aanval op Jakarta onder Pangeran Manduraraja (en Tumenggung Bauraksa), terwijl Panembahan Purbaya hun wordt nagezonden, om te zien hoe het met de zaken gaat, 248 volgg.; verovert Balambangan, 255; Sumedang en Ukur, 257. zijn nakomelingen mogen geen lansschachten van kayu wrègu gebruiken, 258; heeft twee kratons, Kuṭa Karta en de Ségara kidul 258; is gehuwd met de rara kidul, 258; zijn kinderen zijn Pangeran dipati Arya Mataram (de latere Mangkurat I), en Raden mas Alit (= Pangeran Danupaya), 258; sterft (in 1645 A. D.) en wordt begraven te Magiri, 259; zijn voorspelling van de regeering van Mangkurat II, 326.

Mahadewa (batara —), zoon van

Baṭara Guru, een der heeren van de 5 deelen van den dag, 2.

Mahesanular (kyai —), een kris, door Bra Wijaya aan Raden Bonḍan kĕjawan geschonken, 42.

Mahapungung (sri —), zoon van Suwelacala, vader van Kaṇḍiawan; zijn patih was Jugulmuḍa, 11.

Manahil, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 23^e wuku-week, 3.

Mañca (mas —), zie Mañcanĕgara.

Mañcanĕgara (tumĕnggung—). *Mañca* (mas—), zoon van ki Jabaleka van Calpitu, 66; wordt door ki buyuting Bañubiru tot zoon aangenomen, 67; later, onder den naam Tumĕnggung *Mañcanĕgara*, patih van Sultan Pajang, 79, 85; wordt met Pangeran Bĕnawa gezonden om te zien hoe het in Mataram gaat, 144.

Mandura (pangeran —), zoon van adipati Mandaraka (= Jurumartani), 216; zijn zoons zijn Pangeran Mandurarĕja en Pangeran Upasanta, 216; sterft, 218; begraven te Gambiran.

Mandurarĕja (pangeran —), zoon van Pangeran Mandura, kleinzoon van dipati Mandaraka (= Jurumartani), 216; verbindt zich met den dipati van Pajang, als deze tegen Sultan Agung opstaat, 231; wordt door Sultan Agung belast met de tenonderbrenging van Pajang, 232; krijgt bevel Jakarta te belegeren, 248; wordt om den ongunstigen afloop gedood en te Kaliwangu begraven, 254.

Mandurarĕja (tumĕnggung —), door Mangkurat III aan Dĕmak tot hulp gezonden, 513, 523; nog trouw aan Mangkurat III, 549; wordt door Pakubuwana I opgeëischt en naar Kartasura gezonden, 565.

Mandurarĕja (arya —), krijgt van Mangkurat IV bevel Tumĕnggung Mangkuyuda te gaan helpen, 669; verjaagt den vijand, 670.

Mandaraka (dipati —). *Jurumartani* (kyai —), zoon van nyai gĕde Saba, zwager van kyai Pamanahan, 78; leert bij Sunan Kali Jaga, 78; gaat op den Mĕrapi, 138; is de trouwe raadgever van Senapati, die hem telkens van overijling weerhoudt; Senapati zendt Raden Rangka bij hem in den leer, 178; wordt patih van Senapati onder den naam *Mandaraka*, 180; is ook patih bij Panĕmbahan Krapyak, 210; en bij Sultan Agung, 218; sterft, 218; wordt in Mataram begraven, 218; zijn kinderen zijn Pangeran Mandura, Dipati Wirapraba, Panĕmbahan Jurukiting, en de vrouw van Dipati Batang, 216.

Mandaraka (arya —), wordt door Mangkurat II naar Bĕtawi gezonden om de hulp der Hollanders in te roepen, 326, 329; wordt dipati —, en patih van Mangkurat II, 334; wordt met de Hollandsche hulptroepen naar Dĕmak gezonden, 336; sterft, 348.

Mandaraka (ngabehi —), sĕntana van Dipati Sindurĕja, paman van Raden Sukra, 476; doodt Raden Sukra, 476.

Manila (ki gĕde —), tumĕnggung van Wilatikta (= Majapahit), schoonvader

van Raden Rahmat, 28; vader van Jaka Sahid, 28.

Mandasiya, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 14^e wuku-week, 3.

Mandalika (raden arya —), patih van Prabu ngalaga (Pangeran Pugër), 321, 366, 367, 372; sneuvelt, 374.

Mëndang, naam van een rijk op Java, waar de putri ing Mëndang, elders = Dewi Sri, woonde, 2.

Muñding, zie Sari, Wangi.

Meñjanganbang, een robijnen ring van Ratu Kali Ñamat, door haar aan kyai Pamanahan geschonken, na den dood van Arya Panangsang, 106.

Manumanasa, zoon van Parikënan en vader van Sakutrëm, 10.

Macankuning (pañji —), een der ondergeschikte hoofden van de aan Balambangan tegen Sultan Agung gezonden Balische hulptroepen, 256.

Macan lola (rangga —), mantri van Démang Kartayuda, door hem te Mungkung gelaten, 627.

Macan guguh (kyai —), een këndali, pusaka van Pajang, door Senapati medegenomen naar Mataram, 175.

Mur (kapitein —), kocht Untung (= Surapati) van kapitan Panbeber, 282; wordt majoor, kommissaris en edeleheer, zijn dochter verleid door Untung, 283.

Marcapada, de wereld, 10.

Marakeh, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 18^e wuku-week, 3.

Martanaya, zie Suraadimënggala.

Martadipa(ki—), zie Mangunnëgara.

Martataruna (raden mas —), zie Dipasanta.

Mërtasana (dipati —), zoon van Pangeran Pringgalaya, den broeder van Panëmbahan Krapyak, 216.

Mërtasana (pangeran —), zoon van Mangkurat I, 271; wordt door Mangkurat I aan Pangeran Pugër medegegeven, 316.

Mërtasana. Rangga (raden —) wordt door Prabu ngalaga (Pangeran Pugër) gemaakt tot Dipati Mërtasana, 321.

Mërtasura (tumënggung —), krijgt van Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ing alaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama bevel Bañumas te veroveren, 646.

Martawangsa (raden —), bupati Panaraga; Mangkurat III toeft bij hem, 550; Mangkurat III laat hem castreeren, 551; staat tegen Mangkurat III op, 552.

Martalulut, krijgt van Sultan Agung bevel Endranata van Démak te dooden, 242.

Martalulut, een lurah tijdens Paku-

buwana I, doodt Jangrana van Surabaya, 572.

Martalaya (bupati —). *Saradipa*, broeder van Pangeran Mas, den bupati van Kēdiri, en Senapati Kēdiri, 193; na diens dood bupati *Martalaya*, 203; wordt door Panēmbahan Krapyak gezonden om Pangeran Jayaraga (adipati Panaraga) weer ten onder te brengen, 214, 224, 225; verovert Pasuruhan voor Sultan Agung, 231.

Martalaya (dipati —), van Tēgal, brengt het lijk van Mangkurat I naar Tēgal en begraaft het daar, 318; maakt voor den pangeran adipati anom een schip gereed om er mede naar Mēkah te kunnen gaan, 323; raadt Mangkurat II af de hulp der Hollanders in te roepen, 325; als de hoofden der Hollandsche hulptroepen voor Mangkurat II zijn, 332; wordt aan Kraeng Naba medegegeven, als deze tot zijn broeder Galesong gaat, 341; wil afvallig worden, 343; wordt geroepen, doch komt niet, 344; wordt gedood door dipati Martapura, dien hij zelf tegelijkertijd doodt, 344; zijn broeder Agrayuda volgt hem op onder den naam Tumēnggung Rēksanēgara, 345.

Martapura (raden mas —), zoon van Panēmbaban Krapyak, is ziekelijk, 216; wordt na den dood van Panēmbahan Krapyak tot vorst van Mataram aangesteld, om dadelijk weer afstand te doen, 217.

Martapura (dipati —). *Wangsadipa* (ngabehi —), lurah saragēni onder Mangkurat I, 292; deze geeft hem Jēpara, 292; zoons van hem zijn Jagapati, Jagamēnggala, 292; heet Mangsadipa (?), 292; te

Jēpara, 301, 306; ontvangt de Hollandsche hulptroepen tijdens Mangkurat II te Jēpara, 336; krijgt den naam dipati *Martapura*, 339; wordt aan Kraeng Naba medegegeven, als deze naar zijn broeder Galesong gaat, 341; moet Dipati Martalaya dooden en wordt door dezen ter zelfder tijd omgebracht, 344; zijn zoon Jayapati volgt hem op als regent van Jēpara onder den naam Tumēnggung Sujanapura, 345.

Martapura (tumēnggung —). *Jiwaraga* (mantri kaparak), een afstammeling van een kippenkoopman, gaat voor Mangkurat II na den dood van Tak tot den kumēndur van Jēpara om diens woede te doen bedaren, 419; wordt benoemd tot Dipati van Jēpara met den naam Tumēnggung *Martapura*, 420; stelt zich daar erg aan, 426; zijn dood geeischt door den kumēndur van Jēpara, 422; krijgt opdracht van Mangkurat amuk te maken, durft niet, en wordt dan gedood, 429.

Martajaya, zie Endranata.

Martayuda, carik bij den vorst (Pakubuwana I ?), man van Bok Martayuda, kind van de schoondochter van den dipati van Sēmarang, zijn vrouw heeft een avontuur met den pangeran adipati anom, 525.

Martayuda (ngabehi —), neef en schoonzoon van Tumēnggung Sura adimēnggala van Sēmarang, wordt zonder voorkennis van Mangkurat IV, na den dood zijns schoonvaders, door den kommissaris tot regent aangesteld, 685; wordt door patih Danurēja naar Kartasura ontboden, 686; wordt niet gedood, omdat Pakubuwana I aan Tumēnggung Suraadimēng-

gala en zijn familie vrijdom van de doodstraf had geschonken, 688; wordt later naar Jakatra verbannen.

Marewa (daeng —), ondergeschikt hoofd bij de met Kraeng Galesong naar Jawa overgekomen Makasaren, 291, 303-305; wordt aan Mangkuyuda medegegeven om Mataram te veroveren, 310; trekt met Daṅḅang Wĕcana den gevluchten Mangkurat I na, 314.

Mĕrapi (gunung —), de berg Mĕrapi, in Kĕḅu, een der 8 voornaamste verblijfplaatsen van geesten, 10; Jurumartani gaat er heen, 138, 159; uitbarsting, 277, 519, 646.

Mirmagati, wordt aan Kraeng Naba medegegeven, als deze tot zijn broeder Galesong gaat, 341; kent vijf talen.

Mĕrgiwangsa, jongste dochter van Rĕsi Gĕḅayu, huwt met Lĕmbu Amijaya, den koning van Singasari, 12.

Marĕbung, 664, 669, 673.

Mĕkah, de heilige stad, 30, 322; hier doet Sultan Agung op Vrijdag zijn devotie, 218.

Makiñcing (daeng —), ondergeschikt hoofd bij de met Kraeng Galesong naar Java overgekomen Makasaren, 291, 303.

Mukaram, naam van de 1^e maand van het Mohammedaansche jaar; voor het bijgeloof omtrent deze maand tijdens Mataram, zie Jumungah.

Maktal, zoon van Watugunung e Dewi Sinta, de 21^e wuku-week, 3.

Makasar, gekochte Makasaarsche slaven tijdens den adipati van Dĕmak, na den dood van Sultan Pajang, heer van Pajang is, 170; de onder Kraeng Galesong naar Jawa gevluchte Makasaren, 291, 330.

Makasar (wong gĕḅe kang ambĕdah ing —), = Speelman, de vader van kapitan Tak, 399.

Madura, mooi Madurĕtna, veroverd door Sultan Agung, 234, wordt na den dood van Panĕmbahan Cakraningrat in drieën gedeeld, onder diens zoon Pangeran Cakraningrat (= Sasranĕgara), en zijn twee kleinzoons Suryawinata en Sasrawinata, 567; opstand op Madura onder Pakubuwana I, 601; zie ook Raden Pañji Pulangjiwa.

Madura (muwara —), 439.

Madura (bupati —), sluit zich bij Raden Patah aan, 46.

Madura (bupati —), 120.

Madura (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182; als Sultan Agung koning is geworden, 220; Pangeran —, 234; onderwerpt zich aan Sultan Agung, 235; huwt met een jongere zuster van hem en wordt door hem aangesteld tot wĕdana van Madura, 236.

Madurĕtna (panĕmbahan —). *Trunajaya* (raden —), zoon van Dĕmang Mĕlaya van Sampang, neef van Dipati Cakraningrat van Sampang, 286; wordt door zijn paman verbannen, omdat hij verdacht wordt het te houden met een dochter van dezen, 287; daarna wil hij zijn diensten aanbieden aan den pangeran adipati anom (den lateren Mangkurat II), 287; wordt schoonzoon van Panĕmbahan Kajoran, 287; gaat met zijn schoonvader naar Mataram, 287; Panĕmbahan Kajoran biedt hem aan den pangeran adipati anom aan om voor hem (als wayang) den opstand te beginnen, 289; zij worden het eens, hij zal voor dezen Mataram veroveren, 290; ontmoeting met Galesong, 296; tot en met Lasĕm en Rĕmbang onder Trunajaya, 300; wil zelf koning worden, 301; te Surabaya, 302; heeft zich met Galesong vereenigd, 302; men heeft hem tot koning uitgeroepen, 302; zijn naam is dan Panĕmbahan *Madurĕtna* Panatagama, 302; onderwerpt Paĕi en Kudus, 306; gaat Jĕpara veroveren, wat niet gelukt, 306; laat Panĕmbahan Kajoran door Dandangwĕcana naar Surabaya halen, 307; vestigt zijn kraton in Kĕdiri, 309; wil Mataram veroveren, 309; zijn troepen vóór Mataram, 311; verbant Cakraningrat naar Loĕaya, 313; in Kĕdiri, 339; neemt Raja Galesong tot zijn schoonzoon, 348; hoort te Kĕdiri, dat de Madureezen uit Rĕmbang en Tuban verjaagd zijn, 346; zendt hulptroepen naar Surabaya, onder Galesong, met njai Sĕtomi, 346; doodt Galesong, 348; Jaran Panoleh is een voorvader van hem, 351; vlucht na de verovering van Kĕdiri naar den gunung Antang, 353; Mangkurat II zendt Cakraningrat, uit Loĕaya geroepen, om hem te vangen, 354; zijn vrouw is Raden

ayu Kalĕting wungu, zuster van Mangkurat II, 354; zendt zijn vrouw vooruit naar Mangkurat II, 356; bij Mangkurat II gebracht, 358; wordt met eer ingehaald, 358; Mangkurat II geeft hem zijn rijk, 359; en steekt hem daarna overhoop, 368; zijn lijk wordt erg mishandeld, 360, 361; zijn hart opgegeten, zijn hoofd afgehakt, als voetveeg gebruikt en in een vijzel stuk gestooten, 361; een jongere broeder van hem is Raden Tarunadilaga, 442.

Madiyun, 228, 480; hier vestigt zich Panĕmbahan Erucakra, 630.

Madiyun (bĕngawan —), 185.

Madiyun (panĕmbahan —, en bupati —), zie Timur (pangeran —).

Madiyun (bupati —), zie Peĕak (bagus —).

Matahun (ki —), patih van Pangeran Arya Panangsang, 97; zijn dood, 102.

Matahun (tumĕnggung —). *Sangka* (ki —), pĕpatih van Jipang, die vroeger panakawan bij Pugĕr geweest was, wordt regent van Jipang onder den naam Tumĕnggung *Matahun*, 623.

Mataram, voorspelling van het Mataramsche rijk aan Bra Wijaya, door Sunan Prapen van Giri, 122; 34; wordt met Paĕi als prijs gesteld voor hem, die Pangeran Arya Panangsang zal vellen, 93; wordt aan kyai Pamanahan geschonken, 105; honderd jaar, 312; de naam van het rijk van den voornaamsten vorst van Jawa

na den val van Pajang, eigenlijk tot aan de splitsing van het rijk in Surakarta en Yogyakarta, en waarvan de kēdaton's van de zoogenaamde rechtmatige vorsten zich afwisselend bevinden te Pasar Gēde, Kartata, Pēlered, Kartasura en Surakarta.

M a t a r a m (arya —), jongere broeder van Pangeran Arya Panangsang, 98; verdwijnt, als Arya Panangsang bij de rivier Sore ten strijde trekt, 102.

M a t a r a m (patinggi —, en ki gēde—), zie Pamanahan.

M a t a r a m (bupati—), zie Jayawinata.

M a t a r a m (arya —), zie Mangkurat I.

M a t a r a m (tumēnggung —), wordt door Mangkurat I met Pangeran Danupaya en Tumēnggung Wiraguna naar Balamangan gezonden, 260.

M a t a r a m (pangeran arya —). Prabu Ngalaga (Pangeran Pugēr) maakt tijdens zijn opstand een jongeren broeder van hem tot Pangeran Arya *Panular*, 321, 372; na den dood van Tak door Mangkurat II verheven tot Pangeran Arya *Mataram*, 417; krijgt 1000 cacah's, 417; brengt hulde aan het lijk van Mangkurat II, 484; wordt door Mangkurat III naar Bayalali gezonden, 525; belooft Mangkurat III Pakubuwana te verslaan; Sumabrata vlucht tot hem, 538; na Sumabrata's nederlaag wil hij zich bij Pakubuwana (zijn broeder) aansluiten, 539; zendt Wangsamēnggala tot hem, 539; vlucht naar Asēm, 541; waar hij den daar met troepen zich bevindenden Wiraguna tot vluchten

aanzet, 542; en verleidt Mangkurat III Kartasura te verlaten, 543; gaat met Pangeran Panular en Pangeran Natakusuma naar Kalitan om Pakubuwana te ontmoeten, 543; wordt door Pakubuwana in zijn staat gehandhaafd, 549; bij de krooning van Mangkurat IV (zijn neef), 634; Arya Mataram door Pangeran Blitar in den arm genomen, 634; raadt dezen Pangeran Purbaya over te halen, 638; gaat Pati veroveren, 650; wordt koning onder den naam Sultan *Kuning* te GēroboGAN, 664; Dipati Mangunonēng onderwerpt zich voor den schijn aan hem op bevel van den Amral en Tumēnggung Cakrajaya, 664; hem wordt door Tumēnggung Mangunonēng op last van den Amral voorgespiegeld, dat hij tot koning zal worden gekroond, en overgehaald naar Jēpara te komen, 679; gedood met zijn kinderen, 680.

M a s (pangeran —), wordt door Pangeran Surabaya tot bupati van Kēdiri aangesteld of was dat reeds, 198; zijn broeders zijn Senapati ing Kēdiri, Saradipa, Kentol Jējangu, en Kartimasa, 198; sterft, 198; en wordt vervangen door Ratu Jalu, 198.

M a s a h a r (kyai buyut —), juru sabin, van Bra Wijaya, krijgt Raden Bonḍan kējawan om hem, als hij een windu oud zal zijn, te dooden, 33; doch doet dat niet, 34; brengt hem later weer naar Majapahit, en van daar op bevel van Bra Wijaya naar kyai gēde Tarub, 42.

M ē s i r (raden mas —) zie Dipasanta.

M a s a r a n (desa —), 489.

Mustapa (ibnu —), zie Blitar.

Masjid agëng, waar?, 454.

Masjid Watu, zie Watu.

Maliñjon (desa —), hierheen trekt Mangkurat II, als hij Pangeran Pugër gaat bevechten, 371, 673, 675, 676.

Malaka, het schiereiland, hierheen gaat Seh Wali lanang, als hij met de prediking van het geloof in Balambangan niet is geslaagd, 29.

Maloka (ñai gëde —), dochter van Sunan Ampel dënta, een dochter van haar wordt de gemalin van Raden Patah, 33.

Mëlela (kyai —), een kris door Bra Wijaya aan Raden Bonðan kējawan geschonken, 42.

Mëlaya (dëmang —), dipati van Sampang, 265; wordt gedood door Pangeran Alit, den broeder van Mangkurat I, 265, 286; broeder van Dipati Cakraningrat van Sampang, 286; vader van Raden Trunajaya, 286.

Mëlaya, op Madura, 622.

Mëlambang (desa —), hier komt na den dood van Tak, Panëmbahan Kajoran weer te voorschijn, 431; in de gunung kidul.

Malang (in Pëkalongan = Pamalang), 394.

Malang, in Pasuruhan, 560; zie Pamalang, 220.

Malang (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182.

Malang (bupati —), zie Tohjiwa.

Malang (ratu —), zoo noemde het volk Ratu wetan, de door Mangkurat I tot sëlir genomen vrouw van ki Dalëm, 269; zij was zwanger, toen Mangkurat haar nam; haar zoon krijgt later den naam Pangeran Natabrata, 272.

Malangsumirang, een bupati staande onder den bupati van Panaraga, pangeran Jayaraga, den broeder van Panëmbahan Krapyak, 213.

Maðangkungan, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 20e wukweek, 3.

Majë nang (desa —), 71.

Majaranu (desa —), 583.

Majasta (desa —), 68; fout voor Bañubiru.

Majasta (ki buyut —), vader van ki Wila, den gezel van Jaka Tingkir, 68.

Majalëgi (desa —), 544.

Majapahit, naam van het rijk van Raden Susuruh op Oost-Java, en zijne opvolgers (Prabu anom, Adaningkung, Ayam wuruk, Lëmbu Amisani, Bra

Tañjung en Bra Wijaya (= Raden Alit); 20, 21; zie Wilatikta.

Majapahit (rajaputra —), een prins van Majapait, die tijdens de regeering van Bra Wijaya, als Sunan Prapen van Giri verslagen is, het graf van diens vader Prabu Setmata (= Sunan Giri) laat opgraven, 44.

Mayor, zie Wilham, Gustap, Bro, Burham.

Mayang (desa —), bezuiden de kraton van Pajang, 163.

Mayang (tumënggung —), huwt met een dochter van kyai Pamanahan, 79, 112; en is dus zwager van Senapati, 150; vader van Raden Pabelan, 150; wordt na den dood van Pabelan naar Sëmarang gezonden, 157; Senapati laat hem met geweld naar Mataram voeren, 158.

Mañaran (desa —), 677.

Muñëng (kalam —), de schrijfstift van Sunan Kudus, 43; wordt door Mangkurat II opgeëischt, 362.

Magiri, zie Imagiri.

Mangunonëng (tumënggung —), verovert Surabaya voor Sultan Agung, 236.

Mangunonëng (tumënggung —). *Wija*, wordt met den naam Tumënggung *Mangunonëng* tot regent van Paṭi aangesteld door Mangkurat II, 345; met Sindurëja naar Jëpara gezonden, 422.

Mangunonëng, gewezen regent van Paṭi, abdi van Purbaya, 644; gaat naar Paṭi om daar een leger te verzamelen, 644; verovert Paṭi, maar onderwerpt zich dan aan Tumënggung Cakrajaya, 650; wordt regent van Paṭi, 650; krijgt van den Amral en Cakrajaya bevel zich voor den schijn aan Sultan Kuning (= Pangeran Arya Mataram) te onderwerpen, 664; krijgt van den Amral bevel Pangeran Arya Mataram met list naar Jëpara te halen, 678.

Mangunnëgara, 292, wordt door Pakubuwana I opgeëischt en naar Kartasura gezonden, 565.

Mangunnëgara (tumënggung —). *Martadipa* (ki —), wordt bupati gëdong bij de troonsbestijging van Mangkurat IV, onder den naam Tumënggung *Mangunnëgara*, 635; vlucht bij den aanval van Pangeran Blitar op de kraton van Kartasura naar de loge, 641; (bupati —), gaat met Tumënggung Tohjaya Tëmbayat veroveren, 675.

Mangunjaya, bupati, aangesteld door Pragola (No. 2), dipati van Paṭi, 237; vlucht met Raden Rangga, den zoon van Pragola, naar den Gunung Parwata, 241.

Mangunjaya (ngabehi —), mantri van Pangeran Pëkik, aan wien deze Surabaya ter bestiering had toevertrouwd, daar hij zelf in Mataram was, 275; vader van Oyi, 275.

Mangunjaya (raden —), zie Cakranëgara.

Mangare (pulo —), 245.

Mangkunegara, over Dëmak (d.i. pangeran adipati anom), zie Parwata.

Mangkunegara (pangeran —). *Panenggak* (raden mas —), zoon van den pangeran adipati anom tijdens Mangkurat II, den lateren Mangkurat III, 481; wordt Pangeran *Mangkunegara*, 495; nog trouw aan Mangkurat III, 549; (Pakunegara) aan Surapati en Suradilaga medegegeven door Mangkurat III tegen Pangeran Purabaya, 559.

Mangkunegara, zie Mangkurat IV.

Mangkunegara (pangeran riya —). *Belado* (mas —), zoon van Raden Wangsataruna (den lateren Mangkurat IV), en Bok Karok, een sëlir, 503; later Pangeran riya *Mangkunegara*, 503; (dezelfde als de volgende?).

Mangkunegara. *Damar* (mas —), zoon van den pangeran adipati anom tijdens Pakubuwana I (den lateren Mangkurat IV), 577; huwt Raden ajëng Wulan, dochter van Pangeran Blitar, 577; was als zoon aangenomen door Pangeran Dipati Purbaya, 578; krijgt den naam Pangeran *Riya*, en 1000 cacah's, 578; gaat met Purbaya naar Mataram, als deze onder Mangkurat IV het rijk verlaat, 643; wordt, als Pangeran Blitar tegenkeizer wordt onder den naam Sultan Ibnu Mustapa Pakubuwana Senapati ngalaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama, bij dezen pangeran adipati anom met den naam *Mangkunegara*, 645; bij het gevecht te Tangkisan, 659, 660, 671, 673; vlucht

met Panëmbahan Purbaya en Sultan Blitar naar het Oosten, 677; tot in Madiyun, 678.

Mangkuningrat (pangeran —). *Alit*, (raden mas —), zoon van den pangeran adipati anom, tijdens Mangkurat II, (= Mangkurat III), 481; heet later pangeran *Mangkuningrat*, 496; (Pakuningrat) aan Surapati en Suradilaga medegegeven door Mangkurat III tegen Purabaya, 559.

Mangkurat (patih —). *Wanapala* wordt met den naam *Mangkurat*, patih van Raden Patah, als deze vorst van Java is, 48; zijn dood, 62; vader van patih Wanasalam (bij Sultan Dëmak = Raden Trënggana), 62.

Mangkurat I (susuhunan —). *Mataran* (arya —), pangeran dipati tijdens Sultan Agung, is gehuwd met een dochter van Pangeran Pékik en Ratu Paṇḍan sari, 258; wordt koning onder den naam Susuhunan *Mangkurat I* Senapati ing alaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama, 259; sticht zijn kraton in Plered, 260; poging van Tumënggung Pasingsingan Pangeran Alit (den broeder van Mangkurat I) koning te maken, 261; geeft zich na den dood van Pangeran Alit een houw in de arm, 268; gaat naar Plered, 267; verovering van Balambangan, 267; neemt Ratu wetan (= Ratu Malang) tot sëlir, 269; zijn kinderen zijn: Pangeran dipati anom (uit de prinses van Surabaya), Pangeran Pugër, Pangeran Singasari, Pangeran Martasana, Raden mas Tapa, 271; zijn sëngkëran Oyi, zie Oyi; zijne veranderlijkheid, 284, 288; zendt Raden Karsula tegen Galesong, 292; Raden Prawirataruna, 294; en dan den pangeran

adipati anom, 299; vlucht uit Mataram (Plered), 312; gaat eerst naar Imagiri, 313; naar Rawa, Urutsewu, 314; de pangeran dipati blijft steeds bij hem, 314; wordt in Urutsewu door straatroovers aangevallen, 314; komt in Bañumas, 315; zegt den pangeran adipati anom tegen Mataram op te trekken, wat deze niet wil, 315; zendt zijn zoon Pangeran Pugër, 315; geeft dezen de kris kyai Mahesa nular en de lans kyai Pëlered, 316; wordt in Ajibarang ziek, 316; en vergeven door den pangeran adidati anom, 317; voorspelt dezen, dat zijn kinderen geen koningen zullen zijn, 317; en verbiedt hem en hun op zijn graf te gaan offeren, 317; zegt hem hulp bij de Hollanders te zoeken, 317; dat hij in Tëgal (bumi Tëgal) begraven moet worden, 318; in één graf met zijn guru, die daar begraven was, 318; sterft, 318; wordt begraven te Tëgal arum, 318.

M a n g k u r a t II (susuhunan —), zoon van Mangkurat I, bij de prinses van Surabaya, 271; dipati anom tijdens de regering zijns vaders, houdt het met de vrouw van Pangeran Singasari, 276; wordt gezonden om te zien of hij de dochter van Adipati Carëbon tot vrouw wil hebben, 278; verleidt Oyi, 278; krijgt bevel Oyi eigenhandig te doden, 284; en wordt daarna in Lipura geïnterneerd, 284; wil een opstand beramen en zendt daarom naar Panëmbahan Kajoran, 286; deze komt, 288; doch wil zelf niet, maar biedt hem Trunajaya aan om voor hem den opstand te beginnen, 289; hij biedt dezen Sampang aan, 290; en wordt het met hem eens, 290; wordt tegen hem gezonden, als hij is opgestaan, 300; vraagt aan zijn vader Mangkurat I, als Trunajaya

Mataram veroveren wil, tegen dezen op te mogen trekken, 311; volgt zijn vader op zijn vlucht naar het westen, 314; verwacht bericht van Trunajaya, dat niet komt, 314; weigert tegen Mataram op te trekken, 315; vergiftigt zijn vader in Ajibarang, 317; voorspelling aan hem, dat zijne kinderen geen koning zullen zijn, 317; krijgt kyai Bëlabar en kyai Baru, 318; roept na den dood zijns vaders Dipati Martalaya van Tëgal, 318; brengt het lijk naar Tëgal en begraaft het te Tëgalarum, 318; is verschrikkelijk bedroefd na zijns vaders dood, 322; wil naar Mëkah gaan, 322; droomt in de moskee van Bañumas, 323; en wordt koning onder den naam Susuhunan *Mangkurat II Senapati ing alaga Ngabdurrahman Sahidin Panatagama*, 324; vraagt hulp aan de Hollanders, 325; laat de bloem Wijyakusuma halen, 327; gaat van Bañumas naar Tëgal, 327; de chefs der Hollandsche hulptroepen zijn voor hem, 331; zijn patih is dipati Mandaraka, 334; zendt Dipati Nërangkusuma naar Këdu en Pagëlen, 334; benoemt Wangsacitra tot Tumënggung Mangkuyuda van Këdu, 335; zendt Martajaya naar Dëmak, 336; gaat over Pëkalongan naar Jëpara, 338; krijgt te Jëpara bericht van den uitslag der ontmoeting van Kraeng Naba met zijn broeder Kraeng Galesong, 343; zendt Endranata van Dëmak om Rëmbang en Tuban te veroveren, 345; en zendt de Amral met Nërangkusuma, Anggawangsa en Anggajaya naar Surabaya, 345; zal zelf naar Këdiri gaan, 345; te Kudus, 348; neemt Panëmbahan Natapraja van Adilangu mede, 348; komt in Këdiri, 349; doodt Tejalaku, den ajar van den

Gunung Kēlud, met kyai Baru, 349; ontbiedt den Amral en Nērangkusuma naar Singkal, 349; Nērangkusuma wordt patih, 350; verovert Kēdiri, 352; zet Trunajaya na, 353; zendt Jangrana om de Makasaren op den Gunung Sampora te vernietigen, 353; stelt een regent te Pasuruban aan, 353; laat Cakraningrat van Lodaya terugroepen, 353; ontmoeting met hem te Payak, 354; Raden ayu Kalēting wungu, zijn zuster, de vrouw van Trunajaya, komt tot hem, 357; geeft Trunajaya zijn rijk, als hij bij hem is gebracht, 359; en steekt hem daarna overhoop, 360; gaat naar Ampel, 362; vraagt de goedkeuring van den pandita ing Giri voor zijn koning worden, en om de Kalam muñēng, 362; wordt verondersteld de zoon te zijn van den Amral, door Giri, 362; dit verhaal aan Pugēr gedaan, 366; vernietigt Giri, 363; gaat naar Garēsik, 363; gaat over Garobogan naar Sēmarang, 364; kiest Wanakarta voor zijn kraton, 365; betreft Kartasura, 366; laat Susuhunan Ngalaga (Pangeran Pugēr) roepen, 366; kleedt zich steeds als een Hollander, 366, 371; trekt tegen Pugēr op, 372; kleedt zich op raad van Pangeran Urawan voor Pangeran Pugēr op zijn Javaansch, en wordt dan herkend, 374, 379; maar Pugēr vlucht; Mangkurat II keert naar Kartasura terug, 375; gevecht bij Prapag, 376; Kartasura belegerd, 376; zendt Dipati Urawan tot Pugēr, 377; zal Pugēr gaan ontmoeten, 378; de ontmoeting, 380; laat Raja Namrud verslaan, 381; geeft Carēbon en de Pasundan aan den Amral, 381; geeft permissie tot het bouwen van een loge te Sēmarang, 381; er blijven Hollanders te Kartasura om den Susuhunan te beschermen, 382; Surapati komt bij hem, 395; ontvangt den brief van den Gouverneur-Generaal, waarbij deze wordt opgeëischt, 400; zendt om Pangeran Pugēr, Dipati Cakraningrat, en Jangrana, 400; men besluit het schijnbaar te doen, de Hollanders moeten hem zelf komen pakken, 402; zendt Sindurēja aan Tak tegemoet tot Bañudana, 405; beveelt het schijngevecht, 406; beloont de moordenaars van Tak, geeft Surapati Pasuruban en den naam Raden Tumēnggung Wiranēgara, en Nērangkusuma aan hem mede, 416; benoemt Sindurēja in plaats van Nērangkusuma tot zijn patih, 416; Pangeran Panular maakt hij tot Pangeran Arya Mataram, 417; laat bericht zenden aan den Kumēdur van Jēpara, 419; zoekt iemand om diens woede te doen bedaren, 418; want hij wil geen vijanden worden; zendt Jiwaraga, 419; benoemt hem tot dipati van Jēpara, 420; zendt Sindurēja, Jangrana, Mangunonēng, Suranata en Binarong om ingevolge het verzoek Martapura te gaan dooden, met de geheime opdracht de Hollanders te Jēpara overhoop te steken, 422; zendt Jangrana, Mangkuyuda en Natayuda tegen Panēmbahan Kajoran te Mēlambang, 431; opstand van Wanakusuma en zijn zoons Jayaparusa en Jayalēlana, 433; geeft Cakraningrat en Jangrana bevel in schijn te gaan vechten met Wiranēgara (= Surapati) te Pasuruban, en zendt Sēcanēgara naar Jēpara om te vragen om Hollandsche hulptroupen, 438, geeft den pangeran adipati anom den raad zich te houden aan Pangeran Pugēr, Pangeran Cakraningrat, Jangrana en Rangga Yudanēgara van Sēmarang, 447; wil hem laten huwen met de dochter

van Pangeran Pugër, ñi Lëmbah, 448; het huwelijk, 451; hongersnood, 452; draagt Pangeran Pugër op raad te schaffen, 452; roept Cakraningrat van Pasuruhan terug, 457; Surapati moet doen of hij hem door een nederlaag tot den terugtocht dwingt, 457; geeft aan Cakraningrat Ratu wetan, een gewezen vrouw van hem, de prinses van Giri, 458; vraagt Pugër om een model van kyai Plered en kyai Mahesa nular, 459; beveelt ze na te laten maken, 460; laat een vijver maken bij Kartasura, waar hij baya's plaatst, 460; en een dierenpark, 460; laat de groote moskee bouwen, 460; verneemt de geschiedenis van Sukra en de dochter van Pangeran Pugër, 473; beveelt Sukra te dooden, 473; neemt Raden Impun, dochter van Pugër, als kind aan, 477; en een nicht van Raden ayu Pugër, 477; laat de groote kanonnen van Mataram naar Kartasura brengen, 477; wordt gemaand om de oorlogskosten, 477; stelt zich weer in contact met Surapati, 477; die wordt uitgenoodigd tot een aanval om de Hollanders weer aan het vechten te krijgen, 478; en als ze hem niet weer zullen helpen, wil hij hun het verblijf op Java opzeggen, 479; wordt ziek (gërah lumpuh), 480; laat den pangeran adipati anom huwen met Raden ajëng Impun, dochter van Pugër, 481; opstand van Raden mas Punta, 481; Sindurëja na zijn dood vervangen door Tumënggung Sumabrata, en deze door Tumënggung Wiraguna, 482; geeft den pangeran adipati algeheele volmacht, 482; wijst hem nogmaals op Pugër en Cakraningrat, 482; sterft, 482; wonder met zijn lijk, de cahya (nurbuwat) gaat over op Pangeran Pugër, 484; hulde aan zijn lijk gebracht, 484; begraven te Magiri, 484; wordt opgevolgd door den pangeran

adipati anom onder denzelfden naam (Mangkurat III), 486; voorspelling van zijn regeering, 243.

M a n g k u r a t III (susuhunan —), zoon van Mangkurat II, pangeran adipati anom tijdens de regeering van zijn vader, is mank, 447; krijgt van zijn vader den raad zich te houden aan Pangeran Pugër, Cakraningrat, Jangrana en Rangka Judanëgara van Sëmarang, 447; gaat Raden ajëng Lëmbah, de dochter van Pangeran Pugër, zien, 449; en huwt haar, 451; zijn aard, 451, 458; verandert den naam van zijn schoonbroeder Raden mas Suryaputra in Wangsataruna, 455; neemt nog twee vrouwen, een dochter van een kalang, en een vrouw uit Oñje in de Bañumas, 458; de raden ayu ñi Lëmbah verlaat hem en gaat weer naar haars vaders huis terug, 458; is verwoed op Raden Sukra, den zoon van Dipati Sindurëja, om zijn schoonheid, en laat hem geeselen, enz., 462; hoort van de amourette van ñi Lëmbah en Raden Sukra, en zendt daarvan bericht aan Pangeran Pugër, 470; heeft 4 kinderen: Raden mas Bumi, Raden mas Panënggak, Raden mas Alit, Raden ajëng Sasi, die door Mangkurat II tot kinderen zijn aangenomen, 481; huwt Raden ajëng Impun, een andere dochter van Pangeran Pugër, 481; krijgt algeheele volmacht van zijn vader, 482; geeft den Hollanders geen kennis van den dood zijns vaders, 485; volgt zijn vader op onder den naam Susuhunan *Mangkurat* III Senapati ing alaga Sahidin Panatagama, 486; zendt na zijn troonsbestijging bericht van den dood van zijn vader aan de Hollanders, 487; vertrouwt Pugër niet, 487; opgestoot door Patih Sumabrata, zendt hij hem zijn dochter Raden Impun

terug, 488; de vrouw uit Oñje wordt garwa, 488; laat Pugër gevangen nemen en later weer ontslaan, 489; de Hollanders zenden een ténung tegen hem, 493; hij zendt hem naar Pugër, 494; verkracht een vrouw van Pangeran Cakraningrat, 496; Jangrana heeft hij tegen zich ingenomen, omdat hij Surabaya in tweeën wil splitsen, 497; Yudanëgara van Sëmarang vervreemdt hij van zich, omdat hij Sëmarang aan Tumënggung Jayaningrat, den chineeschen paranakan, wil geven, 498; krijgt bericht van het vertrek van Pugër, 502; geeft Jangrana bevel Pugër te achterhalen, 503; krijgt bericht, dat Pugër ontkomen is, 509; opstand van Wirawangsa, 509; bupati Lamongan brengt hem bericht van den afval van Cakraningrat en van Jangrana, 513; zendt de bupati pasisir naar huis, 513; zendt Tumënggung Mandurareja, Tumënggung Wirasëtra en Wirawangsa aan Dëmak tot hulp, enz., 513; zendt Antagopa tot Knol; 513; krijgt geen antwoord terug, 519; beveelt Suryakusuma te dooden, doch de natuurverschijnselen doen daarvan afzien, 519; maakt hem Pangeran ngabehi, 519; zijn troepen verliezen het tegen de Hollanders en die van Pakubuwana I, 523; heeft er spijt van Pugër gekweld te hebben, 524; beveelt Tumënggung Jayaningrat naar Ungaran te gaan, 524; zendt Sumabrata naar Salahtiga, 524; en Pangeran arya Mataram naar Bayalali, 525; Arya Mataram verleidt hem Kartasura te verlaten, 543; gaat over Lawiyan naar Këduwang, 543; Pangeran Arya Mataram, Pangeran Panular, Pangeran Aryakusuma verlaten hem, 543; Pangeran ngabehi (= Suryakusuma) verlaat hem, 546; Laroh, 548; gaat naar Këduwang, 548; nog zijn bij hem Sumabrata, Mandurarëja, Wiraguna, Mangun-

nëgara en Arya Tiron, 549; zoekt hulp bij Wiranëgara van Pasuruhan, 550; gaat naar Panaraga, 550; laat Martawangsa, den bupati van Panaraga, castreeren, 551; vlucht naar Madiyun, 552; vlucht naar Daha, 552; te Dungkul, 559; zijn zoons Pangeran Pakunëgara en Pangeran Pakuningrat, 559; vlucht met de zonen van Surapati naar Malang, 562; wordt daar bestookt, 563; vlucht weer naar den berg Dungkul, 563; gaat naar Blitar, 564; wil zich onderwerpen, 564; Pangeran Blitar vraagt om de wasiyat's, 564; het antwoord van den Kumëndur, 564; komt te Surabaya, 564; Blitar vraagt nog eens om de wasiyat's, 565; wordt van Surabaya naar Batavia gevoerd, 566; heeft den bijnaam si Këncet (de manke), zie aldaar.

Mangkurat IV (susuhunan prabu —). *Surya* (raden mas —), zoon van Pangeran Pugër, den lateren Pakubuwana I, 449; heet later Raden Mas *Suryaputra*, 455; zijn zwager, de pangeran adipati anom tijdens Mangkurat II, de latere Mangkurat III, verandert uit jaloeschheid zijn naam in *Wangsataruna*, 455; 468; heeft bij bok Karoh een zoon, Mas Bëlado, 503; wordt bij de troonsbestijging pangeran adipati anom met den naam *Mangkunëgara*, 521; heeft een avontuur met bok Martayuda, 525; krijgt 5000 cacah's, 549; zijn zoon is Raden mas Damar (= Pangeran Rija), die met Raden ajëng Wulan, de dochter van Pangeran Blitar, huwt, 577; wordt na den dood zijns vaders koning onder den naam Susuhunan Prabu *Mangkurat IV* Senapati ngalaga Ngabdurrabman Sabidin Panatagama, 634; zendt Cakra-

jaya bericht van den dood van Pakubuwana I, en beveelt hem in Surabaya te blijven, 635; Cakrajaya is ook bij hem patih jaba, 635; patih jero wordt Kartanegara, 635; ontnemt aan Pangeran dipati Purbaya en Pangeran dipati Blitar de upacara pangeran dipati, 635; evenzoo de jagasura en Blora, 636; Eru-cakra legt zich in Padonan en bouwt zich daar een kraton, 639; Pangeran Blitar valt Kartasura aan, 641; Purbaya sluit zich aan bij Blitar, beide gaan naar Mataram, 643; roept den Amral en Cakrajaya naar Kartasura terug, 647; roept de hulp in van den kommissaris Dulkup, 651; vermoedt, dat Tumenggung Cakrajaya heult met Pangeran Purbaya en Pangeran Blitar, 651; vraagt Panembahan Eru-cakra tot hem te komen, 655; neemt op voorspraak van den Amral en Demang Urawan Tumenggung Cakrajaya weer in gunst aan, 663; zendt Pangeran Mangkubumi tegen Panembahan Purbaya en Sultan Blitar, 665; laat Ngabehi Tohjaya roepen, 665; benoemt hem en zijn volgelingen tot zijn lijfwacht, 666; Cakrajaya komt te Kartasura, 668; Cakrajaya krijgt den naam Dipati Danureja, 669; zendt Arya Manduraraja aan Tumenggung Mangkuyuda tot hulp, 669; zendt op verzoek van den Amral en Tumenggung Danureja Tumenggung Tohjaya tegen Dipati Natapura te Picis, 674; de Amral brengt hem bericht van den dood van Pangeran Arya Mataram, 680; Patih Danureja bericht hem, dat Ngabehi Martayuda, de schoonzoon van Tumenggung Suraadimengala, na den dood van dezen, zonder dat hij daarover met Kartasura geraadpleegd had, tot bupati benoemd is door kommissaris Dulkup, en

dat deze daarvoor zijn verontschuldiging reeds gemaakt heeft, 687.

Mangkurat Mas, 515; = Mangkurat III, vgl. bijv. 524.

Mangkewuh, te lezen Jangkewuh, zie Jayengkewuh.

Mangkupraja (dipati —). *Bañak-patra* (ki —), wordt bij de troonsbestijging van Pakubuwana I patih jero, onder den naam Tumenggung *Kartanegara*, 521; wordt van zijn post ontheven, 577; zijn taak komt verder voor rekening van patih Cakrajaya, 577; wordt tegen Tirtakusuma van Winongan gezonden, 578; wordt tegen Jayapuspita gezonden, 582; neemt Suryawinata en Sasrawinata, die inmiddels regenten van Garobogan zijn geworden, mede, 583; gevecht bij Jipang, 583; legt zich daar na de verovering, 583; verliest Jipang weer, 584; vlucht naar Bèrongkol, 584; bezet Jipang weer, als Pañji Surengrana Juragan Bali in Sudayu gaat helpen, 586; vereenigt zich met Cakrajaya, 587; zijn carik Suratruna, 592; verlaat Sèpañjang, 599; vlucht naar Garèsik 599; Surabaya veroverd, 609; wordt patih jero bij Mangkurat IV, 653; krijgt den naam dipati *Mangkupraja*, 646; vindt den Amral, als hij naar Kartasura gaat, te Bañudana, 652; is chef der Javanen, die met den Amral tegen Pangeran Purbaya en Pangeran Blitar optrekken, 656; gaat naar Dilanggu, 657; dan naar Kalèpu, 657; wint het gevecht, 658; trekt door tot Tangkisan, 659; wordt door den Amral naar Bèbanar gezonden, 659; 't gevecht bij Tangkisan gewonnen, 660; gaat naar Kali Ajir,

661; te Kartasari, 661; raadt den Amral Panëmbahan Purbaya en Sultan Blitar na te zetten, 661; keert naar Kartasura terug, 662; wordt door den Amral medegenomen naar Awi om Panëmbahan Purbaya te bevechten, 681; zijn dood, 685; zijn lijk wordt naar Kartasura gebracht, 685; een zoon van hem wordt bupati onder den naam Tumënggung Kartanëgara, 685.

M a n g k u y u d a (tumënggung —), een Madurees, een der dapperste strijders van Trunajaya, 303, 305; patih van Trunajaya, 309; wordt door dezen gezonden om Mataram te veroveren, 309; bestormt Mataram, 313; wordt genoemd Mangkuyuda van Sampang, 313; vlucht naar Këdiri terug 320; 340; zijn dood, 352.

M a n g k u y u d a (tumënggung —). *Wangsacitra*, uit Këdu, wil met zijn zonen, ki Lëmbu en ki Buwang, in dienst komen bij Dipati Nërangkusuma, tijdens Mangkurat II, 335; krijgt van Mangkurat II een piagëm, 335; wordt Tumënggung *Mangkuyuda* over Këdu, onder Mangkurat II, 335; doodt Mangkuyuda van Sampang en Dandang Wacana, 352; doodt Darmayuda van Sampang, doch sneuvelt ter zelfder stond, 353.

M a n g k u y u d a (tumënggung —). *Lëmbu* (ki —), zoon van Tumënggung Mangkuyuda (= Wangsacitra), van Këdu, 335; wordt Tumënggung *Mangkuyuda* van Këdu, 361; krijgt bevel Raja Namrud te vernietigen, 381; wordt tegen Panëmbahan Kajoran te Mëlambang gezonden, 431; door Mangkurat III aan Kaliwungu tot hulp gezonden, 513; te

Tugu (in Këdu), 523; wordt door Pakubuwana gehandhaafd, 549; wordt door Panëmbahan Purbaya en Sultan Blitar verslagen, 661; Arya Mandurarëja wordt hem tot hulp gezonden, 669; verjaagt den vijand, 670.

M a n g k u b u m i (pangeran —). *Jambu* (raden —), zoon van kyai Pamanahan, 79, 112; na de troonsbestijging van zijn broeder Senapati Pangeran *Mangkubumi*, 177; 209; zijn kinderen zijn Dipati Sokawati en Bagus Petak (later bupati van Madiyun), 216.

M a n g k u b u m i (dipati —). *Wirataruna* (raden —), wordt door Pangeran Pugër, als hij Prabu Ngalaga is, gemaakt tot Dipati *Mangkubumi*, 321.

M a n g k u b u m i (pangeran —). *San-tarëja* (raden —), sëntana van Mangkurat IV, van moederszijde, krijgt den naam Pangeran *Mangkubumi*, 665; wordt tot Senapati benoemd, 665; krijgt bevel Panëmbahan Purbaya en Sultan Blitar te verjagen, 665; gaat naar Kamelaten, 665; vindt een klein kanon, dat hij den naam si Tunḍungmusuh geeft, als hij den vijand verslagen heeft, 665; wordt tegen Panëmbahan Purbaya te Marëbung gezonden, 669.

M u n g k u n g (desa —), tegenover Grompol, 625.

M u n g k u n g (kali —), 624.

M a n g s a d i p a, zie Wangsadipa.

M o n g g a n g, een gamëlan (tijdens den Sultan van Dëmak = Trënggana), 72.

Gěndrayana, zoon van Yudayana en vader van Jayabaya, 10.

Gunturgěni, een kanon, 292; in het bezit van Susuhunan ngalaga (Pangeran Pugěr) te Plered, 373.

Gěnting (desa —), 655.

Gunđil (kyai —), zie Antakusuma.

Gěnding (dipati —), een der twee hoofden van de bupati's der bangwetan, als zij na de verovering van Madiyun enz. tegen Senapati optrekken, 201.

Gěnding (dipati —), onder den dipati van Děmak (= Pangeran Pugěr, broeder van Mas Jolang), hitst deze tot afval op, 211; sneuvelt, 213.

Gañjur (kyai —), broeder van ñairanđa Tingkir, bij wien Jaka Tingkir te Děmak zijn intrek neemt, 60, 61; lulurah suranata, 61.

Gañjur (een lurah —), tijdens Paněmbahan Krapyak, 213; zie Gadamastaka.

Gěntong, in Pasuruhan, 457.

Gunung Jati, zie Jati.

Giri, door Mataram (Sultan Agung) tenondergebracht, 247; Mangkurat II eischt kyai Kalam muñěng, 362; vernietiging van Giri, 363, 580.

Giri (santri—), zie Setmata (prabu—).

Giri (sunan —), zie Prapen.

Giri (pañdita —), weigert na de onderwerping van Trunajaya bij Mangkurat II zijn opwachting te komen maken, de Kalam muñěng af te geven, en twijfelt of Mangkurat II niet de zoon is van den Amral, 362; wordt gevangen genomen en geworgd, 363; Mangkurat II neemt zijn dochter tot vrouw, 363; later schenkt hij haar aan Cakraningrat, 458.

Guru (bařara —), zoon van Sang hyang Tunggal en vader van bařara Sambo, bařara Brama, bařara Mahadewa, bařara Wisnu en Dewi Sri (d. z. de heeren van de 5 gedeelten van den dag), 2.

Gurnadur jendral, 329.

Gěrit (ki mas—), zie Sindurěja.

Garěsik, benoorden Surabaya, aan straat Madura, 26; zetel van Raden Santri en Raden Burereh, 28, 345; aangevallen door Surengrana op bevel van Jayapuspita, 580; een benteng gemaakt (of hersteld) te Garěsik, 580.

Garěsik (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen om zich tegen Senapati te verzetten, 182; als Sultan Agung koning is geworden, 220; opgeroepen door Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224; krijgt bevel over zee tegen Jakarta op te trekken, 249.

Garwakañđa (ki —), zie Jayabrata.

Garěm (biyang —), vriendin van Bok Martayuda, 526.

Garompol, 310, 625; tegenover Mungkung.

Garobogan (desa —), 71, 309, 364, 650.

Garobogan (dipati —), krijgt van Senapati bevel met hem naar Oost-Java te trekken, 182.

Garobogan (hupati —), een tweetal, worden door Kartanegara medegenomen bij den veldtocht tegen Jayapuspita, 583; dit zijn Sasrawinata en Suryawinata (zie Madura).

Giring (kyai gēde —), vriend van kyai gēde Mataram, in de Gunung Kidul, 115; heet ook kyai gēde Paderesan; zijn ontmoeting met Pamanahan, 116; een afstammeling van hem is ki Wanakusuma, de vader van Jayaparusa en Jayalēlana, 433.

Gēdyug, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250.

Gadamēstaka (ki —), zie Endranata.

Gogodog, tot hier komen Trunajaya en Galesong, 303; er heeft een gevecht plaats.

Gētassaji (desa —), verblijfplaats van kyai buyut ing Bañubiru, 66.

Gētas Pēṇḍawa (ki —), zoon van kyai gēde Tarub (II = Bonḍan kējawan = Lēmbu pētēng) en Dewi Nawangsih, vader van ki gēde Sela, nyai gēde Pakis,

Verh. B. G., LI, 4e stuk.

nyai gēde Purna, nyai gēde ing Kare, nyai gēde ing Wanglu, nyai gēde ing Bokong, nyai gēde ing Adibaya, 52.

Gustap (majoor —), komt van Batavia met troepen tot Brikman te Surabaya, 610; verjaagt Jayapuspita van Wanakrama, 619; wordt dan naar Madura gezonden om Cakraningrat (= Cakranegara) te vernietigen, 621.

Gusman (kapitan —), wordt door Pakubuwana I gezonden om de troepen van Kartasura te Tugu te verslaan, 522.

Gowong (wong --), 625.

Gulu, een kanon, 292.

Galuh, naam van het rijk van Arya Bangah.

Galuh (dewi —), zie Candrakirana.

Galesong (kraeng —), het hoofd van de 2000 naar Java gevluchte Makasaren, tijdens Mangkurat I, 291; verovert Pajarakan en Dēmung, 291; alles bewesten Kēdiri, 294; ontmoeting met Trunajaya, 296; de nederlaag van Prawirataruna bij Panarukan, 298; vereenigt zich met Trunajaya, 302; schoonzoon van Trunajaya, 340; en krijgt den naam Prabu anom, 340; heeft een broeder Kraeng Naba, 340; deze komt hem tot afval overhalen, 341; vlucht van Surabaya, 348; door Trunajaya gedood, 348.

Galagañjur, een wijze van bespelen van de gamelan, als men gasten ontvangt, 147.

- Gĕlaṭik** (desa —), onder Kĕdiri. vorst van Majapahit, 24; wordt tegen Giri gezonden, 43.
- Gĕgĕlang**, naam van het rijk van Lĕmbu Pĕngarang, 12.
- Gĕgĕlang** (wana —), 552; tusschen Panaraga en Madiyun, 552, 680.
- Galungana**, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 11^e wuku-week, 3.
- Gilingwĕsi**, naam van het rijk van Watugunung, 2; en, nadat deze in den hemel is opgenomen, van Batara Brama en zijn opvolgers, tot op Paṇḍu (?), 10.
- Galengsong**, zie Galesong.
- Gapit** (kori —), in de kraton te Kartasura, 545, 641.
- Gupita** (kyai —), de wasiyat-kris van Panĕmbahan Madiyun; dezen naam krijgt de kris Gumarang, als zij in 't bezit van Senapati is gekomen, 195.
- Gĕḍong** (kyai —), mantri Pajang, geeft Senapati tijdens de bestorming van de kraton van Pajang daarin toegang, 172; sneuvelt, 172; zijn nakomelingen.
- Gajah pramada** (tumĕnggung —), komt Dipati Lumarap te hulp, 157.
- Gajah pramoda** (tumĕnggung —), een mantri van Mangkurat I door Pangeran Pugĕr, diens zoon, over Pagĕlen gesteld, 319, 372; sneuvelt, 373.
- Gajah mada**, patih van den laatsten
- Gumarang**, een wasiyat-kris van den Panĕmbahan Madiyun, 193; komt in het bezit van Senapati 194; en krijgt dan den naam kyai Gupita, 195.
- Gĕmulak** (ngabehi —), zie Sĕtra-wijaya.
- Gambiran** (desa —), 218.
- Gumbrĕg**, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 6^e wuku-week, 3.
- Gĕmbong** (Gĕmbong Pasuruhan), 250; er wordt een loge gebouwd, 562.
- Gagakrimang**, een paard van Arya Jipang (= Arya Panangsang), 96.
- Gagakbaning** (pangeran tumĕnggung). *Tompe* (raden —), zoon van kyai Pamanahan, 79, 112; na de troonsbeklimming van zijn broeder Senapati Pangeran Tumĕnggung *Gagak baning*, 177; wordt dipati van Pajang 180; zijn dood 181; begraven in Mataram; zijn zoon volgt hem op en heet Pangeran Pajang, 181.
- Gobjo** (kumĕndur —), van Sĕmarang, 587; trekt met de Hollandsche troepen tegen Jayapuspita, zie Kumĕndur; trekt naar Surabaya om Jayapuspita te bevechten, 589; zijn ontmoeting met Jayapuspita, 580; gaat met Hollandsche troepen tegen Jayapuspita, 587; verliest het gevecht voor Surabaya, 596; zendt kapitein Kartas naar Madura, 602; ver-

volgt Arya Jayapuspita naar Kaputran, 615; naar Wanakrama, 615; verliest, 616; door versterking deinst de vijand terug, 618; Brikman wil hem om zijn gevaarlijke doldriftigheid ontslagen hebben, 616; wordt ontslagen, 616.

Gaṭaya (rēsi —), 5^e zoon van Kaṇdiawan, die zijn vader opvolgt, vader van Rara Suciyan, Lēmbu Pangarang en Mērgiwangsa, koning van Koripan, 11.

Gaṭayu (kyai —), een houten zadelblok, pusaka van Pajang, door Senapati medegenomen naar Mataram, 175.

Baurēksa, de koning der baya's, 69.

Baurēksa (tumēnggung —), neemt deel aan de belegering van Jakarta, en wordt om den ongunstigen afloop gedood, 254; te Kaliwungu begraven (?).

Bahrawa, zie Lēmbahrawa.

Bēbanar (desa —), 659.

Binarong, met Sindurēja naar Jēpara gezonden, 422.

Bandar (ki —), broeder van de weduwe van Kali gunting, 19.

Bandar ḍarat, 518.

Bantēn, 177; van hier is een man afkomstig, die door Raden Rangga, den zoon van Senapati, gedood wordt.

Bantēn (adipati —), onder Pajang,

158; en te Pajang; schoonzoon van Padjang.

Bintara, naam van de dukuh, waar Raden Patah zich vestigde, het latere Dēmak, 33; de menschen, die zich bij hem aansluiten, bouwen er een moskee, 34.

Bintara (dipati —), zie Jimbun.

Bēnawa (pangeran —), oudste (eigen) zoon van den Sultan van Pajang, 112; wordt gezonden om te zien hoe het in Mataram gaat 144; noodigt Senapati uit ter begrafenis van Sultan Pajang, 164; wil men hebben, dat Sultan Pajang zal opvolgen, 165; wordt adipati van Jipang, omdat dat hem als erfdeel toevalt, 165; vraagt Senapati naar Jipang te komen, 167; biedt hem Pajang aan, 168; gaat naar Mataram, 169; wordt na de verovering van Pajang door Senapati daarover aangesteld (als ratu), 175; zijn dood, 180.

Bēṇḍe, een bēṇḍe afkomstig van den schoonvader van Sunan Kudus (No. 2), adipati Tērung, 56.

Bonḍan kējawan (raden —), zie Tarub (kyai gēde —).

Bañjaransari, zoon van Kuda Laleyan, vader van Muṇḍingsari, 12.

Bonang (santri —), zie Ñakrakusuma.

Bonang (sunan —), 4.

Bocor (ki —), een mantri, die te vergeefs Senapati tracht te doorsteken, 133; zijn kris heet ki Kēbo Dēngēn, 133.

Bicak (ki —), een *dalang* van de *wayang purwa* te *Dĕmak*, wordt door *kyai gĕde Sela* gedood, die daarop zijn *wayang*, zijn *bĕnde*, en zijn vrouw voor zich neemt, 76.

Bicak (kyai —), een *wasiyat bĕnde* afkomstig van den *dalang Bicak*, komt in het bezit van *kyai gĕde Sĕsela*, 76; *Sunan Kali Jaga* staat toe, dat hij een *wasiyat* wordt, 76; als deze *bĕnde*, als er opgeslagen wordt, geen geluid geeft, verliest de eigenaar het gevecht, laat hij zich hooren, dan het tegendeel, 77; *Senapati* laat er met goed gevolg op slaan, als de *Sultan van Pajang* tegen hem zijn troepen zendt, 159; 207; wordt geslagen, als *Pangeran Pugĕr* onder *Mangkurat III Kartasura* verlaat, 502; wordt door *Pangeran Blitar* voor *Pakubuwana I* opgevraagd aan *Mangkurat III*, 564.

Bacingah (kuṭa —)(?), 144, 200.

Bra, = *Ḷri*, zie *Taņjung* en *Wijaya*.

Bro (mayor —), hoofd van de *Hollanders* te *Jĕpara*, als *Trunajaya* er een aanval op doet, 306.

Baru (kyai —), een *lans* van *Sultan Agung*, 239; wordt door *Mangkurat I* nagelaten aan den *pangeran adipati anom*, 318; *Mangkurat II* doodt er *Tejalaku*, den *ajar* van den *Gunung Kĕlud*, mede, 349; wordt van *Mangkurat III* gevraagd door *Pangeran Blitar*, 564.

Burham (majoor —), chef van de *Hollandsche hulptroepen* tegen *Wiranĕgara* (= *Surapati*) te *Pasuruhan*, 438; komt te *Muwara Madura*, 439; gaat naar *Pa-*

suruhan, 440; komt in het *Pasuruhan-*
sche, 441.

Brahim, zie *Ibraim*.

Burereh (raden —), zoon van den vorst van *Cĕmpa*, die de zwager van *Bra Wijaya* en *Makdum Brahim Asmara was*, 27; huwt met een dochter van *Arya Teja*, 28, vestigt zich te *Garĕsik*, 28.

Brikman (kapitan —), met *Tak* te *Kartasura*, wordt door *Surapati* gedood, 414.

Brikman (amral —), *Bergman*, nu en dan in *Hollandsche* stukken *Brinkman* genoemd, chef van de *Hollandsche hulptroepen* aan *Pakubuwana I* gezonden om *Jayapuspita* te bevechten, 587; blijft voorloopig te *Sĕmarang*, 587; krijgt bericht van den nederlaag bij *Surabaya*, 598; gaat naar *Surabaya*, 599; is in *Hindustan* geweest, 600; ziet het hachelijke van den toestand in, 600; krijgt van *Suradiningrat* bericht, dat *Cakraningrat* wil afvallen, 602; verovert *Surabaya*, 609; krijgt hulptroepen van *Batavia*, 610; wint den strijd bij *Surabaya*, en laat *Arya Jayapuspita* naar *Kaputran* nazetten, 615; wil den *kumĕndur* (*Gobyō*) om zijn gevaarlijke *doldriftigheid* ontslagen hebben, 616; laat *Jayapuspita* van *Wanakrama* verdrijven, 619; en laat dan *Madura* herwinnen, 621; wordt door *Mangkurat IV*, die zijn vader inmiddels is opgevolgd, en door *Pangeran Purbaya*, *Pangeran Blitar* en *Pangeran Dipanĕgara* in 't nauw wordt gebracht, van *Surabaya*, waar hij nog steeds gelegerd was, naar *Kartasura* teruggeroepen, 647; doodt *Pangeran Pañcawati*,

649; gaat naar Kartasura en vindt Dipati Mangkupraja in Bañudana, 652; gaat naar Dilanggu, 657; dan naar Kalëpu, 657; wint het gevecht, 658; trekt door tot Tangkisan, 659; zendt Tumënggung Mangkupraja naar Bëbanar, 659; wint bij Tangkisan, 660; gaat door naar Kali Ajir, 661, te Kartasari, 661; wil Panëmbahan Purbaya en Sultan Blitar niet nazetten, 661; keert naar Kartasura terug, 662; verdedigt en vraagt in vrijheidstelling van Tumënggung Cakrajaya, 662; wordt tegen Panëmbahan Purbaya te Marëbung gezonden, 669; vraagt Mangkurat IV Tumënggung Tohjaya tegen Sureng-rana (?) te Picis te zenden, 674; zet Panëmbahan Purbaya na tot Kamagëtan, 678; laat Raden arya Pringgalaya en Raden Natawijaya daar achter, 678; gaat naar Kartasura terug, 678; zendt Tumënggung Mangunonëng bevel Pangeran arya Mataram met list naar Jëpara te halen, 678; laat Arya Mataram dooden, 680; brengt hiervan bericht naar Kartasura, 680; trekt tegen Panëmbahan Purbaya op naar Awi, 680; verovert Këdiri, 684; maakt daar een loge, 684; laat daar een bezetting en gaat naar Surabaya, 684; verovert Japan, 684; trekt naar Malang, 684; verovert Malang, 684.

Bratayuda, het paard van Senapati bij de verovering van de kraton van Pajang, 171.

Brawijaya, zie Wijaya.

Brajanala (kori —), poort aan de këdaton, 544.

Brama (bařara —), zoon van bařara Guru, en vader van Bramani, een der heeren van de 5 deelen van den dag, koning van Java, 2 en 10.

Bramani, dochter van bařara Brama en moeder van Tritruřta, 10.

Barëbës, 501.

Barabuřur (gunung —), 576.

Barongkol (desa —), west van Jipang, 584.

Baka (ratu —), vgl. Karungkala, 11.

Bakisar, 271.

Bokong (nyai gëde ing —), dochter van ki Gëtas Pëndawa, 52.

Butuh (desa —), 65; hier ligt Sultan Pajang begraven, 165; Pangeran Pëkik hoort hier, als hij naar Mataram wordt gebracht, een voorspelling van de toekomstige grootheid zijner nakomelingen, 243.

Butuh (kyai gëde —), leerling van Pangeran Siti Jënar, vriend van ki Këbo Kënanga, 53, 64.

Baturrana (desa —), 655; onder Sala.

Bëtawi, = Batavia, 326.

Batang (dipati —), schoonzoon van Dipati Mandaraka (= Jurumartani), 216.

Batang (bupati —) zie Pusparudita.

Besing (kapitan —), wordt aan Majoor Gustap medegegeven om Cakraningrat (= Cakranĕgara) te vernietigen, 621; wordt als hoofd der troepen door den Amral te Surabaya achtergelaten, 648; krijgt van Mangkurat IV een brief om Ngabehi Tohjaya naar Kartasura te zenden, 666.

Busung mĕrnung, ondergeschikt hoofd bij de met kraeng Galesong naar Jawa overgekomen Makasuren, 291, 303; trekt met Daᅇᅇang wĕcana den gevluchten Mangkurat I achterop, 314.

Buwang (ki —), zie Natayuda.

Bala, zoon van Watugunung en Dewi Sinta, de 25^e wuku-week, 3.

Bali (juragan —), zie Tohjaya.

Bali (nusa —), heet ook Nusa Kambangan, 590; gekochte Balineesche slaven tijdens de dipati van Dĕmak na den dood van Sultan Pajang heer van Pajang is, 170; de dipati Balambangan zoekt hier hulp tegen Sultan Agung, 256; heeft Balambangan veroverd, 260; hierheen vluchten de Makasaren van den Gunung Sampura, 354; Surengrana vraagt er hulp, 581; Pangeran Cakraningrat zoekt hier hulp, 603; Surengrana en Kartayuda krijgen hulp van Bali, 607; de hulp-troepen voor Cakraningrat komen, 617; de Baliĕrs (onder Murah Paᅇji Buleleng), die Jayapuspita geholpen hadden, gaan na zijn dood weer naar Bali terug, 676.

Bulu (desa —), in Majĕnang, 71; heet, nadat Jaka Tingkir er geweest is, Tindak.

Bule, albino, 210.

Blora, hiertoe behoort Warung, 184; behoort aan Senapati.

Bale kĕᅇcar, plaats achter een tempel, waar men vernachten kan, 161.

Bĕlitar (bupati —), krijgt van Pangeran Surabaya bevel om op te komen, ten einde zich tegen Senapati te verzetten, 182.

Balitar (pangeran —), zoon van pangeran Singasari, den broeder van Panĕmbahan Krapyak, 216.

Balitar (pangeran —), volgt den pangeran adipati anom (den lateren Mangkurat II) ook, als deze tegen Trunajaya en Galesong optrekt, 303.

Balitar (pangeran —). *Anggadimĕja* (raden —), sĕntana van de moeder van Mangkurat III, wordt pangeran *Blitar* gemaakt, 496; door Mangkurat III aan Kaliwungu tot hulp gezonden, 513; bij Sumabrata te Kali Cacing, 535.

Bĕlitar (pangeran —). *Sudama* (raden mas —), zoon van Pangeran Pugĕr, den broeder van Mangkurat II, 449, 468; na de troonsbestijging zijns vaders Pangeran *Bĕlitar*, 521; krijgt 3000, 549; gezonden tegen de zonen van Surapati en Mangkurat III, 563; tegen Malang, 563; wordt wĕdana kaparak kiwa tĕngĕn, 577; zijn dochter raden ajĕng Wulan huwt met

raden mas Damar, den zoon van den pangeran adipati anom tijdens Pakubuwana I, 577; krijgt bevel Arya Jayapuspita te gaan bevechten, in Kěduwang, 625; Pakubuwana I zendt hem naar Panaraga, 631; Paněmbahan Erucakra verliest, 631; doch Pangeran Blitar wordt teruggeroepen, 632; Mangkurat IV ontnemt hem de upacara's van pangeran dipati, 635; opgestoot door zijn abdi Garwakaṇḍa, (636; overlegt met Arya Mataram, 636; krijgt den raad Pangeran Purbaya over te halen, 638; ziet de Hollanders te Kartasura over te halen gemeene zaak met hem te maken, 639; valt de kraton te Kartasura aan, wordt door de Hollanders teruggedreven, 641; zijn moeder raadt hem zich tot Pangeran Purbaya te begeven, 642; deze sluit zich bij hem aan, 643; gaat naar Mataram, 643; wordt koning onder den naam Sultan Ibnu Mustapa *Pakubuwana* Senapati ing alaga Ngabdürrahman Sahidin Panatagama, 645; zie Purbaya; verlaat Kartasari, 657; gaat naar Sanasewu, 657; vlucht bij 't gevecht te Tangkisan, 660; gaat naar Kartasari en van daar naar de Kedu, 66; als hij hoort, dat de troepen van Kartasura weer zijn afgetrokken, gaat hij weer terug naar Mataram, naar Paměrsan, 662; trekt naar Marěbung, 664; Pangeran Mangkubumi tegen hem gezonden, 665; vlucht met Purbaya naar het oosten, 677; tot Madiyun, 678; naar Kědiri, 682; vlucht met Purbaya naar Malang, 684; vlucht naar Dumpul, 684; keert later weer naar Malang terug, 685; sterft daar en zijn lijk wordt naar Kartasura gebracht, 685.

Bělitar (sultan —), 657; = Pangeran Blitar, zoon van Pakubuwana I.

Balelumur (kyai —), een grěbong, afkomstig uit Cěmpa, in het bezit van den laatsten vorst van Majapahit, 24.

Běleleng (pañji —), een der ondergeschikte hoofden van de aan Balambangan tegen Sultan Agung gezonden Balische hulptroepen, 256.

Běleleng (murah pañji —), chef van de Balische hulptroepen, die na het gevecht bij Surabaya bij Surengrana en Kartayuda komen, 607; te Kapraban, Jayapuspita vereenigt zich met hem, 614; te Kaputran, 615; Japan, 623; verzoekt aan Arya Jayapuspita aan zijn broeders Pañji Surengrana en Pañji Kartayuda den titel Pañji te ontnemen, dien hij zelf voert, 623.

Bělado (mas —), zie Mangkuněgara.

Balēm, een der kapiteins der Hollanders tijdens de belegering van Jakarta, 250.

Belēm (kapitan —), ondergeschikt hoofd der Hollanders, als Trunajaya een aanval op Mataram doet, 306.

Balimbing (mas —), schoonzoon van Senapati ing Kědiri, 200.

Balambangan, 28; veroverd door Sultan Agung, 255; is door Bali veroverd, 260; weer door Mataram, 267, 294.

Balambangan (ratu ing —), koning van Balambangan, schoonvader van Seh Wali lanang, grootvader van Sunan Giri, 28 en 29.

Balambangan (bupati —), nog niet onder Mataram, 219; wordt door Sultan Agung aangevallen, 256; zoekt hulp bij Bali, 256; zijn zoon (zonen) Këmbar in zijn plaats aangesteld, 257.

Balambangan (bupati —), zie Këmbar.

Balega (bupati —), opgeroepen door Pangeran Wirasaba tegen Sultan Agung, 224; (pangeran —), 234.

Balabar (kyai —), een wasiyat kris door Mangkurat I aan den pangeran adipati anom nagelaten, 318; Mangkurat II steekt er Trunajaya mede overhoop, 360; wordt van Mangkurat III gevraagd door Pangeran Blitar, 564.

Bajra (carik —), zie Tirtawiguna.

Bayalali, 525, 536.

Buyung (kapitan —), bij den Amral, als deze Panëmbahan Purbaya in Këdiri bestookt, 683.

Bañak wide (arya —). *Siyung wëna-ra*, 3^e zoon van Sri Pamëkas van Pajajaran, dien zijn vader wil laten verdrinken, maar die door kyai buyut Kërawang wordt opgevoed, 13; leert smeden, 15; krijgt den naam *Bañak wide*, als hij weer bij zijn vader terug is gekomen, 17; laat een ijzeren kooi maken, lokt zijn vader daarin, en laat hem dan daarmede in de rivier werpen, 18; verjaagt zijn broeders Arya Bangah en Raden Susuruh, en wordt vorst van Pajajaran, 18; vaardigt een edict uit, dat niemand Raden Susu-

ruh mag helpen of huisvesten, 19; wordt door Raden Susuruh, als deze Majapahit heeft gesticht, verslagen, 22.

Bañak wide (arya —), vat Raden Suryakusuma, den zoon van Pugër, onder Mangkurat III, 501; deze Suryakusuma wordt later in een ijzeren kooi opgesloten, 510; aan Tëgal tot hulp gezonden door Mangkurat III, 513; bij Sumabrata te Kali Cacing, 535.

Bañakpatra (ki —), zie Mangkupraja.

Bañudana (desa —), hier komt Tumënggung Sindurëja Tak tegemoet, 405; 652.

Bañumas, hier trekt Mangkurat I door op zijn vlucht, 315; aan Pangeran Purbaya ontnomen, 624.

Bañumas (patinggi —), door Surapati aangevallen, 394; verjaagd, en gaat met hem terug om Saradënta en Saradënti te vangen, 397.

Bañumas (patinggi —), 513, 617.

Bañumas (tumënggung —), aan Tëgal tot hulp gezonden door Mangkurat III, 513.

Bañubiru (kyai buyut —), woont te Gëtas saji, bij hem vertoeft Jaka Tingkir een tijd lang, 66; neemt mas Mañca, den zoon van ki Jabaleka van Calpitu, tot zoon aan, 67; ook Jaka Tingkir, 67.

Bumi (raden mas —), zie *Buminata*.

Buminata (pangeran —). *Bumi* (raden mas —), zoon van den pangeran adipati anom tijdens Mangkurat II (den lateren Mangkurat III), 481; wordt Pangeran *Buminata*, 481; zijn dood, 495.

Bagus (raden —), zie *Senapati*.

Bagus (dewa—), hoofd bij de Balische hulptroepen onder Dewa Kaloran, die Surengrana helpen, 584.

Bugis, gekochte Boegineesche slaven tijdens de dipati van Dëmak na den dood van Sultan Pajang in Pajang heer is, 170; Bugineesche soldaten, 330.

Bogawanta (kali —), Mangkurat I trekt deze rivier over, 314.

Bagelën, zie *Pagëlen*.

Bëtok (kyai —), de kris van Sunan Parwata, 80.

Bangah (arya—), zie *Panular* (arya—).

Bëngkol (kapitan —), bij den Amral, als deze Panëmbahan Purbaya in Këdiri bestookt, 683.

Bangsri (nyai gëde —), dochter van kyai gëde Sela, 77.

Bangsapatra, zie *Lumarap*.

Bangwetan (oost Jawa), tijdens Pajang: Japan, Wirasaba, Këdiri, Surabaya, Pasuruhan, Madura, Sëdayu, Lasëm,

Tuban, Pați, 120; tijdens *Senapati*: Surabaya, Tuban, Sëdayu, Lamongan, Garësik, Lumajang, Kërtasana, Malang, Pasuruhan, Këdiri, Wirasaba, Balitar, Pringgabaya, Sumënëp, Pragunan, Lasëm, Madura, Sumënëp, Pakacangan, 182; Surabaya, Lasëm, Garësik, Madura, Pasuruhan, Këdiri, Tuban, Lamongan, 220; Wirasaba, Surabaya, Sumënëp, Balega, Pakacangan, Garësik, Lamongan, Sëdayu, Tuban, Japan, Pasuruhan, enz., 224.

Bangil, 554.

Ngahad, zie *Ahad*.

Ngënis, zie *Nis*.

Ngaruaru, zie *Aruaru*.

Ngrawa, zie *Rawa*.

Ngurawan, zie *Urawan*.

Ngarab, zie *Arab*.

Ngërang, zie *Rang*.

Ngadilangu, zie *Adilangu*.

Ngutër, zie *Utër*.

Ngastina, zie *Astina*.

Ngawi, zie *Awi*.

Nglawian, zie *Lawian*.

Ngluyu, zie *Luyu*.

Ngalaga, zie *Alaga*.

- Ngalangalang, zie Alangalang.   Ngabehi kidul (patih —), van Wiranegara van Pasuruhan, 550; verliest bij Luyu, vlucht naar Jagaraga, 552; en dan naar Madiyun, naar Daha; zijn dood, 563.
- Ngajibarang, zie Ajibarang.
- Ngampel, zie Ampel.
- Ngampel denta, zie Ampel denta.   Ngabehi lor (patih —), van Wiranegara van Pasuruhan, 550; verliest bij Luyu, vlucht naar Jagaraga, 552; en dan naar Madiyun, naar Daha; zijn dood, 563.
- Ngabehi (pangeran—), vroeger weergegeven met putra pembajeng, waar het aangenomen kinderen betref, zie bijv. Senapati, Senapati Kediri.   Ngabdurrahman, zie Abdurrahman.
- Ngabehi (pangeran —), zie Suryakusuma.   Ngungaran, zie Ungaran.
-

- 89. ကာ ကြိ အာ ခံာ် ဒိ (ကြိ အာ ဘ ဝါ) (Kra-
pyak).
- 90. ကံ ဝ ဟ (ဟ ဝါ အ ဘ အာ ဝါ မိ ဝါ) ဟ
ဟ
- 91. ဟ အ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 92. ဟ အာ ခံာ် အာ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဒိ (Sul-
tan Agung).
- 93. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 94. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 95. ဟ အ ကြိ အာ ဝ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 96. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 97. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 98. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 99. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 100. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 101. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 102. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 103. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 104. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 105. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ

- 106. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 107. ဟ အာ ဝါ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 108. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 109. ဟ (ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 110. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 111. (ကြိ အာ ဟ ဟ (ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 112. ဟ ဟ ဟ (ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 113. အာ အ ဟ ဟ ဟ ဒိ (ကြိ ဟ ဟ ဟ
- 114. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 115. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ (ကြိ အာ ဟ ဟ ဟ
- 116. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 117. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 118. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 119. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
(Mangkurat I).
- 120. ဟ အ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 121. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ (ကြိ အာ ဟ ဟ ဟ
- 122. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
- 123. ဟ အာ ခံာ် ဒိ (ကြိ ဟ ဟ ဟ
- 124. ဟ ဟ (ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ (ကြိ ဟ ဟ ဟ
- 125. ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ ဟ
(Kartasura, Mangkurat II).

- 27. ဂုဏ်သတ္တိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရမာဏိ(မိ)ယံ Z. 3, 14.
- 28. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရမာဏိ(မိ)ယံ
- 29. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရမာဏိ(မိ)ယံ 3, 15.
- 30. ဂုဏ်သတ္တိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရမာဏိ(မိ)ယံ
- 31. ဂုဏ်သတ္တိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရမာဏိ(မိ)ယံ
- 32. (မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရမာဏိ(မိ)ယံ
- 33. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 5, 3, 16.
  - 1. ဂုဏ်သတ္တိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
  - 2. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 3, 17.
  - 3. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
  - 4. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 3, 18.
  - 5. (မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
- 34. (မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 5, 3, 19.
  - 1. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
  - 2. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
  - 3. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 3, 22.
  - 4. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
  - 5. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
- 35. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 3, 23.
- 36. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 3, 25.
- 37. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ
- 38. မာဏိ(မိ)ယံ ပုပ္ဖန္တရ 4, 8.

- 1. ဘရင်္ဂါယာ \ Z. 3, 8.
- 2. ဟံ ဇာ ဇာ ဇာ \
- o ဘရင်္ဂါယာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 3, 16.
 ဟံ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \
- 39. **Pajajaran.** ဟံ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 3, 24.
 ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 10, 7.
 ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 10, 10.
 ဘရင်္ဂါယာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 23, 31.
 ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \
- 40. ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 24, 3.
- 41. ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 24, 4.
- 42. ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ ဇာ ဇာ \ 24, 5.
  - 1. ဟံ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \
  - 2. ဇာ ဇာ ဇာ \
  - 3. ဇာ ဇာ \
- 43. **Madjapahit.** ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 28, 11.
 ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 28, 17.
 ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 30, 8.
 ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \
- 44. ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ ဇာ \ 31, 15.

- 45. ဖြန့်ဟုယဇ္ဈိက္ခံ၊ ပုပ္ဖုဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ Z. 31, 16.
- 46. ဖြန့်ဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ပုပ္ဖုဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 31, 17.
- 47. ဖြန့်ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ပုပ္ဖုဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 31, 18.
- 48. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 31, 18.

- 1. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 2. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 3. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 4. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 5. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 6. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 7. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 8. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 9. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊
- 10. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊

49. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 40, 12.

50. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 40, 13.

o Demak. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 44, 16.

- 1. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊ 49, 2.
- 2. ဗြဟ္မဗ္ဗိဇိယဇိ၊

- 3. ပံင်တြုက အသကထိး Z. 49, 2.
- 4. ပံင်တြုက ဘုတကျ
- 5. ဟူက ပါစိကကျ 49, 3.
- 6. ဘုတကျ
- ပံင်တြုက အတြုက ဘုတကျ 2 ဘုတကျ 49, 4.
- o ဟူက ဘုတကျ ဘုတကျ အသကထိး ဟူက ဘုတကျ
- ဟူက ဘုတကျ အသကထိး
- 51. ဟူက ဘုတကျ 7, 6 ဘုတကျ 57, 16.
- ဟူက 1 ဘုတကျ ဟူက ဘုတကျ 57, 17.
- o **Pajang.** ဟူက ဘုတကျ ဘုတကျ ဘုတကျ 58, 7.
- ဟူက ဘုတကျ (ဟူက 2)
- 1. ဟူက ဘုတကျ 61, 20.
- 2. ဟူက ဘုတကျ 76, 22.
- 52. ဟူက ဘုတကျ ဟူက ဘုတကျ 58, 11.
- 53. ဟူက ဘုတကျ 7, 58, 13.
- 1. ဟူက ဘုတကျ
- 2. ဟူက ဘုတကျ 58, 15.
- 3. ဟူက ဘုတကျ
- 4. ဟူက ဘုတကျ
- 5. ဟူက ဘုတကျ
- ဟူက ဘုတကျ 2, ဟူက ဘုတကျ ဟူက ဘုတကျ
- 54. ဟူက ဘုတကျ ဟူက ဘုတကျ 62, 34.

3.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	Z. 92,	28.
4.	ပြည်ထောင်စုများ	93,	5.
5.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	93,	19.
6.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	95,	15.
7.	ပြည်ထောင်စုများ	97,	12.
8.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	98,	1.
9.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	100,	2.
10.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	100,	23.
11.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	101,	3.
12.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	102,	26.
	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	102,	33.
13.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	108,	1.
14.	ပြည်ထောင်စုများ	113,	4.
15.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	114,	12.
16.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	115,	1.
17.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	115,	12.
57.	Mangkurat I. ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	118,	31.
	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ		
	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ		
	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ		
1.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ	120,	24.
2.	ပြည်ထောင်စုအဖွဲ့အစည်းများ		

- 1. ကာယိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ Z. 165, 1.
- 2. ဓာယုဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 165, 10.
- 3. ဝိဂါဟိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 165, 21.
- 4. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 166, 27.
- 5. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 166, 35.
- 6. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 171, 1.
- 7. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 171, 19.
- 8. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 171, 21.
- 9. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 171, 30.
- 10. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 176, 1.
- 11. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 176, 18.
- 12. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 177, 21.
- 13. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 178, 1.
- 14. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 178, 12.
- 15. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 181, 26.
- 16. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 182, 1.
- 17. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 182, 2.
- 18. ဗြဟ္မာဇာတိန္ဒြိယကံသမ္ဘဝေယျာယုဒါနောယျာ 182, 5.

- 19. ပြဲယမ္ပဘယျာ Z. 182, 5.
- 20. ပြဲယမာယံ
- 21. ပြဲယမာယံ 182, 6.
- 22. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 7.
- 23. ပြဲယမာယံ
- 24. ပြဲယမာယံ ဘယျာ
- 25. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 8.
- 26. ပြဲယမာယံ
- 27. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 13.
- 28. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 15.
- 29. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 18.
- 30. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 20.
- 31. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 21.
- 32. ပြဲယမာယံ ဘယျာ
- 33. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 22.
- 34. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 182, 34.
- 35. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 183, 1.
- 36. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 183, 37.
- 37. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 185, 1.
- 38. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 185, 5.
- 39. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 185, 13.
- 40. ပြဲယမာယံ ဘယျာ 187, 1.

41.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်နှင့်အကျဉ်းချုပ်အကျဉ်းချုပ် Z.	187,	26.
42.	ပုံသေပုံပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	188.	38.
43.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	188,	41.
59.	Mangkurat IV. ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်နှင့်အကျဉ်းချုပ်အကျဉ်းချုပ်	189,	16.
	အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်အကျဉ်းချုပ်အကျဉ်းချုပ်		
1.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	202,	12.
2.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
3.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
4.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်နှင့်အကျဉ်းချုပ်အကျဉ်းချုပ်	202,	13.
5.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
6.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
7.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
8.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
9.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
10.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်		
11.	ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်နှင့်အကျဉ်းချုပ်အကျဉ်းချုပ်	202,	15.
	သေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ် 21		
1.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	191,	1.
2.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	192,	16.
3.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	192,	11.
4.	ပုံသေခံဖြောင့်ရတနာတို့၏အတ္ထုပ္ပတ္တိအကျဉ်းချုပ်	192,	20.
	Verh. B. G., LI, 4e stuk.		9.

<p> 1. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 2. ឲ្យប្រាកដយ៉ាងណា ឃើញយ៉ាងណាដែលបានឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 2. ឲ្យប្រាកដយ៉ាងណាដែលបានឃើញ ឃើញ 1. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 2. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ 3. ឲ្យប្រាកដយ៉ាងណាដែលបានឃើញ ឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 48. </p>	<p> Z. 203, 1. 203, 9. 206, 3. </p>
<p> 1. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 2. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ 3. ឲ្យប្រាកដយ៉ាងណាដែលបានឃើញ ឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 48. </p>	<p> 207, 14. 207, 17. 208, 11. 208, 19. 208, 24. 210, 10. 212, 4. </p>
<p> 1. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 2. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ 3. ឲ្យប្រាកដយ៉ាងណាដែលបានឃើញ ឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 48. </p>	<p> 213, 11. 213, 10. 213, 11. </p>
<p> 1. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 2. យ៉ាងណាដែលបានឃើញ 3. ឲ្យប្រាកដយ៉ាងណាដែលបានឃើញ ឃើញ (ត្រូវដឹងថាមានប្រាកដ) 48. </p>	<p> 213, 16. </p>

- 12. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ(ပြံကကုတ်) Z. 213, 20.
- 13. မြိက(ပြံကကုတ်) 214, 3.
- 14. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 214, 11.
- 15. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 215, 12.
- 16. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 215, 21.
- 17. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 2 6, 8.
- 18. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 218, 13.
- 19. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 218, 18.
- 20. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 218, 21.
- 21. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 218, 25.
- 22. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 222, 10.
- 23. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 223, 1.
- 24. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 224, 12.
- 25. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 224, 31.
- 26. ပြံသိမာဘ်သိကလေတ္တိ 225, 16.

ကဒါဝံ၊ သိကကရုမံ၊ ဝိက္ခယေယျ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

38. ပြံယသိပဇယသိကကရုမံ၊ ဝိက္ခယေယျ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ Z. 238, 15.

ပျာ၊ ယရုဗ္ဗဇာက(ဗြ)၊ ဇယသိကကရုမံ၊ သိပဇ
ယဇ(ဗြ)ရယမဇ

39. ပြံယသိပဇယသိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ 238, 22.

ပျာ၊ သိကကရုမံ၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

ကရုမံ၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

40. ပြံယသိပဇယသိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ 238, 28.

ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

ဇာက(ဗြ)၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

41. ပြံယသိပဇယသိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ 239, 15.

ကရုမံ၊ သိပဇယဇ(ဗြ)ဟေဇိ၊ သိပ
ရဘယဇ(ဗြ)ရယမဇ

ပြုစီကောယု ငါးပျံ၊ တိဘုရင်မာ၊ ပိန်ငါးရွဲ၊ ပိန်ဗြဏာက အိယျ၊ မာယေယမိ ဖိကိသော၊
 ဗြူဝ ၅၀၊ ဖိကိကံရတဗြူရမာကိန္တုယ၊ ယထ ဘာဘုရင်က နိယျ န္ဓာဘယယ၊ ဗြူကရ
 မိဖိကိ၊ ၅၀၀၊ နံကံယူ န္ဓာယျ၊ ပိန်ကံထံကိ ဝါရုယာ ၂ ပျံ၊ မိဖိကိသော၊ ဗြူ ၅၀၊
 ကာပိရုရုယာ ဗြူကံယူ န္ဓာရမာ အကိန္တုယျ၊ ဝါရုယာ ၂ မာ အောဟျ ၅၀၊^{၀၀} / ဗြူ
 ကိဗျ န္ဓာရမာ ၂ ယုံထေ မာမ ဖိကိဗျ န္ဓာယူ န္ဓာ၊ ဝါရုယာ ၂ ဖိကိကောယု ဖိယ န္ဓာ
 ဘာဝ ဗြူ၊ မာ န္ဓာယူ ဝါရုယာယူ န္ဓာ။

ပြုစီကောယု အိဖိကိသော၊ ၆၀၀၀၊ ကာဘုရင်ဗြူကံယျ၊ ကာသံကိ ပြိယ န္ဓာ ဖိကိကော
 ကာ၊ န္ဓာ ဖိကိကံယူ ကာ အာကောယာ၊ ဗြူ၊ န္ဓာ ဖိကိကံ တိဘု ဘာကောယာ၊ ဗြူ၊ ယရုဏာပိကော
 န္ဓာကောယာ၊ ယရုမိဖိကိကောယာ၊ ဘာဗြူဝ၊ ကံယျ၊ နံကံ၊ ၅၀၀၀၊ နံကံယူ
 ဗြူကံယူ န္ဓာယျ၊ မာ န္ဓာ န္ဓာကောယာ ကာဘုရင်၊ ကာ၊ ယရုဏာပိကော ဝါရုယာ
 ဗြူ၊ ယရုဏာပိကံ ဖိကိကောယာ၊ ဗြူ၊ ယရုဏာပိကောကိ ဝါရု၊ ၆၊ ယရုဏာပိကော
 နံကောယာ၊ ပိန်ကံယူ နံကိ ဝါရုယာ ၂ န္ဓာ ဖိကိကော န္ဓာ ဝါရု ဗြူ မာ အောဟျ ၅၀၊
 ဘာဝ ၅၀၊ ရုယာ ဗြူ ဝါရုယာ ၂ ယုံထေ မာ န္ဓာယူ န္ဓာ၊ ဝါရုယာ ၂ ဖိကိကောယု ဖိယ န္ဓာ
 ဘာဝ ၅၀၊ မာ န္ဓာ မာ အိဖိကိကောယူ န္ဓာ ကာကောယာ၊ ၆၀၀၀၊ ကာ
 ယရုဏာပိကောယူ န္ဓာ။

ပြုစီပာဗယံမိဖိကိသော၊ ဗြူဝဝ၊ ကာပိရုရုယာ ဗြူကံယျ၊ ကာ ဖိကိကံ ထံကိ ဝါရုယူ
 ကိဗြဏာက အိယျ ငါးရွဲ။ ယထ ဘာဘုရင်က နိယာ (ကော ကောယာ၊ ဝါရုယာ ၂ မာ ဝါရု
 ဗြူ မာ အောဟျ ၅၀၊ ၅၆၀၊ နံကံယူ န္ဓာ ယရုဏာပိကော န္ဓာ၊ ဝါရုယာ ၂ ဖိကိကောယု
 ဖိယ န္ဓာ။

ပြုစီကောယု၊ မိဖိကိသော၊ ဗြူဝဝ၊ ကာပိရုရုယာ ဗြူကံယျ၊ ယထ ဘာ န္ဓာ ဖိကိကံ (ကော
 ကောယာ၊ ထံကိ ဝါရုယာ ၂ မာ ဝါရု ဗြူ မာ အောဟျ ၅၀၊ ၅၆၀၊ နံကံယူ န္ဓာ ယရုဏာ
 န္ဓာယူ န္ဓာ။ ဝါရုယာ ၂ ဖိကိကော ဝါရုယာ န္ဓာ။ ၅၀၊ န္ဓာယူ န္ဓာ။

ကျွန်ုပ်တို့အား နှစ်စဉ် နှစ်စဉ် နှစ်စဉ် နှစ်စဉ် (ကာလ) မိမိတို့၏အကျိုး

ပြုစုပေးသော အကျိုးကို အကျိုးခံစားခွင့် ရှိစေရန်

ပျော်ရွှင်စေရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော် ပျော်စရာ ပေးရန် : ၁၀၀၀၀ : ကံ

ပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၁၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၁၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၄၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

ပျော်စရာ ပေးရန် : ၆၀၀၀ : ကံပျော်

DE VERDEELING VAN KRATON EN RIJK TIJDENS PAKUBUWANA II.

Kraton en nĕgari agĕng.

Susuhunan (de vorst).
Ratu eyang (grootmoeder).
Ratu ibu, of ratu agĕng (moeder).
Ratu kĕncana (de vorstin).
Pangeran adipati anom (de kroonpins).
Kĕpatihan.
Wĕdana sĕntana kiwa.
Wĕdana sĕntana tĕngĕn.
Wĕdana bumi (Kĕđu).
Wĕdana bumija (Kĕđu).
Wĕdana siti agĕng ingkang kiwa
(tusschen Dĕmak en Pajang).
Wĕdana siti agĕng ingkang tĕngĕn
(tusschen Dĕmak en Pajang).
Wĕdana sewu (Pagĕlen).
Wĕdana numbak añar (Pagĕlen).
Wĕdana panumping (Pajang).
Wĕdana panĕkar (Pajang).
Wĕdana kĕparak kiwa.
Wĕdana kĕparak tĕngĕn.
Wĕdana gĕdong kiwa.
Wĕdana gĕdong tĕngĕn.
Kapilih kiwa.
Kapilih tĕngĕn.
Abdi dalĕm katanggung.
Abdi dalĕm priyantaka.
Bujangga, carik.
Abdi dalĕm paᅇde.
Abdi dalĕm kamasan.
Abdi dalĕm niyaga.
Abdi dalĕm gĕᅇding.
Abdi dalĕm sungging.
Abdi dalĕm jalagarwa.

Abdi dalĕm jagal.
Abdi dalem tukang unᅇagi.
Abdi dalĕm sayang.
Abdi dalĕm sĕnepi.
Abdi dalĕm gĕrji.
Pĕngulu, kĕtib, modin, suranata.
Abdi dalĕm tiyang pinggir.
Lĕmbahrawa.
Tuwaburu.
Pacaratan.
Tĕrsana.
Tĕmpuran.
Gunung kidul.
Mataram.
Gaᅇing Mataram.
Wĕdana mardika.

Mañcanĕgara kilen.

Bañumas.
Bañjar.
Pasir.
Ayah.
Kali Bĕbĕr.
Roma.
Karang bolong.
Pamĕrden.
Worahwarih.
Tĕrsana.
Kariñcing.
Bobot sari.
Kartanĕgara.
Lĕbak siyu.
Bala pulang.
Bĕntar.

Daya luhur.

Mañcanĕgara wetan.

Panaraga.
 Kadiri.
 Madiyun.
 Pacitan.
 Kaduwang.
 Magĕtan.
 Caruban.
 Pace.
 Kartasana.
 Sarĕngat.
 Blitar.
 Jipang.
 Garobogan.
 Warung.
 Sela.
 Balora.
 Rawa.
 Kalangbret.
 Japan.
 Wirasaba.
 Barĕbĕg.
 Jagaraga.

Pasisir kilen.

Pĕkalongan.
 Barĕbĕs.

Wiradesa.
 Bĕntar.
 Lĕbak siyu.
 Tĕgal.
 Jagasura.
 Pamalang.
 Batang.
 Kĕndal.
 Kaliwungu.
 Dĕmak.

Pasisir wetan.

Japara.
 Kudus.
 Cĕngkal sewu.
 Paŕi.
 Juwana.
 Rĕmbang.
 Pajangkungan.
 Tuban.
 Sidayu.
 Lamongan.
 Garĕsik.
 Surabaya.
 Pasuruhan.
 Bangil.
 Basuki.
 Balambangan.
 Bañuwangi.
 Madura.

DE NAMEN DER BEAMBTEN TIJDENS PAKUBUWANA II.

- Arsawijaya (Ngab.), mantri Jagasura, 2.
 Udasana (Ngab.), mantri Rěmbang.
 Adiwarna (Ngab.), — Sunggiug.
 Udajaya (Ngab.), mantri Sela.
 Adimanggala (Rangga), wědana Kaliwungu.
 Astrayuda (Ngab.), — Těrsana.
 Asmaradana (Ngab.), kliwon kěparak kiwa.
 Awangga (Ngab.), wěd. Kěndal.
 Amangkuněgara (kangjěng gusti Pangeran adipati anom).
 Agulagul (Děm.), — niyaga.
 Angunangun (Ngab.), mantri G. Kidul.
 Angabei (kangjěng Pangeran), wědana sěntana kiwa.
 Anggadipa (Ngab.), kěbayan bumi.
 Nonong (Ngab.), — gěnding.
 Narawita (Ngab.), — kliwon carik.
 Natataruna (Ngab.), — katanggung.
 Natayuda (Tum.), wědana kěparak těngěn.
 Nitayuda (Rad.), kapilih kiwa.
 Cakraněgara (Rad. Ariya), wědana Pamelang.
 Cakraningrat (Pang.), wědana Madura.
 Cakrajaya (Tum.), wědana Batang, var. Cakraněgara.
 Citrasoma (dip.), wědana Japara.
 Citrawisma (Ngab.), kěbayan kěparak těngěn.
 Rěksaněgara (Tum.), — Těgal, 1.
 Rěksapraja (Ngab.), mantri Běntar, Daya luhur.
 Ratu agěng (kangjěng).
 Ratu kěncana (kangjěng).
 Rosa (Ngab.), — jagal.
 Rajaniti (Tum.), priy. Gađing Mataram.
 Ranggaměnggala (Ngab.), kěbayan panumping.
 Kaņđuruwan (Tum.), wědana paněkar (Pajang).
 Kartaněgara (Rad. Tum.), wědana sewu (Pagělen).
 Kartasari (Ngab.), kliwon Warung.
 Kartasuta (Ngab.) — Roma, 2.
 Kramajaya (Ngab.), — Těrsana.
 Katawěngan (Tum.), wědana Kědiri, Kěpatihan.
 Kapulungan (Děm.), — Lěbak siyu.
 Darpaměnggala (Ngab.), kěbayan numbak aņar.
 Dipaněgara (kangjěng Pangeran Ariya), kliwon sěntana kiwa.
 Dipayuda (Ngab.), — Paměrden.
 Děmang (Rad.), wědana Caruban.
 Dongkol (Děm.), — Kali Běběr, 2.
 Tohjaya (Ngab.), mantri Lamongan.
 Taņđa wiramantri (Ngab.), mantri Kalangbret.
 Tarunawijaya (Rangga), mantri Barěbėg.
 Tirtawiguna (Tum.), wědana gědong těngěn.
 Tirtayuda (Dem.), kliwon bumi.
 Tuban (Ngab.), kěbayan gědong kiwa.
 Santayuda (Ngab.), mantri Cěngkal sewu.
 Sěcadirana (Ngab.), wědana Surabaya, 2.
 Suranata (Rad. Tum.), wědana Děmak, 1.
 Suraněgara (Rad. Tom.), wědana pujangga.
 Suradiningrat (Tum.), wědana Tuban.
 Saradipa (Ngab.), — gěrji.
 Suradijaya (Tum.), wědana Bělora.

- Surawikrama (Ngab.), wędana Garėsik, 2.
 Surawijaya (Ngab.), mantri Jagasura, 1.
 Surawijaya (Ngab.), mantri Pace.
 Surawiguna (Ngab.), kliwon pujangga.
 Suralaya (Rad. ariya), wędana Bērėbės,
     Wiradesa, Bėntar, Lėbak siyu.
 Suralėgawa (Ngab.), mantri Sarėngat,
     Blitar.
 Suryadiningrat (Tum.), wędana Sidayu.
 Suramėnggala (Ngab.), — Bobot sari.
 Suramėnggala (Ngab.), — Karińcing.
 Suramėnggala (Ngab.), mantri Jagasura, 4.
 Surėngrana (Rad. Ngab.), wędana Su-
     rabaya, 1.
 Sukarini (Ngab.), mantri Jagasura, 3.
 Sadinaya (Ngab.), — Roma, 1.
 Sėntanpi (Ngab.), — sėnepi.
 Sutanėgara (Tum.), wędana Kėdawung.
 Sutawijaya (Rad.), wędana mardika.
 Sasranėgara (Tum.), — Tėgal, 3.
 Sasrawinata (Tum.), — Pasuruhan, Bangil.
 Sastrapati (Ngab.), mantri Wirasaba.
 Selakarti (Ngab.), — jalagarwa.
 Salisingan (Ngab.), kliwon panėkar.
 Suputri (Rad. Ariya), wędana Madiyun, 2.
 Suyuda (Rangga), — Balapulang.
 Sumaningrat (Rad. Ariya), wędana Ma-
     gėtan.
 Sumadinala (Ngab.), kliwon gėdong
     tėngėn.
 Somawijaya (Ngab.), — Tėmpuran.
 Sumaguna (Ngab.), — sayang.
 Subrata (Rad. Tum.), wędana Pranaraga.
 Singanėgara (Ngab.), — Kėrtanėgara.
 Singaranu (Rad.), kliwon siti agėng ing-
     kang kiwa, later wędana numbak
     ańar.
 Wanasidi (Ngab.), — Tuwaburu.
 Wanasigra (Ngab.), — Pacaratan.
 Wanajaya (Ngab.), — Pacaratan.
 Wanayuda (Ngab.), — Tuwaburu.
 Wirańcana (Ngab.), — kliwon sewu.
 Wiranėgara (Tum.), — Tėgal, 2.
 Wirakańcana (Ngab.), —, kėmasan.
 Wirataruna (Rad.), kliwon siti agėng
     ingkang tėngėn.
 Wiratmaka (Ngab.) — saragėni tėngėn.
 Wirasraya (Ngab.), — Pacitan.
 Wirasastra (Ngab.), — saragėni kiwa.
 Wirawangsa (Ngab.), kliwon panumping.
 Wirajaya (Tum.), wędana kėparak kiwa.
 Wirayuda (Ngab.), — Worahwarih.
 Wiramantri (Rad.), kėbayan siti agėng
     ingkang kiwa.
 Wiraguna (Rad. Tum.), wędana panum-
     ping (Pajang).
 Wangsakusuma (Rad.), wędana Kar-
     tasana.
 Wangsayuda (Ngab.), — gading Mata-
     ram, 2.
 Wangsayuda (Ngab.), mantri G. Kidul.
 Lėmbarawa (Dėm.), — pėngagėng Lėm-
     barawa.
 Pringgalaya (Rad. Tum.), wędana siti
     agėng ingkang kiwa.
 Padmanėgara (Rad. Tum.), wędana Dė-
     mak, 2.
 Pulangjiwa (Ngab.), mantri Rawa.
 Jėnėng (Kyai), kėbayan kaparak kiwa.
 Jalėgong (Ngab.), — Tuwaburu.
 Japan (Ngab.), — pańde.
 Japan (Ngab.), — mantri Japan.
 Jayanėgara (Tum.), wędana Garėsik, 1.
 Jayaningrat (Dip.), wędana Pėkalongan.
 Jayaraga (Ngab.), — pangukir.
 Jayadirana (Ngab.), kliwon numbak ańar.
 Jayasėntika (Ariya), wędana Kudus.
 Jayasudarga (Rad. Tum.), wędana num-
     bak ańar.
 Jayasamudra (Tum.), wędana Mataram, 2.

- Jayawinata (Tum.) wědana Mataram, 1.
 Jagawadana (Ngab.), kliwon kaparak
 tēngěn.
 Jayawikrama (Tum.), wědana Juwana.
 Yudaněgara (Rad. Tum.), wědana Bañu-
 mas, Bañjar, Pasir, Ayali, (Pañjēr?).
 Maospati (Dēm.), — kali Běbēr, 1.
 Martadiwangsa (Ngab.), kēbayan sewu.
 Martadipa (Ngab.), kēbayan panēkar.
 Martataka (Ngab.), kēbayan bumija.
 Martalaya (Rad. Tum.), wědana Madi-
 yun, 1.
 Martapura (Ngab.), kliwon Garobogan.
 Martapraya (Ngab.), mantri G. Kidul.
 Madurětna (Rad.), — kapilih tēngěn.
 Matahun (Tum.), wědana Jipang.
 Mělaya (Dēm.), — niyaga.
 Malayakusuma (Rad. Ariya), wědana
 siti agěng ingkang tēngěn.
 Mangunoněng (Tum.), wědana Paṭi.
 Mangunněgara (Tum.), wědana gědong
 kiwa.
 Mangundipura (Ngab.), kliwon gědong
 kiwa.
 Mangunyuda (Ngab.), kliwon Bañumas.
 Mangkudirana (Ngab.), kliwon bumija.
 Mangkupraja (Rad. Tum.), wědana bumi.
 Mangkuyuda (Rad. Tum.), wědana bumija.
 Mangkubumi (kangjěng Pangeran Arya),
 kliwon sěntana tēngěn.
 Ganđen (Ngab.), — tukang unḍagi.
 Gañjur (Ngab.), — priyantaka.
 Butaijo (Rad.), kēbayan siti agěng ingkang
 tēngěn.
 Buminata (kangjěng Pangeran Ariya),
 wědana sěntana tēngěn.
 Bangsapatra (Ngab.), kliwon carik.
 De volgende betrekkingen waren niet vervuld
 of de namen der personen niet vermeld.
 —, wědana Jagaraga.
 —, wědana Basuki, Balambangan, Ba-
 ñuwangi.
 —, — Karang bolong.
 —, kēbayan gědong tēngěn.
-

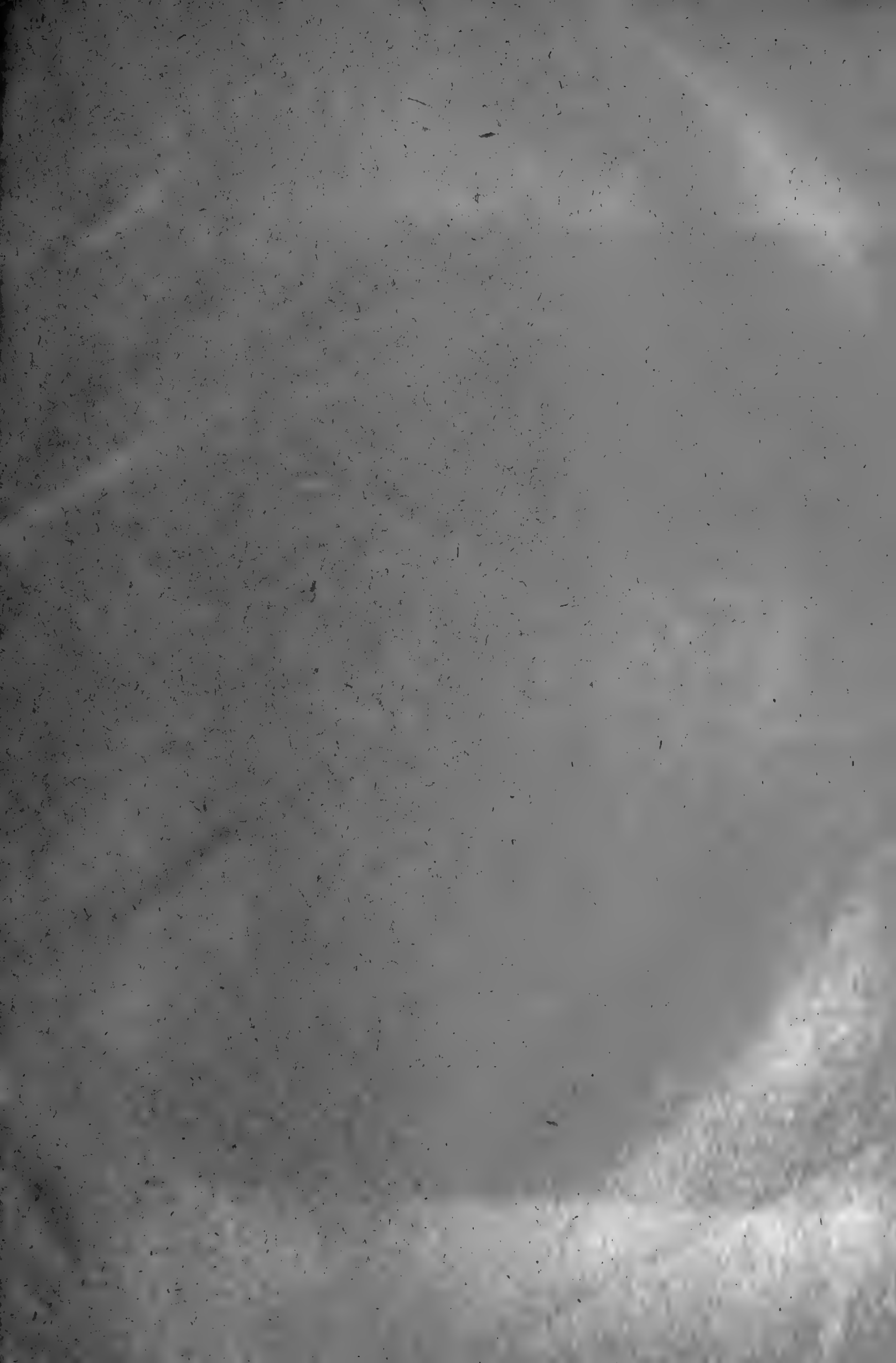

OPSOMMING

van hofreizen door Hollanders naar Mataram gedaan.

1614	Mei	van Zurek, van Eindhoven.	de Jonge IV, XI, 16, 57.
1616		Druif.	de Jonge IV, XXXIV, 54.
1618	Juni	van Maseijck (<i>tot Karta, doch niet toegelaten</i>).	de Jonge, IV, XLIV, 88.
1622	Juni—Sept.	de Haan.	de Jonge, IV, CXLVIII, 284.
1623	Mei—Juli	de Haan.	de Jonge, V, LXVI, 30.
1624	Aug.—Oct.	Vos.	de Jonge, V, LXVI, 40.
1626		(<i>Toegang geweigerd.</i>)	de Jonge, V, LXXI, 108.
1630		Franssen (<i>tolk, over Samarang naar Mataram, niet toegelaten</i>).	de Jonge, V, XCIII, 172.
1632		Maseijck (<i>Japara, niet toegelaten</i>). N.B. Antonio da Paulo.	de Jonge, V, CVIII, 192.
1633		(<i>een assistent naar Tegal</i>).	de Jonge, V, CX, 206.
1634		van Brouchum (<i>naar Tegal, met bevel niet aan wal te gaan</i>). <i>Geen hofreizen.</i>	de Jonge, V, CXI, 216.
1646		Wondenaar (<i>naar Samarang</i>).	de Jonge, V, CXXVI, 283.
1646		Harmansz.	de Jonge, V, CXXVII, 284.
1648	26 Mei	van Goens.	Leupe, Bijdr. IV, 303.
1649		van Goens.	de Jonge, VI, 11.
1650	3 Nov.	van Goens.	Leupe, Bijdr. IV, 304.
1651	1 Maart	van Goens.	de Jonge, VI, XLV.
1652	17 Sept.	van Goens.	de Jonge, VI, XLVI.
1653		van Gendt.	de Jonge, VI, XLIX.
1654	10 Aug.	van Goens.	de Jonge, VI, LIV.
1655		van Zeelst, Kieft.	de Jonge, VI, LVII.
1667		Wagenaer.	de Jonge, VI, LXVII.
1668		Verspreet.	de Jonge, VI, LXVII.
1669		de Jongh.	de Jonge, VI, LXVIII.
1676		Speelman.	. . . . .
1744		Sterrenberg.	de Jonge, X.
1746		van Imhoff.	Bijdr. I.

3 2044 106 181 977

